

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кіровоградський національний технічний університет

**Збірник
праць молодих науковців
КНТУ**

Випуск 6

Кропивницький 2017

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Кіровоградський національний технічний університет

**Збірник
праць молодих науковців
КНТУ**

Випуск 6

Кропивницький 2017

Збірник праць молодих науковців КНТУ. – Вип.6. – Кропивницький: КНТУ, 2017.– 530 с.

Збірник праць молодих науковців складається зі змісту та статей студентів та магістрантів по матеріалам дипломних робіт.

Рекомендовано до друку Науково-технічною радою Кіровоградського національного технічного університету, протокол № 1 від 26 січня 2017 року.

Організаційний комітет:

Голова – Кропивний В.М., перший проректор

Редакційна колегія:

Черновол М.І.	д.т.н., професор (головний редактор)
Левченко О..М.	д.е.н., професор (заступник головного редактора)
Будулатій В.В.	відповідальний секретар
Гамалій В.Ф.	д.ф-м.н., професор
Кириченко А.М.	д.т.н., професор
Кропивний В.М.	к.т.н., професор
Магопець С.О.	к.т.н., доцент
Медведева О.В.	к.б.н., доцент
Мостіпан М.І.	к.б.н., доцент
Миценко І.М.	д.е.н., професор
Настоящий В.А.	к.т.н., доцент
Носуленко В.І.	д.т.н., професор
Орлик В.М.	д.іст.н., професор
Осадчий С.І.	д.т.н., професор
Павленко І.І.	д.т.н., професор
Пальчевич Г.Т.	к.е.н., професор
Пальчук О.В.	к.е.н., доцент
Плешков П.Г.	к.т.н., доцент
Свірень М.О.	д.т.н., професор
Семикіна М.В.	д.е.н., професор
Смірнов О.А.	д.т.н., професор
Шалімова Н.С.	д.е.н., доцент

Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за підбір і точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей, а також за те, що матеріали не містять даних, які не підлягають відкритій публікації. Друкується в оригіналі згідно поданих робіт.

УДК 651.011.42.

В.О. Даркіна, магістр гр. ДІ-15М*

Кіровоградський національний технічний університет

Документаційна складова проведення загальних зборів акціонерного товариства

У статті висвітлено сучасний стан наукової розробки проблем документування, охарактеризовано особливості документального забезпечення акціонерних товариств та документацію річних зборів акціонерів. Запропоновано шляхи вдосконалення механізму формування документів та документопотоків.

документування, документ, акціонерне товариство, організаційно-розпорядча документація, документообіг, збори акціонерів

Актуальність теми. У процесі організаційно-розпорядчої діяльності акціонерних товариств виникає необхідність у складанні цілої низки документів, які регламентують технологічні процеси, бізнес-процеси, контролюють їхні результати, створюючи собою документообіг.

Згідно зі ст. 80 ГК України, ст. 24 Закону України від 19 вересня 1991 р. № 1576-ХІІ "Про господарські товариства", ст. 152 ЦК України акціонерним товариством є господарське товариство, яке має статутний фонд, поділений на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства, а акціонери несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, в межах вартості належних їм акцій [1, 2,3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розгортання фінансової, господарської та документознавчої діяльності акціонерних товариств є однією з провідних у фаховій літературі. Так, у наукових працях О. Дніпровського, Я. Функа, С. Румянцева, І. Ревака, О. Мар'їної, А. Соляник, Л. Філіпової, Т. Пасічника, В. Загарія, Г. Куліша, Н. Слободяника розглянуто проблеми формування та функціонування акціонерних товариств та їх правову складову.

В той же час праці таких дослідників як О. Золотарьова, Р. Бутова, Е. Колесник, М. Матліна, С. Кулішов, Л. Зубенко, М. Молдованов, О. Кірічок, Л. Погиба, А. Діденко, В. Бездрабко, та ряд інших присвячені проблемам документування організаційно-розпорядчої діяльності установ та підприємств.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідити засади документаційного забезпечення організації Загальних зборів акціонерних товариств: а саме:

- проаналізувати правову основу проведення Загальних зборів акціонерних товариств;
- охарактеризувати документацію річних зборів акціонерів;
- запропонувати шляхи вдосконалення механізму формування документів та документообігу зокрема.

Виклад основного матеріалу. Функціонування акціонерних товариств базується на двох установчих документах: статуті та договорі про створення

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Орлик С.В.

акціонерного товариства. В свою чергу, господарська діяльність акціонерних товариств постійно супроводжується організаційно-розпорядчою документацією.

Організаційна діяльність акціонерних товариств фіксується в організаційно-правових документах, що містять правила, норми, положення, які визначають його статус, компетенцію, структуру, штатну чисельність і посадовий склад, функціональний зміст діяльності установи в цілому, її підрозділів і працівників, їх права, обов'язки, відповідальність та інші аспекти.

Відповідно до Закону України «Про господарські товариства» [4] загальні збори акціонерів є вищим органом акціонерного товариства. Акціонерне товариство зобов'язане щороку скликати загальні річні збори, котрі згідно з законодавством мають проводитись не пізніше 30 квітня наступного за звітним року.

Для проведення зборів, як правило, створюється організаційна комісія, яку очолює член правління або голова правління акціонерного товариства. Для проведення загальних зборів необхідно зробити оголошення для акціонерів не менше ніж за 30 днів до проведення зборів. Про проведення загальних зборів акціонерів держателів іменних акцій повідомляють персонально передбаченим статутом способом. Це можуть бути листи, загальні оголошення на підприємствах, телефонні дзвінки. Найбільш правильною і поширеною є розсилка листів з запрошеннями та оголошеннями про збори, які можуть бути представлені як персональне письмове повідомлення.

Підготовка до річних зборів акціонерів супроводжується організаційно-розпорядчою документацією. Перед загальними зборами акціонерів готується цілий пакет документів, які після проведення зборів потрапляють до справи, що зазначена в номенклатурі акціонерного товариства. Для правильного проведення зборів має бути створена реєстраційна комісія, оргкомісія повинна обов'язково сформулювати протокольну та лічильну комісії. На зборах обов'язково ведеться протокол, який є офіційним документом, і підписується головою зборів та секретарем. Він має відображувати увесь перебіг зборів.

Згідно з ст. 36 Закону України «Про акціонерні товариства» [1] від дати надсилання повідомлення про проведення Загальних зборів до дати проведення загальних зборів акціонерне товариство повинно надати акціонерам можливість ознайомитися з документами, необхідними для прийняття рішень з питань порядку денного, за місцезнаходженням товариства у робочі дні, робочий час та в доступному місці, а в день проведення Загальних зборів - також у місці їх проведення. У повідомленні про проведення Загальних зборів вказуються конкретно визначене місце для ознайомлення (номер кімнати, офісу тощо) та посадова особа товариства, відповідальна за порядок ознайомлення акціонерів з документами.

До основного переліку документів Загальних зборів та особливості їх створення. До них входять:

- наказ «Про організацію та проведення річних зборів акціонерів»;
- наказ «Про створення реєстраційної комісії річних зборів акціонерів»;
- наказ «Про створення протокольної та лічильної комісії річних зборів акціонерів»;
- положення «Про Загальні збори акціонерів», затверджене відповідним наказом;
- розпорядження центральному депозитарію на складання реєстру власників іменних цінних паперів;
- порядок денний проведення зборів акціонерів;
- реєстр власників іменних цінних паперів;

- повідомлення про проведення загальних річних зборів акціонерів (в різних інформаційних джерелах);
- звіт генерального директора про фінансово-господарську діяльність за рік;
- звіт внутрішнього ревизора акціонерного товариства;
- фінансова звітність акціонерного товариства за рік;
- пропозиції організаторів та учасників Загальних зборів щодо внесення змін до порядку денного;
- звіт незалежного аудитора щодо фінансової звітності акціонерного товариства;
- відомість Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку;
- протокол засідання реєстраційної комісії загальних зборів акціонерів;
- протокол про підсумки голосування на річних зборах акціонерів;
- корпоративна інформація на офіційному сайті акціонерного товариства;
- річна інформація емітента з цінних паперів;
- рішення про визначення основних напрямків діяльності на рік.

Важливим організаційним документом при проведенні зборів є Положення «Про Загальні збори акціонерів», яке затверджується головою і секретарем Загальних зборів та розробляється відповідно до чинного законодавства України та Статуту акціонерного товариства. Положення визначає правовий статус, порядок підготовки, скликання та проведення Загальних зборів акціонерів, а також прийняття ними відповідних рішень.

Положення складається з таких реквізитів:

1. Гриф затвердження.
2. Назва виду документу.
3. Заголовок положення.
4. Місце і дата складання документу.
5. Зміст (факультативний реквізит).
6. Текст положення.
7. Підпис голови та секретаря Загальних зборів акціонерів, їх прізвища та ініціали.

Текст положення може містити такі розділи: загальні положення, правовий статус Загальних зборів, скликання та повідомлення про скликання Загальних зборів, право на участь у Загальних зборах, порядок ознайомлення акціонерів з документами при підготовці до Загальних зборів, представництво акціонерів на зборах, порядок проведення загальних зборів, порядок прийняття рішень Загальними зборами та підрахунок голосів, протокол про підсумки голосування та оскарження рішень Загальних зборів.

Накази, що стосуються Загальних зборів акціонерів складаються, як правило, з констатуючої та розпорядчої частини і мають такі реквізити [12] :

1. Повна назва акціонерного товариства.
2. Назва документа.
3. Дата.
4. Номер.
5. Заголовок наказу.
6. Текст.
7. Підпис (посада керівника, підпис, ініціали, прізвище).

Проект порядку денного загальних зборів та порядок денний Загальних зборів акціонерного товариства затверджуються наглядовою радою товариства. До порядку денного входить перелік питань, що виносяться на голосування, а також до нього

повинні бути включені і процедурні питання (питання, пов'язані з порядком проведення загальних зборів). Акціонер до проведення зборів за запитом має можливість ознайомитися з проектом документу за місцезнаходженням товариства у робочі дні, робочий час та в доступному місці, а в день проведення Загальних зборів - також у місці їх проведення. У повідомленні про проведення загальних зборів вказуються конкретно визначене місце для ознайомлення та посадова особа товариства, відповідальна за порядок ознайомлення акціонерів з документами. Статутом акціонерного товариства з кількістю акціонерів понад 100 осіб може бути передбачений інший порядок надання акціонерам документів, з якими вони можуть ознайомитися під час підготовки до загальних зборів. Такі документи можуть надаватися в електронній формі або в інший спосіб, передбачений статутом.

Відповідно до п.1 ст. 38 Закону України «Про акціонерні товариства» [1], кожний акціонер має право внести пропозиції щодо питань, включених до порядку денного, а також щодо нових кандидатів до складу органів товариства що є гарантією забезпечення реальної участі акціонерів в управлінні акціонерним товариством.

Вимоги щодо форми пропозиції до порядку денного загальних зборів акціонерного товариства мають містити такі реквізити:

- прізвище (найменування) акціонера, який вносить пропозицію;
- дані про кількість, тип та/або клас належних йому акцій;
- зміст пропозиції до питання та/або проекту рішення;
- дані про кількість, тип та/або клас акцій, що належать кандидату, який пропонується цим акціонером до складу органів товариства (у разі висунення пропозиції щодо нового кандидата).

Пропозиції до порядку денного відповідно до п. 2 ст. 38 вищевказаного закону подаються виключно в письмовій формі, відсутність будь-якого з наведених реквізитів у тексті пропозиції є вичерпними підставами для прийняття рішення про відмову у включенні пропозиції до порядку денного загальних зборів.

Рішення загальних зборів, як і інших органів акціонерного товариства, за своєю правовою природою є нормативними актами, тому що вони зумовлюють настання правових наслідків, спрямованих на регулювання господарських відносин, і мають обов'язковий характер для суб'єктів цих відносин (п. 17 Постанови Пленуму ВСУ «Про практику розгляду судами корпоративних спорів») [5].

Згідно з 2 розділом Вимог до аудиторського висновку, що подається до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку при проведенні Центральним депозитарієм щорічного аудиту своєї діяльності [15] Аудиторський висновок - звіт незалежного аудитора щодо річної фінансової звітності повинен містити такі основні розділи:

- «Звіт щодо фінансової звітності»;
- «Звіт про інші правові та регуляторні вимоги» - інша відповідальність аудитора щодо звітності;
- «Інші елементи».

Останній розділ містить таку інформацію: 1) основні відомості про аудиторську фірму (повне найменування юридичної особи відповідно до установчих документів, номер і дата видачі Свідоцтва про внесення до Реєстру аудиторських фірм та аудиторів, виданого Аудиторською палатою України, номер, серія, дата видачі Свідоцтва про внесення до Реєстру аудиторських фірм, які можуть проводити аудиторські перевірки професійних учасників ринку цінних паперів, виданого комісією, прізвище, ім'я, по батькові аудитора, що проводив аудит; номер, серія, дата видачі сертифіката аудитора, місцезнаходження юридичної особи та її фактичне місце розташування); 2) основні

відомості про умови договору на проведення аудиту (дата та номер договору на проведення аудиту, дата початку та дата закінчення проведення аудиту); 3) дату складання Аудиторського висновку; 4) підпис аудитора, що проводив аудит, та/або підпис директора аудиторської фірми, відбиток печатки аудиторської фірми.

Акціонерні товариства під час своєї діяльності створюють та обробляють колосальну кількість документів, тож слід зазначити, що одним із важливих шляхів вдосконалення механізму формування документів та документообігу є використання автоматизованих систем документообігу. Ці системи дають змогу реєстрації нормативних, розпорядчих документів, листування з органами влади, установами, кредитними організаціями, іншими установами і підприємствами, а також громадянами. Крім цього є можливість ведення роботи з внутрішнім службовим листуванням та проектами організаційно-розпорядчих документів, що створюються структурними підрозділами. Також системи електронного документообігу забезпечують контроль за рухом і виконанням документів, містять повну інформацію про призначення виконавців і їх діях стосовно виконання документів. Важливим елементом електронного документообігу є пошук документів. Він базується крім традиційних діловодних реквізитів на системі класифікаторів (у тому числі тематичних), що дозволяють здійснювати контекстний відбір документів.

Для ефективної роботи акціонерних товариств необхідно створити на основі існуючих правил складання документів, власний розпорядчий документ (наказ, розпорядження), який встановлюватиме єдині правила створення та опрацювання документації, а також включатиме до посадових обов'язків керівників структурних підрозділів обов'язок моніторингу стану діловодства у структурному підрозділі та дотримання загальних правил ведення документації.

Задля якісного, своєчасного та продуктивного документального забезпечення діяльності акціонерних товариств необхідно опираючись на досвід органів державної влади, розробити власну Типовою інструкцією з діловодства, використання якої дасть змогу уніфікувати та систематизувати документацію акціонерного товариства та забезпечить покращення роботи спеціалістів з служби діловодства.

Висновки. У статті наведено теоретичне узагальнення та підходи до вирішення актуальної проблеми документаційного забезпечення проведення Загальних зборів акціонерних товариств.

1. У процесі дослідження проаналізовано наявні правові документи пов'язані з діяльністю акціонерних товариств, які регулюють проведення Загальних зборів акціонерів.

2. Подано загальну характеристику документації річних зборів та основні вимоги до їх оформлення. Роль документаційної складової у проведенні Загальних зборів акціонерних товариств є досить важливою та виконує вагомі функції. Дотримання основних правил документування дозволить провести Загальні збори акціонерів відповідно до чинного законодавства та скоротити час на обробку документів. Отже, це забезпечить рівномірне надходження документів та пропорційну зайнятість, як спеціалістів апарата управління, так і служби діловодства. Як наслідок визначаємо, що все це впливає на покращення документаційного забезпечення управління акціонерними товариствами в цілому.

3. Запропоновано кілька шляхів вдосконалення механізму формування документів та документообігу, зокрема: використання автоматизованих систем документообігу, створення Типової інструкції з діловодства, включення до посадових обов'язків керівників підрозділів контроль за станом діловодства в структурних підрозділах.

Список літератури

1. Про акціонерні товариства: Закон України від 01.07.2008 р. №50-51 (редакція від 01.01.2016, підстава 928-19)[Електронний ресурс]: [Інтернет-портал].– Режим доступу: zakon3.rada.gov.ua/laws/show/514-17. – Назва з екрана.
2. Господарський кодекс України : від 16.01.2003 р. № 436-IV/ Верховна Рада України. – [Електронний ресурс]: [Інтернет-портал]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>. – Назва з екрана.
3. Цивільний кодекс України: від 16.01.2003 № 435-IV/ Верховна Рада України. – [Електронний ресурс]: [Інтернет-портал]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. – Назва з екрана.
4. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 № 1576-ХІІ (редакція від 01.01.2016, підстава 835-19)[Електронний ресурс]: [Інтернет-портал].– Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>. – Назва з екрана.
5. Про практику розгляду судами корпоративних спорів: Постанова від 24.10.2008 р.№13/ Пленум Верховного Суду України. – [Електронний ресурс]: [Інтернет-портал]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-08>. – Назва з екрана.
6. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 р. № 851-4 (редакція від 30.09.2015, підстава 675-19) [Електронний ресурс]: [Інтернет-портал]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/851-15>. – Назва з екрана.
7. Про інформацію: Закон України від 02.10.92 р. №2657(зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]: [Інтернет-портал]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>. – Назва з екрана.
8. Про затвердження Типової інструкції з діловодства у центральних органах виконавчої влади, Ради міністрів Автономної республіки Крим, місцевих органах виконавчої влади: Постанова від 30.11.2011 р. № 1242 (редакція від 15.08.2016, підстава 468-2016п) / Кабінет Міністрів України. – [Електронний ресурс]: [Інтернет-портал]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1242-2011-п>. – Назва з екрана.
9. Золотарьова І. О. Автоматизація документообігу. Навчальний посібник / І. О. Золотарьова, Р. К. Бутова. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2008. – 156
10. Кірічок О. Г. Документування у менеджменті : підручник / О. Г. Кірічок, В. І. Корбутяк. – 2-ге вид., перероб. – К. : ЦУЛ, 2005. – 216 с.
11. Кулешов С.Г. Управлінське документознавство: Навч. посіб. – К.:ДАКККІМ, 2003. – 57 с.
12. Бездрабко В.В. Управлінське документознавство: Навч. посіб. – К., 2006. – 208 с.
13. Колесник Е.Н., Кузнецова Е.В. Документирование управленческой деятельности в органах государственной власти и местного самоуправления (в 3-х книгах). – УРАГС: Екатеринбург, 2002. – 246 с.
14. Слободяник Н.П. Відтворення акціонерного капіталу в трансформаційній економіці: автореф. дис. на здобуття наук. ступення канд. екон. наук: спец. 08.00.01 / Н.П. Слободяник – Київ, 2007 – 20 с.
15. Про затвердження Вимог до аудиторського висновку, що подається до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку при проведенні Центральним депозитарієм щорічного аудиту своєї діяльності: Рішення від 16.07.2013 р. №1247 (редакція від 05.07.2016, підстава z0838-16)/ Міністерство юстиції України. [Електронний ресурс]: [Інтернет-портал]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1321-13>.– Назва з екрана.

Одержано 14.11.16

ДК 33.658

Т.С. Габрієлян, ст. гр. УФЕБ-14М*

Кіровоградський національний технічний університет

Актуальні питання управління економічною безпекою підприємства

Стаття присвячена проблемам управління економічною безпекою автотранспортних підприємств. Визначені внутрішні та зовнішні загрози їх безпеці в сучасних умовах господарювання. Запропоновано підходи до управління ризикам автотранспортного підприємства.

економічна безпека, автотранспортне підприємство, управління, ризик

Постановка проблеми. Стабільне функціонування, зростання економічного потенціалу будь-якого підприємства в умовах ринкових відносин багато в чому залежить від наявності надійної системи економічної безпеки. Проблема управління економічною безпекою є не новою для вітчизняного підприємства, постійно виникаючі в економіці України хвилі негативних змін під впливом політичних, макроекономічних, фінансових, екологічних факторів обумовлюють охоплення дослідженнями все нових аспектів вирішення проблеми. На сьогодні таким важливим аспектом є дослідження галузевих особливостей підприємства при забезпеченні позитивного рівня його економічної безпеки. Зокрема такої конкретизації проблеми потребують автотранспортні підприємства, які значним чином потерпіли від впливу фінансово-економічної кризи через загальну тенденцію у зменшенні обсягів виробництва в усіх галузях економіки, а відповідно від зменшення попиту на перевезення вантажів на пасажирів, як результату негативної ситуації в країні.

Тому дослідження загроз економічній безпеці автотранспортних підприємств є важливим теоретичним і практичним напрямком досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню питань економічної безпеки підприємств присвятили свої праці такі вчені як, А. Барановський [1], Т. Васильців [2], С. Довбня [3], М. Зацеркляний [4], Т. Іванюта [5], О. Судакова [10] та ін. Проте, питання економічної безпеки автотранспортних підприємств залишаються все ще мало дослідженими і актуальними.

Цілі статті. Метою даної статті є аналіз актуальних питань управління економічною безпекою автотранспортних підприємств в сучасних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу. Під економічною безпекою підприємства, на наш погляд, слід розуміти такий стан системи корпоративних ресурсів (капіталу, персоналу, інформації і технології, техніки та устаткування, прав) і підприємницьких можливостей, за яких гарантується найбільш ефективно їх використання для стабільного функціонування і динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам), і водночас у результаті чого досягається максимально позитивний ефект від роботи підприємства.

Економічна безпека автотранспортного підприємства – це захищеність автотранспортного підприємства від впливу визначальних факторів зовнішнього середовища шляхом оптимізації впливу на його господарську діяльність визначальних

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Сторожук О.В.

факторів внутрішнього середовища, що дозволяють врахувати специфіку функціонування автотранспортного підприємства, підвищити ефективність та забезпечити сталий розвиток його господарської діяльності.

Рівень економічної безпеки автотранспортного підприємства залежить від того, наскільки ефективно його керівництво і спеціалісти будуть спроможні уникнути можливих загроз і ліквідувати шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього і внутрішнього середовища.

Загрозу економічній безпеці господарюючого суб'єкта можуть становити як внутрішні, так і зовнішні фактори.

Внутрішні фактори – це фактори впливу на економічну безпеку автотранспортного підприємства, які виникають всередині підприємства, тобто у внутрішньому середовищі діяльності автотранспортного підприємства. Зовнішні фактори – це фактори впливу на економічну безпеку автотранспортного підприємства, які виникають у середовищі, що оточує підприємство, тобто у зовнішньому середовищі діяльності автотранспортного підприємства.

До внутрішніх факторів можна віднести такі: недостатньо кваліфіковане обслуговування наявного парку обладнання, що може спричинити його поломку, аварію; недотримання внутрішнього розпорядку і режиму роботи підприємства, що може вплинути на нестабільність діяльності; негарантовану технічну безпеку транспортних засобів, що може призвести до нещасних випадків; ненадійне забезпечення робітничими кваліфікованими кадрами, спеціалістами підприємства; не створені нормальні умови праці робітників на робочих місцях, що може призвести до нещасних випадків; не поставлена на належному рівні система організації й управління підприємством, що може призвести до його банкрутств; не передбачені достатні заходи з охорони матеріальних цінностей, надійність складських приміщень, охорона в цілому підприємства, засоби сигналізації.

Слід підкреслити, що у даний час для більшості підприємств усіх галузей, в тому числі і автомобільного транспорту, велике значення має проблема забезпечення стійкості розвитку їхнього виробництва. Разом з тим, в існуючих екстремальних обставинах слід враховувати можливість планувати свою роботу, спрямовану на стійкий розвиток підприємства в перспективі.

Не менш важливими є можливі зовнішні загрози економічній безпеці автотранспортного підприємства: забезпечення підприємства запасними частинами, пально-мастильними матеріалами з перебоями; ненадійні партнери з кооперації виробництва; часті перебої в постачанні виробництва палива, запасних частин, що призводять до простоїв і нанесення збитків підприємству; можливі стихійні явища: пожежа, паводки, форс-мажорні явища (землетруси, воєнні конфлікти та ін.).

У ринкових умовах господарювання найбільш високою гарантією безпеки діяльності автотранспортного підприємства є надійна клієнтська база та міцна конкурентоспроможність самого підприємства. Відповідна ніша на ринку, стабільні споживачі послуг, доступні ціни сприяють довготерміновим угодам на перевезення вантажів на взаємовигідних умовах.

Важливими факторами економічної безпеки в ринкових умовах є купівельна спроможність клієнтів і попит на продукцію чи послуги.

Важливою ознакою економічної безпеки є надійність внутрішніх і зовнішніх факторів виробничої діяльності підприємства, які забезпечують його стабільну роботу і гарантію поставок товарів у визначених обсягах, і строки поставки.

Не менш важливе значення має достатня інформаційно-рекламна діяльність на послуги, на її якісні та кількісні показники.

На наш погляд, аналіз проблем економічної безпеки, пов'язаних з діяльністю конкретного транспортного підприємства, необхідно здійснювати у взаємозв'язку з функціонуванням, тобто можливостями підприємства виконувати ті або інші свої функції. В загальному вигляді у кожного підприємства повинна бути своя програма забезпечення його економічної безпеки, яка повинна задовольняти певним вимогам. Так, система безпеки підприємства не може бути шаблонною, вона має бути самостійною, відокремленою від аналогічних систем інших виробничих одиниць. Окрім того, система безпеки підприємства має бути комплексною.

Елементи системи економічної безпеки підприємства складають: об'єкти безпеки; суб'єкти безпеки; політика безпеки – мета, функції, принципи, стратегія; механізм забезпечення.

Очевидно, що формування системи безпеки і насамперед створення її органів (суб'єктів) залежить від розмірів підприємства, його економічних, фінансових, виробничо-технічних, інформаційних, інтелектуальних, професійних, організаційних та інших можливостей.

Висновки. В умовах ринкової трансформації економіки модель зміцнення економічної безпеки варто формувати на засадах забезпечення нарощування потенціалу економічної безпеки, обґрунтування пріоритетів економічного розвитку в умовах обмеженості ресурсів. При конкуренції між фірмами, підприємствами, організаціями, установами актуальною проблемою стає збереження інформації, що становить їхню комерційну таємницю. Аналіз загроз є необхідним елементом управління економічною безпекою діяльності транспортного підприємства. Враховуючи умови функціонування автотранспортних підприємств та необхідність досягнення стабільного рівня їх економічної безпеки, необхідно вивчати вплив дестабілізуючих чинників внутрішнього та зовнішнього середовищ їх діяльності. Ідентифікація основних внутрішніх і зовнішніх загроз діяльності і розвитку автотранспортного підприємства має слугувати основною для розробки підходів до їх нівелювання в системі управління економічною безпекою підприємства.

Список літератури

1. Барановський А.І. Фінансова безпека: монографія / А.І. Барановський. - К.: Фенікс, 1999.
2. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізм зміцнення: Монографія. - Львів: Вид-во ТзОВ "Ліга Прес", 2008. - 385 с.
3. Довбня С.Б. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства / С.Б. Довбня, Н.Ю.Гичова // Фінанси підприємств. - 2008. - №4. - с. 88-97.
4. Зацеркляний М.М. Основи економічної безпеки: [навч. посіб.] / М.М. Зацеркляний, О.Ф. Мельников. - К.: КНТ. - 2009. - 227 с.
5. Іванюта Т.М. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. / Т.М. Іванюта, А.О. Заїчковський. - К.: ЦУЛ, 2009. - 256 с.
6. Ігнатенко А.В. Механізми нейтралізації фінансових ризиків українських підприємств в умовах глобалізації / А.В. Ігнатенко, В.Г. Кабанов, О.І. Харченко // Актуальні проблеми економіки. - 2009. - № 5. - С. 136 - 144.
7. Ковальов Д., Сухорукова Т. Економічна безпека підприємства / Ковальов Д., Сухорукова Т. // Економіка України. - 1998. - №10. - С.48-52.
8. Козаченко Г. В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення. / Козаченко Г. В., Пономарьов В. П., Ляшенко О. М. - К.: Лібра, 2003. - 208 с.
9. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : монографія / В. М. Геєць, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова, О. І. Черняк та ін. ; за ред. В. М. Гейця. - Х. : ВД "ІНЖЕК", 2006. - 240 с.
10. Судакова О.И. Формирование системы управления экономической безопасностью предпринимательства. О.И. Судакова // Экономика: проблемы теории и практики: сб. науч. трудов. - Вып. 231: в 9 т. - Днепропетровск: ДНУ, 2012. - Т.8. - С. 165-171.

Одержано 10.11.16

УДК 027.7

М.В. Марченко, магістр гр. ДІ-15М *

Кіровоградський національний технічний університет

Електронна бібліотека як прогресивна структура, потужний науково-інформаційний центр вищого навчального закладу

Визначено роль сучасної електронної бібліотеки у забезпеченні навчально-виховної та наукової діяльності вищого навчального закладу; розглянуто електронну бібліотеку як середовище швидкого доступу до інформації, зі швидким глобальним доступом до них; проаналізовано процес трансформації бібліотеки КНТУ в науково-інформаційний центр університету.

електронна бібліотека, інформація, інформаційні ресурси, інформатизація, автоматизація бібліотечних процесів, інформаційні технології

Доступ до наукової інформації є важливою умовою для успішних досліджень та стимулювання інновацій, спрямований на поліпшення і сприяння поширенню знань, а також підвищення ефективності наукових відкриттів і максимізації віддачі від інвестицій в рамках державних досліджень. Доступ включає в себе обмін інформацією між дослідниками, науково-дослідними інститутами, вченими та громадськістю та розглядається як інформаційний взаємозв'язок інституту з науковим простором в Європі, на основі можливостей Інтернету, інформаційних і телекомунікаційних технологій [1].

Сьогодні питання швидкого доступу до інформації досить актуальне, розглянемо його через призму функціонування електронної бібліотеки. Адже головною метою діяльності електронної бібліотеки є максимально повне та оперативне обслуговування користувачів. Щоб досягти її, потрібно мати власну базу даних (тобто фонд) електронної бібліотеки, налагодити міжбібліотечні зв'язки (обмін) з найкращими електронними бібліотеками, бути в змозі залучати зовнішні ресурси, користуватися послугами кваліфікованих експертів, застосовувати кращі методики пошуку в мережевому середовищі [5].

Мета статті – охарактеризувати електронну бібліотеку як прогресивну структуру, потужний науково-інформаційний центр вищого навчального закладу.

Завдання статті:

- проаналізувати роль сучасної бібліотеки як відкритої комунікаційно-комунікативної системи;
- проаналізувати доступність інформаційних ресурсів сучасної електронної бібліотеки;
- охарактеризувати діяльність бібліотеки КНТУ;
- визначити напрями діяльності бібліотеки, які б сприяли підвищенню вільного доступу споживачів до бібліотечних інформаційних ресурсів;
- розглянути нові функціональні можливості та послуги електронних бібліотек, які мають на меті оперативність реагування на інформаційний запит (мається на увазі віртуальна довідка, електронна доставка документів).

* Науковий керівник: канд. пед. наук, доц. В.А. Барабаш

Об'єкт дослідження – бібліотека вищого навчального закладу.

Предмет дослідження – функціонування електронної бібліотеки як потужного науково-інформаційного центру ВНЗ.

Питаннями функціонування електронної бібліотеки займався широке коло науковців, зокрема Я. Л. Шрайберг зазначає, що сучасна бібліотека зобов'язана забезпечити вільний доступ до інформації й документів усім категоріям користувачів незалежно від того, де вони перебувають, де знаходиться інформація, що затребується. У цьому вбачається роль бібліотеки у вік інформації, оскільки саме така бібліотека у змозі гарантувати прискорення процесу входження до інформаційного суспільства [5].

Серед праць, присвячених проблемам створення електронних бібліотек, насамперед слід відзначити публікації таких сучасних дослідників, як Л. Я. Філіпова [6], Г. В. Шемаєва [7], О. Б. Антопольський [8] та ін.

Сучасна бібліотека ВНЗ під впливом інформаційних технологій переживає процес трансформації. Сьогодні бібліотека ВНЗ в Україні – не просто сховище навчальних матеріалів, це відкрита комунікаційно-комунікативна система, яка бере участь у педагогічно-виховному, міжкультурному обміні як із внутрішніми структурами ВНЗ (кафедри, музей, студентське наукове товариство), так із зовнішніми громадськими закладами та організаціями.

Упровадження сучасних освітніх технологій передбачає активне звернення до цілого спектра інформаційних ресурсів. При цьому цільові установки освітніх технологій зумовлюють необхідність ефективного керування цими ресурсами, наявність оптимальних умов доступу до них, високого рівня інформаційної культури студентів [2].

Інформатизація суспільства, модернізація освіти вимагає оперативних змін в бібліотечній роботі, зростання вимог до освітянських бібліотек як важливого інструменту навчальної, наукової та пізнавальної діяльності, реорганізації діяльності шляхом нарощування інформаційного потенціалу, інтеграції бібліотечних ресурсів, забезпечення навчально-виховного та наукового процесів повною, оперативною та якісною інформацією, формування інформаційного поля та швидкого доступу до інформації користувачів освітянської галузі.

Бібліотекам належить значна роль у формуванні електронних масивів наукових знань та організації доступу до них. Діяльність бібліотек стає важливим чинником розвитку суспільства. Вони переробляють, вилучають та надають доступ до цілком реального об'єкта – знань у вигляді інформаційного ресурсу.

Бібліотека як органічна та невід'ємна складова КНТУ пройшла разом з університетом великий і складний шлях, зробила важливий внесок у його розбудову. В результаті поетапного розвитку бібліотека КНТУ з невеликої книгозбірні перетворилася в одну з найбільших у місті.

Забезпечення студентів та викладачів Кіровоградського національного технічного університету сучасною інформацією – одна з головних функцій бібліотеки. Довідково-інформаційна робота бібліотеки спрямована на забезпечення інформаційної підтримки користувачів бібліотеки університету через розкриття її інформаційних ресурсів як традиційними бібліотечними формами так і через нові технології для задоволення інформаційних потреб професорсько-викладацького складу, магістрантів, аспірантів та студентів університету.

Сьогодні в складі бібліотеки функціонують відділи: комплектування та наукової обробки літератури; обслуговування з секторами (абонемент навчальної літератури, абонемент художньої літератури, МБА; читальний зал загальний та технічної

літератури, читальний зал суспільно-політичної та економічної літератури, читальний зал періодичних видань); інформаційно-бібліографічний відділ.

Нині загальний бібліотечний фонд налічує понад 400 тисяч примірників українською, російською, іноземними мовами. Книжковий фонд багатогалузевий. У бібліотеці здійснюється наукове комплектування, засноване на аналізі навчальних планів, програм, тематики наукових досліджень кожної кафедри. Завдяки підтримки керівництва університету щорічно фонд бібліотеки поповнюється українськими та закордонними періодичними виданнями.

На базі бібліотеки КНТУ регулярно проходять книжкові виставки, відкриті перегляди літератури, дні кафедр, студентські науково-практичні конференції, проводяться літературні вечори, присвячені творчості відомих письменників. Бібліотека видає бібліографічні покажчики серії «Вчені Кіровоградського національного технічного університету» та ін., укладає тематичні бібліографічні списки, бюлетені нових надходжень.

Сьогодні одним із основних напрямів діяльності бібліотек ВНЗ є створення Електронних бібліотек (ЕБ) в основу проектування баз даних яких повинні бути покладені вимоги користувачів до системи. Інформаційні ресурси електронної бібліотеки ВНЗ, як правило, складаються з декількох частин, з яких переважають навчальна і наукова. До першої входять електронні підручники, навчальні посібники та навчально-методичні розробки, що спрямовані на опанування студентами навчального матеріалу. Основу другої частини ЕБ складають електронні можливостей книги, автореферати дисертацій і наукові статті, які забезпечують розширення для навчального процесу та проведення наукових досліджень. На сучасному етапі інформаційні ресурси нового типу виступають основою успішного впровадження сучасних освітніх технологій у ВНЗ. Тому створення умов для переходу до нового рівня освіти на основі інформаційних технологій є актуальною задачею подальшої їх інформатизації.

Електронна бібліотека реалізована у формі сайту, що значно спрощує організацію системи доступу до нього ззовні, та робить його незалежним від якоїсь конкретної операційної системи.

Так, бібліотека КНТУ має власний Інституційний репозитарій – це електронний архів публікацій науковців та студентів університету, який доступний вільно через мережу Інтернет. Інституційний репозитарій має скорочену назву eaKirNTU, яка є аббревіатурою повної назви англійською мовою: Electronic archive Kirovograd National Technical University.

Розміщення власних публікацій в інституційному репозитарії забезпечує вільний доступ користувачів мережі Інтернет до публікацій, дозволяє широко, відкрито і вільно ділитися та обмінюватися своїми напрацюваннями з колегами з усього світу. Крім того, дослідження неодноразово показали, що наукові праці, доступні безкоштовно on-line, набагато частіше цитуються [3].

Для вищого навчального закладу необхідність створення електронної бібліотеки зумовлена потребою вирішення проблеми інформаційної недостатності та збереження інформаційних ресурсів бібліотеки з традиційними фондами на паперових носіях.

Вузівську бібліотеку часто називають інформаційним центром закладу освіти, оскільки вона дійсно займає особливе місце в університеті, та являє собою інформаційну основу науково-освітнього і виховного процесів [4]. Розуміючи це, бібліотека КНТУ намагається оперативно реагувати на запити, вимоги та побажання користувачів, а також постійно підвищувати рівень професійної компетентності своїх працівників.

Книжковий фонд бібліотеки КНТУ постійно поповнюється профільними електронними документами. Бібліотекою створено і підтримуються бази повнотекстових електронних видань: «Електронні ресурси», «Медіа», «Методичні вказівки».

Автоматизації бібліотечних процесів приділяється велика увага, що є дуже важливим для інформаційної підтримки наукової діяльності університету. Загальна кількість баз даних складає дванадцять одиниць. Разом із традиційними каталогами (алфавітний, систематичний) є можливість попрацювати в електронному каталозі бібліотеки, який містить більше 36 тисяч бібліографічних записів книг і близько 80 тисяч записів журнальних статей.

Використання інформаційних технологій дозволило працівникам бібліотеки КНТУ впровадити нові форми роботи: e-mail-маркетинг (масова електронна розсилка); віртуальні виставки; презентації наукових праць викладачів університету.

Електронна бібліотека докорінно змінила принцип інформаційного обслуговування користувачів бібліотеки: звертаючись до системи, користувач отримує не тільки посилання (бібліографію та реферат джерела), а й сам документ (повну копію).

Створення Інтернет-мережі в бібліотеці, єдиного інформаційного простору з можливістю спільного використання внутрішніх та зовнішніх інформаційних ресурсів, надає доступ до ресурсів глобальних інформаційних мереж для забезпечення наукової діяльності.

Доступ до інформаційних ресурсів Інтернет, дає можливість задовольнити користувачів різноманітною інформацією.

Вихід в Інтернет дав змогу бібліотеці не тільки одержати доступ до всесвітніх сховищ інформації, а й самим улитися у світовий інформаційний простір, створити свою сторінку, розмістити інформацію про власні ресурси.

На сьогоднішній день до електронних ресурсів бібліотек користувачі мають швидкий та відкритий доступ, але ні в кого не викликає сумнівів те, що бібліотечні ресурси повинні стати доступнішими. Адже підвищення рівня доступності інформації підвищить і роль бібліотек як середовища швидкого доступу до інформації.

У цій ситуації сучасним бібліотекам необхідно спрямувати свої зусилля, насамперед, на такі позиції:

- мінімальне обмеження прав користувачів на інформацію;
- забезпечення глобального доступу до ресурсів і забезпечення ефективного доступу до інформації, актуальної для розвитку нації й держави в умовах розвитку глобалізації;
- спільне створення і використання ресурсів (бібліотек, музеїв, архівів);
- посилення ролі довідкового обслуговування, що допомагає виявити й отримати доступ до потрібного ресурсу;
- створення та надання сервісів для використання мобільних пристроїв як для пошуку інформації, звернень для отримання віртуальних послуг, так і для скачування електронних ресурсів;
- продукування нових віртуальних послуг для розширення доступу.

Важливим для науковців є відповідність тематичної спрямованості ресурсів електронної бібліотеки науково-тематичним планам та програмам, якість та достовірність інформації, комфортність роботи з електронними документами.

Таким чином, електронна бібліотека, доповнюючи традиційні форми, стає все більш ефективним засобом наукової комунікації, сприяє реалізації як індивідуального творчого потенціалу, так і наукової колективної співпраці, впливає на сучасного

науковця, надає можливість швидко здійснювати обмін ідеями, знайомитися з результатами наукових досліджень.

Усе зазначене вище дозволяє стверджувати, що сучасна електронна бібліотека вищого навчального закладу представляє собою комфортну, прогресивну структуру, справжній науково-інформаційний центр університету.

Переваги електронної бібліотеки: швидкий доступ до інформації; відсутність обмеження кількості підручників, оскільки один електронний документ можна зберігати та опрацьовувати безліч разів; можливість слідкувати за постійним оновленням необхідної літератури; наявність пошукових каталогів засвідчують, що така бібліотека, доповнюючи традиційні форми, стає все більш ефективним засобом наукової комунікації, сприяє реалізації як індивідуального творчого потенціалу, так і наукової колективної співпраці, впливає на сучасного науковця, надає можливість швидко здійснювати обмін ідеями, знайомитися з результатами наукових досліджень.

Список літератури

1. Бібліотека вищого навчального закладу [Електронний ресурс] – ресурсний, інформаційно-аналітичний центр в епоху інформаційних комунікацій: матеріали регіональної наук.-практ. конф., 19 грудня 2013, Чернігівський державний інститут економіки і управління, наукова бібліотека – Чернігів, 2013. – 49 с. – Режим доступу – http://library2.stu.cn.ua/Files/downloads/Библ%20вищ%20навч%20закл%20матер%20конфер_19.12.13.pdf.
2. Бібліотека вищого навчального закладу у формуванні інформаційної культури студента [Електронний ресурс] – Ірина Беззуб, мол. наук. співроб. НІОБ НБУВ // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – 2012. – Вип. 33. – С. 94–105. – Режим доступу – <http://library.znu.edu.ua/articles/1263.ukr.html>.
3. Бібліотека Кіровоградського національного технічного університету [Електронний ресурс], eaKirNTU – Електронний архів Кіровоградського національного технічного університету – Режим доступу – <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/html/123456789/3546/question.html>.
4. Електронна бібліотека Національного університету біоресурсів та природокористування України . – Режим доступу: <http://nubip.edu.ua/node/17371> Електронна бібліотека – середовище швидкого доступу до наукових та навчальних матеріалів.
5. Бова І. Сучасні форми обслуговування користувачів вишів в умовах електронного середовища [Електронний ресурс]: Бібліотечний форум №2. – С. 9–12. – 2014 – Режим доступу: http://elibrary.nuft.edu.ua/library/DocDescription?doc_id=172373.
6. Філіпова Л. Я. Електронна бібліотека в системі дистанційної освіти / Л. Я. Філіпова // Сучасна бібліотека – науково інформаційний центр освіти майбутнього : матеріали Всеукр. наук.практ. конф. (м. Харків, 2324 верес. 2008 р. – Х., 2009. – С. 157 – Режим доступу: http://library.nulau.edu.ua/cgi-bin/irbis64r_01/cgiirbis_64.exe?.
7. Шемаєва Г. В. Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій : монографія / Г. В. Шемаєва. – Х. : ХДАК, 2008. – 288 с – Режим доступу: <http://www.disslib.org/biblioteka-v-systemi-naukovoyi-komunikatsiyi-koevoljutsiyini-protsey-rozvytku.html>.
8. Антопольский А. Б. Электронные библиотеки: принципы создания / А. Б. Антопольский, Т. В. Майстрович. – М. : ЛиберияБибинформ, 2007. – 288 с.– Режим доступу.– http://www.biglib.com/book/71_Elektronnie_biblioteki_principi_sozdaniya.

Одержано 28.11.16

УДК 621.9.048.4

В. П. Василенко, магістрант, група ІМ-15М

В. М. Боков, проф., канд. техн. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Електродугове різання дротовими електродами-інструментами

Запропоновано та досліджено високопродуктивний спосіб електродугового різання металів дротовими електродами-інструментами. Розроблено концепцію проектування експериментального верстата, що реалізує даний спосіб різання.

електрична дуга, гідродинамічний режим, дротовий електрод-інструмент, технологічна схема формоутворення, верстат для різання

Актуальність. В сучасному машинобудуванні для різання важкооброблюваних матеріалів застосовуються такі електрофізикохімічні методи, як електроіскрове різання дротовим електродом-інструментом, електрохімічне, анодно-механічне, електроконтактне, плазмове та лазерне різання. Кожен із цих методів володіє певними перевагами та недоліками, які обумовлюють їх раціональну область використання. В більшості випадків продуктивність процесу різання є визначальною при виборі того чи іншого способу різання.

За роботами [1, 2] відомий високопродуктивний спосіб розмірної обробки металів електричною дугою.

Однак, даний спосіб не знайшов застосування для ефективного різання металів. Головна причина – відсутність оптимальної технологічної схеми формоутворення різку, при якій певним чином компенсується електроерозійний знос електрода-інструмента.

В роботі запропоновано спосіб електродугового різання, який включає в себе нову технологічну схему формоутворення різку з компенсацією зносу електрода-інструмента шляхом паралельного протягування в робочій зоні двох дротів [3]. Тому, розробка нового високопродуктивного способу електродугового різання важкооброблюваних матеріалів дротовими електродами-інструментами та розробка концепції верстата для його реалізації, є актуальною задачею.

Мета дослідження – розробка способу різання металів електричною дугою з компенсацією зносу електрода-інструмента, а також концепції проектування, створення та випробування експериментального верстата для електродугового різання дротовими електродами-інструментами.

Поставлена мета реалізується шляхом вирішення наступних задач: обґрунтувати технологічну схему формоутворення різку; розробити концепцію проектування експериментального верстата для електродугового різання металів дротовими електродами-інструментами; виконати технологічні випробування верстата.

Методика дослідження включає в себе порівнювальний аналіз елементів відомої технологічної схеми формоутворення різку зі схемою, що пропонується.

Виклад основного матеріалу. В новому способі електродугового різання металів, що пропонується, використовується нова технологічна схема формоутворення різку (рис. 1), в якій електричну дугу 1 збуджують в гідродинамічному потоці робочої рідини 2 між електродом-заготовкою 3 та складеним електродом-інструментом, який

включає в себе два паралельні дроти 4, 5, що протягують по випуклій поверхні електродотримача 6.

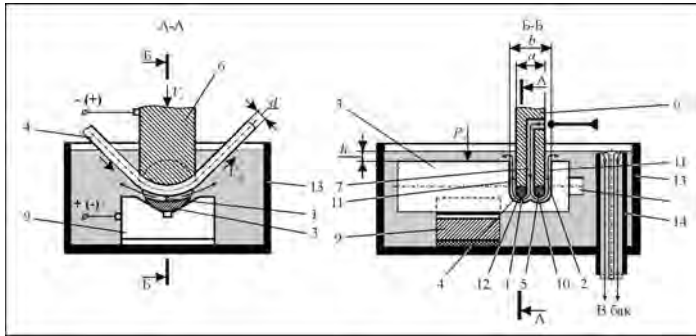

Рисунок 1 – Технологічна схема формоутворення різку
Джерело: розроблено авторами

Робочу рідину нагнітають в зону різання під технологічним тиском крізь електродотримач 6 в щілину 7 між дротами 4, 5, ширина якої (c) менша або дорівнює двом торцевим міжелектродним зазорам (δ_m). Ширину майстра-електрода 6 (a) вибирають із умови $a \leq 2d + c = 2(d + \delta_m)$, де d – діаметр дроту. Перед початком процесу електрод-заготовку 3 встановлюють до упору 8 та нерухомо закріплюють відносно тримача 9. Це дозволяє відрізати декілька однакових деталей довжиною L . Далі вмикають джерело живлення постійним технологічним струмом, систему подачі робочої рідини в зону різання та ведуть різання електрода-заготовки 3 електричною дугою 1, що горить в потужному гідродинамічному потоці робочої рідини. Продукти ерозії вилучаються із торцевого 10 та бічного 11 міжелектродних зазорів потоком робочої рідини. Подача V_0 електродотримача 6 з дротами в напрямку розрізування здійснюється з використанням автоматичного регулятора міжелектродного проміжку. Завдяки оптимальній відстані c між дротами технологічний виступ між дротами не утворюється. В той же час, завдяки протягуванню дротів, точність різання зростає, а витрати на бід ротовий електрод-інструмент мінімізуються.

Концепція проектування експериментального верстата для електродугового різання металів дротовими електродами-інструментами включає в себе:

- забезпечення оптимальних умов процесу в зоні різання;
- забезпечення мінімальної ширини різку;
- забезпечення максимально можливої продуктивності різання;
- забезпечення паралельного протягування та натягу двох дротів в зоні різання;
- забезпечення регулювання швидкості протягування дротів;
- забезпечення регулювання сили технологічного струму;
- забезпечення моніторингу глибини різання.

Забезпечення оптимальних умов процесу в зоні різання. Режим електродугового різання задається наступними факторами: силою струму I , А; напругою на електродах U , В; статичним тиском робочої рідини на вході в міжелектродний зазор $P_{ст}$, МПа; швидкістю протягування двох паралельних дротів в зоні різання V_n , м/хв.

Оскільки продуктивність різання приблизно прямо пропорційна силі струму, з метою забезпечення максимально можливої продуктивності різання, сила струму I , при якій здійснюється процес різання на експериментальному верстаті, повинна бути як можна більша.

Якщо вважати, що площа, через яку тече електричний струм, визначається двома площами перерізу дротових електродів-інструментів діаметром $d = 0,8$ мм кожний, то допустима сила струму $I_{дон}$, яка не викликає нагрівання та обрив дротів, визначиться за формулою (1):

$$I_{\text{дон}} = 2F \cdot j = \frac{2\pi d^2 \cdot 10}{4} = \frac{2 \cdot 3,14 \cdot 0,8^2}{4} = 10 \text{ A}, \quad (1)$$

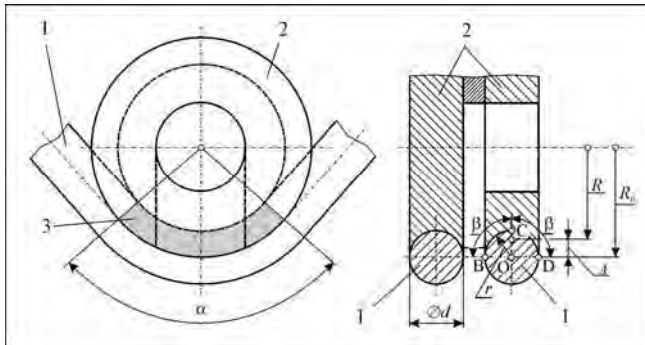
де j – допустима густина струму в перерізі дротових електродів-інструментів. На підставі експериментальних даних для сталеві пари ЕІ – ЕЗ допустима густина струму складає 10 A/мм^2 .

Однак, в умовах прийнятої технологічної схеми формоутворення (рис. 1) площа контакту двох дротів з електродотримачами, через яку тече електричний струм, значно більша і являє собою частину поверхні тору (рис. 2). Її можна визначити за формулою (2)

$$F = 2\pi r \cdot \frac{2\pi R\alpha}{360} = \frac{\pi^2 r R\alpha}{90}, \quad (2)$$

де r – радіус поперечного перерізу дроту. $r = 0,4 \text{ мм}$;

R – радіус, що проходить через центр тяжіння дуги BCD поверхні тору

1 – дріт; 2 – електродотримач; 3 – площа контакту (частина поверхні тору)

Рисунок 2 – До розрахунку площі контакту двох дротів з електродотримачем

Джерело: розроблено авторами

$$R = R_0 - A = R_0 - (k \cdot r \cdot \sin\beta),$$

A – відстань від центра дуги BCD до центра тяжіння дуги BCD;

k – коефіцієнт, що визначається за формулою

$$k = \frac{57,5}{\beta};$$

β - половина центрального кута дуги BCD. $\beta=90^\circ$;

α - центральний кут дуги BCD. $\alpha = 106^\circ$ (задається конструктивно).

Тоді:

$$R = 30,4 - \left(\frac{57,5}{90} \cdot 0,4 \cdot \sin 90\right) = 30,14 \text{ мм};$$

$$F = \frac{3,14^2 \cdot 0,4 \cdot 30,14 \cdot 106}{90} = 140 \text{ мм}^2.$$

Однак, реальна площа контакту дротів з електродотримачами у місці ковзання F_δ значно менша і пов'язана із точністю виготовлення фігурної контактної поверхні електродотримача. Вона урахується коефіцієнтом зменшення поверхні контакту ε . Якщо прийняти $\varepsilon = 0,1$, то величину F_δ можна підрахувати за формулою (3)

$$F_\delta = \varepsilon F = 0,1 \cdot 140 = 14 \text{ мм}^2. \quad (3)$$

Тоді реальна допустима сила струму, яка не викликає нагрівання та обрив дротів, визначиться за формулою (4)

$$I_{\text{дон.(p)}} = F \cdot j = 14 \cdot 10 = 140 \text{ A}. \quad (4)$$

На експериментальному верстаті для електродугового різання металів дротом електродом-інструментом напруга на електродах визначається джерелом живлення технологічним струмом. Для зварювального випрямляча ВДУ504, що застосовується, робоча напруга на електродах змінюється в межах від 25 до 35 В.

В якості робочої рідини використовується технічна вода, яка може бути підведена до верстату у двох варіантах:

- від водопровідної мережі. Тоді статичний тиск її становить 0,33 МПа. Це не потребує використання станції робочої рідини, Але при застосуванні підвищеної сили струму процес різання відрізняється нестабільністю та низькою якістю різі. Пояснюється дане явище недостатнім динамічним тиском робочої рідини на дугу, внаслідок чого енергетичні параметри електричної дуги дуже низькі;

- від станції робочої рідини, що включає в себе бак, насосну установку, систему керування та контролю тиску. Станція дозволяє регулювати статичний тиск робочої рідини на вході в міжелектродний зазор у межах від 0,4 до 1,0 МПа. Це дозволяє вести процес електродугового різання з використанням технологічних струмів підвищеної сили і тим самим забезпечити підвищену продуктивність обробки.

Протягування дротів 4, 5 здійснюють при умові, коли тороподібні поверхні контакту майстра-електрода б збігаються з тороподібними поверхнями дротів. При цьому площа контакту кожного дроту з майстер-електродом б є максимальною, що дозволяє суттєво підвищити силу технологічного струму, і тим самим продуктивність процесу різання. А потужне прокачування робочої рідини в міжелектродному зазорі 12 дозволяє ефективно стиснути дугу 1 і тим самим підвищити якість поверхонь розділення.

Процес здійснюють при зануренні електрод-заготовку 3 в робочу рідину на глибину $h \geq 5$ мм в ванну 13. Останнє дозволяє виключити можливість розбрикування робочої рідини за межі зони обробки та можливість попадання її на оператора. Ванна 13 постачається трубою переливу 14, що забезпечує вказаний вище рівень занурення.

Використання даної технологічної схеми формоутворення різі, порівняно з відомими, дозволяє: зменшити ширину різі до 2 мм; зменшити витрати на інструмент; розрізати заготовки будь-якої початкової довжини; покращити умови роботи за рахунок виключення можливості попадання робочої рідини в струминному режимі течії на оператора; забезпечити надійну пожежну безпеку при реалізації процесу.

Забезпечення протягування та натягу двох дротів. Для забезпечення найбільш можливої продуктивності електродугового різання дротом електродом-інструментами, як було показано вище, необхідно вести процес на як можна більшій силі струму, що вибирається із умови забезпечення густини струму до 10 А/мм². Дана умова передбачає ведення процесу різання при максимально можливій площі контакту кожного із двох дротів з електродотримачем.

Оскільки використовуються дроти круглого перерізу, то максимальна площа їх контакту з електродотримачами досягається, коли поверхня електродотримача являє собою частину тору з радіусом, що співпадає з радіусом перерізу дроту. Це, крім того, задає напрямок руху та забезпечує можливість протягування дротів в зоні різання.

Однак, певне технічне утруднення виникає при виготовленні електродотримача з такою фасонною поверхнею способом різання, у зв'язку з малою його жорсткістю.

Технологія виготовлення електродотримача, що пропонується, передбачає:

- виконання електродотримача для експериментального верстату у вигляді диску діаметром 60 мм та товщиною, що збігається з діаметром дроту ($s = d = 0,8$ мм);

- виготовлення заготовки для електродотримача із листової сталі, зокрема із сталі 20 (рис. 3), із збільшеним зовнішнім діаметром та збільшеною товщиною, тобто з

припуском на подальшу обробку. В заготовці передбачається точний центральний отвір для подальшого базування та потрібні отвори для складання (останні на рис. 3 не показано);

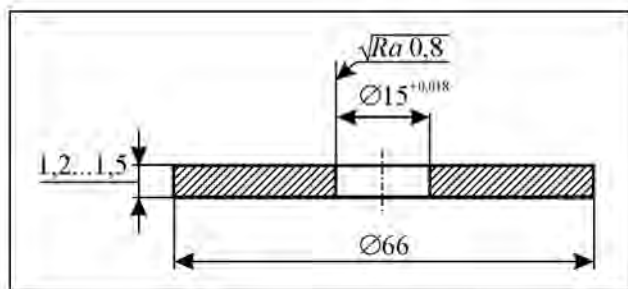
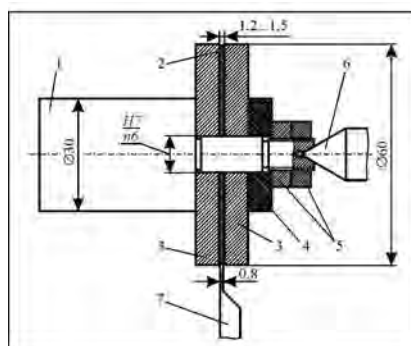

Рисунок 3 – Заготовка для виготовлення електродотримача
Джерело: розроблено авторами

- токарну обробку робочої частини електродотримача 2 на оправці 1 (рис. 4). Для чого щільно (с натягом) встановлюють заготовку електродотримача 2 між двома напрямними шайбами 3 та притискають її через притиску шайбу 4 двома гайками 5. Лівий бік оправки 1 затискають в трикулачковому патроні, а правий – підпирають центром 6, що обертається, для підвищення точності обробки. Напрямні шайби 3 виготовляються із кольорового сплаву, наприклад із латуні Л63, для того, щоб було видно тонку заготовку. Спочатку прохідним різцем проточують зовнішній діаметр заготовки електродотримача 2 разом з напрямними шайбами (з розміру Ø66 мм на розмір Ø60 мм). Далі ведуть обробку поверхні тору різцем 7, фігурна частина якого виготовлена методом шліфування на вертикальному оптико-шліфувальному верстаті;

- 1 – оправка;
- 2 – електродотримач;
- 3 – напрямні шайби;
- 4 – шайба притиску;
- 5 – гайки;
- 6 – конус задньої бабки верстата;
- 7 – фігурний різець

Рисунок 4 – Налаштування до токарного верстата для обробки поверхні тору на електродотримачі
Джерело: розроблено авторами

- компенсування нецентрального розташування поверхні тору відносно товщини заготовки шляхом шліфування на плоскошліфувальному верстаті за попередньо виконаними вимірюваннями на інструментальному мікроскопі. Доведення товщини диску до $0,8_{-0,05}$ мм.

Механізм перемотування та натягу дротів включає в себе (рис. 5):

- електродвигун 1 постійного струму потужністю 0,2 кВт з вбудованим редуктором;
- клиноремінну передачу, яка складається із малого шківів 2, великого шківів 3 та двох клинових ременів 4;
- вал 5, що передає обертальний момент на дві котушки 6 для накопичення відпрацьованого дроту 7;
- пристрій для розмотування дротів з котушок 8, що включає в себе вісь 9;
- пристрій для натягу дротів, що складається із тримача 10, вісі 11 двох дерев'яних планок 12 та двох вантажів 13, які підбираються за масою так, щоб оказувати певний опір розмотуванню дротів з котушок 8;

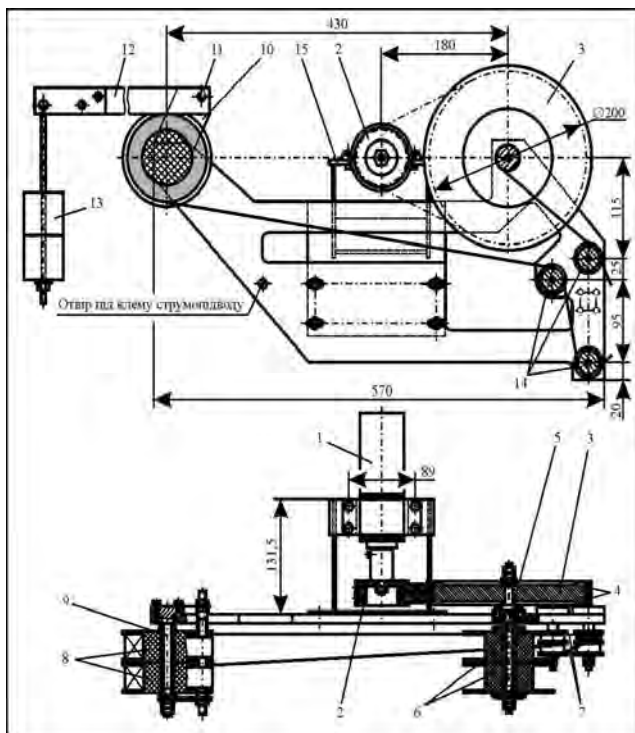

Рисунок 5 – Механізм перемотування та натягу дротів
Джерело: розроблено авторами

- комплект роликів 14 для зміни напрямку протягування дротів;
- підставку 15 для кріплення електродвигуна 1 та натягу ременів 4.

Забезпечення регулювання швидкості протягування дротів. В експериментальному верстаті для електродугового різання дротівими електродами-інструментами перемотування дротів здійснюється електродвигуном постійного струму з збудованим редуктором (див. рис. 5). Крім того, після редуктора встановлено клиноремінну передачу, яка володіє передаточним відношенням $i = 3,17$, що ще зменшує кількість обертів. Вибрана кінематична схема дозволяє за рахунок зміни числа обертів в хвилину електродвигуна регулювати лінійну швидкість протягування дротів в діапазоні від 20 мм/с до 35 мм/с.

Забезпечення моніторингу глибини різання. Оператору, що працює на експериментальному верстаті для електродугового різання дротівими електродами-інструментами, в кожний момент часу необхідна інформація про текучу глибину різання. Дана інформація потрібна для оперативного керування процесом різання, а також для оперативного виміру лінійної швидкості різання.

В процесі різання заготовка рухається вгору, а дріт не рухається вгору, але протягується відносно електродотримача. Тому доцільно кінематично зв'язати вертикальне переміщення заготовки з приладом точного виміру лінійного переміщення – індикатором годинникового типу ИЧ-25.

На рис. 6 показано пристрій контролю глибини різання до експериментального верстата для електродугового різання дротівими електродами-інструментами. Лінійний вертикальний рух заготовки 1 передається через тримач 2 та вертикальну стійку 3 на планку 4. Планка має установочне переміщення за вертикаллю та кріпиться до стійки 3 гвинтом 5. У верхній частині верстату нерухомо відносно гідроциліндра 6 закріплено індикатор 7 так, що його рухома частина, яка кінематично пов'язана із стрілкою індикатора, впирається у планку 4. Індикатор 7 дозволяє з точністю 0,01 мм контролювати глибину різання та характеризує якість роботи системи керування торцевим міжелектродним зазором в процесі різання за діапазоном коливання його стрілки.

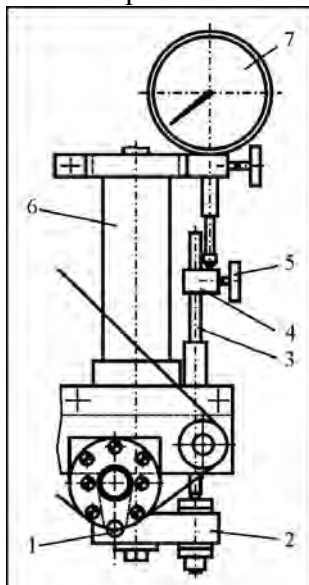
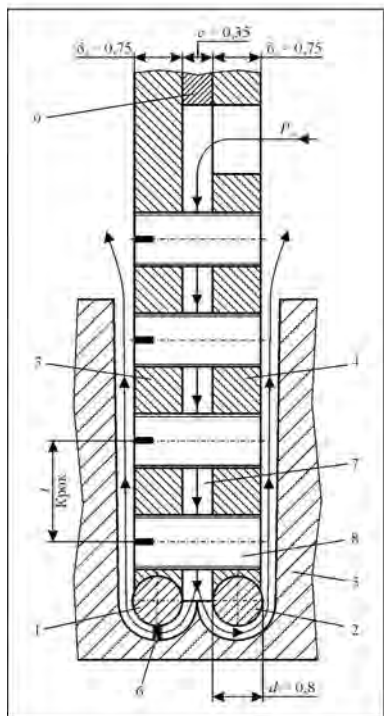

Рисунок 6 – Пристрій для моніторингу глибини різання
Джерело: розроблено авторами

Забезпечення мінімальної деформації тонкостінних електродотримачів від тиску робочої рідини в зоні різання. Зона різання експериментального верстата, що пропонується, суттєво відрізняється від зон різання будь-якого відомого верстата наявністю тонкостінних електродотримачів, що працюють під тиском робочої рідини. Товщина стінки такого електродотримача, як показано вище, залежить від діаметра дроту, якій протягується по ньому. Так, для діаметра дроту d , що дорівнює 0,8 мм, товщина стінки електродотримача δ_m складає 0,75 мм.

В умовах різання на експериментальному верстаті тонкостінний електродотримач під дією статичного тиску робочої рідини працює як балка на двох опорах. Тому, чим менша відстань між опорами, тим менше прогин. Наявність прогину, що перевищує 0,05 мм, не бажаний, так як це приводить до зменшення бічного міжелектродного зазору, що сприяє горінню електричної дуги в бічному зазорі та руйнуванню стінки електродотримача.

1 – дріт лівий; 2 – дріт правий; 3 – електродотримач лівий;
4 – електродотримач правий; 5 – електрод-заготовка; 6 – електрична дуга; 7 – щілиноподібний канал; 8 – стяжний гвинт; 9 – дистанційна пластина

Рисунок 7 – Робоча зона різання

Джерело: розроблено авторами

Для зменшення величини прогину пропонується суттєво зменшити відстань t між опорами за рахунок встановлення між електродотримачами системи стяжних гвинтів (сітки штучних опор), причому вертикальний та горизонтальний кроки повинні бути рівними та вибрані із умови $t = (10...15) d$.

Так, для умов експериментального верстата приймається відстань $t = 12$ мм, а діаметри стяжних гвинтів – M2×0,4 (рис. 7).

З метою забезпечення гідроізоляції зони різання, а також можливості роботи верстата на підвищеній силі струму, гвинти встановлюються на електропровідному клею. Доцільно для поліпшення складання вузла довжину гвинтів брати на 2...4 мм більше відстані між зовнішніми поверхнями електродотримачів, а після висихання клею шліфувати дані поверхні до моменту зникнення їх виступаючої частини.

Експериментальний верстат «Ніж-1». З урахуванням викладеної вище концепції проектування спроектовано та виготовлено експериментальний верстат «Ніж-1» для електродугового різання металів дротовими електродами-інструментами (рис. 8). Він являє собою установку, що складається із наступних елементів: власне, верстата; станції робочої рідини; станції гідроприводу; джерела живлення постійним технологічним струмом, зокрема зварювального випрямляча типу ВДУ-504; пульта керування. Верстат призначено для експериментальних досліджень фізико-технологічних характеристик процесу електро-дугового різання металів дротовими

електродами-інструментами. Він реалізує новий спосіб різання металів електричною дугою [3].

Верстат (рис. 9) включає в себе раму 1 з підставкою 2, які з'єднані між собою. Підставка 2 нерухомо закріплена на стільниці 3, а стільниця закріплена на кришці 4 бака 5 станції робочої рідини.

На рамі 1 змонтовано усі основні деталі та вузли верстата:

- електродотримачі 6 з дистанційною прокладкою 7 товщиною 0,35 мм;
- рухомий стіл 8 з закріпленою заготовкою 9, що розрізається;
- механізм протягування дротів 10, який включає в себе: електродвигун 11, редуктор 12, малий шків 13, великий шків 14, клиновий ремінь 15, ролики 16, що спрямовують, котушки 17 для відпрацьованого дроту;

- гідроциліндру 18 подачі заготовки 9 (що слідкує за торцевим міжелектродним зазором);

- пристрою для моніторингу глибини різання, що включає в себе: вертикальну стійку 19, планку 20, що має установочне переміщення, індикатор 21 годинникового типу ИЧ-25;

- ванну 22 з робочою рідиною (водою) та з трубою переливу 23;

- механізм на тяжіння дротів, що включає в себе: дві котушки 24 з дротом, два важеля 25 та два вантажу 26, що регулюється.

Верстат працює наступним чином. В початковому положенні рухомий стіл 8 із заготовкою 9 знаходиться у крайньому нижньому положенні.

Рисунок 8 – Експериментальний верстат моделі «Ніж-1» для електродугового різання металів дровими електродами-інструментами
Джерело: розроблено авторами

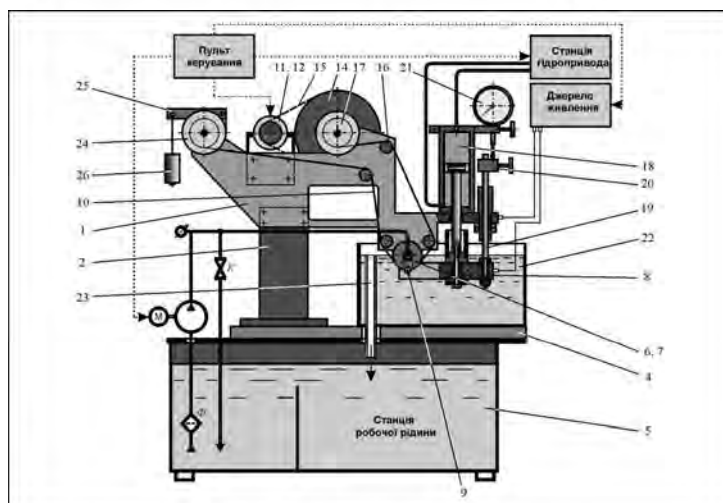

Рисунок 9 – Електрогідрокінематична схема експериментального верстата моделі «Ніж-1»

Джерело: розроблено авторами

Вмикають електродвигун насо-су подачі робочої рідини (води) в робочу зону верстата – щілину між електродотримачами 6 та дротами 10. Слідкують за тим,

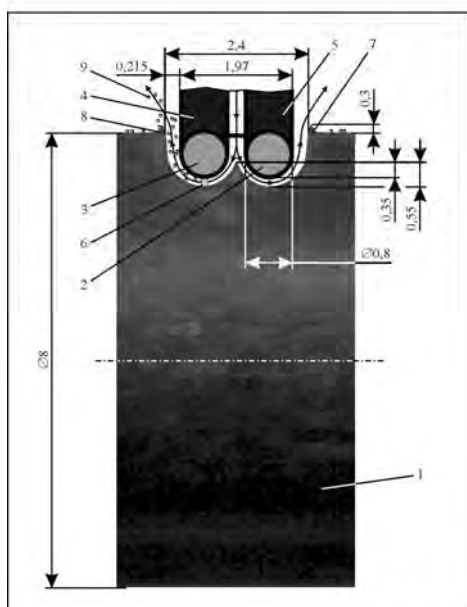
щоб рівень робочої рідини в ванні 22 досяг верхнього краю труби переливу 23. Далі вмикають електродвигун 11 протягування дротів, електричний струм, виставляють годинниковий індикатор 21 глибини обробки на нуль та ведуть процес різання на вибраному режимі обробки.

Електрична дуга в умовах різання горить в міжелектродному торцевому зазорі між заготовкою та дротами в потужному поперечному гідродинамічному потоці робочої рідини, який стискує дугу, концентрує в ній енергію та інтенсивно вилучає продукти ерозії із зазору в ванну 22.

Протягування дротів компенсує електроерозійний знос дротових електродів-інструментів 10, завдяки чому годинниковий індикатор 21 точно відбиває глибину різання.

Технологічні випробування верстата: формування різку. Різ характеризується геометричними параметрами та формою.

На рис. 10 наведено результати дослідження геометричних параметрів та форми різку після електродугового різання дротовими електродами-інструментами сталеві заготовки діаметром 8 мм.

1 – заготовка, що розрізується; 2 – дріт правий; 3 – електродотримач лівий; 4 – електродотримач лівий; 5 – електродотримач правий; 6 – електрична дуга; 7, 8 – нарости із продуктів ерозії; 9 – продукти ерозії

Рисунок 10 – Скановане зображення заготовки в початковий момент формоутворення різку ($\times 10$)

Отримано авторами

Режим різання:

- сила струму $I = 30 \text{ A}$;
- напруга на електродах $U = 30 \text{ B}$;
- статичний тиск робочої рідини на вході потоку в міжелектродний зазор $P = 0,25 \text{ Мпа}$;
- робоча рідина – водопровідна вода;
- полярність – пряма (заготовка «+»);
- швидкість протягування дротів 35 мм/с .

В результаті дослідження виявлено:

- технологічний виступ між дротами не утворюється (руйнується електричною дугою), а висота його не перевищує $0,55 \text{ мм}$. Це дозволяє стабілізувати процес різання за рахунок не утворення додаткових дуг між виступом та дротами і сприяє підвищенню продуктивності різання;

- міжелектродний зазор в напрямку прокачування робочої рідини зростає. Так, найменший зазор ($0,185 \text{ мм}$) спостерігається в на переході від бічного внутрішнього до торцевого, а найбільший ($0,215 \text{ мм}$) – в бічному зовнішньому. Дане явище обумовлено подовженням довжини електричної дуги при підвищенні концентрації продуктів ерозії в зазорі. Але абсолютна різниця між максимальним та мінімальним міжелектродними зазорами невелика та складає $0,03 \text{ мм}$;

- на виході із міжелектродного проміжку розжарені продукти ерозії спікаються на утворюють нарости 7, 8, висота яких не перебільшує $0,3 \text{ мм}$. Дані нарости легко руйнуються механічним способом (наприклад, абразивним каменем).

Електроерозійний знос дротових електродів-інструментів. Абсолютний електро-ерозійний знос дротового електрода-інструмента в умовах електродугового різання (рис. 13) залежить від швидкості його протягування (перемотування) та сили

технологічного струму, причому чим менша швидкість протягування та більша сила струму, тим більший абсолютний знос. Надмірний абсолютний знос дротового електрода-інструмента може привести до його обриву.

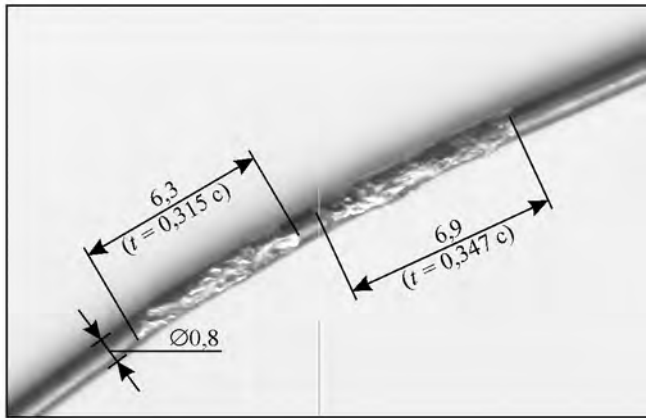

Рисунок 13 – Характер електро-ерозійного зносу дротового електрода-інструмента після електродугового різання ($\times 10$)

Отримано авторами

За даними роботи [4 с. 235] для електроіскрового різання дротовим електроодом-інструментом сталей та твер-дих сплавів рекомендується змінювати швидкість протягування дроту у межах від 8 до 20 мм/с.

У відміну від електроіскрового, при

електродуговому різанні в якості інстру-мента використовується електрична дуга і процес здійснюється без пауз. Тому за даними умовами слід чекати більшу продуктивність обробки, а отже і більш інтенсивний знос дротового електрода-інструмента. Саме тому на експериментальному верстаті для електродугового різання дротовими електродами-інструментами швидкість протягування дротів більш завищена та лежить у межах від 20 до 35 мм/с.

Висновки. Запропоновано та досліджено високопродуктивний спосіб електродугового різання металів дротовими електродами-інструментами, що реалізує нову технологічну схему формоутворення різі. Описано фізичний механізм різання. Розроблено концепцію проектування експериментального верстата, що реалізує даний спосіб різання. Спроектовано, виготовлено, випробувано та досліджено експериментальний верстат «Ніж-1» для електродугового різання дротовими електродами-інструментами важкооброблюваних матеріалів.

Список літератури

1. Носуленко В. И. Размерная обработка металлов электрической дугой / В. И. Носуленко, Н. Г. Мещеряков // Электронная обработка материалов. – 1981. - № 1. – С. 19-23.
2. Боков В. М. Розмірне формоутворення поверхонь електричною дугою / Віктор Боков – Кіровоград: Поліграфічно-видавничий центр ТОВ «Імекс-ЛТД», 2002. – 300 с.
3. Спосіб різання металів електричною дугою [Текст]: пат. 102343 Україна: МПК В 23 К 9/00 / Боков В. М.; заявник та патентовласник Боков В. М.. - № u201504022; заявл. 27.04.15; опубл. 26.10.15, Бюл. № 20. – 6 с.
4. Справочник по электрохимическим и электрофизическим методам обработки / Г. Л. Амитан, И. А. Байсупов, Ю. М. Барон и др. – Л.: Машиностроение, Ленингр. отд-ние, 1988. – 719 с.

Одержано 22.12.16

УДК 621.664

М.М. Підгаєцький, доц., канд.тех.наук, П.В. Строчкий, магістр гр. ІМ(ТМ)-15М
 Кіровоградський національний технічний університет

Випробувальна система діагностики кульково-гвинтового гідропідсилювача

Розроблена система діагностовано кульково-гвинтового гідропідсилювача. Система вміщує аналіз оціночних показників КГГП, програму і методику діагностування. Розглянута принципова схема випробувального стенду для проведення діагностування. Розглянуто умови реалізації проекту на базі створення модульно-параметричного ряду в заміні розмірно-параметричного ряду. Обґрунтування переваги модульно-параметричного принципу.

випробувальна система, діагностика, кульково-гвинтовий гідропідсилювач

Опис об'єкта випробувань. Кульково-гвинтові гідропідсилювачі (далі КГГП) призначені для рульового управління транспортними засобами зі швидкостями руху 60км/год.

Керування здійснюється за рахунок механічних передач з гідропідсиленням.

Устрій КГГП. Для пояснення устрою і принципу дії розглянемо гідрокінематичну схему рис. 1.

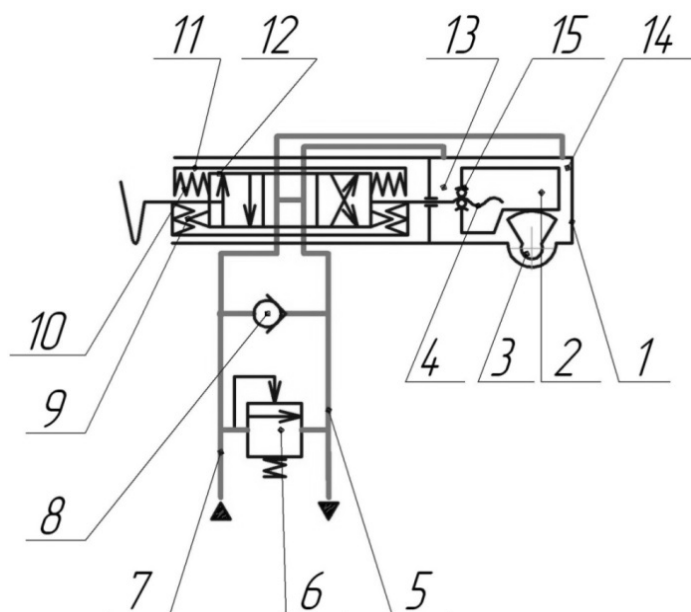

Рисунок 1 – Гідрокінематична схема КГГП

КГГП складається із декількох елементів розміщених в єдиному корпусі 1. Тобто:

- гідравлічного розподільника утвореного зовнішнім 11 і внутрішнім 12 золотниками, пружних елементів 10, муфти передачі крутного моменту 9;
- напірної 5 і зливної 7 магістралей;
- запобіжного 6 і зворотного 8 клапанів;
- рейкової передачі утвореної рейкою – поршнем 2 і валом сектором 3;

- кульково-гвинтової передачі, утвореної гвинтом 4 і гвинтовим отвором рейки поршня 2;

- опозитних порожнин 13, 14 утворених поділкою картера 1 рейкою поршнем 2 на дві герметично ізольовані частини.

Принцип дії КГГП. КГГП – відноситься до механізмів подвійної дії:

- механічними передачами, кульково – гвинтовою і рейковою;

- гідравлічною передачею, переміщенням рейки поршня 2 в картері 1 за рахунок гідравлічного тиску в порожнинах 13 і 14.

При роботі в штатному режимі навантаження вала сектора 3 долається гідравлічним тиском, а механічні передачі здійснюють лише відслідковуючу дію.

При роботі в нештатному режимі, в разі відмови гідравліки, працюють механічні передачі для подолання навантаження на валу – секторі.

При повертанні внутрішнього золотника 12 відносно зовнішнього 11 на кут обмеженим муфтою 9, в будь яку із сторін, робоча рідина із магістралі напору 7 проходить через відповідні канали обумовлених золотників і заповнює одну із порожнин 13 або 14.

При цьому за рахунок гідравлічного тиску здійснюється прямолінійне переміщення рейки поршень 2 в картері 1, і поворот вал – сектора 3 внаслідок взаємодії його зуб'їв із зуб'ями рейки поршня. Робоча рідина із опозитної порожнини буде витіснятися в зливну магістраль 5.

Переміщення рейки поршня 2 супроводжується синхронним обертанням гвинта 4 кульково – гвинтової передачі 4, 15 внаслідок того, що зовнішній золотник 11 з гвинтом 4 утворює єдину ланку.

Обумовлене переміщення буде здійснюватись до моменту припинення повертання внутрішнього золотника 12. При цьому зовнішній золотник 11 під дією пружних елементів 10 повернеться в нейтральне положення, в якому відповідні канали розподільника з'єднують магістралі зливу і напору, і тиск в порожнинах 13 і 14 вирівнюється до значень тиску холостого ходу.

Запобіжний клапан 6 спрацьовує при перевищенні тиску в напорній магістралі 7 внаслідок дії несанкціонованих навантажень на вал – сектора 3.

Точність управління КГГП обумовлена величиною часу між керуючим рухом внутрішнього золотника 12 відносно зовнішнього 11, який є вхідною ланкою і виконавчим коловим рухом вала – сектора 3, який є вихідною ланкою.

Величина часу повернення золотників 11 та 12 у вихідне положення залежить від швидкості переміщення внутрішнього золотника 12 відносно зовнішнього 11.

Ця швидкість залежить від двох факторів:

– з одного боку це величина вільного руху золотника 12 відносно золотника 11 в межах, які дозволяє муфта 9;

– з іншого боку це жорсткість пружного елемента 10 від якої залежить швидкість зворотнього руху в нейтральне положення.

Чим більша величина обумовленого часу тим довше буде відбуватись дія попередньої команди, що зменшує точність керування, бо вихідна ланка буде продовжувати рух, який був переданий їй попередньою командою

Підвищення точності керування можливо за рахунок підвищення жорсткості пружного елемента 10 і зменшення кута муфти 9.

При відмові гідравліки робота КГГП відбувається в нештатному режимі.

При повертанні внутрішнього золотника 12 на кут обмежений муфтою 9 починає обертатись зовнішній золотник 11 з гвинтом 4, внаслідок чого рейка – поршень 2 переміщується обертуючи вал – сектор 3.

При переміщенні рейки поршень 2 в одній із порожнин 13 або 14, яка збільшується в своєму об'ємі, виникає від'ємний тиск.

Обумовлений від'ємний тиск провокує спрацювання зворотнього клапана 8 при цьому рідина із опозитної порожнини, яка зменшується, витісняється в збільшуючу порожнину.

Наявність клапана 8 дає змогу функціювати КГГП в нештатному режимі.

Умови можливостей здійснення проекту. Реальні умови існування проекту КГГП повинні враховувати наявність зовнішніх факторів, що обмежують організують впливу, на створення рентабельного виробництва.

Головний зовнішній фактор-це реально існуючі підприємства на території Європи, в тому числі:

- «СНЕРЕЛ» - Угорщина;
- «Перша п'ятирічка» - Сербія;
- « RBL» – Німеччина;
- « ZF» – Німеччина;
- «POLMO» - Польща;
- «Автогідропідсилювач» Білорусь;
- «Радій» Україна.

Всі перераховані підприємства освоїли виробництво ШВГУ за принципом розмірно-параметричного ряду (РПР) і використовують комплект потужностей на кожний типорозмір.

За коефіцієнтом рівня K_y агрегатів всі підприємства крім ZF мають знижений його значення.

В більшості випадків воно відповідає попередньої, 1973 року серії ZF (серія 1973 р, представник модельного ряду ZF 8043 $K_y = 220$, сучасна серія 1986 р., представник модельного ряду ZF 8097 $K_y = 305$).

Виходячи з цього можна визначити межі коефіцієнта $K_y = 220...305$ для реалізації в новому виробництві.

Так як на перерахованих фірмах виробництво будуватися за РПР, то явно не ефективно з ними в цьому конкурувати, по кожному з типорозмірів. Але, водночас, це є їхнім слабким місцем.

Так як реалізація проекту РПР вимагає великих виробничих потужностей, з супутньою проблемою їх повного завантаження.

Таким чином ефективним може бути шлях створення рентабельного виробництва, при порівняно невеликих партіях, за модульно-параметричного ряду (МПР).

При цьому МПР повинен вписуватися у вже досягнуті значення коефіцієнта рівня $K_y = 220...305$, для кожного типорозміру.

Наявні навантажувальні резерви схеми КГГП, відображені в серії патентів RU 212693; UA 72536; RU 2172692; RU 2179132; RU 21777; RU 2172691; UA 68413, дають можливість реалізації МПР.

Суть МПР укладена в двох доповнюють один одного принципах конструювання об'єктів:

- максимальна уніфікація функціональних поверхонь елементів агрегату;
- максимально можлива розвантаження найбільш навантажених елементів.

Очевидно, що технічна реалізація такого проекту може забезпечити рентабельність виробництва при порівняно невеликих партіях виробів різної номенклатури.

Це тим більше актуально, так як відома тенденція світової економіки прагне до індивідуалізації виробництва. Одна з форм цього прагнення вже реалізована у вигляді гнучкого виробництва.

Поєднання гнучкого виробництва і модульного (тобто гнучкого) конструювання можливо є найбільш ефективним у сучасному машинобудуванні.

Крім реалізації вище висунутих вимог, безпосередньо до виробництва, існують ще необхідність реалізації низки конструктивних вимог.

Ці вимоги повинні враховувати можливість вирішення ряду проблем, не вирішених у найбільш просунутих конструкціях ZF.

Наприклад:

- значне зниження несучої здатності, внаслідок розташування поверхні прилягання з боку опозитного вихідного валу.

- неможливість використання в якості опор найбільш віддалених точок кріплення і т. д.

Основні вимоги щодо створення модульно-параметричного ряду.

1. Компонувальні

1.1 Мінімальний розмір уздовж поздовжньої осі

1.2 Розташування сошки (великої її частини) в «тіні» картера КГП

1.3 Мінімально можливий вага

1.4 Можливість двостороннього компоювання

2. Експлуатаційні

2.1 Показники надійності на рівні ZF

2.2 Підвищена несуча здатність синтезованої рейкової передачі

Таблиця 1 – Порівняльні оціночні показники проекту

Найменування параметрів	ZF 8097	Cepel C-500	ZF 8098	БЗАГУ ШНКФ 700	КГП		
					КГП 500К	КГП 700К/900К	
Вихідний крутний момент Н·м	5600	5500	6800	7600	5000	7500 9000	
Вага, кг	32	42	38	47	34	35 38	
Розміри, мм згідно ескізу рис.1	X1	350	362	375	380	358	358
	X2	167	175	176	190	166	166
	X3	157	165	166	180	156	156
	Y	210	228	235	238	212	212
	Z	140	184	160	173	167	167
Робочий тиск, МПа	15,0	15,0	15,0	15,0	14,0	15,0/18,0	
Передаточне ставлення	22,0	26,0	23,9	25,2	23,2	23,2	
Об'ємна подача насоса дм ³ /хв	16,0	16,0	16,0	15...20	11...18	11...18	

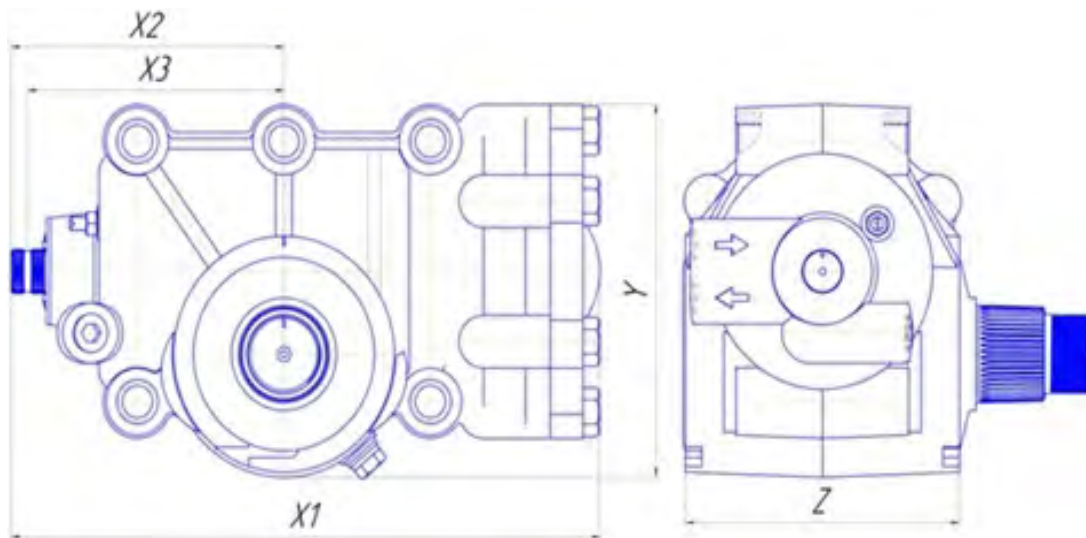

Рисунок 2 – Розмірна схема

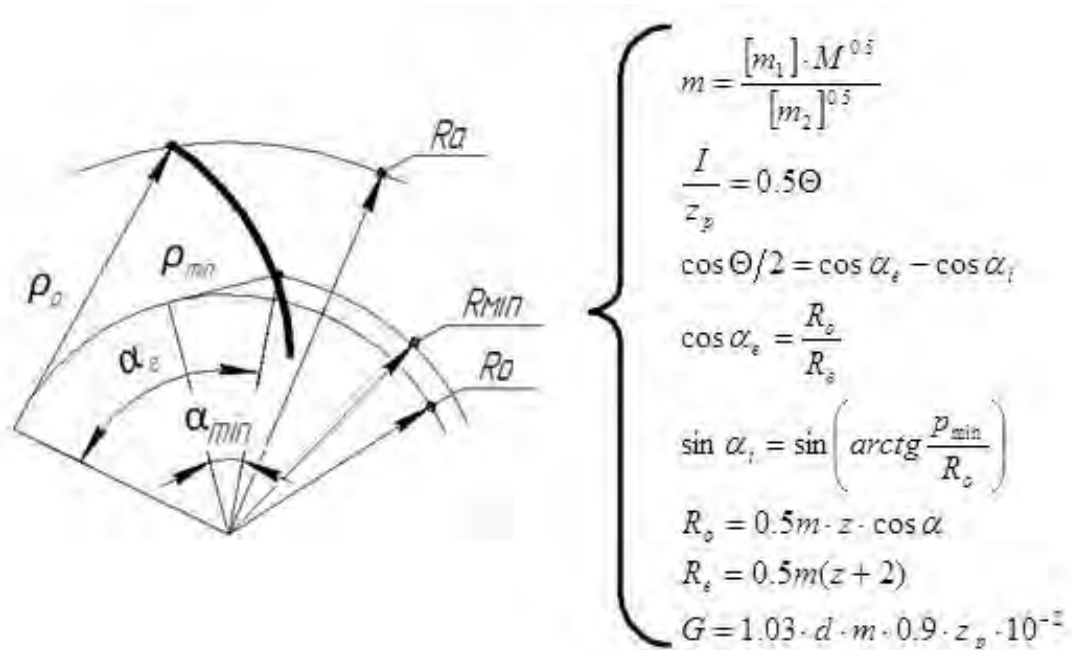

Рисунок 3 – Математична модель синтезу профілю вал-сектор рейкової передачі

m - модуль приводу;

$[m_1]$ - допустиме значення модулю при максимальному навантаженні;

$[m_2]$ - допустиме значення модулю при мінімальному навантаженні;

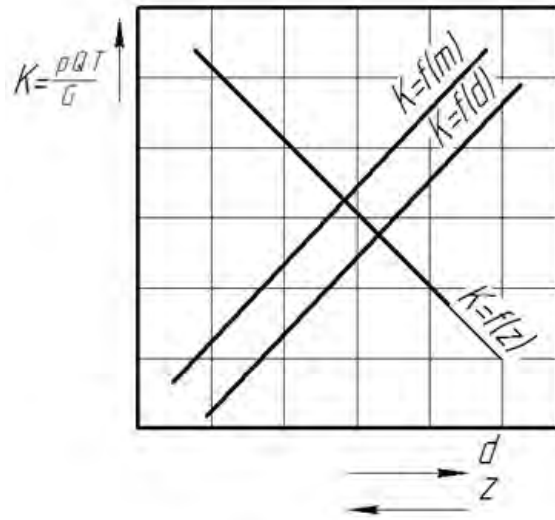
M - номінальне значення модуля;

z_p - число зубців рейки;

Θ - повний кут повороту вала-сектора;

d_e і d_i - кут розгорнутої евольвенти;

R_0 і R_e - радіус кіл відповідно основи і вершин зубців.

d – діаметр поршня; z – кількість зубців; ρ - тиск; Q – об’ємна подача;
 T – температура; G – вага КГГП

Рисунок 4 - Діаграма визначення оптимального значення конструктивних елементів КГГП

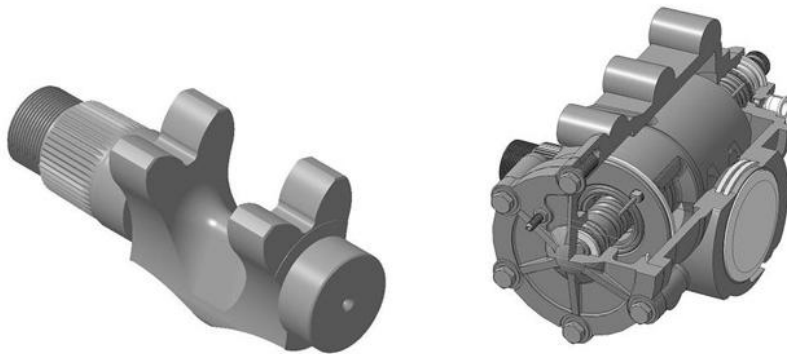

Рисунок 5 – Загальний вигляд КГГП та вал-сектора синтезованої конструкції

Основні принципи створення модульно-параметричного ряду. Загальні поняття.

Ряд – сукупність продуктів, об’єднаних загальними вхідними та вихідними параметрами і уніфікованими складовими елементами-модулями.

Модуль – складальна одиниця, деталь або сполучення деталей, повторення яких у ряді можливо більш ніж один раз.

Модульно-параметричний ряд (МПР) попередньо ділиться на чотири серії, залежно від реалізованого номінального моменту M , у тому числі:

- легка серія $M \sim 2000 \text{ Н}\cdot\text{м}$;
- напівлегкая серія $M \sim 3000 \text{ Н}\cdot\text{м}$;
- середня серія $M \sim 5000 \text{ Н}\cdot\text{м}$;
- важка серія $M \sim 7000 \text{ Н}\cdot\text{м}$.

Функціональні параметри модульно-параметричного ряду КГГП.

Крутний момент на вихідному валу, реалізований за допомогою функціонування КГГП має три значення, в тому числі:

- M_0 – в нейтральному положенні;

- M_L , M_P – у крайніх положеннях (відповідно, M_L – у лівому, M_P – у правому).

Передаточне відношення КГПП, i

Загальне передаточне відношення утворено двома кінематичними парами, у тому числі:

- шарико-гвинтової передачею;
- рейковою передачею.

Основною особливістю рейкової передачі є можливість реалізації з її допомогою змінних значень крутних моментів (див. п. 3.1), необхідних для підвищення рівня керованості при маневруванні і поворотах, для компенсації змінного значення зусиль на сошці.

Об'ємна подача, Q

Необхідна і достатня об'ємна подача, що забезпечує необхідну кутову швидкість рульового колеса при поворотах і маневруванні (1,0...2,0 об/сек).

Максимальний тиск, ρ_{\max}

Тиск в напірній магістралі, що забезпечує поворот керованих коліс при максимальному навантаженні на них.

Момент стабілізації, M_c

Крутний момент на вихідному валу перешкоджає прийомам швидкісній стабілізації (поверненню керованих коліс в нейтраль). M_c може приймати різні значення при подачі робочої рідини $Q=Q_{\max}$ і при відсутності подачі $Q=0$.

Повна кількість обертів рульового вала, $n\Sigma$, є функцією передавального відношення і забезпечує умови керованості.

Вага КГПП, G – визначається вагою складових його частин і служить оцінкою коефіцієнта рівня конструктивного виконання.

Організація базових модулів. Параметри модулів модульно-параметричного ряду синтезовані для реалізації двох доповнюють один одного вимог, у тому числі:

- отримання уніфікованої схеми, допускає максимальну гнучкість у виробництві;
- створення конструктивного резерву, для реалізації максимально диференційованого ряду КГПП, що задовольняє споживача за умов мінімізації енерговитрат, в експлуатації і збереження вимог по керованості.

Модулі утворюють КГПП характеризуються сумою показників, у тому числі, за табл. 2.

Модуль рейкової передачі m , характеризує геометрію і несучу здатність рейкової передачі. Значення модуля визначаються на базі синтезу передачі.

Число зубів z , є похідною від модуля m і прийнятого габариту, і є продуктом синтезу передачі.

Діаметр КГПП d , - це діаметр центрів кульок передачі. Його значення є похідною від несучої здатності передачі і застосовуваних габаритів ШВГУ.

Кількість потоків кульок, у КГПП так само є похідною від несучої здатності передачі. Його значення може бути лише цілим числом ($D_o = 1, 2, 3$).

Діаметр ущільнюючої частини поршневої порожнини d_y , приймається на основі розрахунків по створюваному моменту M на вихідному валу КГПП.

Діаметр направляючої частини d_n , приймається конструктивно на основі задоволення вимог міцності елементів картера і рейки-поршня.

Вага модулів G , враховує оптимізацію конструктивного виконання.

В основі принципу створення МПР лежить припущення про те, що при мінімізації габаритів необхідно і достатньо забезпечити необхідну несучу здатність.

Мінімізація габаритів можлива на базі створення математичної моделі рейкової передачі, яка одночасно повинна задовольняти двом взаємовиключним вимогам, а саме:

- наявність мінімальних габаритів;
- забезпечення максимальної несучої здатності.

Необхідно створення системи рівнянь (математичної моделі) для вирішення поставленої задачі.

Вхідними параметрами математичної моделі можуть бути прийняті, в тому числі:

- геометрія зачеплення (номінальний модуль, кількість зубців);
- гранично - допустимі значення контактних напружень у зачепленні;
- кінематика зачеплень (радіус початкової окружності, повний кут повороту передачі).

Вихідними параметрами математичної моделі повинні бути, в тому числі:

- розрахункове значення модуля передачі;
- граничні значення радіусів кривизни евольвентного профілю.

Реалізація МПР можлива на базі синтезу типорозмірів першого рівня і перетворення його в комплект типорозмірів другого рівня, на основі прийнятих визначень, у тому числі:

- типорозмір першого рівня – комплексний технологічний об'єкт, що включає в себе комплект збірних одиниць і деталей, необхідний і достатній для створення натурального (функціонуючого) об'єкта, кількістю не менше двох;
- типорозмір другого рівня – одиничний експлуатаційний діє (функціонує) об'єкт, синтезований на елементній базі типорозміру першого рівня і виконує задані функції обмежені експлуатаційними нормативами.

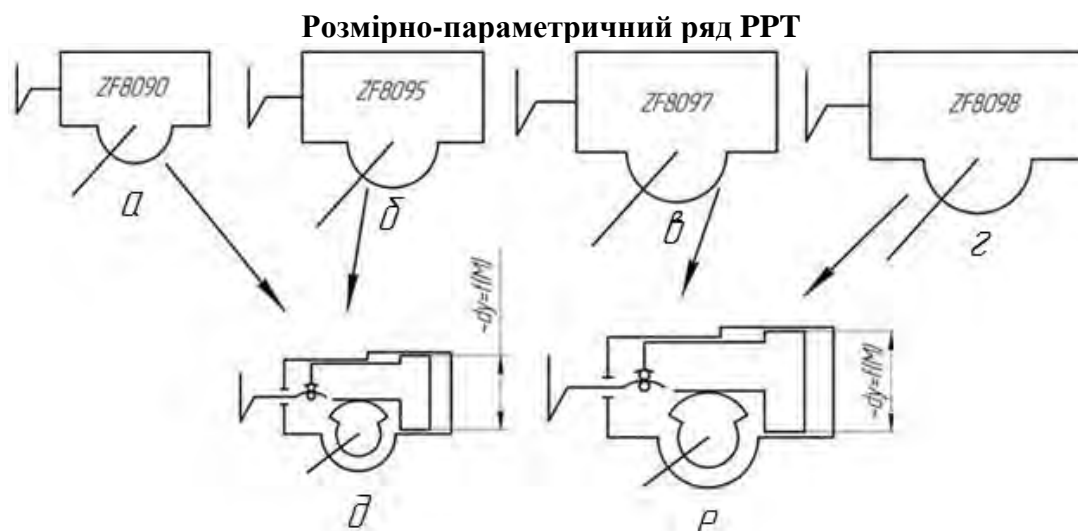
Таблиця 2 – Зведена таблиця функціональних параметрів модульно-параметричного ряду КГГП

№ п/п	Найменування показників		Тип КГГП і серія			
			КГГП 200	КГГП 300	КГГП 500	КГГП 700
			Легка серія	Напівлегка серія	Середня серія	Важка серія
1.	Крутний момент на сошці, Н·м	M_d	2400	3500	5000	7000
		M_o	2000	3000	4250	5950
		M_n	2400	3500	5000	7000
2.	Передавальне відношення	i_d	18,5	18,5	24	24
		i_o	15,7	15,7	21	21
		i_n	18,5	18,5	24	24
3.	Об'ємна подача насоса, дм ³ /хв	$Q_{мин}$	6,5	7,0	10,0	10,0
		$Q_{ном}$	10,0	12,0	16,0	16,0
		Q_{max}	12,0	14,0	18,0	18,0
4.	Максимальний тиск, МПа	ρ_{max}	15,0	15,0	15,0	15,0
5.	Момент стабілізації при $Q=Q_{max}$, Н·м	M_c	50	50	100	100
6.	Момент стабілізації при $Q=0$, Н·м	M_c'	32	35	60	70
7.	Повне к-сть обертів рульового вала, шт	n_{Σ}	4,3	4,3	6,0	6,0
8.	Вага, кг	G	19	21	35	38

Таблиця 3 - Зведена таблиця функціональних параметрів модулів модульно-параметричного ряду

№ п/п	Найменування базових модулів	Легка серія					Напівлегка серія					Середня серія					важка серія				
		$\frac{m}{z}$	$\frac{d}{k}$	$\frac{d_y}{d_H}$	G	i	$\frac{m}{z}$	$\frac{d}{k}$	$\frac{d_y}{d_H}$	G	i	$\frac{m}{z}$	$\frac{d}{k}$	$\frac{d_y}{d_H}$	G	i	$\frac{m}{z}$	$\frac{d}{k}$	$\frac{d_y}{d_H}$	G	i
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
1.	Шарико-гвинтова передача	-	$\frac{32}{1}$	-	1,9	10	-	$\frac{32}{2}$	-	1,9	10	-	$\frac{42}{1}$	-	3,2	10	-	$\frac{42}{2}$	-	3,2	10
2.	Рейкова передача		-	$\frac{96}{80}$	6	1,85 1,57 1,85	$\frac{7^*}{7}$	-	$\frac{115}{80}$	6,3	1,57 1,85	$\frac{12^*}{7}$	-	$\frac{115}{107}$	10	2,4 2,1 2,4	$\frac{12^*}{7}$	-	$\frac{130}{107}$	10	2,1 2,4
3.	Картер	-	-	$\frac{86}{80}$	7	-	-	-	$\frac{100}{80}$	7,3	-	-	-	$\frac{115}{107}$	12	-	-	-	$\frac{130}{107}$	13	-

* - номінальні значення

а, б, в, г - агрегати утворені по розмірно-параметричному принципу;
 а – легка серія; б – напівлегка серія; в – середня серія; г – важка серія;
 д, е – агрегати утворені по модульному принципу; д – легка та напівлегка серія;
 е – середня та важка серія

Рисунок 6 – Базова концептуальна схема модульно-параметричного ряду

Висновки. Запропонована схема МПР забезпечує унікальні можливості організації рентабельного гнучкого виробництва при повному збереженні вимог експлуатації. Передумовами для цього є, в тому числі:

1. Можливість за допомогою двох типорозмірів першого рівня МПР покрити експлуатаційні потреби чотирьох традиційних типорозмірів РРТ.

2. Обумовлені два типорозміру першого рівня, кожен з яких, за допомогою комплектації, синтезує необхідні два типорозміру другого рівня відрізняються один від одного не більше ніж двома деталями.

3. Обумовлені в п. 2, не більше, ніж дві деталі, в рамках кожного типорозміру другого рівня, відрізняються лише одним розміром, що визначає реалізацію необхідного крутного моменту.

4. Таким чином, основною перевагою запропонованої схеми МПР, у тому числі:

- зниження трудомісткості виробництва за рахунок високого рівня уніфікації допомогою зниження номенклатури деталей;

- зниження номенклатури приєднувальних елементів транспортних засобів для здійснення експлуатації.

Список літератури

1. ГОСТ Р 52453 – 2005 «Механизмы рулевые с гидравлическим усилителем и рулевые гидроусилители. Технические требования и методы испытаний». М.: Стандартинформ, 2008 – 30с.
2. ОСТ 37.001.471-88 «Управляемость и устойчивость автотранспортных средств. Методы испытаний». М.: Министерство автомобильного и сельскохозяйственного машиностроения СССР, 1989 – 48с.
3. ОСТ 37.001.471-88 «Механизмы рулевые с гидравлическим усилителем грузовых автомобилей и автобусов. Общие технические требования и методы стендовых испытаний» М.: Министерство автомобильного и сельскохозяйственного машиностроения СССР, 1989. – 36с.
4. Гинцбург Л.Л. Гидравлические усилители рулевого управления автомобилей. – М.: Машиностроение, 1972. – 121 с.
5. Чайковский И.П., Саломатин П.А. Рулевые управления автомобилей. – М.: Машиностроение, 1987. – 176 с.

Одержано 30.11.16

УДК 336.1:338

А. А. Салата, магістр гр. ФК-15-М-1,5*

Кіровоградський національний технічний університет

Оцінка фінансової стійкості підприємства

В статті розкриваються особливості оцінки фінансової стійкості підприємства. Розглянуто методи оцінки фінансової стійкості підприємства.

фінансова стійкість, фінансові ресурси, платоспроможність, фінансова стабільність, фінансовий стан

Епоха глобалізації та гео економічного розширення світу викликала загострення конкуренції на світовому ринку. Міжнародна конкурентоспроможність перетворилась на одне з найскладніших явищ сучасного економічного життя та стала за останні десятиліття однією з найважливіших проблем економічної науки і практики. Сучасне ринкове середовище розвивається дуже динамічно і багато країн та підприємств виявилися не підготовленими до цивілізованої конкурентної боротьби. Це в певній мірі стосується й України, конкурентні позиції якої на світовому ринку різко послабилися. Конкурентоспроможність, зокрема міжнародна, тісно пов'язана з таким параметром як фінансова стійкість. Міжнародний досвід показує, що вдосконалення методик оцінювання фінансової стійкості - це об'єктивна потреба економіки.

Метою статті є узагальнення методів оцінки фінансової стійкості підприємства.

Фінансова стійкість підприємства - це такий стан його фінансових ресурсів, їх розподілу і використання, який забезпечує збереження ніши міжнародного ринку, розвиток підприємства за рахунок росту прибутку і капіталу при збереженні платоспроможності та кредитоспроможності в умовах допустимого ризику зовнішньоекономічної діяльності [1].

Умовою й гарантією виживання й розвитку будь-якого підприємства, як бізнес-процесу, є його фінансова стабільність. Якщо підприємство фінансово стійке, то воно в стані «витримати» несподівані зміни ринкової кон'юнктури, і не опинитися на краю банкрутства. Більш того, чим вище його стабільність, тим більше переваг перед іншими підприємствами того ж сектора економіки в одержанні кредитів і залученні інвестицій. Фінансово стійке підприємство вчасно розраховується за своїми обов'язками з державою, позабюджетними фондами, персоналом, контрагентами. Фінансова стабільність підприємства – це його надійно гарантована платоспроможність.

Оцінювання фінансової стійкості підприємства передбачає проведення об'єктивного аналізу величини та структури активів і пасивів підприємства і визначення на цій основі його фінансової стабільності і незалежності, а також аналізу відповідності фінансово-господарської діяльності підприємства цілям його статутної діяльності [2, с. 192].

Фінансово стійким є такий господарюючий суб'єкт, котрий за рахунок власних коштів покриває кошти, вкладені в активи (основні засоби, нематеріальні активи, оборотні кошти), не допускає не виправданої дебіторської та кредиторської заборгованості і розраховується за своїми зобов'язаннями в зазначений термін [3, с.214].

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Д.С. Насипайко

Фінансова стійкість підприємства залежить від ефективного управління фінансовими ресурсами і визначається оптимальною структурою активів, оптимальним співвідношенням власних і позикових коштів, оптимальним співвідношенням активів та джерел їх фінансування. Користувачами результатів аналізу фінансової стійкості можуть бути засновники підприємства, його керівництво, ділові партнери та банки. Саме оцінювання фінансової стійкості дозволяє зовнішнім користувачам визначити фінансові можливості підприємства в майбутньому. Основне завдання аналізу фінансової стійкості полягає у визначенні спроможності підприємства протистояти негативній дії різних факторів (зовнішніх, внутрішніх та непередбачуваних), що впливають на його фінансовий стан. Оцінюючи фінансову стійкість підприємства, можна зробити певний висновок залежно від мети аналізу:

- власники підприємства (акціонери, інвестори та інші особи, що зробили внески у статутний капітал) віддають перевагу допустимому зростанню частки позикових коштів;

- кредитори (постачальники ресурсів, банки) навпаки – віддають перевагу суб'єктам господарювання з високою часткою власного капіталу.

Важливим економічним аспектом є визначення меж фінансової стійкості. Так, недостатня фінансова стійкість може призвести до неплатоспроможності [2, с. 192].

Найбільш повно результати аналізу можна отримати, розраховавши абсолютні та відносні показники, як пропонує більшість авторів. Але з'ясовано, якщо абсолютні показники збігаються, то відносні показники кожним автором обрані по різному [4].

Велике значення у фінансовому аналізі має застосування так званих фінансових коефіцієнтів (індикаторів). За їх допомогою аналізується фінансова стійкість підприємства. Для оцінки структури джерел фінансових ресурсів використовують наступні показники:

- 1) коефіцієнт фінансової стійкості (стабільності) розраховується відношенням власних коштів до позикових. Бажано, щоб його значення було не менше 0, 8;

- 2) коефіцієнт фінансової незалежності (автономії), який обчислюється відношенням суми власних коштів до валюти балансу. Бажано, щоб його значення було не менше 0, 5;

- 3) коефіцієнт фінансової залежності, який розраховується відношенням позикового капіталу до валюти балансу;

- 4) коефіцієнт фінансового ризику, який розраховується відношенням позикового капіталу до власного.

Чим вищі рівні першого та другого показників і нижчі третього та четвертого, тим стійкіший фінансовий стан підприємства [1].

Фінансова стійкість характеризує ступінь фінансової незалежності підприємства щодо володіння своїм майном і його використання. Цей ступінь незалежності можна оцінювати за різними критеріями:

- рівнем покриття матеріальних обігових коштів (запасів) стабільними джерелами фінансування;

- потенційною спроможністю підприємства покрити термінові зобов'язання мобільними активами);

- часткою власних або стабільних джерел у сукупних джерелах фінансування.

Наведеним критеріям відповідають коефіцієнти, які були подані в вище. До них можна додати:

- коефіцієнт маневреності робочого капіталу - відношення вартості робочого капіталу (власних оборотних засобів) до суми джерел власних засобів. Він

характеризує ступінь мобільності використання власних коштів підприємством (рекомендоване значення – більше 0, 5);

- коефіцієнт співвідношення залученого і власного капіталу (коефіцієнт фінансування) відношення всієї суми залучених засобів та суми власних коштів (рекомендоване значення залежить від характеру зовнішньоекономічної діяльності).

До основних факторів, що визначають фінансову стійкість підприємства, належить фінансова структура капіталу і політика фінансування окремих складових активів. Тому необхідно аналізувати не тільки структуру фінансових ресурсів, але й напрямки їхнього вкладення.

Крім цього слід пам'ятати, що фінансова стійкість безпосередньо є індикатором платоспроможності підприємства, тому при її аналізі слід враховувати й групу показників ліквідності і платоспроможності. Оскільки фінансова стійкість передбачає платоспроможність в довгостроковому періоді, то слід при її оцінці приділити увагу визначенню запасу фінансової стійкості, який дасть уявлення про обсяг реалізації, що забезпечить стабільну і беззбиткову діяльність підприємства. Тому оцінку фінансової стійкості підприємства також проводять в динаміці за наступними етапами:

- 1 етап – аналіз абсолютних показників;
- 2 етап – аналіз відносних показників;
- 3 етап – аналіз показників платоспроможності;
- 4 етап – визначення запасу фінансової стійкості [4].

Заслугує на увагу пропозиція проводити аналіз фінансової стійкості у такій послідовності:

- 1) загальна оцінка фінансової стійкості;
- 2) розрахунок за даними балансу системи відносних показників фінансової стійкості;
- 3) розрахунок за даними балансу системи абсолютних показників, які характеризують забезпеченість запасів джерелами формування і дають можливість визначити відповідний тип фінансової стійкості підприємства;
- 4) розрахунок за даними звіту про фінансові результати та факторний аналіз порогу рентабельності і запасу фінансової стійкості [2, с. 192].

При розробці системи оцінки фінансової стійкості підприємстві має бути здійснено розрахунки щодо власних оборотних коштів, пов'язані з визначенням типу фінансової стійкості.

1. Абсолютна стійкість - для забезпечення запасів достатньо власних обігових коштів; платоспроможність підприємства гарантована;
2. Нормальна стійкість - для забезпечення запасів, крім власних обігових коштів, залучаються довгострокові кредити та позики; платоспроможність гарантована;
3. Нестійкий фінансовий стан - для забезпечення запасів, крім власних обігових коштів та довгострокових кредитів і позик, залучаються короткострокові кредити та позики; платоспроможність дещо порушена, але є можливість її відновити;
4. Кризовий фінансовий стан - для забезпечення запасів не вистачає "нормальних" джерел їх формування; підприємству загрожує банкрутство [1].

Таким чином, підприємство, проводячи комплексну оцінку, матиме можливість планувати обсяги залучення позикового капіталу, розміри зростання прибутку та забезпечувати розробку і реалізацію фінансової політики, яка сприятиме безперебійній діяльності під впливом змін внутрішнього і зовнішнього середовища, оскільки дані етапи охоплюють не тільки показники співвідношення власного та позикового капіталу й забезпеченості запасів джерелами їх формування, а й показники, які характеризують

можливість підприємства відповідати за своїми зобов'язаннями, здатність підтримувати стабільне функціонування при безбитковому об'ємі виробництва.

Отже, оцінка фінансової стійкості підприємства є найважливішим етапом оцінки його діяльності і фінансово-економічного благополуччя, відображає результати його поточного, інвестиційного і фінансового розвитку, містить необхідну інформацію для інвесторів, а також характеризує здатність підприємства відповідати за своїми боргами і зобов'язаннями та нарощувати свій економічний потенціал.

Список літератури

1. Дахно І. І., Бабіч Г. В., Барановська В. М., та ін. Зовнішньоекономічний менеджмент. Навч. посіб. - К.: Центр учбової літератури, 2012. - 568 с.
2. Гапак Н. М. Особливості визначення фінансової стійкості підприємства / Н. М. Гапак, С. А. Капштан // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2014. – Вип. 1 (42). – С. 191-196.
3. Павловська О. В. Фінансовий аналіз: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / Павловська О. В., Притуляк Н. М., Невмержицька Н. Ю. – К.: КНЕУ, 2002. – 388 с.
4. Будяк В. О. Комплексна оцінка фінансової стійкості підприємства [Електронний ресурс] / В. О. Будяк, І. С. Слюсаренко. - Режим доступу: http://www.rusnauka.com/13_EISN_2013/Economics/3_136048.doc.htm.

Одержано 01.12.16

УДК 657

В. В. Шабаров, студ. гр. ОО-16м*

Кіровоградський національний технічний університет

SWOT-аналіз, як інструмент стратегічного управління діяльністю фермерських господарств

У статті проаналізовано сучасний стан стратегічного управління фермерських господарств у Кіровоградському регіоні за допомогою SWOT-аналізу. Виявлено перспективні напрями підвищення ефективності діяльності.

SWOT-аналіз, фермерське господарство, аграрний сектор, фінансово-кредитна політика

На сучасному етапі розвитку ринкових відносин у сільському господарстві основу малого й середнього підприємництва становлять фермерські господарства, які є однією з ефективних форм господарювання та забезпечують раціональне використання матеріальних, трудових ресурсів, поповнення обсягу та асортименту сільськогосподарської продукції, мають малий обсяг витрат та високу оборотність капіталу, а також є надійним засобом забезпечення соціально-політичної стабільності країни.

Дослідження конкурентних позицій підприємств за допомогою методики SWOT-аналізу знайшли відображення в працях наступних учених: Даніка Н. В., Більського І., Липчука В., Кордоби О. та ін. Водночас, стратегічні проблеми розвитку фермерських господарств потребують подальшого вирішення.

* Науковий керівник: д-р. екон. наук, проф., Н. С. Шалімова

Метою статті є аналіз сучасного стану стратегічного управління загалом у Кіровоградській області, за допомогою SWOT-аналізу об'єктивно оцінивши стан і результати фінансово-господарської діяльності діючих на його території сільськогосподарських підприємств.

З огляду на різноманітність видів фермерських господарств, спостерігаються певні відмінності їх функціонування та розвитку, що породжуються різними підходами до прийняття рішень. На даний час не визначено стратегії розвитку фермерських господарств на майбутнє, основою з яких є визначення їх позицій на ринку. Для пошуку оптимальної стратегії можна застосовувати різні методи стратегічного аналізу. В свою чергу, SWOT-аналіз - пріоритетний метод оцінки позиції фермерського господарства, з огляду на вплив внутрішніх і зовнішніх чинників та з урахуванням їх сильних і слабких сторін. Аналіз діяльності фермерських господарств Кіровоградської області відображений на рис.1.

<p style="text-align: center;">Сильні сторони:</p> <ul style="list-style-type: none"> - забезпеченість трудовими ресурсами; - значні посівні площі; - висока рентабельність продукції; - широкий асортимент продукції; - достатня сировинна база; - значна відносна частка на ринку; - сприятливі природно-кліматичні умови; - стійка платоспроможність. 	<p style="text-align: center;">Слабкі сторони:</p> <ul style="list-style-type: none"> - недостатній рівень матеріально-технічної бази; - нестабільність і суперечність нормативно-правової бази; - слабка фінансово-кредитна підтримка держави; - відсутність розробленої маркетингової політики; - негативні демографічні зміни
<p style="text-align: center;">Можливості:</p> <ul style="list-style-type: none"> - підвищення рівня інвестиційної та інноваційної діяльності; - удосконалення економічних механізмів регулювання господарської діяльності фермерських господарств; - об'єднання фермерських господарств у кооперативи; - створення дієвого механізму кредитування. 	<p style="text-align: center;">Загрози:</p> <ul style="list-style-type: none"> - відсутність стратегічного планування діяльності; - недосконалість механізму довгострокового кредитування та оподаткування; - недостатня кількість фінансових ресурсів для погашення кредиторської заборгованості; - нестабільність, яка спричинена процесами глобалізації.

Рисунок 1 - SWOT-аналіз діяльності фермерських господарств Кіровоградської області

Дані рисунку свідчать, що основними слабкими сторонами діяльності фермерських господарств Кіровоградської області є:

- недостатній рівень матеріально-технічної бази (оновлення транспортних засобів потребує значних коштів, які для фермерів важко виділити, оскільки всі грошові засоби перебувають в обороті), у зв'язку з чим існує можливість отримання техніки у лізинг;

- нестабільність і суперечність нормативно-правової бази (практично не функціонуючий характер багатьох правових актів, дуже низька виконавча дисципліна нормативно-правових документів; наявність у законодавстві багатьох нечітких норм,

які при бажанні можна піддати будь-якому трактуванню; необґрунтованість законодавчих обмежень та вимог, які містяться в окремих документах);

- слабка фінансово-кредитна підтримка держави (відсутній дієвий механізм реалізації політики державної підтримки фермерських господарств);

- не розроблена маркетингова політика (відсутність маркетолога та маркетингової служби на сільгоспідприємстві, які б займались рекламою та збутом продукції);

- негативні демографічні зміни (зменшення чисельності населення призводить до зменшення кількості споживачів сільськогосподарської продукції).

За результатами проведеного SWOT-аналізу встановлено, що фермерські господарства на досліджуваній території мають ряд сильних сторін і можливостей на аграрному ринку.

Для покращення фінансового стану сільськогосподарських підприємств потрібно удосконалити кредитну політику, суть якої полягає у зменшенні відсоткових ставок і стимулюванні довгострокових кредитів.

Основними можливостями фермерських господарств регіону є:

1. Удосконалення економічних механізмів регулювання фермерства (забезпечення фінансування створення кредитних кооперативів та спілок; застосування механізму кредитування готової продукції за гарантованими цінами; створення державного фонду кредитної підтримки сільськогосподарських товаровиробників). Для забезпечення стабільного розвитку ринку сільськогосподарської продукції та отримання фермерами гарантованих доходів необхідно створювати інтервенційні фонди не лише по зерну, а й по інших видах сільськогосподарської продукції; на державному рівні розробляти і впроваджувати програми, головними напрямками яких могли б бути заходи з оптимізації цін на продукцію скотарства, вироблену фермерами; підтримання стабільних цін і впровадження виробничих квот [5].

2. Підвищення рівня інвестиційної та інноваційної діяльності (виділяють лізинг та специфічні форми кредитування, зокрема, через створення кредитних кооперативів). На даний момент створення таких установ пов'язано з проблемами організаційного та соціального характеру, а також недосконалістю нормативно-правової бази та нестабільністю діяльності фінансового посередництва. Вирішити частину цих питань можливо через створення системи кредитної кооперації трьох рівнів: місцевих кредитних кооперативів, регіональних кооперативних спілок та центрального кооперативного банку, тобто за принципом «знизу до гори». Причому, слід розширити сферу діяльності таких кредитних установ у напрямку забезпечення ними здійснення лізингових операцій.

3. Об'єднання фермерських господарств у кооперативи як найперспективнішу форму подальшого розвитку. Створення кооперативних об'єднань забезпечує:

- залучення у кооперативну сферу діяльності більшості фермерських господарств, що призводить до розповсюдження прийнятих у кооперативних товариствах параметрів та вимог виробництва на цілі галузі сільського господарства, чи то в загальнодержавному, чи регіональному масштабі;

- діяльність кооперативів по спільному використанню сільськогосподарської техніки дає можливість значній частині фермерів підвищувати технічний рівень виробництва, зменшувати невиробничі витрати на придбання дорогої і нерентабельної, в умовах одного господарства, техніки.

- створення національних програм модернізації цих галузей, які забезпечували б ритмічність виробництва, високу якість продукції, зменшення витрат;

– зниження, без додаткових посередницьких підприємницьких структур в процесі матеріального забезпечення виробництва і збуту сільськогосподарської продукції, реалізаційних цін на певну групу товарів [2].

З огляду даних аналізу можна стверджувати, що фермерські господарства досліджуваного регіону мають досить вагомі переваги та можливості, які необхідно використати для їх подальшого розвитку.

Забезпечення належного функціонування та ефективної діяльності фермерських господарств є однією із складових підвищення конкурентоспроможності підприємств та забезпечення подальшого стабільного розвитку аграрного сектору країни. Одним із шляхів ефективного використання наявних ресурсів фермерських господарств є кооперація. Розвиток кооперативних відносин у фермерському секторі передбачає: залучення фермерів і приватних землевласників до членства в існуючих сільськогосподарських обслуговуючих кооперативах; створення нових сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів і активізація фермерів у роботі кредитних спілок. Для підвищення ефективності діяльності фермерських господарств потрібне повне забезпечення матеріально-технічною базою з врахуванням специфіки діяльності господарств та створення пільгових умов кредитування на придбання сільськогосподарської техніки або лізинг. Впровадження наданих пропозицій щодо стратегічних шляхів зміцнення фінансового стану фермерів в Україні сприятиме покращанню конкурентоспроможності фермерів, як по відношенню до внутрішньої ринкової кон'юнктури, так і стосовно взаємодії із зовнішнім оточенням.

Список літератури

1. Аграрний сектор: час принципово змінити орієнтири розвитку // Фермерське господарство. – т 2010. – № 26. – С. 1-3.
2. Антонюк Д. А. Впровадження і функціонування організаційно-економічного механізму консультування суб'єктів малого бізнесу / Д. А. Антонюк // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2011. – № 4. – С. 188-193.
3. Більський І. Стратегія розвитку аграрних підприємств на основі SWOT – аналіз./ І. Більський//Науковий вісник львівського державного аграрного університету. – 2011. – №18.
4. Данік Н. В. Стратегія розвитку фермерських господарств в Україні / Н. В. Данік // Науковий вісник львівського державного аграрного університету. – 2010. – №16.
5. Збарський В. Економічна ефективність аграрного виробництва фермерських господарств / В. Збарський // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2012. – № 19. – С. 30-38.
6. Карпова В. Фермерські господарства: форми ведення бухгалтерського обліку / В. Карпова // Все про бухгалтерський облік. – 2012. – № 90. – С. 34-37.
7. Месель-Веселяк В. Я.Форми господарювання в сільському господарстві України : результати, проблеми, вирішення / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2012. – № 1. – С. 13-23.

Одержано 05.12.16

УДК 657

І.О. Крива, студ. гр. ОО-16м*

Кіровоградський національний технічний університет

Характеристика методів експертних оцінок при розробці стратегії діяльності підприємства

У статті охарактеризовано методи експертних оцінок: «Делфі», «прогнозного графа», прогнозування на основі побудови «дерева цілей», на основі побудови сценаріїв та його різновиди, визначено основні етапи їх здійснення, наведено переваги та недоліки порівняно з кількісними методами прогнозування.

методи експертних оцінок, прогнозування, метод «Делфі», «дерево цілей»

В сучасних умовах у процесі розробки прогнозів різного призначення важливого значення набуває подальший розвиток і вдосконалення методології прогнозування. Методологічні питання прогнозування економічного розвитку підприємства ще далекі від оптимального вирішення. Не виключенням є і методи експертних оцінок. Вони використовують для прогнозування подій майбутнього в умовах відсутності чи недостатності статистичних даних. Вони також застосовуються для кількісного виміру таких подій, для яких не існує інших способів вимірювання, наприклад, при оцінці важливості цілей і наданні переваг окремим методам прогнозування. Іншими словами, методи експертних оцінок застосовуються як для кількісного виміру подій у сьогоденні, так і з метою прогнозування.

Окремі теоретичні, методологічні та практичні аспекти дослідження методів прогнозування, а саме методів експертних оцінок відображені в роботах багатьох науковців, зокрема С.Д. Бешелевої, Г.М. Доброва, Н.Д. Дубовиної, В.М. Гейця, Т.С. Клебанової, В.В. Іванова Ф.Г. Гурвич та ін. При розробці та обґрунтуванні багатьох рішень, які повністю чи частково не піддаються кількісному аналізу, значний ефект приносять методи експертних оцінок, що і обґрунтовує актуальність їх дослідження.

Метою статті є визначення особливостей методів експертних оцінок, виявлення їх переваг і недоліків.

З точки зору моделювання більшість соціально-економічних та політичних явищ і процесів цілком або частково не піддаються формалізації, тобто для них неможливо чи дуже важко розробити адекватну математичну модель. Це пов'язано як із труднощами кількісного оцінювання політичних, соціальних і психологічних факторів, що визначають господарську чи управлінську діяльність людей, так і з чисельністю таких процесів та з обмеженою придатністю інформації про минуле для прогнозування майбутнього. Зрештою, багатозначні, багатовимірні та якісно непорівнювані показники не мають однозначного критерію для узагальнення, на основі якого можна оцінити можливі варіанти вирішення проблеми. Усе це потребує застосування в аналізі поряд із логічними та економіко-математичними також експертних методів, до яких належить комплекс алгоритмів, прийомів та процедур, що забезпечують отримання від фахівців-експертів інформації, яка дає змогу оцінити причини, що посприяли досягненню високого рівня господарювання, підготувати і вибрати раціональні управлінські рішення, визначитися з перспективами розвитку.

* Науковий керівник: д-р екон. наук, проф., Н. С. Шалімова

Застосування методів експертного оцінювання у процесі діяльності підприємства дає змогу заповнити інформаційну прогалину необхідними для аналізу даними, ґрунтуючись на встановлених експертами судженнях та оцінках. На сьогодні існує багато методів обробки результатів експертиз (методів експертного оцінювання та прогнозування), серед яких метод попарних зіставлень (порівнянь), метод надання переваг, метод рангів, метод нечітких експертних оцінок, метод аналізу ієрархій та їх удосконалені чи узагальнені варіанти. Крім того, існують методи організації проведення експертиз (інтерв'ю, анкетування, метод «Делфі», метод комісій та ін.) та методи з'ясування компетентності експертів та вагомості їхніх оцінок.

До методів експертних оцінок можна віднести метод «Делфі», методи прогнозування на основі побудови сценаріїв, дерева цілей, дерева рішень, прогнозування за аналогією. Найбільш поширений з існуючих методів дієвого експертного прогнозу – метод «Делфі» – дає лінійно-незалежні оцінки майбутнього [1, с. 202]. Метод «Делфі» є, по суті, групою методів, об'єднаних загальними вимогами до організації експертних процедур і форми отримання експертних оцінок. Анонімність процедури, з одного боку, і можливість поповнити інформацію про предмет експертизи, – з іншого, створюють умови, що забезпечують найбільш продуктивну роботу експертної комісії. Поєднання цих двох чинників багато в чому визначає метод «Делфі». Ще одна важлива властивість – зворотний зв'язок, що дозволяє експертам коригувати свої думки з врахуванням проміжних усереднених оцінок і пояснень експертів, що висловили «крайні» точки зору. Для реалізації зворотного зв'язку необхідна багаторівнева процедура.

Експертизи за методом «Делфі» проводяться найчастіше в чотири етапи. На першому етапі експертам повідомляється мета експертизи і формулюються питання, відповіді на які становлять основний зміст експертизи. На другому етапі «делфійської» процедури експертами дається усереднена оцінка експертної комісії і обґрунтування експертів, які висловили «крайні» точки зору. Третій і четвертий етап не відрізняються від другого. Характерною особливістю методу «Делфі» є зменшуване розкидування оцінок експертів від етапу до етапу, їх зростаюча узгодженість. Перспективною видається процедура послідовного експертного опитування. Ця процедура передбачає послідовне розширення кола експертів, що беруть участь в експертизі.

Широке застосування при прогнозуванні знаходить «метод прогнозного графа», створений авторським колективом на чолі з В.М. Глушковым [2, с. 9]. Якість прогнозу багато в чому залежить від правильно організованої експертизи, від правильно оброблених результатів експертних оцінок. Істотною частиною методу прогнозного графа є колективна експертиза з формування набору початкових проблем. Кожним з експертів розробляється матриця «мета – засоби», в якій вказуються цілі, необхідні для досягнення глобальної мети, а також засоби досягнення кожної з них.

Центральна процедура методу – формування прогнозного графа. На першому етапі експертизи складається попередній список проміжних цілей, необхідних для досягнення кінцевої мети, вказуються відносини підпорядкованості. Ця експертна інформація використовується при визначенні списку цілей для другого етапу експертизи. Експерти, які беруть участь в першому турі експертизи, визначають фахівців, здатних оцінити можливість реалізації кожної із вказаних ними проміжних цілей і, більше того, здатних досягти цієї мети. На другому етапі експертизи аналізу підлягає вже не кінцева мета, а проміжні цілі, сформовані експертами на першому етапі. Експертам другого етапу для повного уявлення про характер і структуру взаємозв'язків об'єкта оцінки доцільно надати фрагмент графа, якому належить оцінювана мета. Експерти другого етапу мають право корегувати цілі, що були

сформовані на першому етапі. Після другого етапу експертизи доцільно перевірити, чи не виникли в прогнозному графі цикли або кінцеві вершини. Якщо виникли, необхідно їх усунути. Цього можна досягнути повторним зверненням до експертів із зазначенням наявних суперечностей. Подальші етапи експертизи аналогічні другому етапу. Процедура закінчується, коли ми досягаємо рівня цілей, для реалізації яких немає необхідності проводити додаткові дослідження і розробки. На основі отриманої інформації формується прогнозний граф, при розробці якого передбачені додаткові алгоритми виявлення циклів і безвихідних ситуацій та їх усунення. Наступним етапом є залучення групи експертів, здатних оцінити кожен з представлених у прогнозному графі вершин – цілей. Далі проводяться чисельні оцінки цілей прогнозного графа. Зокрема, оцінюється час можливого завершення події – час досягнення мети.

Коефіцієнти важливості використовуються при складанні прогнозного графа та планів досягнення проміжних цілей. Планом буде підграф прогнозного графа, корінь якого – кінцева мета плану. У план входять всі події, необхідні для досягнення кінцевої мети. Якщо варіанти планів схожі, то за допомогою повторних експертиз можна спробувати прийти до єдиного варіанту плану. В іншому випадку доцільно провести додаткову експертизу. Якщо прийти до єдиного плану неможливо, перевага надається цілям, що мають більше значення коефіцієнта важливості. У методі прогнозного графа передбачені стандартні форми звернення до експертів, вказуються основні принципи побудови анкет експертних оцінок.

Побудова «дерева цілей» – процедура, що ґрунтується як на застосуванні аналітичних методів, так і на широкому залученні експертних методів. За допомогою експертів отримують саме «дерево», а також коефіцієнти відносної важливості цілей (елементів різних рівнів).

Основними етапами побудови «дерева цілей» є такі:

1. формулювання генеральної мети;
2. формування переліку підцілей;
3. впорядкування цілей (побудова «дерева»);
4. встановлення цільових нормативів – кількісних і якісних показників реалізації відповідної підцілі;
5. встановлення коефіцієнтів відносної важливості;
6. розробка комплексу заходів;
7. формування критеріїв вибору заходів;
8. вибір оптимальних заходів на основі заданих критеріїв;
9. визначення складу і обсягу ресурсів для реалізації вибраних заходів.

Серед методів експертних оцінок можна також відзначити «метод сценаріїв» [3, с. 391]. Професійно розроблені сценарії дозволяють більш повно і виразно визначити перспективи розвитку ситуації як за наявності різних управлінських впливів, так і за їх відсутності. З іншого боку, сценарії очікуваного розвитку ситуації дозволяють своєчасно усвідомити небезпеку, яку здатні викликати невдалі управлінські впливи або несприятливий розвиток подій. Вважається, що вперше сценарії для прогнозування розвитку складних систем використав Герман Кан. Перші сценарії мали переважно описовий характер. Надалі методи сценаріїв були значною мірою розвинуті за рахунок використання точніших якісно-кількісних моделей. Сценарій – це метод прогнозування, за допомогою якого встановлюється логічна послідовність подій з метою показати, як, виходячи з існуючої ситуації, можна крок за кроком розгортати майбутній стан об'єкта дослідження. Найважливішою властивістю сценарію є узгодженість, оскільки він є зображенням внутрішньо узгодженої ситуації, яка є вірогідним результатом послідовності подій. Тобто сценарій займає проміжне місце

між деякою сукупністю окремих прогнозів з невивченими взаємозв'язками і математичною моделлю, в якій забезпечена внутрішня узгодженість об'єкта.

Серед найвідоміших методів складання сценаріїв можна назвати такі [4, с. 130]:

- метод отримання узгодженої думки (метод «Делфі»);
- процедура об'єднання незалежних сценаріїв;
- матриці взаємодії;
- морфологічний аналіз.

Метод отримання узгодженої думки є одним із різновидів реалізації методу «Делфі», орієнтований на отримання узгодженої думки різних груп експертів щодо вагомих подій в тій чи іншій сфері в заданий період майбутнього. До недоліків цього методу можна віднести недостатню увагу, що приділяється взаємозалежності та взаємодії різних чинників, динаміці розвитку ситуації.

Метод повторюваного об'єднання незалежних сценаріїв полягає в складанні сценаріїв за кожним з аспектів, що здійснюють істотний вплив на розвиток ситуації, і повторюваному процесі узгодження сценаріїв розвитку різних аспектів ситуації. Перевагою цього методу є більш поглиблений аналіз взаємодії різних аспектів відмінності ситуації. До недоліків можна віднести недостатню розробленість і методичну забезпеченість процедур узгодження сценаріїв.

Метод матриць взаємодій, розроблений Гордоном і Хелмером, передбачає визначення на підставі експертних оцінок потенційного взаємовпливу подій даної сукупності. Оцінки, що пов'язують усі можливі комбінації подій за їх силою, розподілом у часі, дозволяють уточнити первинні оцінки вірогідності подій та їх комбінацій. До недоліків методу можна віднести трудомісткість отримання великої кількості оцінок і коректної їх роботи. Передбачається розробка достатньо детальних сценаріїв для виявлення небезпек, що загрожують системі, і необхідної протидії їм. Передбачається відбір серед безлічі можливих сценаріїв найбільш придатних для подальшого аналізу, а також процедури використання ЕОМ для розробки неспотворених сценарних прогнозів.

Прогнозування за аналогією являє собою використання прогновної методики, схожої з раніше використовуваною, – у минулому або в інших схожих ситуаціях. Застосування аналогії в прогнозуванні – єдиний спосіб перенесення відомих методів для аналізу майбутніх схожих ситуацій. Якщо при аналізі теперішньої і минулої ситуації виявиться, що поява певної події супроводжується іншою певною подією, то можна зробити висновок про наявність зв'язку між цими двома подіями. Коли такий зв'язок повторюється, він стає закономірністю і його можна використовувати в прогнозуванні схожих ситуацій [5, с. 177].

Можна виділити математичні й історичні аналогії. Математична аналогія ґрунтується на встановленні аналогії математичних описів процесів – різних за природою об'єктів з подальшим використанням більш вивченого або точнішого математичного опису одного з них для розробки прогнозів іншого. Історична аналогія – метод, що ґрунтується на встановленні й використанні аналогії об'єкта прогнозування з однаковим за природою об'єктом, що випереджає перший у своєму розвитку.

Отже, до методів експертних оцінок можна віднести метод «Делфі», методи прогнозування на основі побудови сценаріїв, дерева цілей, дерева рішень, прогнозування за аналогією. Найбільш поширений з існуючих методів дієвого експертного прогнозу – метод «Делфі» – дає лінійно-незалежні оцінки майбутнього. Експертизи за методом «Делфі» проводяться найчастіше в чотири етапи. Широке застосування при прогнозуванні знаходить «метод прогнозного графа», центральною процедурою якого є формування прогнозного графа. Побудова «дерева цілей» –

процедура, що ґрунтується як на застосуванні аналітичних методів, так і на широкому залученні експертних методів. За допомогою експертів отримують саме «дерево», а також коефіцієнти відносної важливості цілей (елементів різних рівнів). «Метод сценаріїв» також відноситься до методів експертних оцінок і ґрунтується на професійно розроблених сценаріях, що дозволяють більш повно і виразно визначити перспективи розвитку ситуації як за наявності різних управлінських впливів, так і за їх відсутності. Різновидністю методів складання сценаріїв є такі: метод отримання узгодженої думки (метод «Делфі»); процедура об'єднання незалежних сценаріїв; матриці взаємодії; морфологічний аналіз.

Зважаючи на достатньо велику кількість методів експертного оцінювання, актуальною проблемою залишається вибір експертного методу, який можна найефективніше використати в конкретній ситуації. Передусім потрібно звертати увагу на специфіку об'єкта експертизи, її мету, завдання, терміни проведення та можливості задіяної групи експертів. Питання про практичну цінність існуючих методик для потреб підприємництва залишається відкритим. По-перше, недостатньо вивчені їх потреби у проведенні експертиз. По-друге, діяльність експертних та консалтингових груп, що співпрацюють з підприємствами в Україні, характеризується, здебільшого, нестабільністю та невизначеністю фінансових і організаційних відносин. З огляду на це привабливим виглядає створення постійних спеціалізованих експертних груп хоча б при окремому регіоні, які б проводили експертну оцінку можливих рішень на комерційних засадах на замовлення підприємців, оцінювали наслідки прийняття або неприйняття того чи іншого рішення і, зрештою, могли би цілеспрямовано вивчати саме питання ефективності експертно-аналітичного супроводу діяльності підприємств.

Науково обґрунтований експертно-аналітичний супровід діяльності підприємств сприятиме прийняттю об'єктивних та неупереджених рішень, а також утвердженню європейських моделей ведення бізнесу.

Список літератури

1. Владимирова Л. П. Прогнозирование и планирование в условиях рынка: Учебное пособие / Л. П. Владимирова. – М.: Издат. Дом „Дашков и К”, 2000. – 308 с.
2. Глушков В.М. О прогнозировании на основе экспертных оценок / В.М. Глушков // Кибернетика. – 1969. – № 2. – С. 2 – 14.
3. Орлов А.И. Эконометрика: Учебник / А.И. Орлов. – М.: Издательство „Экзамен”, 2002. – 576 с.
4. Кіндрацька Г.І. Стратегічний менеджмент Навч. Посіб / Г.І. Кіндрацька. – К.: Знання, 2006. – 366 с.
5. Клебанова Т.С. Методы прогнозирования / Т.С. Клебанова, В.В. Иванов, Н.Д. Дубовина. – Харьков: ХГЭУ, 2002. – 372 с.

Одержано 13.12.16

УДК621.9.048.4

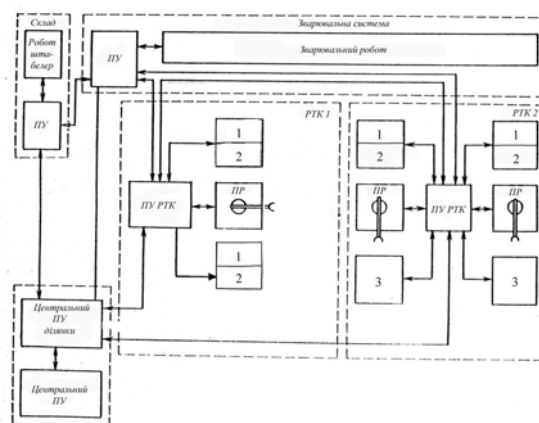
Б.В. Котига, ст. гр. СІ(КР) - 15М*

Кіровоградський національний технічний університет

Модернізація системи управління зварювального робототехнічного комплексу в гнучкому автоматизованому виробництві

В статті розглянуто питання управління мікропроцесорним комплектом приводу вентилятора робототехнічного комплексу (РТК) з допомогою системи MatLab. Промодульовано тиристорний перетворювач та обрані теристори по результатам досліджень мікропроцесорний комплект, привод вентилятора, робототехнічний комплекс

Зважаючи на значну потужність головного привода системи вентиляції, для досягнення суттєвої економії та гнучкості в управлінні режимами роботи пропонується використання пристрою трифазного керованого випрямляча. рис.2

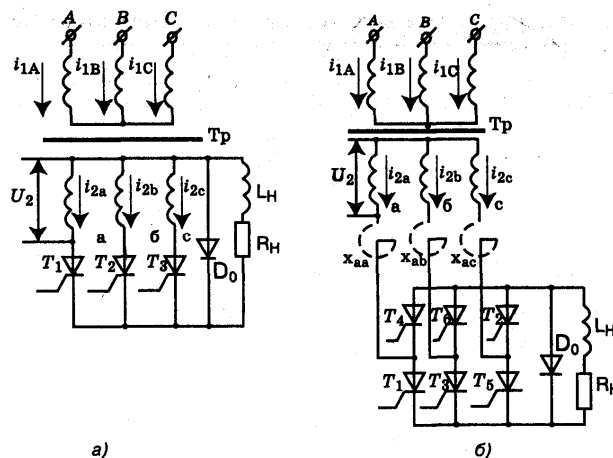
1- позиціонер; 2-вентиляційна локальна система; 3- транспортна система

Рисунок 1 - Схема локальної системи вентиляції РТК

Цей пристрій призначений для фазового регулювання потужності в трьохфазних електротеплових установках господарчого призначення. Припустима потужність навантаження в першу чергу залежить від потужності комутуючих елементів регулятора. З неменшим успіхом він може працювати й в однофазних мережах, а також з навантаженням меншої потужності. Особливість регулятора складається в тому, що значення кута управління може бути задано в цифровому вигляді; іншими словами, потужністю навантаження може керувати мікропроцесор. В регуляторі використаний метод регулювання комутуючими елементами – симетричними тиристорами. Час фазового регулювання визначає кількість разрядів в лічильнику вузла керування та період сітрової напруги. Структурна схема трьохфазного варіанту регулятора зображена на рис. 3. Цифровий код регулювання від керуючого мікропроцесору поступає на вхід трьох однакових по схемі вузлів керування – каналів

* Науковий керівник: канд.техн.наук., доц. В.О.Шалімов

А, В та С. Фазова інформація, необхідна для роботи кожного каналу, поступає від трьохфазної мережі живлення навантаження. Кожний канал виробляє сигнал керування своїм симістером. Для живлення ланцюгів каналів слугує окреме джерело стабілізованої напруги 5 В.

а-однонапівперіодний; б-двонапівперіодний

Рисунок 2 – Трифазні керовані випрямлячі

Дослідження трифазного двонапівперіодного (мостового) керованого випрямляча при роботі на активно-індуктивне навантаження з проти-е.р.с. і із зворотним діодом.

Віртуальна установка для дослідження зовнішніх і енергетичних характеристик трифазного керованого випрямляча при роботі на активно-індуктивне навантаження з проти-е.р.с. і зворотним діодом показана на рис. 3.. Вона містить:

- джерело трифазної синусоїдальної напруги (Inductive source with neutral);
- активно-індуктивне навантаження з проти-е.р.с. (R, L) (E);
- зворотний діод (Diode);
- вимірники миттєвих струмів в джерелі живлення (I1) і навантаженні (I Load);
- вимірник миттєвої напруги на навантаженні (U Load);
- блок для вимірювання гармонійних складових струм живлення (Fourier I1) і струм тиристора (Fourier TO);
- блок для вимірювання гармонійних складових струму навантаження (Fourier I0) і аналогічний блок для вимірювання гармонійних складових напруги на навантаженні (Fourier U0);
- блок для вимірювання діючого струму в тиристорі (RMS T);
- блок для спостереження (вимірювання) миттєвих значень струму в ланцюгах живлення, струму навантаження і напруги на навантаженні (Score);

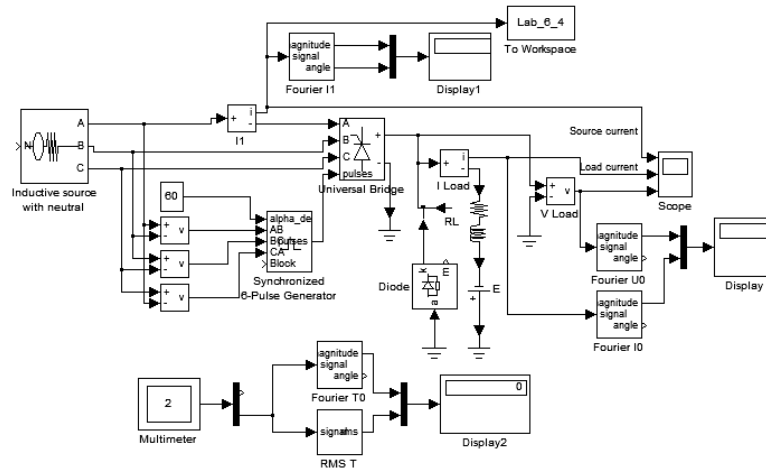

Рисунок 3– Модель трифазного керованого випрямляча

- блок для спостереження (вимірювання) миттєвих значень величин які обрані в полі Measurement відповідних блоків Multimeter;
- блок для вимірювання амплітудного значення струму і його фази в ланцюзі живлення (Display 1);
- блок для вимірювання середніх значень струму і напруги на навантаженні (Display);
- блок для вимірювання середнього і діючого значення струму тиристора (Display2)
- блок To Workspace, призначений для передачі досліджуваного сигналу в робочий простір MatLab з подальшою обробкою пакетом розширення Signal Processing Toolbox для дослідження гармонійного спектру струмуспоживання;
- трифазний тиристорни міст (Universal Bridge);
- бібліотечний блок управління трифазним випрямлячем (Synchronized 6-Pulse Generator).

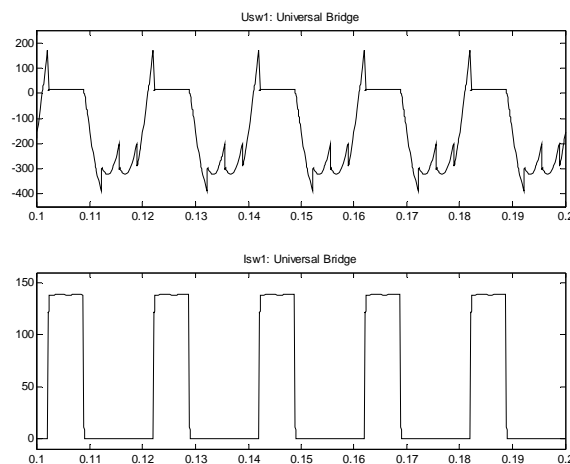

Рисунок 4 – Напруга і струм тиристора УВ

Дослідження трифазного двонапівперіодного (мостового) керованого випрямляча при роботі на активно-індуктивне навантаження з проти-е.р.с. і із зворотним діодом показало, що силові тиристори перетворювача обираються по

максимальному значенню сили струму, прямої напруги, а також зворотної напруги між анодом і катодом. Максимальне значення сили струму, який проходить крізь тиристор дорівнює 180 А, зворотня напруга на тиристорі – 530 В, пряма напруга на тиристорі – 2 В Рис.4. Отримані результати дають можливість обґрунтовано обрати тип та параметри силових елементів принципової схеми системи управління системою локальної вентиляції.

Список літератури

1. Зимин Е. Н. Автоматическое управление электроприводами / Е.Н. Зимин, В.И. Яковлев. – М.: Высшая школа, 1999. –318 с.

Одержано 14.12.16

УДК 336:713.717

К.Ю. Лупандіна, магістр гр. ФК-15М-1,5*

Кіровоградський національний технічний університет, м. Кропивницький

Механізм формування та реалізації кредитної політики банку

Обґрунтовано концепцію механізму формування та реалізації кредитної політики банку. Концепція заснована на циклічності економічногорозвитку держави і впливу макро-, мікро-, і внутрішнього середовищ.

банк, механізм, кредитна політика, кредитний механізм, політика банку.

Постановка проблеми. У своїй кредитній діяльності комерційні банки пов'язані з клієнтами та партнерами. В зв'язку з цим сфера кредитування розширюється та створюються нові кредитні продукти, виокремлюються форми та методи кредитування. Постійне забезпечення оптимального рівня кредитного ризику з одночасним досягненням планового рівня прибутку від кредитних вкладень в умовах нестабільності зовнішнього середовища вимагає запровадження в банках обґрунтованої кредитної політики, яка б базувалась на достовірності аналізу даних поточної ситуації та можливих шляхів її розвитку в майбутньому, на можливості банку оперативно реагувати на зміну факторів, що впливають на ринок кредитних послуг. В сучасній банківській практиці немає однозначного використання терміну “кредитна політика”, тому банки мають удосконалювати та покращувати якість кредитної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі багато питань, які, пов'язані з формуванням та використанням кредитної політики банку, які на мою думку, розроблені не повною мірою.

Значний внесок у дослідження сутності поняття «кредитна політика банку», визначення видів та функцій кредитної політики банку, механізму її формування та реалізації зроблено І.С. Гуцалом [5,6], В.Д. Лагутіним [9], О.І. Лаврушиним [3], науковий доробок яких став базою для досліджень У.Р. Байрама [1], Т.В. Грищенко та

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. В.В. Подплетній

О.А. Падалко [3], І.В. Карбівничого [7,8], М.М. Новосельцевої [10,11] та інших.

Було розглянуто багато розробок вітчизняних та зарубіжних науковців серед яких слід зазначити, що значна кількість питань, пов'язаних з теоретичними засадами й практичними аспектами формування кредитної політики банку (принципами формування, факторами які впливають на формування кредитної політики банків, та особливості формування кредитної політики банків України в сучасних кризових умовах, роль кредитних підрозділів банків у процесі створення кредитної політики, та порядок формування), залишаються не розкритими.

Тому необхідним є узагальнення теоретичних підходів й практичного досвіду формування та реалізації кредитної політики банків, в тому числі, в умовах економічної нестабільності, що дозволить визначити орієнтири для подальшого її розвитку та вдосконалення.

Формування цілей статті. Метою даної статті є розробка пропозицій та обґрунтування рекомендацій формування кредитної політики, в сучасних умовах функціонування банківської системи України, що дозволить забезпечити стійке, стабільне функціонування банку та досягнення цілей його діяльності на ринку кредитних послуг.

Виклад основного матеріалу. За результатами проведеного дослідження нами визначено, що єдиного розуміння поняття «кредитна політика банку» не сформовано. Будемо вважати, що кредитну політику слід розглядати як складову банківської політики, яка визначає цілі діяльності на ринку кредитних послуг та стратегії їх досягнення. Кредитну політику нами запропоновано визначати як структурно-функціональну цілісність взаємопов'язаних між собою елементів (цілей, завдань, принципів, технологій, організацій), взаємодія яких дозволяє визначити найбільш ефективні стратегії діяльності банку на ринку кредитних послуг.

Беззаперечним є твердження, що основою формування кредитної політики банку є її цілі та завдання. Розробляючи кредитну політику як елемент банківської політики, слід підкреслити, що політика розуміється як діяльність (практичне відношення), та як ідеологія, програма дій, концепцій.

Варто зазначити, що єдиного розуміння мети кредитної політики банку не сформовано: Н. І. Антіпова визначила її як «досягнення комерційного зростання шляхом зміцнення та підвищення надійності якості кредитного портфеля банку» [2]; М. М. Новосельцева - «...створення високопрофесійного колективу кредитних працівників, що забезпечують високу якість кредитного портфеля банку; надання кредитів на фінансування економічно перспективних, рентабельних проектів, що відповідають стратегічним цілям банку; сприяння розвитку довгострокових відносин з клієнтами, що приносять дохід; уникнення використання високо конкурентних, але невиправданих методів кредитування» [10,11]; Г.С. Панова - «...створення умов для ефективного розміщення залучених коштів, забезпечення стабільного зростання прибутку банку (в процесі зростання доходів від кредитних операцій і зниження витрат за депозитними операціями, а також витрат на обслуговування кредитів низької якості) [2]; І.В. Пещанська - «підвищення прибутковості кредитних операцій і зниження кредитних ризиків» Т.В. Родічева - «високодохідне розміщення пасивів (у тому числі залучених вкладів і депозитів) банку в кредитні продукти при одночасному підтриманні певного рівня якості кредитного портфеля банку».

Вважаємо, що метою розробки кредитної політики є забезпечення контролю над ризиками (непрямим валютним, процентним, операційним ризиками та ризиком ліквідності) в процесі найбільш ефективного розміщення кредитних ресурсів для одержання максимально можливого доходу від кредитних операцій при дотриманні

оптимального співвідношення між прибутковістю і рівнем кредитного ризику в умовах активного просування банку в пріоритетних галузях економіки та регіонах присутності банку.

Беззаперечним є твердження науковців, що при розробці та реалізації кредитної політики банку повинен виконуватись ряд принципів, але визначення їх складу є неоднозначним. І.С. Гуцал визначив, що ними є «...наукова обґрунтованість, оптимальність, ефективність, а також єдність нерозривного зв'язку елементів кредитної політики, оскільки тільки науково обґрунтована кредитна політика, сформована з урахуванням об'єктивних реалій життя і суб'єктивних факторів, що її визначають, дозволяє найбільш повно виразити інтереси держави, банку, його персоналу і клієнтів» [5].

Слід зазначити, що основні положення кредитної політики банку визначаються місією і стратегією розвитку банку і при цьому вона, у свою чергу, є основою для розробки тактики, процедур, правил і механізмів її реалізації. Саме на стадії розробки кредитної політики банку повинні вирішуватися завдання, пов'язані із створенням базових принципів, критеріїв, стандартів і лімітів кредитування для ухвалення управлінських рішень, обов'язкових для всіх структурних підрозділів банку. Таким чином, кредитна політика банку як базовий елемент процесу управління кредитним портфелем визначає довгострокові цілі банку в кредитній діяльності, враховуючи загальну спрямованість його функціонування.

Ключовою передумовою системи управління кредитними операціями банку є продумана кредитна політика, яка формує цілі та пріоритети кредитної діяльності банку, засоби та методи їх реалізації. Кредитна політика охоплює найбільш важливі елементи і принципи організації кредитної роботи в банку, які фіксуються в письмовому вигляді й затверджуються на засіданнях Кредитного комітету і Комітету кредитного нагляду. У сучасних умовах з метою забезпечення організації ефективної кредитної діяльності, банки розробляють власну внутрішню кредитну політику та впроваджують механізм її реалізації. Основним принципом кредитної політики є принцип пріоритетності мінімізації рівня ризику над дохідністю, відповідно до якого, незалежно від суми потенційного доходу, кредит не видається, якщо його видача супроводжується недопустимим рівнем ризику. Фактична структура кредитного портфеля має відповідати положенням кредитної політики банку, інакше не буде забезпечена її ефективна реалізація.

Основні етапи формування кредитної політики банку:

- етап-Формування цілей кредитування;
- етап-Розробка стандартів кредитування;
- етап-Розробка вихідних документів кредитної політики.

Кредитна політика банку може бути обережною, помірною чи агресивною. Кредитна політика банку визначається як обережна, якщо частина кредитів у загальному обсязі робочих активів банку не перевищує 30%, тобто банк забезпечує свою прибутковість за рахунок менш ризикованих активних операцій, але в такому разі він втрачає значний сегмент фінансового ринку, (характерно для новостворених банків). За помірної кредитної політики частина кредитів у загальному обсязі робочих активів коливається у межах 30-50 % (стабільність та надійність банку). У випадку, коли частина кредитів перевищує 50 % загального обсягу робочих активів, кредитна політика банку є агресивною. Агресивна кредитна політика має бути обґрунтована тільки надприбутками і не повинна бути тривалою.

Кредитна політика як складова загальної політики банку виконує специфічні функції:

- формування системи цілей управління кредитною діяльністю банку;
- забезпечення узгодженості інтересів різних кредиторів та позичальників;
- оптимізацію окремих кредитних продуктів та кредитного портфеля банку загалом.

Висновки. Кожен банк має розумно підходити до розробки індивідуальної політики, та виражати конкретні потреби цього банку. Для того щоб кредитна політика банку стала максимально ефективною вона має визначатися, як структурно-функціональну цілісність взаємопов'язаних між собою елементів (цілей, завдань, принципів, технології, організації), взаємодія яких дозволяє визначити найбільш ефективну стратегію діяльності банку на ринку кредитних послуг.

Технологія формування та реалізації кредитної політики - сукупність методів, що забезпечують систематичне і безперервне виявлення, аналіз та контроль факторів, що впливають на формування та реалізацію кредитної політики банку, розробку та реалізацію комплексного гармонізованого впливу на них, у результаті чого забезпечується досягнення цілей та завдань кредитної політики банку у визначений проміжок часу.

Виходячи з вищезазначеного, впливає, що кредитна політика являється найважливішим інструментом досягнення стратегічних цілей комерційного банку. Від її успішної реалізації залежить фінансові результати банківської установи.

Список літератури

1. Байрам У. Р. Формування і реалізація кредитної політики регіональних банків : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг та кредит» / У. Р. Байрам. - К., 2012. - 17 с.
2. Банковский портфель-3: кн. менеджера по кредитам. Кн. менеджера по расчетам. Кн. менеджера по фондовым и трастовым операциям. Кн. банк. бухгалтера и аудитора / [О. Н. Антипова [и др.] ; отв. ред.: Ю.И. Коробов, Ю. Б. Рубин, В. И. Солдаткин] ; Промстройбанк России, Моск. междунар. ун-т бизнеса и информ. технологий, Ассоц. екон. вузов. - М.: Соминтэк, 2008. - 750 с.
3. Банковское дело: учебник / О. И. Лаврушин. - М.: Финансы и статистика, 2012. - 576 с.
4. Грищенко Т.В. Проблеми формування та реалізації кредитної політики комерційних банків / Т.В. Грищенко, О.А.Падалко // Вісник КНУ ім. Т.Шевченка. - 2005. - №79. - С.12-15
5. Гуцал І. С. Дієвість кредитного механізму в економіці України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг та кредит»/ І. С. Гуцал. - Київ, 2004. - 31 с.
6. Гуцал І.С. Банківське кредитування суб'єктів ринку в трансформаційній економіці України / І. С. Гуцал. - Л.: ВАТ «БІЛЬ ОС», 2001.- 244 с.
7. Карбівничий І. В. Механізм формування та реалізації кредитної політики банку: дис. канд. економ. наук: 08.00.08 / Карбівничий Ігор Володимирович. - Суми: [Б. В.], 2011. - 216 с.
8. Карбівничий І.В. Теоретичні аспекти формування кредитної політики банку / Карбівничий І.В. // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наукових праць. - Т. 17. - Суми: УАБС НБУ, 2006. - С. 264-270
9. Лагутін В.Д. Кредитування: теорія і практика: навчальний посібник / В. Д. Лагутін. - 4-е вид. стереот. - К.: Знання, 2004. - 215 с.
10. Новосельцева М.М. Вопросы кредитной политики коммерческих банков в современных условиях / М.М.Новосельцева // Банковские услуги. - 2010. - № 2. - С. 11-17.
11. Новосельцева М.М. Формирование кредитной политики коммерческого банка : автореф. дис. на получение науч. степ. канд. екон. наук : 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / Т.В.Родичева. - М., 2010. - 21 с.

Одержано 15.12.16

УДК 336.7

М.О. Ветрова, магістр гр. ФК-15М-1,5*

Кіровоградський національний технічний університет, м. Кропивницький

Забезпечення ефективності банківського обслуговування корпоративних клієнтів

Запропоновано сучасне обґрунтування основних напрямів діяльності фінансово-кредитних інститутів на ринку обслуговування юридичних осіб.

фінансово-кредитні інститути, банківське обслуговування юридичних осіб, механізми здійснення кредитних банківських операцій.

Постановка проблеми. Вітчизняні фінансово-кредитні установи завжди приділяли більше уваги обслуговуванню саме юридичних осіб. Складний та суперечливий процес реформування національної економіки, стихійне усунення недоліків сучасної банківської системи насамперед відображались на обслуговуванні фізичних осіб. Ще й зараз непоодинокими є випадки, коли банківські установи воліють розширювати саме сегмент клієнтів-юридичних осіб як через нероздільний характер такого обслуговування, так і через менші обсяги витрат на виконання банківських операцій.

Фактично, якщо у країнах із сталою ринковою економікою комерційні банки виділяють основою клієнтської бази фізичних осіб, то у вітчизняному фінансово-кредитному обслуговуванні привілейоване положення завжди займали та досі займають юридичні особи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика управління обслуговуванням фізичних осіб знайшла своє відображення у роботах низки провідних вітчизняних та зарубіжних науковців, таких, як Байройтер У., Бакун О., Берназюк Я., Бодров В., Войнаренко М., Гулд У., Дзюблюк О., Євтух А., Жуков Е., Івасів Б., Матвієнко В., Миловидов В., Новіков В., Рибай О., Філіпенко А. У.

Разом із тим, варто звернути увагу на відсутність практико-економічних робіт, пов'язаних із обґрунтуванням особливостей обслуговування приватних осіб як в умовах трансформаційних процесів національної економіки, так і в умовах кризових явищ світової економічної системи.

Мета статті. Метою цієї статті є визначення позитивного впливу на формування механізмів банківського обслуговування юридичних осіб. Адже практичні завдання щодо визначення низки заходів оптимізації фінансово-кредитної діяльності для юридичних осіб залишаються відкритими попри загальне розуміння в цілому важливості та перспективності такої діяльності.

Виклад основного матеріалу. Розвиток та ефективність комерційної діяльності банківських установ в сегменті ринку юридичних осіб вочевидь пов'язана із розширенням самої банківської сфери.

Юридичними особами, які користуються банківськими послугами в Україні (корпоративними клієнтами банків) виступають в широкому розумінні такі групи клієнтів, як:

- підприємства, зареєстровані суб'єкти національної економіки, резиденти;

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. В.В. Подплетній

- відокремлені підрозділи підприємств, представництва, філії, відділення тощо, зареєстровані суб'єкти національної економіки, резиденти;
- відокремлені представництва іноземних компаній, зареєстровані суб'єкти національної економіки, нерезиденти [1].

Окремою групою юридичних осіб, які обслуговуються певною комерційною банківською установою, але не відносяться до корпоративних клієнтів, є інші комерційні банки. Обслуговування їх формується за зовсім іншим механізмом та включає в себе, насамперед, кореспондентське обслуговування, здійснення документарних операцій та грошових переказів [2, с. 156-185].

Вивчення теоретичних аспектів сутності сучасного ринку нероздрібного грошово-кредитного обслуговування дозволяє виділити наступні групи банківських операцій для юридичних осіб [3, с.55-63]. По-перше, це кредитні, валютні, розрахунково-касові та інші операції, обсяги яких підлягають обліку. По-друге, це комісійно-посередницькі, консультаційні, інженерні операції, обсяги яких передбачають наявність цінників та калькуляцій. До третьої групи операцій належать ті, обсяги яких не є чітко визначені або не передбачають наявності цінників та калькуляцій.

В цілому, клієнтам-юридичним особам комерційні банківські установи намагаються запропонувати максимально весь спектр банківського обслуговування, починаючи з розрахунково-касових та документарних операцій, депозитних операцій, кредитування як з внутрішньобанківських ресурсів так і з кредитних ліній міжнародних кредитних фондів.

Крім того, зазвичай до основних банківських послуг поступово додаються і супутні послуги, наприклад, до розрахунково-касового обслуговування може додатись банківський зарплатний проект та емітуватись банківські зарплатні платіжні картки.

Більш детальний спектр банківського обслуговування для сегменту юридичних осіб в Україні має наступний вигляд: розрахунково-касове обслуговування; документарні операції; пропозиція платіжних карток; розробка корпоративних карток; розробка зарплатних проектів; тарифні пакети; кредитні операції; міжнародні кредитні лінії; депозитні рахунки; операції з цінними паперами (акціями, векселями, облігаціями); кастодіальні послуги; еквайрінг; купівля—продаж валюти; продаж майна; оренда індивідуальних сейфів; здійснення грошових переказів; юридичні послуги; недержавне пенсійне забезпечення [4, с. 116-135; 5, с. 243-260; 6, с. 127-144].

Обсяги надання банківських послуг юридичним особам буде проаналізовано в контексті даного дослідження у наступному розділі.

Механізм здійснення готівкових та безготівкових розрахунково-касових банківських операцій для юридичних осіб пов'язаний із відкриттям юридичній особі відповідного поточного рахунку для здійснення розрахунків із можливістю отримання як довідки про відкриття рахунку, так і архівної довідки про проведення розрахункової операції; підготовкою готівки та наступною доставкою готівки клієнту; авалем векселів; зберіганням в банку цінностей.

Механізм здійснення активних кредитних банківських операцій для юридичних осіб пов'язаний із формуванням документації для отримання кредиту, допомогою у формуванні договору застави, передбаченням пролонгування терміну дії договору по кредиту, можливістю отримати клієнтом гарантійного листа або поручительства виплати кредиту, можливістю отримати банківські гарантії оплати отриманих клієнтом товарів та послуг, проведенням аналізу фінансово-господарської діяльності із розробкою наступних рекомендацій.

Пасивні банківські операції із залучення грошових ресурсів для юридичних осіб

пов'язані зі відкриттям відповідних депозитних рахунків, допомогою у формуванні методичних положень та інструктивних документів для організації внутрішньогосподарського обліку депозитних операцій на підприємствах [5, с. 250-264].

Банківські послуги із цінними паперами, обсяги яких для юридичних осіб поступово збільшуються в сучасних умовах розвитку національної економіки, передбачають виконання для корпоративного клієнта наступних брокерських операцій.

По перше, банківська установа може купувати-продавати або розміщувати первинно цінні папери юридичних осіб, формувати консолідаційні, блокуючі, контрольні пакети акцій.

По-друге, цінні папери юридичних осіб та свідоцтва акціонерів можуть зберігатись в банку.

По-третє, за дорученням корпоративного клієнта можливими є банківські операції на фондовій біржі (купівля-продаж або спостереження за курсом) для юридичної особи.

По-четверте, фінансово-кредитні установи можуть надавати послуги консультаційного характеру щодо емітування юридичними особами цінних паперів, їх розміщення або вилучення.

Крім того, до операцій із цінними паперами належать такі операції із векселями, як купівля-продаж векселів, врахування, авалювання, інкасування та доміціляція векселів. Також для юридичних осіб здійснюються такі операції із облігаціями, як купівлю-продаж, андеррайтинг та підтримку котирування облігацій. Кастодіальні банківські послуги для юридичних осіб передбачають виконання депозитарних банківських операцій.

Сучасне становлення та розвиток повноцінного ринку банківського обслуговування юридичних осіб є неможливим без збільшення спектру валютних операцій для корпоративних клієнтів, серед яких варто виділити по-перше, операції купівлі-продажу валютних коштів, інкасування наявної валюти, формування розрахункових документів в іноземній валюті.

Крім того, корпоративні клієнти мають можливість відкривати валютні рахунки, акцептувати валютні витрати, отримувати гарантії на проведення валютних операцій та проводити валютні операції через банківські установи інших країн. У випадку створень спільних підприємств потужні українські фінансово-кредитні установи мають ресурсну базу як для пошуку іноземних бізнес-партнерів, так і для підготовки засновницько-реєстраційного пакету документів та аналітичних висновків щодо умов платіжного характеру у контрактах з іноземними контрагентами.

Найбільш трудомісткими операціями фінансово-кредитних установ для юридичних осіб виступають операції із капітальними вкладеннями: кредитування купівлі або ремонту капітальних вкладень передбачає не лише класичні банківські операції, пов'язані із процедурою отримання кредитних коштів клієнтом та подальшого контролю за їх використанням, а й можливість отримати низку супутніх послуг, серед яких визначення пріоритетних напрямів будівництва, аналіз витрат будівництва, контроль проведених обсягів ремонтних та будівельних робіт, ревізія документів платіжного характеру, перевірка кошторисів та договірних цін, пошук виконавців проектно-кошторисної документації та проведення аналітичної експертизи цієї документації, забезпечення контролю будівництва або ремонту капітальних потужностей, документування проведених робіт для приймання в експлуатацію новостворених або відремонтованих капітальних потужностей [5, с. 280-283].

Продаж капітальних потужностей також є однією із послуг сучасних установ

грошово-кредитного ринку для юридичних осіб. Зокрема, комерційні банки здійснюють для корпоративних клієнтів купівлю або продаж власного або заставленого майна, такого, як нерухомість, майнові комплекси, виробниче обладнання, автомобілі, побутова, сільськогосподарська, судноплавна техніка, будівельні матеріали.

Висновки і перспективи наступних досліджень. Виходячи із цих міркувань, можна стверджувати, що визначення механізмів банківського обслуговування юридичних осіб включає в себе як безпосередньо банківські механізми обслуговування, так і можливість здійснення додаткових та супутніх операцій, які спрямовані на здійснення якісного обслуговування корпоративних клієнтів в самому широкому розумінні.

Список літератури

1. Климущка Т. Підходи до сегментації корпоративних клієнтів банків / Т. Климущка // Банківська справа. - 2007. - №2. - С. 37-44.
2. Алексеенко М. Д. Капітал банку: проблеми теорії і практики / М.Д. Алексеенко - К. : КНЕУ, 2002. - 276с.
3. Руденко Л.В. Організація міжнародних кредитно-розрахункових операцій в банках / Л.В. Руденко. - К. : Академія, 2002. - 376с.
4. Балабанов И. Т. Банки и банковское дело / И.Т. Балабанов. - СПб. : - 2001. - 304с.
5. Лаврушин О. І. Банковское дело / О.І. Лаврушин. - М. : Финансы и статистика, 2003. - 672с.
6. Череп А.В. Банківські операції / А.В. Череп, О.Ф. Андросова - К. : Кондор, 2008. - 410с.

Одержано 15.12.16

УДК 336:713.717

К.Ю. Лупандіна, магістр гр. ФК-15М-1,5*

Кіровоградський національний технічний університет

Формування кредитної політики банку

Досліджуються сутність, принципи та теоретичні підходи до формування кредитної політики банку. Визначено цілі та завдання, що повинні бути досягнуті у процесі формування кредитної політики банку. Обґрунтовано технологію формування кредитної політики банку. Визначено склад суб'єктів управління, що приймають участь у розробці кредитної політики банку.

банк, кредитна політика банку, формування кредитної політики банку

Постановка проблеми. Постійне забезпечення оптимального рівня кредитного ризику з одночасним досягненням планового рівня прибутку від кредитних вкладень в умовах нестабільності зовнішнього середовища вимагає запровадження в банках науково обґрунтованої кредитної політики, яка базується на достовірності та репрезентативності даних аналізу поточної ситуації та можливих шляхів її розвитку в майбутньому, можливості банку оперативно реагувати на зміну різноманітних факторів, що впливають на ринок кредитних послуг. Об'єктивна необхідність створення адекватних систем аналітичної підтримки та обґрунтування управлінських рішень у сфері розробки кредитної політики, їх вдосконалення та адаптації до потреб сучасного банку визначають актуальність даного дослідження.

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. В.В. Подплетній

Аналіз останніх досліджень. У науковій літературі питання, пов'язані з формуванням кредитної політики банку, розроблені не повною мірою.

Значний внесок у дослідження сутності поняття «кредитна політика банку», визначення видів та функцій кредитної політики банку, механізму її формування та реалізації зроблено І.С. Гуцалом [5, 6], В.Д. Лагутіним [11], О.І. Лаврушиним [3] та Г.С. Пановою [16], науковий доробок яких став базою для досліджень У.Р. Байрама [1], Т.В. Грищенко та О.А. Падалко [4], Н.В. Жукової [7], І.В. Карбівничого [8-10], Т.В. Майорової [12], М.М. Новосельцевої [13-14], Т.С. Павленко [15], С.М. Подік [18], А.П. Питьєвої [19], Т.В. Родічевої [20] та інших.

При всій значущості розробок вітчизняних та зарубіжних науковців слід зазначити, що значна кількість питань, пов'язаних з теоретичними засадами й практичними аспектами формування кредитної політики банку (принципи формування, фактори, що впливають на формування кредитної політики банків, особливості формування кредитної політики банків України в сучасних умовах, роль конкретних підрозділів банків у процесі створення кредитної політики, порядок їх взаємодії), залишаються недостатньо розкритими.

Тому необхідним є узагальнення теоретичних підходів й практичного досвіду формування та реалізації кредитної політики банків, в тому числі, в умовах економічної нестабільності, що дозволить визначити орієнтири для подальшого її розвитку та вдосконалення.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є розробка пропозицій та обґрунтування рекомендацій щодо формування кредитної політики, адекватної сучасним умовам функціонування банківської системи України, що забезпечить стабільне і стійке функціонування банку та досягнення цілей його діяльності на ринку кредитних послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження. За результатами проведеного дослідження нами визначено, що єдиного розуміння поняття «кредитна політика банку» не сформовано. Вважаємо, що кредитну політику у найбільш загальному розумінні слід розглядати як складову банківської політики, що визначає цілі діяльності на ринку кредитних послуг та стратегії їх досягнення. У практично-прикладному розумінні кредитну політику нами запропоновано визначити як структурно-функціональну цілісність взаємопов'язаних між собою елементів (цілей, завдань, принципів, технологій, організації), взаємодія яких дозволяє визначити найбільш ефективні стратегії діяльності банку на ринку кредитних послуг.

Беззаперечним є твердження, що основою формування кредитної політики банку є її цілі та завдання. Розробляючи кредитну політику як елемент банківської політики, слід підкреслити, що її цілі знаходяться у зв'язку зі загальними стратегічними цілями банку, співпадають з цілями його банківської політики.

Слід зазначити, що єдиного розуміння мети кредитної політики банку не сформовано: Н.І. Антіпова визначила її як «досягнення комерційного зростання шляхом зміцнення та підвищення надійності якості кредитного портфеля банку» [2]; М.М. Новосельцева – «допущення тільки такого характеру ризику, який дозволяє створювати активи високої якості і забезпечувати постійний цільовий рівень прибутковості; створення високопрофесійного колективу кредитних працівників, що забезпечують високу якість кредитного портфеля банку; надання кредитів на фінансування економічно перспективних, рентабельних проектів, що відповідають стратегічним цілям банку; сприяння розвитку довгострокових відносин з клієнтами, що приносять дохід; уникнення використання висококонкурентних, але невиправданих методів кредитування» [14]; Т.С. Павленко – «забезпечення ліквідності, формування

якісного кредитного портфеля, ефективне розміщення ресурсів і отримання прибутку» [15]; Г.С. Панова – «...створення умов для ефективного розміщення залучених коштів, забезпечення стабільного зростання прибутку банку (в процесі зростання доходів від кредитних операцій і зниження витрат за депозитними операціями, а також витрат на обслуговування кредитів низької якості) [16]; І.В. Пещанська – «підвищення прибутковості кредитних операцій і зниження кредитних ризиків» [17]; Т.В. Родічева – «...високодохідне розміщення пасивів (у тому числі залучених вкладів і депозитів) банку в кредитні продукти при одночасному підтриманні певного рівня якості кредитного портфеля банку» [20].

Вважаємо, що метою розробки кредитної політики є забезпечення контролю над ризиками (непрямим валютним, процентним, операційним ризиками та ризиком ліквідності) в процесі найбільш ефективного розміщення кредитних ресурсів для одержання максимально можливого доходу від кредитних операцій при дотриманні оптимального співвідношення між прибутковістю і рівнем кредитного ризику в умовах активного просування банку в пріоритетних галузях економіки та регіонах присутності банку.

Нами виділено наступні завдання, необхідність виконання яких повинна ураховуватись при формуванні кредитної політики банку:

- забезпечення надання якісних кредитів, тобто таких кредитів, що забезпечують адекватний процентний прибуток навіть за негативних змін макроекономічних умов чи зміні умов ведення банківського бізнесу;

- забезпечення прибутковості кредитного портфеля. Вартість кредиту повинна відповідати прогнозованому (розрахунковому) ступеню індивідуального кредитного ризику, а дохідність кредитного портфелю – плановому рівню;

- забезпечення розумного зростання кредитного портфеля. Метою банку є довгострокове стабільне зростання прибутковості бізнесу. Це зростання не може бути забезпечене, по-перше, без формування портфеля кредитів відповідної якості; по-друге, без досягнення оптимального співвідношення між рівнем прибутку та ризику. Зростання кредитного портфеля банку повинно контролюватися таким чином, що уникнути неприйнятної для банку концентрації ризику, наприклад, за галузями, позичальниками, територіями.

Беззаперечним є твердження науковців, що при розробці та реалізації кредитної політики банку повинен виконуватись ряд принципів, але визначення їх складу є неоднозначним. Т.С. Павленко визначила, що ними є «наукова обґрунтованість, оптимальність, ефективність, а також єдність нерозривного зв'язку елементів кредитної політики, оскільки тільки науково обґрунтована кредитна політика, сформована з урахуванням об'єктивних реалій життя і суб'єктивних факторів, що її визначають, дозволяє найбільш повно виразити інтереси держави, банку, його персоналу і клієнтів» [15]; М.М. Новосельцева – «переважання комерційного підходу над фінансовим; прагнення до збалансованого ризику; використання різних способів рефінансування кредитів; побудова організаційної структури, адекватної масштабам і рівню ризику кредитних операцій банку; внесення змін в кредитну політику на основі аналізу негативних результатів діяльності кредитних підрозділів; розуміння угоди всіма учасниками, всебічне урахування впливу зовнішніх факторів, дотримання етичних принципів» [14].

У [24] принципи кредитної політики банку поділяються на загальні (є основою кредитної політики банків I та II рівнів) та специфічні. До першої групи принципів віднесено наукову обґрунтованість (урахування при її формуванні повного складу факторів та використання науково обґрунтованих методів та моделей); оптимальність

(поєднання її ефективності з поставленими цілями); ефективність (результативність її проведення); нерозривний зв'язок елементів кредитної політики.

Крім зазначених, А.П. Питьєва [19] обґрунтовує доцільність введення принципів системності (доцільність розгляду кредитної політики банку як системи), адаптивності (здатність кредитної політики бути гнучкою, адаптуватися до мінливих у часі факторів зовнішнього та внутрішнього середовищ) та оперативності (швидкість реагування на зміни в зовнішньому та внутрішньому середовищах з метою забезпечення досягнення цілей діяльності на ринку кредитних послуг).

До специфічних принципів кредитної політики відносяться принцип безпеки проведених операцій по розміщенню ресурсів; принцип збалансованості структури активів й пасивів за строками та обсягами і ін.

За результатами проведеного дослідження загальні принципи формування кредитної політики банку пропонуємо визначати як сукупність принципів наукової обґрунтованості, оптимальності, ефективності та системності.

Специфічні принципи формування кредитної політики банків, на наш погляд, повинні включати:

- забезпечення зв'язку кредитної політики з банківською політикою;
- забезпечення сегментації напрямків кредитної політики за основними формами та видами кредитної діяльності;
- забезпечення внутрішньої збалансованості окремих напрямків кредитної політики в часі, регіональному розрізі тощо;
- забезпечення гнучкості кредитної політики.

Технологія формування кредитної політики – сукупність методів, що забезпечують систематичне і безперервне виявлення, аналіз та контроль факторів, що впливають на формування кредитної політики банку, розробку та реалізацію комплексного гармонізованого впливу на них, у результаті чого забезпечується досягнення цілей та завдань кредитної політики банку у визначений проміжок часу.

За результатами проведеного дослідження нами пропонується наступна технологія формування кредитної політики банку.

На першому (підготовчому) етапі вважаємо за доцільне здійснювати аналіз, об'єктами якого є стан і зміни факторів, що впливають на пріоритетність та напрямки кредитної політики банку з точки зору планових обсягів кредитного портфеля та його зростання, галузевої спрямованості, типу клієнтів, видів кредиту, організації процесу кредитування тощо.

На нашу думку, факторами, що впливають на формування кредитної політики банку, є умови, що визначають його реальну й потенційну спроможність реалізувати розроблену стратегію на ринку кредитних послуг у визначений проміжок часу.

Ми погоджуємось з твердженнями І.С. Гуцала, що фактори, які впливають і визначають кредитну політику, доцільно поділити на два типи: зовнішні та внутрішні. Він зазначив, що, «...якщо внутрішні фактори пов'язані із конкурентоспроможністю установи банку і, зокрема, фінансовою стійкістю і надійністю банку, то зовнішні фактори пов'язані із політичною та економічною ситуацією в країні, законодавчою базою, рівнем розвитку банківської інфраструктури, а також міжбанківською конкуренцією» [5].

Г.С. Панова підкреслює, що при розробці кредитної політики банки аналізують безліч факторів, що мають безпосередній вплив на їх діяльність: макроекономічних (загальний стан економіки країни, фінансова політика держави, грошово-кредитна політика центрального банку), регіональних та галузевих (стан економіки в регіонах та галузях, що обслуговуються банком, склад клієнтів банку, їх потреба в кредитуванні,

наявність банків-конкурентів), внутрішньобанківських (величина власних коштів банку, кваліфікація та досвід персоналу, структура пасивів) [16].

І.В. Карбівничим у [8] пропонується фактори, що визначають кредитну політику банку, залежно від рівнів її здійснення, поділити на три групи: фактори зовнішнього впливу (загальний стан економіки країни, грошово-кредитна та фіскальна політики держави, зовнішні кредитні ризики), внутрішнього (місія та мета діяльності банку, стадія життєвого циклу банку, фінансово-економічний стан, розмір та структура кредитного портфеля, рівень корпоративного управління, внутрішні кредитні ризики) та фактори, що пов'язані із діяльністю його клієнтів (регіональна специфіка економічних відносин, кредитоспроможність позичальників, кредитні ризики, пов'язані з діяльністю позичальників).

У [17] запропоновано фактори формування кредитної політики поділяти на макро- та мікрофактори. До макрофакторів віднесено ті з них, що впливають на формування і успішний розвиток кредитної політики банку, на які він сам безпосереднього впливу не має: макроекономічна ситуація в країні в цілому і тенденції її розвитку; потенціал та економічні особливості регіону, в якому працює банк; стан і рівень розвитку грошового ринку країни; кредитна політика конкурентів; обмеження на обсяг кредитних операцій, що встановлюються законодавчо. Підкреслюється, що, на відміну від макрофакторів, банк може прямо впливати на мікрофактори, що впливають на кредитну політику банку, і за допомогою їх регулювання самостійно формувати й удосконалювати свою кредитну політику. До їх складу віднесено такі фактори, як: кваліфікованість банківського персоналу; забезпечення банківського персоналу необхідними інформаційними та робочими матеріалами; готовність персоналу банку до роботи з різними категоріями позичальників; процентна політика банку в області видаваних кредитів; потенційні і вже існуючі позичальники банку.

При всій значущості розробок вітчизняних та зарубіжних вчених з даного питання, на нашу думку, необхідно більш чітко систематизувати фактори, що визначають кредитну політику банку, з метою подальшого їх аналізу, оцінювання ступеню впливу та регулювання.

За результатами проведеного дослідження склад внутрішніх факторів, що визначають особливості формування кредитної політики банку, вважаємо за доцільне об'єднати в дві групи.

Перша група визначає цілі діяльності банку на ринку банківських послуг в цілому. Оскільки, як вже зазначалось, цілі кредитної політики підпорядковуються загальним цілям діяльності банку, то й засоби її реалізації повинні узгоджуватись та не вступати в протиріччя з банківською стратегією.

Друга група внутрішніх факторів визначає наявні в банку ресурси та технології, що забезпечують досягнення поставлених цілей, зокрема:

- фінансове забезпечення (якість управління формуванням ресурсів банку, у тому числі: достатність капіталу банку для покриття кредитних ризиків та забезпечення планового зростання кредитного портфеля; наявність ресурсів банку, узгоджених за об'ємними, часовими і вартісними характеристиками з поточними і прогнозованими кредитними операціями);

- організаційне забезпечення (ефективність як організаційної структури банку в цілому, так і організаційного забезпечення кредитного процесу, зокрема);

- кадрове забезпечення (система управління персоналом, корпоративна культура, підвищення кваліфікації персоналу, поліпшення умов праці працівників банку, наявність матриці розподілу відповідальності, наявність моделі компетенції і повноважень);

- технологічне забезпечення (наявні техніки і технології, наявність моделей, матриці моделей кредитних бізнес-процесів, моделі оточення бізнес-процесів, технологічних карток);
- інформаційне забезпечення (наявність моделі бібліотеки документів, інформаційних систем та баз даних).

За можливістю управління внутрішні фактори є керованими, за можливістю контролю – контрольовані.

Виникнення та інтенсивність прояву зовнішніх факторів не залежить від діяльності банку, оскільки вони вкрай неоднорідні за джерелами походження і є результатом впливу систем різного рівня. На нашу думку, їх доцільно поділяти на фактори зовнішнього середовища непрямого (політичні, правові, економічні, соціальні фактори) та прямого (банківське регулювання та нагляд, грошово-кредитна політика Національного банку України та стан ринку кредитних послуг) впливів. За можливістю управління всі ці фактори є некерованими, за можливістю контролю – неконтрольованими.

Аналіз зовнішніх факторів являє собою процес, за допомогою якого розробники кредитної політики досліджують зовнішнє по відношенню до банку середовище для того, щоб визначити наявні можливості та загрози, що ним генеруються. Для формування кредитної політики банку важливими є не значення цих факторів як таких, а ті можливості, які вони надають для забезпечення реалізації кредитної політики банку, та ті загрози, які містяться в окремих елементах економічної, політичної, правової та соціальної компонент.

В якості інструментарію для аналізу зовнішнього середовища непрямого впливу пропонуємо застосовувати PEST-аналіз, за результатами якого повинні бути визначені ключові фактори, зміна яких найбільшою мірою впливатиме на можливість реалізації кредитної політики банку.

Для проведення аналізу ринку кредитних послуг пропонуємо використовувати модель М. Портера, результатом застосування якої є визначення та прогнозування ключових факторів успіху (КФУ) – загальних для всіх банків змінних, вплив на які дає можливість покращити їх конкурентні позиції на ньому.

Вважаємо, що на сучасному етапі розвитку банківської системи України в умовах нестабільного зовнішнього середовища обов'язковим є застосування сценарного аналізу, який забезпечує кредитній політиці сценарно-стратегічний характер і дозволяє отримати уявлення про найбільш важливі і ймовірні зміни в зовнішньому середовищі, виявити КФУ конкуренції банку на ринку кредитних послуг, а також необхідні для цього ресурси.

Аналіз й оцінка внутрішніх факторів, на нашу думку, повинна передбачати використання SPASE та VRIO-аналізу з урахуванням сформованих сценаріїв розвитку зовнішнього середовища і проводиться з позиції визначення того потенціалу, на який банк може розраховувати у процесі реалізації його кредитної політики. Головним результатом аналізу внутрішніх факторів повинно бути розуміння цінності наявних у банку ресурсів та компетенцій з точки зору отримання стійкої конкурентної переваги на ринку кредитних послуг та можливості досягнення цілей кредитної політики у визначеному періоді.

Важливою складовою аналізу є визначення відповідності стратегії банку, що обрана для реалізації кредитної політики, очікуваним змінам зовнішнього середовища за допомогою SWOT-аналізу, що передбачає аналіз ступеня впливу конкретних сценарних умов на наявні сили і слабкості банку, виявлені в результаті аналізу внутрішніх факторів. За його допомогою необхідно оцінити стратегічну реакцію банку

на очікувані зміни зовнішнього середовища (наскільки успішно банк, з урахуванням виявлених загроз і можливостей, зможе підсилити свої сильні сторони або сформувати нові переваги, і чи зможе захистити свої слабкі місця) завдяки наявним у нього ресурсам, а також передбаченій стратегією зміни портфелю ресурсів.

Для результативного аналізу розриву в ресурсах та компетенціях банку й очікуваних змінах зовнішнього середовища запропоновано використати GAP-аналіз, за результатами якого банк може визначити, яким чином слід змінити наявні ресурси, які зміни внести до стратегії, що забезпечує реалізацію кредитної політики банку.

По завершенню даного процесу на другому етапі відбувається остаточне визначення цілей кредитної політики банку та критеріїв їх досягнення, на основі чого відбувається розробка кредитної стратегії, під якою пропонуємо розуміти деталізовану сукупність рішень по забезпеченню досягнення цілей кредитної політики банку з урахуванням впливу зовнішніх факторів, базуючись на пропозиції конкурентоспроможних кредитних продуктів, здатності до ефективного управління ресурсами, підтримці прийняттого рівня ризиків та забезпеченні стійкості банку.

Вибір кредитної стратегії передбачає формування альтернативних варіантів досягнення цілей кредитної політики, їх оцінку і вибір оптимальної стратегічної альтернативи для реалізації. Для цього застосовується інструментарій, що включає кількісні методи прогнозування, сценарний аналіз, інструментарій портфельного аналізу тощо.

У найбільш загальному вигляді кредитні стратегії банку диференціюють з позиції співвідношення рівня доходності та кредитного ризику, на основі чого виділяють три принципових типи кредитних стратегій банку – консервативний, поміркований та агресивний.

Консервативний тип кредитної стратегії банку передбачає, що банк не намагається отримувати високі доходи за рахунок значного розширення обсягів кредитної діяльності, характеризується жорсткими критеріями до оцінки кредитоспроможності позичальників, мінімальними строками надання кредитів та їх обсягів, підвищенням вартості кредитних ресурсів, використанням жорстких процедур ліквідації проблемної заборгованості.

Поміркований тип кредитної стратегії передбачає, що темп зростання обсягів кредитного портфелю відповідає середньогалузевим показникам, визначає типові умови здійснення кредитних операцій відповідно до загальноприйнятої банківської практики та орієнтується на середній рівень кредитного ризику.

Агресивний тип кредитної стратегії передбачає значне розширення обсягів кредитної діяльності, не враховуючи високий рівень кредитного ризику, що супроводжує кредитні операції. Він характеризується наданням кредитів більш ризиковим категоріям позичальників, збільшенням строків надання кредитів та їх розмірів, зниженням вартості кредиту до мінімально можливого рівня, наданням позичальникам можливості пролонгації кредиту.

На третьому етапі в межах розробленої кредитної політики банку здійснюється розробка основних параметрів організації кредитного процесу:

- визначення повноважень в області надання кредитів, якими наділений кожен кредитний працівник та кредитний комітет;
- визначення обов'язків по передачі прав і наданні інформації в межах бізнес-процесів кредитування;
- вимоги до перевірки, оцінки та прийняття рішень за кредитними заявками клієнтів;

- формування стандартів оцінки кредитоспроможності позичальників та диференціації умов кредиту;
- формування вимог до інформаційного забезпечення, зокрема необхідної документації, яка додається до кожної кредитної заявки, а також документації, яка зберігається у кредитній справі (фінансова звітність, договори гарантії і застави тощо);
- визначення прав працівників банку з детальним визначенням того, хто відповідає за зберігання та перевірку кредитних справ;
- формалізація правил прийняття, оцінки та реалізації кредитного забезпечення;
- опис політики та практики встановлення процентних ставок і комісій за кредитами, умови погашення кредитів;
- опис стандартів якості, які застосовуються до всіх кредитів;
- опис практики виявлення, аналізу та розв'язання ситуацій, пов'язаних з проблемними кредитами тощо.

На наступному етапі відбувається формування механізму контролю за реалізацією кредитної політики банку, який передбачає сукупність дій суб'єктів управління, спрямовану на постійне спостереження за факторами, що впливають на можливість реалізації кредитної політики банку, з метою своєчасного виявлення відхилень фактичних результатів кредитної діяльності від запланованих та прийняття оперативних управлінських рішень, що забезпечують досягнення її цілей у визначеному проміжку часу.

На заключному етапі здійснюється загальна оцінка ефективності розробленої кредитної політики. Слід підкреслити, що не існує уніфікованих критеріїв ефективності кредитної політики банку. Їх склад та оптимальні значення визначаються, насамперед, обраним банком типом кредитної стратегії, враховуючи економічну, політичну та соціальну ситуації в регіоні його функціонування, або приймаючи до уваги всю сукупність зовнішніх та внутрішніх ризиків, які впливають на його роботу.

Вважаємо, що головними кількісними критеріями ефективності кредитної політики банку є дотримання показників прибутковості та рівня ризику кредитної діяльності банку на встановленому цільовому рівні, не загрожуючи при цьому фінансовій стійкості та конкурентоспроможності банку протягом планового періоду. До якісних критеріїв ефективності кредитної політики банку відносяться забезпечення дотримання вимог банківського регулювання та нагляду, її відповідність банківській політиці, забезпечення внутрішньої збалансованості окремих напрямків кредитної політики та їх відповідності умовам зовнішнього та внутрішнього середовищ функціонування банку.

Організація формування кредитної політики банку – сукупність прийомів та методів раціонального поєднання елементів керуючої підсистеми (суб'єктів управління) з внутрішніми факторами, що впливають на формування кредитної політики у часі та просторі. У цьому розумінні організація формування кредитної політики банку повинна забезпечити створення найбільш сприятливих умов для досягнення цілей кредитної політики банку у визначений проміжок часу (рис. 1).

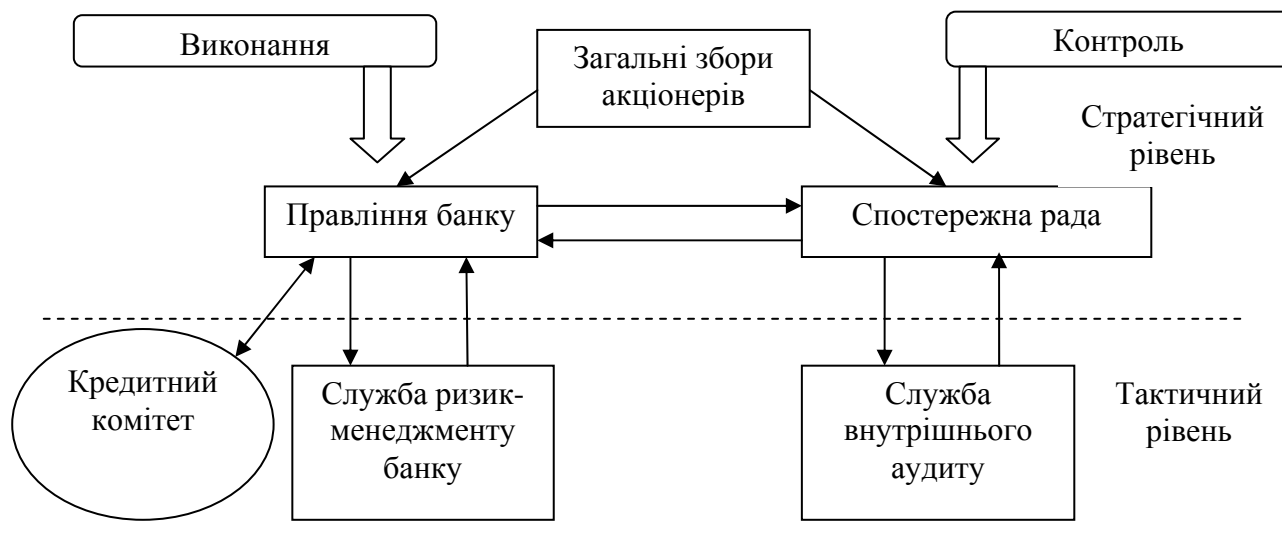

Рисунок 1 – Організація формування кредитної політики банку

Формування кредитної політики банку здійснюється на стратегічному рівні Спостережною радою банку у межах її функцій та відповідальності перед власниками банку, вкладниками/контрагентами та органами банківського нагляду.

Вищим виконавчим органом, що забезпечує реалізацію кредитної політики банку на стратегічному рівні, є правління банку – у межах своїх повноважень та відповідальності перед спостережною радою банку, вкладниками та контрагентами та органами банківського нагляду.

Частину функцій правління банку для забезпечення прийняття управлінських рішень, адекватних сформованій ситуації, та контролю за їх виконанням в банках передають спеціально створеним колегіальним органам. Відповідно до вимог законодавства України банки зобов'язані створювати кредитний комітет як головний спеціалізований орган щодо ефективного управління їх кредитною діяльністю. Структура кредитних комітетів кожного конкретного банку визначається індивідуально залежно від його регіональної структури та системи делегування повноважень.

На тактичному рівні у розробці кредитної політики беруть участь працівники підрозділу ризик-менеджменту та інших структурних підрозділів банку, що є учасниками процесу кредитування.

Висновки. Кредитну політику банку запропоновано визначати як структурно-функціональну цілісність взаємопов'язаних між собою елементів (цілей, завдань, принципів, технології, організації), взаємодія яких дозволяє визначити найбільш ефективну стратегію діяльності банку на ринку кредитних послуг.

Технологія формування та реалізації кредитної політики – сукупність методів, що забезпечують систематичне і безперервне виявлення, аналіз та контроль факторів, що впливають та формування та реалізацію кредитної політики банку, розробку та реалізацію комплексного гармонізованого впливу на них, у результаті чого забезпечується досягнення цілей та завдань кредитної політики банку у визначений проміжок часу.

Організація формування та реалізації кредитної політики банку – сукупність прийомів та методів раціонального поєднання елементів керуючої підсистеми (суб'єктів управління) з внутрішніми факторами, що впливають на формування кредитної політики у часі та просторі.

Список літератури

1. Байрам У. Р. Формування і реалізація кредитної політики регіональних банків : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг та кредит» / У. Р. Байрам. – К., 2006. – 17 с.
2. Банковский портфель-3 : кн. менеджера по кредитам. Кн. менеджера по расчетам. Кн. менеджера по фондовым и трастовым операциям. Кн. банк. бухгалтера и аудитора / [О. Н. Антипова [и др.] ; отв. ред.: Ю.И. Коробов, Ю. Б. Рубин, В. И. Солдаткин] ; Промстройбанк России, Моск. междунар. ун-т бизнеса и информ. технологий, Ассоц. экон. вузов. - М. : Соминтэк, 1995. –750 с.
3. Банковское дело : учебник / О. И. Лаврушин. - М.: Финансы и статистика, 1998. - 576 с.
4. Грищенко Т.В. Проблеми формування та реалізації кредитної політики комерційних банків / Т.В. Грищенко, О.А.Падалко // Вісник КНУ ім. Т.Шевченка. – 2005. - №79. – С.12-15
5. Гуцал І. С. Дієвість кредитного механізму в економіці України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг та кредит»/ І. С. Гуцал. – Київ, 2004. – 31 с.
6. Гуцал І.С. Банківське кредитування суб'єктів ринку в трансформаційній економіці України / І.С. Гуцал. – Л.: ВАТ «БІЛЬ ОС», 2001.– 244 с.
7. Жукова Н.В. Кредитная политика коммерческого банка на рынке ипотечного кредитования : автореф. дис. на получение науч. степ. канд. экон. наук 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / Н.В.Жукова. – Санкт-Петербург, 2009. – 19с.
8. Карбівничий І. В. Механізм формування та реалізації кредитної політики банку: дис. ... канд. економ. наук : 08.00.08 / Карбівничий Ігор Володимирович. - Суми: [Б. В.], 2011. - 216 с.
9. Карбівничий І.В. Оптимізація фінансового забезпечення механізму кредитної політики банку / І. В. Карбівничий //Економіка. Фінанси. Право. - 2010. - № 3. - С. 17-22
10. Карбівничий І.В. Теоретичні аспекти формування кредитної політики банку / Карбівничий І.В. // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : Збірник наукових праць. – Т. 17. – Суми: УАБС НБУ, 2006. – С. 264–270
11. Лагутін В.Д. Кредитування: теорія і практика: навчальний посібник / В. Д. Лагутін. - 4-е вид. стереот. - К.: Знання, 2004. - 215 с.
12. Майорова Т. В. Банківське кредитування інвестиційних проєктів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг та кредит» / Т. В. Майорова. – К., 2000. – 19 с.
13. Новосельцева М.М. Вопросы кредитной политики коммерческих банков в современных условиях / М.М.Новосельцева // Банковские услуги. - 2010. - № 2. - С. 11-17.
14. Новосельцева М.М. Формирование кредитной политики коммерческого банка : автореф. дис. на получение науч. степ. канд. экон. наук : 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / Т.В.Родичева. – М., 2010. – 21 с.
15. Павленко Т.С. Кредитная политика коммерческих банков и ее влияние на банковскую деятельность : автореф. дис. на получение науч. степ. канд. экон. наук : 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / Т.С.Павленко. – Ростов на Дону, 2009. – 20с.
16. Панова Г. С. Кредитная политика коммерческого банка / Г.С.Панова. – М. : ДИС, 1997. – 356 с.
17. Пещанская И.В. Организация деятельности коммерческого банка/ И.В. Пещанская. – М.: КРОНОС, 2001. – 651с.
18. Подік С. М. Кредитна політика комерційного банку. Теорія і практика : навч. посіб. [для студ. вищих навч. закл.] / С. М. Подік ; Львів. банк. ін-т Нац. банку України. – К. : ФАДА, ЛТД, 2007. – 254 с.
19. Пытьева А.П. Кредитная политика как инструмент снижения уровня кредитного риска / А.П. Пытьева // Финансы, денежное обращение и кредит. – 2010. - № 12 (73). – С.343-346
20. Родичева Т.В. Кредитная политика коммерческих банков в условиях макроэкономической нестабильности : автореф. дис. на получение науч. степ. канд. экон. наук 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / Т.В.Родичева. – М., 2009. – 22с.
21. Сидоренко В.А. Кредитна політика як чинник підвищення конкурентних переваг національної економіки / В.А. Сидоренко // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2009. - №1. – С.259-265
22. Солodka О.О. Ефективність кредитної політики в механізмі банківського маркетингу / О. О. Солodka //Фінанси України. - 2011. - № 11. - С.119-127
23. Терехова Н.В. Кредитная политика банка как элемент оптимизации кредитного портфеля / Н.В. Терехова // ВЕСТНИК ОГУ. – 2008. – №10. – С.121-127

24. Терновская Е.П. Формирование кредитной политики коммерческого банка: проблемы, направления развития / Е.П.Терновская, М.М.Новосельцева // Финансовый журнал. - 2010. - № 2. - С.119-128.

Одержано 15.12.16

УДК 336.71

М.О. Ветрова, магістр гр. ФК-15М-1,5*

Кіровоградський національний технічний університет

Преимущества и недостатки дистанционного банковского обслуживания на основе системы «клиент-банк»

Розглянуто сутність, особливості та призначення системи дистанційного банківського обслуговування «клієнт-банк», досліджено її переваги та недоліки.

банк, банківська послуга, віддалений банкінг, дистанційне банківське обслуговування, домашній банкінг, клієнт, система «клієнт-банк»

Постановка проблеми. Спосіб дистанційного надання послуг клієнтам у сфері банківського обслуговування перетворився на цілком самостійну форму ведення бізнесу. Технологія дистанційного банківського обслуговування «домашній банкінг» (*home banking*), або «віддалений банкінг» (*remote banking*), що дає змогу клієнту отримувати банківські послуги, не відвідуючи офіс банку, існує вже більше двадцяти років.

Як видно із самої назви, «віддалений банкінг» є формою надання банківських послуг не в банківському офісі при безпосередньому контакті клієнта і банківського службовця, а в офісі клієнта, в його будинку і скрізь, де це допускається системою і зручно для нього.

Технологія «home banking» була розроблена на початку 80-х років ХХ ст., коли банки Західної Європи розпочали активну конкуренцію за залучення нових клієнтів. Датою народження «домашнього банкінгу» вважається 1983 рік, коли будівельне товариство Nottingham Building Society разом з Банком Шотландії та телефонною компанією British Telekom впровадило систему Homelink [2].

Система «home banking» сьогодні - це зручна, оперативна, мобільна та технологічно надійна форма дистанційного банківського обслуговування, яка надає клієнту майже увесь спектр банківських послуг «на дому». Такі системи успішно функціонують як у зарубіжних банках, так і в банках України. У нашій країні найбільш розповсюдженою системою дистанційного банківського обслуговування є «клієнт-банк».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо сутності системи «клієнт-банк», її особливостей та призначення, а також механізму роботи містяться у працях таких вітчизняних науковців, як І. Брітченко, О. Вовчак, В. Горобець, Н. Єрмоїна, І. Красовська, В. Міщенко, А. Нікітін, А. Олійник, І. Рогащ, В. Степаненко та інших учених-економістів.

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. В.В. Подплетній

Метою статті є визначення доцільності та перспектив розвитку системи дистанційного банківського обслуговування “клієнт-банк” в Україні, враховуючи особливості надання комерційними банками даного виду послуг, а також її сильні та слабкі сторони.

Виклад основного матеріалу. Впровадження системи “клієнт-банк” в Україні, стало однією з перших вдалих спроб українських банків з поліпшення обслуговування клієнтів та удосконалення власної роботи за допомогою автоматизованих систем. Спеціалісти стверджують, що таку систему банки України почали використовувати на початку 90-х років ХХ ст. Беручи до уваги складні економічні умови того часу, а головне, практично відсутність розвинутого ринку комп’ютерної техніки, система “клієнт-банк” стала своєрідним “проривом” у банківській справі. До речі, відсутність нормативно-правової бази для використання електронного цифрового підпису не стала тоді перешкодою на шляху широкого розповсюдження цієї послуги в нашій країні.

Система “клієнт-банк” є програмно-технічним комплексом, який реалізує доступ клієнта до автоматизованої системи банку за допомогою персонального комп’ютера, здійснюваним за допомогою прямого з’єднання з банківською мережею з використанням модему. Наявність такої системи дає змогу клієнту, не виходячи з офісу, відправити до банку платіжне доручення, оперативно отримати інформацію щодо проходження платежу, стану поточного рахунку, а також документів, проведених за рахунком у будь-який момент часу.

Отже, основною функцією системи “клієнт-банк” є надання можливості клієнту - юридичній особі, наприклад підприємству, здійснювати платежі зі свого поточного рахунку в банку з власного офісу, не відвідуючи банківської установи. Це важливо насамперед для підприємств, які територіально знаходяться далеко від банку, та для тих, хто здійснює багато оперативних платежів.

Крім того, система “клієнт-банк” має ряд інших можливостей, які, зокрема, дозволяють: проводити платежі зі свого рахунку в банку, не відвідуючи банківської установи, з робочого місця в офісі, обладнаного персональним комп’ютером із встановленим необхідним програмним забезпеченням; відстежувати наявні грошові кошти на поточному рахунку та контролювати їх рух; отримувати виписки з поточного рахунку, а також дані щоденних офіційних курсів НБУ; вести довідник своїх контрагентів за платежами та довідник призначення платежу, що дозволяє швидше формувати платіжні документи. Зникає необхідність заносити інформацію до кожного документа - готовий шаблон переноситься до платіжного документа з довідників; робити архівні копії оброблених документів та переглядати документи з архіву; обмінюватися з банком нерегламентованими повідомленнями та завантажувати файли, передані банком, а також передавати власні файли; отримувати від обслуговуючого банку повідомлення про нові банківські послуги, поточні відсоткові ставки за кредитами та депозитами, а також іншу інформацію.

Клієнт також може звернутися до банку у будь-який момент часу, що забезпечує динамічність обміну інформацією між клієнтом і банком. За спостереженнями спеціалістів, активне підприємство звертається в банк до 15 разів протягом операційного дня, на що витрачається до трьох годин робочого часу [3]. Отже, система “клієнт-банк” дозволяє зекономити як час клієнта, так і його гроші. Крім того, використання системи “клієнт-банк” дозволяє певною мірою абстрагуватися від чинника територіальної близькості при виборі банку. Замість цього увагу можна зосередити на більш важливих параметрах банківських установ, таких як надійність, прибутковість, наявність послуг, які цікавлять, їх якість, вартість та ін.

Безперечно, головною перевагою системи “клієнт-банк” є те, що вона дозволяє

клієнту здійснювати розрахункові операції та контролювати стан рахунку зі свого офісу [1]. Але слід зазначити, що це не єдина перевага системи “клієнт-банк”. Загалом можна виділити такі переваги [4]:

1. Зручність. Забезпечує автоматизовану підготовку таких документів, як платіжне доручення, меморіальний ордер, заявка на переказ валюти та інших документів. Шаблони для введення електронних документів використовуються згідно з типовими стандартами, які діють в Україні і максимально наближені до паперових. Як і паперові, електронні платіжні документи, що відправлені до банку, підписують посадові особи підприємства, але замість звичайного використовують електронний цифровий підпис.

2. Оперативність. При використанні системи “клієнт-банк” збільшується швидкість проходження платежів. Висока оперативність зумовлена тим, що платіжне доручення в електронному вигляді готується один раз, і це робить не операціоніст банку, а працівник підприємства. Крім того, не потрібно готувати первинні платіжні документи на паперових носіях. Замість них раз на тиждень готується реєстр електронних документів, внаслідок чого відпадає необхідність щоденно відвідувати банк для проведення безготівкових платежів, що, у свою чергу, економить час та гроші.

3. Мобільність. Система “клієнт-банк” дозволяє контактувати з банком без обмежень у часі, оскільки технічні можливості більшості програмних комплексів дозволяють цілодобово відправляти документи до банку та переглядати отримані звіди.

4. Безпека. Засоби захисту інформації в системі “клієнт-банк” при коректному їх використанні гарантують надійний захист від несанкціонованого доступу та модифікації інформації.

Однак поряд з очевидними перевагами система “клієнт-банк” має і певні недоліки. Основним недоліком є те, що переказ коштів з використанням даної системи потребує постійної присутності керівних осіб - директора та головного бухгалтера, які наділені правом першого та другого підпису. Інакше керівники підприємства мусять відкрити електронний підпис іншим особам, що збільшує небезпеку несанкціонованого використання коштів на поточному рахунку.

Крім цього, можуть виникнути помилки при перенесенні інформації з системи “клієнт-банк” до автоматизованої банківської системи банку (АБС), якщо ці системи створювалися різними розробниками. Тож доречним було б визначити, наскільки сумісними є програмний комплекс “клієнт-банк” і АБС, що використовується в банку.

Також висока ціна розробки і впровадження системи “клієнт-банк” робить її неефективною для невеликих банків, а необхідність завантаження й оплати спеціального програмного забезпечення обмежує коло потенційних клієнтів.

Відповідь на питання, чи варто впроваджувати систему “клієнт-банк”, банк може отримати, розглянувши приведені нижче переваги та недоліки такого впровадження для себе та своїх клієнтів (табл. 1, 2).

Таблиця 1 – Переваги та недоліки впровадження системи “клієнт-банк” для банку [4]

Переваги	Недоліки
Економить час операціоністів на приймання та обробку документів клієнтів	Потребує витрат на придбання або створення системи, її впровадження та навчання співробітників банку
Дозволяє уніфікувати роботу з документами клієнтів та забезпечує їх різною довідковою інформацією	Потребує витрат на обслуговування (у тому числі й каналів зв'язку з високою пропускнуою спроможністю при обслуговуванні великої кількості клієнтів)
Є потужним фактором у конкурентній боротьбі за клієнтів	-
Дозволяє отримувати додаткові кошти у вигляді плати за використання системи клієнтами	-

Таблиця 2 – Переваги та недоліки впровадження системи “клієнт-банк” для клієнта [4]

Переваги	Недоліки
Дозволяє працювати зі своїми рахунками, не виходячи з офісу	Іноді потребує додаткового обладнання та більш високої кваліфікації користувачів комп'ютера
Забезпечує більш повний захист інформації про рахунки порівняно з факсом або телефоном	Часто потребує деякого часу для перекваліфікації співробітників для роботи з електронними документами
Дозволяє отримувати різноманітну довідкову інформацію з банку в єдиному зв'язаному вигляді	Як правило, банки стягують плату за користування такою системою
Дозволяє клієнту обирати банк, не звертаючи особливої уваги на територіальне розміщення	-

Звичайно, залежно від конкретної реалізації системи “клієнт-банк”, перелічені вище “плюси” і “мінуси” можуть бути як доповнені, так і скорочені, і очевидно, що саме від неї значною мірою залежить, чи виправдає система первинні витрати.

Для подолання недоліків або їх мінімізації нижче наводимо де - які критерії, на які варто звернути увагу при виборі системи “клієнт-банк”:

1. Операційна система, що встановлена на комп'ютері клієнта. Якщо програма та операційна система виявляться несумісними, це може призвести до незручностей у роботі або навіть непрацездатності програми. Тому необхідно порадитися з системним адміністратором, чи можна на комп'ютері клієнта використовувати програму, яку пропонує банк, і чи зможе підприємство власними силами налагоджувати, оновлювати та підтримувати працездатність програми.

2. Режим активної роботи системи. Більшість банків довше приймають електронні платежі, ніж паперові платіжні документи. Деякі банки приймають

електронні платежі у нормальному режимі до 18 год. Отже, необхідно переконатися, що саме такий час, який пропонує банк, зазначено у договорі. Зайві кілька годин щодня можуть мати суттєве значення.

3. Підтримка всіх рахунків. Програми всіх банків дозволяють здійснювати операції лише в національній валюті України - гривні. Проте деякі банки надають можливість отримувати інформацію також про стан додаткових рахунків (овердрафти, кредити) та рахунків в іноземних валютах (поточні, розподільчі). Якщо клієнт планує відкривати валютні рахунки, то потрібно поцікавитися у банку стосовно надання такої послуги.

4. Простота та зручність системи. Програма може мати всі перелічені вище переваги, але бути вкрай незручною та громіздкою. Основний критерій для визначення простоти програми - розмір системи меню та кількість вікон, що використовуються для роботи. Чим менший обсяг меню та кількість вікон, тим простіше буде працювати.

5. Тарифи на обслуговування. Різниця в тарифах банків є досить вагомою. У найкращому випадку клієнту доведеться сплачувати за встановлення програми, комісію за здійснення платежів та (можливо) абонентську плату, а все інше отримуватиметься безкоштовно. У гіршому випадку з клієнта вимагатимуть абонентську плату, комісію за проведення платежів, плату за встановлення системи, її перевстановлення, технічний та консультаційний супровід, за виїзд та час роботи спеціаліста, за надання виписок, курсів валют протягом дня і багато інших “дрібничок”

Оскільки не існує загальноприйнятих стандартів, які регламентують використання систем дистанційного банківського обслуговування, в тому числі і “клієнт-банк”, то їх реалізація суттєво залежить від особливостей роботи банку. Так, вітчизняні банки, серед яких ПриватБанк, Райффайзен Банк Аваль, Укресімбанк, ОTR Банк, та ін., удосконалили систему “клієнт-банк”, додавши до неї можливість використання мережі Інтернет. При цьому функції системи не змінилися, однак спростилися процедура підключення до системи і зникла необхідність установа спеціального програмного забезпечення.

Висновки. Отже, проаналізувавши позитивні та негативні сторони системи дистанційних банківських послуг “клієнт-банк”, можна зробити висновок, що дана система є доволі зручною для клієнтів при роботі з банком (для підприємств з великою кількістю філій і відділень у різних регіонах система дає можливість контролювати рух коштів в усій мережі) і слугує відмінною платформою для прийняття оперативних рішень. Також система просто життєво необхідна тим підприємствам, що здійснюють велику кількість платежів протягом операційного дня. І хоча система “клієнт-банк” має певні недоліки, все ж таки вона є надзвичайно зручною послугою для клієнтів, що активно займаються бізнесом і не потребують від банку додаткових послуг.

Список літератури

1. Красовська, І. Підключення до системи “Клієнт-банк” / І. Красовська // “ГоловБух”. - 2007. - № 62(541). - С. 24-27.
2. Нікітін, А. В. Маркетинг у банку: навч. посіб. / А. В. Нікітін, Г. П. Бортніков, А. В. Федорченко. - К. : КНЕУ, 2006. - 432 с.
3. Рогач, І. Ф. Інформаційні системи у фінансово-кредитних установах: навч. посіб. - 2-ге вид., перероб. і доп. / І. Ф. Рогач, М. А. Сендзюк, В. А. Антонюк. - К. : КНЕУ, 2001. - 239 с.
4. Функціонування банківського сектора та кредитної кооперації: теорія і практика: монографія / [І. Г. Брітченко, А. О. Пантелеймоненко, С. П. Прасолова та ін.]. - Полтава : РВВ ПУЕТ, 2010. - 152 с.

Одержано 15.12.16

УДК 574.02

О.В. Головченко, гр. ЕО-15МЗ, Л.В. Коломієць, канд. с.-г. наук
Кіровоградський національний технічний університет

Екологічне обґрунтування біологічної меліорації водосховища на річці Бешка

У статті розглянуто сучасний стан галузі рибного господарства. В умовах водосховища, яке має народногосподарське значення, але з ряду причин його потенціал не повністю не використовується, проведено пошукові роботи та здійснено наукове обґрунтування прийомів біомеліорації. **біомеліорація, рибальство, рибництво, іхтіофауна, водосховище, рослинність, водні живі ресурси**

Постановка проблеми. У сучасних умовах спостерігається несистемне правове, економічне та екологічне регулювання рибного господарства, внаслідок чого господарська діяльність підприємств вимушено здійснюється у обмежених рамках планування, які часто не перевищують року. Ефективне здійснення господарської діяльності в рибній галузі можливе лише при розробленні та запровадженні комплексного механізму розвитку галузі з урахуванням екологічного стану регіону, регіональної специфіки і можливих проблем місцевого рівня, який має бути запроваджений відповідним нормативно-правовим актом. Біомеліорація водних об'єктів має бути довготривалою та науково обґрунтованою.

Актуальність теми. Для забезпечення ефективного та екологічно безпечного режиму використання водосховища необхідно проводити постійний контроль якісних показників водойми, а також облік видового різноманіття.

Мета роботи: визначити прийоми біомеліорації водосховища на річці Бешка для підвищення рибопродуктивності та забезпечення природоохоронного характеру використання об'єкта.

Завдання дослідження:

- вивчити особливості використання рибним господарством водних ресурсів;
- дослідити основні морфометричні характеристики водойми та особливості рельєфу;
- проаналізувати гідрологічний та гідрохімічний баланс об'єкта;
- з'ясувати фактичну рибопродуктивність аборигенної іхтіофауни

водосховища;

- запропонувати заходи по забезпеченню ефективного природокористування та екологічної рівноваги рибогосподарського водного об'єкта.

Об'єкт дослідження: водосховище на річці Бешка, що є притокою р. Інгулець.

Методи дослідження. Дослідження проводились шляхом вивчення, аналізу та узагальнення літературних даних; проведення польових та експедиційних дослідницьких робіт; лабораторного аналізу.

Рибне господарство – галузь народного господарства, до якої належить добування, переробка, відтворення і збільшення запасів риби та загалом біорізноманіття у природних і штучних водоймах. Дає цінні харчові, кормові, лікарські та ін. продукти. Поділяється на рибальство, що займається виловом риби, та рибництво — збереження і поліпшення рибних запасів у природних водоймах і розведення риби у штучних. Використання водних біоресурсів має стратегічне значення для забезпечення населення продовольством, галузей національної економіки – сировиною, зміцнення

позицій країни на фоні інших держав світу, відіграє значну роль у відтворенні природних ресурсів та підвищенні зайнятості населення.

В Україні рибне господарство відоме від палеоліту. В античну добу з України у великій кількості вивозили рибу до Греції та до грецьких колоній, за середньовіччя — до Візантії. На Запорозькій Січі рибне господарство було одним з основних промислів запорожців. Про рибне багатство України згадують дослідники М. Литвин, Г. Боплан, Г. Ржончинський та інші. У 19 ст. надмірний і хижацький вилов риби збіднив рибне багатство України, хоч вже було введено контроль над виловом риби й засновано риборозплідники. Щорічний вилов риби у ріках центральних і східних Українських земель за період з 1900 до 1914 зменшився приблизно на половину — зокрема вилови цінних і рідкісних риб, а деякі види їх взагалі зникли.

Після повторної хвилі занепаду рибного господарства у 1941-44 рр. воно швидко зростає завдяки вдосконаленню технології і методів вилову риби і добування морського звіра, модернізації рибпромислового флоту і поповненню його найновішими типами суден, введенню розшукової гідроакустичної апаратури, збільшенню й якісному поліпшенню рибоводних і меліоративних заходів, розбудові рибних пристаней і рибної промисловості. Чимале значення мало поширення рибальства трохи далі від берега на відкриту частину Чорного моря.

На початку 1971 р. в УРСР діяло 181 риболовне, рибообробне і рибопереробне підприємство. Найбільші з них: Керченське управління антарктичного рибальства, Севастопольське управління тралового флоту, управління антарктичної китобійної і риболовного флоту в Одесі, Маріупольський рибоконсервний комбінат, Керченський рибоконсервний завод, Бердянський, Севастопольський та інші рибоконсервні комбінати. Хоч вилов риби і морського звіра досяг 1970 р. 891 100 т, продукти рибної промисловості не покривають попиту населення, і Україна змушена була постачати рибу з інших районів СРСР.

За матеріалами прес-служби Рахункової палати заходи Національної програми будівництва суден рибпромислового флоту України на 2002–2010 роки, затвердженої у 2002 р., не виконуються, причому з самого з моменту її прийняття. Як наслідок, старіння суден рибпромислового флоту перейшло критичну межу (середній вік – 20-30 років). Через їх поступове списання на брукт океанічний флот із 165 суден у 1995 р. зменшився до 16 у 2008-му, що призвело до відсутності гарантування продовольчої безпеки країни та задоволення потреб населення рибною продукцією.

Кабінет Міністрів України з метою створення умов для формування та розвитку ринку риби, збільшення обсягів її виробництва в Україні, сприяння розвитку внутрішньої сировинної бази та рибпромислового флоту країни видав Постанову № 1755 від 25.12.2004 р., згідно з якою затверджена Програма розвитку інфраструктури ринку риби, інших видів живих ресурсів та харчової продукції, що з них виробляється, на 2005–2010 роки.

Як вважають експерти Держкомрибгоспу, існує декілька основних причин, що гальмують створення міцної вітчизняної рибальської галузі. Першою причиною є мале бюджетне фінансування, слабкий риболовецький флот – друга проблема, яка заважає становленню українського риболовства, а ще – корумпованість рибної галузі [1,2].

Аудиторними перевітками встановлено, що управлінські рішення керівників Держрибгоспу з планування, розподілу та використання коштів державного бюджету, виділених на розвиток рибного господарства у 2008 році та першому кварталі 2009-го, були неефективними. На виконання цієї Програми з 2005 р. направлено менше 364 млн. гр. або трохи більше 25 відсотків від передбачуваного, з них протягом 2005–2008 років понад 234 млн. гр. фактично було направлено на утримання органів рибоохорони.

Обсяг видатків на наукові розробки не перевищує всього 3,5 млн. грн. на рік і має, на жаль, сталу тенденцію до зменшення [3].

Річкова, або прісноводна риба, хоч і дещо поступається за своєю цінністю як харчовий продукт в раціонах харчування населення, однак має дуже велике значення, як легкодоступна, смачна та поживна сировина для виготовлення багатьох блюд. Особливий амінокислотний склад білка риби забезпечує його відмінне засвоєння людським організмом, поповнення вітамінами, мінеральними речовинами, білком, жирами.

У наш час гідробудівництво на річках, забруднення водою внаслідок хімізації сільського господарства, викидів в атмосферу від транспортних засобів, промислових об'єктів; потрапляння у поверхневі водойми відходів різноманітного складу і походження; браконьєрство і необмежений вилов привели до різкого скорочення чисельності осетрових та інших промислових видів риб.

Площі, зайняті водними об'єктами на Кіровоградщині, складають 76144 га, або 3,1% території.

Бешка – річка в Україні, у межах Знам'янського, Олександрійського та Петрівського районів Кіровоградської області. Права притока Інгульця (басейн Дніпра).

Довжина річки 56 км, площа басейну 657 км². Долина трапецієподібна, завширшки до 1,5 км, завглибшки до 40 м. Річище у верхів'ї звивисте, його пересічна ширина 5 м. Глибина до 1,7 м. Похил річки 1,4 м/км. Споруджено декілька невеликих водосховищ і ставки [4].

На українським кристалічним щиті, пробиваючи собі дорогу часом і між гранітних скель, уперто прямує голубою стрічкою Бешка на південний схід. Починається річка невеличким струмочком, що витікає з узлісся вологої балки вище села Сокольники (давнішня назва - Станишине). Тече на південний схід, схід і знову на південний схід. Впадає до Інгульця в межах села Новий Стародуб. Притоки: невеликі потічки. А вже біля Сабліно-Знам'янського цукрозаводу наповнює цілий каскад ставків, що дають воду для підприємства. Через село Мошорине розлогою долиною прямує річка на південний схід. Вище села Світлопілля шлях її перегородили греблею. Утворилося видоймище, і води Бешки зрошують поля Олександрійського та Знам'янського районів.

Назва річки має тюркське походження: беш - «п'ять», кая - «скеля» - «П'ять скель». У сиву давнину таку назву їй дали татари, що чинили набіги на Україну. Вони нараховували на її плині п'ять гранітних перепон.

Колись Бешка була досить широка і повноводна, понад берегами густі зарослі очерету та рогози. А місцями за береги правили стрімкі гранітні скелі, і тоді річка становила значну перепону. Лише в районі броду, що на північно-західній околиці Нової Праги, можна було переправитися на другий берег. Тож один з чумацьких шляхів у Крим прямував з Чорнолісся через Мошорине до цього броду. Тут на нічліг зупинялися чумацькі валки, пасли волів. З броду добре видно сторожову вишку на могилі (на теперішній вул. Паризької Комуні). І подорожні були певні, що матимуть сигнал у разі татарської небезпеки.

У Новій Празі в Бешку вливаються її праві притоки: Мурзинка, Свинарна та Вакаріна [5].

Водосховище на річці Бешка має важливе рибогосподарське значення, однак значні прогалини рибницької діяльності, безконтрольний любительський лов риби, непоодинокі випадки браконьєрства спричинили до зниження кількості водних живих ресурсів.

Результати дослідження. Характер живлення водосховища на річці Бешка, що є притокою Інгульця, басейн р. Дніпро, є змішаним: заповнення відбувається частково із р. Бешка, основне джерело водопостачання – атмосферні опади. Середня дата стабільного льодоутворення – IV декада листопада – I декада грудня. Товщина льоду в останні 5 років в середньому становить 20-25 см, але не більше 35 см в середині січня. Скресання криги – II-III декада березня. Найбільша глибина в середині русла відмічена 5 м.

Заморних явищ не відмічалось.

Корисний об'єм водосховища – 2800 тис.м³, витрати на випаровування складають 256 тис.м³ (табл. 1).

Таблиця 1 - Складові водогосподарського балансу водосховища

№ п/п	Показники	Об'єм, тис.м ³
1	Об'єм притоку 75% забезпеченості	1600
2	Водокористування (корисний об'єм води водосховища)	2800
3	Водовідведення (витрати на випаровування)	256
4	Транзитний скид	456
5	Спуск водосховища	2800

При дослідженні гідрохімічного складу води брали до уваги такі показники: рН, вміст розчиненого кисню, лужність, вміст кальцію, магнію, нітратів, нітритів, заліза, сульфатів, хлоридів, амоній-іонів, фосфатів, марганцю, сухого залишку, загальна жорсткість. В основному всі показники відмічені в межах рибогосподарських норм (табл.2).

Таблиця 2 – Результати аналітичного визначення якості поверхневих вод

№п/п	Контрольовані показники	Рибогосподарські норми	Вміст речовин в окремих частинах водойми		
			поблизу водонапуску	посередині водойми	поблизу водовипуску
1	рН	6,5-8,5	7,3	7,2	7,2
2	Вміст розчиненого кисню, мг/л	4,5-6,0	5,1	5,3	5,3
3	Перманганатна окислюваність, мг/л	2-6	4,1	4,3	5,5
4	Лужність, мг/л	1,8-3,5	2,8	2,6	2,4
5	Вміст кальцію, мг/л	40-60	44,0	55,1	41,4
6	Вміст магнію, мг.екв./л	До 30	25,0	18,8	3,2
7	Вміст нітритів,	До 0,05	0,03	0,03	0,0

	мг/л				
8	Вміст нітратів, мг/л	До 2,0	0,42	0,24	0,82
9	Вміст заліза, мг/л	До 2,0	0,06	0,33	1,04
10	Вміст сульфатів, мг/л	10-100	54,2	50,2	55,0
11	Вміст хлоридів, мг/л	25-200	43,3	42,5	43,6
12	Вміст амоній-іонів, мг.екв./л	До 1,0	0,9	0,9	0,9
13	Вміст фосфатів, мг/л	До 2,0	0,20	0,13	0,31
14	Мінералізація загальна, мг/л	300-1000	529,6	532,1	493,1
15	Загальна жорсткість (твердість), мг.екв./л	1,5-7,0	5,3	5,8	5,5

Води даного об'єкту мають гарну якість, оскільки місцезонашування об'єкта досліджень є на достатній віддалі від об'єктів забруднення довкілля, тому перевищення вмісту забруднюючих речовин немає. З врахуванням загальної екологічної ситуації, що склалася сьогодні в більшості регіонів України, зокрема відомо, що стан поверхневих вод Кіровоградщини є незадовільним, необхідно зберегти показники якості, забезпечити підтримку екологічної рівноваги даного об'єкта, оскільки він може забезпечувати населення якісними екологічно чистими рибопродуктами, що мають велике значення в раціонах населення завдяки споживчим якостям.

Водосховище на річці Бешка має важливе рибогосподарське значення. Склад іхтіофауни встановлено наступний:

Карась – 1,909т,
Плітка – 0, 1942 т,
Окунь – 0, 208т,
Краснопірка – 0, 146 т,
Лин – 0, 118т.

Всього запасів аборигенної іхтіофауни – 2, 5749т.

Встановлено види рослинності водосховища та ступінь заростання у відсотках від загальної площі: близько 20% до 34,02 га.

Основні площі заростання – переважно у вершині водойми та вздовж її берегової лінії (верхня та середня частини).

Основні види зануреної водної рослинності: рдести, роголистник, елодея, нитчасті водорості. Повітряно-водна рослинність представлена в основному очеретами (2 види), рогозом та осокою.

Кормова база водосховища, за дослідженнями, перевищує допустиму норму:

Фітопланктону – 29,5г/м³,
Зоопланктону – 2,4 г/м³,
Зообентосу – 8,4 г/м².

Встановлено види рослинності водосховища та ступінь заростання у відсотках від загальної площі: близько 20% до 34,02 га.

Основні площі заростання – переважно у вершині водойми та вздовж її берегової лінії (верхня та середня частини).

Це означає необхідність проведення біомеліоративних заходів методом зариблення рослинодних риб-меліорантів.

За результатами проведених досліджень фактична рибопродуктивність для аборигенних риб складає 15 кг/га. Продуктивність по окремих видах наведена в таблиці 4.3.

Таблиця 3 – Фактична рибопродуктивність за аборигенними видами, 2012 р.

№ п/п	Вид риб	Рибопродуктивність, кг/га
1	Карась	11
2	Плітка	1
3	Окунь	1
4	Краснопірка	1
5	Лин	1
Всього 15кг/га		

Дані таблиці 3 свідчать про те, що запаси аборигенної іхтіофауни дуже низькі, не відповідають вимогам до водойм даного типу, фактична рибопродуктивність не відповідає потенційній, станом на даний час площа водного дзеркала та потенціал природної кормової бази використовуються малоефективно. Фактична рибопродуктивність дуже низька і досягається за рахунок тугорослих видів риб, тобто площа водного дзеркала та потенціал наявної кормової бази не використовуються. Рибопродуктивність по карасю 11 кг/га не відповідає вимогам для ведення екстенсивної форми рибництва на водоймах даного типу; по решті наявних видів іхтіофауни вона ще нижча. Фактично зоопланктон, фітопланктон та макрофіти не використовуються.

Але за умови ефективного використання наявного кормового потенціалу з додатковим внесенням штучних кормів, вселення продуктивних видів риб, інтенсивне вирощування товарної рибопродукції на даній водоймі є можливим.

Планова рибопродуктивність, враховуючи результати зариблення водойми, з 2012 р. складатиме в середньому 949 кг/га (табл. 4).

Таблиця 4 – Планова рибопродуктивність з 2012 р.

№ п/п	Вид риб	Продуктивність, кг/га
1	Короп	203,63
2	Товстолоб білий	304,14
3	Товстолоб строкатий	304,14
4	Білий амур	122,05
5	Карась	11
6	Плітка	1
7	Окунь	1
8	Краснопірка	1
9	Лин	1
Всього 949 кг/га		

Згідно запланованого режиму біомеліорації, розрахованого до 2022 року, планується зариблення в обсягах, наведених у таблиці 5. Це суттєво поліпшить стан водних живих ресурсів.

Таблиця 5 – Обсяги вселення видів риби, тисяч екземплярів

№ п/п	Види риби	Роки зариблення									
		2012		2013		2014		2015		2016	
		всього	в т.ч. річніяки	всього	в т.ч. річніяки	всього	в т.ч. річніяки	всього	в т.ч. річніяки	всього	в т.ч. річніяки
1	Короп	85,755	85,755	85,755	67,232	85,755	67,232	85,755	67,232	85,755	67,232
2	Товстолоб білий	128,63	128,63	128,63	100,85	128,63	100,85	128,63	100,85	128,35	100,85
3	Товстолоб строкатий	128,63	128,63	128,63	100,85	128,63	100,85	128,63	100,85	128,63	100,85
4	Білий аму	51,453	51,453	51,453	40,339	51,453	40,339	51,453	40,339	51,453	40,339
Всього		394,47	394,47	394,47	309,27	394,47	309,27	394,47	309,27	393,91	309,27

Вікова стадія рибопосадкового матеріалу при зарибленні водойми в 2012 р. та дозарибленні в подальші роки – річніяки. Наважка річніяків коропа та рослиноїдних при зарибленні – 25-30г.

Висновки. Галузь рибного господарства є перспективною в Україні. За рахунок інтенсифікації виробництва, а саме вселення цінних видів, таких як короп, рослиноїдні риби, - стає можливою біомеліорація, тобто очищення водойми від надлишкової кількості фітопланктону, макрофітів та зоопланктону, та створення сприятливих умов для проведення рибогосподарської діяльності на водосховищі.

Згідно діючих вимог природоохоронного законодавства забороняється вилов водних живих ресурсів в період їх відтворення. Дотримання цієї вимоги значно посилить ефект біомеліорації.

Список літератури

1. Державний Комітет Рибного Господарства України [Електронний ресурс] – Режим доступу до сайту: //http://www.dkr.gov.ua/
2. Білоусова Н. Розвиток рибництва України, проблеми та перспективи / Н. Білоусова // Щоденна Всеукраїнська Газета. – 2009. – № 138. – С. 3–5.
3. Кресіна І. Основні тенденції розвитку рибної галузі в Україні / І. Кресіна // Био пром. – 2008. – № 11. – С. 34–39.
4. Географічна енциклопедія України : у 3 т. / редколегія: О. М. Маринич (відпов. ред.) та ін. — К. : «Українська радянська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1989.
5. Хільчевський В. К., Кравчинський Р. Л., Чунарьов О. В. Гідрохімічний режим та якість води Інгульця в умовах техногенезу. — К.: Ніка-центр, 2012. — 180 с.

Одержано 20.12.16

УДК 574

А.Є. Бора, гр. ЕО-15М, Л.В. Коломієць, канд. с.-г. наук
Кіровоградський національний технічний університет

Екологічне обґрунтування збирання та зберігання продукції садівництва

У статті розглянуто сучасний стан галузі садівництва. В умовах підприємства ТОВ «Новоукраїнське», яке займається виробництвом сільсько-господарської продукції, зокрема продукції садівництва та ягідництва. Було проведено агро-хімічне дослідження ґрунтів та визначення середньої кількості продукції плодівництва за декілька років.
садівництво, доглядання за продукцією, формування саду, догляд за садом, збір

Постановка проблеми. У сучасних умовах стану вирощування плодоягідної продукції спостерігається тенденція до росту вимог населення до якості продуктів харчування і перехід на екологічно чисте виробництво.

Актуальність вибраної теми полягає в необхідності впровадження екологічно безпечних технологій отримання продукції галузі садівництва. Саме органо-біологічне землеробство має забезпечити населення здоровим харчуванням, і в достатній кількості. Однак є необхідність екологічної оцінки умов вирощування та розробки практичних рекомендацій для конкретних ґрунтово-кліматичних умов господарств України.

Мета роботи: визначити шляхи отримання екологічно чистої продукції садівництва

Завдання дослідження:

- проаналізувати стан галузі садівництва;
- зробити аналіз умов господарства;
- вивчити технологію закладання та догляду за садом;
- обґрунтувати екологізацію процесу вирощування, збирання і зберігання продукції садівництва.

Об'єкт дослідження: умови вирощування садових культур.

Методи дослідження. Дослідження проводились шляхом вивчення, аналізу та узагальнення літературних даних; проведення польових дослідницьких робіт; лабораторного аналізу.

Садівництво - одна з важливих галузей сільськогосподарського виробництва, в завдання якої входить виробництво плодів ягідних та плодових культур.

Продукти, які отримує людина, вирощуючи плодові та ягідні культури, відзначаються високими смаковими якість і містять необхідні людині поживні речовини. В цих продуктах наявні у великій кількості цукри, органічні кислоти, мінеральні солі, вітаміни тощо.[1]

Продукти садівництва споживають як у свіжому вигляді, так і використовують як сировину для консервної та кондитерської промисловостей. Потенціально плодоягідне виробництво України в стані забезпечити як внутрішні потреби, так і виробляти садівничу продукцію на експорт. Але сучасний рівень виробництва плодів і ягід в Україні дуже низький у порівнянні із країнами розвинутого садівництва, не дивлячись на досить сприятливі умови для його розвитку. Навіть в роки найбільш високих валових зборів садівницької продукції її виробництво в розрахунку на душу

населення складало біля 80 кг, в той час коли в США споживання плодів і ягід складає 100, Австрії — 134, а в Голландії — 149 кг. В останній час виробництво плодоягідної продукції в країні ще більше знизилось і в 2011 році склало 41 кг на душу населення, що на 27% менше ніж у 1990 році, хоча за даними Інституту харчування, раціональна норма споживання фруктів і ягід в Україні на душу населення становить 92 кг. Настільки низький рівень споживання плодів і ягід пояснюється як спадом їх виробництва, так і різким зниженням платоспроможного попиту на них.

Надто виразним є порівняння динаміки виробництва плодів зерняткових культур (яблук, груш) у державах світу та в Україні. Їх частка становить близько 75% валового збору садівницької продукції у світі. З 1990 – 1991 по 2000 – 2001 рр. виробництво цих плодів у державах світу збільшилося на 62%, а в Україні — зменшилося на 56%.

На основі узагальнень опублікованих праць вітчизняних науковців визначено та конкретизовано такі особливості плодоягідних насаджень як головного елемента основних засобів виробництва в галузі садівництва:

- плодові і ягідні насадження на відміну від інших основних засобів виробництва, створюються безпосередньо в сільськогосподарських підприємствах, мають чітко визначену єдину виробничу спрямованість і не проходять стадію реалізації. Це сприяє створенню таких насаджень, які найбільшою мірою відповідали б природно-економічним умовам конкретного господарства;

- плодові та ягідні культури, їх сорти надто різняться не лише за споживчими властивостями продукції, але й за комплексом організаційно-господарських і технологічних чинників, які безпосередньо впливають на економічну ефективність виробництва продукції. Серед таких чинників виділяють різний час надходження плодів і ягід на реалізацію, різні періоди найбільшого трудового напруження по догляду за насадженнями та особливості зберігання плодів і ягід. Звідси вирішальна роль у раціональному веденні товарного виробництва належить обґрунтуванню сортового складу насаджень;

- стабільність виробництва плодів і ягід в будь-якому господарстві досягається лише за умов організації планомірного відтворення у відповідності до нормативних періодів їх створення та продуктивного використання;

- плодові та ягідні культури та їх помологічні сорти значно різняться між собою як за тривалістю створення насаджень, так і за періодами їх продуктивного використання. Звідси надто важливе значення надається оптимізації вікової структури плодівих і ягідних насаджень, зокрема дотриманню нормативної питомої ваги молодих насаджень до загальної їх площі;

- більшість видів продукції садівництва швидко псуються, недостатньо транспортабельні, а тому й має або ж негайно реалізовуватися, або ж направлятися на промислову переробку чи тривале зберігання. Звідси всебічна інтеграція сфер виробництва, промислової переробки, зберігання й реалізації плодів та ягід є об'єктивною передумовою ефективного влаштування й функціонування галузі;

- кон'юнктура ринку садівницької продукції, як свідчить світовий досвід, постійно змінюється. Тому й технології її виробництва мають бути максимально еластичними, що, зокрема, реалізується через скорочення тривалості загальної ротації насаджень і прискорення сортооновлення насаджень;

- виробництво тих чи інших видів садівницької продукції через несприятливі погодні умови часто є ризиковим. Саме через те монокультура в будь-якому садівницькому господарстві сприймається як виняток. Цим також пояснюється важливість страхування насаджень і створення фінансових резервів у господарствах;

- садівництво за природою плодівих і ягідних культур належить до

високоінтенсивних галузей сільськогосподарського виробництва. Домінантним напрямом інтенсифікації його є створення нових і удосконалення чинних основних засобів виробництва, зокрема, виведення нових сортів плодкових і ягідних культур і відбір їх на основі сортовивчення, інтродукції, витвір ефективніших типів насаджень, підбір сортопідщепних комбінувань тощо, що забезпечить високі результати виробництва [2].

Дослідження проводилось на базі ТОВ «Новоукраїнське», в м.Новоукраїнка Кіровоградської області.

Площі орних земель 448,6 га, в тому числі садів та ягідників і полів розсадників 58,8га.

Сівозміна з п'яти полів (на площі 390га) – озима пшениця, соя, кукурудза, ячмінь, соняшник.

З плодкових представлені кісточкові (вишня, черешня, абрикос, слива, персик) та зерняткова група (яблуня, груша), з ягідних – смородина, малина, суниця (табл.1).

Таблиця 1 – Середній збір продукції садівництва по ТОВ «Новоукраїнське» за 2014-2016 рр.

Назва насаджень	Посаджено нових садів, га	Площа насаджень усього, га	У т.ч. площа насаджень в плодоносному віці, га	Одержано врожаю, ц	
				Всього	У т.ч. з площі насаджень в плодоносному віці
1.Плодові А) зерняткові (яблуня, груша, айва та ін..)	15,80	31,50	12,10	311,00	311,00
З них яблуня	-	31,40	12,00	307,00	307,00
Груша	-	0,10	0,10	4,00	4,00
Б) Кісточкові (слива, вишня, черешня, абрикос, персик та ін..)	-	6,40	6,40	523,00	523,00
З них слива	-	2,80	2,80	405,00	405,00
Вишня	-	1,10	1,10	47,00	47,00
Черешня	-	2,30	2,30	-	-
Абрикос	-	0,10	0,10	-	-
Персик	-	0,10	0,10	-	-
2.Ягідники (суниця, малина та ін..) включаючи ягідники у міжряддях плод.насадж.	2,00	13,20	9,00	155,00	155,00
З них суниця і полуниця	-	4,00	4,00	58,00	58,00
Малина	-	0,70	0,70	1,00	1,00
Смородина	-	8,50	4,30	96,00	96,00

Поля розсадників мають завершений цикл, тобто від шполок сіянців, полів вегетативних підщеп, до вирощування стандартних саджанців для реалізації.

Площа садів старих 11.3га (посадка 2000-2001р.), інтенсивних на карликових

підщепах 26,9га(7,7 га 2008-2009р, 19,2 га 2014-2015р.).Із них 6,5 га – кісточкові, 31,7 га – зерняткові.

Реалізація – ринок, оптова торгівля, самозбір.

При вирощуванні використовуються як мінеральні, так і органічні добрива по нормах згідно розрахунків.Пестициди також,при наявності шкідливих об'єктів та профілактично.

Переробка відсутня. Є холодильна камера для зберігання продукції(в основному слива та яблуко).

Результати дослідження На території господарства ТОВ «Новоукраїнське» переважають чорноземні ґрунти ,які мають сприятливі фізико-хімічні та агрохімічні властивості для вирощування районованих сільськогосподарських культур.

За даними досліджень Кіровоградської філії ДУ «Держґрунтохорона» в орному шарі ґрунтів в середньому по господарству міститься гумусу 4,56%,азоту,що легко гідролізується 9,2 рухомого фосфору 12,8,та обмінного калію 14,7 мг на 100г ґрунту.В основному чорноземам властива нейтральна та близька до нейтральної реакція ґрунтового розчину і вони не потребують хімічної меліорації.

Певну частину ґрунтів становлять еродовані. Для них характерний укорочений гумусовий горизонт ,вони містять менше поживних речовин і мають значно гірші фізико-хімічні властивості. Досягти максимальної віддачі від таких земель можна лише в тому випадку ,коли спосіб їх використання буде одночасно і процесом послаблення і припинення ерозії. Цьому сприятиме впровадження у виробництво ґрунтозахисної системи обробітку ґрунту з контурно-меліоративною організацією території та застосування підвищених норм органічних і мінеральних добрив.

У саду рослини розміщують різними способами, найчастіше - прямокутним, шаховим, контурним (у поперек схилів), із загущенням у рядках та іншими способами.

Відстань між рослинами в саду залежить від породи, сили росту дерева, способу розміщення, типу крони тощо. В середньому площа живлення культур така: яблуні, груші, черешні - 6х4,5 м; вишні, сливи - 6х3; горіха грецького - 8х5; смородини, порічок - 3х1,5; агрусу - 2,5х1,5; малини - 3х0,7; суниці - 1х0,25 м.

Коренева система плодових рослин велика, тому обробіток ґрунту перед їх садінням включає зяблеву плантажну оранку на глибину 60 см з внесенням добрив. У Лісостепу під оранку дають 45-50 т/га гною або компосту та до Р200-300 і К200-240.

У молодому саду потрібно правильно сформувати крону дерева, забезпечити швидкий ріст крони і кореневої системи, захистити дерева від хвороб і шкідників, зберігати й покращувати родючість ґрунту.

Система догляду за дорослим садом повинна забезпечувати високий щорічний урожай, продовжувати період плодоношення дерев, підтримувати їх зимостійкість тощо.

Догляд за садом включає заходи з утримання і удобрення ґрунту та догляду за деревами.

Система утримання ґрунту. Залежно від ґрунтово-кліматичних умов, віку саду та інших особливостей, ґрунт у садах утримують під чорним і сидеральним паром, вирощують культури або утримують у задерненому стані.

Утримання ґрунту в задерненому стані передбачає вирощування в саду злаково-бобових трав. Кожні 2-4 роки трави переорюють і після однорічного чорного пару сад знову засівають.

Система удобрення саду включає внесення органічних і мінеральних добрив в основному під зяблевий обробіток ґрунту та у підживлення, яке проводять як внесенням у ґрунт, так і позакоренево у фазу цвітіння рослин. За задерненого

утримання ґрунту, мінеральні добрива вносять у пристовбурні круги.

У наступні роки приступають до формування крони, що передбачає рівномірне розміщення гілок навколо стовбура та розріджено в просторі. Все це сприяє утворенню на скелетних гілках достатньої кількості плодівих утворів, виведенню міцного центрального провідника, розвинутих бічних гілок тощо.(рис.1., рис.2.) [3]

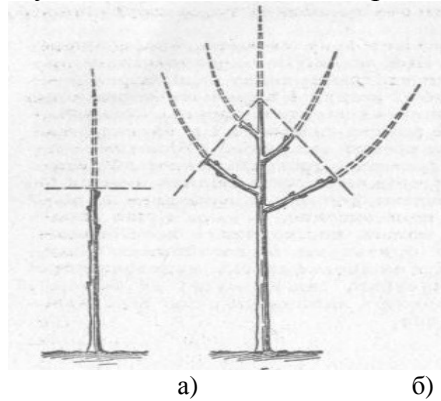

Рисунок 1 – Обрізування саджанців після садіння а)-однорічного б)дворічного

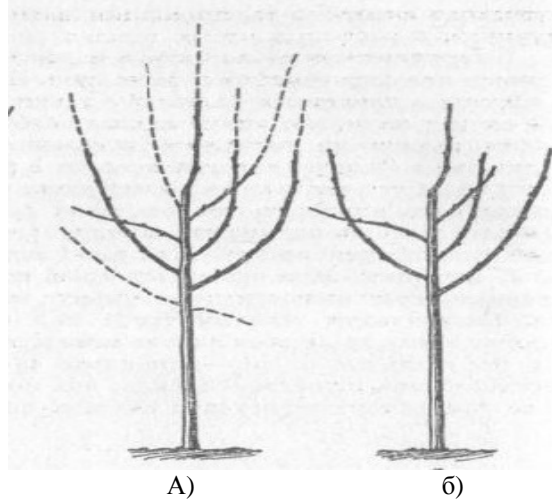

Рисунок 2 – Закладання першого ярусу скелетних гілок високорослих дерев яблуні і груші при формуванні розріджено-ярусної крони а)-до обрізування б)-після обрізування

У сучасному садівництві застосовується понад 60 типів крон плодівих дерев. Залежно від процесу формування (зміна структури і природного вигляду) крони умовно поділяють на природні і штучні. Основною перевагою природних крон є простота формування за порівняно невеликих затратах праці. Під час їх формування в основному зберігається природна форма, виділяється центральний провідник і скелетні гілки. Найбільше наближаються до природних округлі форми крон - розріджено-ярусна, ярусна, без'ярусна, напівплощинна, вазоподібна, лопатева та інші.

Тривалість зберігання плодів визначається переважно ступенем стиглості їх під час збирання. Найкраще збирати плоди у знімальній стиглості, яка настає при досягненні нормальних розміру та маси, властивих помологічному сорту, набутті певного забарвлення шкіркою та внутрішніми тканинами, нагромадженні достатньої для тривалого зберігання кількості поживних речовин.

При ранньому збиранні плодів у них нагромаджується мало запасних речовин і наприкінці зберігання вони стають несмачними, містять багато хлорофілу, що не перетворився на каротиноїди. Проте різні сорти яблук реагують на строк збирання порізно: трохи раніше за настання збиральної стиглості треба зривати яблука сортів

Слава переможцям, Мекінтош, Антонівка звичайна, Пепін шафранний, Кальвіль мліївський, Уманське зимове, Зимове Плесецького, Ренет Симиренка, Джонатан, Рубінове Дуки, Кальвіль сніговий, Ренет шампанський. У повній технічній стиглості збирають яблука сортів Пепінка литовська, Мелба, Ренет ландзберський, Подільське, Бойкен, Пармен зимовий золотий, Кандиль синап, Мантуанське, Розмарин білий, Делішес, Мліївська красуня.

При дотриманні оптимального строку збирання строк зберігання плодів подовжується на 1 – 3 міс.

Найкраще плоди та ягоди збирати в суху погоду, після висихання роси, а зібрані у мряку треба обсушити. При нічних заморозках плоди збирають після відтавання плодів, підморожені використовують для переробки.

Механізований спосіб збирання плодів передбачає їх струшування (плоди падають на брезентові полотна), зчісування (суниці), збивання або струшування струменем повітря (виноград).

Плоди сливи, вишні, черешні збирають машинами ВУМ-15 або ВСО-25. Деревя при цьому мають бути заввишки 4-5 м, а висота штамба – не менше 0,7 – 0,8 м. Кожна з машин має переносний уловлювач плодів УП -5. Для збирання кісточкових з дерев заввишки 6 м використовують машину ПСМ-53, а також плодозбиральну машину Е-842 виробництва Німеччини. Ці машини здійснюють так зване позиційне збирання, тобто зупиняються біля кожного дерева. Продуктивність їх – 40 - 50 дерев за зміну. Створюються також машини поточної дії. Для деяких сортів кісточкових залишається ще не вирішеним питання відривання плодоніжки. Пульсуючим струменем повітря збирається не більше 95 % плодів. Під час механізованого збирання до 80 % плодів пошкоджуються переважно гілками крони. При застосуванні лоткової машини процент травмованих плодів менший. Для збирання ягід смородини застосовують машини МПЯ-1 та СПЯ-1 А, проте втрати досягають 20 %. Тому смородину збирають вручну. Продуктивність праці залежить від організації роботи. По-перше, збирачі повинні бути навчені правилам збору певного виду плодів, знати вимоги до якості товарних сортів. Найкращий ефект при зберіганні та найдовша його тривалість забезпечуються тоді, коли продукцію сортують під час збирання: збирають усі плоди підряд, розкладаючи їх у відповідну тару по сортах, або по черзі зривають з дерева плоди вищого, першого, другого і третього сортів.

Відносна вологість повітря під час зберігання груш підтримується на рівні 90 – 95 %. Газове середовище для зберігання більшості сортів груш таке: вуглекислого газу 2 – 3 %, кисню 2 – 3 %, решта – азот. Плоди зерняткових для реалізації розфасовують на лінії ЛРФС-600 у поліетиленові сітки по 1 – 2 кг.

Плоди кісточкових та ягоди зберігають при температурі 0 – мінус 2 °С та відносній вологості повітря 90 – 95 %, Тривалість зберігання залежить від сорту: із сортів слив добре зберігаються угорки звичайні, а також сорти Вікторія, Ренклюд Альтана та інші, з персиків – Нікітський, Кримчак. Сливи та персики в цих умовах можна зберігати 1 – 2 міс. Плоди знімальної стиглості з твердою консистенцією і добрими смаковими якостями вкладають у тару по 5 – 8 кг. Проте персики краще зберігати з прокладками картону, в якому є заглиблення, а сливи – в тарі місткістю 10 – 12 кг, застеленій папером. Крім того, сливи можна зберігати у невеликих (0,5 – 1 кг) відкритих поліетиленових пакетах. При застосуванні РГС тривалість зберігання подовжується до 3 міс.

Для слив, персиків та абрикос застосовують газове середовище такого складу: вуглекислого газу 3 – 4 %, кисню – 3 %, решта – азот. Плоди вишні, черешні червоної зберігають у середовищі: кисню – до 10 %, вуглекислого газу 7 – 8 %, решта – азот.

Смородину можна зберігати до 2 міс в РГС, у якому вуглекислого газу – до 10 %, а решта – азот. Близько десяти днів можна зберігати суниці садові при температурі 0 – 1 °С в середовищі, де кисню 3 – 5 %, вуглекислого газу 5 – 7 %, решта – азот. Ягоди, плоди вишні та черешні повинні бути затарені в корзинки по 1 – 2 кг чи у відкриті поліетиленові пакети [4].

Висновки. Садівництво в Україні тільки стало на шлях екологізації, що зумовлено тенденцією зростання вимог населення до екологічно чистої продукції. На досліджуваному підприємстві є всі умови для вирощування такої продукції, шляхом зменшення хімізації садівництва та перехід до так званого «зеленого землеробства», внесення органічних добрив та седерації. Не менш важливим пунктом в екологізації продукції є доглядання за садом та зберігання продукції. Це досягається завдяки таким технологіям як РГС (регульоване газове середовище) та МГС (модифіковане газове середовище), які значно подовжують строки зберігання продукції без консервування.

Список літератури

1. Виробництво екологічно чистої продукції як основа аграрної спеціалізації України Ковальчук С. Я., к.е.н., доцент ВНАУ, м. Вінниця
2. Економіка та організація промислового садівництва України: монографія / [Шестопаль О.М., Рудь В.А., Кондратенко П.В. та ін.]; за ред. О.М. Шестопаля. — К.: ННЦ ІАЕ, 2010. — 334 с.
3. Барабаш О.Ю. Технологія вирощування овочів і плодів. /О.Ю.Барабаш, А.П. Учакін, О.М.Цизь. – К.: Вища школа, 2004
4. Навч. посібник / Г. І. Подпряттов, Л. Ф. Скалецька, А. М. Сеньков, В. С. Хилевич. — К.: Мета, 2002. — 495 с

Одержано 21.12.16

УДК 336:631.162

С.О.Філімончук, магістр гр. ФК-15 МЗ*

Кіровоградський національний технічний університет

Проблемні питання фінансування вищої освіти в Україні

Стаття присвячена питанням фінансування сучасного ринку освітніх послуг в Україні, реалізації форм і систем фінансування. Досліджено роль держави в регулюванні фінансування вищої освіти. **механізм фінансування закладів вищої освіти, фінансові ресурси, прибуток від вкладання грошей у вищу освіту**

Постановка проблеми. Система освіти – один із чільних соціальних інститутів, що органічно пов'язаний з фундаментальними основами суспільного устрою, його соціально-економічною та політичною організацією, з характером і домінуючою спрямованістю громадського життя.

Керування і фінансування в сфері вищої освіти вимагають розвитку відповідних стратегій планування й аналізу політики, що ґрунтуються на партнерських зв'язках, що

* Науковий керівник: д-р екон. наук, порф. О.А. Комарова

встановлюються між вищими навчальними закладами, державними і національними органами планування і координації для того, щоб забезпечити належним чином упорядковане керування і використання ресурсів з урахуванням критерію «витрати-ефективність». Кінцевою метою управління повинно бути зміцнення інституціональної місії вищих навчальних закладів.

Мета статті. Дослідити економічну сутність вищої освіти, її місце, роль та значення у відтворюваних процесах, як складної соціально-економічної категорії, узагальнити теоретичні положення та методологічні засади для розвитку форм і методів фінансування вищої освіти з метою забезпечення доступності, інтенсифікації економічного зростання та задоволення потреб в її отриманні.

Виклад основного матеріалу. Фінансування вищої освіти – головна складова економічного механізму функціонування вищої школи, яка включає в себе систему грошових відносин, за допомогою яких здійснюється

аккумуляція, розподіл і використання коштів на задоволення суспільних і особистих потреб в одержанні вищої освіти. Фінансування освіти – це капіталовкладення з боку держави в майбутнє нації. Тому значення для нашої країни фінансування закладів освіти тяжко переоцінити.

Практика реформування української економіки свідчить, що теоретичного аналізу вимагають такі проблеми: з'ясування суб'єктів та об'єктів фінансування; вплив сучасного стану ринку освітніх послуг в Україні на реалізацію форм і систем фінансування; особливості використання різних форм фінансування освіти.

Концептуальною основою реформування механізму фінансування вищої освіти в ринковій економіці є необхідність поступового переходу від фінансування вищого навчального закладу загалом до фінансування конкретного студента, від державного фінансування до змішаного, від державної вищої освіти до приватної.

Згідно із статистичними даними, основним джерелом фінансування вищої освіти в Україні є кошти фізичних осіб. Як видно з діаграми на рис. 1, вони становлять приблизно 62 % від загального фінансування і майже вдвічі перевищують державні надходження цю галузь. Кошти юридичних осіб і місцевого бюджету становлять тільки по 1 % від загальної суми фінансування.

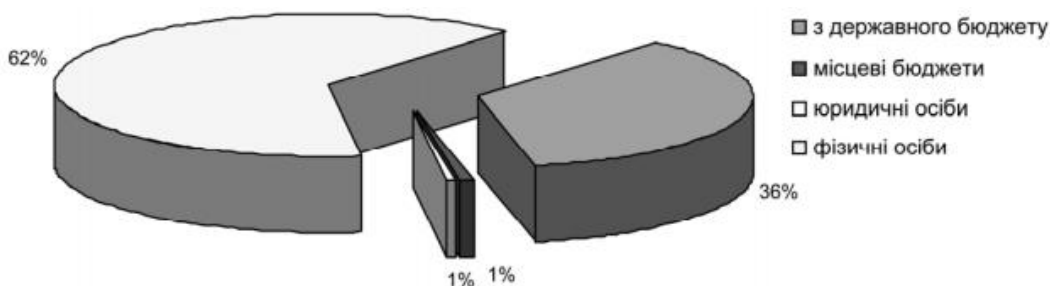

Рисунок 1– Джерела фінансування вищої освіти

Джерело: дані Міністерства фінансів України.

Національний дохід і суспільні фонди споживання як джерела фінансування вищої освіти використовуються за такими основними напрямками:

- споживання матеріальних благ працівниками вищої школи, включаючи і споживання їхніх сімей;
- матеріальні витрати на експлуатаційні потреби вищих навчальних закладів;

- збільшення вартості невиробничих фондів вищої школи, витрати на розширення та зміцнення матеріально-технічної бази вузів;

- витрати на наукові дослідження.

Залежно від підпорядкованості навчальних закладів їхнє фінансування проводиться із державного та місцевого бюджетів. При встановленні пропорцій у розподілі засобів між різноманітними видами бюджетів на фінансування вищої освіти, необхідно забезпечити оптимальне сполучення двох важливих вимог:

а) економічно доцільну концентрацію ресурсів у державному бюджеті на підготовку фахівців для галузей, що мають велике народногосподарське значення, зокрема галузей, що відіграють важливу роль у прискоренні науково-технічного прогресу в нашій країні;

б) необхідність врахування потреб областей у розвитку економіки, культури і науки, в тому числі надання їм можливостей витратити на ці цілі їх бюджетні кошти.

У цілому система видатків бюджету повинна забезпечувати надійне функціонування держави і сприяти економічному зростанню, що досягається за рахунок раціональної структури видатків.

Таблиця 1 – Видатки та надання кредитів проекту Державного бюджету України на 2012 рік (тис грн.)

Код	Найменування	Всього	Загальний фонд	Спеціальний фонд
0900	Освіта	29495,5	20080,9	9414,6
0940	Вища освіта	25685,9	16809,4	8876,5
0941	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	4501,6	3562,8	938,8
0942	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	21184,3	13246,6	7937,7
0950	Післядипломна освіта	616,7	408,1	208,6
0960	Позашкільна освіта та заходи із позашкільної роботи з дітьми	258,4	242,8	15,6
0970	Програми матеріального забезпечення навчальних закладів	656,1	654,3	1,9
0980	Дослідження та розробки в сфері освіти	566,7	443,6	123,1
0990	Інші заклади та заходи в сфері освіти	211,8	195,7	16,2

Джерело: дані Міністерства фінансів України.

Фінансування вищої освіти за рахунок державного бюджету є найважливішим регулятором темпів і пропорцій відтворення кадрів вищої кваліфікації. Асигнування з державного бюджету на вищу освіту прийнято відносити до централізованих джерел фінансування. Частина витрат на утримання вищих навчальних закладів покривається

за рахунок коштів юридичних і фізичних осіб, а також за рахунок власних прибутків вищих навчальних закладів. Ці асигнування на вищу освіту прийнято називати децентралізованими (позабюджетними) джерелами фінансування. До децентралізованих джерел фінансування належать також витрати підприємств, пов'язані з безоплатною передачею вузам приладів і устаткування, невикористовуваних на виробництві, але придатних для навчальної та наукової праці.

Вищі навчальні заклади можуть мати кошториси прибутків і витрат за спеціальними (позабюджетними) засобами. Ці засоби передбачаються в фінансових планах міністерств (відомств) і передаються вузам у встановленому порядку.

Важливим джерелом додаткових позабюджетних засобів вузів є одержання планового прибутку від проведення госпрозрахункової діяльності.

Відповідно до існуючих положень бюджетні кошти та інші надходження на утримання вищого навчального закладу, передбачені його Статутом, повинні використовуватися на відшкодування матеріальних і прирівняних до них витрат, на виконання робіт (надання послуг), що відповідають профілю закладу, на виплату заробітної плати, стипендій, створення необхідної матеріально-технічної бази, соціальний розвиток і матеріальне стимулювання трудового колективу відповідно до законодавства України. Вищий навчальний заклад самостійно використовує бюджетні та позабюджетні кошти відповідно до загального кошторису, що затверджується органом управління, у підпорядкуванні якого перебуває навчальний заклад.

Реформування бюджетного фінансування повинно доповнюватися розвитком децентралізованих позабюджетних джерел фінансування і впровадженням елементів госпрозрахунку в практику фінансування вищої освіти з урахуванням їх народногосподарської доцільності.

У зв'язку з наміченою перебудовою вищої школи вводиться новий тип взаємовідносин між вузами та підприємствами, організаціями, що буде базуватися на договірних зобов'язаннях, що передбачають цільову підготовку та перепідготовку кадрів на державній, плановій основі, при частковому відшкодуванні витрат на ці цілі за рахунок галузей народного господарства.

З зростанням обсягу нецентралізованих (позабюджетних) фінансових ресурсів стає актуальною задача повного врахування всього обсягу фінансових ресурсів. Необхідно здійснити збалансованість усіх фінансових ресурсів (бюджетних з позабюджетними) з конкретними матеріальними фондами з видів витрат, відповідно до існуючої класифікації витрат.

Особливо важливо забезпечити взаємозв'язок як бюджетних, так і позабюджетних фінансових ресурсів із конкретними матеріальними фондами при плануванні таких видів витрат, у процесі виконання яких вузи стають активними учасниками товарно-грошових відносин: витрати на навчання, канцелярські та господарські витрати, на придбання устаткування й інвентарю, капітальний ремонт будинків і споруд тощо.

Для сучасної системи освіти України нагальною є потреба формування прозорого, цільового, стимулюючого характеру фінансування, посилення елементів відповідальності та зменшення впливу суб'єктивних чинників на процес прийняття фінансових рішень.

Сучасний стан освіти зазвичай характеризується, в першу чергу, з позицій недостатності бюджетних коштів, що виділяються державою для забезпечення функціонування цієї сфери діяльності. У таких умовах всі інші проблеми, пов'язані з утриманням і якістю освіти, доступністю якісної освіти для різних верств населення,

більш повним задоволенням запитів учнів, розвитком зв'язків з ринком праці та ін, відсуваються на другий, а то й на третій план.

Крім традиційних (державних або приватних) джерел фінансування освіти, виділяються й такі: кошти підприємств та організацій, кошти суспільних та благодійних установ, надходження з-за кордону від міжнародних та іноземних фондів і організацій. Перспективною формою фінансування підготовки кваліфікованих кадрів у багатьох країнах світу вважається участь у ній підприємств і організацій. Це позитивно не лише з точки зору збільшення фінансування освіти, а й тому, що участь підприємства, яка може здійснюватися в різних формах, так чи інакше сприяє посиленню спрямованості навчання на конкретні вимоги виробництва щодо підготовки фахівців.

Рисунок 2 – Відатки зведеного бюджету на освіту в 2012 році з прогнозом до 2014 року
Джерело: Міністерство фінансів України.

В 2012–2014 роках буде здійснюватися реалізація ряду цільових програм галузі освіти. Зокрема:

- Державна цільова програма впровадження у навчально-виховний загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій «Сто відсотків» на період до 2015 року;
- Державна цільова соціальна програма підвищення якості шкільної природничо-математичної освіти на період до 2015 року;
- Державна цільова програма розвитку професійно-технічної освіти на 2011–2015 роки;
- Державна цільова програма розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року;
- Державна цільова програма роботи з обдарованою молоддю на 2011–2015 роки.

Існуючий рівень бюджетного фінансування освітньої галузі не задовольняє повною мірою навіть поточні її потреби, не кажучи про її модернізацію та розвиток. Освіта може бути визнана дійсним пріоритетом державної політики лише через пріоритетність її державного фінансування. Необхідно запровадити на законодавчому рівні прозорий механізм фінансування державних середніх шкіл і вищих навчальних закладів за принципом виділення коштів з розрахунку на одного учня і студента, які навчаються. З метою збереження та розвитку інтелектуального потенціалу України необхідно відмовитися від принципу «залишкового» фінансування освіти та неухильно виконувати положення статті 61 Закону України «Про освіту», яка передбачає фінансування сфери освіти в розмірі не нижче 10 % ВВП.

Висновки. Мета чергового етапу реформування системи освіти – створити гнучкий, відкритий механізм фінансування вузів, який здатний забезпечити підйом України в сфері вищої освіти та її стійкий розвиток; соціальну та професійну мобільність і гідний рівень життя людей; оволодіння кожною бажаною людиною, основними знаннями і цінностями, які несе в собі вища освіта.

Для цього необхідно забезпечити фінансову стабільність функціонування системи вищої освіти на основі введення соціальних і освітніх стандартів, фінансових нормативів; поетапний перехід до інноваційно-інвестиційної моделі управління системою вищої освіти, орієнтованою на безперервний процес оновлення механізмів фінансування освіти і парку інноваційних технологій, різноманітність механізмів фінансування; розвиток освітніх послуг, що відповідають запитам різних груп населення та забезпечують можливість реалізації індивідуальних потреб і інтересів особистості; забезпеченості рівності можливостей отримання та використання вищої освіти на всіх етапах життєвого шляху людини, незалежно від соціального статусу і обраної сфери професійної діяльності.

Оскільки фінансування з державного бюджету має бути достатнім для забезпечення якості професійної підготовки кадрів, яка визначається освітніми стандартами, то норматив повинен відображати реальну потребу в засобах, а не використовуватися як спосіб розподілу бюджетних засобів і змінюватися в сторону зменшення в зв'язку з їх нестачею.

Постійне зменшення бюджетних витрат на вищу освіту в Україні обумовлює необхідність розширення доходів вузів від позабюджетної діяльності, як важливого фактора виживання та розвитку державної вищої школи в сучасних умовах, а також необхідне підвищення питомої ваги платної освіти в системі державної вищої школи по базових спеціальностях вузу, оскільки це реальна можливість вишу забезпечити себе засобами існування. Разом з тим є застереження, що державні вишу не можуть і не повинні робити тільки платне навчання за спеціальностями, що користуються підвищеним попитом, однак робота з розширення платного навчання повинна продовжуватися.

Список літератури

1. Боголіб Т.М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в трансформаційний період: монографія. – К.: Міленіум, 2009. – 506 с.
2. Грішнова О.А. Проблеми фінансування освіти в перехідній економіці України / О.А. Грішнова // Вісник ВДУ ім. Лесі Українки, Розділ II. Економічні науки, 2009. – С. 135–149.
3. За даними Держкомстату України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Міністерство фінансів у 2012 році залишить освіту без грошей? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.if.ua/news/2648.html>.
5. Монаснко А. Джерела та порядок фінансування видатків вищих навчальних закладів / А. Монаснко // Підприємство, господарство і право.– 2009. – № 9 – С.72–75.

Одержано 21.12.16

УДК 336:631.162

С.О.Філімончук, магістр гр. ФК-15 МЗ*

Кіровоградський національний технічний університет

Проблеми бюджетного забезпечення закладів освіти в Україні

У статті проаналізовано основні проблеми розвитку закладів освіти України у системі бюджетного забезпечення, а також ефективність бюджетних видатків.
освіта, бюджетне забезпечення, фінансові норми, соціальна сфера

Постановка проблеми. Фінансово-економічна криза, яка спровокувала скорочення ВВП, падіння товарообороту, погіршення фінансових результатів діяльності підприємств та зниження доходів населення, звузила доходи бюджету. Кабінет Міністрів намагався одночасно зберегти і навіть підвищити рівень соціального захисту населення, розширити субсидії окремим галузям економіки і збільшити обсяги капітальних інвестицій. Наслідком цього стало посилення дисбалансу між зобов'язаннями та фінансовими ресурсами уряду. Впродовж останніх років фінансування соціальної сфери залишалось основним пріоритетом спрямування державних видатків. У 1994–2008 рр. питома вага видатків на соціально-культурні заходи зростала прискореними темпами (з 29,9 % до 55 % сукупних видатків зведеного бюджету). При цьому найбільша частка видатків (60,3% сукупних видатків) була спрямована на соціальні цілі в 2005 р.

Мета статті – дослідження проблем розвитку закладів освіти у системі бюджетного забезпечення. Виклад основного матеріалу дослідження. Суть дії бюджетного забезпечення як одного з основних методів бюджетного механізму полягає у плануванні, прогнозуванні та розрахунку бюджетних показників фінансування соціальної інфраструктури на основі бюджетних норм і нормативів з урахуванням інтересів держави, регіонів, територій та ефективного розподілу фінансових ресурсів. Соціальна спрямованість бюджетів останніх років визначалася переважно політико-соціальними цілями, а бюджетний процес характеризувався пошуком компромісу в розподілі коштів на соціальні програми та економічне зростання, породжуючи дискусію щодо пріоритетів витрачання державних ресурсів. Вочевидь, що план витрат жодного року не виконувався. Хоча соціальні видатки зростали прискореними темпами, в окремих випадках їх рівень навіть не досягає законодавчо задекларованих нормативів, а зв'язок між якістю соціальних послуг, що надаються населенню, та підвищенням рівня фінансування залишається слабким. При цьому загальна тенденція свідчить про постійне збільшення розриву між планом і фактом з кожним роком (табл. 1).

Зрозуміло, що уряд міг вирішувати завдання скорочення дефіциту бюджету, адже за всі роки ми можемо спостерігати перевищення видатків над доходами. Такі прорахунки вказують на те, що методологія прогнозування має серйозні недоліки. Необхідний науково-обґрунтований, який підтверджується практикою, рівень бюджетного планування та прогнозування.

* Науковий керівник: д-р екон. наук, проф. О.А. Комарова

Таблиця 1 - Виконання видаткової частини Державного бюджету на розвиток освіти в Україні, млрд грн.

Показник	2004			2005			2006		
	План	Факт	Відх. %	План	Факт	Відх. %	План	Факт	Відх. %
Усього видатків	81,6	79,4	97,33	119,3	112,9	94,62	145,2	137,1	94,37
Освіта	7,6	7,2	93,60	10,5	9,9	94,53	12,9	12,1	93,68
Показник	2007			2008			2009		
	План	Факт	Відх. %	План	Факт	Відх. %	План	Факт	Відх. %
Усього видатків	186,1	174,2	93,61	263,3	241,4	91,70	284,4	242,4	85,23
Освіта	16,0	15,1	94,65	22,6	21,5	95,20	25,7	23,9	92,76

Розраховано автором на базі даних Міністерства статистики України

Вдосконалення механізму бюджетного забезпечення закладів освіти потребує розробки нових методів та інструментів впливу на поліпшення структури доходів і витрат і підвищення раціонального використання всіх видів фінансових ресурсів. На наш погляд, така система надходжень повинна мати такі характеристики:

- надходження повинні бути з різноманітних джерел;
- надходження повинні зростати пропорційно зі зростанням асигнувань з бюджету;
- система надходжень повинна бути прогнозованою і стабільною;
- зміни в системі оподаткування повинні відбуватися одночасно з реформуванням системи оплати праці, пенсійного забезпечення, вдосконаленням соціальної сфери;
- необхідно посилити податкові методи регулювання темпів і пропорцій розвитку економіки. Держава повинна мати можливість впливати на всі три складові частини процесу виробництва: оплату праці, основні виробничі й оборотні фонди, рівень прибутковості.

Таким чином, можна зробити висновок, що необхідною методологічною передумовою дослідження бюджетного механізму забезпечення та розвитку освіти є розуміння останнього як категорії бюджетного управління соціальною сферою як засобу реалізації управлінських функцій держави, спрямованих на задоволення загальнодержавних соціальних потреб. Виходячи з цього, бюджетний механізм висловлює свою сутність не тільки за допомогою функцій фінансів, але і функцій управління. Тобто сутність бюджетного механізму управління як економічної категорії проявляється через такі функції: розподільчу, регулюючу, стимулюючу, обліково-контрольну, організаційну, планування. В останні десятиліття процеси нагромадження фондів в народну освіту різко загальмувалися. Це стосується введення нових фондів у будівництво загальноосвітніх шкіл, дитячих дошкільних установ, професійно-технічних навчальних закладів, а також вищих навчальних закладів. Аналіз стану і закономірностей розвитку закладів освіти неможливо здійснювати без урахування його економічного і наукового потенціалу. Необхідно проаналізувати економічний потенціал як сукупність матеріальних, нематеріальних, трудових і фінансових ресурсів, які використовуються у вищій школі. Тому, до теперішнього часу проблема ресурсного забезпечення діяльності ВНЗ залишається центральною.

Механізм державного фінансування освіти можна охарактеризувати в такій послідовності:

2. форми і методи розподілу фінансових ресурсів;
3. розмежування відповідальності між державним і місцевими бюджетами в області фінансування;
4. права суб'єктів на розпорядження фінансовими ресурсами;
5. форми відповідальності суб'єктів за результати своєї діяльності.

Методи фінансування державою установ освіти можуть відрізнятися залежно від того, з яких принципів позицій здійснюється фінансування. Процедура складання Державного бюджету і виділення грошових ресурсів відбувається, по-перше, на основі встановлених вартісних нормативів для навчальних закладів (на заробітну плату, утримання і т. д.). Фінансування в такому випадку не зв'язується з показниками випуску. Процес фінансування визначається Міністерством або іншими органами управління освітою, які ведуть бухгалтерські справи. По-друге, фінансування виступає важливим інструментом менеджменту освіти. Фінансування навчальних закладів охоплює встановлення пріоритетів або бажаних результатів (кількість випускників, рівень їх успішності або ступінь їх успіху на ринку праці), стимулює скорочення витрат на навчання, і підвищує їх гнучкість. Цей підхід може бути різним залежно від типів навчальних програм і передбачуваної чисельності учнів. Фінансування освіти як інвестицій або як інструменту менеджменту є більш прогресивним і орієнтованим на якість і ефективність освітньої діяльності. У той же час воно вимагає і солідної менеджерської компетентності від управлінців. Отже, методи фінансування освіти поділяються на нормативні, коли виділення фінансових ресурсів здійснюється, по-перше, на основі розрахункових нормативів і залежить, таким чином, тільки від кількості закладів, чисельності учнів, студентів тощо. По-друге, фінансування за результатами діяльності, коли виділення фінансових коштів здійснюється також на основі нормативів, але з урахуванням певних результатів (кількісних і якісних показників чисельності учнів, випускників, успішності тощо). Форми фінансування державою установ системи освіти також стають все більш різноманітними. Вони можуть здійснюватися у вигляді:

1. прямого фінансування з одного або декількох рівнів державного управління на основі кошторисної вартості або нормативів;
2. додаткових асигнувань за окремими категоріальними програмами, заходами тощо (наприклад, програма підтримки кращих студентів);
3. дотацій або субвенцій з метою вирівнювання диспропорцій між регіонами;
4. фінансування специфічних програм (кредитування навчання, харчування малозабезпечених дітей);
5. виділення матеріальних ресурсів, надання пільг;
6. формули, яка враховує певні кількісні та якісні показники діяльності навчального закладу;
7. конкурсу;
8. на рівні минулого року.

Ці форми фінансування можуть застосовуватися окремо або в комбінації. Саме тому різною може бути формула, за якою навчальні заклади отримують державні асигнування, тобто визначаються кількісні обсяги фінансування.

Використання нормативного методу, коли покриття певного рівня витрат на заробітну плату, на утримання, не зв'язується з чисельністю учнів чи студентів, результативністю роботи або кількістю випускників. Така система стримує ініціативу навчальних закладів, не допускає функціональної гнучкості і не враховує місцеві варіації попиту на освіту і професійну підготовку, а відтак і відповідну потребу в

перерозподілі фінансових ресурсів. Централізоване управління і система фінансування навчальних закладів ґрунтуються на стандартних принципах, не враховуючи місцеві економічні і соціальні умови. Такий підхід недостатньо відповідає місцевим і регіональним особливостям змісту навчальних закладів, їх функціональних витрат. Нормативне фінансування не пов'язує обсяги фінансових ресурсів з результативністю роботи закладів освіти і таким чином не здатне націлювати їх на кращі досягнення. Важливим при оцінці ролі місцевих бюджетів у фінансовим забезпеченні закладів освіти є аналіз співвідношення обсягів місцевих бюджетів із загальними витратами зведеного бюджету. В 1995 році у місцевих бюджетах зосереджувалося 38,9% обсягу витрат зведеного бюджету. Це свідчить про те, що в цьому році відбулася певна децентралізація у відносинах між ланками бюджетної системи. Однак, починаючи з 2000 року питома вага видатків місцевих бюджетів у зведеному бюджеті країни неухильно знижується, що свідчить про подальше посилення впливу центральних органів влади на розподіл коштів. Так, у 2010 р. частка видатків місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України склала 19,7% (табл. 2).

Хоча, на погляд С.А. Буковинського «видатки місцевих бюджетів у загальному обсязі зведеного бюджету у 2003 році становили 41,4%, 2004 році – 37,8%, у 2005 році – 36,7%, у 2006 році 41,2%».

Наведені статистичні дані підтверджують висновок про те, що питома вага видатків місцевих бюджетів у зведеному бюджеті країни вже в найближчому майбутньому повинна зрости. Що ж стосується питань, пов'язаних із функціонуванням місцевих бюджетів, то вони потребують глибокого аналізу й наукового обґрунтування. Тут неможливі будь-які раз і назавжди встановлені рекомендації.

Місцеві бюджети – категорія дуже динамічна, тому їх дослідження необхідно здійснювати з урахуванням багатьох факторів, що впливають на економічне життя держави. Цьому, насамперед, сприяють

розвиток демократичних засад в управлінні державою, зміни у структурі економіки, рівень соціальних гарантій населенню, зміна вікової, професійної структури населення. Неабияк впливає на формування й використання коштів місцевих бюджетів рівень економічного розвитку окремих регіонів. Усе це свідчить, що при подальшому реформуванні бюджетної системи проблеми місцевих бюджетів необхідно розв'язувати не взагалі, а з урахуванням особливостей і чіткого розмежування функцій між окремими ланками місцевих бюджетів. Диференціація функцій має залежати від рівня розвитку кожного з цих бюджетів у бюджетній системі держави.

В останні десятиліття процеси нагромадження фондів в освіту різко загальмувалися. Постійно зменшуються витрати в державному бюджеті на фінансування освіти. Так, наприклад, за січень -березень 2010 року з державного бюджету на освіту було виділено 6126,9 млн грн, з місцевих бюджетів за даний період на освіту було виділено 10781,6 млн гривень. За січень -березень 2011 року з державного бюджету на освіту було виділено 6042 млн грн, з місцевих бюджетів – 13871,7 млн грн (табл. 3). Фінансування на утримання загальноосвітніх шкіл здійснюється навіть не на рівні поточних витрат, а значно нижче цього рівня. Фактично вичерпали себе заходи щодо економії бюджетних коштів. Якщо і далі становище не зміниться, зазнають незворотної руйнації і фундаментальні основи освіти як системи. Для фінансового забезпечення соціальної інфраструктури на місцях необхідно законодавчо закріпити за місцевими Радами розмір доходів, що мають поступати у місцеві бюджети.

Показники	Факт 2010 рік			Факт 2011 рік		
	Зведений	Державний	Місцевий	Зведений	Державний	Місцевий
Освіта, у т.ч.:	16908,5	6126,9	10781,6	19913,7	6042,0	13871,7
- дошкільна освіта	2093,7	8,5	2085,2	2689,8	13,2	2786,6
- професійно-технічна освіта:	1118,3	908,3	210,0	1262,3	231,9	1030,4
- вища освіта	5363,5	4899,0	464,5	6049,1	5510,0	539,1
- післядипломна освіта	163,0	99,1	63,9	173,3	103,4	69,9

Питома вага цих доходів має складати 50–60% усіх надходжень, зібраних на даній території. У більшості розвинених країн світу місцеві податки складають 5–30% усіх податкових надходжень. У індустріально розвинених країнах цей рівень ще вищий. Наприклад, місцеві податки у Японії складають 35% доходів органів місцевого самоврядування, у Великобританії – 37%, Німеччині – 46%, у США – 66%, у Франції – 67% доходів органів місцевого самоврядування [4, с. 154]. Місцеве самоуправління повинне взяти на себе більшу частину практичних питань, пов'язаних з реформуванням економіки, тобто самостійно впроваджувати загальні положення, розроблені центром, відповідно до особливостей тієї чи іншої територіальної одиниці. Це стосується введення нових фондів у будівництві загальноосвітніх шкіл, дитячих дошкільних установ, професійно-технічних навчальних закладів, а також вищих навчальних закладів.

В Україні практика державного фінансування освіти потребує свого вдосконалення. В основі визначення обсягів фінансування часто лежить принцип «від досягнутого рівня», коли на потреби освіти просто виділяється певна сума з бюджету (безвідносно до потреб) і основною метою виступає збереження рівня фінансування минулих років. У той час як життєво необхідним є визначення об'єктивних потреб суспільства в освіті [5]. Постановою Кабінету Міністрів України № 1258 від 29.12.2000 р., починаючи з 2000 р. передбачений нормативний порядок формування обласних, міст Києва, Севастополя та АР Крим бюджетів. Цей порядок встановлює нормативи витрат на освіту, охорону здоров'я, культуру, соціальний захист тощо. Розрахунок обсягу видатків на дошкільну і середню освіту визначається залежно від нормативу витрат на одного учня та приведеного контингенту учнів різних типів загальноосвітніх

навчальних закладів. Формула, за якою здійснюється фінансування закладів загальної середньої освіти, включає два типи відмінностей. Перший тип стосується відмінностей між закладами, які обслуговують різні категорії учнів. До основних можна віднести наступні відмінності:

а) денні загальноосвітні середні заклади; б) вечірні школи; в) загальноосвітні школи-інтернати;

г) школи-інтернати для дітей з вадами фізичного та розумового розвитку; е) дитячі будинки, школи-інтернати для дітей-сиріт.

Ці відмінності виявляються різними коефіцієнтами корекції основного розрахункового нормативу, які пропонуються для різних груп учнів.

Другий тип відмінностей у фінансуванні закладів середньої освіти відносяться до їх місцезнаходження: у міській або сільській місцевості. Особливо виділяється учнівський контингент населених пунктів, які за статусом віднесені до гірських пунктів. Протилежний нормативному типу - це спосіб фінансування на основі результатів діяльності, який пов'язує фінансування з поточного та планової результативністю діяльності навчальних закладів і показниками випуску. Такий підхід до фінансування освіти набуває все більшого поширення у багатьох країнах. Форми відповідальності освітніх установ за результатами діяльності поділяються на стимулюючі (націлені на досягнення певного якісного результату – стипендії, доплати); каральні (форми фінансового покарання за невиконання певних вимог – плата за перекладання іспиту).

Процес фінансування освіти державою може розрізнитися залежно від комбінації централізованих та місцевих джерел фінансування, методів перерозподілу. Фінансові ресурси можуть надходити з державного бюджету. Централізований збір і розподіл ресурсів між регіонами, хоча і залишається поширеним в багатьох країнах, не стимулює ефективне використання коштів на місцевому рівні.

Висновки. Формування багаторівневих схем фінансування закладів освіти включає цілий ряд питань, які потребують принципового рішення. По-перше, це визначення частки центрального і місцевих бюджетів у фінансуванні навчальних закладів певних ланок освіти. Співвідношення цих частин може значною мірою відрізнитися для дошкільної, середньої, професійно-технічної, вищої освіти.

По-друге, значна децентралізація фінансових бюджетів освіти може спричинити великі відмінності між регіонами в результаті значної залежності від обсягів збору фінансових ресурсів з місцевих джерел. У результаті окремі регіони можуть виявитися нездатними фінансувати навчальні заклади на достатньому рівні, тоді як в інших – з'являються можливості додаткового фінансування.

Саме тому оптимальним вважається введення більш широкої ресурсної бази – багаторівневого державного фінансування. Впровадження схем багаторівневого фінансування не може означати ускладнення бюджетного механізму утворення, як наслідок – збільшення кількості людей, які беруть участь у прийнятті рішень про розподіл ресурсів. У той же час ці схеми вважаються більш гнучкими, більш пристосованими до місцевих потреб. Централізовані схеми фінансування втрачають у гнучкості та результативності, але є більш постійними і гарантованими. Багаторівневі схеми фінансування навчальних закладів можуть формуватися на основі провідної ролі державного бюджету, коли основні фінансові ресурси освіти накопичуються централізовано. Нижчі органи державного управління отримують асигнування, а умови їх використання встановлюються і контролюються центральним урядом.

Списко літератури

1. Величко О.В. Механізм формування національної інвестиційно -інноваційної системи України. [монографія] / Величко О.В., Дубовиков М.М., Лященко О.В. – Луганськ : видавництво Елтон – 2, 2011. – 186 с.
2. Буковинський С.А. До питання здійснення бюджетної політики в Україні / С.А Буковинський // *Фінанси України*. – 2007. – № 11. – С. 3–30.
3. Величко О.В. Питання бюджетного фінансування закладів освіти /О.В. Величко, І.В. Калько // *Освіта Донбасу*. – 2002. - № 5. – С. 75–84.
4. Шевченко О.В. Фінансова самодостатність територій як пріоритет державної регіональної політики в Україні / О.В. Шевченко // *Стратегічні пріоритети*. – 2008. – № 3. – С. 149–156.
5. Величко О.В. Бюджетне фінансування соціальної інфраструктури: проблеми та перспективи / О.В. Величко // *Економіка України*. – 1998. – № 2. – С. 39–44.

Одержано 21.12.16

УДК 657.471:334

Д.В.Пильщик, студ. гр. ФК-15-М-1 *

Кіровоградський національний технічний університет

Сутність та необхідність обліково-інформаційного забезпечення в управлінні власним капіталом сільськогосподарських підприємств

У статті розглядаються основні поняття, склад і джерела власного капіталу. Висвітлені аспекти управління власним капіталом сільськогосподарських підприємств та виділено особливості їх обліково-інформаційного забезпечення

власний капітал, статутний капітал, пайовий капітал, резервний капітал, управління капіталом

Постановка проблеми. У загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сучасні процеси глобалізації економіки значно вплинули на систему економічних відносин, рівень розвитку ринкових механізмів, що визначило появу великої кількості користувачів з різноманітними інформаційними запитами. Це обумовило потребу у формуванні обліково-аналітичної інформаційної системи, здатної адекватно задовольнити запити зацікавлених користувачів необхідними даними для обґрунтування і прийняття управлінських рішень.

Особливо гостро постала проблема обліково-інформаційного забезпечення в управлінні власним капіталом сільськогосподарських підприємств. Це пов'язано перш за все різноманітністю організаційно-правових форм: сільськогосподарські кооперативи, обслуговуючі кооперативи, приватні підприємства, приватно-орендні підприємства, товариства з обмеженою відповідальністю і т.д. Наведений перелік не є вичерпним. Але в цілому коло проблемних питань окреслюється на кожному підприємстві майже те саме. Здебільшого це стосується юридичних аспектів стосовно закріплення прирісної вартості власного капіталу, а перед тим облікове відображення, обліковий вимір, узагальнення у звітності.

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. С.А. Фрунза

Капітал як фактор виробництва в сільськогосподарських підприємствах має структуру відмінну від капіталу інших галузей. Передусім, це земельний капітал, який є специфічним і з особливими властивостями, які роблять його власника прив'язаним до місця його розташування, збільшують ступінь залежності від власності.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Питання економічної сутності і обліково-інформаційного забезпечення управління власним капіталом досліджували вчені: С.Ф.Голов, В.М.Жук, О.О. Канцуров, Г.Г.Кірейцев, В.Г.Лінник, В.Б.Моссаковський, В.В.Сопко. Актуалізується проблема обліку власного капіталу з розвитком глобалізації, переплетенням капіталів – фізичного, грошового, фінансового і людського (інтелектуального і соціального).

Постановка завдання. Метою є дослідження актуальних питань теоретичних аспектів обліково-інформаційного забезпечення, щодо управління власним капіталом сільськогосподарських підприємств та підприємств різних форм власності.

Викладення основного матеріалу. Різноманіття напрямів вчення про капітал дозволили логічно визначити відношення цієї категорії капіталу до господарюючого суб'єкта. Тому варто виділити три напрями, які характеризують капітал:

– капітал як сукупність ресурсів чи виробничих потужностей господарюючого суб'єкта, які є універсальним джерелом його доходів. Ця характеристика в економічній літературі одержала назву «фізична концепція капіталу як квінтесенція економічного підходу»;

– капітал як частка засновників власників підприємства, розміщена в її активах («фінансова концепція капіталу як квінтесенція бухгалтерського підходу»);

– капітал як сукупність довгострокових джерел фінансування господарюючого суб'єкту («модифікована фінансова концепція капіталу як квінтесенція обліково-аналітичного підходу»).

Капітал – за визначенням класичної економічної теорії один із факторів виробництва, усе те, що використовується для виробництва, але безпосередньо не споживається в ньому (за винятком повільної амортизації). На відміну від інших факторів виробництва, землі й природних ресурсів, капітал складається з раніше виробленого продукту. Проте, наше бачення відносно землі і природних ресурсів дещо інше – ми їх вважаємо специфічним капіталом, притаманним лише для сільськогосподарської діяльності. Розглянемо детальніше особливості формування власного капіталу підприємства в залежності від організаційно-правової форми діяльності, а саме: в акціонерному товаристві, товаристві з обмеженою та додатковою відповідальністю, повному, командитному товаристві та інших організаційно-правових формах, згідно з чинним законодавством України.

Тобто, статутний капітал формується аналогічно повним товариствам. Якщо у командитному товаристві беруть участь два або більше учасників з повною відповідальністю, вони несуть солідарну відповідальність за боргами товариства.

Форма господарювання, організаційно-правова форма ведення бізнесу суттєво впливають на відображення прав власників (засновників) у бухгалтерському обліку. У зв'язку з цим проблема відображення прав власників (засновників) у бухгалтерському обліку має історичний характер і постійно розвивається.

Провідну роль у вдосконаленні обліку прав власників (обліку власного капіталу) відіграють теоретичні розроблення, спрямовані на розкриття суті та змісту категорії підприємницького капіталу як в цілому, так і окремих його складових, зокрема власного капіталу.

При створенні та розвитку підприємства власний капітал відіграє провідну роль і є головною економічною базою усього процесу діяльності підприємства.

Україні вживання терміну «власний капітал» пов'язано з розвитком різних форм власності та різних організаційно-правових форм підприємств [5].

Яремко, розглядає концептуальні теорії управління капіталом підприємства, і найбільшу увагу він приділяє аналізу критеріїв та показникам ефективності структурних елементів капіталу, які характеризують максимізацію ринкової вартості підприємства [8].

Економісти розглядають поняття капіталу з двобічної сторони. З одного боку, капітал підприємства характеризує загальну вартість засобів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, інвестованих у формування його активів. При цьому характеризується напрямок вкладення засобів. З іншого боку, якщо розглядати джерела фінансування можна відзначити, що капітал – це можливість і сукупність форм мобілізації фінансових ресурсів для отримання прибутку [4].

Інформаційною базою щодо узагальнення показників фінансово-господарської діяльності будь-якого суб'єкта господарювання є бухгалтерський облік, який відображає всі процеси економічних перетворень, які відбуваються в Україні останнім часом. Тому, власний капітал відповідно до п. 3 П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» та п. 4 П(С)БО 2 «Баланс» становить частину в активах підприємства, яка залишається після вирахування його зобов'язань. Найбільш вдалим, на нашу думку, є підхід І. Бланка, який під власним капіталом розуміє загальну суму засобів, які належать підприємству на правах власності, та використовується ним для формування активів [1, с. 504].

Згідно з П(С)БО 2 «Баланс» власний капітал підприємства включає такі елементи: статутний капітал, пайовий капітал, додатковий вкладений капітал, інший додатковий капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток (непокритий збиток), неоплачений капітал, вилучений капітал.

Такий склад власного капіталу відображає наявність його частини, інвестованої засновниками у момент створення підприємства, та частини, одержаної в результаті ефективної діяльності, насамперед нерозподіленого прибутку, суми дооцінки необоротних активів, а також додаткового вкладеного капіталу.

Складові власного капіталу відображають вартість активів, які власники (засновники) передали в розпорядження підприємства як внески, а також залишки створеної додаткової вартості у формі нерозподіленого прибутку, вартість активів, одержаних підприємством у своє розпорядження ззовні (від інших осіб) без повернення, та суму дооцінки необоротних активів.

Загальні визначення елементів власного капіталу набувають специфічних особливостей залежно від організаційно-правової форми відповідного підприємства. Ці особливості зумовлені насамперед нормами законодавства, якими встановлено організаційні форми підприємств, та вимогами щодо порядку формування та руху власного капіталу цих підприємств (табл. 1). Тому структура власного капіталу аграрних підприємств залежить від організаційно-правових форм господарювання і форм власності.

Таким чином, власний капітал втілює в собі частину активів підприємства, яку без будь-яких умов та обмежень можна визнати власністю підприємства. Власний капітал слід відрізнити від суми зобов'язань і коштів, що резервуються підприємством для виконання певних цілей (програм), тобто від майбутніх, відкладених витрат (забезпечення майбутніх витрат і платежів). До власного капіталу не відносяться також одержані доходи у звітному періоді, які підлягають включенню до доходів у майбутніх звітних періодах.

Таблиця 1 – Елементи власного капіталу на сільськогосподарських підприємствах різних організаційно-правових форм господарювання

Назва елементів власного капіталу (розрахунок обліку)	Господарські товариства	Приватні підприємства	Державні підприємства	Кооперативи	Фермерські господарства
Статутний капітал (40)	+	+	+	-	-
Пайовий капітал (41)	-	-	-	+	+
Додатковий капітал (42): Додатковий вкладений капітал	+	-	-	-	-
Інший додатковий капітал	+	+	+	+	+
Резервний капітал (43)	+	+	+	+	+
Нерозподілений прибуток (збитки) (44)	+	+	+	+	+
Неоплачений капітал (45)	+	-	-	-	-
Вилучений капітал (46)	+	-	-	-	-

Можна виокремити такі три підходи до визначення сутності власного капіталу [5]. Для економічних наук власний капітал – це фінансові ресурси, що вкладаються в частину активів, відображені в пасиві балансу підприємства.

Бухгалтерський аспект визначає власний капітал як частину в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань

Правовий аспект характеризує власний капітал як власні джерела фінансування підприємства, які без визначеного терміну повернення внесені засновниками.

Майно підприємства складається з різноманітних матеріальних, нематеріальних та фінансових ресурсів – носіїв прав власності окремих суб'єктів, а також частки інвестованих коштів. Власний капітал є гарантією організації бізнесу.

Сума власного капіталу – це абстрактна вартість майна, яка не є його поточною чи реалізаційною вартістю, а тому не відображає поточну вартість прав власників підприємства (фірми). На суму власного капіталу суттєво впливає оцінка в бухгалтерському обліку активів і кредиторської заборгованості, що була застосована при створенні підприємства, хоча випадково вона може збігатись із сукупною ринковою вартістю акцій підприємства чи з сумою, яку можна отримати від продажу чистих активів частинами або підприємства в цілому.

Власний капітал є основою для початку і продовження господарської діяльності будь-якого підприємства, він є одним із найістотніших і найважливіших показників, оскільки виконує такі функції:

- самостійності і влади – розмір власного капіталу визначає ступінь незалежності та впливу його власників на підприємство;

- відповідальності і захисту прав кредиторів – відображений в балансі підприємства власний капітал є для зовнішніх користувачів мірилом відносин відповідальності на підприємстві, а також захистом кредиторів від втрати капіталу;

- довгострокового кредитування – перебуває в розпорядженні підприємства необмежений час;

- фінансування ризику – власний капітал використовується для фінансування ризикових інвестицій, на що можуть не погодитись кредитори;

– кредитоспроможності – при наданні кредиту, за інших рівних умов, перевага надається підприємствам з меншою кредиторською заборгованістю і більшим власним капіталом;

– компенсації понесених збитків – тимчасові збитки мають погашатись за рахунок власного капіталу;

– розподілу доходів і активів – частки окремих власників у капіталі є основою при розподілі фінансового результату та майна при ліквідації підприємства.

Створюється підприємство з метою отримання прибутку і реалізувати цю мету воно може лише за умови збереження свого капіталу.

Утворюється власний капітал двома шляхами:

– внесенням власниками підприємства грошових коштів та інших активів;

– накопиченням суми доходу, що залишається на підприємстві.

Ці питання можна деталізувати до нескінченності, але на них усі можна дати одну відповідь: власний капітал допоможе вирішити якщо не всі то більшу частину виникаючих проблем.

Термін «капітал» походить від лат. *capitals* – головний. У повсякденному житті під капіталом розуміють: у вузькому розумінні – суму заощаджень, достатню для ведення підприємницької діяльності, а в широкому розумінні – все те, що має певну цінність.

З точки зору політекономії капітал є вартістю, яка має властивість само зростати, приносячи так звану додаткову вартість.

Представники класичної політичної економії (А.Сміт, Д.Рікардо, Ж.Б.Сей та інші) визначали капітал сукупністю матеріальних благ, що задовольняють людські потреби в зростанні вартості. Тобто, капітал ототожнювався із засобами виробництва. Подібні уявлення характерні також для неокласиків (А.Маршала та інших), а також деяких сучасних економістів (П.Самуельсона, С.Фішера та інших).

Марксистська економічна теорія трактувала капітал як сукупність певних виробничих відносин людей, властивих для системи найманої праці, тобто відносин з приводу привласнення власниками засобів виробництва результату неоплаченої праці найманих робітників (так званої додаткової вартості). У цьому трактуванні капітал – це носій відносин з експлуатації найманої праці капіталістами.

Сучасний монетаризм (М.Фрідмен та інші) ототожнює капітал з грошима або їх заміниками – кредитними грошима, які у своєму русі (обороті) приносять дохід, тобто, з цієї точки зору, капітал – це багатство, яке існує в формі грошей.

Нарешті, прихильники маржиналізму (представники австрійської економічної школи та їх сучасні послідовники) вважають, що капітал – це все, що приносить дохід як результат різної оцінки окремими економічними суб'єктами існуючих і майбутніх економічних благ.

Висновки. Можна зазначити, що капітал – це вартість, яка в своєму русі зростає, приносячи дохід, тобто це – самозростаюча вартість. Чим більший власний капітал, тим краще захищеним є підприємство від впливу загрозливих для його існування факторів, оскільки саме за рахунок власного капіталу можуть покриватися наявні збитки. Формування активів підприємства за рахунок власного капіталу є альтернативою пасивів залучених з позикових джерел.

Отже, формування власного капіталу має певну специфіку, зумовлену організаційно-правовою формою діяльності підприємств, у відповідності до чинного законодавства України. Цю специфіку слід враховувати як при заснуванні того чи іншого виду підприємства, так і для забезпечення ефективної господарської діяльності даного підприємства у майбутньому. Структура джерел фінансування підприємства

залежить від багатьох факторів: вид оподаткування, стан ринку капіталу, відсоткова політика комерційних банків та інші. Як залучені кошти, так і позичкові мають свої переваги і недоліки, тому підприємству необхідно зважити всі плюси і мінуси залучення власних і позикових коштів та вибрати їх оптимальне співвідношення.

Капіталу як індикатору відносин власності притаманні наступні характеристики: він є основним фактором виробництва; характеризує фінансові ресурси підприємства, що приносять прибуток; є головним джерелом формування добробуту власників; є головним показником ринкової вартості підприємства; його динаміка є важливим барометром рівня ефективності господарської діяльності підприємства.

Перспективи подальших досліджень у даній галузі полягають у визначенні впливу власного капіталу підприємств різних організаційно-правових форм на ефективність їх діяльності.

Список літератури

1. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента: в 2 т. – К.: Ника-Центр, Эльга, 2004. – Т.1. – 624 с.
2. Маркович В.М. Функціонування підприємницького капіталу / В.М.Маркович // Вісник НБУ. – 2001. – № 5. – С. 7–15.
3. Воробйов Ю.М. Особливості формування фінансового капіталу підприємств / Ю.М.Воробйов // Фінанси України. – 2001. – № 2. – С. 77–85.
4. Назарбаева И. Отчет о собственном капитале: строка за строкой / И. Назарбаева // Бизнес.Бухгалтерия. – 2007. – № 12. – С. 136–145.
5. Сопко В. В. Бухгалтерський облік капіталу підприємства (власності, пасивів) / В.В.Сопко.– К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 312 с.
6. кушина Е. Чистые активы хозбществ : интрига продолжается/ Е. Кушина // Бизнес.Бухгалтерия. – 2007. – №12. – С. 32–38.
7. Яремко І.Й. Управління капіталом підприємства: економічний і фінансовий інструментарій: монографія / І.Й.Яремко. – Львів : Вид-во «Каменяр», 2006. – С.176.
8. 9.Закон України «Про господарські товариства» від 19 вересня 1991року, №1577-XX (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1991. – № 49, ст.683.
9. Салига С.Я., Дацій Н.В., Корецький С.О., Нестеренко Н.В., Салига К.С. Фінансовий менеджмент: Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 274 с.

Одержано 21.12.16

УДК 621.316.1

І.С. Іщенко, магістр гр. ЕЕ–15М-1,5*

Кіровоградський національний технічний університет

Дослідження впливу рівня напруги в цехових електричних мережах промислових підприємств на втрати потужності в її елементах

В статті розглянуто питання підвищення економічності експлуатації цехових електричних мереж промислових підприємств шляхом зміни рівня напруги в системі електропостачання. Вказана мета досягається вибором такого значення напруги живлення при якій буде мінімум втрат активної потужності в системі «споживач – система електропостачання».

втрати активної потужності, асинхронний двигун, цехова електрична мережа, рівень напруги

* Науковий керівник: канд. тех. наук, доц. О.І. Сіріков

Актуальність теми. Однією з важливих задач, яка стоїть під час експлуатації цехових електричних мереж промислових підприємств, є підвищення ефективності їх роботи. Якщо на етапі проектування задаючись певним розрахунковим навантаженням можливо звести до оптимуму втрати в електричній мережі та споживачах, то на етапі експлуатації забезпечити ефективність роботи можливо лише шляхом підтримання номінальних значень проектних параметрів таких, як коефіцієнт завантаження електричних машин та технологічних установок. Однією з головних причин збільшення витрат електричної енергії та зменшення ефективності роботи цехових електричних мереж є зміна навантаження, як нижче так і вище проектної, що може бути викликано, як особливостями технологічного процесу так і вимушеною зміною продуктивності підприємства в цілому. В таких випадках підвищити ефективність роботи системи електропостачання можливо шляхом зміни напруги живлення в допустимих межах. Це в свою чергу вимагає сукупного розгляду втрат електроенергії в споживачах і системі електропостачання, як єдиному цілому з метою вибору оптимального рівня напруги [2, 3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання якості електричної енергії як елемент системи енергетичного менеджменту промислового підприємства висвітлений в роботі [1]. Роботах [2, 3] авторами запропоновано в якості енергозберігаючого заходу проводити зміну рівня напруги в цеховій електричній мережі промислового підприємства. Для вибору оптимального рівня напруги розглядається сукупна система «електродвигун–лінія електропередачі» в якій розраховуються втрати активної потужності в залежності від напруги балансуємого вузла.

Постановка завдання. Враховуючи те, що в цеховій електричній мережі промислового підприємства знаходяться різні типи струмоприймачів, зміна рівня напруги живлення може впливати на їх техніко-економічні показники, що вимагає детального розгляду застосування такого енергозберігаючого заходу. Запропоновану методику вибору оптимального рівня напруги [2, 3] необхідно удосконалити шляхом врахування втрат активної потужності в живлячому трансформаторі.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо вплив напруги живлення на техніко-економічні показники різних струмоприймачів.

Електродвигуни. У випадку зміни напруги U мережі активна потужність на валу двигуна залишається практично не змінною, змінюються лише втрати активної потужності в двигуні на деяку величину δP , яка може бути додатною або від'ємною в залежності від зміни напруги, типу двигуна і його коефіцієнту завантаження k_3 . На рис. 1 нанесені криві зміни середніх значень δP для коефіцієнтів завантаження $k_3=1; 0,75$ і $0,5$ з [4].

Аналіз кривих рис. 1 дозволяє зробити наступні висновки:

- при коефіцієнтах завантаження двигунів робочих агрегатів близьких до 1 краще тримати напругу в мережі близькою до верхньої допустимої межі;
- при коефіцієнті завантаження близькому до 0,5 краще тримати напругу в мережі близькою до нижньої допустимої межі;
- при коефіцієнті завантаження близькому до 0,75 бажано тримати напругу близькою до номінальної.

Електротермічні установки. Електродугові сталеливарні печі, руднотермічні печі, індукційні плавильні печі, печі опору і різні електронагрівальні установки широко використовуються в різних галузях промисловості. Як правило, відхилення напруги призводять до зниження продуктивності печей. Так, при відпалі заготовок в печях

опору в разі зниження напруги технологічний процес триває довше; при зниженні напруги на 10% процес відпалу проводити неможливо. В той же час сучасні електротермічні установки забезпечені автоматичними пристроями регулювання потужності (струму) або напруги на нагрівальному елементі, що дозволяє нівелювати вплив зміни напруги живлення.

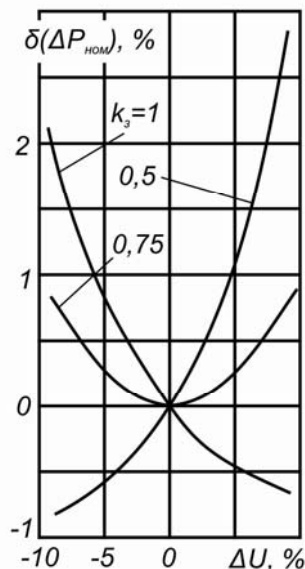

Рисунок 1 - Залежність втрат активної потужності в АД від відхилення напруги при різних коефіцієнтах завантаження k_3 [4]

Електролізні установки. Під час електролізу при зниженні напруги зменшується оптимальна величина струму, при якій забезпечується найбільша продуктивність електролізних ванн, збільшується споживання електроенергії. При регулюванні напруги вентильним перетворювачем за допомогою системи імпульсно-фазового керування, а також спеціального автотрансформатора або регульованого під навантаженням трансформатора вентильного перетворювача економічні показники агрегату помітно покращуються. При підтримці сталості випрямленого струму вплив відхилення напруги на технологічний процес не виявляється.

Електрозварювальні установки. Вплив відхилення напруги на роботу зварювальних установок також суттєво залежить від наявності систем автоматичного або ручного регулювання. Відповідно при роботі звичайного зварювального трансформатора зниження напруги живлення відповідно призведе до зниження напруги дуги, що негативно позначиться на процесі зварювання. В той же час наявність систем регулювання напруги може звести вплив відхилення напруги до мінімуму.

Освітлювальні установки. Для освітлювальних споживачів енергії допустиме відхилення напруги у найбільш віддаленого освітлювача не повинно перевищувати $\pm 5\%$ від номінальної напруги для жилих будівель і $-2,5\%$, $+5\%$ для виробничих будівель, загальних споруд та прожекторного зовнішнього освітлення. Слід відмітити, що при зниженні напруги на $2,5\%$ світловий потік ламп розжарення знижується на 9% , а при зниженні напруги на 5% - відповідно на $17,5\%$. Термін дії ламп при підвищенні напруги на 10% скорочується до $30 - 35\%$ від номінального ($300-350$ год. замість 1000 год.). При зниженні напруги на 5% від номінальної люмінесцентні лампи перестають працювати стабільно. Активна потужність, спожита освітлювальним навантаженням,

що складається з люмінесцентних ламп, при зниженні напруги на 10% зменшується на 10-15%, реактивна потужність також значно зменшується. Таким чином, освітлювальні установки дуже чутливі до відхилень напруги.

Основним завданням вибору рівня напруги в цеховій електричній мережі є мінімізувати сумарні втрати активної потужності при заданих межах регулювання напруги:

$$\Sigma \Delta P \rightarrow \min, \quad (1)$$

$$0,95 U_{\text{ном}} \leq U_i \leq 1,05 U_{\text{ном}}, \quad (2)$$

Сумарні втрати визначаються за формулою:

$$\Sigma \Delta P = \Sigma \Delta P_{\text{дв}} + \Sigma \Delta P_{\text{мер}} + \Delta P_{\text{тр}}, \quad (3)$$

де $\Sigma \Delta P_{\text{мер}}$ – сумарні втрати активної потужності в цеховій мережі;

$\Sigma \Delta P_{\text{дв}}$ – сумарні втрати в двигунах

$$\Sigma \Delta P_{\text{дв}} = \Sigma K_3 \cdot P_{2\text{ном}} \cdot \left(\frac{1}{\eta} - 1 \right), \quad (3)$$

де η – ККД двигуна при певній нарузі живлення та коефіцієнті завантаження;

K_3 – коефіцієнт завантаження двигуна;

$P_{2\text{ном}}$ – номінальна потужність на валу двигуна (приводиться в довідниках),

$\Delta P_{\text{тр}}$ – втрати в трансформаторі.

Регулювання напруги в цеховій електричній мережі, як правило, здійснюється переключенням відпайок трансформатора з ПБЗ, яке має п'ять відгалужень ($\pm 5\%$ з кроком 2,5%). Отже, при виборі оптимального рівня напруги існує лише 5 варіантів можливих значень напруги центру живлення. Така невелика кількість можливих варіантів дозволяє при пошуку мінімуму функції (1) скористатися методом повного перебору. При цьому, здійснюючи розрахунок потрібно враховувати умову (2) для кожного i -го струмоприймача і у випадку, якщо умова (2) не виконується, то такий варіант із можливих слід виключити.

Пошук мінімуму функції (1) здійснюється в наступній послідовності:

1. За значеннями коефіцієнтів завантаження електродвигунів визначається споживана потужність двигунами з мережі P_{1i} та Q_{1i} . При цьому вважається на першій ітерації, що напруга на затискачах двигуна дорівнює номінальній.

2. Проводиться розрахунок електричної мережі по потужності.

3. Проводиться розрахунок електричної мережі по нарузі. При цьому за напругу центру живлення береться напруга, яка відповідає крайній (найменшій або найбільшій) відпайці трансформатора.

4. За значеннями напруги у вузлах U_i визначаються нові значення споживаної потужності двигунами з мережі P_{1i} та Q_{1i} .

5. Розрахунок по п. 3 і 4 повторюється поки зміна напруги у вузлах або споживаної потужності стане менше за деяку наперед задану нев'язку.

6. Визначаються втрати активної потужності в двигунах, електричній мережі та трансформаторі. Розраховується значення цільової функції за (3).

7. Змінюється відпайка трансформатора центру живлення та розрахунок по п. 3-6 повторюється. Таким чином перебираються усі відпайки трансформатора.

8. Перевіряються значення відхилення напруги на затискачах струмоприймачів. Якщо умова (2) не виконується варіант з даним відгалуженням відкидається.

9. Серед варіантів які залишилися після п. 8 вибирається той який має найменше значення цільової функції (1).

Висновки. Аналіз впливу напруги живлення на техніко-економічні параметри струмоприймачів дозволяє зробити висновок, що зміна напруги живлення в допустимих межах помітного впливу на параметри не створює при наявності у струмоприймачів систем автоматичного регулювання. Освітлювальне навантаження дуже чутливе до відхилень напруги, тому у випадку зміни рівня напруги його бажано живити окремо від решти навантаження.

Досліджений вплив зміни напруги живлення електродвигуна на його технічні характеристики, який показав, що бажана напруга живлення, при якій втрати в двигуні будуть меншими суттєво залежить від коефіцієнта завантаження двигуна робочого агрегату. Для вибору оптимального значення напруги живлення потрібно приводити розрахунок втрат потужності в системі «споживач-система електропостачання».

Сформована цільова функція оптимізаційної задачі вибору рівня напруги у цеховій мережі, в якій поєднаний розрахунок втрат активної потужності в лініях електропередачі та трансформаторі з розрахунком втрат в електродвигунах.

Розроблена методика пошуку мінімуму цільової функції, яка дозволяє розрахувати за заданими значеннями коефіцієнтів завантаження та параметрами електричної мережі і двигунів визначити відгалуження, що відповідатиме мінімуму сукупних втрат активної потужності.

Список літератури

1. Плешков П.Г. Моніторинг якості електричної енергії у системі енергетичного менеджменту підприємства [Текст] / П.Г. Плешков, С.В. Серебренніков, О.І. Сіріков, Г.В. Безкровна // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. Технічні науки. Випуск 102 «Проблеми енергозабезпечення та енергозбереження в АПК України». – Харків: ХНТУСГ, 2010. С.36-37.
2. Плешков П.Г. Оптимізація рівня напруги в цехових мережах промислових підприємств [Текст] / П.Г. Плешков, О.І. Сіріков, Г.В. Безкровна // Збірник наукових праць Кіровоградського національного технічного університету «Техніка в сільськогосподарському виробництві, галузеве машинобудування, автоматизація». – Вип. 24.Ч.1 – Кіровоград: КНТУ, 2011. С. 237-242.
3. Сіріков О.І. Зменшення втрат електроенергії в системі «електродвигун - лінія електропередачі» шляхом вибору оптимального рівня напруги [Текст] / О.І. Сіріков, Г.В. Безкровна // Вісник національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Збірник наукових праць. Тематичний випуск: Проблеми удосконалення електричних машин і апаратів. – Харків: НТУ „ХПІ”. – 2011. №48. С. 68-75.
4. Жежеленко И.В. Показатели качества электроэнергии и их контроль на промышленных предприятиях – 3-е изд., переаб. и доп. / И.В. Жежеленко, Ю.Л. Саенко – М.: Энергоатомиздат, 2000. – 252 с., 74 ил.

Одержано 26.12.16

УДК 621.316

Е.В. Годунко, студ. гр. ЕНМ-15М-1,5*

Кіровоградський національний технічний університет

Енергетичні характеристики промислових підприємств як основа нормування споживання електроенергії

В статті розглянуто питання нормування споживання електроенергії шляхом отримання енергетичних характеристик та її раціонального використання на промислових підприємствах. Розглянуті методи отримання енергетичних характеристик розрахунково-дослідним методом.

енергетичні характеристики, нормування електроспоживання, питома витрата електроенергії

Зростання електроозброєності промисловості висуває нові вимоги до точності і обґрунтованості техніко-економічних і оптимізаційних задач, що вирішуються в енергетиці, які в свою чергу пов'язані з раціональним використанням електроенергії.

Основою нормування споживання електроенергії є енергетичні баланси та енергетичні характеристики, які можуть бути представлені у вигляді:

$$W = f(A), \quad (1)$$

$$\omega = f(A), \quad (2)$$

$$(\omega/p_y) = f(\alpha), \quad (3)$$

де W , ω – відповідно загальна і питома витрати електроенергії підприємством;

A – випуск продукції підприємством;

$\alpha = A/A_0$ – випуск продукції у відносних одиницях;

A_0 – проектна продуктивність підприємства;

$p_y = P_y/A_0$ – питома встановлена потужність підприємства;

P_y – встановлена потужність підприємства, кВт.

Характеристика (3) називається основною енергетичною характеристикою [1-3], оскільки з неї легко отримати похідні характеристики:

$$\omega = f_1(\alpha, p_y); K_b = f_2(\alpha).$$

де K_b – коефіцієнт використання встановленої потужності електроприймачів підприємства.

В загальному вигляді для більшості механізмів і підприємств зв'язок (2) і (3) може бути виражений гіперболічним поліномом

$$y = a_0 + a_1x + a_2x^2 + \dots + a_px^p, \quad (4)$$

* Науковий керівник: канд. тех. наук, доц. О.І. Сіріков

$$\text{де } y = \omega; \quad x = \frac{1}{A} \quad \text{або} \quad x = \frac{1}{\sqrt{A}}.$$

Для знаходження коефіцієнтів рівняння (4) складається за методом найменших квадратів система нормальних алгебраїчних рівнянь.

Наприклад, для виведення енергетичної характеристики кульового млина як нелінійного кореляційного зв'язку прийнята модель виду [4]:

$$\omega = a_0 + a_1 \alpha^{\frac{1}{2}} + a_2 \alpha^{-1}, \quad (5)$$

а система рівнянь складається по даним статистичних досліджень [4] та має вигляд

$$\begin{aligned} 210a_0 + 207,99a_1 + 206,27a_2 &= 2161,20 \\ 207,99a_0 + 206,27a_1 + 204,85a_2 &= 2143,90 \\ 206,27a_0 + 204,85a_1 + 203,71a_2 &= 2129,62 \end{aligned} \quad (6)$$

Після центрування системи (6) обчислюється її визначник $\Delta_c = 0,4468$. Знайдене значення не велике, отже система (6) виявилася погано обумовленою (некоректною) і її слід вирішувати методом регуляризації. В результаті регуляризації отримаємо коректну систему лінійних алгебраїчних рівнянь, рішення якої дозволяє отримати корінь для некоректної погано обумовленої системи (6):

$$\begin{aligned} 6,9545a_0 + 5,8628a_1 + 4,7802a_2 &= 58,9345 \\ 5,8628a_0 + 4,7802a_1 + 4,0363a_2 &= 49,7598 \\ 4,7802a_0 + 4,0363a_1 + 3,2920a_2 &= 40,5764 \end{aligned} \quad (7)$$

Вирішуючи (7) знаходимо значення $a_0 = 2,4307$, $a_1 = 3,7170$ і $a_2 = 4,2388$. Таким чином коректний кореляційний зв'язок виду (5) виражається наступним рівнянням:

$$\omega = 2,4307 + 3,7170\alpha^{-1/2} + 4,2388\alpha^{-1} \quad (8)$$

При багатонаменклатурному виробництві використання енергетичних характеристик для нормування електроспоживання можливо тільки в разі приведення номенклатури продукції виробів, що випускається до однієї умовної натуральної одиниці. Розглянемо це на прикладі Харківського плиткового заводу, що випускає три види продукції:

$$A_{\text{вст}} = K_A A + K_B B + K_C C, \quad (9)$$

де K_A, K_B, K_C – коефіцієнт енергоємності;

A, B, C – відповідно випуск метласької плитки, облицювальної плитки і фасадної кераміки.

Для визначення коефіцієнтів енергоємності необхідно визначити питомі витрати електроенергії на вказаний випуск продукції – $\omega_A, \omega_B, \omega_C$. Для цього за реальними дослідними даними складається систем лінійних алгебраїчних рівнянь виду

$$\begin{aligned}W_1 &= \omega_A A_1 + \omega_B B_1 + \omega_C C_1 \\W_2 &= \omega_A A_2 + \omega_B B_2 + \omega_C C_2 \\W_3 &= \omega_A A_3 + \omega_B B_3 + \omega_C C_3\end{aligned}$$

де W – добова витрата електроенергії, кВт·год.

Переходячи до конкретних дослідних даних ця система рівнянь прийме вигляд:

$$\begin{aligned}58310 &= 10799\omega_A + 7503\omega_B + 490\omega_C \\58320 &= 10733\omega_A + 7585\omega_B + 529\omega_C \\57600 &= 11545\omega_A + 7189\omega_B + 593\omega_C\end{aligned}\quad (10)$$

Ця система також є некоректною і вирішуючи її звичайним методом Гауса отримасмо значення деяких змінних (питомих витрат) негативними, що не мають фізичного сенсу: $\omega_A = 2,153$; $\omega_B = 5,122$; $\omega_C = -6,87$. Отже її також необхідно вирішувати методом регуляризації. Вирішення некоректної системи (10) пропонується замінити задачею рішення на екстремум. Постановку задачі можна сформулювати наступним чином: знайти значення змінних, при яких різниця між лівою і правою частиною рівняння (3), зведена в квадрат, обертається в мінімум:

$$e^2 = \varepsilon = \sum_{i=1}^n (A_i \omega_A + B_i \omega_B + C_i \omega_C - W_i)^2 = \min \quad (11)$$

Вирішуючи рівняння (10) методом дослідження на екстремум отримуємо такі значення питомих витрат $\omega_A = 1,50$; $\omega_B = 5,00$; $\omega_C = 8,24$. Всього було складено і вирішено 15 систем виду (3) і усереднені значення питомих витрат дорівнюють $\bar{\omega}_A = 1,799$; $\bar{\omega}_B = 4,970$; $\bar{\omega}_C = 7,820$. Оскільки енергоємність фасадної кераміки найбільша, то всю номенклатуру продукції, що випускається приводимо до фасадної кераміки

$$K_A = \frac{\bar{\omega}_A}{\bar{\omega}_C} = \frac{1,799}{7,820} = 0,230; \quad K_B = \frac{\bar{\omega}_B}{\bar{\omega}_C} = \frac{4,97}{7,820} = 0,635; \quad K_C = 1,0.$$

Таким чином приводимо весь випуск продукції до однієї умовної натуральної одиниці у відповідності до виразу (9). Далі у вихідних даних маємо:

$$A_0 = 10322 \text{ м}^2; \quad B_0 = 6710 \text{ м}^2; \quad C_0 = 510 \text{ м}^2; \quad P_y = 8320 \text{ кВт}; \quad p_y = \frac{P_y}{A_{0\text{умов}}} = 1,152 \text{ кВт/умов.м}^2.$$

Вихідні дослідні дані за 45 діб, що приведені до виду (3) занесені в подвійну кореляційну таблицю, яка слугує основою для виведення основної енергетичної характеристики Харківського плиткового заводу стохастичним методом. Дані по витраті електроенергії і випуску продукції, а також кореляційна таблиця не наводяться. Обчислені показники статистичного зв'язку наведені в табл. 1.

Вирішуючи поліном виду (3) методом зазначеним, наприклад, в [4], виявилось, що найменшу похибку ($\sigma = 2,1\%$) має рівняння третього ступеня щодо змінної $x = \frac{1}{\sqrt{\alpha}}$,

тобто

Таблиця 1 – Значення показників статистичного зв'язку

Найменування показника	Позначення	Величина
Повні середні	$\bar{\alpha}$	1,06
	$\left(\frac{\bar{\omega}}{p_y}\right)$	6,49
Стандарти	σ_{α}	0,048
	$\sigma\left(\frac{\omega}{p_y}\right)$	0,27
Коваріація	μ_{II}	-0,007
Коефіцієнт кореляції	r	-0,51
Оцінка коефіцієнта кореляції	$ r \sqrt{n-1} > 3$	3,39
Кореляційне відношення	η	0,72
Критерій оцінки форми зв'язку	T_{η}	5,3
Табличне значення критерію по F - розподілу Фішера при 5% межі	$T_{\text{табл}}$	2,74

$$\left(\frac{\omega}{p_y}\right) = 3,07 + 1,67\alpha^{-1/2} + 1,9\alpha^{-1} \quad (12)$$

Виведена основна енергетична характеристика (12) з похибкою, що не перевищує 2,1% дозволяє вважати зазначений вище підхід до виводу енергетичних характеристик підприємств при багатоміноменклатурному виробництві та методи їх вирішення як некоректних стохастичних задач обґрунтованими, а отримані рівняння придатними для практичних розрахунків і нормування загальних і питомих витрат електроенергії.

Список літератури

1. Казанцев Ю.І. Енергетичні характеристики підприємств при багатоміноменклатурному виробництві як некоректні стохастичні зв'язки [Текст] / Казанцев Ю.І., Котиш А.І., Сіріков О.І. // Збірник наукових праць Кіровоградського національного технічного університету. Техніка в сільськогосподарському виробництві, галузеве машинобудування, автоматизація. – Вип. 14. – Кіровоград: КНТУ, 2004. С. 369-375.
2. Казанцев Ю.І. Исследование электропотребления и оптимальное размещение компенсирующих устройств в системе электроснабжения ремонтно-механического завода. [Текст] / Ю.И. Казанцев, Р.В. Мотрой // Збірник наукових праць Кіровоградського національного технічного університету. Техніка в сільськогосподарському виробництві, галузеве машинобудування, автоматизація. – Вип. 25.Ч.І – Кіровоград: КНТУ, 2012. С. 360-365.
3. Казанцев Ю.І. Энергетические характеристики как основа нормирования электроэнергии и ее рационального использования в электроэнергетических системах [Текст] / Ю.И. Казанцев, П.Г. Стець // Збірник наукових праць Кіровоградського національного технічного університету. Техніка в сільськогосподарському виробництві, галузеве машинобудування, автоматизація. – Вип. 25.Ч.ІІ – Кіровоград: КНТУ, 2012. С. 142-144.
4. Казанцев Ю.І. Основная энергетическая характеристика промышленных предприятий с массовым выпуском однородной продукции / Ю.И. Казанцев // Известия СО. АН. СССР, выпуск 1, 1970, №3.

Одержано 26.12.16

УДК 621.039

А.О. Цвігун, магістр гр. ЕЕ-15М-1,5*

Кіровоградський національний технічний університет

Практична методика розрахунку струму КЗ в електроустановці великої потужності постійного струму

У результаті аналізу численних досвідів КЗ в електроустановках великої потужності розроблена методика розрахунку струму КЗ. Методика містить основні розрахункові залежності, що рекомендуються для використання при проектуванні електроустановок постійного струму, що складаються в основному з електричних машин.

ударний струм КЗ, машини постійного струму, електрична дуга, системи збудження, обмотка збудження, напруга

Розрахунок струмів КЗ в електроустановках постійного струму в початковий і довільний моменти часу, необхідний для вибору електроустаткування та перевірки його за умовами КЗ, для вибору уставок і оцінки дії захистів і автоматики, для розрахунку заземлюючих пристроїв.

Напруга на дузі [1] (при розрахункових струмах металевого КЗ, у діапазоні 15-70 кА)

$$U_d = 60 + 20a \quad (a \geq 1,0 \text{ см}) \quad (1)$$

або

$$U_d = 70\sqrt{a} \quad a(a \geq 0,5 \text{ см}), \quad (2)$$

де a - відстань між електродами.

Максимальне (критичне) напруги на дузі

$$U_{d \max} = E - \frac{130R_{\zeta}}{R_{\zeta} + 8} \text{ В}, \quad (3)$$

де R_{ζ} - результуючий опір короткозамкненого ланцюга, мОм;

E - ЕРС джерела живлення, В.

Струм реального металевого КЗ при наявності дуги нульової довжини [2]

$$I_{k \max} = \frac{E - 50}{R_{\zeta}} \text{ кА} \quad (4)$$

Мінімальний струм КЗ через дугу

$$I_{k \min} = \frac{130}{R_{\zeta} + 8} \text{ кА} \quad (5)$$

Максимальний час горіння дуги в установках напругою 230 В [3]

* Науковий керівник: канд. техн. наук, доц. І.О. Переверзєв

$$t_{d\max} = \left(\frac{690}{R_{\eta}} - 40 \right) 10^{-3} \text{ с.} \quad (6)$$

Максимальна відстань між електродами, при якій ще можливе стійке горіння дуги

$$a_{d\max} = \left[\frac{E}{20} - 6,5 \frac{R_{\eta}}{R_{\eta} + 8} - 3 \right] \text{ см} \quad (7)$$

Розглянемо використання деяких рекомендацій стосовно електроустановки постійного струму (рис. 1). Видні дані: генератори G1, G2, G3: $P_{\text{ном}} = 500 \text{ кВт}$, $I_{\text{ном}} = 2180 \text{ А}$, $U_{\text{ном}} = 239 \text{ В}$, $R_{\eta} = 7,7 \text{ мОм}$. Електродвигун Д: $U_{\text{ном}} = 220 \text{ В}$, $I_{\text{ном}} = 4900 \text{ А}$, $R_{\eta} = 8,5 \text{ мОм}$.

1. Визначимо струм на який варто орієнтуватися при розрахунку електродинамічної стійкості шин ГРЩ. При приведені всіх ЕРС і опорів до еквівалентного одержуємо $E_e = 235 \text{ В}$, $R_e = 1,96 \text{ мОм}$.

Струм металевого КЗ у точці К1

$$I_{k\max} = \frac{E_e}{R_e} = \frac{235}{1,96} = 120 \text{ кА}$$

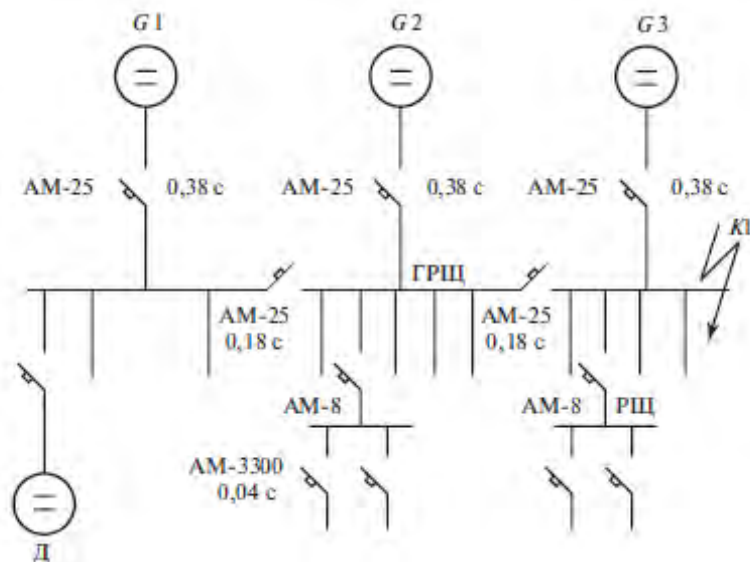

Рисунок 1 - Схема типової установки постійного струму
При використанні рекомендацій з обліку дуги нульової довжини

$$I_{k \max} = \frac{235 - 50}{1,96} = 94 \text{ кА}$$

2. Для виключення стійких КЗ на шинах ГРЩ відстань між шинами різної полярності

$$a \geq \left[\frac{235}{20} - 6,5 \frac{1,96}{1,96 + 8} - 3 \right] = 7,5 \text{ см}.$$

3. Визначимо, які повинні бути уставки розривачів максимального струму генераторних автоматів, щоб автомати спрацьовували при всіх видах КЗ. При розрахунку виходимо з того, що точку КЗ підживлює тільки один генератор. При цьому мінімальний струм КЗ

$$I_{k \min} = \frac{130}{7,7 + 8} = 8,3 \text{ кА}$$

Так як номінальний струм генератора становить 2180 А, то уставка генераторного автомата, виражена в частках номінального струму генератора, повинна бути

$$K_y \leq \frac{I_{k \max}}{I_{ном}} = \frac{8,3}{2,18} = 3,8$$

4. Для забезпечення вибіркової варто було б вибрати наступні уставки за часом автоматичних вимикачів: на автоматах фідерів споживачів - без витримки часу; на автоматах фідерів РЩ - 0,18 с; на автоматах секційних - 0,38 с і на генераторних автомата - 0,63 с.

Розрахунки максимальних струмів КЗ (наприклад, в точці К1) показують, що через секційні автомати протікають струми КЗ, що значно перевищують 50 кА. Грунтуючись на наведені вище рекомендації, уставку в часі секційних автоматів варто знизити до 0,18 с, однак при цьому доведеться відмовитися від витримок часу на автоматах фідерів РЩ, тобто від вибіркової спрацьовування автоматів фідерів споживачів і РЩ.

Список літератури

1. Ермолин Н.П. Переходные процессы в машинах постоянного тока. М.: Энергия, 1974. 114 с.
2. Файнберг Н.Ю., Орел О.А. О методе расчета тока короткого замыкания двигателя постоянного тока // Электротехника. 1972. № 2. С. 35—37.
3. Кириевский Е.В., Степанов Г.Н., Фоменко Г.П. Моделирование аварийных режимов машин постоянного тока для оценки релейной защиты // Электричество. 1976. № 2. С. 43—47.

Одержано 26.12.16

УДК 658.8

Т.В. Бродова, студ. гр. ФК-15 МЗ*

Кіровоградський національний технічний університет

Особливості формування прибутку сільськогосподарського підприємства

У статті розглянуті особливості формування та використання чистого прибутку сільськогосподарських підприємств, визначено провідні фактори, що впливають на цей процес. Це забезпечить розробку дієвих заходів щодо підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва.

чистий прибуток, сільське господарство, зовнішні зобов'язання, внутрішні зобов'язання

В умовах ринкової економіки для зростання та стабільності економіки України потрібне підтримання сталого рівня національної безпеки. Рівень національної економічної безпеки визначається рівнем безпеки певних секторів економіки. Для нашої країни, сільське господарство є важливою складовою фінансової безпеки держави, адже це дасть подальший економічний розвиток Україні. Одним із найважливіших показників, які характеризують фінансову безпеку підприємства, є прибуток. Зараз можна спостерігати зниження прибутковості сільськогосподарських підприємств, що свідчить про неефективну політику щодо формування і розподілу прибутку. Це відбувається через неврахування факторів, що безпосередньо на нього впливають.

Проблеми аналізу та ефективності використання прибутку сільськогосподарських підприємств досить широко висвітлено у вітчизняній науковій літературі. Так, зокрема, до найбільш ґрунтовних праць у цій сфері належать роботи таких вчених, як Білик М. С., Богачева В. І., Загородній А. Г., Кіндрацька Г. І., Коробов М. Я., Купалова Т. І., Мних Є. В., Покропивний С. Ф., Савицька Г. В., Чумаченко М. Г., Чухно А. І. та ін. Проте в умовах сучасного стану розвитку перед сільськогосподарськими підприємствами постає низка проблем, серед яких потреба у детальному аналізі, оцінці темпів зростання загалом та за окремими його складовими, визначення чинників зміни прибутку, обчислення рівня їх впливу. Так проф. Чумаченко М. Г. дає наступне визначення: «Прибуток – це грошовий дохід, утворений в результаті виробничо-господарської операції». Подібне твердження висловлює проф. Кіндрацька Г. І., яка наголошує на важливому значенні аналізу прибутку у діяльності сільськогосподарських підприємств як критерію вибору інвестиційних проектів, фінансових вкладень, програми оптимізації поточних витрат [4, с. 355]. Проблеми формування фінансових результатів в умовах різних економічних процесів, концепції їх розвитку на макроекономічному рівні, визначення прибутку підприємств-платників податку на прибуток на макrorівні досліджувала проф. Савицька Г. В. У своїх працях вона визначає прибуток як «частину доходу, який безпосередньо одержують підприємства після реалізації продукції як винагороду за вкладений капітал і ризик підприємницької діяльності [5, с. 273].

Метою статті є визначення впливу чинників на величину результативного показника сільськогосподарського підприємства, яким є прибуток.

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Н. В. Гаврилова

Прибуток – це частина чистого доходу, який безпосередньо одержують підприємства після реалізації продукції як винагороду за вкладений капітал і ризик підприємницької діяльності. Кількісно він становить різницю між сукупними доходами (після сплати податку на додану вартість, акцизного збору та інших відрахувань з виручки в бюджетні і не бюджетні фонди) і сукупними витратами звітного періоду. Обсяг прибутку, рівень рентабельності залежать від виробничої, постачальницької, маркетингової, інвестиційної і фінансової діяльності підприємства. Тому ці показники характеризують усі сторони господарської діяльності підприємства [5, с. 273].

Основну частину прибутку підприємства одержують від реалізації продукції і послуг. Прибуток від реалізації продукції залежить від таких факторів: обсягу реалізації продукції, її структури, собівартості і рівня середньореалізаційних цін. Обсяг реалізації продукції може справляти позитивний і негативний вплив на суму прибутку. Збільшення обсягу продажів рентабельної продукції приводить до пропорційного збільшення прибутку. Якщо ж продукція є збитковою, то при збільшенні обсягу реалізації відбувається зменшення суми прибутку, отриманого від реалізації рентабельної продукції.

Сьогодні рівень економічної безпеки підприємства у більшості регіонів України є низьким. Це видно із негативних показників фінансового стану, ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств, неповного використання ресурсів, низького рівня конкурентоспроможності підприємств та їх інноваційної активності. Фінансова безпека підприємства характеризується такими показниками: рівень забезпеченості власним капіталом; наявність резервного капіталу; диверсифікація сільськогосподарського бізнесу; страхування сільськогосподарського підприємства; прибуткова діяльність.

Найважливішим показником фінансової безпеки є прибутковість сільськогосподарської діяльності, яка обраховується за допомогою показників рентабельності. Так збільшити власний капітал, сформувати резервний фонд, застрахувати свою діяльність, започаткувати нові напрями сільськогосподарського виробництва для диверсифікації бізнесу можна за допомогою прибутку. Він являється підсумковим показником позитивних результатів господарської діяльності підприємства.

Процес формування і використання прибутку є досить складним і неоднозначним у зв'язку із специфікою аграрної галузі. Можна виділити такі особливості формування прибутку сільськогосподарських підприємств, які впливають із особливостей їх діяльності:

1. Вища ймовірність неотримання прибутку в результаті обставин, що не залежать від підприємства (епідемія, навала сарани, посуха, ураган).
2. Частину прибутку необхідно спрямовувати на придбання та утримання дорогих основних засобів (процес виробництва здійснюється на великих площах, широко використовуються сільськогосподарські машини).
3. Формування прибутку відбувається залежно від періоду закінчення виробничого процесу, оскільки процес виробництва не збігається з календарним роком.
4. За частиною продукції не формуються фінансові результати, оскільки вона надходить до внутрішнього обороту, тобто спрямовується на внутрішньогосподарське споживання.
5. Застосовується різний порядок формування і розподілу прибутку, оскільки передбачені особливі організаційно-правові форми аграрних підприємств.
6. Значний вплив на процес формування прибутку мають природно-кліматичні фактори (характерна сезонність виробництва) [3].

Також на прибуток впливають дві групи різноманітних факторів: фактори, що залежать від діяльності підприємства (зовнішні); фактори, що перебувають у компетенції підприємств (внутрішні).

До зовнішніх факторів відносяться природні умови, державне регулювання цін, податкових ставок і пільг, штрафних санкцій.

Внутрішні фактори поділяються на виробничі, які характеризують наявність та використання засобів і предметів праці, трудових, фінансових ресурсів та поза виробничі: соціальні умови праці та життя, природоохоронна діяльність підприємства.

Усі вище перераховані фактори перебувають у тісному взаємозв'язку і взаємозалежності, і всі впливають на величину прибутку. Аналіз ступеня впливу цих факторів на прибуток дасть змогу знайти та використати резерви зростання прибутку сільськогосподарських підприємств і підвищити рівень їх фінансової безпеки.

У зв'язку з цим діяльність вітчизняних підприємств, незалежно від форм власності, особливо в умовах кризи в Україні, спрямовується на те, щоб забезпечити зростання прибутку або принаймні стабілізацію його на певному рівні. При цьому слід зазначити, що за рахунок прибутку підприємств відбувається формування в значному обсязі бюджетних ресурсів держави, здійснюється матеріальне стимулювання працівників та проводиться фінансування процесів вирішення проблем соціально-культурних заходів [1,с.119].

Забезпечення фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств неможливе без фінансової підтримки з боку держави (надання державних дотацій, закупівля державою за відповідними цінами сільськогосподарської продукції та зменшення податкового тиску). Лише комплексні дії сільськогосподарських підприємств та держави, спрямовані на підтримання фінансової безпеки шляхом створення умов і вживання заходів для отримання прибутку необхідного рівня, забезпечать бажаний результат.

Таким чином, систематизація підходів до визначення сутності поняття «прибутковість» показало, що прибутковість – це показник, який характеризує ефективність діяльності підприємства з точки зору здатності його приносити прибуток та забезпечувати ефективне відтворення використаних ресурсів. Прибутковість підприємства характеризують за рівнем отриманого прибутку та рентабельністю. Прибуток є абсолютним показником, який не враховує понесених на отримання певного результату витрат. Рентабельність є відносним показником ефективності діяльності підприємства, яка забезпечує можливість порівняння отриманого результату з понесеними витратами.

Список літератури

1. Мазурок П.П. Дослідження ролі та стану наукових поглядів на трактування категорії "прибуток" підприємств / П.П. Мазурок // Держава та регіони. Серія. Економіка та підприємництво. - 2009р. - №4. - С. 117 - 120.
2. Мельник О.Г. Інноваційний прибуток як джерело фінансування інновацій / О.Г. Мельник // Актуальні проблеми економіки. - 2009р. - №8. - С.108 -115.
3. Приказок О.В. Прибуток у формуванні фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств / О.В. Приказок // Банківська справа. - 2009р. - №2. - С.82-88.
4. Фінанси підприємств: [підручник] / А.М. Поддєрьогін, М.Д. Білик, Л.Д. Буряк та ін. / кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. - [7-ме вид., без змін]. - К.: КНЕУ, 2008. - 552 с.
5. Фінансовий менеджмент: навч. посіб. / за ред. проф. Г.Г. Кірейцева. - Київ.: ЦУЛ, 2002. - 496 с.

Одержано 26.12.16

УДК 658.8

Т. В. Бродова, студ. гр. ФК-15 МЗ*

Кіровоградський національний технічний університет

Визначення сутності прибутку підприємства

В статті розкрито сутність поняття «прибуток» у нормативних джерелах. Подано критичний огляд існуючих у фаховій літературі підходів до визначення зазначених понять, що дає можливість уточнити їх суть.

прибуток, прибутковість, ефективність, дохід, витрати, фінансовий стан, ефективне управління

У сучасних умовах господарювання більшість підприємств відчуває проблеми щодо забезпечення належного рівня конкурентоспроможності та прибутковості. Прибутковість підприємства є найважливішим показником його розвитку, оскільки за відсутності стратегічних напрямів розвитку та належного рівня прибутковості підприємства можуть поступово втрачати ліквідність і зрештою банкрутувати. Прибуток підприємства як один із показників прибутковості відіграє важливу роль у системі економічних показників, особливо в умовах переходу до ринкової економіки. Забезпечення прибутковості підприємства є показником стабілізаційного ефекту його розвитку та загального економічного розвитку держави.

Вагомий внесок щодо визначення сутності прибутковості зробили вітчизняні вчені, такі як Р.Р. Антонюк, М.Ф. Огійчук, Л.Ю. Кучер, Н.Б. Ярошевич, М.М. Бердар, О.В. Хмелевський, А.М. Поддєрьогін, В.М. Гриньова, І.А. Бланк. Незважаючи на важливість цієї категорії, й досі не існує єдиного підходу до визначення сутності поняття «прибутковість».

Мета статті – проаналізувати теоретичні основи визначення сутності поняття «прибуток».

Основною метою створення та функціонування будь-якого підприємства незалежно від форми його власності та розміру є отримання справедливої нагороди за здійснену діяльність, тобто достатнього розміру доходу. Прибуток є тією категорією, яка найповніше зображає фінансові можливості підприємства та його здатність до розширення виробничої діяльності підприємства. Зрозуміло, що чим більший прибуток, тим більше можливостей з'являється в підприємства для економічного розвитку та покращення й розширення своєї діяльності.

Задовільний рівень ефективності потребує, з одного боку, перевищення кінцевих результатів над витратами на їх досягнення, а з іншого – зіставлення одержаних при цьому результатів з результатами аналогічних об'єктів. При цьому абсолютна сума прибутку, отримана підприємством, і є дуже важливим показником діяльності, однак не може характеризувати рівень ефективності господарювання. Це пов'язано з тим, що абсолютний розмір прибутку характеризує лише одноразовий економічний ефект [1]. З огляду на важливу роль прибутку в економічному житті, необхідна повна ясність щодо його суті. Розглянемо думки різних авторів щодо цього визначення в табл.1.

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Н.В. Гаврилова

Таблиця 1 – Визначення прибутку з точки зору різних авторів

Автор	Твердження
Поддєрьогін А. М	Прибуток – це економічна категорія ринкової економіки, яка забезпечує інтереси держави, власників і персоналу підприємства.
Савицька Г. В.	Прибуток – кінцева мета і рушійний мотив товарного виробництва і ринкової економіки. Це головний стимул і основний показник ефективності будь-якого підприємства і фірми
Бородіна Є. І.	Прибуток є основним фінансовим джерелом розвитку підприємства, науково-технічного вдосконалення його матеріальної бази і продукції всіх форм інвестування.
Кручок С. Г.	Прибуток — це підсумковий показник, результат фінансово-господарської діяльності підприємств як суб'єктів господарювання.
Баканів М.І.	Прибуток — це частина додаткової вартості, виробленої і реалізованої, готової до розподілу. Підприємство одержує прибуток після того, як втілена у створеному продукті вартість буде реалізована і набере грошової форми.
Мочерний С. В. [5]	Прибуток – це перетворена форма додаткового продукту й додаткової вартості, яка виражає відносини між власниками засобів виробництва і найманими працівниками з приводу його створення і привласнення.
Меєв В.О	Прибуток народного господарства - це результат діяльності окремих підприємств, галузей економіки, розвитку окремих сфер, структурних зрушень в економіці, змін у порядку обліку фінансових результатів.
Матюшенко І. Ю.	Прибуток підприємства в загальному розумінні являє собою частину вартості прибуткового продукту, створеного працею, і є складовою частиною доходу підприємства.
Бойчик І. М	Прибуток є однією з основних категорій товарного виробництва. Це передусім виробнича категорія, що характеризує відносини, які складаються в процесі суспільного виробництва
Данілюк М.О.	Прибуток — частина вартості додаткового продукту, виражена в грошах; частина чистого доходу; грошовий вираз вартості реалізованого чистого доходу, основна форма грошових накопичень господарського суб'єкту

Розглянувши таблицю можна зробити висновок про неоднозначне трактування поняття прибутку та запропонувати власне визначення поняття: прибуток – головна мета підприємницької діяльності, основний узагальнювальний показник фінансових результатів господарської діяльності підприємств усіх видів, незалежно від їх організаційно-правової форми.

На думку Н.Б. Ярошевича [8], прибуток є метою підприємницької діяльності й джерелом витрат на розвиток виробництва. Прибуток і його рівень характеризує ефективність виробництва, збиток засвідчує неефективне господарювання. Прибуток являє собою перевищення валових доходів над валовими витратами. Необхідно зазначити, що прибуток як важлива категорія ринкових відносин визначає такі функції:

- 1) характеризує економічний ефект – кінцевий фінансовий результат;

2) прибуток відіграє стимулювальну функцію – він водночас є фінансовим результатом й основним елементом фінансових ресурсів підприємства;

3) прибуток джерело формування бюджетів різних рівнів [7].

Ще одним показником прибутковості підприємства, є рентабельність, яка показує співвідношення прибутку з понесеними витратами. Це відносний показник, який має властивість порівняння. Саме рентабельність характеризує ступінь дохідності, вигідності, прибутковості.

Якщо сума прибутку показує абсолютний ефект від діяльності, то рентабельність характеризує міру цієї ефективності, тобто відносний рівень прибутковості підприємства або продукції, що виробляється. Рентабельність як показник дає уявлення про достатність прибутку порівняно з іншими окремими величинами, що впливають на фінансово-господарську діяльність підприємства. Під час визначення показника рентабельності прибуток співвідноситься з чинниками, що мають найзначніший вплив на його отримання: доходами, витратами, ресурсами, капіталом.

Основні показники рентабельності можна об'єднати в такі групи:

- показники рентабельності капіталу (активів);
- показники рентабельності продукції;
- показники, розраховані на основі потоків наявних грошових коштів [9].

На думку Л.А. Лахтіонової всі показники рентабельності можна поділити на чотири основні групи:

- показники рентабельності щодо реалізації;
- показники рентабельності щодо активів;
- показники рентабельності щодо власного капіталу та зобов'язань;
- показники рентабельності витрат і продукції [12].

С.Б. Довбня, О.Г. Пендик коефіцієнти рентабельності об'єднують у три групи за такими ознаками:

- оцінення ефективності діяльності підприємства в цілому,
- оцінення ефективності за видами діяльності (в тому числі операційної, інвестиційної, фінансової),
- оцінення ефективності використання ресурсів [10].

О.А. Зінченко виділяє такі класифікаційні ознаки показників рентабельності, зокрема, за критерієм:

- часу (моментні, статистичні, динамічні);
- витрат (активи, застосовані ресурси, споживані ресурси);
- результату (загальний прибуток, оподаткований прибуток, чистий прибуток);
- узагальнення (узагальнені, локальні, часткові);
- інфляції [11].

Недоліком цієї класифікації є відсутність показників, що характеризують різні види діяльності підприємства: операційну, інвестиційну та фінансову, що є необхідним, оскільки в періоди нестабільності саме інвестиційна і фінансова діяльність можуть стати джерелом доходу.

Отже, прибутковість характеризується прибутком та рентабельністю. Існують різні підходи до визначення показників рентабельності. У цілому рентабельність більш змістовно, ніж прибуток, зображають кінцеві результати господарювання, тому що їх величина показує співвідношення факту з дійсними або використаними ресурсами.

Висновки. При формуванні теоретико-методологічних засад визначення прибутковості виробництва продукції слід керуватися положеннями теорій прибутку, біля витоків формування яких стояли меркантилісти, котрі намагалися пояснити

природу прибутку. Найбільш вагомий внесок у їх формування зробили фізіократи: А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. Ст. Мілль, А. Маршалл, К. Маркс, П. Самуельсон. Тому не можна погодитись з твердженням, що теорія прибутку була сформована тільки в першій половині ХХ ст. з появою праць Ф. Найта, Й. Шумпетера, Е. Чемберліна, Дж. Робінсон. Вона, безумовно, являє собою подальший крок у формуванні уявлень про природу та чинники формування прибутку, але разом з тим не узгоджується з класифікацією видів прибутку, яка використовується в сучасній практиці. Прибуток на рівні окремих галузей, слід визначати як різницю між виручкою та повною собівартістю реалізованої продукції. Перспективами подальших досліджень є питання відмінностей визначення доходів, фінансових результатів та прибутку в обліку за П(С)БО та податкових розрахунків.

Список літератури

1. Подерьогін А. М. [навч. посібн. для вищ. навч. заклад.] – К: Знання, 2004. - 344 с.
2. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємств: [навч. посібн. для вищ. навч. заклад.] – К.: Знання, 2005. – 323 с.
3. Бородіна Є. І. Фінанси підприємств: [навч. посібн. для вищ. навч. заклад.] – К.: Либідь, 2004.- 324 с.
4. Баканів М.І. Теорія економічного аналізу: [підручник.] – К.: Основи, 2006. – 222 с. 3.
5. Кручок С. Г. Оцінка фінансового стану підприємств // Фінанси України. – 2009. – № 8. – 10 С.
6. Мец В.О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства: [навч. посібн. для вищ. навч. заклад.] – К.: КНЕУ, 1999. – 437 с. 5.
7. Мочерний С. В. Економічна теорія: [посібник.] – К.: Вища школа, 2002. –435 с.
8. Бойчик І. М. Економіка підприємства: [навч. посібн. для вищ. навч. заклад.] – К: Атіка, 2004. - 344 с. 7.
9. Данілюк М.О. Фінансовий менеджмент [навч. посібн. для вищ. навч. заклад.] — К: ЦНП, 2004.— 204 с. 8.
10. Матюшенко І.Ю. фінансового менеджменту [навч. посібн. для вищ. навч. заклад.]— К: ЦНП, 2003.— 320 с.
11. Лахтіонова Л.А. Фінансовий аналіз сільськогосподарських підприємств : [навч. посібник] / Л.А. Лахтіонова. – К. : КНЕУ, 2004. – 365 с.
12. Довбня С.Б. Методичні особливості показників рентабельності та розробка їх класифікації / С.Б. Довбня, О.Г. Пендик // Молодий вчений. – 2014. – № 5. – С. 94–97.
13. Зінченко О.А. Визначення показників рентабельності на основі величини якості прибутку / О.А. Зінченко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2009. – № 28. – С. 150–155.

Одержано 26.12.16

УДК 340.1

В. В. Дубова, ст. гр. УФЕБ-16-М*

Кіровоградський національний технічний університет

Відмивання коштів у банківській системі

У статті розглядаються злочини, які існують у банківській сфері, а також способи, які практикуються злочинцями при викраденні грошових коштів. Надаються пропозиції щодо запобігання злочинам в банківській системі.

відмивання доходів, банківська діяльність, організована злочинність, попередження, економічні злочини

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Л.М. Фільштейн

Постановка проблеми. Банківській системі відведене, особливе місце в економіці України, що функціонує з метою забезпечення стабільності цінової політики, підтримки національної валюти, організації та функціонування платіжної системи. Одним із важливих завдань для організації ефективної роботи банків є необхідність їх убезпечення від протиправних посягань. Важливим завданням на етапі становлення ринкових відносин в Україні є необхідність ефективної протидії злочинам, що вчиняються у сфері банківської діяльності. У сучасних умовах розвитку нашої країни відбувається трансформація економіки, поряд із цим збільшується й кількість грошей кримінального походження. Власники незаконно отриманих капіталів намагаються провести їх легалізацію.

Тому **метою** статті є розгляд та узагальнення правових норм щодо відмивання коштів у банківській системі.

Аналіз останніх досліджень. До вивчення проблем легалізації коштів зверталися багато науковців, зокрема Л.І. Аркуша, А.П. Закалюк, В.Д. Ларичев, І.Є. Мезенцева, В.В. Сухонос, Л.М. Чуніхіна, а також інші провідні вчені. Проте, дана проблема у сфері банківської діяльності залишається відкритою і потребує проведення окремого дослідження, обумовленого специфікою банківської системи. Це пояснюється тим, що такі злочини продовжують вчинюватись, що свідчить про недостатню ефективність раніше запропонованих методів їх попередження.

Виклад основного матеріалу. Термін «відмивання» грошей (moneylaundering) вперше був використаний в 80-х рр. у США відносно доходів від наркобізнесу і означає процес перетворення незаконно отриманих грошей у законні гроші. У науковому середовищі запропоновано багато визначень цього поняття. Президентська комісія США з організованої злочинності в 1984 році використовувала наступне формулювання: «Відмивання грошей – процес, за допомогою якого приховується існування незаконного походження або незаконного використання доходів, які маскуються таким чином, щоб надати їм вигляду законно здобутих» [1]. Термін: «легалізація (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом» введений в юридичну літературу України Кримінальним кодексом України (далі – КК України) ще в 2001 р.

Згідно з іншими джерелами під поняттям «відмивання грошей» розуміють надання правомірного вигляду володінню, користуванню або розпорядженню грошовими коштами або іншим майном, одержаними внаслідок вчинення злочину, тобто їх переведення з тіньової, неформальної економіки в економіку офіційну для того, щоб мати можливість користуватися цими засобами відкрито і публічно [2]. Ст.209 Кримінального кодексу України передбачає відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, а ст.209-1 КК закріплює кримінальну відповідальність за умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму. Основним безпосереднім об'єктом цього злочину є, встановлений із метою протидії залученню в економіку «брудних» коштів, порядок здійснення господарської діяльності, а також порядок здійснення цивільно-правових угод в частині особистого та іншого подібного використання майна, не пов'язаного з господарською діяльністю [3]. Додатковим об'єктом легалізації коштів, що стосується сфери банківської діяльності, виступає нормальне функціонування банківської системи. Даний склад злочину відрізняється від інших своєю непередбачуваністю, латентністю, використанням значної кількості фінансових операцій. Непередбачуваність подібних діянь проявляється у застосуванні різних

неординарних способів досягнення злочинних цілей. Зловмисники іноді так вміло приховують сліди правопорушення, що серед безлічі проведених банківських операцій виявити початкове джерело надходження коштів буває досить складно. Наприклад, можуть проводитися багаторазові зарахування коштів на один рахунок протягом дня різними громадянами; окремими клієнтами банків відкриваються декілька рахунків одночасно з різними початковими номерами; проводяться перерахування готівки на рахунки підставних осіб незначними сумами; вносяться значні грошові суми на рахунки готівкою, що також може вказувати на протиправну спрямованість дій клієнта банку. Слід зауважити, що певні злочинні способи, за допомогою яких отримані грошові кошти, на кваліфікацію злочину за ст.209 КК України не впливають, проте, безумовно, заплутують правоохоронні органи в процесі розслідування таких злочинів.

Згідно положень ст.209 КК України предметом злочину, передбаченого даною кримінально-правовою нормою, є грошові кошти та інше майно, одержані внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передує легалізації (відмиванню) доходів. У ст.2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» під поняттям «кошти» слід розуміти гроші в національній або іноземній валюті або їх еквівалент. Для стадії підготовки до легалізації коштів типовими є такі дії як: відкриття банківських рахунків, депонування коштів; створення фіктивних суб'єктів підприємництва; залучення підставних осіб, укладення реальних або фіктивних угод, залучення посадових осіб банків, органів влади; підробка фінансово-господарських або статутних документів.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст.209 КК України може альтернативно виражатися в одній з чотирьох форм:

- 1) вчинення фінансової операції з коштами або іншим майном, одержаними внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів;
- 2) укладення угоди з такими коштами та майном;
- 3) вчинення дій, спрямованих на приховування чи маскуванню незаконного походження таких коштів або майна чи володіння ними, прав на такі кошти або майно, джерела їх походження, місцезнаходження і переміщення;
- 4) придбання, володіння або використання коштів або іншого майна, одержаних внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів [5].

На думку В.В. Сухоноса, найбільш поширеними способами легалізації злочинних доходів в банківській сфері України є: переказ коштів через банківські рахунки в Україні за фіктивними договорами; отримання в банках коштів з рахунків на фіктивних підставах; переказ коштів на банківські рахунки за кордон на підставі фіктивних угод; укладання договорів банківського вкладу; здійснення валютнообмінних операцій; укладання кредитних договорів [6].

На стадії впровадження злочинних коштів в легальний сектор економіки отримуються кредити, які покриваються за рахунок злочинних доходів. Демонстрування таких коштів також може проводитися під виглядом законного виграшу від розважальних акцій.

Визначення ознак суб'єкта злочину має важливе значення, оскільки, по-перше, пов'язано з притягненням винних до кримінальної відповідальності, а, по-друге, впливає на кримінально-правову кваліфікацію суспільно небезпечного діяння [7]. Ст.209 КК України передбачає загальний суб'єкт вчинення даного злочину. Слід зазначити, що такому суб'єкту може бути властива належність до підприємницької діяльності, проте, легалізація не є прерогативою лише злочинців у складі

підприємницьких структур. Визначаючи перелік суб'єктів, здатних нести відповідальність за даною статтею, слід виходити з того, що метою кримінально-правової норми про відповідальність за легалізацію (відмивання) коштів, є, перш за все, попередження будь-яких спроб ввести в легальний обіг кошти, отримані незаконним шляхом, під виглядом законних (правомірно отриманих) [8].

Легалізація доходів практикується, найчастіше, організованими злочинними групами, що підвищує її латентність, оскільки такого роду групи мають злагоджено працюючий апарат нейтралізації соціального контролю, що забезпечує результативність вчинення кримінальних правопорушень. Професор В.В. Сухонос також дотримується думки, що подібні злочини вчинюються, в багатьох випадках, організованими угрупованнями, більшість з яких діють у трансграничному просторі. Вони злочинним шляхом викачують ресурси з української економіки і відмивають їх за кордоном, в офшорних зонах. А потім капітал повертається в Україну, але злочинці вже виступають у ролі іноземних інвесторів [6].

Так звана «білокомірцева злочинність», а саме: злочини, що здійснюються у фінансово-кредитній системі, становить близько 1–1,5 % від загальної кількості кримінальних злочинів і 10–15 % – у самій структурі економічних правопорушень. Протягом останнього часу зафіксовано багато випадків несанкціонованого доступу до системи «клієнт-банк». Кількість злочинів у кредитно-фінансовій сфері такі: фіктивне підприємництво (ст.205 КК України), легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст.209 КК), злочини у кредитно-фінансовій сфері (ст.200, 209, 222 КК), ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (ст.212 КК), злочини у сфері страхування (ст.212-1 КК), службові злочини (ст.364, 366, 368 КК) [10].

Згідно зі ст.63 Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р., банки зобов'язані розробляти, впроваджувати та постійно поновлювати правила внутрішнього фінансового моніторингу та програми його здійснення з урахуванням вимог законодавства про запобігання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Національний банк України при здійсненні нагляду за діяльністю банків проводить перевірку банків з питань дотримання ними вимог законодавства, яке регулює відносини у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, та достатнього рівня заходів для запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму.

Серед умов, які сприяють відмиванню коштів у сфері банківської діяльності можна виділити наступні: підприємливість злочинних організацій, що вдаються до високопрофесійних фінансових консультацій; доступність і легкість введення коштів у грошовий оборот; можливість переведення значних сум грошових коштів в інші країни з використанням різних способів, відпрацьованих транснаціональними фірмами. В 2003 р. відбулося становлення Державного департаменту фінансового моніторингу, який сьогодні називається «Державна служба фінансового моніторингу» [11, с.327].

З метою забезпечення реалізації норм Законів України: «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом», «Про внесення змін до деяких законів України з питань запобігання використанню банків та інших фінансових установ з метою легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом» Правлінням Національного банку України Постановою від 14.05.2003 р. № 189 [12] затверджено Положення про здійснення банками фінансового моніторингу. Дане Положення розроблено з метою запобігання використанню банківської системи для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Практика свідчить, що методика попередження злочинів у сфері банківської діяльності вимагає нових наукових підходів і сучасних знань про способи вчинення зазначених діянь.

Висновки. Оскільки банківська сфера забезпечує життєдіяльність підприємств, організацій і в цілому всієї держави, необхідність боротьби з нелегальними операціями є першочерговим завданням для нормального функціонування економіки. Очевидно, що банківська система знаходиться у зоні підвищеного ризику. Значна кількість як зовнішніх так і внутрішніх загроз можуть завдати роботі банку суттєвих втрат. Різноманітність злочинів, що вчинюються в цій сфері, а також «яскравість» таких прикладів дозволяють постійно і ретельно досліджувати зміст розділів Особливої частини КК України. За умов що склалися, банки повинні систематично відстежувати наявність усіх видів загроз, вивчати можливості та шляхи їх попередження, вживати всіх можливих заходів щодо їх локалізації та нейтралізації шкідливих наслідків.

Список літератури

1. Відмивання грошей і міжнародні банки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://voprosik.net/otmyvanie-deneg-imezhdunarodnye-banki>.
2. Відмивання грошей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org>.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 3-є вид., перероб. і доп. – К. : Атіка, 2003. – 1056 с.
4. Боротьба з відмиванням коштів: правовий, організаційний і практичний аспект / С. Г. Гуржій, О. Л. Копиленко, Я. В. Янушевич та ін. – К. : Парламентське вид-во, 2005. – 216 с.
5. Кримінальний кодекс України : від 01.09.2001 р., № 2341–III // ВВР України. – 2001. – № 25–26.
6. Сухонос В. В. Легалізація злочинних доходів у банківській сфері та боротьба з нею / В. В. Сухонос // Правовий вісник Української академії банківської справи. – 2012. – № 1 (6). – С. 149–153.
7. Курінов Б. А. Наукові основи кваліфікації злочинів / Курінов Б. А. – М. : Вид-во МДУ, 1976. – 184 с.
8. Доля Л. Небезпека легалізації (відмивання) грошових коштів та іншого майна, отриманого злочинним шляхом / Доля Л. // Право України. – 2002. – № 2. – С. 89–93.
9. К. Глоба, партнер ЮА «Шевчук та партнери» надав коментар до статті про банківське шахрайство. Статистика злочинів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://shevchuk-law.livejournal.com/10559.html>.
10. Основи ринкової економіки України / В. В. Селезньов. – 2-е вид., доп. і перероб. – К. : А.С.К., 2002. – 655 с.
11. Правове регулювання відносин на фінансовому ринку: стан та напрями вдосконалення : монографія / відп. ред. В. Д. Чернадчук. – Суми : ВВП «Мрія» ТОВ, 2013. – 340 с.
12. Постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу» : від 14.05.2003 р., № 189

Одержано 27.12.16

УДК 657.421.3:621.397

О.С. Сінокоп, ст. гр. ФК-15М*

Кіровоградський національний технічний університет

Удосконалення управління оборотними коштами підприємства

В статті розглядаються питання управління оборотними коштами підприємства, розглянуті шляхи управління оборотними коштами підприємства.

оборотні кошти підприємства, управління оборотними коштами, нормування оборотних коштів

Вітчизняний стан розвитку ринкових відносин в Україні потребує нових підходів до управління економікою на різних рівнях, зокрема на рівні окремих підприємств. Ефективність управління оборотними активами впливає на безперервний процес реалізації та виготовлення продукції, платоспроможність, конкурентоспроможність, ліквідність та фінансову стійкість підприємства. Вітчизняна економіка в сучасних умовах господарювання вимагає нових підходів до управління оборотними активами. Від ефективних результатів діяльності, використання та формування оборотних активів підприємства залежить розвиток не лише підприємств, але й країни в цілому. Тому на даний момент одним із найактуальніших завдань у напрямку забезпечення стабільності та фінансової стійкості вітчизняних підприємств є підвищення ефективності використання оборотних коштів.

Істотний внесок у дослідження процесу управління оборотними коштами підприємства зробили такі відомі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: А. Сміт, Й. Шумпетер, Зятковський І., Поддєрьогін А.М., Терещенко Є.О., Ковальов В., Бочаров В.В., Кваша Ю.В., Крамзіна Н.О., Нестеренко С.С., Покропивний С.Ф., Писаренко С.М., Поважний О.С., Філімоненков А.С. та інші. Їх наукові праці переважно були присвячені визначенню сутності поняття «оборотні кошти», характеристиці структури оборотних коштів та аналізу ефективності використання оборотних коштів на підприємствах різних галузей народного господарства. Враховуючи наукові набутки провідних та зарубіжних вчених, слід визнати, що недостатньо дослідженими є питання удосконалення управління оборотними коштами підприємства.

Мета статті полягає у визначенні можливих шляхів підвищення ефективності використання оборотних коштів на промисловому підприємстві.

Діяльність суб'єктів господарювання щодо створення та реалізації продукції здійснюється через поєднання основних виробничих фондів, оборотних засобів і самої праці. Безперервність процесу виробничої та комерційної діяльності потребує постійного інвестування коштів у ці елементи для здійснення розширеного їхнього відтворення. На відміну від основних виробничих фондів оборотні фонди споживаються в одному виробничому циклі, а їхня вартість повністю переноситься на вартість виготовленої продукції [3].

В умовах адміністративно-командної системи поширеним було поняття «оборотні кошти», що мало досить вузьке значення. Основною функцією вважалося розрахунково-платіжне обслуговування кругообігу коштів та фінансування поточних

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Фільштейн Л.М.

витрат підприємства. До складу оборотних коштів включали грошові суми необхідні для придбання матеріалів, виплати заробітної платні, сплати податків та покриття інших операційних витрат [4].

На думку Поддєрьогіна А.М., оборотні кошти – це кошти, авансовані в оборотні виробничі фонди та фонди обігу для забезпечення безперервності процесу виробництва, реалізації продукції та отримання прибутку [1, с. 187]. З таким визначенням погоджуються Філімоненков А.С. [2], Покропивний С.Ф. [5] та багато інших авторів. При цьому спільною рисою є те, що усі вони розглядають оборотні кошти як сукупність двох основних елементів: оборотних фондів та фондів обігу.

В сучасних умовах господарювання кожне підприємств воробить головний акцент на вирішенні питань стабільності функціонування та максимізації прибутку. Для того, щоб досягти поставлених цілей, потрібно правильно підібрати та чітко реалізувати політику управління активами підприємства, у складі яких значну роль відіграють саме оборотні кошти.

Нестача останніх ставить підприємство під загрозу банкрутства та змушує шукати напрямки удосконалення системи управління ними.

На промисловому підприємстві організація процесу управління оборотними коштами включає:

- визначення складу та структури оборотних коштів;
- визначення потреби підприємства в оборотних коштах;
- визначення джерел фінансування оборотних коштів;
- розпорядження та маневрування оборотними коштами;
- відповідальність за зберігання та ефективне використання оборотних коштів.

Склад оборотних коштів – це сукупність окремих елементів оборотних виробничих фондів і фондів обігу. Структура оборотних коштів – це частка вартості окремих статей оборотних виробничих фондів і фондів обігу в загальній сумі оборотних коштів. Структура оборотних коштів має значні коливання в окремих галузях народного господарства. Вона залежить від складу і структури витрат на виробництво, умов поставок матеріальних цінностей, умов реалізації продукції, умов проведення розрахунків тощо.

Для оптимізації складу та структури оборотних коштів можна запропонувати:

1) зниження питомих витрат матеріалів і палива без шкоди для якості продукції (товарів, робіт, послуг);

2) більш широке використання місцевих матеріалів, а також заміна дорогих матеріалів більш дешевими.

Визначення потреби в оборотних коштах здійснюється через їх нормування. На процес нормування оборотних коштів впливає багато факторів. На підприємствах виробничої сфери до них належать: кількість постачальників, строки поставки, розмір транзитних партій, кількість найменувань матеріальних цінностей, форми розрахунків за матеріальні цінності, тривалість виробничого циклу, характер розподілу витрат протягом виробничого циклу, номенклатура випущеної продукції, кількість споживачів готової продукції, їх віддаленість, призначення продукції, умови її транспортування, форми розрахунків за відвантаженою продукцією [2].

Враховуючи досить широкий перелік факторів впливу, для удосконалення процесу нормування можна запропонувати такі заходи:

- 1) вчасне урахування всіх техніко-технологічних та організаційних змін;
- 2) постійний перегляд норм та нормативів;
- 3) автоматизація системи нормування (за можливості).

Визначення джерел фінансування оборотних коштів є важливою ділянкою роботи підприємства. За джерелами фінансування оборотні кошти поділяються на власні, залучені та запозичені. Недостатність джерел фінансування оборотних коштів призводить до поточних фінансових ускладнень. Але наявність зайвих джерел фінансування навпаки сприяє створенню наднормових запасів товарно-матеріальних цінностей, відволіканню оборотних коштів з господарського обороту, зниженню відповідальності за нецільове або нераціональне використання як власних, так і запозичених коштів тощо.

Зазвичай мінімальна потреба підприємства в оборотних коштах покривається за рахунок таких джерел, як: статутний капітал (фонд), відрахування з прибутку у фонди спеціального призначення; цільове фінансування та цільові надходження (із бюджету, галузевих і міжгалузевих позабюджетних фондів) та приріст сталих пасивів [3].

Розпорядження та маневрування оборотними коштами охоплює всі процеси пов'язані з організацією поставок, поліпшенням роботи транспорту та прискоренням доставки матеріальних цінностей на склади та у виробництво.

Відповідальність за зберігання та ефективне використання оборотних коштів передбачає встановлення систематичного контролю за їх збереженням та використанням за допомогою ревізій і обстежень на основі статистичних даних, оперативної та бухгалтерської звітності.

Тому для даного етапу найбільш доречним може вважатися впровадження на підприємстві комплексної комп'ютеризованої системи управлінського обліку, що є максимально автоматизованою та пристосованою до умов діяльності саме цього промислового об'єкта. Це дозволить своєчасно контролювати всі питання, пов'язані із використанням товарно-матеріальних цінностей у жорсткій прив'язці до окремо узятих виконавців або відповідальних за зберігання осіб. Крім того, для підвищення ефективності використання оборотних коштів можна впровадити на підприємстві відповідну систему матеріальних заохочень працівників.

Додатково можна виділити такі шляхи підвищення ефективності використання оборотних коштів, що безпосередньо не відносяться до процесу управління ними:

- а) впровадження у виробничий процес передових досягнень науково-технічного прогресу;
- б) поліпшення організації виробництва з точки зору забезпечення ритмічної роботи та ліквідації простоїв;
- в) застосування більш прогресивних форм та систем оплати праці;
- г) систематизація інформаційних потоків та автоматизація управлінських процесів.

Оборотні кошти промислових підприємств займають значну частку у загальній сумі активів. Наявність у підприємства достатнього обсягу оборотних коштів та їх оптимальна структура – необхідні передумови для його нормального функціонування та фінансової стійкості в умовах ринкової економіки. Тож ефективне використання оборотних коштів відіграє значну роль у досягненні підприємством високих результатів діяльності.

Список літератури

1. Фінанси підприємств : підручник / [А.М. Поддєрьогін, М.Д. Білик, Л.Д. Буряк та ін.] ; кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. – [6-те вид., перероб. та допов.]. – К. : КНЕУ, 2006. – 552 с.
2. Філімоненков О.С. Фінанси підприємства : навчальний посібник. – К. : Ельга, Ніка-Центр, 2002. – 360 с.
3. Економіка підприємства : підручник / За заг. ред. С.Ф. Покропівного. – [вид. 2-ге, перероб. та допов.]. – К. : КНЕУ, 2001. – 528 с.

4. Гринчуцький В.І. Економіка підприємства : навчальний посібник /Гринчуцький В.І. – . : Центр учбової літератури, 2010. – 304 с.
5. Непочатенко О.О. Фінансипідприємств. :навч. посібник /Непочатенко О.О. – К. : Центр навчальноїлітератури, 2013 – 504 с.

Одержано 27.12.16

УДК657.47.011.1 + 631.162

Ю.А. Бур`янова, магістр гр. ОА-15М*

Центральноукраїнський національний технічний університет

Стан та перспективи розвитку обліку, контролю і аналізу доходів та витрат сільськогосподарського виробництва

В статті досліджено поняття «витрати» та «доходи», охарактеризовано законодавче регламентування доходів та витрат в економіці України. Крім цього висвітлено підходи до аналізу доходів сільськогосподарських товаровиробників та його основні завдання. Розкрито перспективи обліку, контролю і аналізу доходів та витрат сільськогосподарського виробництва.
доходи, витрати, затрати, виручка, прибуток

Постановка проблеми: в процесі діяльності підприємства в ринкових умовах головною метою є отримання великого обсягу доходу та збільшення прибутку. Одним із головних засобів отримання більшого обсягу прибутку є зменшення витрат. Витрати є економічною категорією, яка характеризує ефективність використання ресурсів виробництва, визначає рентабельність діяльності суб'єктів господарювання та відіграє одне із головних місць у дослідженні напрямів підвищення прибутковості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: аналіз: галузеві аспекти формування прибутку та витрат досліджували провідні науковці, серед яких П. Атамас, І.О. Белебежа, І. Білоусова, М.Т. Білуха, О.Ф. Буфетова, І.О. Бланк, Т. Войтенко, П.М. Герасим, В.М. Домбровський, Г.П. Завгородній, В.Б. Івашкевич, Г.Г. Кірейцев, О.С. Коцюба, Ю.Я. Литвин, В.Г. Лінник, В. Лень, В.Б. Моссаковський, Л.В. Нападовська, Ю.І. Осадчий, М. Павлишенко, Г.О. Партин, В.Ф. Палій, М.С. Палюх, О.О. Пилипенко, Л.К. Сук, Н.М. Ткаченко, П.Я. Хомин, Ю.С. Цал-Цалко, А.В. Череп, М.Г. Чумаченко, В.О. Шевчук, А. Ягурова, Л.М. Янчева та інші, проте низка питань залишається невирішеною і вимагає дослідження.

Дослідженню доходів присвячена значна кількість наукових праць як зарубіжних, так і вітчизняних вчених, зокрема: І.А. Бланка, Ф. Кене, А. Сміт, Д. Рікардо, Т. Ленейко, Л.Г. Ловінської, С. Панчишин, А.М. Соколовської, О.О. Терещенко, Т.І. Єфименко, Ф.О. Ярошенко.

Постановка завдання: основним завданням є дослідження та критична оцінка теоретичних та практичних положень щодо особливостей визнання, класифікації та

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Іванченко В.О.

обліку, аналізу та контролю доходів і витрат сільськогосподарських господарств згідно чинного законодавства.

Виклад основного матеріалу: головною стратегічною ціллю діяльності кожного господарства є мінімізація витрат із одночасним збільшенням прибутків, внаслідок чого зростає конкурентоспроможність продукції та виявляється тенденція до довгострокового економічного зростання сільськогосподарських підприємств. Правильний підхід до формування витрат і методології їх дослідження дасть змогу ефективно використовувати ресурси підприємства та здійснювати аналіз і контроль процесів та явищ, які негативно впливають на господарські процесив господарстві.

В законодавстві України поняття «витрати» та «затрати» у більшості своїй ототожнюються, крім цього у теорії економічної діяльності та на практиці існують різні трактування витрат, які не є однозначними. Розбіжності виникають через те, що використовуються різні підходи до вартісної оцінки у процесі господарської діяльності.

Витрати – категорія економічна. Виникнення та їх розвиток розглядають в історичному аспекті. Витрати виникли із появою товарного виробництва та обігу. Тому розкриття сутності витрат у різні часи пов'язують із типом економіки, економічним устроєм, формою власності на засоби виробництва, функціями торгівлі як галузі економіки, а також встановленням та розвитком економічної думки [1, с. 52].

За бухгалтерським підходом витрати – це зменшення активів, або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу підприємства (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення або розподілу власниками), за умови, що ці витрати можуть бути достовірно оцінені.[2, с. 2].

Економічний зміст витрат походить з проблеми обмеженості ресурсів і отримання можливості їх альтернативного використання. Якщо застосувати ресурси в одному виробничому циклі, то не можливо використати їх за іншим призначенням. Конкретні ресурси, які обрані для виробництва означають неможливість виготовлення альтернативного виду продукції.

Відповідно до зазначеного – витратице загальноекономічна категорія, що характеризує використання різних засобів та сил природи в процесі господарювання. Під економічними витратами розуміють «витрати втрачених можливостей», тобто суму коштів, яку можна одержати за більш вигідного використання ресурсів [3, с. 277].

Але використання поняття витрат у господарюванні сільськогосподарських товаровиробників не можливе без співставлення їх із доходами отриманими в процесі виробництва.

Поняття «дохід» має дуже давнє походження. Представники класичної школи, до яких відносяться А Сміт, Д. Рікардо, Д.С. Мілль, Ж. Сісмонді висунули теорію заробітної плати. Вони дотримуються думки, що первинними джерелами доходу є заробітна плата, земельна рента і прибуток, які в подальшому впливають на вартість товару.

Відповідно до марксистського підходу, праця приносить національний дохід, а усі інші фактори виробництва привласнюють те, що зуміли зробити наймані працівники. Отже, якщо земля і капітал належать приватному власникові, то існує експлуатація праці в суспільстві. Прихильники класичної школи та марксистського підходу брали до уваги джерела доходу[4, с. 110].

В українському законодавстві не має одного підходу до визначення доходу, незважаючи на процес адаптації вітчизняного бухгалтерського обліку до Міжнародних стандартів. За ПС(Б)О 15 «Дохід» до складу доходів відносять: дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); інші операційні доходи; фінансові доходи; інші доходи [5].

Дещо інший порядок визнання доходів зазначено в МСФЗ 18 «Виручка». По-перше, у стандарті не використовується термін «дохід», оскільки мова йде лише про виручку. По-друге, виручку слід визнавати та обліковувати у разі здійснення таких операцій: продажу товарів; наданні послуг; використанню, іншими сторонами, активів, які приносять відсотки, роялті, дивіденди. Наведені відмінності в порядку визнання та класифікації доходів впливають на організацію обліку й контролю на підприємствах[6].

Основним результатом діяльності сільськогосподарських товаровиробників є чистий дохід (виручка від реалізації продукції, робіт та послуг). Вона складається із собівартості реалізованої продукції і валового прибутку. Так-би мовити – перша заповідь: чим більша собівартість, тим менший валовий прибуток.

Собівартість продукції – це грошовий вираз витрат, пов'язаних з виробництвом і реалізацією продукції[7]. Собівартість – суб'єктивний показник, що визначає витрати на виробництво продукції кожним окремим підприємством, тоді як вартість – це об'єктивний показник, який характеризує ціну на товар, що склалась на ринку[8, с. 11].

Важливо правильно формувати собівартість продукції в системі бухгалтерського обліку для вибору альтернатив підприємницької діяльності в сільському господарстві, в якому значна частина готової продукції може бути використана для внутрішніх виробничих потреб.

Основними складовими собівартості в сільському господарстві є витрати на оплату праці з нарахуваннями у пенсійний та інші соціальні фонди, матеріальні витрати, амортизація та інші витрати. Основний закон – на суму зменшення витрат збільшується валовий прибуток.

Відповідно до зазначеного, головним завданням економічної діяльності сільськогосподарських товаровиробників є постійний аналіз доходів та витрат для обґрунтування шляхів збільшення доходів та скорочення витрат господарства.

Основними завданнями аналізу доходів і витрат господарства є:

- оцінка динаміки та структури доходів та витрат;
- оцінка впливу факторів на доходи господарства;
- оцінка впливу факторів на витрати;
- визначення впливу факторів на прибуток господарства від фінансової, інвестиційної та надзвичайної діяльності;
- пошук резервів збільшення доходів та зменшення витрат господарюючого суб'єкта;
- обґрунтування та розробка заходів щодо використання виявлених резервів.

Висновки та перспективи подальших досліджень: отже, однією із найскладніших економічних категорій є витрати. Основне та головне завдання витрат – забезпечення необхідного обсягу ресурсів для виробництва продукції в господарстві. Ефективність використання наявних ресурсів у господарстві можна оцінити за допомогою порівняння витрат та доходу. Можна стверджувати, що дохід, в грошовому вираженні – це ті кошти, що залишаються у розпорядженні сільськогосподарського товаровиробника після вирахування усіх витрат.

Кожне господарство відповідно до сучасних умов господарювання повинно створити власну класифікацію витрат за такими ознаками, які є найбільш сприятливими у використанні та розроблені для задоволення різних потреб управління.

Головним недоліком обліку витрат і доходів сільськогосподарських товаровиробників є проблема формування єдиної інформаційної бази норм і нормативів для обліку та контролю за витратами й доходами суб'єкта господарювання. Основними завданнями для поліпшення процесу обліку, контролю та аналізу витрат та доходів сільськогосподарських товаровиробників є узагальнення підходів до калькуляції витрат

в основному сільськогосподарському та в супутніх виробництвах, запровадження уніфікованої нормативно-законодавчої бази для обліку затрат, витрат, прибутку та доходу сільського господарства.

Список літератури

- 1 Цал-Цалко Ю.С. Витрати підприємства. Навч. посіб. / Ю.С. Цал-Цалко // К.: ЦУП, 2002. – 656 с.
- 2 Методичні рекомендації з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств. Затверджено Наказ Міністерства аграрної політики України від 18 травня 2001 р. №132.
- 3 Шевченко Н.О. Теоретичні проблеми обліку витрат виробництва / Н.О. Шевченко // Інноваційна економіка. – 2012. – № 9. – С. 276-279.
- 4 Юхименко П.І., Леоненко П.М. Історія економічних учень: Навч. Посіб. / П.І. Юхименко, П.М. Леоненко // К.: Знання – Прес, 2000. – 514 с.
- 5 Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід». Затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 29.11.99 №290
- 6 Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 18 (МСБО 18) «Дохід» точка доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/929_025
- 7 Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи», затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 18.11.2005 №790, точка доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1456-05>
- 8 Бутинець Ф. Ф. Витрати виробництва та їх класифікація для потреб управління/ Ф.Ф. Бутинець// Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2012. – №1. – С. 11-18.

Одержано 28.12.16

УДК 336.63: 004.031.2

В.А. Мицюк, студ. гр. ЕК-15-М*

Кіровоградський національний технічний університет

Інформаційна система аналізу фінансового стану підприємства

У статті розглядаються теоретичні аспекти фінансового стану підприємства та інформаційних систем. Проведений аналіз та оцінка діяльності підприємства. Розглянута структура підприємства, технологія та організація виробництва на ТОВ АФ «Хлібороб».

інформаційна система, аналіз, фінансовий стан, підприємство

Актуальність теми. Нестабільне середовище і постійні зміни в умовах існування підприємств вимагають найновіших підходів та методів. Звідси постає питання необхідності високоякісного забезпечення процесу управління підприємством. Але більшість аналітичних розрахунків, в умовах розгляду чималих компаній або компаній спрямованих на розширення бізнесу, займає як по розрахункам, обробці, аналізу і подальшій інтерпретації досить багато часу, враховуючи, що в змінних умовах необхідно реагувати швидко, оперативнo і результативно. Тому при неякісному забезпеченні управлінського процесу страждають як якість отриманої інформації так і

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Ніколаєв І.В.

якість результату від застосування цієї інформації для прийняття управлінських рішень. Звідси випливає, що впровадження інформаційних технологій для проведення аналізу фінансового стану надзвичайно важливі для стабільної роботи сучасного підприємства.

Метою цієї статті є огляд порівняльних характеристик найбільш поширених на ринку програмних продуктів автоматизації фінансового аналізу інформаційних систем та аналіз можливості їх впровадження на українських підприємствах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем використання програмних продуктів, при проведенні аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства в сучасних умовах велику увагу приділяють українські учені-економісти: Ситник В.Ф., Єршоміна Н.В., російські учені: В. Палій, В. Ковальов, та білоруські – Н. Русак, М. Міхайлова-Станюта, що розробили методики розрахунку і аналізу показників з вибраним видом школи фінансового аналізу. Проте недоліком більшості програм є їх обмеженість у використанні тільки фінансової звітності підприємства [1]. Перші праці, в яких згадується фінансовий аналіз, трактують його суть в широкому аспекті. Зокрема, І. Ансофф поняття фінансового аналізу та процес формування стратегії підприємства розглядає як єдине ціле. А. Томпсон і А. Стрікленд вважають, що фінансовий аналіз є основою здійснення правильного стратегічного вибору, на основі обґрунтованих альтернатив та критеріїв вибору [2-3]. Проте у зазначених роботах впровадженню інформаційних систем аналізу фінансового стану підприємства приділяється зовсім незначна увага.

Постановка завдання. Адекватна інформаційно-методична база є необхідною умовою якісного проведення аналізу фінансового стану. Ці питання є об'єктом уваги як спеціалістів практиків, так і теоретиків. Водночас необхідно зазначити, що розгляд аналізу фінансового стану в контексті системи управління підприємством досліджено недостатньо. Усе це привело до потреби вдосконалення за такими напрямками: розвиток теоретичної бази, спрямований на вдосконалення складових елементів забезпечення аналізу (зокрема інформаційного та методичного забезпечення); поширення його практичного використання стає можливим завдяки підвищенню ефективності управлінських рішень на підставі їх наукового обґрунтування.

Виклад основного матеріалу. Метою фінансового аналізу є формування множини альтернатив для прийняття стратегічних рішень, які забезпечать конкурентні переваги досліджуваного об'єкта та його прибутковість в довгостроковій перспективі з максимальним використанням потенціалу підприємства та змін у зовнішньому середовищі на свою користь.

Об'єкти фінансового аналізу визначаються відповідно до цілей, які ставить перед собою керівництво підприємства. Більшість дослідників до об'єктів стратегічного аналізу відносять: стратегічні господарські підрозділи (підрозділи диверсифікованої компанії), стратегічні зони господарювання (сегменти ринку), сектори бізнесу (напрями діяльності), окремі продукти (товари, послуги), фінанси, інвестиційні проекти. Інші ж об'єктом вважають лише підприємство загалом. Роль фінансового аналізу в системі управління підприємством визначається його перевагами, які дають змогу: створити інформаційну базу; зменшити негативний вплив змін зовнішнього та внутрішнього середовища на результати діяльності підприємства; швидко реагувати на зміни та вносити відповідні корективи до стратегії; визначити необхідний рівень потенціалу підприємства та дію чинників зовнішнього середовища.

Аналіз починається з огляду основних показників діяльності підприємства. У ході цього огляду необхідно розглянути наступні питання [4]:

- майновий стан підприємства на початок і кінець звітного періоду;
- умови роботи підприємства в звітному періоді;

- результати, досягнуті підприємством у звітному періоді;
- перспективи фінансово-господарської діяльності підприємства.

В останні десятиріччя інформація стала важливим ресурсом в господарській діяльності. Використання мікропроцесорної технології, електронно-обчислювальних машин і персональних комп'ютерів зумовило принципове перетворення відносин і технологічних основ діяльності у сфері економіки. Процес інформатизації розвивається як єдність трьох взаємозв'язаних процесів – комп'ютеризації, вдосконалення технологій збору, накопичення і використання інформації та інтелектуалізації. Впровадження комп'ютерної техніки, вдосконалення інформаційно-комунікаційних технологій, розвиток людського капіталу стають одними з найважливіших завдань управління.

Збільшення швидкості економічних процесів, що веде до дефіциту часу при ухваленні рішень, посилювання конкуренції, нерівномірність розподілу інформації та інші чинники роблять необхідним інформаційний супровід діяльності компаній, інформаційне програмування очікувань і поведінки економічних агентів, формування у них певних цільових установок.

Розвиток комп'ютерної техніки, інформаційно-комунікаційних технологій, створення і розповсюдження глобальної мережі Інтернет відкривають небачені раніше можливості для використання інформації. У той же час проблемами в розвитку інформаційної економіки в даний час є відсутність адекватних систем оцінки інформації та труднощі, обумовлені суперечливим поєднанням в інформації характеристик суспільного і приватного блага.

У функціонуванні інформації як економічного ресурсу особливе значення мають технічні і технологічні аспекти її використання і обігу в економіці. Саме розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) і комп'ютерної техніки відкрили нові можливості цілеспрямованого використання інформації і знань в економіці, виявили резерви прогресивного розвитку. Розвиток технологій збору, обробки, накопичення і розповсюдження інформації, організації процесу комунікацій послужили стимулом до появи і розповсюдження нових форм організації бізнесу в цілому і окремих бізнес-процесів.

В даний час на ринку комп'ютерних програм є універсальні аналітичні програми, що можуть бути застосовані для аналізу фінансового стану підприємства, а також спеціальні, що використовуються в окремих галузях економіки. Яскравими представниками таких програмних продуктів є ІНЕК-АФСП, Audit Expert, БЕСТ-Ф, ІС-АФСП, Инотек, Галактика, Парус, Concorde XAL та ін. Серед спеціальних аналітичних програм досить відомими є ІНЕК-аналітик, ІНЕК-інвестор, Project Expert, Forecast Expert, ИНФИН які дозволяють здійснити розробку бізнес-планів і інвестиційних проектів, а також провести оцінку їх економічної ефективності.

Значні переваги серед них мають ті інформаційні системи, які дозволяють користувачеві змінювати алгоритми розрахунку показників, і навіть створювати власні методики зі своїм набором розрахункових показників. Це значно розширює рамки використання системи, але, з погляду розробників, значно ускладнює створення системи і, отже, підвищує її вартість. Порівняльні характеристики найбільш поширених на ринку систем автоматизації фінансового аналізу представлені в таблиці 1.

Таблиця 1 – Порівняльні характеристики систем автоматизації фінансового аналізу

Функціональні можливості	Модуль «Фінансовий аналіз» ІС Галактика	БЕСТ-Ф	ІС-АФСП
Імпорт початкових даних	З системи «Галактика», текстових файлів і електронних таблиць	З системи «БЕСТ-4»	З будь-яких облікових систем у форматі TXT
Перевірка взаємозв'язку початкових даних	Є	Є	Є
Зміна шаблонів введення початкової інформації	Можливо	Можливо	Можливо
Перетворення початкової інформації в інший стандарт фінансової звітності	Можливо	Неможливо	Можливо
Об'єм реалізованих (підготовлених розробниками) методик аналізу (кількість аналітичних розрахункових показників)	Аналіз фінансового стану підприємства за методикою Ковальова та ін.	Аналіз структури майна, платоспроможності, фінансової стійкості, ін.	Методик аналізу – 6; аналіз активів і пасивів аналітичного балансу, доходів і витрат, притоку і відтоку грошових коштів та ін.
Наявність реалізованих методик, затверджених офіційними органами	Немає	Є	Затверджених методик – 14
Настройка і зміна шаблонів методик	Є	Є	Є
Можливість створення призначених для користувача методик	Є	Є	Є
Диференціювання результатів аналізу залежно від галузевої приналежності підприємства	Є	Є	Є

Продовж. табл. 1

Представлення результатів аналізу в графічному вигляді	Є	Є	Є
Текстовий висновок за наслідками аналізу	Немає	Немає	Є
Інструменти експорту даних	Є	Є	Є
Інші	Продумана ідеологія системи, широкий діапазон можливостей. Не зовсім зручний графічний редактор, відносно висока вартість і складність системи	Зручний довідник функцій, велика кількість реалізованих функцій, зручний табличний редактор	Комплексна оцінка фінансового стану; графічний ролик, порівняння підприємств за показниками і рядками балансу, пошукова система, будь-яка кількість валют

Якісна характеристика інформаційних потоків тісно пов'язана з головним елементом інформаційної системи та всього інформаційного забезпечення – інформацією. Можна зробити висновок, що фінансова звітність – головне джерело інформації, необхідної для оцінки фінансового стану; однак, її форма та зміст не можуть повною мірою задовольняти потреби аналітиків, саме тому виникає необхідність її вдосконалення. Отже, основною інформаційною базою для дослідження фінансового становища підприємства є бухгалтерська звітність, оскільки кожне підприємство регулярно її складає за загальновідомими правилами [5].

Висновки. Сучасний стан досліджень аналізу фінансового стану підприємств можна оцінити як такий, що викликає необхідність удосконалення інформаційного і методичного забезпечення. Таким чином, розгляд теоретичних аспектів аналізу дозволяє сформулювати висновки і представити пропозиції щодо їх реалізації: систематизація історичних етапів становлення та розвитку економічного аналізу як науки є необхідною умовою визначення її теоретичних засад і практичних аспектів використання в контексті трансформації економіки. При проведенні аналізу фінансового стану підприємства основним повинен бути системний підхід: вивчення взаємозв'язків системи аналізу і системи підприємства через діяльність апарату управління.

У зв'язку з цим необхідно покращити інформаційне і методичне забезпечення аналізу фінансового стану підприємств, а їх використання в практичній діяльності забезпечить підвищення якісного рівня управління підприємством, наслідком чого є створення необхідних умов для досягнення мети діяльності суб'єкта господарювання.

Ефективною організаційною формою проведення економічного аналізу в умовах комп'ютеризації є створення автоматизованих робочих місць аналітиків. Найбільш прийнятними для використання в цілях проведення різноманітних фінансових розрахунків є такі програмні продукти, як система БЕСТ-Ф, система 1С-АФСП, модуль «Фінансовий аналіз» системи Галактика.

Таким чином, правильна організація облікової системи на підприємстві й

впровадження системи стратегічного обліку власності як нового і перспективного напрямку у всіх країнах з ринковою економікою, зокрема в Україні – запорука ефективної й стабільної роботи підприємства. Досягнення цієї мети стає можливим завдяки впровадженню систем аналізу фінансового стану підприємства.

Список літератури

1. Салига К.С. Методичні підходи діагностування фінансового стану підприємства / К.С. Салига // Держава та регіони. Економіка та підприємництво. №3. – 2011. – С. 204–210.
2. Поддєрьогін А.М., Буряк Л.Д., Нам Г.Г., Павліковський А.М. та ін. Фінанси підприємств: Підручник / А.М. Поддєрьогін (наук. ред.). – 7-ме вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2008. – 552 с.
3. Козляченко О.М. Інформаційне забезпечення аналізу фінансового стану підприємства при загрозі банкрутства / О.М. Козляченко // Актуальні проблеми економіки. – №10 (112). – 2011. – С. 182–187.
4. Єрьоміна Н.В. Банківські інформаційні системи: Навчальний посібник. – К.: КНЕУ, 2004. – 230 с.
5. Основи інформаційних систем: Навчальний посібник / За ред. проф. В.Ф. Ситника. – К.: КНЕУ, 2007. – 252 с.

Одержано 28.12.16

УДК 657

М.А. Єфімович, студ. гр. ОА – 15МЗ*

Кіровоградський національний технічний університет, м. Кропивницький

Організаційні аспекти обліку та контролю грошових коштів бюджетних установ

У статті розглядаються питання організації обліку та контролю грошових коштів бюджетних установ та запропоновано напрямки підвищення ефективності фінансового контролю в системі казначейства.

грошові кошти, бюджетні установи, фінансування бюджетних установ, органи ДКСУ, фінансовий контроль, казначейський контроль, превентивний контроль.

Постановка проблеми та її актуальність. Одним із найголовніших елементів системи державного регулювання економіки є бюджет, від рівня збалансованості, оптимальності і виконання якого залежить соціально-економічний розвиток держави та регіонів. Для стимулювання процесів економічного зростання важливою ділянкою у виконанні бюджету є ефективність управління грошовими коштами та контроль за їх витрачанням. При цьому інформаційною базою для управління та проведення ефективного контролю грошових коштів бюджетних установ є дані бухгалтерського обліку.

В умовах кризових явищ в економіці та дефіциту бюджетних коштів актуальним є контроль за їх використанням в установах і організаціях, які фінансуються з бюджету. Тому в комплексі проблем, які стосуються удосконалення системи державного управління в Україні, важлива роль відводиться організації контролю та підвищенню його дієвості та результативності.

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Рузмайка І.В.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти організації та методології обліку та контролю грошових коштів бюджетних установ досліджуються в працях науковців, серед них О.М. Андрієнко, О.Ю. Бобровська, Р.Т. Джога, Л.І. Жидеєва, В.І. Лемішовський, М.Г. Михайлов, С.В. Свірко, В. Д. Андреев, І. А. Белобжецький, М. Т. Білуха, Ф. Ф. Бутинець, Б. Ф. Усач та ін. Проте деякі питання обліку та контролю грошових коштів бюджетних установ досі залишаються не вирішеними і потребують подальшого дослідження.

Метою статті є дослідження теоретичних аспектів організації обліку та контролю грошових коштів бюджетних установ та надання пропозицій щодо їх удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Організація обліку грошових коштів бюджетних установ регламентується положеннями Порядку бухгалтерського обліку окремих активів та зобов'язань бюджетних установ [1].

З метою зберігання грошових коштів загального фонду бюджетних установ та подальшого використання даних коштів бюджетні організації відкривають в органах Державної казначейської служби України (ДКСУ) такі види рахунків:

1) реєстраційні рахунки розпорядників бюджетних коштів – рахунки, що відкриваються розпорядникам бюджетних коштів, відокремленим структурним підрозділам розпорядників бюджетних коштів за відповідними кодами бюджетної класифікації видатків та кредитування бюджету для обліку операцій з виконання загального фонду кошторисів;

2) особові рахунки – рахунки, що відкриваються розпорядникам коштів місцевих бюджетів за відповідними кодами бюджетної класифікації видатків та кредитування бюджету для обліку руху коштів, виділених із загального та/або спеціального фондів місцевих бюджетів для розподілу між розпорядниками та одержувачами коштів місцевих бюджетів, а також відокремленими структурними підрозділами розпорядників коштів місцевих бюджетів [2].

У системі бюджетного обліку для відображення руху грошових коштів загального фонду використовуються такі рахунки бухгалтерського обліку:

1) для обліку грошових коштів на утримання бюджетної установи призначені рахунки 311 «Поточні рахунки на видатки установи», 321 «Реєстраційні рахунки»;

2) для обліку грошових коштів, призначених для переведення головному розпоряднику чи розпоряднику другого рівня для перерозподілу та переведення підвідомчим установам використовуються рахунки 321 «Поточні рахунки для переведення підвідомчим установам», 322 «Особові рахунки».

Первинними документами, що відображають надходження грошових коштів загального фонду бюджетних установ є виписки з реєстраційних рахунків органів ДКУ, які оформляються за підсумками попереднього операційного дня.

Для відображення в бухгалтерському обліку господарських операцій, пов'язаних з рухом грошових коштів загального фонду бюджетних установ, призначений меморіальний ордер № 2 «Накопичувальна відомість руху грошових коштів в органах Державного казначейства України (установах банків)» (форма 381 бюджет).

Для зберігання та обліку потоків грошових коштів спеціального фонду бюджетних установ в органах ДКСУ відкриваються спеціальні реєстраційні рахунки, а у банківських установах відкриваються спеціальні бюджетні рахунки.

Спеціальні реєстраційні рахунки розпорядників бюджетних коштів – це рахунки, які відкриваються розпорядникам бюджетних коштів, відокремленим структурним підрозділам розпорядників бюджетних коштів за відповідними кодами бюджетної класифікації видатків та кредитування бюджету для обліку операцій з виконання

спеціального фонду кошторисів [2].

У системі бюджетного обліку рух грошових потоків спеціального фонду бюджетних організацій обліковуються шляхом використання таких рахунків:

1) для обліку потоків грошових коштів, отриманих як плата за послуги призначені рахунки 313 «Поточні рахунки для обліку коштів, отриманих як плата за послуги», 323 «Спеціальні реєстраційні рахунки для обліку коштів, отриманих як плата за послуги»;

2) інші власні надходження обліковують шляхом використання рахунків 314 «Поточні рахунки для обліку коштів, отриманих за іншими джерелами власних надходжень», 324 «Спеціальні реєстраційні рахунки для обліку коштів, отриманих за іншими джерелами власних надходжень»;

3) для обліку інших надходжень спеціального фонду призначені рахунки 316 «Поточні рахунки для обліку інших надходжень спеціального фонду», 326 «Спеціальні реєстраційні рахунки для обліку інших надходжень спеціального фонду».

Важливою складовою процесу управління грошовими коштами бюджетних установ є система контролю, інтегрована в їх діяльність. При цьому контроль може бути ініційований як ззовні (наприклад, державний у формі податкового та казначейського, громадський із залученням аудиторських компаній) так і зсередини (спеціально сформований відділ, що контролює фінансову діяльність установи, зокрема процес руху грошових коштів).

Відсутність чітко налагодженої системи контролю є причиною виникнення невинуватених втрат, знижує загальну ефективність роботи бюджетних установ. Ефективність контролю визначається як рівнем його організації так і досконалістю методичного забезпечення окремих процедур та всієї системи контролю загалом.

Різні види контролю мають свою специфіку, характерні відмінності, що визначаються у завданнях, способах, формах здійснення контролю. Усі види контролю тісно пов'язані між собою, можуть взаємно накладатися, доповнювати один одного, здійснюватися у різному обсязі, з різних позицій та у різних формах.

Казначейство України виступає як учасник бюджетного процесу, що проводить попередній та оперативний (поточний) контроль за фінансуванням видатків. ДКСУ реєструє та обліковує усі бюджетні зобов'язання розпорядників бюджетних коштів, а також здійснює відображення їх у бюджетній звітності. В процесі їх реєстрації також проводиться перевірка відповідності напрямів витрачання коштів державного бюджету бюджетному асигнуванню і паспорту бюджетної програми. Відтак, на даній стадії бюджетного процесу контролюється відповідність зобов'язань бюджетним асигнуванням, відстежується реальна наявність коштів бюджетів і визначення можливостей взяття нових зобов'язань, проводиться облік нових зобов'язань, а також враховуються наслідки вказаних дій для прогнозів динаміки наявних коштів на Єдиному казначейському рахунку.

Одним із основних завдань Казначейства України є реалізація контрольних повноважень щодо перевірки використання коштів, що спрямовуються усім бюджетним установам та організаціям [3].

З метою виконання цього завдання органи ДКСУ мають можливість відслідковувати рух бюджетних коштів, які проходять через платіжні системи служби до бюджетної установи. При цьому, має місце кодування всіх касових операцій за функціональною та економічною класифікаціями. Відтак, володіючи інформацією щодо всіх операцій в розрізі кодів двох класифікацій існує можливість отримувати будь-яку оперативну інформацію на різних рівнях казначейської системи.

Контроль, здійснюваний органами ДКСУ сприяє ефективному управлінню

бюджетними коштами держави.

Ефективність казначейського контролю полягає в тому, що він дає можливість запобігти порушенням чинного законодавства на етапах забезпечення обліку та відкриття (виділення) бюджетних асигнувань, консолідації інформації про зобов'язання розпорядників коштів та їх погашення, що спричиняє позитивний вплив на управління єдиним казначейським рахунком та державними фінансами в цілому.

Дієвість казначейського контролю за попередженням нецільового використання бюджетних коштів залежить від якості його проведення, що значною мірою визначається суб'єктивними факторами – кваліфікацією, відповідальністю, уважністю і принциповістю спеціалістів органів казначейства, що здійснюють контроль та професійною компетенцією головних бухгалтерів і спеціалістів бухгалтерських служб бюджетних установ, а також об'єктивними факторами – своєчасним доведенням лімітних довідок та затвердженням кошторисів розпорядниками коштів вищого рівня, змінами законодавства і нормативно-правової бази.

Політика з підвищення ефективності фінансового контролю в органах казначейства, на наш погляд, повинна відбуватися за такими напрямками:

- залучення відповідальних фахівців органів казначейства до здійснення попереднього фінансового контролю на стадії планування бюджету;
- розробка відомчого класифікатора порушень, у якому будуть уніфіковані та систематизовані порушення, встановлені в результаті контрольних заходів органами казначейства, що сприятиме зменшенню порушень у бюджетній сфері, підвищенню впливу для недопущення причин їх виникнення.

Реалізація зазначених напрямів буде сприяти створенню відповідних організаційних та економічних механізмів для підвищення ефективності казначейського контролю грошових коштів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Грошові кошти – це основний фінансовий ресурс забезпечення функціонування та ефективної діяльності бюджетних установ, що обумовлює пріоритетність ролі грошових коштів бюджетних організацій як ключового об'єкта обліку та контролю.

Принципово важливе значення у системі управління грошовими коштами бюджетних установ відіграє використання раціональних технологій бюджетного обліку, які дають змогу забезпечити оперативний та якісний процес обліку, аналізу і моніторингу процесу кругообігу, а саме етапів формування, розподілу та використання потоків грошових коштів організацій бюджетного сектора за умов високого рівня нестабільності національної економіки.

Організація контролю руху грошових коштів у системі казначейства має певну особливість. Вона полягає в тому, що органи казначейства є єдиними виконавцями попереднього контролю та контролю на стадії здійснення платежу при виконанні державного та місцевих бюджетів і здійснюють такий контроль не вибірково, а тільки на регулярній основі. Таким чином забезпечується суворий контроль за цільовим використанням бюджетних коштів, їх бухгалтерським обліком, що є гарантією прийняття виважених управлінських рішень у бюджетній сфері.

Удосконалення процедур обліку та контролю грошових коштів бюджетних установ з метою оптимізації системи управління бюджетними організаціями є перспективним напрямом подальших наукових досліджень, що представляє значну науково-практичну цінність.

Список літератури

1. Про затвердження Порядку бухгалтерського обліку окремих активів та зобов'язань бюджетних

- установ: наказ Міністерства фінансів України № 372 від 02.04.2014 року № 372 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1206-12>.
2. Про затвердження Порядку відкриття та закриття рахунків у національній валюті в органах Державної казначейської служби України: наказ Міністерства фінансів України № 758 від 22.06.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1206-12>.
 3. Положення про Державну казначейську службу України [Електронний ресурс]: Указ Президента України від 13.04.2011 р. № 460/2011. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/460/2011>.
 4. Бухгалтерський облік у бюджетних установах і організаціях: навч. посібник / Є.Ю. Шара, О.М. Андрієнко, Л.І. Жидеєва. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 440 с.
 5. Казначейська система: Підручник / В. І. Стоян, О. С. Даневич, М. І. Мац. - 3-тє вид. змін, й доп. - Тернопіль: ТНЕУ, 2014. - 868 с.

Одержано 29.12.16

УДК 657

В.В. Кириченко, студ. гр. ОА – 15МЗ*

Кіровоградський національний технічний університет, м. Кропивницький

Організаційні аспекти обліку залученого капіталу

У статті визначено сутність залученого капіталу підприємства, його переваги і недоліки, а також основні джерела формування. Розкрито систему організації обліку залученого капіталу підприємства, що максимально забезпечує створення облікових інформаційних потоків для здійснення ефективного управління залученим капіталом підприємства.

капітал, залучений капітал, фінансові ресурси, обліковий процес, облікова політика, форма обліку, зобов'язання.

Постановка проблеми та її актуальність. Потреба вивчення питань обліку операцій при залученні капіталу та належна організація облікових робіт має важливе значення, адже перехід України на ринкові відносини спричинило необхідність застосування різноманітних джерел і форм залучення капіталу, без використання яких практично неможливо на високому і ефективному рівні досягти позитивних фінансових результатів. Проте підприємство має розпоряджатися залученими коштами так, щоб в майбутньому не тільки забезпечити зворотність і збереження грошей, але й отримати додатковий прибуток.

Ефективне управління капіталом неможливе без подальшого вдосконалення методології і організації бухгалтерського обліку, оскільки його дані є не тільки інформаційним матеріалом, але й базою господарського контролю та аналізу. Вищезазначене набуває особливої актуальності у зв'язку з потребою значного залучення позикового капіталу для прискорення темпів розвитку підприємств та економіки в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню формування та відображення в обліку залученого капіталу приділяли увагу такі вчені: І.О. Бланк, М.Т. Білуха, О.Д. Василик, О.М. Загородна, В.М. Івахненко, К.В. Ізмайлова, М.Я. Коробов, Л.А. Лахтіонова, Л.О. Лігоненко, А.А. Мазаракі, В.О. Мец, Є.В. Мних, В.М. Опарін, П.Я. Попович, В.В. Сопко, С.І. Шкарабан та ін. Проте багато теоретичних положень,

* Науковий керівник: д-р екон. наук, проф. Пальчук О.В.

які стосуються трактування залученого капіталу та його облікового відображення є дискусійними та потребують подальшого дослідження.

Метою статті є дослідження організаційних аспектів формування, облікового відображення залученого капіталу та розробка напрямків удосконалення обліку залученого капіталу.

Виклад основного матеріалу. Залучення засобів із зовнішніх джерел (грошові кошти інших установ, банківських установ, що не відносяться до власних коштів) є дуже важливими при здійсненні виробничо-господарської діяльності підприємства, оскільки скорочує загальну потребу господарюючого суб'єкта у власних коштах, стимулюючи одночасно до більш ефективного використання останніх.

Усі підприємницькі структури на певному етапі своєї діяльності у більшій чи меншій мірі відчувають дефіцит вільних коштів, інших ресурсів. У такі моменти для підприємства особливо важливими є зовнішні джерела фінансування – позиковий капітал.

Позиковий (залучений) капітал – це залучені підприємством на умовах фінансування господарської діяльності на принципах строковості, поверненості і платності. Позиковий капітал, що використовується підприємством, характеризує в сукупності обсяг його фінансових зобов'язань [4]. Переваги та недоліки залученого капіталу наведено в таблиці 1.

Таблиця 1 – Переваги та недоліки залученого капіталу

Позиковий капітал	
Переваги	недоліки
<ul style="list-style-type: none"> - широкі можливості залучення; - забезпечує ріст фінансового потенціалу підприємства і темпів обсягів його господарської діяльності; - нижча вартість; - здатність генерувати приріст фінансової рентабельності. 	<ul style="list-style-type: none"> - ризик зниження фінансової стійкості та втрати платоспроможності; - генерує меншу норму прибутку; - висока залежність вартості позиченого капіталу від коливань кон'юнктури фінансового ринку

Визначення залученого капіталу як специфічного об'єкта облікової системи передбачає побудову ефективної системи його обліку та адекватної організації облікових робіт. Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [1] питання організації бухгалтерського обліку віднесені до компетенції власника підприємства.

Організація бухгалтерського обліку залученого капіталу охоплює інформаційне, матеріально-технічне, кадрове та інше забезпечення здійснення облікового процесу, а також управління ним. Поєднання принципів та методів організації обліку реалізується на практиці у формі наказу про облікову політику, який є основним внутрішньогосподарським нормативно-правовим актом підприємства для організації бухгалтерського обліку. Зміст облікової політики щодо залучення капіталу зводиться до такого: вона має розкривати бухгалтерську процедуру оброблення даних про факти залучення капіталу підприємством з дотриманням принципів фінансової звітності.

Облікова політика щодо залученого капіталу підприємства передбачає цілісність в організації обліку залученим капіталом й охоплює всі його складники: методичний, технічний, організаційний. Методичний аспект передбачає розроблення правил та

порядок ведення обліку залученого капіталу. Під час формування облікової політики з конкретного питання ведення й організації обліку, підприємство вибирає спосіб, дозволений законодавчими і нормативними актами. Однак на практиці, як правило, відсутні підходи до розкриття методичних аспектів облікової політики. Якщо підприємства і формують облікову політику, то питання методичного забезпечення облікових робіт щодо залучення капіталу залишається не вирішеним.

Формуючи облікову політику щодо залученого капіталу доцільно розкрити такі її елементи: класифікація залученого капіталу та порядок його відображення в балансі; методи оцінки зобов'язань та порядок їх визнання; порядок ведення обліку витрат з обслуговування залученого капіталу; склад, порядок формування та використання забезпечень майбутніх витрат і платежів; порядок обліку оренди та ін.

Технічний аспект облікової політики передбачає вибір форми ведення обліку, організації бухгалтерської служби та її взаємозв'язок з іншими службами, робочий план рахунків, технологію оброблення даних тощо. Основними складниками техніки облікової політики щодо обліку залученого капіталу є: рахунки обліку залученого капіталу; технологія оброблення даних (послідовність збору, фіксації, оброблення інформації щодо обліку залученого капіталу та записи їх у реєстрах); порядок здійснення інвентаризації залученого капіталу; інші види робіт.

Організаційний аспект облікової політики передбачає розкриття того, як здійснюються способи обліку з погляду побудови бухгалтерської служби, її складу та співвідпорядкованості окремих облікових підрозділів та робітників, визначення місця бухгалтерії в системі управління, взаємодії з іншими службами. Організація обліку залученого капіталу має охоплювати такі елементи: схему документообігу операцій щодо залученого капіталу суб'єктом господарювання; визначення обов'язків у посадовій інструкції працівника бухгалтерії та головного бухгалтера щодо організації обліку залученого капіталу підприємства; інші рішення необхідні для організації обліку залученого капіталу підприємства.

Формування облікової політики щодо обліку залученого капіталу проілюструємо за допомогою рисунку 1.

Важливим елементом та складовою облікової політики щодо організації бухгалтерського обліку є застосування раціональної форми ведення обліку, яка обирається підприємством самостійно, але при цьому повинні виконуватися такі вимоги: дотримання єдиних принципів бухгалтерського обліку; врахування особливостей діяльності підприємства; врахування специфіки технології оброблення облікових даних.

Відповідно до Методичних рекомендацій із застосування реєстрів бухгалтерського обліку облік операцій з залучення капіталу, зокрема облік з отримання довготермінових і короткотермінових позик відображається в журналі 2, облік розрахунків з постачальниками і підрядчиками, заборгованості з податків і платежів, облік отриманих короткотермінових і довготермінових векселів, довготермінових і поточних зобов'язань (крім зобов'язань, облік яких ведеться в Журналі 2), відтермінованих податкових зобов'язань здійснюється в Журналі 3 і відомостях аналітичного обліку 3.3-3.6 [3]. Відомість 3.3 призначена для аналітичного обліку розрахунків з постачальниками та підрядчиками. Варто зазначити, що до складання Відомості 3.3 є чимало зауважень, а саме: ведення аналітики в розрізі, насамперед, номерів запису, потім – дати та номеру документу, і взагалі без вказівки найменування постачальника; неможливість виділення двох сальдо; недостатня кількість граф для відображення кореспонденції рахунків.

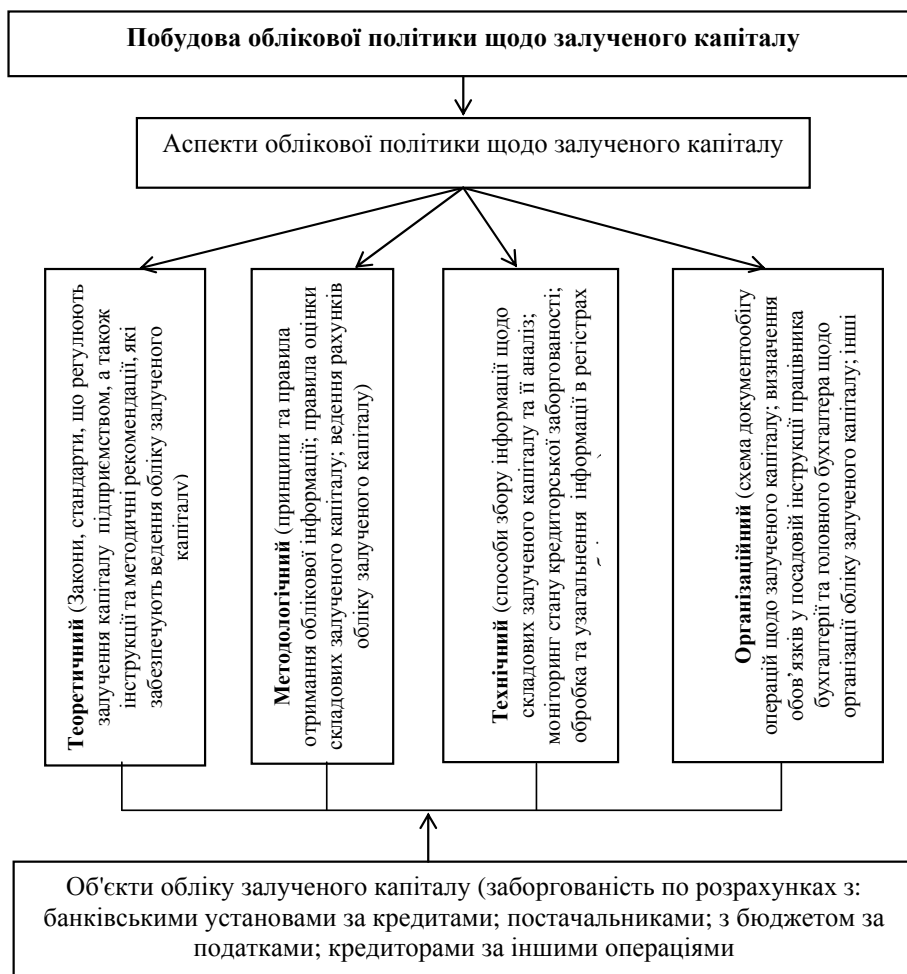

Рисунок 1 – Облікова політика підприємства щодо обліку залученого капіталу

Виходячи з характеру наведених недоліків, найбільш прийнятним є ведення Відомості за лінійно-позиційним способом, тобто в кожному рядку відображати стан розрахунків з одним контрагентом, а всю детальну інформацію нагромаджувати у спеціальному реєстрі аналітичного обліку. Отже, розроблення спеціального реєстру аналітичного обліку та рекомендації щодо внесення змін до реєстрів синтетичного обліку: Журналу №3 та Відомостям до нього допоможе зробити облік залученого капіталу підприємства більш простим, зрозумілим, ефективним та менш трудомістким.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Залучений капітал будь-якого підприємства є важливим об'єктом обліку. Одночасно залучений капітал, як специфічний об'єкт фінансових відносин, є й інструментом фінансового управління. Ефективне управління залученим капіталом передбачає відпрацювання облікової політики, яка повинна передбачати теоретичний, методологічний, технічний та організаційний аспекти. Своєчасно надана інформація про операції із залучення капіталу надасть змогу ефективно спрогнозувати подальший розвиток підприємства, отримати прибуток у майбутньому.

Запропоновані напрямки формування облікової політики та структури реєстрів синтетичного і аналітичного обліку щодо залученого капіталу дозволять відпрацювати оптимальну систему бухгалтерського обліку підприємства.

Список літератури

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua>
2. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від 07.02.2013 р. № 73 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon1.rada.gov.ua>
3. Методичні рекомендації із застосування реєстрів бухгалтерського обліку, затверджені наказом МФУ від 29.12.2000 № 356 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua>
4. Ляшенко Г.П. Управління капіталом підприємства для зміцнення бази оподаткування / Г.П. Ляшенко. – Ірпінь: Навчально-методичний посібник. – Національна академія ДПС України, 2004 – 194 с.
5. Пушкар М.С. Облікова політика і звітність: навчальний посібник. – Тернопіль: Карт-бланш, 2003. – 141 с.

Одержано 29.12.16

УДК 621.795

В.В. Мельник, магістр гр. АТ-15М-1,5, В.О. Дубовик, доц., канд. техн. наук
Кіровоградський національний технічний університет

Обґрунтування методики організації комбінованого режиму руху на автобусному маршруті

Проаналізовано сучасний стан, проблеми і перспективи розвитку маршрутної системи міста при організації пасажирських перевезень автомобільним транспортом та особливості формування пасажиропотоків. Обґрунтовано методику організації комбінованого режиму руху автобусів на міських маршрутах. Запропоновано шляхи вдосконалення організації пасажирських перевезень застосуванням комбінованих режимів руху на маршрутах.

режим руху, інтервал руху, маршрут, маршрутна система, пасажирські перевезення, пасажиропотік

Актуальність. Перспективи стійкого розвитку міст пов'язують із стимулюванням транспорту загального користування [1]. Головна мета активізації перевезень міським пасажирським транспортом полягає у переключенні частини пасажиропотоків з індивідуального на транспорт загального користування і у створенні більш збалансованої транспортної системи, що знижує екологічне навантаження на міське середовище, підвищує швидкість і безпеку поїздок.

В зв'язку з економічними проблемами в країні практично зникли різновиди швидкісного автобусного сполучення [2]. Найбільше поширення одержали перевезення пасажирів у режимі маршрутних таксомоторів. А це призводить до надмірного збільшення наповненості рухомого складу, і як наслідок, до зменшення комфортності поїздок та рівня безпеки пасажирів.

Завдання та об'єкт досліджень. Тому необхідно покращити якість транспортного обслуговування населення шляхом вибору раціональних методів організації руху на автобусних маршрутах. До перспективних методів організації руху на маршрутах відносять комбіновані режими руху та режими відправлення транспортних засобів у рейс [3], що дозволяють підвищити перевізну здатність маршруту, поліпшити рівень транспортного обслуговування, надати послуги з

врахуванням платоспроможності населення та зменшити витрати транспортних підприємств на перевезення. Не зважаючи на практичне застосування всіх відомих методів організації руху автобусів на маршрутах до теперішнього часу невизначеним залишаються раціональні області їх використання, майже відсутні методичні рекомендації для їх реалізації, а частина з них зовсім недосліджена.

Це пояснюється тим, що маршрутна система міського пасажирського транспорту дуже складна, а її аналіз і вдосконалення, тобто покращення характеристик – достатньо складний трудомісткий процес. Практично цей процес для міста середньої величини неможливий без застосування економіко-математичних методів і ЕОМ [4]. Крім того реальна маршрутна система будь-якого міста має дуже багато деталей, які ускладнюють або навіть роблять неможливим її формалізацію. Відвертаючи увагу від цих деталей і беручи за основу лише основні характеристики кожного маршруту і маршрутної системи міського пасажирського транспорту в цілому, які визначають рівень якості обслуговування пасажирів і економічні показники транспорту, створюють модель маршрутної системи міського пасажирського транспорту. Як і будь-яка модель, вона лише в деякій мірі приблизно відповідає реальній моделі маршрутної системи.

Чим менше характеристик маршрутної системи міського пасажирського транспорту враховано в її моделі, тим ця модель виходить простіша, а її аналіз і вдосконалення доступніші для практичних робітників транспорту. Прикладом найпростішої моделі маршрутної системи міського пасажирського транспорту є схеми маршрутів. Але така модель являє достатньо обмежені можливості покращення характеристики системи, так як не містить даних про чисельність і типи рухомого складу, пасажиропотоки, інтервали руху і т.д..

В зв'язку з цим рекомендується автотранспортним підприємствам і транспортним управлінням [5] основну частину доповнення парку автобусів в першу чергу направляти на існуючі маршрути із збільшення частоти їх руху. Але ці рекомендації лише частково вирішують вказані проблеми і приводять до додаткових економічних затрат перевізників. На нашу думку одним з рішень даних проблем є організація комбінованих режимів руху (РР) на маршрутах.

Результати досліджень. Застосування комбінованих маршрутів передбачає мінімізацію сумарних витрат часу пасажирів на пересування, які є цільовою функцією і залежать від витрат часу на підхід до зупинки, очікування транспортного засобу, посадки, поїздки, висадку з транспортного засобу, а також доставку до місця призначення. Ось чому, найбільш складним елементом розв'язання задачі є вибір змінної, яка характеризує рух транспортних засобів в звичайному та експресному режимах руху.

Основна відмінність комбінованого маршруту (КМ) від звичайного (ЗМ) полягає в тому, що при організації руху на комбінованому маршруті на кожній зупинці маршруту зупиняється лише частка загальної кількості автобусів, які працюють на маршруті. При цьому частка автобусів, яка зупиняється на кожній зупинці маршруту, залежить тільки від РР, а отже, точно характеризує комбінований РР автобусів відносно даної зупинки.

Тому в якості змінної для задачі, що розглядається визначення КРР автобусів на маршруті ми прийmemo частку автобусів k_j , яка повинна зупинитися на кожній j -й ($j=1, 2, 3, \dots, n$) зупинці маршруту при КРР.

Основне обмеження змінної $0 \leq k_j \leq 1$ (при необхідності вводяться додаткові обмеження).

Наприклад, при обмеженні 10 хв. max-го часу очікування пасажирів та max-го інтервалу руху автобусів на маршруті змінна k_j може змінюватись: $0,5 \leq k_j \leq 0,8$.

Сумарні витрати часу пасажирів на пересування по маршруту T_j в залежності від частки автобусів k_j , які зупиняються на кожній зупинці:

$$T_j = Q_j \left[\left(P_{відмj} + \frac{1}{2} \right) \frac{T_{об}}{A \cdot k_j} + \frac{\sigma^2 A \cdot k_j}{2T_{об}} \right] + R_j \left[\left(P_{відмj} + \frac{1}{2} \right) \frac{T_{об}(T_{об} - \delta_j)}{A(T_{об} - \delta_j k_j)} + \frac{\sigma^2 A(T_{об} - \delta_j k_j)}{2T_{об}(T_{об} - \delta_j)} \right] - F\delta_j + Z, \quad (1)$$

де Q_j – кількість пасажирів, які користуються j -тою зупинкою маршруту;

R_j – кількість пасажирів, які не користуються j -тою зупинкою маршруту;

F_j – кількість пасажирів, які проїжджають j -ту зупинку маршруту;

A – кількість автобусів на маршруті;

$T_{об}$ – час обороту звичайного автобусу на маршруті, хв.;

δ_j – середній час затримки на j -й зупинці, хв.;

σ – нерегулярність руху автобусів на маршруті, хв.;

$P_{відмj}$ – імовірність відмови в посадці (на j -й зупинці);

Z – постійна частина загальних витрат часу пасажирів, яка не залежить від PP автобусів на маршруті, хв.

Згідно методики проведення обстеження [5].

$$P_{відмj} = \sum_{\mu=0}^{\bar{\omega}} \left((T_{об} \lambda_j A^{-1}) \frac{\mu}{\mu!} \right) e^{-(T_{об} \lambda_j A^{-1})} \approx \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_{x_j}^{\infty} e^{-\left(\frac{y^2}{2}\right)} dy_j, \quad (2)$$

де μ – параметр закону Пуасона;

α_j – інтенсивність пасажиропотоку на перегоні маршруту, яка починається від j -тої зупинки, пас/хв.;

x_j, y_j – відповідно нижня межа та перемінна інтегрування;

$$x_j = \frac{\omega + 0,5 - T_{об} \lambda_j A^{-1}}{\sqrt{T_{об} \lambda_j A^{-1}}}; \quad (3)$$

$$x_j \leq y_j \leq \infty$$

Використання даного результату дозволяє аналогічно визначити середні витрати часу пасажирів на очікування $T_{очік}$ в залежності від кількості і пасажиромісткості автобусів на маршруті, враховуючи відмови в посадці.

Для визначення часу очікування пасажиром автобуса існує три методи: експериментальний, імітаційного моделювання та аналітичний.

Експериментальний метод включає великі витрати ручної праці і часу.

Метод імітаційного моделювання також вимагає суттєвих витрат часу на кожен розрахунок, у зв'язку з необхідністю великої кількості ітерацій.

Аналітичний метод забезпечує простий розрахунок з досить високою точністю, оскільки враховує всі фактори, які суттєво впливають на час очікування.

Середній час очікування пасажиром автобуса на зупинці j

$$t_o = \frac{i}{2} + \frac{\sigma_j^2}{2i} + P_{відм.j} \cdot i, \quad (4)$$

де i - плановий (розрахунковий) інтервал руху автобусів на маршруті, хв.;

σ_j - середнє квадратичне відхилення інтервалу руху автобусів від розрахунку руху на j -й зупинці, хв. (характеристика фактичної регулярності руху автобусів).

Для знаходження оптимального режиму руху автобусів відносно зупинок маршруту необхідно визначити значення k_j , за допомогою якого можна досягти мінімуму сумарних витрат часу пасажирів T_j (з розрахунку вказаних вище обмежень).

Відповідно до умови мінімуму функції однієї змінної математична модель розглянутої задачі представлена сукупністю n диференціальних рівнянь: $\frac{dT_j}{dk_j} = 0$.

Розв'язання цих рівнянь визначає оптимальне значення для кожної зупинки маршруту:

$$k_j = \sqrt{\frac{Q_j T_{об}^2 (T_{об} - \delta_j) (2P_{відм.j} + 1)}{Q_j A^2 (T_{об} - \delta_j) \sigma^2 + R_j [(2P_{відм.j} + 1) S_{об}^2 - \sigma^2 A^2] \delta_j + 2AF_j T_{об}^2 \delta_j}} \quad (5)$$

На практиці i необхідно визначити з точністю до 0,1.

Вираз дозволяє дослідити залежність оптимального режиму руху автобусів на маршруті від кожного з параметрів F_j , A , $T_{об}$, δ_j , σ , $P_{відм.j}$. Варіюючи значення цих параметрів, ми отримуємо можливість моделювати відповідні ситуації на маршруті і визначаємо необхідні зміни в організації руху автобусів.

При регулярності руху автобусів на маршруті ($\sigma = 0$) і відсутності відмов в посадці ($P_{відм.j} = 0$) вираз приймає вигляд:

$$k_j = \sqrt{\frac{Q_j (T_{об} - \delta_j)}{(R_j + 2AF_j) \delta_j}} \quad (6)$$

В тих випадках, коли $T_{об} \gg \delta_j$, $2AF_j \gg R_j$,

$$k_j \approx \sqrt{\frac{Q_j T_{об}}{2AF_j \delta_j}} \approx 0,8 \sqrt{J_{вих} \frac{Q_j}{F_j}}, \quad (7)$$

де $J_{вих}$ - вихідний інтервал руху автобусів на маршруті (до організації комбінованого РР), хв.

Припустима похибка при цьому для реальних маршрутів не перевищує 1 - 2% і не має практичного значення.

Для визначення значення k_j в залежності від вихідного інтервалу руху $J_{вих}$ і відношення $\frac{Q_j}{F_j}$ була складена спеціальна розрахункова таблиця, яка містить всі

можливі значення k_j (від 0,1 до 0,9) і основні інтервали руху автобусів $J_{вих}$ (від 4 до 26 хв.). При подальшому збільшенні інтервалу руху автобусів на маршруті, організація комбінованого РР є недоцільною і призводить до збільшення сумарних витрат часу пасажирів.

При $J_{вих} > 10$ хв. організація КРР на маршруті є недоцільною.

З виразу можна отримати необхідну умову організації КРР автобусів на маршруті в залежності від розподілу пасажиропотоку. Оскільки організація швидкісного та експресного РР може бути оптимальною тільки за наявності на маршруті зупинок із значеннями $k_j \leq 0,8$, з виразу можна отримати необхідну умову

організації КРР автобусів на маршруті $\frac{F_j}{Q_j} \gg J_{вих}$, тобто кількість пасажирів, які

проїжджають j -ту зупинку, повинна бути в 3 - 5 разів більша за кількість пасажирів, які користуються цією зупинкою. Це дозволить після визначення пасажиропотоку на маршруті оцінити доцільність організації швидкісного РР автобусів.

На основі отриманих значень змінної k_j для всіх зупинок маршруту можна побудувати КРР автобусів на маршруті. Якщо об'єднати зупинки маршруту з однаковими значеннями отримуємо відповідні РР. Сукупність отриманих режимів

становить оптимальний КРР автобусів на маршруті. При введенні даного РР автобусів досягається мінімум сумарних витрат часу пасажирів на маршруті.

Вся необхідна інформація про розподіл пасажиропотоку на маршруті може бути отримана з достатньою точністю на основі пасажирообміну зупинок:

$$Q = \sum_{j=1}^n \frac{(\Pi_j + B_j)}{2}; Q_j = \Pi_j + B_j; R_j = Q - Q_j, \quad (8)$$

де Π_j - кількість посадок на j -й зупинці маршрут, пас.;

B_j - кількість висадок на j -й зупинці маршруту, пас.

Однак організація більш двох РР автобусів на одному маршруті ускладнює використання автобусів та управління рухом. Тому, при організації швидкісних, експресних та скорочених режимів руху автобусів доцільно використовувати більш просту, комбіновану систему, яка містить два різних РР: ЗРР+ШРР, ЗРР+ЕРР, ЗРР+СРР.

Для перетворення КРР, який містить більш двох РР в простий, необхідно визначити граничне значення змінної $k_j = k_s$, яка відокремлює ЗРР від ШРР. Значення, що потрібно знати, визначається перебором значень k_j інтервалів $k_{\min} < k_j < 1$. На практиці необхідно приймати $k_{\min} < k_j < 0,8$, де k_{\min} - мінімальне із отриманих значень змінної k_j .

Критерієм оптимальності при переобранні значень є мінімум сумарних витрат часу пасажирів. Теоретично процес визначення оптимального значення досить трудомісткий. Однак на практиці кількість розглянутих значень k_j (які вказані в вищенаведеному інтервалі), як правило, не перевищує 2 - 3, і визначення k_s не викликає труднощів.

Після визначення оптимального граничного значення k_s всі зупинки маршруту, для яких $k_j \leq k_s$ відносять до ЗРР, а всі зупинки, для яких $k_j \geq k_s$ - до швидкісного РР. З'єднуючи всі зупинки, для яких $k_j > k_s$, ми отримуємо швидкісний РР автобусів на маршруті.

Визначаємо необхідну кількість автобусів для роботи у звичайному РР і швидкісному РР. В відповідності до вище наведених значень змінної k_j на ЗРР повинні працювати:

$$A_s = A \cdot k_s \text{ автобусів,} \quad (9)$$

а у швидкісному РР

$$A_{III} = A - A_s = A \cdot (1 - k_s) \text{ автобусів.} \quad (10)$$

Таким чином, розподіляються автобуси на маршруті при організації спрощеного комбінованого РР. На цьому основна стадія побудови КРР закінчується. В подальшому операції (побудова графіка виходу автобусів на лінію та повернення на АТП, складання розкладу руху і т.д.) виконують окремо для ЗРР та ШРР автобусів, згідно існуючих методик.

Загальний висновок. Приведена методика організації комбінованого режиму руху на маршруті дає змогу мінімізувати сумарні витрати часу пасажирів на пересування, які є цільовою функцією і залежать від витрат часу на підхід до зупинки, очікування транспортного засобу, посадки, поїздки, висадку з транспортного засобу, а також доставку до місця призначення. Введення КРР автобусів на маршрутах підвищує якість обслуговування пасажирів без збільшення кількості автобусів, що дозволяє зменшити витрати перевізників.

Список літератури

1. Пассажи́рские автомоби́льные перево́зки: Ученик для вузов / Гудков В.А, Л.Б. Миротин, А.В. Вельможин, С.А. Ширяев; Под ред. В.А. Гудкова В.А. – М.: Горячая линия – Телеком, 2006. – 448 с.
2. Прищепчук О. Щодо розвитку швидкісних пасажирських перевезень / О. Прищепчук // Транспортні інновації. - 2010. - №12. - С. 6-16.
3. Сологуб Д.М. Элементы теории транспортного процесса автомобильных перевозок. – 2-е изд., перераб., - Киев: Издательско-полиграфический центр «Киевский университет», 2003. – 220 с.
4. Экономико-математические модели смешанных перевозок [Монография] / М.Я. Постан Одесса: Астропринт, 2006, 369 с.
5. Автомобільний транспорт в Україні. Нормативна база. – К.: КНТ, АТІКА, 2004. – 320с.

Одержано 29.12.16

УДК 631. 37

І.В.Шепеленко, доц., канд. техн. наук, М.С.Яровий, ст. гр. АТ-15М-1,5

Кіровоградський національний технічний університет

Шляхи покращення екологічності автомобілів

Метою даної роботи є аналіз шляхів покращення екологічних показників автомобілів. Розглянуті основні напрями зменшення викидів шкідливих речовин ДВЗ. Найбільш ефективним в сучасних умовах є застосування альтернативних видів палива, одним із яких є біопаливо. Переведення автомобіля на біодизельне паливо допоможе знизити його експлуатаційні витрати за рахунок меншої вартості біодизеля та покращити екологічні показники

автомобіль, екологічні показники, альтернативні види палива, біопаливо

Автомобіль є значним джерелом забруднення навколишнього середовища, перш за все, через викиди шкідливих речовин з відпрацьованими газами двигунів внутрішнього згорання (ДВЗ). При спалюванні вуглеводневого палива в атмосферу викидаються продукти згорання, які містять близько 400 хімічних речовин, у тому числі токсичних та канцерогенних. Забруднення атмосфери цими речовинами викликає екологічні проблеми [1, 2].

Основними екологічними проблемами, які пов'язані з використанням у ДВЗ нафтових палив є [3]:

- проблема потепління клімату планети внаслідок «парникового ефекту»;
- теплове забруднення навколишнього середовища;
- проблема кислотних дощів, що містять сірчану та азотну кислоти;
- фотохімічний смог, пов'язаний з реакціями, що протікають під впливом ультрафіолетового випромінювання;
- забруднення морів і річок нафтою та нафтопродуктами внаслідок витоків при видобуванні та транспортуванні;
- шум, вібрація та інш.

На сьогодні існують багато шляхів покращення екологічних показників автомобілів, але більшість дослідників [4, 5 та інш.] розглядають наступні основні напрями (рис.1).

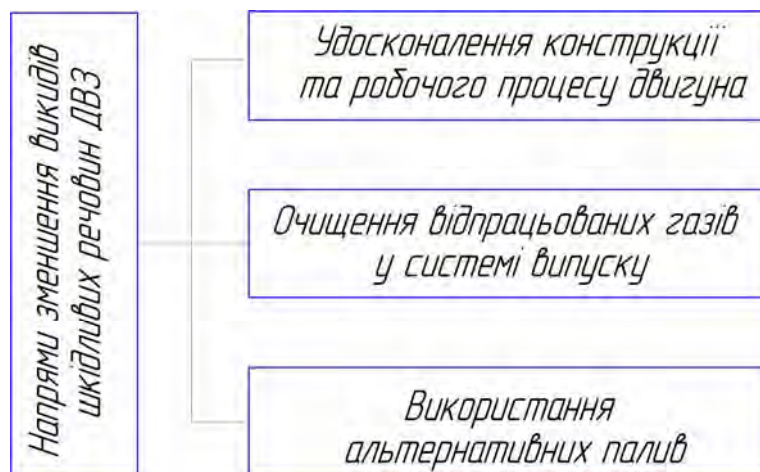

Рисунок 1 – Напрями зменшення викидів шкідливих речовин ДВЗ

Напрямок покращення екологічних показників за рахунок удосконалення конструкції ДВЗ не можна застосовувати для двигунів, що знаходяться в експлуатації. Нейтралізатори відпрацьованих газів можна застосовувати для всіх типів ДВЗ, в тому числі й на автомобілях, випущених у попередні роки, двигуни яких не відповідають вимогам стандартів [5].

Одним із найбільш ефективних шляхів покращення екологічності автомобілів є застосування альтернативних видів палива. Інтерес до альтернативних джерел енергії, зокрема, до альтернативних видів палива, підвищується з кожним витком росту цін на нафту і нафтопродукти.

Альтернативні види палива можна класифікувати за наступними ознаками:

- за складом: вуглеводнево-кислотні (спирти), ефіри, водневі палива з добавками;
- за агрегатним станом: рідкі, газоподібні, тверді;
- за об'ємом використання: цілком, як добавки;
- за джерелам сировини: з вугілля, торфу, сланців, біомаси, горючого газу, електроенергії та інш.

У роботі проаналізовані недоліки та переваги кожного з видів палива (рис.2).

На даному етапі розвитку вітчизняної альтернативної енергетики більш раціональним є використання в ДВЗ палив рослинного походження, які можна ефективно використовувати в двигунах без зміни конструкції, або незначної її модифікації [6].

Виробництво біопалива в умовах Кіровоградської області має досить серйозні перспективи [7]. Якщо випуск біодизельного палива буде відбуватися в значних обсягах, Україна зможе значно зменшити імпорту енергоресурсів, а отже й економічну й політичну залежність від постачальників нафти. Сільськогосподарський потенціал області й наявність в нашому регіоні переробних виробництв дозволить експортувати ріпак і біодизельне паливо. У той же час агропромисловий комплекс Кіровоградської області одержить додаткове завантаження й прибутки. Переведення автомобіля на біодизельне паливо допоможе знизити його експлуатаційні витрати за рахунок меншої вартості біодизеля та покращити екологічні показники.

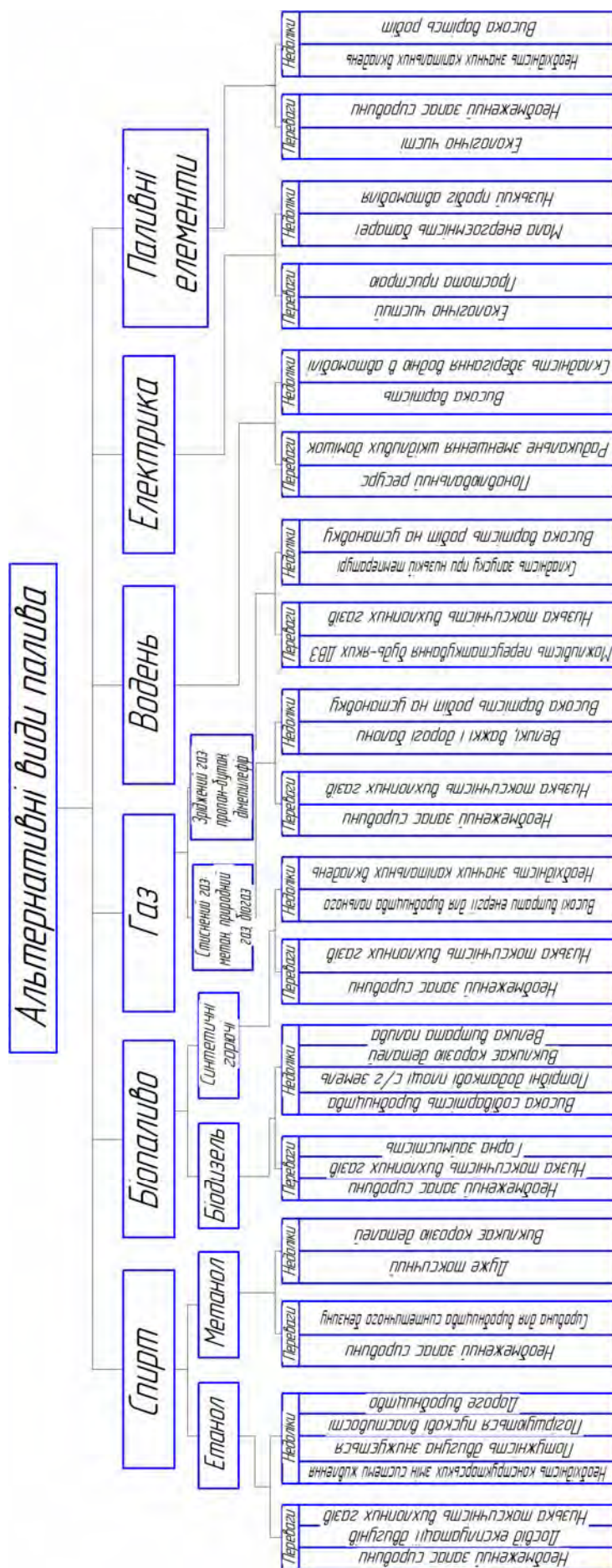

Рисунок 2 – Аналіз альтернативних видів палив

Список літератури

1. Атамась А.І. Підвищення екологічних показників дизельного автомобіля під час використання біодизельного палива / А.І. Атамась, В.Ф. Шапко, С.В. Шапко // Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. – Кременчук : КрНУ ім. М. Остроградського, 2012. – Вип. 3/2012 (74). – С. 128–132.
2. Кабанов О.М. Екологія автомобільного транспорту. Конспект лекцій. – Харків: Видавництво ХНАДУ, 2011. – 142 с.
3. Звонов В.А. Образование загрязнений в процессе сгорания / В.А. Звонов. – Луганск: Издательство Восточнoукраинского государственного университета, 1998. – 126 с.
4. Поляков А.П. Поліпшення економічних та екологічних показників автомобіля з дизельним двигуном, переведеним на біодизельне паливо / А.П. Поляков, Д.О. Галушак, О.В. Вдовиченко, Б.С. Маріянюк // Матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні технології та перспективи розвитку автомобільного транспорту»: 21-23 жовтня 2013 р. – Вінниця: ВНТУ, 2013.
5. Шапко В.Ф. Методика досліджень екологічних показників дизельних автомобілів / В.Ф. Шапко, С.В. Шапко, А.І. Атамась // «Екологічна безпека»: Науковий журнал.– Кременчук : КНУ ім. М.Остроградського, 2011– Вип.1/2011 (11) – С. 81–84.
6. Ковбасенко С.В. Перспективи виробництва і використання біодизельного палива в Україні / С.В. Ковбасенко, В.В. Сімоненко // Вісник національного транспортного університету: в 2-х частинах: Ч. 2. – К: НТУ, 2007. – Випуск 15. – С.28 – 31.
7. Кропівний В.М. Перспективи використання альтернативних видів палива для автомобілів/ В.М. Кропівний, І.В. Шепеленко, М.В. Красота, І.Ф. Василенко// Техніка в сільськогосподарському виробництві, галузеве машинобудування, автоматизація. – Кіровоград: КНТУ, 2008. – Вип.20. – С.110-116.

Одержано 16.01.17

УДК 657

Н. В. Балицька, магістр гр. ОА-15 - МЗ*

Кіровоградський національний технічний університет

Сучасний стан та напрямки розвитку регламентації обліку в бюджетній сфері

У статті проаналізовано і узагальнено сучасний стан та напрями розвитку регламентації обліку в бюджетній сфері. Виділено етапи розвитку регламентації та розкрито особливості кожного з них. Визначено ступінь свободи бюджетних установ у виборі облікової політики. Визначено недоліки та напрями подальшого розвитку регламентування обліку в бюджетній сфері з урахуванням міжнародних вимог бухгалтерського обліку.

бюджетні установи, державний сектор, облікова політика, елементи облікової політики, міжнародні стандарти

Актуальність дослідження. Пошук шляхів удосконалення організації та нормативно-правової бази обліку в бюджетних установах потребує, перш за все, глибокого знання сучасного стану та наявної проблематики. Проблеми нормативного регламентування обліку в бюджетних установах глибоко досліджується сучасними

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Крячко В.Г.

науковцями, зокрема, Дорошенко О.О. [1], Кладницькою Т. А. [2], Максимовою В. М. [3], Остап'юк Н.А. [4], Хомуляк Т.І. [5] та інші.

Однак, сучасний стан регламентування обліку в бюджетній сфері не є достатньо вивченим. Активізація інтеграційних процесів, стрімкий розвиток науково-технічного і технологічного прогресу, трансформація національної системи бюджетного обліку породжує низку нових завдань, які потребують дослідження й обґрунтованого їх вирішення, що пояснює підвищений інтерес та актуальність вивчення даного питання.

Мета, завдання, об'єкт дослідження. Мета дослідження полягає у вивченні стану нормативного регламентування обліку в бюджетній сфері, визначенні його проблем та подальших напрямів розвитку з урахуванням національних особливостей.

Результати дослідження. Впродовж тривалого часу вважалось, що усі ділянки обліку господарської діяльності бюджетних установ є чітко визначеними. Дійсно жоден вид обліку немає стільки рівнів законодавчого регулювання та кількості нормативних документів як бюджетний.

Система нормативного регулювання бухгалтерського обліку бюджетних установ в Україні представлена п'ятьма рівнями, кожен з яких об'єднує окрему групу нормативних документів обов'язкових до виконання.

Перший рівень регламентування представлений законами, які регулюють бюджетні правовідносини (Бюджетний кодекс України, Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999 року № 996-XIV, Закон України «Про Державний бюджет України» та інші).

Другий рівень регламентування бухгалтерського обліку в бюджетній сфері це – нормативно-правові акти, прийняті на підставі Бюджетного кодексу України.

Третій рівень представлений наказами ДКУ та інших органів виконавчої влади.

Четвертий рівень регламентів становлять рішення органів АР Крим, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування.

Останній, п'ятий рівень регламентування обліку в бюджетних установах представлений внутрішніми регламентами конкретної бюджетної установи.

Отже, лише останній (п'ятий) рівень організації бухгалтерського обліку – стосується рішень, що приймаються керівництвом підприємства на підставі попередніх чотирьох пакетів документів нормативно-правового забезпечення, що підтверджує достатньо суворе регламентування обліку бюджетних установ.

Основні напрями удосконалення бюджетного обліку та його регламентації з врахуванням міжнародних стандартів (МСБОДС) визначено Стратегією модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007-2015 роки. Фактично спостерігається пролонгування реформування обліку в державному секторі на невизначений термін, оскільки введено в дію з 1 січня 2015 року лише дев'ять стандартів бухгалтерського обліку, ще десять прийнято і буде введено в дію з 1 січня 2017 року, терміни прийняття інших стандартів невідомі.

Облік у бюджетних установах зазвичай був жорстко регламентованим, це обумовлено необхідністю управління та контролю за використанням державних коштів. Прийняття нових стандартів обліку в державному секторі дає бюджетним установам певну свободу в організації облікового процесу.

Ступінь свободи бюджетних установ у виборі облікової політики відповідно до вимог нових МСБОДС (рис. 1)

Рисунок 1 - Елементи облікової політики за вибором бюджетних установ

Проаналізувавши розвиток регламентації бухгалтерського обліку в бюджетних установах можна визначити напрям від жорсткої регламентації до багатоваріантності підходів у виборі облікових методів і процедур.

Сучасний етап розвитку обліку в бюджетних установах можна охарактеризувати як перехідний, на якому відбувається поступовий трансформаційний процес на шляху досягнення кінцевої мети Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі (рис. 2).

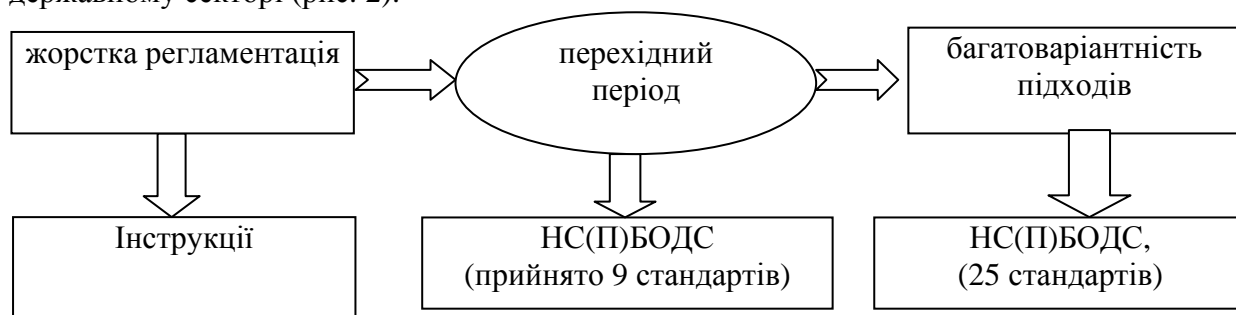

Рисунок 2 – Стан та напрям розвитку регламентації бухгалтерського обліку в бюджетних установах

Сучасний етап розвитку регулювання характеризується активною нормотворчою діяльністю Міністерства фінансів. В Україні було прийнято низку нормативних документів, спрямованих на вдосконалення бухгалтерського обліку в державному секторі та бюджетних установах у тому числі. Зокрема, це наказ Міністерства фінансів України від 26.06.2013 р. № 611, яким затверджено оновлений план рахунків бухгалтерського обліку бюджетних установ, Положення з бухгалтерського обліку необоротних активів бюджетних установ та положення з бухгалтерського обліку інвестицій бюджетних установ, наказ Міністерства фінансів України від 14 листопада 2013 року № 947 «Про затвердження Положення з бухгалтерського обліку запасів бюджетних установ та внесення змін до деяких нормативно-правових актів з бухгалтерського обліку бюджетних установ» а також наказ Міністерства фінансів України від 02.04.14 р. № 372 «Про затвердження порядку бухгалтерського обліку окремих активів та зобов'язань бюджетних установ та внесення

змін до деяких нормативно-правових актів з бухгалтерського обліку бюджетних установ».

У низці нормативних актів суттєвим є наказ Міністерства фінансів України Про затвердження Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань, від 02.09.2014 № 879. Дане Положення набрало чинності з 1 січня 2015 року і застосовується юридичними особами, незалежно від їх організаційно-правових форм і форм власності (крім банків), а також представництвами іноземних суб'єктів господарської діяльності. Особливістю його є відсутність додатків, а тому для бюджетних установ документальне оформлення інвентаризації буде здійснюватися у відповідності до вимог Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, затвердженим наказом Мінфіну від 24.05.1995 № 88.

З 1 січня 2013 року відповідно до наказу Міністерства фінансів України від 26.12.2012 р. № 1738 було запроваджено нову економічну класифікацію видатків бюджету, що стало важливим кроком на шляху інтеграції бюджетної класифікації.

Для удосконалення організаційної та інформаційної облікової системи в державному секторі Кабінетом Міністрів було прийнято постанову №59 від 26.01.2011 року про затвердження Типового положення про бухгалтерську службу бюджетної установи, на основі якого затверджено ряд наказів Міністерства фінансів, зокрема:

- Порядок погодження призначення та звільнення з посади головного бухгалтера бюджетної установи (наказ Міністерства фінансів від 21.02.2011 р. № 214);

- Порядок проведення оцінки виконання головним бухгалтером бюджетної установи своїх повноважень (наказ Міністерства фінансів від 01.12.2011 р. № 1537).

Основною метою вищезазначених нормативів є посилення фінансової дисципліни у державному секторі, зростання ролі бухгалтерської служби бюджетних установ в управлінні бюджетними ресурсами, упорядкування функціонування бухгалтерських служб розпорядників коштів.

Висновок. Отже, проаналізувавши розвиток регламентації бухгалтерського обліку в бюджетних установах можна визначити напрям від жорсткої регламентації до багатоваріантності підходів у виборі облікових методів і процедур. Сучасний етап розвитку обліку в бюджетних установах можна охарактеризувати як перехідний, на якому відбувається поступовий трансформаційний процес на шляху досягнення кінцевої мети Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі.

Список літератури

1. Дорошенко О. О. Стратегія модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі України і стан її реалізації на сучасному етапі / О. О. Дорошенко // Вісник ЖДТУ / Серія: Економічні науки. — 2012. — № 3 (61). — С. 43–46.
2. Кладницька Т. А. Реформування системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності у бюджетній сфері / Т. А. Кладницька // Вісник Хмельницького національного університету. Т.1. — 2009. — № 6. — С. 156–159.
3. Максимова В. Ф. Перспективи вдосконалення облікової системи в бюджетних установах / В.Ф. Максимова // Бізнес Інформ. — 2014. — № 7. — С. 230–234.
4. Остап'юк Н. А. Концептуальні засади бухгалтерського обліку в державному секторі: проблеми розвитку / Н. А. Остап'юк // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». Спецвипуск. Том 2. — 2013. — С. 43–45.
5. Хомуляк Т. І. Особливості обліку у бюджетних установах в умовах сьогодення / Т. І. Хомуляк // Вісник ЖДТУ. — 2014. — № 2 (68). — С. 75–81.

Одержано 16.01.17

УДК 657

Н. В. Зубенко, магістр гр. ОА-15 - МЗ*

Центральноукраїнський національний технічний університет

Орендні відносини в системі відносин власності: правовий та економічний аспект

У статті проаналізовано і узагальнено вітчизняний та зарубіжний досвід трактування сутності категорій “оренда”, “лізинг” та “найм”. Визначено їх спільні риси та відмінності. Розкрито особливості та напрями розвитку орендних відносин у малому бізнесі
оренда, найм, лізинг, орендні операції, орендні відносини

Актуальність дослідження. Однією з базових умов розвитку підприємництва є наявність та доступність обладнаних площ для організації та проведення виробничої діяльності. Висока вартість об’єктів нерухомості робить їх недоступними для більшості суб’єктів господарювання, а відтак – стає бар’єром для її здійснення. Особливо гостро ця проблема постає перед малими підприємствами, а її вирішення здійснюється у вигляді оренди нерухомого та рухомого майна шляхом здійснення орендних операцій.

Деякі учені свої дослідження присвячували оренді окремих видів майна або розглядали особливості та проблематику різних видів оренди. Так, глибоко проаналізували та окреслили коло проблем обліку оренди необоротних матеріальних активів Гринько О., Янчева Л. та Котенко О. [1].

Особливостям відображення в обліку операційної оренди присвячено роботи О. Колесникової, В. Моссаковського, І. Назарбаєвої, Л. Пантелейчук [2; 3; 4]. Методологією та проблемні аспекти обліку фінансової оренди розглядали Грицино О. М. [5], Лайчук С.М. [6] та інші. Проблеми удосконалення методики бухгалтерського обліку орендних операцій розкрито у дослідженнях Головченко Н.В. [7].

Попри значній кількості багатоаспектних досліджень науковців з визначеної проблематики, недостатньо вивченими є питання орендних відносин суб’єктів малого підприємництва, зокрема тих, для яких оренда є основним, а іноді і єдиним видом діяльності.

Мета, завдання, об’єкт дослідження. Мета дослідження полягає в наступному:

- узагальненні наявних теоретичних напрацювань щодо сутності категорій, які характеризують орендні відносини та формуванні власного погляду;
- дослідженні стану орендних відносин, визначенні їх проблем та подальших напрямів розвитку у малому бізнесі.

Результати дослідження. Розуміння оренди засновано на розмежуванні права власності і права користування майном, при збереженні прав власності орендодавця. Тлумачення цієї категорії є неоднозначним у різних джерелах [8, 9, 10, 11].

Уперше термін «найм» та «оренда» можна зустріти, ознайомившись з римським приватним правом. Римське право виділяло три види договору найму (locatio-conductio): найм речей (locatio-conductio rei), найм послуг (locatio-conductio operarum) та найм робіт (locatio-conductio operis) [11, с.88].

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Смірнова І.В.

Найбільші суперечки сьогодні виникають з приводу ототожнення понять “оренда” та “лізинг”, що обумовило детальне вивчення нами їх сутності.

Багато авторів при визначенні поняття оренди виходять з положень нормативно-правових актів, проте й у цих документах мають місце різні підходи.

Спільність рис лізингу та оренди, проявляється при укладанні договору лізингу як двосторонньої угоди між лізингодавцем і лізингоодержувачем. Різниця полягає в тому, що лізингодавець передає в оренду майно, яке він закупає спеціально для цієї мети. Згідно з визначенням, наведеним у Податковому кодексі України, поняття лізингу та оренди фактично ототожнюються.

Спільні та відмінні риси оренди та лізингу представлені на рисунку 1.

Рисунок 1 - Спільні та відмінні риси оренди та лізингу

На підставі проведеного дослідження можна визначити, що сфера застосування оренди є ширшою порівняно зі сферою застосування лізингу. Зокрема, на відміну від оренди предметом лізингу не можуть бути земельні ділянки та природничі масиви. Крім цього, коло суб'єктів лізингу є ширшим, ніж при оренді. У відносинах оренди суб'єктами є орендодавець і орендар. При лізингових відносинах може з'явитися третій суб'єкт (постачальник, продавець), що значно ускладнює систему взаємовідносин щодо фінансових та організаційних аспектів.

Законодавством про оренду не передбачено мінімальний строк, на який має укладатися договір оренди, тоді як відповідно до п. 2 ст. 1 «Визначення фінансового лізингу» Закону України «Про фінансовий лізинг» лізингова угода укладається мінімум на один рік. Лізингодавець, на відміну від орендодавця, первісно не є власником предмету договору лізингу.

Хоча оренда та лізинг не є тотожними поняттями, існують спільні риси. Притаманні обом категоріям, а саме:

- оренда і лізинг характеризуються платністю та строковістю, оскільки це надання фізичною або юридичною особою у тимчасове користування предмета оренди (лізингу) іншим фізичним або юридичним особам за визначену плату на певний термін;
- як оренда так і лізинг, може бути оперативною та фінансовою.

Відмінність оренди як одного із різновидів майнового найму від інших видів найму майна полягає в тому, що при наймі наймач має право лише користуватися майном, а при оренді – ще й здобувати і споживати наслідки його використання в господарській діяльності. Ця відмінність досить суттєва в господарських відносинах.

Визначення оренди, які містяться у відповідних нормативних документах наведені в таблиці 1.

Таблиця 1 – Визначення поняття “оренда” у вітчизняних нормативних актах

Нормативний документ	Визначення
Цивільний кодекс України (ст. 759)	За договором найму (оренди) наймодавець передає або зобов’язується передати наймачеві майно у користування за плату на певний строк
Господарський кодекс України (стаття 283)	За договором оренди одна сторона (орендодавець) передає другій стороні (орендареві) за плату на певний строк у користування майно для здійснення господарської діяльності
Закон України «Про оренду державного та комунального майна» (ст. 2)	Орендою є засноване на договорі строкове платне користування майном, необхідним орендареві для здійснення підприємницької та іншої діяльності
П(С)БО 14 «Оренда»	Оренда – угода, за якою орендар набуває права користування необоротним активом за плату протягом погодженого з орендодавцем строку
МСФЗ 17 «Оренда»	Оренда – це угода, згідно з якою орендодавець передає орендареві в обмін на платіж або ряд платежів право користування активом протягом погодженого періоду часу
Порядок надання дозволу щодо передачі в оренду державного майна	Оренда – засноване на договорі строкове платне користування майном, що передається орендареві для здійснення виробничої, підприємницької та іншої діяльності

Цивільний кодекс України відносно сутності оренди визначає найм (оренду) як договір, згідно з яким наймодавець передає або зобов’язується передати наймачеві майно у користування за плату на певний строк. Це визначення, як і назва глави 58 ЦК України «Найм (оренда)», дає підстави розуміти ці терміни як тотожні.

Ми ж погоджуємося з думкою Никитченко Ю.В, що “лізинг та оренда мають суттєві відмінності як за сутністю та характером, так і за механізмом здійснення відносин” [10, с. 161], а отже вважаємо їх поняттями різними.

Хоч сутність оренди на сьогоднішній день у економічній теорії та нормотворчій діяльності не знайшла свого єдиного визначення, її роль у розвитку економічних відносин важко переоцінити. Не виключено, що саме за сприяння оренди відбувається становлення нових форм власності. Адже, інвестуючи кошти у поліпшення орендованої нерухомості, орендарі стають їх співвласниками, а, можливо, і власниками.

Висновок. Категорії «оренда», «найм», «лізинг» містять суттєві термінологічні розбіжності. Ця відмінність досить суттєва в господарських відносинах.

Вимагає приведення до єдиного знаменника трактування сутності оренди у нормативних актах з метою уникнення протиріч, непорозумінь та створення єдиного методологічного підґрунтя для обліку та контролю орендних операцій.

Список літератури

1. Гринько, А. П. и др. Учет необоротных материальных активов предприятия: основные средства, прочие необоротные материальные активы, нематериальные активы, арендные операции [Текст] / А. П. Гринько, Л. Н. Янчева, Л. Н. Котенко. – К. : Компас, 2002. – 172 с
2. Моссаковский, В. Учет операционной аренды в Украине [Текст] / В. Моссаковский // Бухгалтерський облік та аудит. – 2004. – № 10. – С. 12-16.
3. Назарбаева, И. Аренда оперативная. Учет у арендатора [Текст] / И. Назарбаева // Бизнес-Бухгалтерия. – 2000. – № 21 (384). – С. 49-54.
4. Пантелейчук, Л. Операционная аренда. Особенности учета и налогообложения [Текст] / Л. Пантелейчук // Облік, податки, аудит в Україні. – 2001. – № 10. – С. 32-50.
5. Грицино О. М. Оподаткування операцій лізингу і оренди в Україні [Текст] / О. М. Грицино // Інвестиції: практика та досвід. - 2011. - № 12. - С. 35-38.
6. Лайчук С.М. Облік і контроль лізингових операцій: теорія і практика: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.04 [Текст]/ С.М. Лайчук ; Інститут аграрної економіки УААН. — Київ, 2002. — 20 с
7. Головченко Н. В. Організація і методика обліку орендних операцій: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.09 [Текст]/ Наталія Володимирівна Головченко ; Національна академія статистики, обліку та аудиту. — Київ, 2011. — 18 с.
8. Вакулович Е. В. Співвідношення понять майнового найму та оренди [Текст] / Е. В. Вакулович // Вісник університету внутрішніх справ. - 1999. - Вип. 6. - С. 172-176.
9. Миньо М. Застосування термінів "найм" і "оренда" в римському приватному праві, їх рецепція та вживання в Україні [Текст] / М. Миньо // Вісник Львівського університету. Сер. : Юридична. - 2013. - Вип. 58. - С. 88-94.
10. Никитченко Ю. В. Переваги та недоліки лізингових і орендних відносин у господарській діяльності [Текст] / Ю. В. Никитченко // Європейські перспективи. - 2015. - № 2. - С. 158-164.
11. Селіванова І. А. Найм. Оренда. Лізинг. Деякі питання історії правового регулювання та співвідношення понять [Текст]/ І. А. Селіванова // Вісник університету внутрішніх справ. - 1999. - Вип. 6. - С. 168-172

Одержано 16.01.17

УДК 657

А. В. Козакова, магістр гр. ОА-15 - МЗ *

Центральноукраїнський національний технічний університет

Камеральна та диграфічна парадигми в сучасних умовах розвитку бухгалтерського обліку

У статті розглянуто облікові парадигми, наведено погляди вчених на їх сутність. Детально охарактеризовано камеральну та диграфічну парадигми, визначено основні їх відмінності. Простежено розвиток облікової думки, трансформацію парадигм у сучасних умовах розвитку бухгалтерського обліку. Визначено наявність взаємозв'язку камеральної та диграфічної парадигм у сучасному обліку в бюджетних установах.

парадигми, камеральний облік, диграфічний облік, бюджетні установи, платні послуги

Актуальність дослідження. Роль бухгалтерського обліку у сучасному світі зростає, що обумовлено розвитком економіки і техніки, виробництва та інформаційних технологій. Збільшується потреба в отриманні нової інформації в найрізноманітніших сферах діяльності. Це у свою чергу дає поштовх розвитку бухгалтерського обліку, оскільки саме він забезпечує інформаційні запити користувачів. Розвиток

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Крячко В.Г.

бухгалтерського обліку, як науки необхідно розглядати через призму розвитку його парадигм, як системи понять і уявлень, які властиві певному періоду розвитку.

Дослідження парадигм обліку, їх становлення, відмінні характеристики приділяють увагу у своїх дослідженнях Бутинець Ф.Ф., Пушкар М.С., Голов С.Ф., Мальнога Н.М. та інші вітчизняні дослідники [1, 2, 3, 4].

Більшість таких досліджень спрямована на характеристику структури, елементів парадигм. Недостатніми є дослідження зміни парадигм в сучасних умовах розвитку бухгалтерського обліку, що пояснює актуальність дослідження.

Мета, завдання, об'єкт дослідження. Мета дослідження полягає в узагальненні накопичених теоретичних знань сутності облікових парадигм, визначенні особливостей їх прояву та взаємозв'язок у сучасних умовах розвитку обліку.

Результати дослідження. Розвиток облікової думки представляє собою перехід від однієї парадигми обліку до іншої. У середньовічній Європі облік вівся в конторах («в камерах»), тому сукупність облікових прийомів того часу називали камеральною бухгалтерією.

Камеральна бухгалтерія (cameralistic accounting) – це система бухгалтерського обліку, яка ґрунтується на обліку грошових коштів. Іншими словами, грошові потоки, тобто надходження в касу і виплати з неї, є основним об'єктом обліку в камеральній бухгалтерії. Камеральна бухгалтерія використовувалася ще за часів Стародавнього Єгипту і Римської імперії та велася в тих господарствах, де фіксувалися тільки зміна кошторису й каси, переважно у державному і особистому господарстві.

Вчені виділяють стару й нову камеральну бухгалтерію. Стара камеральна бухгалтерія існувала з XII ст. до середини XVIII ст. Її основною метою були облік доходів і видатків грошових коштів, як правило, каси. Нова камеральна бухгалтерія була вперше описана в праці М. Пуехберга (1762). Її основна ідея полягала в бюджеті доходів і видатків. Камеральна бухгалтерія до середини XIX століття активно застосовувалася в державному господарстві і в окремих галузях, наприклад, у вугледобувній промисловості та на залізничному транспорті.

Основні характеристики камерального обліку представлені на рисунку 1.

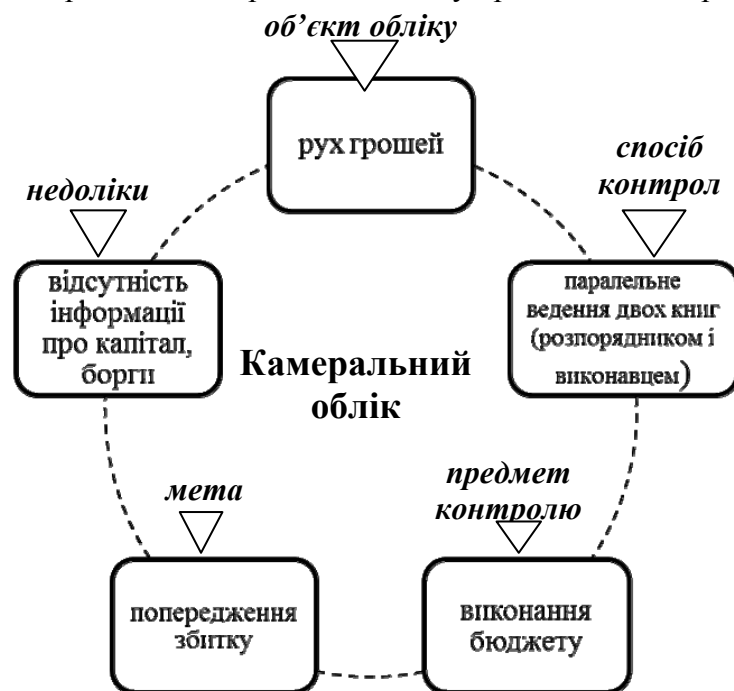

Рисунок 1 – Основні характеристики камерального обліку

Найбільшим теоретиком камеральної бухгалтерії був австрійський автор Йосип Шротт, який бачив мету обліку в тому «щоб попередити і відкрити збиток, нанесений господарству його керівником» [5, с.8].

Основними недоліками цієї системи обліку є те, що не було можливим отримати повне уявлення про вкладений капітал, стан боргів фірми, ефективність її роботи. Камеральний облік проіснував паралельно з іншими, зазнав значних змін та використовується і сьогодні.

Диграфічна парадигма – концепція обліку, в якій основним технічним прийомом є прийом подвійного запису, відповідно до якого кожний факт господарського життя відображається двічі – один раз за дебетом одного рахунку, другий раз - за кредитом іншого. “Диграфічна бухгалтерія ґрунтується на принципі подвійного запису, із застосуванням рахунків капіталу, прибутків, збитків та інших абстрактних понять, які прямо не належать ані до осіб (дебіторів, кредиторів), ані до матеріально-речових цінностей” – таке визначення диграфічної бухгалтерії дають сучасні дослідники історії розвитку обліку [6].

“Диграфічний облік - це діаметрально протилежна зміна попередньої облікової політики, що полягала в спробі заміни ідей наївного натуралізму на концепцію облікового реалізму. Ідея диграфізму полягає в перетворенні потоку господарських фактів в упорядковану систему понять з метою відокремлення суттєвого із загального.” – так висловлюється про диграфічний облік Я. В. Соколов [7].

Диграфічний облік (подвійна бухгалтерія) протягом багатьох десятиліть є основним способом інформаційного забезпечення господарської діяльності економічних суб'єктів.

Основні характеристики та практичне значення диграфічного обліку наведені на рисунку 2.

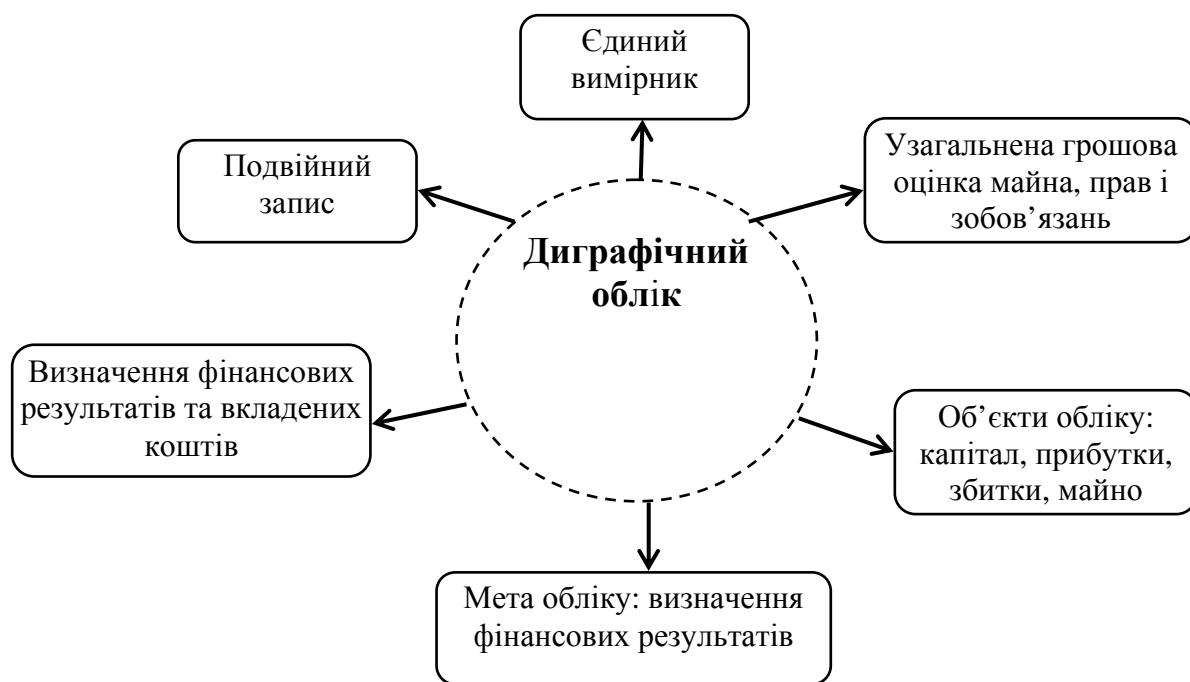

Рисунок 2 – Основні характеристики та практичне значення диграфічного обліку

Хоч об'єкти обліку у камеральній та диграфічній парадигмі обліку, дійсно, різні, на сучасному рівні розвитку бухгалтерського обліку вони мають, на нашу думку, взаємозв'язок (рис. 3).

Рисунок 3 - Відмінності та взаємозв'язок камеральної та диграфічної парадигм в сучасних умовах розвитку бухгалтерського обліку

У сучасних економічних умовах бюджетні установи не забезпечені в повному обсязі державним фінансуванням для виконання своєї безпосередньої функції. Оскільки ресурси державного бюджету завжди обмежені, бюджетні установи розширюють сферу своєї діяльності й залучаються до нових умов господарювання в системі ринкових відносин за рахунок надання платних послуг і, таким чином, залучення позабюджетних коштів.

Бюджетні установи у разі надання платних послуг визначають фінансовий результат від такої діяльності. Для визначення фінансового результату виконання кошторису бюджетних установ призначений рахунок 43 "Результати виконання кошторисів", що призначений для визначення результату установи від надання державних послуг, реалізації продукції, надання інших послуг відповідно до кошторису по загальному та спеціальному фонду за результатами року. Має субрахунки:

431 "Результат виконання кошторису за загальним фондом";

432 "Результат виконання кошторису за спеціальним фондом".

Саме у визначенні фінансового результату від надання платних послуг бюджетними установами ми вбачаємо взаємозв'язок камеральної і диграфічної парадигм бухгалтерського обліку в сучасних умовах.

Висновок. До сьогоднішнього дня збереглися і знайшли своє практичне застосування і камеральна та диграфічна парадигми обліку. Без сумніву переважаючою є диграфічна парадигма. Ми погоджуємося з науковцями щодо суттєвих відмінностей, цих парадигм, основними з яких є об'єкти обліку та мета обліку. Однак, на нашу думку, яка є відмінною від думки Я.В. Соколова, між камеральною та диграфічною парадигмами обліку в сучасних умовах його розвитку можна знайти взаємозв'язок.

Список літератури

1. Голов С.Ф. Розвиток бухгалтерського обліку та аудиту відповідно до плану дій «Україна-ЄС» [Текст] / С.Ф. Голов // Вісник бухгалтера и аудитора України. – 2005. – № 15-16. – С.6-7.
2. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський облік: роздуми вченого. [Текст] / Ф.Ф. Бутинець; ПП «Рута». - Житомир: ПП «Рута», 2001. - 100 с.
3. Бутинець, Ф.Ф. Проблеми реформування української системи обліку [Текст] / Ф.Ф. Бутинець // Вісник ЖІТІ – 2002. - № 20 - с. 3-15.
4. Малюга Н.М. Бухгалтерський облік в Україні: теорія й методологія, перспективи розвитку: Монографія. Текст] / Н.М. Малюга; Житомирський державний технологічний університет. – Житомир: ЖДТУ, 2005. – 548 с.
5. Галаган А.М. Общественное коммунальное счетоведение [Текст] / А.М. Галаган. – М.: Изд-во “Вся Россия”, 1923. – 216 с.
6. Грачова Р.О. Бухгалтерський облік: від ремісництва до теорії [Текст] / Р. О. Грачова // Дебет – кредит. – 2004. - № 28. – с.14-19.
7. Соколов Я.В. Очерки по истории бухгалтерского учёта. / Я.В. Соколов – М.: Финансы и статистика, 1991. – 400 с.

Одержано 16.01.17

УДК 338:332.12

А.Л. Остапенко, магістр, гр.ФК-15МЗ*

Центральноукраїнський національний технічний університет

Законодавче регулювання соціального захисту населення в Україні

Проаналізовано законодавчі акти, що регламентують соціальний захист громадян в Україні, надано пропозиції щодо вдосконалення законодавчого забезпечення системи соціального захисту в країні.

соціальна допомога, соціальне забезпечення, нормативно-законодавчі акти

В умовах ринкової трансформації українського суспільства особливого значення набуває вирішення проблем соціального захисту населення, що обумовлено конституційним правом громадян України. Саме тому вивчення, узагальнення та розробка рекомендацій і пропозицій щодо розв'язання проблем, формування і функціонування дієвої системи соціального захисту населення набуває особливої актуальності.

Законам взагалі та законам як джерелам права соціального захисту, зокрема, присвячено чимало публікацій. Найбільш фундаментальними з них можна вважати монографію М. Н. Марченко, статті В. Я. Бурака, П. Д. Пелипенко, Д. Коновалова.

Мета даної роботи полягає в тому, щоб на основі комплексного аналізу чинного законодавства України, міжнародного досвіду, наукових праць сформулювати науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення законодавчого забезпечення та адміністративних механізмів системи соціального захисту в країні.

Джерела права соціального забезпечення класифікують за різними критеріями. При цьому кожен з видів джерел піддається поділу на окремі підвиди, що мають властиві їм ознаки та свої специфічні риси. Однак найзагальнішим все ж є поділ усіх джерел права соціального забезпечення на дві великі групи з огляду на відомий

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Загреба І.Л.

критерій — юридичну природу норм, що містяться в актах, які регулюють відносини з соціального забезпечення. Йдеться про акти договірного характеру та нормативно-правові акти. Перші у праві соціального захисту в сучасних умовах життя відіграють дедалі важливішу роль і поширюються все більше. Але все ж головними джерелами права соціального захисту України є нормативно-правові акти. І закони, як відомо, є їх найвищим і найважливішим видом.

Верховенство закону означає, насамперед, що головні і ключові відносини у сферах соціального захисту країни регулюються не простими правовими актами, а саме законами, через пріоритет яких у суспільному житті, у всіх його царинах, політичних інститутах втілюються високі правові засади, дух права. Тим самим забезпечуються реальність і непорушність прав і свобод людей, їх стабільний правовий статус, юридична захищеність в умовах справжньої демократії.

Серед законів України, якими врегульовані відносини соціального захисту, найвищу силу має Конституція України — Основний Закон нашої держави. Норми, що містяться в Конституції України, є головним джерелом всіх галузей права, в тому числі і права соціального захисту.

Конституція України, прийнята 28 червня 1996 року, проголосила Україну соціальною державою і серед інших прав закріпила основні права людини і громадянина в соціальній сфері. А саме, ст. 46 закріплює право громадян на соціальний захист. Це право базується на загальних засадах діяльності соціальної держави, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю.

Право на соціальний захист громадян включає в себе “право на забезпечення їх у разі втрати повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та інших випадках, передбачених законом”.

Важливим є проголошення в Конституції України положення, за яким “пенсії, інші види соціальних виплат та допомог, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом”. Ця норма закріплена і в міжнародно-правових актах, в яких бере участь Україна.

Право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (ст. 48), право на охорону здоров'я (ст. 49), право на безпечне для життя і здоров'я довкілля (ст. 50), права дитини (ст. 52) — всі ці права закріплені в другому розділі Конституції України. Таким чином, в Конституції України передбачено широке коло прав у сфері соціального захисту, перелік яких не є вичерпним. Ці права є невідчужуваними і непорушними. Жодна людина не може бути позбавлена своїх прав ні державним актом, ні будь-чиєю волею, незалежно від того, чи це воля однієї людини, чи групи людей, чи навіть більшості народу. І сама людина також не може їх комусь передати чи скасувати своїм власним бажанням. Непорушність цих прав означає, що вони не можуть бути скасовані при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів, не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод (ст. 22 Конституції України).

Реалізація прав людини і громадянина у сфері соціального захисту, закріплених в Конституції України, здійснюється на підставі законів, які врегульовують непосредно інститути права соціального захисту, та законів, що стосуються інших галузей права, але містять положення щодо соціального захисту.

Закони завжди містять приписи загального, не персоніфікованого характеру, розраховані на багаторазове використання протягом тривалого часу. Це дає змогу

внести елементи стабільності, стійкості, гарантованості, захищеності в повсякденне буття людей. Як слушно зазначається в сучасній науковій літературі, дослідження умов, факторів і способів досягнення стабільності законів є актуальним завдяки наявній тенденції росту числа законів та підзаконних нормативно-правових актів з одночасним зниженням їхньої якості, неузгодженості, суперечливості та як наслідок — обмежений час дії, численні зміни й доповнення, що призводять до неефективності закону, підриває принцип його верховенства.

Оцінити ступінь стабільності закону можна за допомогою таких показників: міра відображення конституційних принципів; відповідність принципам і нормам міжнародного права; ступінь правової регламентації основних суспільних відносин; адекватність відображення цінностей, потреб та інтересів; відповідність вирішуваним завданням економічного, соціального й політичного розвитку; рівень якості закону; відсутність суперечностей з іншими законами; наявність прямої дії закону; ефективність дії закону тощо.

Безперечно, закони мають бути стабільними, щоб вони могли реалізовуватись. Водночас з розвитком та зміною суспільних відносин законодавство має оновлюватись, оскільки виникає потреба в усуненні суперечностей шляхом внесення змін і доповнень. Зокрема, в праві соціального захисту, наша держава намагається, помітними кроками, досягнути соціальних показників, які б відповідали розвинутих, демократичним країнам Європи та світу.

Закони, які є джерелами права соціального захисту України, можна поділити на загальні та спеціальні. Загальні закони регламентують сферу суспільних відносин з соціального захисту і поширюються на всіх громадян. Спеціальні ж регулюють професійну діяльність та соціальний захист, у тому числі пенсійне забезпечення, окремих категорій осіб: державних службовців, прокурорських працівників, суддів, наукових працівників, народних депутатів, журналістів тощо. Для забезпечення соціального захисту окремих категорій населення в Україні ухвалено спеціальні закони, якими визначено додаткові гарантії громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, інвалідам, ветеранам війни і праці, а також тим громадянам нашої держави, які стали жертвами політичних репресій. У відповідності до законів України “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи”, “Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні”, “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей”, “Про статус ветеранів військової служби та їх соціальний захист”, “Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку”, “Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні” визначається статус цих осіб, умови надання відповідного соціального захисту, джерела фінансування, органи, що здійснюють соціальний захист, контроль та відповідальність у цій сфері.

Зокрема, Закон України “Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” визначає основи соціальної захищеності інвалідів і гарантує їм рівні з усіма іншими громадянами умови для ведення повноцінного способу життя. Інвалідом є особа зі стійким розладом функцій організму, зумовленим захворюванням, наслідком травм або з уродженими дефектами, що призводить до обмеження життєдіяльності, до необхідності в соціальній допомозі та захисті. Соціальний захист інвалідів з боку держави полягає у наданні грошової допомоги, засобів пересування, протезування, орієнтації та сприйняття інформації, пристосованого житла, у встановленні опіки або стороннього догляду, а також пристосуванні забудови населених пунктів, громадського транспорту, засобів комунікацій і зв'язку до особливостей інвалідів. Підприємства та організації інвалідів мають право на пільги зі сплати податків і зборів відповідно до

законів України з питань оподаткування. Інвалідам забезпечується право на працю. Відмова в укладенні трудового договору, звільнення за ініціативою адміністрації, переведення на іншу роботу без згоди інваліда з підстави інвалідності не допускається (крім випадків, коли за висновком медико-соціальної експертизи стан його здоров'я перешкоджає виконанню трудових обов'язків). Відповідні органи щорічно визначають нормативи робочих місць, призначених для працевлаштування інвалідів. Нормативи визначаються для всіх підприємств, установ, організацій (незалежно від форм власності та господарювання) у розмірі не менше 4% від загальної чисельності працюючих. Якщо на підприємстві, в установі, організації працює менше інвалідів, ніж встановлено нормативом, вони відраховують до відділень Фонду України соціального захисту інвалідів цільові кошти на створення робочих місць, призначених для працевлаштування інвалідів. Матеріальне, соціально-побутове і медичне забезпечення інвалідів здійснюється у вигляді грошових виплат, забезпечення медикаментами, технічними й іншими засобами, включаючи автомобілі, крісла-коляски, а також шляхом надання послуг з медичної, соціальної, трудової реабілітації. Фінансування роботи з соціальної захищеності інвалідів здійснюється фондом України соціального захисту інвалідів.

Закони у сфері права соціального захисту України також можна класифікувати на конституційні та звичайні. Конституційні закони приймаються з питань, безпосередньо врегульованих Основним законом і на його виконання. Всі інші закони називаються звичайними та мають об'єктом регулювання відносини соціального забезпечення, які не впливають безпосередньо із конституційних положень.

Найважливішими законами конституційного права, що безпосередньо стосуються соціального забезпечення, є акти, що регулюють відносини загальнообов'язкового державного соціального страхування. Базовим законом тут безперечно вважаються Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14 січня 1998 року. Це конституційний закон, прийнятий відповідно до положень ст. 46 Конституції України, яка визначає соціальне страхування як одну з гарантій права громадян на соціальний захист. Він є первинним та загальним щодо інших законів, які стосуються соціального страхування й конкретизують його положення. Такими законами є закони України “Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування”, “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття” та “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності”.

У розвиток ст. 50 Конституції України, яка проголошує: “Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди”, було прийнято Закон України “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи” та “Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру”.

Звичайні закони можуть бути або повністю присвячені регулюванню відносин соціального забезпечення, як, наприклад, Закон України “Про формування фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення”, або ж вони можуть стосуватися іншої сфери, але містити окремі норми соціального забезпечення. Такими, зокрема, є закони “Про державну службу”, “Про статус суддів”, “Про наукову і науково-технічну діяльність”, тощо.

Соціальне законодавство України має помітні здобутки, які значною мірою наближають його до стандартів Європейського Союзу. Це, передусім, стосується

забезпечення масштабної реформи соціального страхування, якою, через низку законів, було закладено основи для адаптації організаційно-фінансових основ системи соціального захисту населення до сучасних умов економіки та громадянського суспільства.

У сфері права соціального захисту діє велика кількість законів. Однак для даної галузі права характерним є відсутність єдиного кодифікованого джерела, яке би регулювало весь комплекс суспільних відносин, що належать до предмета права соціального захисту.

Законодавство з соціальних питань містить значну кількість неузгоджених між собою норм щодо соціального захисту окремих категорій громадян: ветеранів війни та праці, жертв політичних репресій, чорнобильців, інвалідів та інших, а також норм окремих законів щодо сімей з дітьми, малозабезпечених сімей.

Крім того, чіткої узгодженості потребують численні законодавчі акти із законами, що регулюють соціальні стандарти та надання соціальних послуг. Принциповим недоліком чинного законодавства є те, що значний масив норм правового регулювання соціальних відносин і досі встановлюється підзаконними нормативними актами, а не законами України. При цьому існують численні випадки суперечностей норм законодавчих та підзаконних актів, що суттєво порушує систему правового регулювання у сфері соціального захисту та конкретні права громадян.

Тому цілком обґрунтовано виникає необхідність критично переосмислити чинні норми, усунути суперечності і неузгодженості між ними. Найбільш доцільним кроком у цьому напрямі є кодифікація соціального законодавства.

Список літератури

1. Конституція України (із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 року № 2222-IV) – К.; Атіка – 2006.
2. Закон України „Про державну допомогу сім'ям з дітьми” від 21 листопада 1992 року // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України.
3. Закон України „Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам” від 16 листопада 2000 року // Відомості Верховної Ради від 5 січня 2001 року, № 1, ст.2.
4. Закон України „Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям” від 1 червня 2000 року // Відомості Верховної Ради від 1 вересня 2000 року, № 35, ст.290.
5. Закон України „Про соціальні послуги” від 19 червня 2003 року // Відомості Верховної Ради від 7 листопада 2003 року, № 45, ст. 308.
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 11 липня 2002 року № 955 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України.
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 вересня 1996 року № 1138 (в ред. постанови від 2 вересня 2005 р., № 862-2005-п) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України.
8. Рішення Конституційного Суду України від 29 травня 2002 року, № 10-рп/2002 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України.
9. Болотіна Н.Б. Право соціального захисту. – К.: Знання, 2008.

Одержано 16.01.17

УДК 336.77:332.34

В.В. Берчук, ст. гр. ФК-15-М*

Кіровоградський національний технічний університет

Проблеми та перспективи іпотечного кредитування в Україні

У статті розглядаються проблеми іпотечного кредитування, конкретні правові передумови запровадження іпотечного кредитування, джерела фінансування іпотеки, перспективи іпотечного кредитування, також аналізуються банки-лідери на іпотечному ринку.

іпотечне кредитування, правові передумови, джерела фінансування, іпотичний ринок

Постановка проблеми. Іпотечний ринок - один із найважливіших механізмів ринкової економіки, а іпотека - суттєвий фактор економічного і соціального розвитку суспільства. Однак через різні умови ефективність використання нерухомості з метою збільшення капіталу не відповідає економічному потенціалу, закладеному в ній. Актуальність розвитку іпотечного кредитування в Україні пов'язана з тим, що іпотечний ринок займає одне з найважливіших місць серед фінансових механізмів економічного стимулювання і стабільного розвитку економіки

Актуальність даної теми полягає в тому, що в сучасних умовах глобалізації все більшої популярності набуває іпотечне кредитування, яке являє собою договір банківського кредиту, в межах якого права кредитора, тобто банку, забезпечені нерухомим майном.

Тому метою статті є розгляд та узагальнення проблем та перспектив іпотечного кредитування в Україні.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичні аспекти іпотеки та іпотечного кредитування знайшли своє відображення в економічній літературі, у наукових публікаціях та працях зарубіжних учених М. Болеата, Д. Даймонда, Ф. Мишкіна, Н. Ордуея й інших. Серед вітчизняних учених, які висвітлюють різні аспекти теорії та практики розвитку іпотечних відносин в умовах національної економіки, можна назвати О. Євтуха, П. Єщенко, В. Кравченка, К. Паливоду, С. Кручка, О. Любуня тощо [1]. Серед останніх публікацій заслуговують на увагу праці Н.В. Ткаченко та Д.А. Ротар [2,3]. Проте, незважаючи на різнопланові дослідження у сфері розвитку іпотечних фінансових відносин, низка важливих питань залишаються недостатньо вивченими, особливо це стосується іпотечного кредитування житлової нерухомості.

Головна проблема сьогодні полягає у відсутності загальної концепції іпотеки як механізму використання ресурсів і системного підходу в дослідженні факторів, які впливають на ефективність роботи іпотечного механізму.

Виклад основного матеріалу.

Іпотека (від грец. — застава) — застава землі, нерухомого майна, при якій земля та (або) майно, що становить предмет застави, залишається у заставодавця або третьої особи [4].

Згідно Закону України «Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати» іпотечне кредитування – це

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Гаврилова Н.В.

правовідносини, що виникають з приводу набуття права вимоги іпотечного боргу за правочинами та іншими документами [5].

В свою чергу, житловий іпотечний кредит — кредит, виконання своїх зобов'язань за яким позичальник забезпечує іпотекою нерухомого майна житлового призначення (крім об'єктів незавершеного будівництва), тобто віддає це майно в заставу. Такий кредит можуть видати позичальникові в тому разі, якщо він купує нерухоме майно житлового призначення на ринку нерухомості. До житлових іпотечних кредитів також прирівнюють кредити, видані позичальникові для будь-яких інших потреб, якщо він бере ці кредити, віддаючи в заставу нерухоме майно житлового призначення.

Визначають конкретні правові передумови запровадження іпотечного кредитування, серед яких слід виокремити:

- правові гарантії приватної власності на нерухоме майно. Таким чином кредитор буде мати юридичні гарантії щодо однозначного встановлення права власності позичальника та наявних обтяжень на нерухоме майно, яке було запропоноване для передачі в іпотеку;

- правова єдність земельної ділянки та розміщених на ній будівель, споруд і багаторічних насаджень. Це необхідно аби уникнути проблем при передачі майна у заставу;

- правове регулювання організації та діяльності іпотечних банків [2].

Більшість українських банків мають два джерела фінансування іпотеки:

- 1) депозитне
- 2) недепозитне.

Депозитне фінансування - досить простий фінансовий інструмент, перевагами якого є невелика премія для вкладників, низька вартість оптових депозитів, стабільне фінансування, особливо за наявності страхування депозитів. До недоліків можна віднести коливання вартості коштів та потенційно нестабільну пропозицію.

Недепозитним фінансуванням займаються портфельні і не портфельні кредитори. Портфельні кредитори – шляхом емісії незабезпечених облігацій та іпотечних облігацій, що в свою чергу вимагає наявності механізмів забезпечення ліквідності цих облігацій [3].

В Україні станом на іпотечному ринку працюють близько 90 банків. Основними лідерами є: ВАТ "Райффайзен Банк Аваль", АКБ "Укрсоцбанк", АКІБ "УкрСиббанк", ЗАТ "Комерційний Банк ПриватБанк" та ВАТ "ВіЕйБі Банк". Склад лідерів іпотечного ринку залишається незмінним: 1 місце - УкрСиббанк 16,43%, 2 місце - Укрсоцбанк 12,22%, 3 місце - ОТП банк 11,43%, 4 місце – Райффайзен Банк Аваль 11,01%, 5 місце – Приватбанк 5,82% [3].

Ситуація з іпотекою в Україні потребує негайних позитивних змін, адже іпотечний ринок щільно пов'язаний з багатьма важливими галузями економіки, такими як будівництво, металургія, виробництво будівельних матеріалів, видобувна галузь та ін., і виступає своєрідним "лакмусовим папірцем", який достатньо швидко й чітко реагує на зміни в національній економіці.

Для вирішення цих проблем потрібно забезпечити державну підтримку іпотечного кредитування, адже при державних гарантіях іпотечних зобов'язань фізичних осіб Державною іпотечною установою, фінансовій компенсації іпотечним банкам частини плати за користування кредитом за пільговою процентною ставкою і при наданні для окремих споживачів субсидії для сплати першого внеску або частини іпотечного кредиту для придбання житла іпотечного кредитування може стати надійним засобом залучення як заощаджень населення, так і потенційних інвесторів

для кредитування житлового будівництва. Також варто розвивати фондовий ринок, який буде, в свою чергу, акумулювати довгі гроші – страхові компанії, пенсійні фонди тощо. Тоді ці довгострокові ресурси можуть потрапити у банківську систему, і банки можуть почати знову видавати довгі іпотечні кредити. Наступним напрямком є розробка коротких програм кредитування на 3-5 років при нижчих кредитних ставках, що дасть змогу зменшити ризик неповернення грошей. Безсумнівно все ще актуальним є створення належної законодавчої бази, яка б відповідала сучасним міжнародним стандартам і враховувала позитивний досвід запровадження відповідного законодавства в інших країнах. Неодноразово Кабміном розглядалося створення ощадно-будівельних кас, що передбачатиме накопичення громадянами в цих касах 50% від загальної вартості житла. Після досягнення цієї суми на рахунок вкладник зможе отримати кредит на суму, що залишилася, необхідну для купівлі житла. Особливе місце для залучення інвестиційних ресурсів у будівництво, а також для рефінансування банків, що надають населенню іпотечні кредити, можуть зайняти пенсійні фонди, страхові компанії та пайові інвестиційні фонди, оскільки при правильній організації управління їх активами є можливість диверсифікувати ризики.

Таким чином, іпотечний кредит у перспективі може стати надійним засобом залучення внутрішніх інвестицій для зведення житла в масових обсягах у містах і селах України. Вкладення коштів у нерухомість завжди було і є одним із самих надійних шляхів не тільки їх збереження, але й примноження. Іпотечне кредитування житлового будівництва представлятиме безумовний інтерес для потенційних інвесторів.

Список літератури

1. Любуня, О.С. Іпотечне кредитування: навч. посібник за ред. О.С. Любуня, О.І. Кіреєва, М.П. Денисенка. – К.: Центр навч. літ-ри, 2005. – 392 с. 6
2. Ротар, Д.А. Основні проблеми розвитку іпотечного кредитування в Україні та шляхи їх вирішення / Д.А. Ротар // [Електронний ресурс]-Режим доступу: <http://www.rusnauka.com>
3. Ткаченко Н.В. Особливості розвитку вітчизняного житлового іпотечного кредитування // [Електронний ресурс]-режим доступу :<http://dSPACE.uabs.edu.ua>;
4. [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: <https://uk.wikipedia.org>;
5. Закон України «Про іпотечне кредитування», №979 від 16.06.2003р. // [Електронний ресурс]-Режим доступу:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/979-15>.

Одержано 16.01.16

УДК 336.77:332.34

В.В. Берчук, ст. гр. ФК-15-М*

Кіровоградський національний технічний університет

Інституційні засади іпотечного кредитування житлової нерухомості

У статті розглядаються інституційні засади іпотечного кредитування житлової нерухомості, а саме необхідність формування дієвих інститутів та інституцій, а також аспекти інституційного розвитку іпотечного ринку.

інституційні засади, іпотечне кредитування, житлова нерухомість

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Гаврилова Н.В.

Постановка проблеми. Розвиток ринкових відносин у національній економіці зумовив потребу у формуванні ринку іпотечного кредитування, і цим самим спонукав до створення відповідних інститутів (організацій і установ), які сприяли розвитку як ринку нерухомості, так і ринку іпотечних кредитів.

Актуальність. Іпотечне кредитування є досить поширеним у країнах із ринковою економікою та ефективним механізмом, здатним інтегрувати ринки нерухомості, фінансових послуг, фондовий ринок та низку суміжних ринків, трансформувати заощадження населення та вільні кошти юридичних осіб у інвестиційні ресурси, активізувати споживчий попит, сприяти розвитку ринку пропозиції, забезпечувати надійність та ліквідність інвестиційних вкладень у реальний сектор вітчизняної економіки, сприяти вирішенню низки актуальних соціально-економічних проблем суспільства, стійкому економічному зростанню та поліпшенню умов життя і добробуту населення.

Метою дослідження статті є виклад інституційних засад іпотечного кредитування житлової нерухомості в умовах подальшого розвитку національної економіки та поліпшення соціально-економічних умов суспільства.

Аналіз останніх досліджень. Особливості розвитку ринку нерухомості, іпотеки та іпотечного кредитування досліджували вчені-економісти та науковці багатьох країн: США, Німеччини, Великобританії, Франції, Австрії, Італії, Іспанії та ін. Серед учених цих країн необхідно відзначити Ф.С. Мишкіна, С.П. Роуза, ДЖ.Ф. Сінкі, М. Левина, Л. Міхаеля, Р. Страйка, Р. Равіса та ін. Вирішенням низки проблем іпотечного кредитування займалися і займаються вчені СНД та вітчизняні вчені: В. Кудрявцев, О. Кудрявцева, Г. Панова, Г. Циліна, О. Лаврушин, О. Барановський, П. Гайдуцький, П. Геєць, О. Кіреєв, О. Євтух, В. Кравченко, С. Кручок, К. Паливода, О. Терещенко та ін.

Виклад основного матеріалу. Іпотечне кредитування, що лежить в основі розвитку ринку житлової нерухомості, за своєю суттю є багатограним утворенням, якому, окрім значної кількості елементів, притаманні складні зв'язки між відповідними компонентами. Одним із ключових чинників підвищення ефективності іпотечного кредитування як основи розвитку ринку житлової нерухомості, як ми зазначали, є необхідність формування дієвих інститутів та інституцій, в існуванні та діяльності яких вбачають можливості вирішення низки як економічних, так і соціальних проблем в українському суспільстві. Задля цілеспрямованості зазначеної проблеми необхідним є з'ясування та усвідомлення ролі та місця іпотечного ринку в національній господарюючій та економічній системі, ідентифікація функціональних зв'язків іпотечного ринку іншими елементами господарської системи, з'ясування чинників, що впливають на зміни у системі розвитку житлової нерухомості та її активності. Очевидно, що достовірність та відповідність такого дослідження певним економічним умовам можливі лише за умови чіткого розуміння та окреслення інституційних засад іпотечного кредитування житлової нерухомості, особливо в умовах післякризових явищ.

У контексті зазначеного питання інституційних засад іпотечного кредитування, на наш погляд, необхідно розглядати дві категорії у сфері інституціоналізму як економічного вчення, що базується на вивченні взаємовідносин людей, інститутів управління, регулювання та права, а також суспільства загалом. Перша категорія – "інституція", друга – "інститут". У вживанні термінів "інституція" (лат. *institutio*, франц., нім., англ. *institution*) та "інститут" (лат. *institutum*, франц., нім., англ. *institute*) проявляється не тільки лінгвістична відмінність, але й змістовна суть [3, с. 20].

Так інституцію розглядають деякі вчені у сенсі звичаїв, звичок, неформальних настанов, а інститут – у сенсі формалізованого втілення та офіційного закріплення

інституцій [3, 6, 8]. Інші вчені під терміном "інституція" розуміють будь-яке стійке об'єднання людей для досягнення цілком і реально вираженої певної мети – держава, сім'я, партія, церква, профспілка тощо, а "інститут" – установа, заклад – сукупність норм права, що охоплюють певне коло суспільних установ: навчальні заклади, науково-дослідні установи, банківські установи, будівельні організації тощо [3, с. 20; 4, с. 296].

Деякі автори літературних джерел, які стосуються інституційної структури іпотечного ринку стверджують, що вона розвивалась незалежно від інших структур моделей, тобто самостійно в межах кожної країни під впливом конкретного соціально-економічного середовища та економічної політики держави. Проте внаслідок наших досліджень і того аспекту, що іпотечне кредитування розвивалось як наслідок системи кредитування загалом, а також висновків російських учених Є. Черних та О. Старкова [5], можемо стверджувати, що інституційна організація іпотечного ринку була запозичена і лише згодом почала розвиватись самостійно.

Обґрунтування такого твердження базується ще й на тому, що інституційна структура іпотечного ринку має низку спільних рис різних напрямів кредитування та вирішує майже однакові проблеми щодо кредитування різних сфер національної економіки. А тому із зазначеного можна виокремити такі аспекти інституційного розвитку іпотечного ринку, а саме:

- становлення інституційного розвитку іпотечного кредитування відбувається в неоднакових умовах у різних країнах шляхом становлення різних інституційних структур;
- у випадку запровадження інституційних структур однієї країни іншою існує ідентичність запозичених інституцій у однієї країни іншою з огляду на визначальні норми та принципи дії тощо;
- у випадку "прищеплення" інституційних структур попереднього інституційного розвитку однієї країни, порівняно з іншою, такі структури є різними, то відбір найбільш ефективних інституцій здійснює країна, яка має великий досвід створення таких інституцій [1, с. 214].

Одним із поширених в Україні напрямів інституціоналізації іпотечного ринку житлової нерухомості є створення таких інститутів, як інвестиційно-будівельних компаній. Прикладом класичної інвестиційної компанії є ЖК "Київміськбуд", яка була створена наприкінці ХХ ст. Житлова компанія "Київміськбуд" поєднує у собі як дієвий та ефективний механізм залучення фінансових ресурсів, так і ефективний механізм їх інвестування та фінансування будівельно-монтажних робіт, а також з метою здешевлення вартості розвиток інфраструктури, тобто виготовлення будівельних матеріалів, забезпечення транспортно-підйомними засобами тощо. Окрім цього, ще одним із напрямів інституціоналізації іпотечного ринку житлової нерухомості є також створення фінансово-промислових груп, які ефективно функціонують у сфері житлового будівництва і забезпечують розвиток вітчизняного будівельного комплексу [2, с. 80].

Розвиток вітчизняних інвестиційно-будівельних компаній та фінансово-промислових груп у сфері житлового будівництва дасть змогу вирішити низку важливих питань у галузі іпотечного кредитування масового будівництва житла, які пов'язані з особливим перехідним етапом соціально-економічного розвитку України.

У розвинених країнах, як свідчить міжнародний досвід, іпотечне кредитування розвивалось протягом ХІХ-ХХ ст. В Україні лише з отриманням незалежності іпотечні інститути почали формуватися заново у досить складних як нормативно-правових, так і економічних та політичних умовах. На сьогодні потенціал іпотечного кредитування в Україні використовується ще досить слабо і доволі низькими темпами. Звичайно,

існують у цьому сегменті об'єктивні причини, а саме – потреба у довготермінових кредитах під низькі відсотки, хоча банківська практика свідчить, що іпотечне кредитування є одним із найбільш надійних видів кредитування.

Важливо відзначити, що багато питань у сфері іпотечного кредитування на сьогодні вирішено, проте існує ціла низка теоретичних та практичних проблем, які потребують істотного дослідження. Недостатність досліджень сфери іпотечного кредитування житлової нерухомості, особливо її банківського кредитування, зумовлює актуальність визначеної проблеми і вимагає особливих досліджень як у сфері методології, так і у сфері формування відповідних інститутів, які сприяли б розвитку ринку нерухомості та забезпечували б необхідне фінансування.

Одним з основних завдань державної політики у сфері іпотечного кредитування житлової нерухомості є послідовне створення інституційного середовища, сприятливого для розвитку національних банківських установ та будівельних компаній, їх взаємодії із потенційними клієнтами – громадянами, які потребують житла або ж покращення житлових умов.

Істотні обсяги кредитних ресурсів вітчизняними банківськими установами спрямовуються на споживче кредитування та надання кредитів для поповнення обігових коштів, отже – це короткотермінові кредити. На вказані особливості трансформаційної економіки, у якій фінансові інститути є нерозвиненими і постає необхідність створення фінансово-промислових груп та інвестиційно-будівельних компаній, в сучасних умовах звертають пильну увагу провідні вчені та економісти переважної більшості країн. Проведений аналіз та наведені пропозиції дають змогу запропонувати системну модель щодо вдосконалення інституційного середовища житлової нерухомості.

Реалізація пріоритетних напрямів у сфері житлового будівництва та його іпотечного кредитування неможлива без комплексної перебудови інституціонального середовища та вдосконалення інституційної структури іпотечного кредитування житлової нерухомості.

Успішний та принципово новий розвиток іпотечного ринку житла в Україні буде неможливий без запровадження та прискореного розвитку інституційних інвесторів, які повинні стати важливими постачальниками фінансових ресурсів на згаданий ринок.

У сучасних умовах існує потреба у становленні й інших фінансово-кредитних інститутів іпотечного ринку житла. Але на наше переконання, на сьогодні передусім увагу необхідно зосередити на вирішенні таких питань, як створення високорозвиненої та дієвої інституційної структури ринку іпотечного кредитування житлової нерухомості. Важливо зазначити, що до системи органів, які здійснюють регулювання на іпотечному ринку житла, належать законодавчі органи влади, органи виконавчої влади як на місцевому, так і на загальнодержавному рівні.

Необхідно сформулювати належним чином виважену та дієву інституційну структуру, що надасть змогу перетворенням, які стосуються іпотечного комплексу, влитись у магістральний напрям ринкової трансформації всієї економічної системи та всього господарського комплексу країни.

Особлива роль має належати спеціальним банківським установам та кредитним агентствам у сфері іпотечного кредитування. В Україні до органів, що здійснюють регулювання у сфері іпотечного кредитування, належить Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Державна комісія з регулювання фінансових ринків, Національний банк України, Міністерство фінансів України, Державна податкова адміністрація України та інші органи державного регулювання, Фонд державного майна, Державний комітет України з питань будівництва та архітектури.

Запропонована нами інституційна структура розвитку іпотечного кредитування житлової нерухомості повинна стати дієвим механізмом щодо інтенсивного розвитку житлового будівництва та його кредитування.

Список літератури

1. Базилевич В.Д. Іпотечний ринок / В.Д. Базилевич, Н.П. Погорельцева. – К. : Вид-во "Знання", 2008. – 717 с.
2. Іпотечне кредитування : навч. посібн. / за ред. О.С. Любуня, О.І. Кіреєва, М.П. Денисенка. – К. : Центр навч. літ-ри, 2005. – 392 с.
3. Климко Г.Н. Основи економічної теорії: політекономічний аспект : підручник / Г.Н. Климко, В.П. Несторенко, Л.О. Канищенко та ін. / за ред. Г.Н. Климка, В.П. Несторенка. – Вид. 2-ге, [перероб. та доп.]. – К. : Вид-во "Вища шк." – Знання, 1997. – 743 с.
4. Козлов С. Історія і еволюція застави нерухомості як передумови українського іпотечного ринку / С. Козлов // Юридична газета. – 2005. – № 15 (51). [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.yur-gazeta.com/oarticle/1706/>.
5. Старинский В.Н. Экономика недвижимости / В.Н. Старинский, Л.Н. Асаул, Т.Л. Кускова / под. ред. Г.А. Краюхина. – СПб., 1999. – 186 с.

Одержано 16.01.16

УДК 621.9

Л.В. Іщенко, магістр гр. МБ(МВ)-15МЗ*

Кіровоградський національний технічний університет

Підвищення жорсткості обробного модуля структури $OYZXC_n$ при зміні компоновочного розташування стола координати В

Досліджено жорсткості чотирьох варіантів компоновок обробних модулів з базовою структурою $OYZXC_n$ при зміні компоновочного розташування стола координати В, синтезованих на базі єдиного комплексу силових вузлів та несучих елементів модульної системи, шляхом розрахунку приведенного кута відхилення осі шпинделя по відношенню до початкового його положення. Встановлено, що найвищі характеристики жорсткості спостерігаються у компоновки зі структурною формулою $OBYZXC_n$.

жорсткість, структурна компоновка, обробний модуль, модульна система, приведений кут відхилення

Постійний ріст типового різномаїття верстатів свідчить про незначну пристосованість існуючих моделей верстатів до умов розвитку виробництва, що диктуються зовнішніми факторами. Виробники і споживачі верстатів однаково страждають як від занадто швидкого, так і від повільного удосконалення верстатів. Повільне удосконалення верстатів гальмує підвищення продуктивності, а занадто швидке – значно піднімає вартість верстатів та витрати на їх експлуатацію.

Вже на стадії проектування програмуються основні параметри якості верстатів. Отже, створення методів підвищення технічних параметрів верстатів з одночасним

* Науковий керівник: канд. техн. наук, доц. Гречка А.І.

підвищенням їх якості, зменшенням часу проектування, відладки є наряду з задачами організації виробництва і експлуатації актуальною сучасною проблемою верстатобудування.

Застосування уніфікованих вузлів при проектуванні багатокординатних обробних модулів представляє собою компоновочну задачу з декількома варіантами. Варіації поєднання складових елементів з одного комплекту модульного обладнання дозволить на виході мати набір однотипних за вирішуваними технологічними задачами модулів. Основним критерієм вибору у даному питанні постає якість кожного з таких варіантів.

Визначення впливу зміни компоновочного розташування стола кругової подачі на жорсткість модулів, побудованих на основі заданої базової компоновки, синтезованих з єдиного комплекту силових вузлів та несучих елементів модульної системи, для забезпечення максимальної величини жорсткості становить науковий інтерес та практичну цінність.

Для дослідження обрана компоновка з базовою структурою $OYZXC_h$ (рис. 1). Конструкція базового елемента може бути довільною. За поставленим завданням будь-яка з компоновок обробного модуля повинна забезпечувати чотирьохкоординатну обробку, тобто окрім рухів подачі по трьом лінійним координатам X , Y , Z повинен також здійснюватися обертальний рух навколо однієї з них. Обертання навколо осі Z сумнівне з точки зору технологічної доцільності. Оскільки базова структура передбачає горизонтальне положення шпинделя, та враховуючи розташування силових столів прямолінійного руху, два з яких зв'язуються між собою по горизонтальним стикам, приймаємо шукане розташування осі обертального руху вертикальним. Таким чином, у структурних формулах відповідний силовий вузол позначатиметься літерою B . Розташування осі X за існуючими правилами горизонтальне. В такому випадку можливі чотири компоновки багатокординатного обробного модуля: $OYZXBC_h$, $OYZBXC_h$, $OYBZXC_h$, $OBYZXC_h$, що представлені на рис. 2. В даних компоновочних рішеннях прийнято горизонтальне розташування основної площини напрямних силового столу, що забезпечує лінійний рух вздовж осі X . Іншою вимогою при синтезі компоновок було забезпечення мінімальних габаритних розмірів та вильотів відносно напрямних силових столів.

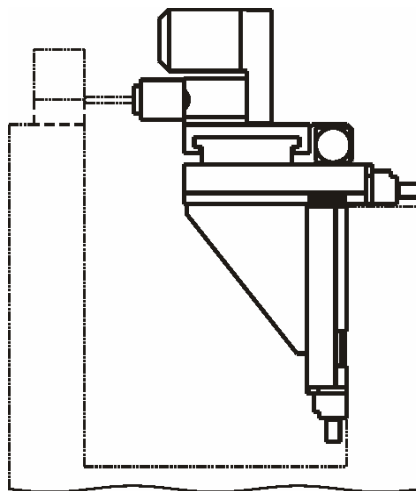

Рисунок 1 – Схематичний вигляд базової компоновки $OYZXC_h$

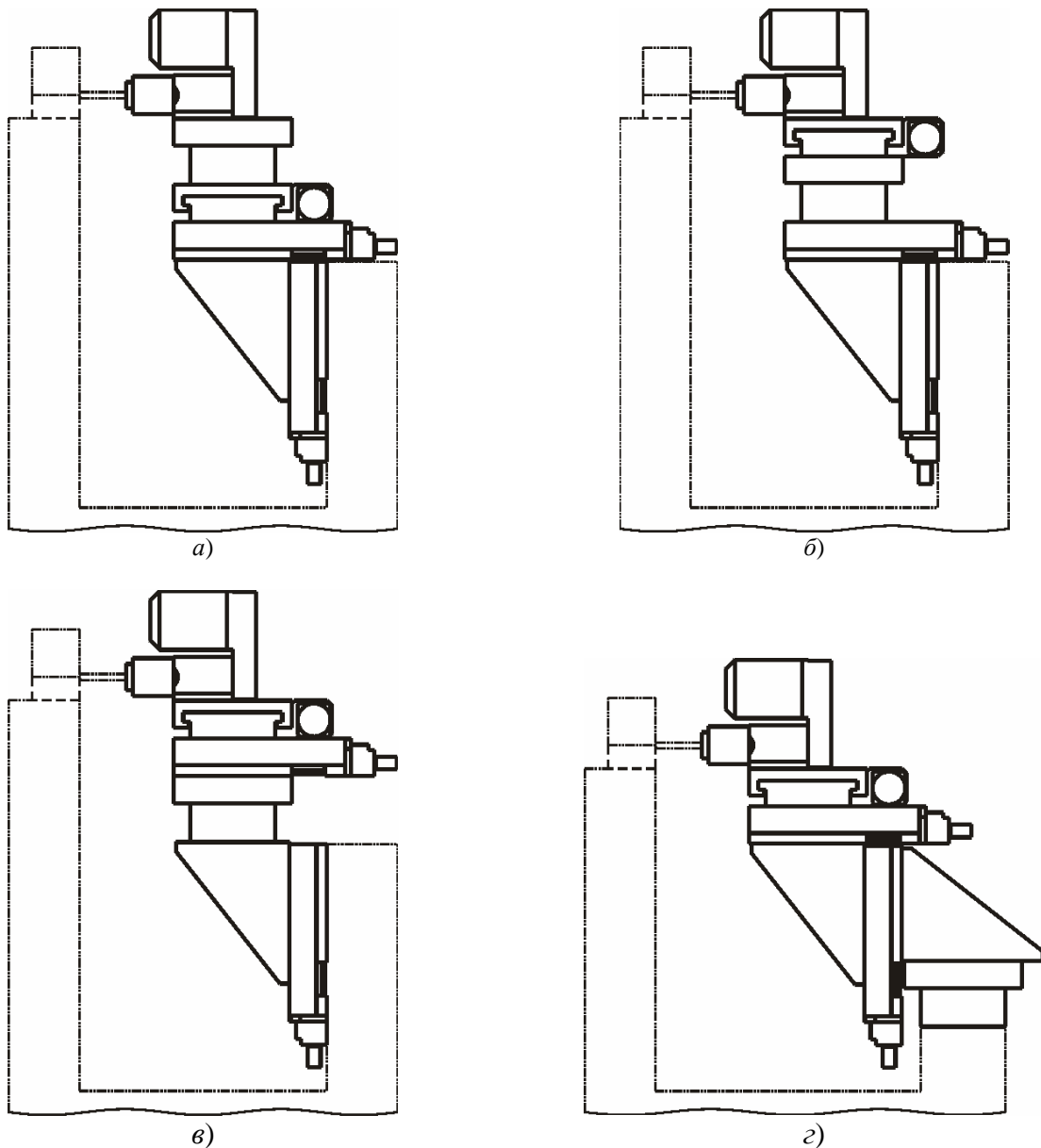

Рисунок 2 – Схематичний вигляд компоновок $OYZXBC_h$ (а), $OYZBXC_h$ (б), $OYBZXC_h$ (в) і $OBYZXC_h$ (з)

Розрахунок точності компоновки модуля у даній роботі зводиться до знаходження приведенного кута повороту осі шпинделя у просторі із-за деформації вузлів під дією сил ваги переміщуваних елементів і чотирьох додаткових сил, що імітують технологічне навантаження. Деформації визначаються у точках робочого простору, розміри якого визначаються величиною максимальних переміщень платформ силових столів лінійного руху. У даному випадку робочий простір представляє собою куб із ребром 200 мм. Силовий стіл обертового руху використовується тільки для позиціонування в межах $\pm 45^\circ$ від заданого початкового положення.

При побудові математичної моделі приймаємо певні припущення і спрощення. По-перше, власними деформаціями деталей силових вузлів і несучих елементів нехтуємо як надмалими у порівнянні з деформаціями у стиках напрямних, які розглядаємо як незатягнуті стики. По-друге, деформації стиків деталей різних силових вузлів між собою та несучих елементів з деталями силових столів не розраховуємо, оскільки вони є затянутими. По-третє, контактні деформації в напрямних розглядаємо

лише в поверхневих шарах контактуючих тіл за прямопропорційним законом між контактними тисками і деформаціями.

Розрахунок деформацій в стику напрямних силового столу прямолінійного руху здійснюємо в трьох різних площинах: в поперечній, в поздовжній для основних граней та притискних планок, в поздовжній для бічних граней. Кути повороту визначаються для кожного стику і потім додаються з відповідними знаками.

Оскільки жорсткості силового вузла приводу головного руху, затискного пристосування з оброблюваною деталлю та базового елемента багатокоординатного модуля є однаковими для всіх компонок, їх з порівняння виключаємо. Для проведення розрахунків кутів відхилень розробляємо схеми навантаження кожної компоновки обробного модуля. Імітація технологічного навантаження, що діє на модуль з боку процесу обробки, відбувається почерговим прикладенням чотирьох наступних сил: горизонтально розташована сила вздовж додатного напрямку осі Z (назустріч інструменту); горизонтально розташована сила вздовж додатного напрямку осі X перпендикулярно осі інструменту; вертикально розташована сила вздовж додатного напрямку осі Y перпендикулярно осі інструменту; вертикально розташована сила вздовж від'ємного напрямку осі Y перпендикулярно осі інструменту. Вага компонентів силових вузлів та координати центру мас були визначені після розробки і аналізу наближених 3D-моделей таких компонентів. На схемі навантаження вага компонентів силових столів прикладена у відповідних точках.

Розташування осей у силовому столі обертального руху довільно приймаємо аналогічним до розташування осей силового столу лінійного руху вздовж осі Z . Проводимо розрахунки кутів відхилень платформ всіх чотирьох силових столів, що входять до складу кожної компоновки багатокоординатного силового модуля, відносно кожної осі окремо, і на їх основі розраховуємо сумарний кут відхилення шпинделя відносно даної осі. Геометричним додаванням трьох сумарних кутів відносно кожної осі знаходимо приведений кут відхилення шпинделя для даної компоновки багатокоординатного обробного модуля.

Результати досліджень залежності зміни приведенного кута відхилення осі шпинделя від початкового положення внаслідок переміщень складових силових столів багатокоординатного обробного модуля для кожної його компоновки при чотирьох напрямках прикладення імітаційної сили наведено у вигляді зведеної таблиці (див. табл. 1) наступних показників, що розраховані у результаті теоретичних обрахунків: максимальне значення приведенного кута відхилення шпинделя у кожній з компонок за однакового напрямку прикладення сили технологічного опору φ_{\max} ; мінімальне значення приведенного кута відхилення шпинделя у кожній з компонок за однакового напрямку прикладення сили технологічного опору φ_{\min} ; діапазон зміни значень приведенного кута відхилення шпинделя у кожній з компонок за однакового напрямку прикладення сили технологічного опору φ_{Δ} ; середнє арифметичне значення приведенного кута відхилення шпинделя у кожній з компонок за однакового напрямку прикладення сили технологічного опору φ_{Σ} . Величина імітаційної сили варіюється на двох рівнях: 10 кН та 20 кН.

З таблиці 1 видно, що найвищі характеристики жорсткості спостерігаються у компоновки зі структурною формулою $OBYZXC_h$, якщо порівнювати максимальні приведені кути відхилення. Дане компоновочне рішення виявилось оптимальним для всіх прийнятих напрямків і величин прикладення імітаційної сили. Це можна пояснити таким чином.

Таблиця 1 – Значення параметрів приведенного кута відхилення шпинделя (10^{-5})

Компоновка	Напрямок сили	Φ_{\max}		Φ_{\min}		Φ_{Δ}		Φ_s	
		10 кН	20 кН	10 кН	20 кН	10 кН	20 кН	10 кН	20 кН
$OYZXBC_h$	1-й	51,46	92,68	19,17	41,57	32,29	51,11	38,80	68,09
	2-й	45,63	76,66	21,51	26,09	24,12	50,57	30,45	47,41
	3-й	55,33	89,54	31,87	54,14	23,46	35,40	42,22	68,22
	4-й	93,77	167,54	60,61	112,31	33,16	55,23	78,04	142,30
$OYZBXC_h$	1-й	43,58	77,57	15,26	29,50	28,32	48,07	29,74	56,30
	2-й	41,34	68,62	20,23	25,81	21,11	42,81	27,66	42,61
	3-й	45,44	71,67	31,35	53,80	14,09	17,87	37,30	60,13
	4-й	90,53	159,81	67,98	124,63	22,62	35,18	76,86	138,10
$OYBZXC_h$	1-й	39,81	68,68	10,46	22,41	29,35	46,27	23,44	47,11
	2-й	38,55	65,30	18,50	26,91	20,05	38,39	25,69	40,56
	3-й	52,39	75,02	33,27	53,94	19,12	21,08	40,50	61,21
	4-й	82,56	154,12	62,64	118,80	19,92	35,32	71,53	133,66
$OBYZXC_h$	1-й	25,04	45,67	9,17	20,24	15,87	25,43	17,61	34,25
	2-й	30,72	44,04	20,55	26,55	10,17	17,49	25,27	35,11
	3-й	48,09	65,91	33,92	50,00	14,17	15,91	40,22	57,39
	4-й	79,37	143,74	62,95	118,08	16,42	25,66	71,69	131,38

Відомо, що за співставних габаритів жорсткість силового стола обертового руху менша, ніж у стола лінійного переміщення. Проведені розрахунки свідчать, що чим ближче даний стіл у компоновці розміщується до базового елемента, тим його деформації нижчі. Це пояснюється тим, що вага, яка притискає платформу силового стола обертового руху до напрямних, зростає. Відтак перекидаючі моменти спричиняють менші негативні наслідки. Картина зберігається і при зростанні технологічного навантаження. Також зазначимо, що всі компоновки найгірше сприймають направлення технологічної сили вздовж осі X .

Загалом зміна компоновочного розташування стола координати B у заданій базовій компоновці спричиняє помітний вплив на жорсткість у випадку несприятливого направлення технологічної сили – різниця у жорсткості становить 16 – 18 відсотків в залежності від величини імітаційної сили.

Результати даного дослідження можна також екстраполювати і на конструкції звичайних верстатів, компоновочні рішення яких відповідають показаним у роботі структурним формулам.

Список літератури

1. Врагов Ю.Д. Анализ компоновок металлорежущих станков: основы компонетики / Ю.Д. Врагов. – М.: Машиностроение, 1978. – 208 с.
2. Агрегатно-модульне технологічне обладнання / Крижанівський В.А., Кузнецов Ю.М., Кириченко А.М. та ін. / Під ред. Ю.М. Кузнецова. Навч. посібник для ВНЗ у 3-х част. – Кіровоград, 2003.
3. Левина З.М. Контактная жесткость машин / З.М. Левина, Д.Н. Решетов. – М.: Машиностроение, 1971. – 264 с.

Одержано 16.01.17

УДК 336.77:332.34

Я.В. Сопілка, ст. гр. ФК-15-МЗ*

Кіровоградський національний технічний університет

Моделі іпотечного кредитування

Розглянуто сутність та механізм функціонування основних моделей іпотечного кредитування у розвинених країнах та адаптовано цей досвід стосовно України.

іпотека, іпотечний ринок, іпотечний кредит, моделі іпотечного кредитування

У розвинених країнах іпотечне кредитування давно вже стало класичним інструментом на фінансовому ринку, що дозволяє сьогодні говорити про існування різних моделей розвитку іпотеки.

Для України механізм іпотеки є відносно новим видом кредитування, однак необхідність його подальшого розвитку не викликає сумнівів. Становлення національної моделі іпотечного кредитування потребує вивчення та узагальнення зарубіжного досвіду в цій сфері. Тому тема роботи є актуальною на сучасному етапі розвитку нашої країни.

Іпотечний ринок – це сукупність соціально-економічних відносин щодо купівлі-продажу іпотеки, пов'язаних із використанням нерухомого майна для забезпечення грошових або майнових зобов'язань позичальником та приведенням у рух тимчасово вільних грошових коштів, що враховують особливості переміщення довгострокових фінансових ресурсів; надає можливість спрощення їх управління, аналізу та вивчення [1].

Згідно з найбільш поширеним у науковій літературі визначенням, іпотека – це передача позичальником кредитором права на нерухомість як забезпечення позики.

Інститут іпотеки дозволяє залучати і трансформувати фінансові ресурси в реальний сектор економіки через сферу нерухомості, будівництва, промисловості, будівельних матеріалів і інші кластери, створюючи фіктивний капітал на базі цінного папера. Свого часу розвинені країни використовували свої програми іпотечного кредитування як поштовховий інструмент у подоланні економічної депресії і подальшого розвитку через запуск фінансових ринків.

Свій внесок у дослідження питань функціонування іпотечного ринку зробили такі вітчизняні вчені, як В. Базилевич, М. Дем'яненко, О. Євтух, В. Кравченко, Т. Ковальчук, І. Лютий, В. Паливода, П. Саблук, В. Савич та ін.

Метою статті є розгляд сутності та механізму функціонування основних моделей організації іпотечного ринку розвинених країн та адаптованості світового досвіду до України. Одним із важливих кроків на шляху достановлення національного ринку іпотечного кредитування в Україні є вивчення та аналіз іноземної практики створення та розвитку такого ринку.

Проаналізувавши наукову літературу на тему іпотечного кредитування, слід зазначити, що в економічно розвинутих країнах, де іпотека існує не одне десятиліття, поширені три моделі організації іпотечних ринків, які розрізняються саме за механізмами ресурсного забезпечення іпотечних кредитів: збалансовано-автономна (німецька), розширено-відкрита (американська) та скорочено-відкрита. "Збалансовано-автономною" називають німецьку іпотечну систему заощаджень (цільова модель) [2]. Основною відмінною ознакою моделі збалансованої автономії є позичково-ощадний

* Науковий керівник: д-р. екон. наук, проф. Комарова О.А.

принцип її функціонування. Кредитуванню клієнтів у подібній системі передують період накопичення заощаджень у банку. Формування кредитних ресурсів відбувається не на відкритому ринку капіталів, а за рахунок цільових вкладів громадян, які прагнуть у майбутньому отримати кредит. Замкнутість є основною характеристикою цієї системи. Банки, що використовують цю схему, мають можливість видавати кредити за ставками, нижчими за ринкові, виплачуючи за заощаджувальними внесками відсотки нижче ринкових. Низькі ставки за користування кредитом банки можуть гарантувати через те, що вони працюють поза ринком капіталу і не залежать від коливань його відсоткової ставки [3].

Ця модель досить поширена у світі. Зазвичай її застосовують у країнах, у яких відбуваються економічні перетворення або виникла криза на фінансовому ринку. Її застосовують Франція, Велика Британія, США, Канада, Австралія, Австрія, Чехія, Словаччина, Угорщина, Казахстан та ін.

Упровадження класичної німецької моделі можливе лише в тих країнах, де інфляція не перевищує 12 % на рік [4].

"Розширено - відкрита" модель є найбільш розвинутою моделлю ринку іпотечного кредитування і представлена у таких країнах, як США, Канада, Швеція, Данія та ін. "Розширено-відкритою" вважають модель, у якій основні кредитні ресурси в іпотечну систему надходять із спеціально організованого для цієї мети розвинутого вторинного ринку цінних паперів, спеціально створеного для забезпечення ринку іпотечного кредитування довгостроковими кредитними ресурсами шляхом випуску іпотечних цінних паперів, гарантованих заставними на нерухомість [2]. Іпотечні компанії не залучають внески, початковий капітал акумулюється за рахунок внесків населення, додаткові кошти надходять через термінові позики від фінансових інститутів.

Вони видають іпотечні кредити і обслуговують їх. Надавши кредит, іпотечний фінансовий інститут продає її третій особі –інвестору –безпосередньо або шляхом випуску цінних паперів, забезпечених пулом іпотечних кредитів.

Отримані кошти іпотечна компанія знову пускає в обіг, видаючи нові позики. Реалізація цієї моделі потребує розширеної інфраструктури іпотечного та фондового ринків, а також планомірного сприяння держави і, як мінімум, при її частковому контролі за емісією цінних паперів, що обертаються на вторинному ринку. Найбільш простою і одночасно найменш досконалою моделлю іпотечного кредитування слід вважати модель, яку умовно можна назвати "скорочено-відкритою". Скорочено-відкрита модель діє в межах первинного ринку заставних: банки отримують від клієнтів заставні листи і використовують їх як забезпечення частини залучених зовнішніх фінансових ресурсів [5].

Сукупна заявка всіх клієнтів банку на іпотечні позики може бути забезпечена банком з вільних джерел, у тому числі за рахунок власних капіталів, коштів клієнтів, що знаходяться на депозитах, міжбанківських позик та ін. [4].

Ця модель іпотечного кредитування є відносно простою. Оскільки в ній не задіяний вторинний ринок заставних, вона не потребує розвинутого ринку цінних паперів. З цієї причини вона може застосовуватись у країнах, що розвиваються, та країнах зі стабільною економікою, але не повністю сформованою інфраструктурою фінансового ринку.

Відмінною особливістю цієї моделі є пряма залежність відсоткових ставок іпотечних кредитів від загального стану кредитно-фінансового ринку країни. Ця залежність суттєво впливає на масштаб і активність банків в іпотечному кредитуванні в окремі сприятливі та несприятливі періоди [6]. "Скорочено-відкриту" модель можуть

застосовувати як спеціалізовані, так і універсальні банки, що мають відділи іпотечного кредитування [7].

Завдяки тій же відносній простоті й універсальності ця модель вдало використовується у таких розвинутих країнах, як Велика Британія, Франція, Іспанія, Ізраїль [5].

Щодо України, то низький рівень капіталізації вітчизняної банківської системи та формування структури пасивів банків за рахунок короткострокових депозитів спонукають до запровадження дворівневої моделі.

Адаптуючи до нашої країни зарубіжний досвід організації ринку іпотечного кредитування до України, слід зауважити, що перш за все успішне створення національного ринку іпотечного кредитування в умовах низької платоспроможності населення потребує ефективної підтримки держави.

Зокрема, треба вжити таких заходів, як: застосування державного контролю за діяльністю учасників іпотечного ринку; вироблення концепції розвитку національної системи іпотечного кредитування; запровадження системи державної реєстрації права власності та обтяжень на нерухоме майно; надання державної підтримки у вигляді премій, субсидій, компенсації відсоткових ставок та ін. Зазначені дії з боку держави є необхідними для становлення в Україні стабільного ринку іпотечного кредитування.

Узагальнення світового досвіду іпотеки в частині моделей організації іпотечного ринку дало змогу виявити три найпоширеніші моделі іпотеки: "збалансовано-автономну", "розширено-відкриту" та "скорочено-відкриту" – і з'ясувати механізм їх функціонування.

Формування ринку іпотечного кредитування в Україні значною мірою характеризується безсистемністю. На сьогодні зроблено вже багато: розроблено і прийнято низку важливих законів щодо організації ринку, функціонування фондів операцій з нерухомістю і випуску іпотечних цінних паперів, створено Державну іпотечну установу, здійснюються емісії іпотечних облігацій.

Невирішеними в Україні досі залишаються такі важливі питання формування ринку іпотечного кредитування, як затвердження концепції розвитку національної системи іпотечного кредитування та захист прав кредиторів щодо реалізації заставленого майна.

Список літератури

1. Лютий І. О. Іпотека : навчальний посібник / І. О. Лютий, В. І. Савич, О. М. Калівошко. – Івано-Франківськ : ПВНЗ "Галицька академія", 2009. – 612 с.
2. Сердюк А. В. Аналіз моделей іпотечного кредитування та їх придатності до використання у вітчизняних економічних умовах / Сердюк А. В. // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2008. – No 1. – С. 67– 72.
3. Глуценко С. В. Інвестиційні послуги банків: зарубіжна практика та українські реалії / Глуценко С. В. // Фінанси України – 2007. – No 5.–С. 96 – 104.
4. Твердохліб О. В. Моделі іпотечного кредитування: зарубіжна та вітчизняна практика [Електронний ресурс] / Твердохліб О. В. – Режим доступу: rusnauka.com.
5. Моделі іпотечного ринку в країнах з ринковою економікою та практика їх реалізації в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: biglibrary.com.ua.
6. Ярошенко О. І. Моделирование іпотечного кредитування [Електронний ресурс] / Ярошенко О. І. – Режим доступу: disser.org.ua.
7. Соколовський Є. А. Концептуальні засади управління іпотечним кредитуванням у контексті зміни світової кон'юнктури ринку [Електронний ресурс] / Соколовський Є. А. – Режим доступу: ena.lp.edu.ua.
8. Довдиенко І. В. Іпотека. Управление. Организация. Оценка / Довдиенко І. В. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 464 с.

Одержано 18.01.17

УДК631.4

А.А. Тупічак, гр. ЕО-15М, Л.В. Коломієць, канд. с.-г.наук
Кіровоградський національний технічний університет

Оцінка можливості впровадження в сільському господарстві органічного агровиробництва

У статті розглянуто сучасний стан та використання ґрунтів у сільському господарстві. Наведено переваги прийомів органічного землеробства. Розглянуто сидерацію як альтернативу традиційному удобренню.

ґрунти, деградація, агроєкосистеми, органічне землеробство, гумус, мінеральні добрива, сидерація

Постановка проблеми. Україна має найродючіші ґрунти в світі, що становлять близько 70% ґрунтового покриву території. Це зокрема 32,8 млн.га орних земель, що дає нам статус аграрно-промислової держави. Державний земельний кадастр України налічує 15,5 млн.га особливо цінних продуктивних земель, з яких чорноземи становлять 11,9 млн.га. За даними Держземінспекції України сьогодні деградовані та малородючі ґрунти складають 5 млн.га, зокрема орні – 3 млн.га. Площі продуктивних земель скорочуються, відбувається опустелювання колись родючих площ ґрунтів – через надмірні мелоративні заходи і т.п.

В умовах постійного зростання інтенсивності природокористування ґрунт як основний засіб у сільському господарстві піддається деградаційним процесам, що порушує стійкість екосистем та знижує ефективність виробництва. Внаслідок виснаження ґрунту знижується родючість, а сільськогосподарська продукція містить забруднення. Через це виникає загроза продовольчій безпеці людства.

Актуальність теми. Необхідно віднайти такі способи землекористування, які забезпечать збереження і відновлення стану ґрунтових ресурсів, адже в разі подальшої деградації ґрунтів відновити їх стане неможливим.

Мета роботи. Довести необхідність поступового впровадження органічного агровиробництва у сферу сільського господарювання.

Завдання дослідження:

- вивчити стан та умови використання ґрунтового покриву;
- проаналізувати негативні процеси в агроєкосистемах;
- вивчити особливості традиційного та органічного агровиробництва.

Об'єкт дослідження: стан ґрунтів залежності від прийомів господарювання.

Методи дослідження. Дослідження проводились шляхом вивчення, аналізу та узагальнення літературних даних; проведення польових та дослідницьких робіт.

Природно-ресурсною базою розвитку сільського та лісового господарства є ґрунт – найбільш цінне і незамінне багатство країни, всього суспільства; основний засіб виробництва в сільському господарстві і просторовий базис, де розміщуються всі галузі господарства.

Ґрунт є основою організації біосфери. Таке образне визначення дає академік В.І. Вернадський. Географи називають ґрунт дзеркалом, фокусом ландшафту. У ґрунті поєднуються всі компоненти біосфери, формуючи складну полігенетичну систему. Без ґрунту неможливе життя рослин і тварин на суші, бо він є основою цього життя.

Вирішальне значення у формуванні ґрунту відіграє жива речовина. Ґрунтоутворення почалося з появою життя на Землі. Будь-яка гірська порода, як би вона

глибоко не була розкладена та вивітрена, ще не ґрунт. Тільки тривала взаємодія материнських порід з живою речовиною за певних кліматичних умов створює специфічні якості, котрі відрізняють ґрунт від гірських порід. Ґрунт є акумулятором тепла і опадів. Найбільш родючим є ґрунт, здатний утримувати найбільшу кількість води [1-2].

Серед усіх типів ґрунтів України найбільш поширеними є чорноземи. Вони найбільш родючі, з високим вмістом гумусу. В Україні розорано 56,9 % території – більше, ніж у будь-якій іншій країні Європи. У США, наприклад, цей показник також менший – втричі.

У нашій країні переважно вирощуються зернові, кормові та технічні культури. Але їх надто мало для вирішення продовольчої проблеми країни. Дуже не вистачає кормів, насамперед, кормового зерна (кукурудзи, вівса, бобових, коренеплодів) для тваринництва. І причина цього – не низька віддача землі, а неправильне і недбале господарювання людей на ній, що призводить до виснаження ґрунтів, тобто втрати родючості.

Найбільшим багатством ґрунту є його гумус — органічна речовина. Його роль в біосфері величезна. В українських чорноземах вміст гумусу становить сьогодні 4-6% , а ще в кінці XIX ст. його вміст становив 8-12 і навіть 16 %.

Нині в Україні кількість гумусу в ґрунті зменшилася в середньому в шість разів і становить приблизно 3 %. Щорічно ґрунти України втрачають за рахунок мінералізації 14 млн. т гумусу, за рахунок ерозії – 19 млн. т. У природних умовах для того, аби утворити шар гумусу завтовшки 1 сантиметр, потрібно 250-400 років. Зменшення вмісту цієї речовини на 1 % зменшує врожайність зернових на кілька центнерів [1,3,4].

Шкідливий антропогенний вплив, а також прояв стихій, природних та посиленних людиною, завдають ґрунтам величезної, інколи непоправної шкоди. Це, насамперед, водна і вітровоерозія, погіршення ґрунтової структури, механічне руйнування та ущільнення ґрунту, постійне збіднення на гумус та поживні речовини, забруднення ґрунту мінеральними добривами, отрутохімікатами, мастилами та пальним, перезволоження та засоленість земель.

Результати дослідження. Глобальною проблемою сьогодні є постійне зменшення вмісту гумусу, який відіграє провідну роль у формуванні ґрунту, його цінних агрономічних властивостей, забезпеченні рослин поживними речовинами. За рахунок ведення інтенсивного вирощування сільськогосподарських культур та недотримання сівозміни спостерігається активне винесення з ґрунту поживних речовин і, як наслідок, погіршення його агроекологічних властивостей (табл. 1). Однією із основних причин цього є споживацький підхід до землі, намагання якнайбільше з неї взяти і якнайменше їй повернути. Гумус витрачається не лише на мінералізацію з вивільненням доступних для рослин поживних речовин, а й виноситься з ґрунту в процесі ерозії, з коренеплодами та бульбоплодами, на колесах транспортних засобів, руйнується під впливом різноманітних хімічних речовин.

Сьогодні дедалі більш відчутними стають негативні наслідки хімізації сільського господарства — погіршуються властивості ґрунту, його стан через нагромадження в ньому великої кількості шкідливих хімічних речовин, що вносились без належних розрахунків і врахування екологічних законів. До таких хімічних речовин, в першочергу, належать мінеральні добрива та різні отрутохімікати — пестициди [2-3].

Таблиця 1 - Винесення з ґрунту елементів живлення урожаєм основних сільськогосподарських культур, кг/т продукції

Культура	Продукція								
	Основна			Побічна			Основна з урахуванням побічної		
	N	P ₂ O ₅	K ₂ O	N	P ₂ O ₅	K ₂ O	N	P ₂ O ₅	K ₂ O
Озима пшениця	20,7	7,4	4,9	5,1	1,6	9,9	28,9	10,0	20,7
Озиме жито	17,4	7,5	5,4	5,6	2,2	11,0	27,8	11,7	26,4
Ячмінь:									
озимий	17,0	8,3	4,9	6,0	2,0	13,6	24,7	10,9	22,6
Ярий	18,4	7,6	5,3	6,6	2,3	13,9	26,2	10,4	22,0
Овес	18,9	8,3	5,1	5,2	2,8	17,9	27,2	12,7	33,7
Кукурудза:									
на зерно	15,3	5,9	4,2	6,9	2,1	14,2	24,1	8,6	22,4
на силос	3,15	1,14	4,23	-	-	-	-	-	-
Просо	19,4	4,9	4,1	9,1	2,0	25,9	33,9	8,1	45,5
Гречка	17,7	5,9	7,1	9,7	4,1	16,4	36,1	13,7	38,3
Горох	33,4	8,4	13,0	10,0	2,3	13,6	44,4	12,5	28,0
Соняшник	23,7	10,4	8,4	8,7	3,1	43,6	42,8	17,2	104,3
Льон	5,4	2,01	10,1	38,9	15,0	11,6	61,6	19,9	63,3
Картопля	3,7	1,1	5,5	3,7	0,9	4,6	5,6	1,6	7,8
Трави (сіно)									
однорічні	20,0	6,0	20,7	-	-	-	-	-	-
багаторічні	23,3	5,3	20,1	-	-	-	-	-	-

Внаслідок внесення високих доз мінеральних добрив ґрунт агроєкосистем забруднюється баластними речовинами – хлоридами, сульфатами, важкими металами, радіонуклідами.

Агроєкосистема – одна з основних ландшафтотворних складових з інтенсивними прямими і зворотними зв'язками, тому оптимізація агроландшафту як одиниці таксономічно вищого рівня передуює оптимізації агроєкосистеми. Не можна оптимізувати агроєкосистему, не оптимізувавши агроландшафт, і навпаки.

Стійкість агроєкосистеми – це насамперед стабільність агрофітоценозу, що залежить від стабільності посіву сільськогосподарської культури, здатності агрофітоценозу протистояти комплексу зовнішніх і внутрішніх несприятливих умов росту й розвитку, забезпечувати отримання сталого врожаю рослинницької продукції.

У свою чергу, стійкість агрофітоценозу як передбачає, так і зумовлює стійкість вищим таксономічним екологічним формуванням, а саме — агроландшафтом, під стійкістю якого розуміють його здатність зберігати свою структуру й особливості функціонування за зміни умов середовища, антропогенного навантаження (сільськогосподарського виробництва). Оцінюють її виявленням стабільності якостей головних компонентів (ґрунту, води, рослинності, розподілу речовин, елементів живлення тощо) [4].

Стійкість агроландшафту значно нижча, ніж природного ландшафту і потребує постійної цілеспрямованої технологічної підтримки людини. Якщо агроєкосистема має досить тісний аналоговий зв'язок з довкіллям, то вона значною мірою регламентується законом внутрішньої динамічної рівноваги, згідно з яким речовина, енергія, інформація та динамічні якості окремих природних систем, їх ієрархії тісно пов'язані між собою. Тому будь-яка зміна одного з показників неминує призводити до функціонально-структурних змін інших, але при цьому зберігаються загальні якості системи:

речовинно-енергетичні, інформаційні, динамічні. Наслідки дії цього закону виявляються в тому, що після будь-яких змін елементів природного середовища (речовинного складу, енергії, інформації, швидкості перебігу природних процесів), обов'язково розвиваються ланцюгові реакції, які намагаються компенсувати ці зміни [3-4].

Головним фактором покращення родючості та регуляції гумусного стану ґрунтів є застосування будь-яких органічних добрив – компостів, перегною, осадів стічних вод і т.п. Але непрості умови після реформування галузі сільськогосподарського виробництва, зменшення поголів'я худоби, зношеність машино-тракторного парку зумовило значне скорочення доз внесення та площ, удобрених органікою. У зв'язку з цим виникає потреба у використанні інших органічних добрив, які були б не менш ефективними та не вимагали значних матеріально-технічних витрат. Значне поповнення запасів органіки забезпечується у випадку застосування в якості органічних добрив сидератів.

Сидеральні або зелені добрива – це свіжа рослинна маса, що приорується в ґрунт для збагачення його органічною речовиною та поживними речовинами, які необхідні для живлення рослин.

Зелене добриво – важливе джерело гумусу, азоту та ін. поживних речовин у ґрунті. При заорюванні зеленої маси сидератів при урожаї 35-40 т/га в ґрунт потрапляє 150-200 кг азоту, що рівноцінно 30-40 т/га гною. Коефіцієнт використання азоту з них у 1-й рік вдвічі більший, ніж з гною. У зеленій масі сидератів міститься стільки азоту, як і в гною, але менше фосфору та калію (вміст у гної N - 0,50 %, P₂O₅ - 0,25 %, K₂O - 0,60 %). Тому, заорюючи сидерати, потрібно одночасно вносити в ґрунт і фосфорно-калійні добрива, або робити це до посіву сидерату [5].

Культури, які вирощують на зелене добриво, неоднаково впливають на накопичення гумусу. Це залежить від біологічних особливостей самої культури; від того, що використовується на добриво лише наземна маса сидерату, заорюється вона на полі вирощування з кореневою системою, або у ґрунт заробляють тільки поживно-кореневі залишки. Накопичення гумусу залежить і від строку заорювання сидерату [5-7].

Дослідженнями В.В. Лихочвора встановлено, що основою біологізації технології вирощування озимої пшениці є розміщення її після конюшини. Вперше вивчено вплив заорювання зеленої маси другого укусу конюшини на формування елементів структури, урожайність та якість зерна за різних фонів удобрення озимої пшениці в Миронівському інституті пшениць.

Сидерація значно поліпшує водопроникність ґрунту та його зволоження. А це перешкоджає утворенню льодової кірки – небезпечного чинника впливу на озимину. Ті самі чинники прискорюють весняне розмерзання ґрунту, запобігають водній ерозії, створюють оптимальний поживний режим для рослин, що прискорює досягання останніх та підвищує врожай.

За даними 22-річного вегетаційного досвіду Корнуельського університету, результати котрого було опубліковано у 2005 році, органічні методи вирощування зернових культур та сої мають таку саму врожайність, що і традиційні, при цьому відмічається значне зниження витрат на паливо. Аналогічні швейцарські дослідження виявили скорочення врожайності на 20% в порівнянні з традиційними, при скороченні на 50% енергозатрат на добрива та на 97% - на пестициди. Американський досвід свідчить, що врожайність при органічному землеробстві становить в середньому 95-100% від традиційного. Але найголовнішим є те, що відроджується земля, родючий шар якої кожен рік збільшується на 0,5 – 0,8%.

Висновок. З наведеного зрозуміло, що єдиним шляхом до порятунку одного з найважливіших, умовно невичерпних ресурсів Землі – ґрунту – є перехід до технологій обробітку і догляду, які максимально схожі на хід природних процесів. Проблема негативної динаміки гумусу не може вирішуватись за рахунок мінеральних добрив. До певної пори останні можуть забезпечити бажану врожайність, постійно потребуючи підвищення доз внесення. Але після цього настає повне виснаження, оскільки за відсутності належної кількості органіки мікробіологічна активність ґрунту згасає, що є обов'язковою умовою його родючості.

Список літератури

1. Гудзь В. Г., Примак І. Д., Рибак М. Ф. та ін.. «Адаптивні системи землеробства» Навчальний посібник – К.: Центр учбової літератури, 2007 – 336с.
2. Білоусова Н. Розвиток рибництва України, проблеми та перспективи / Н. Білоусова // Щоденна Всеукраїнська Газета. – 2009. – № 138. – С. 3–5.
3. За ред. В.В.Медведева Стан родючості ґрунтів України та прогноз його змін за умов сучасного землеробства. / - Х.: Штрих, 2001. -100с.
4. Географічна енциклопедія України : у 3 т. / редколегія: О. М. Маринич (відпов. ред.) та ін. — К. : «Українська радянська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1989.
5. Крупеников И. А. Черноземы. Возникновение, совершенство, трагедия, деградации, путиохраны и возрождения / И. А. Крупеников. – Кишену : Pontos, 2008. – 288 с.
6. Грабак Н.Х. Основи ведення сільського господарства та охорона земель: навч.посіб./ Н.Х. Грабак, І.Н. Топіха, В.М. Давиденко, І.В. Шевель; М-во освіти і науки України. – [2-ге вид.]. - К.: Професіонал, 2006. – 396с.
7. Батяхина Н.А. Агроэкологическая оценка действия и последствий сидератов// Земледелие.-2002.- №5.
8. Все о сидератах / Н. М. Жирмунская. Центр экологического земледелия. – Днепропетровск, 2006. – 60 с.
9. Добривна альтернатива / В. В. Лихочвор. –Зерно. – № 3, 2008. – С. 62–72.

Одержано 18.01.17

УДК 630.4

О.С.Делюрман, ГР. ЕО-15МЗ, Л.В. Коломієць, канд. с.-г. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Необхідність збереження та відтворення захисних лісонасаджень

У статті розглянуто сучасний стан мережі захисних лісонасаджень. В умовах реформування сільського господарства склалася ситуація нез'ясованості відповідальних осіб за значні площі лісосмуг. В результаті лісонасадження знищуються, хворіють, зникають, підвищуючи екологічний ризик територій, на які свого часу благотворно вплинули.

захисні лісонасадження, залізниця, ґрунти, довкілля, меліорація, забруднення, деградація, санітарні рубки

Постановка проблеми. Ґрунти степової зони України стали давати гарні врожаї тоді, коли їх вкрили захисною сіткою лісосмуг. Захисні лісонасадження на сьогодні

перебувають у незадовільному стані, що призводить зокрема до погіршення стану екосистем та умов господарювання.

Актуальність теми. Необхідно проводити більше досліджень стосовно захисних лісонасаджень, щоб визначити оптимальні шляхи їх відновлення і збереження, оскільки вони мають важливе екологічне значення в умовах Степу України.

Мета роботи: визначити вплив захисних лісонасаджень на збереження ґрунтового покриву.

Завдання дослідження:

- вивчити види та наслідки антропогенного впливу на ґрунти
- дослідити вплив залізничного транспорту на стан довкілля
- розробити рекомендації щодо поліпшення стану лісосмуг

Об'єкт дослідження: вплив об'єктів залізничного транспорту на стан довкілля.

Методи дослідження. Дослідження проводились шляхом вивчення, аналізу та узагальнення літературних даних; проведення польових та експедиційних дослідницьких робіт.

До земельних ресурсів належать такі землі, що використовуються або можуть бути використані для сільського, лісового господарства, містобудування та ін. В Україні сільськогосподарські угіддя становлять 70 % площі всіх земель. Серед них орні землі займають в середньому 55 % площі, а в окремих областях понад 80%. Більша частина всіх сільськогосподарських угідь і 60 % орних земель припадає на чорноземні ґрунти. Загальний рівень господарської освоєності території України високий. Але в різних природних зонах спостерігаються відмінності. Так, у Степу України ефективно землеробство стало можливим тільки після конструювання захисних лісосмуг.

В Україні перші полезахисні лісосмуги стали створювати ще з кінця XVIII ст., тобто понад 200 років тому. Як зазначають П.Г. Вакулук і В.І. Самоплавський, лісосмуги ніби вічний двигун, є постійно діючим, дешевим і надзвичайно ефективним чинником у захисті землі від ерозії та посух, в одержанні високих і сталих урожаїв, поліпшенні екологічних умов на полях [1-2].

Незважаючи на досить загрозливий характер вітрової ерозії, на полях України немає завершеної системи полезахисних лісових смуг, їх сьогодні налічується близько 440 тис.га., з яких орієнтовно 30 % перебувають у незадовільному стані [3]. Причин цьому є кілька. По-перше, полезахисне лісорозведення зазнавало періодів короткочасного піднесення після сильних посух і пилових бур і занепаду у більш сприятливі у кліматичному відношенні роки. По-друге, відстані між головними лісосмугами, встановлені виробничими інструкціями 1979р., значно завищені, що знижує ефективність їх захисної дії. О.І. Пилипенко, В.Ю. Юхновський, М.М. Ведмідь рекомендують відстань між головними полезахисними лісосмугами зменшити для Полісся і Лісостепу на 20-30 %, а південного Степу – на 30-50 %.

В рамках Державної програма «Ліси України 2010-2015» планувалося виділити кошти на посадку лісів (переважно у степовій зоні України близько 2318,97 млн.грн.) та на жаль на відновлення та створення лісосмуг цією програмою не передбачено виділення коштів[8]. Законом України "Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки" і "Про меліорацію земель" передбачено створення системи полезахисних лісосмуг, але залишаються не врегульованими в правовому полі питання відведення земель під лісосмуги із приватної власності.

В ході проведення земельної реформи основна увага законодавців, землевласників і суспільства в цілому була і зостається сконцентрованою на землях

сільськогосподарського призначення. Натомість предмет нашої статті – землі зайняті полежахисними лісовими смугами – абсолютно випадають з поля зору.

Згідно Земельного кодексу України [4] полежахисні лісові смуги виключені зі складу земель лісового фонду і віднесені до несільськогосподарських угідь земель сільськогосподарського призначення та належать до земель запасу і резерву сільських, селищних рад. Відповідно до законодавства полежахисні лісосмуги, як землі запасу, вважаються комунальною власністю. Відтак номінально у них з'явився комунальний власник, проте створення господарської структури, котра б могла вести належний догляд, не передбачено.

Тривала відсутність господаря у полежахисних лісових смуг та інших лісових насаджень перетворилася у критичну проблему державного масштабу. Масові рубки та винищення лісосмуг, безконтрольність та нераціональне їх використання – все це вже найближчим часом може обернутися екологічною загрозою. До того ж сьогодні лісосмуги стають місцем самовільного скидання сміття, потерпають від випалювання стерні на прилеглих полях. Жодного кроку в напрямі відновлення лісосмуг не робиться. На даний час практично неможливо вирішити питання правового режиму полежахисних смуг нормативно – необхідне відповідне законодавче державне регулювання.

Інша болюча проблема полежахисних лісосмуг – відсутність достовірних відомостей про їх реальний стан. Дані офіційної статистики про ці лісові насадження зупинилися на рівні 1996 року. Тому загальне уявлення про динаміку полежахисних смуг можна буде отримати, якщо провести інвентаризацію усіх лісових насаджень, що не входять до земель лісового фонду.

За своїм впливом і господарським значенням полежахисні смуги належать до лісомеліоративних насаджень. Розміщені на сільськогосподарських землях у визначеній системі, вони є одним з потужних довгодіючих заходів підвищення врожайності сільськогосподарських культур шляхом поліпшення мікрокліматичних умов, змінення гідрологічного режиму і боротьби з ерозією ґрунтів. Полежахисні лісосмуги здатні зменшувати швидкість вітрів, впливати на температуру та вологість повітря, на випаровування води з ґрунту, його вологість та ґрунтоутворні процеси, підвищення продуктивності транспірації сільськогосподарських культур, снігорозподіл, охорону ґрунтів від видування тощо. Мовою цифр на полях, які захищені лісосмугами, швидкість вітру знижується на 20-30 %, вологість повітря збільшується на 3-5 %, в два рази зменшується непродуктивне випаровування вологи. Приміром, один гектар лісосмуги захищає від суховіївпідденних областей, 20-30 гектарів ріллі, до 15 % збільшуючи врожайність хлібного поля. На практиці щороку Україна втрачає 10-12 мільйонів тонн зерна саме через ерозію ґрунтів, зокрема вітрову. Це щонайменше п'ятирічний урожай ранніх зернових такої області, як Херсонська. В цьому контексті доречно буде навести ще одну цифру: площа еродованих земель налічує нині понад 18,5 мільйонів гектарів (31 % території держави).

Ліс — наймогутніший і найдієвіший засіб боротьби з ерозією ґрунтів й екологічний стабілізатор у цілому. Сільськогосподарські угіддя, які належать до класу відкритих складних природних систем в умовах інтенсифікації сільського господарства та їх зростаючого антропогенного навантаження, зазнають значних змін від впливу лісових екосистем як природного, так і штучного походження. Різкі зміни у співвідношенні земельного фонду ландшафтів, передусім лісових насаджень і сільськогосподарських угідь, призводять до трансформації екологічної ситуації, пом'якшення або посилення дії несприятливих природних та антропогенних явищ. Питання оптимізації територій давно постали перед ученими. Так, ще у кінці XIX ст. В.В. Докучаєв висунув ідею, що в регіонах землеробства повинне бути певне

співвідношення між оранкою, луками і лісом, а у степах лісистість має бути доведена до 15–18%.

Екологічна оцінка транспортної системи показує, що вона приносить суттєві (навіть, невідворотні) збитки навколишньому природному середовищу, так, один автомобіль в середньому за рік поглинає 1 тону кисню та викидає в атмосферу до 600-800 кг вуглекислого газу, 40 кг оксидів азоту та 200 кг незгорілих вуглеводнів [5]. Негативного впливу в процесі експлуатації різних видів транспорту зазнає не лише атмосферне повітря, але і водні об'єкти, землі, ґрунти, рослинний, тваринний світ тощо. При цьому питома вага забруднень навколишнього природного середовища припадає на залізничний транспорт, який виступає складовою єдиної транспортної системи України і являє собою виробничо-технологічний комплекс організацій, підприємств транспорту загального користування, призначений для забезпечення потреб суспільного виробництва і населення країни в перевезеннях у внутрішньому і міжнародному сполученнях та надання інших транспортних послуг усім споживачам без обмежень за ознаками форми власності та видів діяльності тощо.

Залізничний транспорт в Україні найбільш пристосований до масових перевезень вантажів. Позитивна тенденція розвитку економіки країни також створює передумови і для подальшого збільшення пасажироперевезень у приміському сполученні на 45-55 % до 2012 року [6-7].

Забезпечити сьогодні попит населення в залізничних перевезеннях з огляду на існуючий морально і фізично застарілий рухомий склад практично неможливо, оскільки близько 40% вагонів електропоїздів і 45 % вагонів дизель-поїздів виробили свій моторесурс. Зокрема, до 80 % пасажирських вагонів, електро- та дизель-поїздів експлуатуються по двадцять і більше років та ідуть на списання [5]. Крім того, незважаючи на всі ці труднощі, експлуатація залізничного транспорту призводить до негативного і навіть впливу на стан навколишнього природного середовища. З огляду на зазначене вище дослідження питання щодо стану та перспектив забезпечення екологічної безпеки у сфері залізничного транспорту є актуальним та своєчасним.

Залізничний транспорт в Україні на сучасному етапі розвитку суспільних відносин представлений розгалуженою мережею 6 залізниць (Львівська, Донецька, Придніпровська, Південна, Південно-Західна, Одеська), загальною протяжністю 22,5 тис. км, в межах яких розміщені 27 дирекцій залізничних перевезень, 1684 станції, 126 основних вокзалів, 68 основних та 34 оборотних локомотивних депо, 110 дистанцій колії, 51 вантажне вагонне депо, 16 пасажирських вагонних депо і, таким чином, займає 4-те місце в Європі після Німеччини, Франції та Польщі [6].

Забруднення, яке спричинює залізничний транспорт на природні екологічні системи, можна розділити на п'ять частин: забруднення повітря; забруднення вод; забруднення та деградація ґрунтів і земель; забруднення лісів, рослинності і тваринного світу; шумове забруднення.

Щодо рівня забруднення повітря саме залізничним транспортом, то він визначається часом розпаду речовин, що виділяються в процесі роботи дизельних двигунів. Кількість викидів у повітрі залежить від їх режиму роботи. При цьому, щоб чітко зрозуміти це, необхідно вивчити технічні характеристики типів двигунів, які забезпечують роботу залізничного транспорту.

Залізничний транспорт як галузь народного господарства включає в себе такі складові: залізничні колії, мости, тунелі, прилади електропостачання, тяглові підстанції, вокзали, станції, депо, рухомий склад тощо [5-6].

Кількісні та якісні показники вмісту забруднюючих речовин у повітрі у процесі діяльності залізничного транспорту свідчать, що обсяги викидів дизельних двигунів у атмосфері розподіляються наступним чином: 7-8 % відпрацьованих газів — токсичні, 2-3 % — картерні гази, пари палива [5-7].

Відпрацьованими газами двигунів внутрішнього згорання в атмосферу викидаються понад 170 шкідливих для живої природи речовин, 160 з яких — важкі метали токсичні елементи: альдегіди, сажа, бензопірен (табл.1).

Таблиця 1 – Викид в атмосферу деяких специфічних забруднюючих речовин службами Одеської залізниці в 2014 році, тонн

Служба	Пасажирське господарство	Вагонне господарство	Господарство колії	Служба сигналізації та зв'язку	БМЕС	Служба перевезень	Локомотивне господарство	Служба електрифікації
Речовина								
Аерозоль фарби	-	2,644	-	0,016	-	-	0,582	-
Аерозоль зварювальний	0,029	0,266	1,92	0,014	0,012	-	0,074	0,061
Бензин нафтовий			1,248		1,762	0,276		0,583
Бензол			0,002	0	0,0004			
Бутилацетат		0,755	0,023	0,016				
Газопод. фторист. сполуки	0,082	0,007		0,001	-		0,028	
Зола вугілля	4,278		1,48		4,478	0,338		
Керосин			0,033		0,47	0,001		
Ксилол	8,346	6,571	0,002	0,006	0,0002	0,064	6,99	
Марганець та його сполуки	0,023	0,125	0,041	0,008	0,004	0,002	0,036	0,014
Оксиди азоту	15,981	27,542	15,940	1,176	64,428	7,679	103,581	0,580
Оксид заліза		0,599	0,027	0	0,06	0,004		0,073
Оксид вуглецю	17,857	112,483	60,950	7,189	155,790	36,647	108,461	3,934
Перхлоретилен		0,877					1,642	
Пил абразивно-металевий		0,702		0,007	0,117		0,174	0,018
Пил деревини		5,719	1,267	0,144	0,446		3,128	0,031
Пил металевий		1,333	0,469				0,025	0,009
Пил неорганічний	0,772		34,606		0,252			0,122
Пил вугільний	0,22	0,003	0,553		0,041	0,001	3,548	
Сажа	6,014	3,559	0,654				6,575	
Свинець та його сполуки	0	0	0,001	0	0,0002	0	0,003	0,001
Сірчана кислота	0,001	0,06	0,032	0,006	0,006		0,052	0,083
Сірчистий ангідрид	32,907	181,731	119,607	14,672	127,665	55,784	180,605	5,151
Толуол	0,019	2,057	0,094	0,078	0,0003		0,905	
Вуглеводні (без ЛОС)	0,012	0,147		0,225	0,455		0,018	0,033

Неабиякої шкоди залізничний транспорт завдає водним ресурсам. Ця галузь народного господарства України використовує приблизно 170 млн м³ води на рік, близько 50 % води використовується на господарські питні потреби, безповоротні

втрати води становлять понад 40 %, щороку в каналізаційній мережі, природні водойми залізниця скидає понад 20 тис. тонн забруднюючих речовин, з яких майже 50 % — без очищення [6]. Основними забруднюючими речовинами є відпрацьовані гази тепловозів, нафтопродукти, фенол, аерозолі, сміття.

Експлуатація засобів залізничного транспорту призводить і до змін та виснаження ґрунтового покриву. Останніми роками спостерігається значне розширення техногенно трансформованого ґрунтового покриву. Це пов'язано з розвитком урбанізаційних процесів. Міста втрачають не лише земельні ресурси на околицях, а й якість ґрунтів у зонах забудови приватного сектора. Як зазначає В. П. Кучерявий, ґрунти піддаються тим самим шкідливим впливам, що й міське повітря і гідросфера; хоча ґрунт і має деякі особливості біологічного самоочищення — розщеплює і мінералізує відходи, які в нього потрапили, однак механізм такого самоочищення внаслідок його перевантаження порушується, що призводить до деградації. Тому для території України характерне формування системи «повітряні викиди в атмосферу — осад на поверхні ґрунтів».

Крім цього, у великій кількості утворюються такі відходи, як забруднений нафтопродуктами та маслами ґрунт промайданчиків підприємств, активний мул з біологічних очисних споруд. В меншій кількості утворюються відпрацьовані мастила та змазки. До відходів, що потребують уваги з точки зору їх токсичності, відносять відпрацьовані лампи денного освітлення та старі дерев'яні шпали.

Забруднення ґрунтового покриву залізничним транспортом, за аналогією з забрудненням повітря, здійснюється шляхом сухих та рідких викидів шкідливих (токсичних) хімічних речовин. Слід зазначити, що при забрудненні ґрунту залізничними потягами враховується відстань 1 км, при цьому на 1 км шляху за рік скидається 200 м³ стічних вод, 12 тонн сухого сміття, 3,5 тонн сажі. За результатами аналізу Л. В. Лапчинської та багатьох інших було з'ясовано, що тільки на віддалі 100 м обабіч шляхів залізничних колій вміст свинцю в ґрунті та рослинах перевищує гранично допустимі концентрації в 5-10 разів, а кадмію, нікелю, міді, цинку — в 2-3 рази. Цезони зовсім не придатні для випасу худоби, заготівлі сіна, а тим паче для посадки плодово-ягідних культур, не кажучи вже про щоденну масову загибель тварин вздовж залізничних шляхів (їжаків, ворон, зайців тощо). Сьогодні відбувається забруднення ґрунту також металевою стружкою та пилом вантажів, які перевозяться залізницею [6-7].

Експлуатація об'єктів залізничного транспорту пов'язана із впливом на стан земельних ресурсів в Україні. Так, загальна площа земель, зайнятих для потреб залізничного транспорту складає 250 тис. га. Крім того, у процесі вилучення земель для будівництва залізничних шляхів відбувається знищення зелених насаджень, тобто лісів. Згідно зі статистичними даними, спорудження 1 км залізничної лінії супроводжується порубкою лісу площею від 3 -20 га [7]. Звісно, після закінчення будівництва проводиться штучна посадка лісових насаджень вздовж залізничних ліній, плануються заходи щодо рекультивативної роботи земель, але вони не можуть повною мірою відновити існуючий до спорудження залізниць стан лісових та земельних ресурсів.

Зокрема, Знам'янська дистанція захисних лісонасаджень №3 проводить роботи по догляду за захисними лісонасадженнями, але у її підпорядкуванні є ділянки, де вони повністю відсутні.

Не вирішена проблема необхідності додаткового відведення земель для збільшення ширини смуги. Згідно пункту 2.3 ЦП -0182 мінімальна відстань від осі крайньої лінії до лісонасаджень повинна становити 15-30 метрів. Нинішня ширина смуги відведення становить: 5-10 метрів на 8 км, 8-15 м на 35 км, 15-20 м на 43 км і 25-

30 м - на 22 км. Землі, які прилягають до залізниці є землями сільськогосподарського призначення, на даний момент розпайовані та зайняті фермерськими господарствами.

Якщо залізнична лінія перетинає лісові масиви, то прилеглі до неї ліси відносять до особливої захисної зони шириною не менше ніж 500 м із кожного боку, де забороняється суцільне вирубування дерев.

Також при створенні нових лісонасаджень необхідно розробити проект згідно п. 2.4.2.ЦП-182 та передбачити значні фінансові витрати на створення та догляд за лісонасадженнями. Для створення 1га лісосмуги необхідно близько 70 тис. грн., а також витрати по догляду протягом не менше 5 років (полив, доповнення, культивуація) а для цього потрібно буде організувати додаткову виробничу ділянку по ст. Бобринець.

Зелені насадження потребують санітарних та доглядових рубок для формування оптимальної структури і виконання ними захисних функцій. Також захисні стінки необхідно проектувати вздовж залізничних колій з урахуванням місцевих умов і норм, що визначають допустимі рівні шуму і вібрації для організму людини. Головними породами для лісосмуг залізниць України можуть слугувати дуб, сосна, модрина, ясен, ялина, горіх чорний, айлант, акація біла, тополя, вільха тощо. Для догляду та утримання захисних лісонасаджень утворюються дистанції захисних лісонасаджень – відокремлені структурні підрозділи залізниці.

Висновки. За умови реконструкції захисних лісонасаджень поліпшиться загальна екологічна ситуація в Україні. Ліс – потужний акумулятор забруднення, до того ж, має значні самоочисні властивості, трансформує шкідливі речовини у простіші, безпечні для довкілля. Враховуючи аграрний напрямок діяльності нашої держави, захисне значення лісосмуг, які відмежовують зону негативного впливу об'єктів залізниці від сільськогосподарських угідь, не можна перебільшити. Необхідно докладати зусиль для поновлення роботи державних програм із реконструкції лісосмуг.

Список літератури

1. Фурдичко О.І. Ліс у степу: основи сталого розвитку / О.І. Фурдичко, Г.Б. Гладун, В.В. Лавров / За наук.ред. О.І. Фурдичка. – К.: Основа, 2006. – 496 с.
2. Пилипенко О. І., Юхновський В. Ю. та ін. Лісові меліорації. — К.: Аграрна освіта, 2010. — 282 с.
3. Агролісомеліорація. Терміни і визначення понять: ДСТУ ISO 4874:2007. — [Чинний від 1.01.2009]. — К.: Держспоживстандарт України, 2010. — 18 с. — (Національний стандарт України).
4. Земельний кодекс України
5. Природоохоронная деятельность на железнодорожном транспорте Украины: проблемы и решения / Плахотник В.Н., Ярышкина Л.А., Сираков В.И., Танышин В.Т., Савина Т.Л., Бойченко А.Н. — К.: Транспорт Украины, 2001. –244 с.
6. Кривопишин А. М. Економічні аспекти екологічної діяльності залізничних доріг України наприкладі Південно-Західної залізниці / А. М. Кривопишин, Г. Д. Ейтутіс / / Залізничний транспорт України. — 2006. — № 4. — С. 22-25.
7. Закон України "Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки".
8. Державна програма «Ліси України 2010-2015.

Одержано 18.01.17

УДК 338.36

А.В. Корнієць, студ. гр. АДМ-15-М*

Кіровоградський національний технічний університет

Підвищення рівня технічного розвитку виробництва

У статті розглядаються проблеми та сутність рівня технічного розвитку виробництва підприємств. З'ясовано наявність різних підходів до вирішення проблем його підвищення та вдосконалення.

технічний розвиток техніко-технологічної бази підприємства, техніко-технологічна база підприємства, основні фонди, технічне переозброєння, реконструкція, оновлення, модернізація, лізинг

Актуальність теми. В Україні розвивається та діє ринкова економіка, яка виражається у взаємовідносинах між виробниками і споживачами товарів і є найвищою стадією розвитку товарно-грошових відносин. Функціонує така економіка під впливом конкуренції, бо саме це є її характерною рисою. Саме тому, що підприємство функціонувало та мало прибутки йому необхідно мати ефективну стратегію та правильно визначати тактику поведінки на ринку, а також постійно вдосконалювати управлінську діяльність підприємства для того, щоб підвищити ефективність його діяльності та збільшувати прибуток.

Оскільки підприємство є основною ланкою народногосподарського комплексу, то концентрує в собі всі ресурси виробництва. Саме тут розгортаються головні процеси в економіці, створюється і примножується народне багатство, формується національний дохід суспільства, забезпечується вирішення економічних і соціальних задач, складаються виробничі і соціальні відносини. Тому, саме можливості випуску продукції (надання послуг) за якістю та обсягом головним чином залежать від рівня технічного розвитку техніко-технологічної бази підприємства, що визначає доцільність дослідження даної проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питання технічного розвитку техніко-технологічної бази підприємства та шляхів її удосконалення займаються такі вчені, як І.М. Бойчик, Т.М. Литвиненко, М.П. Нахаба, С. Покропивний, А.В. Шегди, Г.М. Тарасюк та ряд інших авторів. Це зумовлює можливість глибокого та всебічного аналізу функціонування та технічного розвитку техніко-технологічної бази підприємства.

Постановка завдання. В умовах економіки України однією з головних проблем, яка стоїть перед нею, є стимулювання і підтримка вітчизняного товаровиробника. Адже тільки власне виробництво в найбільшій мірою сприяє розвитку економіки. Особливо актуальною і найбільш взаємопов'язаною з виробництвом в Україні є проблема технічного розвитку техніко-технологічної бази підприємств. Удосконалення технічного розвитку техніко-технологічної бази підприємств передбачає вироблення пропозицій на основі оцінки методичної та практичної функціональності відповідних аспектів інноваційного розвитку підприємств.

*Науковий керівник: канд.екон.наук, доц. Левченко А.О.

Виклад основного матеріалу. Досягнення високої ефективності виробництва можливе тільки на основі систематичного технічного прогресу, який сприяє підвищенню продуктивності праці, зниженню собівартості продукції, підвищенню рентабельності виробництва. В умовах ринкових відносин перебудова промислового виробництва і оновлення його техніко-технологічної бази має важливе значення: вона сприяє оновленню виробництва продукції, підвищенню її якості та конкурентоспроможності [1].

Саме від рівня техніко-технологічної бази підприємства залежить його технічний розвиток та конкурентоздатність.

Технічний розвиток підприємства - сукупність організаційно-технічних заходів, які виступають завершальним етапом певних науково-технічних програм, здійснюється у межах підприємства і виконують роль інтенсифікатора щодо певних ділянок виробничого процесу.

Фундаментальною базою технічного розвитку будь-якого підприємства стають усі пріоритетні напрямки науково-технічного прогресу. Технічний розвиток відображає процес формування та вдосконалення техніко-технологічної бази підприємства, що має бути постійно зорієнтованим на кінцеві результати його виробничо-господарської, комерційної чи іншої діяльності [10].

Техніко-технологічна база підприємства - системна сукупність найбільш активних елементів виробництва, яка визначає технологічний спосіб одержання продукції, здійснюваний за допомогою машинної техніки, різноманітних транспортних, передавальних, діагностичних та інформаційних засобів, організованих у технологічні системи виробничих підрозділів і підприємства загалом. Основу техніко-технологічної бази підприємства становлять знаряддя праці - машини, устаткування, прилади [4].

На сучасному етапі трансформації суспільного виробництва об'єктивно наявні відповідні тенденції поступального розвитку техніко-технологічної бази підприємств. Визначальними з них є:

- підвищення наукомісткості засобів праці, рівня фундаментальності втілюваних у них знань;
- зростання масштабів і розширення спектра застосування сучасного мікроелектронного устаткування;
- перетворення засобів праці на технічну цілісність більш високого порядку;
- трансформація техніко-технологічних засобів у дедалі більш універсальні системи;
- поглиблення інтеграції окремих елементів техніко-технологічної бази та організаційно-управлінських компонентів виробництва [2].

Вище названі тенденції визначають основні вимоги, які треба враховувати під час формування технічної бази підприємств та обґрунтування стратегії його оновлення, зокрема, переваги в витрачі часу, якісні показники, інформаційне забезпечення, переважний тип автоматизації, система управління, пріоритетні галузі тощо.

Сьогодні технологічна база підприємств України у цілому задовольняє лише базові потреби економіки та населення у споживанні. Протягом останніх двадцяти років її оновлення практично не відбувалося, у той час як за цей самий період у Європі швидкими темпами розробляються і використовуються новітні технології. Це пояснюється низкою об'єктивних причин, зокрема, такими як застаріле обладнання; низька якість технологічної бази; використання технологічних процесів, які не відповідають вимогам ринку, низькою інноваційною активністю промислових підприємств.

Підприємства, що користуються основними фондами, що достались у спадщину від соціалістичної економіки, повинні не тільки прагнути їх модернізувати, але і максимально ефективно використовувати те що є, особливо в існуючих умовах дефіциту фінансів і виробничих інвестицій.

Основні фонди – це частина засобів виробництва, які діють у процесі виробництва протягом тривалого періоду часу, зберігають при цьому впродовж усього періоду натурально-речовинну форму і переносять свою вартість на продукцію по частинах у міру зносу у вигляді амортизаційних відрахувань. Згідно з системою бухгалтерського обліку, до основних фондів відносяться засоби праці з терміном служби більше 12 місяців чи протягом нормального виробничого операційного циклу. Основні фонди поділяються на основні виробничі і основні невиробничі фонди.

До основних виробничих фондів належать ті основні фонди, які беруть участь у виробничому процесі безпосередньо (верстати, устаткування тощо) або створюють умови для виробничого процесу (виробничі будівлі, споруди тощо). Основні невиробничі фонди - це об'єкти культурно-побутового призначення (клуби, їдальні тощо). Основні фонди ще називають поза оборотними, або низько оборотними активами; у вартісній оцінці вони становлять значну частину статутного капіталу підприємства [5].

Будь-який комплекс заходів щодо поліпшення використання виробничих потужностей і основних фондів, повинен передбачати забезпечення росту обсягів виробництва продукції.

Технічне переозброєння та реконструкція – прогресивні форми відтворення основних виробничих фондів діючих підприємств.

До технічного переозброєння відноситься комплекс заходів по підвищенню техніко-організаційного рівня виробництва, його механізації й автоматизації по модернізації, й заміні застарілого та фізично зношеного обладнання новим, більш продуктивним.

На практиці оновленню й удосконаленню техніко - технологічної бази підприємства віддають перевагу малій та середній реконструкції. Зазвичай затрати на малу реконструкцію скуповуються не довше, ніж за півроку. При середній реконструкції термін окупності затрат - до одного року. При повній реконструкції термін окупності затрат складає в середньому більше трьох років[6].

Поряд з оновленням обладнання підприємств при здійсненні технічного переозброєння необхідно проводити модернізацію обладнання, причому її не слід розглядати як вимушений захід, зумовлений дефіцитом нового обладнання, необхідного для заміни фізично та морально застарілого.

Модернізація є постійним фактором удосконалення техніко - технологічної бази підприємств та нарощування їх виробничих потужностей. Однак вдаючись до модернізації, необхідно обґрунтовувати вибір її об'єктів. Проведення модернізації слід вважати ефективним, якщо продуктивність та інші параметри модернізованої техніки досягають рівня нових машин або перевищують його.

Отже, розвиток техніко-технологічної бази підприємства – це процес удосконалення техніки та технології виробництва продукції, а також професійних можливостей кадрів з метою модернізації виробництва, підвищення його ефективності й якості продукції.

Фундаментальною базою технічного вдосконалення будь-якого підприємства стають усі пріоритетні напрями науково-технічного прогресу. Технічний розвиток відображає процес формування та вдосконалення техніко-технологічної бази

підприємства, що має бути постійно зорієнтованим на кінцеві результати його виробничо-господарської, комерційної чи іншої діяльності.

Вдосконалення техніко-технологічної бази передбачає:

- Організацію власних підрозділів технічного й інноваційного розвитку (проектно-конструкторські бюро, дослідні й експериментальні виробництва і лабораторії, монтажні-налагоджувальні служби тощо);

- Залучення зовнішніх організацій (або їхніх підрозділів), що виконують у взаємодії з внутрішніми підрозділами ті чи інші функції розвитку підприємства (щодо продукції, технологічної системи або технологічних процесів, монтажні-будівельних робіт, підготовки кадрів);

- Визначення і організацію каналів підвищення науково-технічного рівня виробництва;

- Формування в системі керування підприємством цільової (програмно-цільової) підсистеми керування розвитком виробництва і якістю продукції [1].

Одним із шляхів вирішення проблеми застарілої техніко-технологічної бази підприємства може стати така форма фінансування, як лізинг. Який є актуальним в разі тимчасового браку чи нестачі власних інвестицій і сучасних засобів праці.

Згідно із Законом України «Про лізинг», який набрав чинності 10 січня 1998 року, лізинг - це підприємницька діяльність, спрямована на інвестування власних чи залучених фінансових коштів, і яка полягає в наданні лізингодавцем (юридичною особою або індивідуальним підприємцем, які здійснюють лізингову діяльність) у виключне користування на визначений строк лізингодержувачу (особі, котра одержує майно за договором лізингу) майна, що є власністю лізингодавця або набувається ним у власність (з доручення і за погодженням з лізингодержувачем) у продавця (постачальника-виробника майна), за умови сплати лізингодержувачем періодичних лізингових платежів[6].

Ця форма фінансування є досить ефективною, хоч ще і не є досить популярною в Україні та можна сказати, що вона може стати достатньо ефективним способом виходу підприємств зі стану технічно нерозвинених в нашій країні.

Висновки. Незадовільний стан техніко-технологічної бази підприємства його технологічного розвитку пояснюється недостатнім рівнем інвестування, низьким рівнем тарифів на соціально значимі заходи, що підлягають державному регулюванню; обмеженим фінансуванням з державного та місцевих бюджетів; відсутністю коштів на просте відтворення основних фондів внаслідок зниження їх вартості та недостатнього рівня амортизаційних відрахувань; відсутністю інвестицій на умовах концесій, державно-приватного партнерства; недосконалістю механізмів лізингу. Нестача інвестицій призвела до стрімкого старіння рухомого складу та техніко-технологічної бази, що зумовлює невідповідність технічного і технологічного рівня вітчизняних підприємств європейським вимогам.

Розвиток техніко-технологічної бази виробництва, який за належних умов господарювання має супроводжуватися систематичним її оновленням, потребує значних інвестиційних ресурсів. Проте сучасний етап господарювання для переважної більшості його суб'єктів позначено стрімким спадом або цілковитим припиненням інвестування виробництва (діяльності) за рахунок власних коштів. Ось чому в разі тимчасового браку чи нестачі власних інвестицій сучасних засобів праці підприємства та організації досить часто використовують для оновлення й розвитку своєї технічної бази такий поширений у світі метод фінансування, як лізинг.

Список літератури

1. Волкова О.І. Економіка й організація інноваційної діяльності: навч. Посібн. / О.І. Волкова, М.П. Денисенко. - К.: ВД "Професіонал", 2004.- 960 с.
2. ГородняТ.А. Цілі та пріоритети розвитку техніко-технологічної бази підприємства / Т. А. Городня, О. К. Наумова// Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.15.
3. Грицаєнко Г.І. Основи інвестиційної діяльності: навчальний посібник. / Г.І.Грицаєнко – Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2014. – 224 с.
4. Економіка підприємства: підручник / М.Г. Грецин, В.М. Колот, О.Г. Мендрул та ін. / – Вид. 4-те, [перероб. і доп.]. – К. : Вид-во КНЕУ, 2009. – 816 с.
5. Економіка підприємства: навч. посібник / В.І. Гринчуцький, Е.Т. Карапетян, Б.В. Погрішук. - К.: Центр учбової літератури, 2010. - 304 с.
6. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. С. Ф. Покропивного. — Вид. 2-ге, перероб. та доп. — К.: КНЕУ, 2001,— 528 с.
7. Економіка підприємства: навчальний посібник / Л.О.Болтянська, Л.О.Андреева, О.І. Лисак. – Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. – 668 с.
8. Кузьмін О.Є. Економіка інноваційного підприємства : навч. посібн. / О.Є. Кузьмін. - Львів : Вид-во НУ "Львівська політехніка", 2009. - 456 с.
9. Онуфрієнко Н.Л. Планування технічного розвитку промислового підприємства як об'єкта організаційно-економічного управління / Н.Л. Онуфрієнко. // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – №5. – С. 196–198.
10. Федун І., Інноваційно-інвестиційне забезпечення системного оновлення технічного потенціалу / І. Федун// Наукові записки. – 2006. - № 15.

Одержано 18.01.17

УДК 657

С.С.Мошак , студ. гр. ФК-15М (1,5) *

Кіровоградський національний технічний університет

Механізм управління формуванням і використанням прибутку підприємства

В статті розкрито механізм управління формуванням і використанням прибутку підприємства . Досліджено структуру механізму управління прибутковістю підприємства.

прибуток, управління, управління прибутком, механізм управління прибутковістю, формування прибутку, розподіл прибутку

Постановка проблеми та її актуальність. В кризовий період максимізація прибутку є першочерговою задачею підприємства, в цьому повинна бути зацікавлена також і держава, оскільки за рахунок прибутку підприємств створюються також і джерела для формування бюджету, як державного, так і місцевих. Тому прибуток можна розглядати також і як фактор збільшення доброзуту всього суспільства і подальшого розвитку національної економіки країни в цілому, а не лише окремого суб'єкта господарювання.

Дослідження формування прибутку, рентабельності підприємства, є найважливішим чинником при прийнятті організаційних і господарсько-управлінських рішень, створення сприятливих умов для реалізації планів і програм по нарощуванню

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Фільштейн Л.М.

прибутку. Іншими словами, підприємства повинні чітко уявляти резерви збільшення прибутку, від чого він залежить і які основні параметри впливають на його величину.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням формування та використання прибутку підприємства займалися вітчизняні та зарубіжні вчені, а саме - І.М. Бойчик, Е. Дудаєву, Е.В. Ареф'єву, С.Ф. Покропивного, В.М. Зубовського, А.І. Ковальова, О.Д. Василика, С. Никітіна, В.О. Мец, Ю.Л. Субботович, Н.М. Ушакової, Л.О. Кукурудзи, А.М. Поддєрьогіна, Д.В. Шияна, Н.І. Стротченко та інших.

Мета статті. Дослідження проблеми механізму управління формування і використання прибутку підприємства та шляхи їх визначення.

Виклад основного матеріалу. Прибуток являється основним джерелом розвитку підприємницької діяльності. Важлива роль економічної сутності прибутку підтверджена тим, що вона характеризує основну діяльність підприємства. Прибутковість та дохідність підприємства є одним з найголовніших показників, що відображають фінансовий стан підприємства.[1]

Процес управління прибутковістю підприємства полягає у досягненні такого співвідношення, коли на кожен гривню, що вкладається, припадає більше коштів прибутку, отже, управління прибутковістю тісно пов'язане з управлінням прибутком.

Управління - це сукупність прийомів, форм та методів цілеспрямованого впливу на об'єкт з метою досягнення конкретних цілей та підсумків. Конкретною ціллю в даному разі можна вважати підвищення прибутковості економічної діяльності підприємства.

Отже, управління прибутком - це процес розробки та прийняття управлінських рішень за всіма основними аспектами його формування, розподілу та використання на підприємстві.

Як і кожна управлінська система, управління прибутковістю реалізує свою основну мету та завдання шляхом виконання окремих, заздалегідь визначених функцій. До основних функцій управління прибутковістю, характерних для підприємств усіх форм власності та організаційно-правових форм діяльності, належать такі[2]:

- створення організаційних структур, що забезпечують прийняття та реалізацію управлінських рішень з формування та використання прибутку на різних рівнях;
- формування ефективних інформаційних систем, що забезпечують обґрунтування альтернативних варіантів управлінських рішень;
- аналіз різноманітних аспектів формування та використання прибутку;
- розробка дієвої системи формування прибутку і його ефективного використання;
- ефективний контроль за прийнятими рішеннями у сфері формування та використання прибутку.

Виходячи із функції управління прибутковістю підприємства, можна дійти висновку, що вони напряму залежать від прибутку підприємства, а прибуток, в свою чергу, підлягає впливу цієї значної кількості факторів. Зокрема, на нього безпосередньо впливає якість виробничої та збутової діяльності підприємства.

Управління прибутком являється цілеспрямований, систематичний процес підготовки, оцінки, відбору та реалізації альтернативних управлінських рішень з усіх питань його формування, розподілу та використання на конкретному підприємстві. Система управління прибутком може функціонувати тільки за наявності відповідних даних, на основі яких можна: налагодити постійний моніторинг процесу формування прибутку; оцінювати рівень операційного та валового прибутку; аналізувати чинники

впливу на обсяг прибутку. Джерелами інформації у даному разі виступають дані маркетингового аналізу, бухгалтерського та управлінського обліку [1].

Управління розподілом та використанням прибутку доцільно здійснювати поетапно. На першому етапі здійснюється збір інформаційної бази для аналізу ефективності формування та використання прибутку підприємством.

Другий етап включає ретроспективний аналіз використання прибутку підприємства.

Третій етап складається з дослідження внутрішніх та зовнішніх чинників, що впливають на ефективність використання прибутку підприємства.

Четвертий етап – це визначення напрямів розподілу прибутку на поточний період з урахуванням стратегічних і тактичних цілей підприємства.

П'ятий етап полягає в розробленні системи управлінських рішень із забезпечення повного та ефективного використання розподіленого прибутку.

Шостий етап включає забезпечення контролю за виконанням управлінських рішень щодо розподілу та використання прибутку підприємства.

Сьомий заключний етап полягає в корегуванні окремих управлінських рішень щодо розподілу та використання прибутку та результати здійсненого контролю з урахуванням стратегії розвитку підприємства.

Управління прибутковістю є важливою частиною економіки господарюючого суб'єкта. Розподіл прибутку являється зворотнім боком процесу виробництва. Наскільки вдалим буде цей процес, настільки за незмінних умов зростатиме ефективність виробництва. Процес управління прибутком підприємств колективної форми власності, складовою частиною якого є дивідендна політика, передбачає вибір оптимальної системи розподілу, яка б задовольняла загальнопромислові інтереси підприємства у поєднанні з інтересами співвласників, причому ці інтереси є специфічними залежно від організаційно-правової форми колективної власності.

Інформація про рівень прибутковості підприємств цікавить широке коло користувачів інформації – власників, менеджерів, контрагентів, фінансові установи, страхові компанії, державу.

Досягнення якісного результату з управління в будь-якому напрямку неможливе без формування цілісного механізму управління.

Інформаційне поле системи управління прибутком складається з відповідних показників операційної, інвестиційної, фінансової діяльності та надзвичайних подій, які використовуються для аналізу, планування та прийняття управлінських рішень. Система таких показників буде залежати від організаційно-правової форми, галузевих особливостей діяльності, масштабів, ступеня диверсифікації діяльності підприємства.

Механізм управління прибутковістю - система цілеспрямованого впливу засобами управлінських, економічних і організаційних процедур, інструментів і методів на стан підприємства з метою підвищення його здатності генерувати прибуток, здійснювати рентабельну діяльність, забезпечувати ріст та сталий розвиток відповідно до цілей і завдань підприємства з використанням можливостей потенціалу прибутковості та урахуванням особливостей впливу нестабільного зовнішнього середовища.

Механізм управління формуванням прибутку від реалізації товарів (робіт, послуг) будується на тісному взаємозв'язку цього показника з показниками обсягу товарообороту, доходів і витрат обігу машинобудівного підприємства. Система взаємозв'язку дає змогу виявити роль окремих факторів, які впливають на формування прибутку від реалізації товарів (робіт, послуг) та забезпечити ефективне управління цим процесом. Стратегія управління підприємством пов'язана з визначенням головної

мети його функціонування. Найчастіше ця головна мета формулюється як досягнення певного рівня рентабельності на вкладений капітал і, відповідно, одержання певної маси чистого прибутку[5].

Структура механізму управління прибутковістю складається з чотирьох блоків та семи елементів :

Блок 1.Прийняття рішень

- постановка і дефініція цілей і задач;
- розробка та перегляд елементів механізму;
- вибір стратегій та стратегічних альтернатив.

Блок 2. Аналітичний блок

- аналіз показників та якості прибутковості;
- оцінка зовнішнього та внутрішнього середовища формування прибутковості;
- оцінка стратегії управління прибутковістю.

Блок 3.Оптимізаційний блок

- Забезпечення функціонування оптимізаційного блоку;
- Реалізація функціонування оптимізаційного блоку.

Блок 4. Впровадження та контроль

Основні блоки та елементи сформовані відповідно до функцій управління шляхом їх трансформації для реалізації змісту і призначення згаданого механізму. Його особливістю є орієнтація на стратегічну концепцію, цілі та місію підприємства, де «Оптимізаційний блок» є тією складовою, яка долучає інструменти глибинного розкриття не лише суб'єктивних, а й об'єктивних основ та природи прибутковості підприємства й посилює важелі стратегічного впливу на неї.

У відсутності якраз такої складової механізму управління прибутковістю, як оптимізаційні заходи, що орієнтуються на стратегію розвитку підприємства, криється на сьогодні основна проблема управління прибутковістю, яка потребує розв'язання, особливо для збиткових підприємств.

Це зумовлено тим, що підприємства намагаються реалізувати зміну у короткостроковій перспективі, в той час, як на стратегічному плануванні мало хто концентрує увагу. Проте без орієнтації на перспективний розвиток жодне підприємство не може функціонувати ефективно тривалий час.

Механізм управління прибутковістю економічної діяльності підприємства дуже складний і багатогранний. Тільки за умов правильного та ефективного управління всіма його важелями можна досягти фінансового та соціального благополуччя на підприємстві.

Механізм управління прибутком підприємства передбачає певну послідовність дій, спрямовану на забезпечення реалізації основної мети та завдань управління. Основною метою управління прибутком є пошук найбільш ефективних джерел його формування, напрямків розподілу й використання з метою забезпечення сталого розвитку підприємства та максимізації його ринкової вартості.

У сучасних умовах господарювання управління розподілом і використанням прибутку підприємства набуває важливого значення, оскільки від ефективності даного процесу залежить результативність господарської діяльності підприємства, його фінансова самостійність, що, безумовно, має вплив на вартість капіталу та ринкову вартість підприємства.

З метою контролю за процесом управління прибутком на підприємстві доцільно створювати центри відповідальності - внутрішні структурні служби і підрозділи підприємства, що забезпечують розробку й прийняття управлінських рішень по окремих аспектах формування, розподілу й використання прибутку, та які несуть

відповідальність за результати цих рішень [2]. Створення центрів відповідальності сприятиме більш ефективному організаційному забезпеченню управління прибутком підприємства, оскільки для кожного такого центру визначаються цілі, складаються плани, ведеться облік результатів, оцінюється діяльність персоналу на встановлюється персональна відповідальність за прийняті управлінські рішення.

Висновок. Прибуток — одне з основних джерел формування фінансових ресурсів підприємства та формування фондів грошових коштів підприємства. Прибуток виступає джерелом забезпечення внутрішньогосподарських потреб підприємств, а також джерелом формування бюджетів країни різних рівнів. На формування прибутку, як фінансового показника діяльності підприємства, впливає встановлений державою порядок формування витрат на виробництво продукції (робіт, послуг); обчислення й калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг); визначення позареалізаційних прибутків і витрат; визначення балансового (валового) прибутку. Підприємство, при здійсненні фінансово-господарської діяльності, повинно так розподілити і використати свій прибуток, щоб в підсумку отримати нові можливості для розширення своєї діяльності і залучення нових додаткових коштів.

Прибутковість підприємства можна охарактеризувати завдяки набору показників, як абсолютних, так і відносних. Лише після комплексного аналізу цих показників можна зробити висновки щодо реального стану справ підприємства та забезпечення певного рівня результативності його діяльності і розробити основні рекомендації щодо подальшого її поліпшення.

Список літератури

1. Баранцева С.М. Стратегічне управління прибутком торговельного підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 / С.М. Баранцева- Донецьк, 2007. – 22 с.
2. Орлов О.О. Планування діяльності підприємства : підручник / О.О. Орлов. - К. : Скарби, 2002. - 336 с.
3. Сизоненко В.О. Підприємництво : підручник / В.О. Сизоненко. - К. : Вікар, 1999. - 438 с.
4. Ушакова М.М. Управління прибутком підприємства. / Ушакова М.М., Кукурудза Л.О. – К.: КДТСУ, 2006р. – 288с.
5. Хмелевський О.В. Механізм управління прибутковістю промислового підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 / О.В. Хмелевський.– Хмельницький, 2010. – 22 с.

Одержано 18.01.17

УДК: 336.71

Ю.М. Мазур, ст. гр. ФК 15-М*

Кіровоградський національний технічний університет

Прогнозування частки проблемної заборгованості в кредитному портфелі банку

У статті досліджуються проблемні позики і виводиться модель прогнозування частки проблемної позичкової заборгованості в кредитному портфелі банку. Автором визначається практична придатність розробленої моделі на матеріалах окремого банку. Запропоновано перелік заходів, що допоможуть врегулювати питання проблемної заборгованості та підвищити якість кредитного портфелю.
банк, проблемна заборгованість, прогноз, кредитний портфель

Актуальність теми. Банк у своїй діяльності стикається з ризиками різних видів, серед яких валютні, інвестиційні, кредитні, депозитні, ін. А так як більшість операцій банку стосується кредитування, то основним та найбільш масштабним серед банківських ризиків є саме кредитний. Основним наслідком реалізації кредитного ризику та отримання фінансових втрат є поява проблемних кредитів. Банківська установа, незалежно від якості кредитного портфеля та кредитної політики, способів та методів управління кредитним ризиком, якості та точності оцінки платоспроможності позичальника, в більшій, чи меншій мірі стикається з таким явищем, як «проблемні кредити». Поява проблемної заборгованості може призвести до негативних наслідків у роботі банку, а саме може погіршувати його здатність генерувати прибуток та динамічно розвиватися в умовах мінливого зовнішнього середовища. Тому прогнозування частки проблемних кредитів в загальному обсязі кредитного портфелю банку та своєчасний вплив на виявлені негативні значення прогнозу з метою зменшення кредитних ризиків є головним завданням, що стоїть перед банками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми управління проблемними активами у банках присвячено праці низки вітчизняних та зарубіжних науковців, а саме: О. Барановський, Г. Белоглазова, Т. Болгар, М. Власенко, Г. Карчева, О. Крухмаль, О. Лаврушин, В. Лагутін, Н. Ликова, В. Міщенко, Л. Примостка, І. Сало, Дж. Сінкі, Р. Слав'юк, Т. Смовженко, Л. Слобода, І. Тарануха, О. Яременко та інші. Водночас наявність значних обсягів проблемних кредитів вказує на необхідність їх прогнозування задля підвищення ефективності їх менеджменту, що актуалізує тему дослідження.

Метою дослідження є поглиблення теоретичних засад і науково-практичних підходів до вирішення проблеми підвищення якості кредитного портфеля банку за рахунок зменшення проблемної позичкової заборгованості на основі використання сучасних економіко-математичних методів управління кредитним ризиком банку.

Виклад основного матеріалу. При наданні кредитів банки стикаються з необхідністю оцінки кредитоспроможності позичальників. Дана процедура є невід'ємною і обов'язковою та має визначальний вплив як на конкретні кредитні угоди, так і на ефективність кредитної діяльності банку взагалі.

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Насипайко Д.С.

Можна виділити два основних етапи оцінки та аналізу кредитоспроможності клієнта:

- оцінка етичних та моральних якостей, репутації, та намірів позичальника щодо повернення позики;
- прогнозування платоспроможності позичальника.

Таким чином, при прогнозуванні платоспроможності клієнта, банки фактично визначають рівень кредитного ризику, що виникне внаслідок кредитних відносин з цим клієнтом.

На сьогоднішній день, в умовах нестабільного зовнішнього середовища кількість збанкрутілих позичальників в Україні зростає. Неповернені кредити досить негативно впливають на розвиток як окремих банків України, так і на розвиток банківського сектору в цілому. Саме тому набуває актуальності прогнозування частки проблемної заборгованості в кредитному портфелі на ранній стадії.

Метод прогнозування частки проблемної заборгованості, можна віднести до превентивних заходів виникнення проблемної заборгованості.

Досліджуючи наявні наукові розробки в цій сфері, слід зазначити, що пропонувані моделі не повною мірою враховують усю сукупність факторів, котрі визначають прогнозовану частку проблемних кредитів у кредитному портфелі банку.

Ці фактори мають кількісні характеристики й діють на макро- і мікрорівні. У пропонуваній моделі прогнозування частки проблемних кредитів у кредитному портфелі банку використовуватимуться безрозмірні величини, тобто відношення числових розмірних значень тих або інших факторів. Це робить модель більш незалежною від конкретних математичних значень факторів кредитного ризику, які можуть істотно залежати від умов роботи тієї чи іншої банківської установи, тому природними змінними моделі є відносні зміни з часом тих чи інших факторів.

Нехай $P = \{P_i, i = 1, 2, \dots\}$ – випадкова величина, що представляє собою частку обсягу проблемних кредитів АБ «УКРГАЗБАНК» у загальному кредитному портфелі банку в момент часу $i = 1, 2, \dots$.

Q_i – коефіцієнт зміни величини P_i за час від моменту i до моменту $i + 1$, тобто:

$$P_{i+1} = Q_i P_i, i = 1, 2, \dots, \quad (1)$$

Величину Q_i можна виразити наступним чином – формула (2):

$$Q_i = \frac{P_{i+1}}{P_i} = \frac{P_{i+1} - P_i}{P_i} + 1 = 1 + p_i, \quad (2)$$

де p_i – відносна зміна величини P_i за час із моменту i до моменту $i + 1$.

$$p_i = \frac{P_{i+1} - P_i}{P_i}, \quad (3)$$

Випадкова величина Q_i , тобто величина, що приймає в результаті виміру одне з багатьох значень (із врахуванням того, що появу того або іншого значення цієї величини до її виміру не можна точно передбачити), визначається рядом факторів (які також представляють собою випадкові величини), які поділяють на три групи [2]:

1) $X^j = \{x_i^j, i = 1, 2, \dots\}, j = \overline{1, m}$ – «сприятливі» фактори, тобто ті, збільшення яких сприяє зниженню ризику проблемних кредитів, що математично виражається в зменшенні коефіцієнта Qi , при цьому m – кількість таких факторів.

До таких факторів належать: частка в кредитному портфелі банку короткострокових кредитів (у тому числі проблемних); кредитів у національній валюті (в тому числі проблемних); динаміка ВВП країни; динаміка грошових доходів населення тощо.

2) $Y^k = \{y_i^k, i = 1, 2, \dots\}, k = \overline{1, l}$ – «несприятливі» фактори, тобто ті, зростання яких призводить до підвищення ризику проблемних кредитів, що виражається в збільшенні коефіцієнта Qi , при цьому l – кількість таких факторів.

До їх складу, серед інших, належать: частка в кредитному портфелі банку довгострокових кредитів (у тому числі проблемних); кредитів у іноземній валюті (в тому числі й проблемних); динаміка курсу національної валюти; інфляції та інші.

3) $Z^r = \{z_i^r, i = 1, 2, \dots\}, r = \overline{1, s}$ – «складні» фактори, тобто ті, вплив яких на рівень ризику проблемних кредитів є опосередкованим і неоднозначним, а s – кількість таких факторів.

До складу таких факторів можна віднести частку кредитів, зокрема й проблемних, юридичних і фізичних осіб у кредитному портфелі банку.

Крім означених трьох груп факторів, можна розглянути ще й невідомий фактор. $W = \{w_i, i = 1, 2, \dots\}$ – невідомий фактор, що моделює сукупний вплив усіх невідомих банку і неврахованих факторів. Введення цього фактору викликане практичною неможливістю врахування в конкретній математичній моделі всіх факторів, що впливають на величину кредитного ризику.

При цьому необхідно враховувати, що конкретні числові значення деяких факторів нерідко є для банків та державних організацій інформацією для службового користування, тобто їх комерційною таємницею, а тому можуть виникати певні складності з одержанням конкретних достовірних даних [2].

Оскільки математична модель будується в безрозмірних величинах, то замість значень випадкових величин x_i^j, y_i^k, z_i^r, w_i у моменти часу $t = 1, 2, \dots$ використовуватимемо безрозмірні відносні зміни цих величин у моменти часу $t = 0, 1, 2, \dots$, тобто випадкові величини, розрахунок яких проводиться за наступними формулами (4-7):

$$x_i^j = \frac{x_i^j - x_{i-1}^j}{x_{i-1}^j}, \quad (4)$$

$$y_i^k = \frac{y_i^k - y_{i-1}^k}{y_{i-1}^k}, \quad (5)$$

$$z_i^r = \frac{z_i^r - z_{i-1}^r}{z_{i-1}^r}, \quad (6)$$

$$w_i = \frac{w_i - w_{i-1}}{w_{i-1}}, \quad (7)$$

Кожний із факторів x^j, y^k, z^r є незалежним, можна представити коефіцієнт Qi у вигляді добутку деяких коефіцієнтів, кожний із яких відповідає тому чи іншому фактору, тобто:

$$Q_i = \prod_{j=1}^m q^j(x_i^j) \prod_{k=1}^l q^{m+k}(y_i^k) \prod_{r=1}^s q^{m+l+r}(z_i^r), \quad (8)$$

де $q^j(t)$ – коефіцієнт, що моделює вплив того чи іншого фактора на ступінь зміни кредитного ризику залежно від зміни самого фактора.

Коефіцієнти $q^j(t)$ за своїм змістом мають бути такими функціями, що $q^j(0) = 1$ й ці функції повинні зростати або спадати залежно від характеру впливу того чи іншого фактора. Найпростішою формою такої залежності є – формули (9-11):

$$q^j(x^j) = e^{-a_j x^j}, \quad (9)$$

$$q^{m+k}(y^k) = e^{b_k y^k}, \quad (10)$$

$$q^{m+l+r}(z^r) = e^{c_r z^r}, \quad (11)$$

Знак «-» в експоненті у співвідношенні (9) вказує на те, що для «позитивних» факторів виникнення проблемної позичкової заборгованості повинно спадати до нуля зі зростанням фактора x^j , тому що в цьому випадку ризик виникнення проблемних кредитів знижується, а – невідомі a_j, b_k, c_r , заздалегідь постійні, які повинні бути визначені з використанням ряду емпіричних статистичних спостережень [2].

Таким чином, виводиться формула, що дозволить отримати прогнозовану частку проблемних кредитів у наступному періоді для кожного $i = 1, 2, \dots, n$:

$$P_{i+1} = \frac{P_i}{e^{-\sum_{j=1}^m a_j x_i^j} e^{\sum_{k=1}^l b_k y_i^k} e^{\sum_{r=1}^s c_r z_i^r}} + P_i, \quad (12)$$

Якщо є статистичні емпіричні дані з моменту часу $i = 0$ до моменту часу $i = m + l + s + 1$, то невідомі коефіцієнти a_j, b_k, c_r можуть бути визначені з цих даних. Розглянемо логарифм від обох частин співвідношення (формула 12).

Це в результаті дає систему лінійних рівнянь:

$$-\sum_{j=1}^m a_j x_i^j + \sum_{k=1}^l b_k y_i^k + \sum_{r=1}^s c_r z_i^r = \ln \frac{P_{i+1}}{P_i} = \ln(1 + p_i), \quad (13)$$

де x_i^j, y_i^k, z_i^r, P_i – задані зі статистичних спостережень, а невідомими є коефіцієнти a_j, b_k, c_r .

Тобто система (формула 13) є лінійною системою $m + l + s$ рівнянь щодо $m + l + s$ невідомих, котра може бути вирішена тим чи іншим методом.

Значимо, що оскільки складні фактори z_r , які можуть впливати на кредитний ризик банку прямо й опосередковано, можуть впливати на інші фактори, то уточненням моделі (формула 12) є врахування впливу факторів z_r на коефіцієнти a_j, b_k .

Математично це виражається як :

$$a_j = a_{j0} + \sum_{r=1}^s a_{jr} z^r, \quad (14)$$

$$b_k = \beta_{k0} + \sum_{r=1}^z \beta_{kr} z^r, \quad (15)$$

Невідомі коефіцієнти α_{jr}, β_{kr} також можуть бути визначені з лінійної системи виду (13), але для цього система повинна мати більше число рівнянь, що потребує більшої кількості статистичних спостережень. Значимо також, що невідомий фактор W не може бути врахований у моделі (12), тому що нам невідомі його конкретні числові значення [6]. Але його вплив може бути виявлений за наявності додаткових статистичних даних, що, по суті, позначається наявністю у формулі (12) додаткового множника e^w , а також впливу цього фактора на коефіцієнти α_j, b_k, c_r , тобто:

$$P_{i+1} = \frac{P_i}{e^{-\sum_{j=1}^m \alpha_j P_i^j - \sum_{k=1}^n b_k P_i^k - \sum_{r=1}^z c_r P_i^r e^{w_i}}} + P_i, \quad (16)$$

За наявності додаткових статистичних даних можуть бути обчислені конкретні значення невідомого фактора в послідовні моменти часу, а також статистичні характеристики цього фактора, що дасть змогу оцінити межі точності даної моделі. Таким чином, запропонована математична модель дає змогу банку спрогнозувати на певний період часу частку проблемних кредитів у його кредитному портфелі, щоб скоригувати кредитну політику таким чином, аби мінімізувати втрати від кредитних операцій. Крім того, дана модель дає змогу виявити фактори, на які передусім варто звернути увагу для мінімізації кредитного ризику.

Тобто ті фактори, які найсуттєвіше впливають на збільшення частки проблемних кредитів банку за даних умов, чому слід приділити особливу увагу, оскільки від оптимізації ступеня впливу й урахування внутрішніх і зовнішніх факторів виникнення кредитного ризику залежить загальна ефективність функціонування банку в цілому і його можливості посилити кредитну підтримку розвитку реального сектору економіки. Можливими труднощами в застосуванні наведеної вище математичної моделі є необхідність відстеження й обліку банком усього спектра факторів, що впливають на зміну частки проблемних кредитів у його кредитному портфелі.

Для визначення практичної придатності розробленої моделі прогнозування частки проблемних кредитів у кредитному портфелі банку здійснимо її апробацію на матеріалах АБ «УКРГАЗБАНК» за період з четвертого кварталу 2014р. по другий квартал 2016 р. (табл. 1).

Таблиця 1 - Кредитний портфель АБ «УКРГАЗБАНК» за період з четвертого кварталу 2014р. по другий квартал 2016 р. [3]

	IV кв. 2014	I кв. 2015	II кв. 2015	III кв. 2015	IV кв. 2015	I кв. 2016	II кв. 2016
Загальний кредитний портфель, млн. грн.	17 444	19 596	18 458	24 487	22 403	19 988	19 584
у т.ч. фізичних осіб	4 649	5 906	5 377	5 432	5 581	5 774	5 570
у т.ч. юридич. осіб	12 796	13 689	13 081	19 056	16 822	14 215	14 014
Проблемний портфель, млн. грн.	6 383	8 562	10 035	9 857	9 940	8 034	8 091

Необхідно зазначити, що розроблена модель має на меті визначення загальних тенденцій впливу основних факторів на якість кредитного портфеля банку за рівнем ризику, а тому може бути практично використана лише з урахуванням найважливіших із них.

Це зумовлено тим, що в практичній роботі банку в сфері управління кредитним ризиком немає необхідності розробляти й використовувати виробничо-комерційну модель з урахування декількох тисяч фінансово-економічних, соціальних, політичних та інших факторів.

Інформаційною базою для практичного використання розробленої моделі прогнозування проблемної позичкової заборгованості в кредитному портфелі банку є баланс банку та річна фінансова звітність АБ «УКРГАЗБАНК».

Факторами, що впливають на зміну частки проблемних кредитів у загальній сумі кредитних вкладень цього банку з часом, будуть такі:

X1 – номінальний ВВП України, тому що він відображає потреби клієнтів АБ «УКРГАЗБАНК», зокрема суб'єктів підприємницької діяльності, у банківських позичках, рівень їхньої кредитоспроможності й можливість вчасно й у повному обсязі виконувати зобов'язання перед банком;

X2 – доходи населення України, тому що від цього показника залежить попит на кредити з боку фізичних осіб, рівень їх кредитоспроможності й можливість погашати кредити у встановлений строк і в повному обсязі;

X3 – індекс інфляції, тому що він впливає на ціну кредитних ресурсів, реальні доходи позичальників і рівень їх кредитоспроможності;

X4 – обсяг кредитного портфеля АБ «УКРГАЗБАНК», тому що зміна його розмірів впливає на відносний показник проблемної позичкової заборгованості позичальників перед банком;

X5 – частка кредитів фізичним особам в кредитному портфелі АБ «УКРГАЗБАНК»;

X6 – частка кредитів юридичним особам у кредитному портфелі АБ «УКРГАЗБАНК».

Прогнозовану частку проблемних кредитів у кредитному портфелі АБ «УКРГАЗБАНК» позначимо P_{t+1} . Зауважимо, що для зручності практичної реалізації цієї моделі всі фактори, що впливають на якість кредитного портфеля АБ «УКРГАЗБАНК» за ступенем кредитного ризику, позначимо як X із індексом. Розподіл факторів на позитивні й негативні з точки зору їх впливу на обсяги й частку проблемних кредитів у кредитному портфелі банку не проводимо, тому що характер і ступінь їх впливу на момент виконання прогнозних розрахунків невідомі, вони з'ясовуються в результаті виконаних прогнозних розрахунків величини й знака коефіцієнтів у формулах (9) і (12).

Значимо, що a_j, b_j, c_j – деякі невідомі заздалегідь коефіцієнти, які відповідно до формул (9), (12) визначають ступінь зміни частки проблемних кредитів у кредитному портфелі банку залежно від відносних змін факторів x_1, x_2, x_3 .

Оскільки в модель прогнозування частки проблемної позичкової заборгованості в кредитному портфелі банку включено шість факторів без їх розподілу на позитивні й негативні, припустимо, що кількість умовно позитивних факторів $m = 6$, а кількість умовно нейтральних та негативних факторів дорівнює нулю, тобто $l = 0, s = 0$.

Виходячи з цього, для виконання прогнозу частки проблемних кредитів у кредитному портфелі АБ «УКРГАЗБАНК», необхідні дані за 6 кварталів. Для виконання прогнозних розрахунків визначимо коефіцієнти $a_j, j = (1, 6)$ у

формулі (12). Обчислюємо відносні зміни величин $X(i)$ і величини $P(i)$ при переході від попереднього року до наступного відповідно до формули (4), тобто:

$$x_i^j = \frac{x_i^j - x_{i-1}^j}{x_{i-1}^j}, i = \overline{1,6}$$

Крім того, відповідно до формули (13), щоб знайти праві частини системи, обчислюємо величини $f_{i-1} = \ln\left(\frac{P_{i-1}}{P_i}\right)$. Наведемо результати розрахунків (табл. 2).

Таблиця 2 - Результати відносних змін факторів для розрахунку прогнозу частки проблемних кредитів у кредитному портфелі АБ «УКРГАЗБАНК»

Відносні зміни факторів, %	Номер відносної зміни фактора					
	1	2	3	4	5	6
X1×100	-16,02	21,23	23,87	3,70	-22,50	17,36
X2×100	-14,76	15,08	9,94	17,12	-23,58	16,18
X3×100	576,67	100,49	1,72	4,59	-96,54	226,67
X4×100	12,33	-5,81	32,66	-8,51	-10,78	-2,03
X5×100	13,11	-3,36	-23,85	12,30	15,96	-1,54
X6×100	-4,76	1,45	9,80	-3,51	-5,29	0,62
Логарифмічна відносна зміна частки проблемних кредитів (f)×100	-17,73	-21,85	30,05	-9,73	9,88	-2,75

Оскільки в прогнозних розрахунках не враховувався розподіл факторів на позитивні і негативні, то знак «-» також не враховуємо у лівій частині формули (13). Таким чином, для невідомих коефіцієнтів a_j одержуємо лінійну систему рівнянь $\sum_{j=1}^6 a_j x_i^j, i = \overline{1,6}$.

Отже, одержимо систему рівнянь:

$$\begin{cases} 21,23a_1 + 15,08a_2 + 100,49a_3 - 5,81a_4 - 3,36a_5 + 1,45a_6 = -21,85 \\ 23,87a_1 + 9,94a_2 + 1,72a_3 + 32,66a_4 - 23,85a_5 + 9,80a_6 = 30,05 \\ 3,70a_1 + 17,12a_2 + 4,59a_3 - 8,51a_4 - 12,30a_5 - 3,51a_6 = -9,73 \\ -22,50a_1 - 23,58a_2 - 96,54a_3 - 10,78a_4 + 15,96a_5 - 5,29a_6 = 9,88 \\ 17,36a_1 + 16,18a_2 + 226,67a_3 - 2,03a_4 - 1,54a_5 + 0,62a_6 = -2,75 \\ -16,02a_1 - 14,76a_2 + 576,67a_3 + 12,33a_4 + 13,11a_5 - 4,76a_6 = -17,73 \end{cases}$$

Вирішуючи цю систему рівнянь методом Гаусса, знаходимо значення коефіцієнтів a_j (табл. 3).

Таблиця 3 - Значення коефіцієнтів a_j для розрахунку впливу факторів на зміну частки проблемних кредитів у кредитному портфелі АБ «УКРГАЗБАНК»

Коефіцієнт:	Значення:
a1 - для зміни номінального ВВП України	-24,000
a2 - для зміни доходів населення України	8,275
a3 - для зміни індекса інфляції	0,754
a4 - для зміни кредитного портфеля	-19,000
a5 - для зміни частки кредитів наданих фізичним особам	48,043
a6 - для зміни частки кредитів наданих юридичним особам	233,238

Для прогнозування частки проблемних кредитів у кредитному портфелі банку в третьому кварталі 2016 р. скористаємося отриманими значеннями коефіцієнтів та даними (табл. 1) за другий квартал 2016 р., а також даними щодо значень номінального ВВП України, доходів населення України та індексу інфляції.

Тепер по формулі (12) обчислюємо прогнозоване значення частки проблемних кредитів (P_{t+1}) у третьому кварталі 2016 р, використовуючи відоме значення частки проблемних кредитів за другий квартал 2016 р. (41,32%).

$$P_{t+1} = \frac{P_t}{e^{-\sum_{j=1}^n a_j x_j^j} e^{\sum_{k=1}^l b_k y_k^k} e^{\sum_{i=1}^m c_i z_i^i}} + P_t = \frac{41,32}{e^{-(-17,36+24,000+16,18+8,275+226,67+0,754+2,03+19,000-1,54+42,043+0,62+233,236)}} + 41,32 = 44,23$$

У результаті виконаних розрахунків, прогнозована частка проблемних кредитів у кредитному портфелі АБ «УКРГАЗБАНК» в третьому кварталі 2016 р. становить 44,23 %, що на 2,91 % більше фактичного їх значення, що свідчить про незадовільний рівень кредитного ризик-менеджменту. У зв'язку з цим перед менеджментом банку стоїть завдання зниження частки проблемних кредитів у кредитному портфелі банку, інакше не виключається можливість погіршення якості кредитного портфеля, фінансового стану й збільшення резервів під кредитні ризики.

Висновки. Наведені розрахунки підтвердили практичну значущість вищенаведеної моделі прогнозування частки проблемних кредитів в кредитному портфелі банку в управлінні кредитним ризиком. Застосування такої методики на ранніх стадіях, дозволить банкам уникати проблемних кредитів, та зменшити їх частку у кредитному портфелі банків.

Враховуючи вище викладене, доцільно запропонувати перелік заходів, що допоможуть врегулювати питання проблемної заборгованості:

- а) регулярно проводити моніторинг проблемних позичальників та здійснювати аналіз їх діяльності;
- б) встановлювати жорсткий контроль за довгостроковим кредитуванням;
- в) надавати ризиковані кредити лише під високоліквідне забезпечення;
- г) застосовувати вищезазначену модель прогнозування для своєчасного реагування та впровадження необхідних заходів для мінімізації проблемних кредитів у майбутньому.

В перспективі, доцільним та ефективним є вдосконалення вже існуючої внутрішньобанківської системи врегулювання проблемної заборгованості за кредитами клієнтів, яка має стабілізувати зростання проблемної заборгованості та забезпечити максимально можливе відшкодування боргів позичальників перед банком.

Список літератури

1. Власенко М. Моделирование уровня проблемных банковских кредитов в странах СНГ и Балтии [Текст] / М. Власенко // Банковский вестник (рус.). – 2012. – №5. – С. 27–34.
2. Герасименко Р. М. Проблемні позики та прогнозування їх частки в кредитному портфелі банку [Текст] / Р. М. Герасименко // Вісник НБУ. – 2012. Випуск 2(7). – 40-42 с.
3. Офіційний сайт АБ «УКРГАЗБАНК» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrgasbank.com/>
4. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент у банку: Підручник. – 2-ге вид. / Л.О.Примостка – К.: КНЕУ, 2004. – 468 с.
5. Сало І. В. Фінансовий менеджмент банку: Навчальний посібник / І.В.Сало, О.А.Криклій. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2007. – 314 с.

6. Смулов А. М. Прогнозирование величины показателя удельного веса просроченной задолженности кредитной организации [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://auditfin.com/fin/2001/1/rsmulov/rsmulov.asp>.

Одержано 18.01. 17

УДК 621.7

П.О. Бобраков, ст. гр. АТ-15М-1,5*

Кіровоградський національний технічний університет

Дослідження процесу зношування плунжерних пар

В статті виконаний аналіз роботи плунжерних пар паливного насоса високого тиску. Дослідження процесу зношування прецизійних поверхонь плунжер-втулка. Залежності контрольованих параметрів від напрацювання.

паливна апаратура, прецизійна пара, абразивне зношування, електрохімікомеханічна обробка

Останнім часом чітко намітилася тенденція до дизелізації техніки, включаючи вантажні і легкові автомобілі, що пояснюється рядом причин, серед яких основними є: вища економічність дизелів, їх висока довговічність, відносно менша токсичність, можливість подальшого поліпшення техніко-економічних показників за рахунок їх форсування. Разом з кількісним ростом техніки збільшується її енергонасиченість за рахунок застосування нових і модернізованих дизелів високої питомої потужності. Застосування таких дизелів дозволяє підвищити продуктивність праці, що особливо важливо.

Паливна апаратура – складна і дорога частина сучасного дизельного двигуна (складає до 30% його вартості), має істотний вплив на надійність і економічність двигуна в цілому. Складність паливної апаратури пред'являє високі вимоги до її виготовлення, ремонту і вискоєфективного обслуговування в процесі експлуатації. Передусім, це обумовлено наявністю в її конструкції прецизійних елементів, виготовлених з високою точністю.

Аналіз роботи плунжерних пар паливного насоса високого тиску показав, що в процесі рядової експлуатації дизельного двигуна переважаючим є абразивне зношування плунжерних пар паливної апаратури за рахунок потрапляння в зазор втулка-плунжер абразивних часток. Їх розмір і концентрація залежить від забрудненості палива, дотримання періодичності обслуговування об'єкту, стану фільтруючого елементу.

Під час роботи насоса внаслідок підвищення тиску в надплунжерному просторі втулка пружно деформується, і радіальний зазор збільшується, паливо, що просочилося, захоплює абразив, і знос відбувається по усій робочій поверхні, але зважаючи на менше зусилля притиснення з меншою інтенсивністю. Розглянемо, якого порядку частки теоретично можуть бути залучені в зазор і викликати абразивний знос.

В процесі нагнітання радіальний зазор в сполученні плунжерної пари можна розглядати як суму наступних складових:

* Науковий керівник: канд. техн. наук, доц. Капельюшний Ф.М.

$$\Delta S_M = \Delta S_0 + \Delta S_g + \Delta S_T + \Delta S_H, \quad (1)$$

де ΔS_M – місцевий зазор;

ΔS_0 – початковий установочний радіальний зазор;

ΔS_g – зазор в результаті радіальної пружної деформації втулки;

ΔS_T – радіальний зазор в результаті температурного перепаду між деталями;

ΔS_H – збільшення зазору в результаті зносу деталей.

Виходячи з початкового діаметрального настановного зазору, радіальний зазор зазвичай складає 0,5...1,0 мкм.

Радіальний зазор в результаті пружної деформації втулки, за даними робіт [7], знаходиться в межах 3...6 мкм і залежить від режиму роботи паливного насоса, конструктивних особливостей деталей і їх жорсткості.

Проаналізувавши вираз 1 приходимо до висновку, що в зазор що виникає в результаті пружної деформації можуть потрапляти абразивні частки до 8 мкм для незношеної плунжерної пари по мірі зношування розмір збільшується.

Глибина проникнення часток може бути знайдена із співвідношення, запропонованого І.В. Крагельским [8].

$$\frac{h_b}{R} = \frac{[\sigma_{абр}]}{2H_M} \quad (2)$$

де h_b – глибина проникнення частки в матеріал;

R – радіус частинки;

$[\sigma_{абр}]$ – допустиме напруження в абразивній частинці;

H_M – число твердості матеріалу по Бринеллю.

Приймаючи, що допустиме напруження, для частинок кварцового абразиву, при якому відбувається їх дроблення $[\sigma_{абр}] = 400$ МПа, а твердість загартованої сталі складає близько 6000 МПа, для круглих частинок радіусом 4 мкм отримаємо:

$$h_b = 0,033 R \text{ або } h_b = 0,132 \text{ мкм.} \quad (3)$$

Умови, при яких частка, що впровадилася, здатна викликати мікрорізання металу задовольняє співвідношенню $h_b = 0,5 R$, тобто 2 мкм.

Отже, частки розміром близько 8 мкм, будуть дробитися і на невеликому шляху свого переміщення зношуватимуть торець плунжера і зв'язану поверхню втулки.

По мірі зношування $\Delta S_H > 1$ в зазор поступає все більша кількість частинок менше 8 мкм, а більш крупні проникають все глибше. Зі збільшенням зазору зменшується гідроцильність плунжерної пари – збільшується швидкість перетікання – росте швидкість зношування. Абразивне зношування переходить в гідроабразивне. На робочих поверхнях з'являються борозни і подряпини глибиною до 25 мкм.

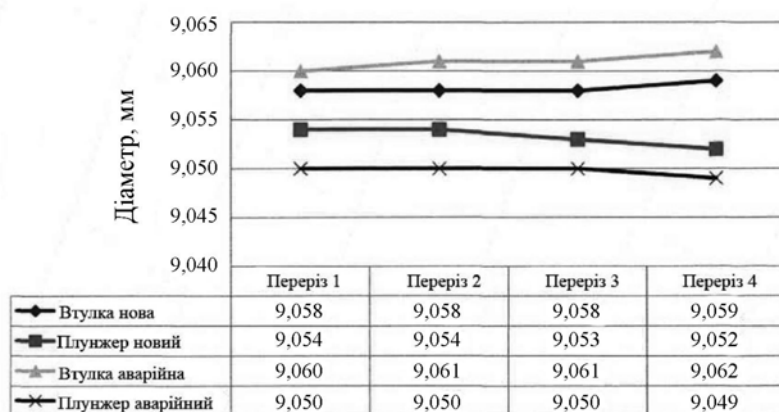

Рисунок 1 – Зміна зазору плунжерної пари

Партія плунжерних пар була підібрана з однієї розмірної групи (№3). Плунжерні пари були обмірені. Далі вони поміщалися в стенд що імітує роботу паливної секції, і робилося прискорене зношування до аварійного стану, тобто коли тиск, що створюється плунжерною парою на пускових оборотах ($n=100 \text{ хв}^{-1}$) знизиться до 30 МПа. На графіку ми бачимо усереднену зміну зазору втулка-плунжер в процесі переходу пар із стану «нова» в стан «аварійна».

В процесі випробувань контролювалася зміна максимального тиску, що створюється плунжерною парою і кількість рідини, що просочилася, в заплунжерний простір. Це дозволило зв'язати дві діагностичні ознаки стану плунжерної пари ПНВТ [9]. Що дало можливість отримати достовірну інформацію про протікання процесу відновлення без розбирання насоса. Зниження тиску прямо пропорційне збільшенню зазору втулка-плунжер.

Залежності контрольованих параметрів від напрацювання зображені на рисунку 2.

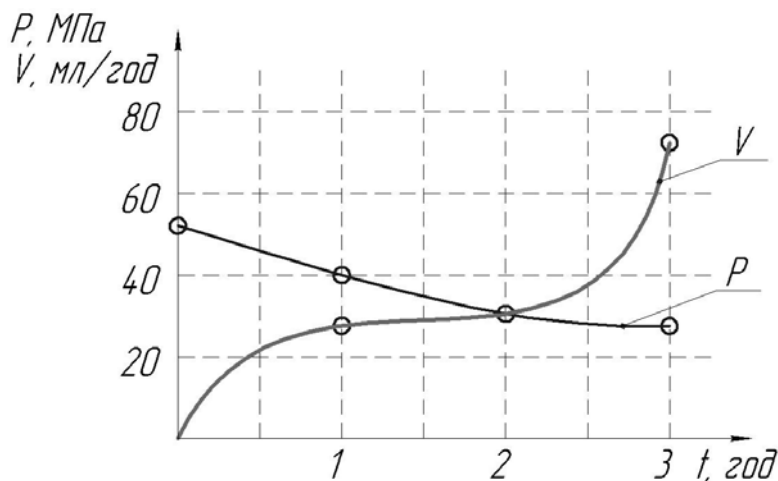

Рисунок 2 – Зміна максимального тиску і об'єму рідини, що просочується

Знос плунжерних пар супроводжується значним зниженням тиску палива, що подається. На пускових обертах нові пари розвивають тиск подачі палива не нижче 50...60 МПа, а при зносі він знижується. Якщо тиск, що створюється плунжерною парою, знижується до 30 МПа і більше, вона підлягає заміні, відповідно технічним вимогам.

Закономірності зношування прецизійних деталей ПНВТ досить детально досліджені. Дослідженнями [2, 3] встановлено, що деталі плунжерної пари насоса УТН-

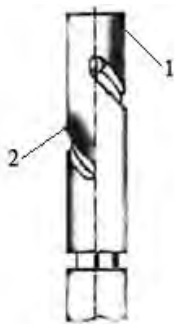
5 мають нерівномірний знос, виражений як загальним зносом направляючих частин, так і місцевим зносом деталей в зоні нагнітання палива. За формою пляма зносу є усіченим трикутником, розташованим основою на торці і що складається з безлічі накладених одна на одну рисок. Найбільшу глибину риси мають біля основи трикутника і до вершини зникають. На втулці зношувана ділянка описується з верхнього боку плавною дугою, з нижньою – лінією, що проходить через вісь отвору впускного вікна. Найбільшої глибини риси досягають біля кромки впускного вікна. На відсічній кромці спіралі плунжера сліди зносу розташовуються по обидві сторони, а біля перепускного вікна, що контактує з ним, – до направляючої частини вниз і убік від отвору. Як найповніші дослідження зносу прецизійних деталей цього типу насоса проведені В. В. Антиповим [4] і Ю.Б. Свиридовим [1]. Встановлено, що плунжер має максимальний знос на голівці (рис. 3).

Знос проявляється у вигляді жолобоподібної канавки, прилеглої до торця плунжера завглибшки 2,0...2,5 мкм і шириною 4,5...5,0 мм; довжина зношеної ділянки складає 9,5...10,0 мм. Дещо менші значення величини зносу спостерігаються на гвинтовій кромці і інших ділянках поверхні.

У гільзі зношується внутрішня поверхня, що примикає до впускного і перепускного вікон. Більший знос знаходиться біля впускного вікна, менший – у перепускного.

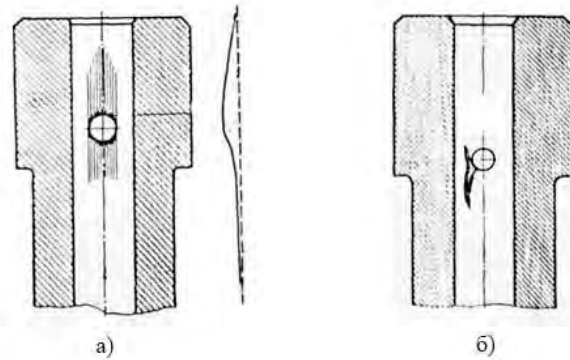
Знос в зоні впускного вікна охоплює ділянку у вигляді жолобоподібної смуги (рис. 4, а) шириною 4,5...5,0 мм, розташованої уздовж гільзи. Зношена ділянка зверху над вікном займає поверхню 31...35 мм², а знизу 24...27 мм². Поверхня над верхньою кромкою вікна покрита паралельними борозенками, розташованими уздовж гільзи. Оскільки відсутні точні вимірювальні прилади для вимірювання по радіусу отворів малих діаметрів, гільзи розрізали і місцеві зноси вимірювали на вертикальному оптиметрі.

Місцевий знос поверхні в зоні перепускного вікна гільзи (рис.4, б) по характеру і розміщенні відрізняється від зносу впускного вікна. Зношена ділянка знаходиться з лівої сторони кромки вікна, має форму прямокутної смужки шириною 2,0...2,5 мм., до верхнього торця він розповсюджується на 2...3 мм, до нижнього 4,5...5,0 мм. Величина зносу на краю кромки рівна 15...17 мкм. З приближенням до торців гільзи він різко зменшується. З правого боку від вікна зносу майже нема. Таке розташування зносу пояснюється тим, що за наявності лівої гвинтової кромки плунжера спочатку відкривається ліва сторона вікна гільзи. Тому паливо, що перетікає у момент відсіку абразивно зношує цю сторону вікна, тоді як права закрита. Кромка з лівої нижньої сторони сильно зношується, кругла форма її порушується, виникає процес рідинного розмивання з абразивом.

1 – зона найбільшого зносу, проти впускного вікна гільзи; 2 – зона гвинтової кромки

Рисунок 3 – Зони зносу плунжера

а) біля впускного вікна; б) біля перепускного вікна

Рисунок – 4 – Місця зносу втулки

Такий характер зносу спостерігається практично на усіх плунжерних парах. Це свідчить про те, що основним видом зношування є абразивне зношування.

Особливість роботи плунжерних пар паливних насосів розподільного типу полягає в тому, що плунжер разом з зворотно-поступальним переміщенням здійснює і обертальний рух. Це, безумовно, накладає відбиток на характер і зону зносу деталей.

Процес зношування описується таким чином. Основна маса абразивних часток розмірами 2...3 мкм не може викликати «строгального» ефекту. Знос викликається пластичним відтисненням або передеформуванням загартованої сталі і є результатом малоциклової втоми. При такті нагнітання в результаті деформації втулки і збільшення її діаметру в зазор потрапляють частки розміром до 8 мкм. Такі частки потрапляють лише у кінці активного ходу плунжера, коли тиск палива, що розвивається, і деформація втулки максимальні. Абразив, що проник в зазор, на невеликому шляху свого переміщення дробиться і поступово зношує плунжер біля торця (і відповідно поверхня втулки). У міру зношування в зазор поступають більші частинки. Зі збільшенням зазору зростає швидкість перетікання палива, і інтенсивність абразивного зношування зростає.

Абразивне зношування є головною причиною зносу прецизійних деталей, тому його виключення або різке зменшення – головний шлях підвищення надійності.

Твердість матеріалу є важливим параметром, що визначає абразивне зношування, оскільки вона характеризує глибину проникнення часток. Проте абразивне зношування істотно залежить від співвідношення твердості поверхонь, між якими знаходиться вільний абразив певних розмірів. При цьому якщо твердість абразивних часток буде вища за твердість поверхонь, то основним критерієм зносостійкості слід вважати твердість поверхні з її меншим значенням.

Досліджуючи знос сталей, М. М. Хрущов, М. О. Бабичев і О.Д. Мамаєв дійшли висновку, що зміцнення сталей азотуванням, ціануванням і наклепуванням мало, або зовсім не збільшує їх зносостійкість при сухому терті і абразивному зношуванні. Враховуючи, що твердість кварцу дорівнює 11000 МПа, а мікротвердість робочих поверхонь прецизійних деталей знаходиться в межах 8000 МПа, стає зрозумілою причина абразивного зношування деталей паливної апаратури.

Другою причиною може бути схоплювання, виникнення задирок, викликане молекулярним зчепленням поверхонь, що труться. Воно є наслідком зменшення проміжку між деталями, обумовлене монтажними або термічними навантаженнями, а також релаксаціями напружень із-за неякісної термообробки деталей.

Більше того, процес посилюється наявністю в паливі води, яка сприяє розриву паливної плівки і полегшує молекулярне зчеплення поверхонь, що труться [5]. Вода, у

поєднанні з розчинними в паливі органічними сполуками і газами, призводить також до інтенсивної корозії, особливо прецизійних поверхонь.

Для підвищення надійності прецизійних деталей корозійна стійкість їх поверхонь має бути підвищена по можливості до повного виключення корозійних ушкоджень впродовж усього терміну служби. Оцінку необхідного рівня корозійної стійкості поверхонь (у кількісному вираженні) слід робити з урахуванням найбільш агресивних складових палива – водних розчинів кислот органічного і мінерального походження.

Таким чином, паливна апаратура працює в надзвичайно складних умовах: за наявності вібрації, змінних навантажень, високих тисків і абразивного і хімічно агресивного середовища. В процесі експлуатації певні ділянки прецизійних деталей (плунжера і втулки) піддаються корозійно-механічному зношуванню, що посилюється гідроабразивним, гідроерозійним і кавітаційним зношуванням, а також зношуванням при заїданні. Якщо ж говорити про знос паливної апаратури в цілому, то в першу чергу необхідно відмітити знос поверхонь, стан яких лімітує ресурс вузла. До них відносяться поверхні прецизійних з'єднань, а саме: у плунжера – знос біля торця циліндра і на кромці відсічної спіралі, а також знос направляючої частини; у втулки – знос біля випускного вікна, а також знос направляючої частини. Поверхні, зношування яких або компенсується регулюваннями, або схильні до зносу в малій мірі не чинять істотного впливу на працездатність пари.

Ушкодження робочих поверхонь плунжерних пар в результаті корозійно-механічного зношування – також одна з причин, що призводять до відмови паливних насосів розподільного типу [6]. Наявність в паливі домішок органічного походження, води і відносно низька корозійна стійкість матеріалу прецизійних деталей є причиною корозійних ушкоджень, що призводять в результаті до заклинювання плунжерних пар. За даними досліджень, до 35% плунжерних пар розподільного типу, що поступають з паливними насосами на ремонт, мають корозійні ушкодження. Проте, як показують численні дослідження, головною причиною, що знижує надійність плунжерних пар, являється абразивне зношування.

На підставі аналізу великої кількості деталей, що відпрацювали, автори стверджують, що знос в плунжерних парах зосереджений: у плунжера – нижче торця збоку і нижче за розподільний паз, а також дещо вище відсічних вікон. У втулки – вище за кромки наповнювальних вікон і в зоні нагнітального каналу. У дозатора знос незначний і розташований нижче за кромку верхньої площини. З аналізу літератури видно, що більше 80% що поступили в ремонт ПНВТ мають збільшений зазор плунжерних пар і вимагають їх заміни.

При робочому ході плунжера, після перекриття випускного вікна гільзи, настає момент уприскування палива в циліндри двигуна. У зношених плунжерних пар початок уприскування запізнюється, оскільки після перекриття впускного вікна паливо починає перетікати назад по жолобоподібній канавці місцевого зносу.

По мірі руху плунжера вгору глибина і ширина зношеної ділянки зменшуються, внаслідок чого зазор в цьому місці стає меншим, втрати скорочуються і в певний момент із запізнюванням подається паливо. Чим більше величина місцевого зносу плунжерної пари, тим сильніше зворотне перетікання палива і отже, більше запізнювання початку уприскування

У разі максимальної величини зносу плунжера і втулки кут випередження уприскування палива може запізнюватися до 5 градусів по кулачковому валу паливного насоса (ЯМЗ-238НБ).

Крім того, знос плунжерних пар значно знижує їх продуктивність із-за втрат палива, особливо на пускових оборотах.

Ріст втрат палива зі зменшенням оборотів пояснюється тим, що при повільному русі плунжера час на перетікання зростає.

Плунжерні пари в паливному насосі зношуються неоднаково, тому перетікання палива на зношених ділянках буде різним, чому підвищується нерівномірність подачі палива. При великому зносі деталей плунжерних пар, нерівномірність може збільшитися в три рази, на номінальних оборотах і в п'ять разів на пускових оборотах.

На показники паливної апаратури також впливає знос гвинтової кромки плунжера і зв'язаної ділянки перепускного вікна гільзи, при цьому скорочується тривалість подачі палива.

На наш погляд можливість відновлення працездатності цієї пари повинна поєднуватися з підвищенням зносостійкості деталей як при виготовленні, так і при ремонті за рахунок збільшення опору абразивному зношуванню поверхневих шарів шляхом застосування електрохімікомеханічної обробки.

Список літератури

1. Свиридов Ю.Б. Фирменный ремонт топливной аппаратуры (принципы организации, накопленный опыт, перспективы реализации). – Л.: ЦНИТА, 1981. -11с.
2. Садыхов А.И., Гусейнов А.Г. Повышение износостойкости деталей плунжерных пар диффузионным хромированием в вакууме // Вестник машиностроения. – М.: 1992. – №8-9. – С.48-52/
3. Дацко А.И. Исследование влияния конструктивного формирования рабочей поверхности плунжера на работоспособность топливного насоса высокого давления: Автореф. диссерт. на соиск. канд. техн. наук. – Л.: 1979. – 20 с.
4. Гусейнов А.Г. Восстановление и упрочнение прецизионных деталей машин и аппаратуры диффузионной металлизацией. – М.: Союз, 1999. – 194 с.
5. Федотов Г.В., Левин Г.И. Топливные системы тепловозных дизелей. Ремонт, испытание, совершенствование. – М.: Транспорт, 1983. – 192 с.
6. Суслов, А.Г. Направления дальнейшего развития технологии машиностроения / А.Г. Суслов // Справочник. Инженерный журнал. 2010. № 1. С.3-6.
7. Баширов Р.М. и др. Надежность топливной аппаратуры тракторных и комбайновых дизелей / Р.М. Баширов, В.Г. Кислов, В.А. Павлов, В.Я. Попов. – М.: Машиностроение. – 1978. – 184 с.
8. Крагельский И.В. Трение и износ. — 2-е изд. – М.: Машиностроение, 1968.-480 с.
9. Файнлейб Б. Н. Топливная аппаратура автотракторных дизелей: Справочник. — 2-е изд., перераб. и доп. — Л.: Машиностроение. Ленингр. отд-ние. 1990. — 352 С. ISBN 5-217-00911-X.

Одержано 20.01.17

УДК 621.793

О.В. Дьомін, магістрант гр. АТ-15-МЗ

Кіровоградський національний технічний університет

Використання мікродугового оксидування при зміцненні деталей з алюмінієвих сплавів, відновлених пластичним деформуванням

У статті приведений аналіз можливості використання нового способу зміцнення - мікродугового оксидування для підвищення зносостійкості деталей, виготовлених з алюмінієвих сплавів, зокрема корпусів шестеренних насосів типу НШ. У роботі викладена сутність процесу зміцнення деталей мікродуговим оксидуванням, представлені основні фізико-механічні характеристики зміцнюючого покриття. Відзначено, що міцність зчеплення і механічні властивості покриття багато в чому залежать від стану поверхні, що зміцнюється, зокрема від методу попередньої обробки. При цьому встановлено, що зміцнюючі покриття після пластичного деформування деталей мають вищу міцність зчеплення, твердість і більшу товщину. У роботі представлені основні відомості про мікродугове оксидування, які на думку авторів будуть сприяти застосуванню маловивченого способу зміцнення в ремонтному виробництві.

мікродугове оксидування, зміцнення алюмінієвих сплавів, пластичне деформування, міцність зчеплення, зносостійкість, мікротвердість покриття, металокераміка

Актуальність. Більшість машин і агрегатів (85...90%) втрачають працездатність внаслідок зношування робочих поверхонь деталей. Тому, підвищення зносостійкості деталей машин є однією з важливих і актуальних проблем підприємств, що займаються як виготовленням, так і ремонтом техніки. Постійне збільшення вартості запасних частин і їх невисока якість також стимулюють розробку технологій виготовлення, відновлення і зміцнення, що дозволяє знизити знос деталей, вузлів і агрегатів техніки при її експлуатації.

Постановка проблеми. У ремонтному виробництві для відновлення деталей широко застосовується пластичне деформування, в тому числі і для деталей, виготовлених з алюмінієвих сплавів. Цьому способу відновлення притаманний ряд таких переваг:

- висока продуктивність - процес пластичного деформування триває лічені секунди;
- здатність заліковувати мікротріщини, що виникли в процесі експлуатації;
- подрібнення зерна і вибудовування його вздовж силового впливу, що сприяє підвищенню міцності на 15...20%.

Однак, одним із суттєвих недоліків деталей, які виготовляються з алюмінієвих сплавів є надзвичайно низька їх зносостійкість, що пояснюється низькою твердістю цих сплавів. До останнього часу не існувало дієвих методів підвищення зносостійкості робочих поверхонь, виготовлених із алюмінієвих сплавів.

Визначення мети досліджень. Одним з перспективних способів зміцнення робочих поверхонь деталей, які отримують все більше поширення, є зміцнення поверхні деталей мікродуговим оксидуванням (МДО), яке відносять до нанотехнологій. Але, в ремонтному виробництві цей спосіб зміцнення робочих поверхонь алюмінієвих деталей не знайшов відповідного поширення.

* Науковий керівник: проф., д-р техн. наук Ю.В. Кулешков

Метою досліджень є проведення аналізу науково-технічної інформації щодо зміцнення деталей з алюмінієвих сплавів мікродуговим оксидуванням, зокрема деталей, які були відновлені гарячим пластичним деформуванням.

Викладення матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Мікродугове оксидування (інші назви: мікроплазмове, анодно-іскрове, плазмове-електролітичне) - один з найперспективніших методів поверхневого зміцнення робочих поверхонь матеріалів. Суть методу полягає в тому, що при проходженні струму великої густини через межу розділу метал-електроліт створюються умови, коли напруженість на межі розділу стає вищою за діелектричну міцність, і на поверхні електроду виникають мікроплазмові розряди з високими локальними температурами і тисками. Результатом дії мікроплазмових розрядів є формування шару покриття, що складається з окислених форм елементів металу основи і складових електроліту. Залежно від режиму мікроплазмового оксидування і складу електроліту можна отримувати керамічні покриття завтовшки до 300 мкм з унікальними характеристиками і широким спектром застосування [1–8].

Завдяки тому, що процес ведуть в умовах іскрового плазмового розряду на поверхні оксидованої деталі при локальних температурах в зоні реакції 250...700°C, композиційні добавки, що знаходяться в електроліті у вигляді порошків, сплавляються з іншими компонентами покриття, створюючи міцний керамічний шар. Застосування цих електролітів дозволяє формувати покриття з використанням оксиду алюмінію, оксиду титану та інших матеріалів, введених до складу електроліту, що істотно розширює можливість отримання покриттів з функціональними різними властивостями.

До основних переваг МДО відносяться [1, 4, 9, 10]:

- можливість створення надміцних покриттів з унікальними характеристиками;
- отримання кількох захисних характеристик в комплексі;
- практично нескінченний термін служби електроліту;
- можливість обробки деталей із складним профілем;
- висока розсіююча здатність електроліту (покриття наноситься в отвори і порожнини з мінімальними труднощами);
- нанесення покриттів, однорідних за якістю і товщиною, як на зовнішні, так і на внутрішні поверхні деталей будь-якої форми;
- відсутність необхідності у спеціальній підготовці поверхні перед нанесенням покриття і механічній обробці після нанесення покриття;
- регулювання швидкості процесу в широкому діапазоні;
- отримання різних покриттів на одному матеріалі.

Однак, на сьогоднішній день в ремонтному виробництві вищевказаний спосіб широкого розповсюдження не отримав. Це пояснюється рядом причин, серед яких недостатня вивченість способу, особливо стосовно до відновлення і зміцнення ливарних алюмінієвих сплавів, відсутність технологічних рекомендацій для відновлення конкретних деталей, тощо.

Оскільки процес МДО відбувається в спеціальному електроліті, то основними напрямками досліджень є обґрунтування вибору складу електроліту та режимів нанесення покриття за допомогою МДО для одержання товстошарових керамічних покриттів.

Залежно від хімічного складу сплаву, режимів МДО і компонентів електроліту на деталях з алюмінієвих сплавів формуються складні за фазовим складом покриття, що включають високотемпературні модифікації оксидів Al_2O_3 . Такі покриття, сформовані з лужного електроліту, можна розглядати як композиційні, в яких оксид Al_2O_3 є зміцнюючою фазою. Мікротвердість таких покриттів досягає 20...25 ГПа [3-16].

Міцність зчеплення з основою (адгезія) покриттів, одержуваних способом МДО, досягає 350 МПа, що дає можливість застосовувати їх при великих контактних навантаженнях. Крім того, зносостійкість покриттів, отриманих способом МДО, порівнянна з зносостійкістю матеріалів на основі карбїду вольфраму.

Покриття, що були отримані мікродуговим оксидуванням являють собою кераміку складного складу. Покриття при мікродуговому оксидуванні утворюється за рахунок окислення поверхні металу, при цьому формуються оксидні і гідроксидні форми цього металу. З іншого боку товщина покриття зростає за рахунок включення до його складу елементів з електроліту. Елементи електроліту входять в покриття у вигляді солей, оксидів і гідроксидів складного складу. При необхідності, технологія мікродугового оксидування дозволяє ввести в покриття будь-який потрібний хімічний елемент. Чим триваліша обробка деталі, тим більше елементів з електроліту накопичується в поверхневому шарі. Нижній шар покриття, що прилягає до металу-основи, складається переважно з його оксидних сполук.

Товщина покриттів визначається декількома основними чинниками. Це склад електроліту, матеріал сплаву металу, режим обробки і час процесу. Мікродугове оксидування дозволяє отримувати покриття товщиною від часток до сотень мікрометрів. Необхідна товщина покриття залежить від призначення і умов експлуатації деталі. Для нанесення підшару під фарбування досить 5-10 мкм, для підвищення електроізоляційних властивостей або високої зносостійкості необхідно 50...100 мкм. Декоративні властивості та антикорозійні властивості в атмосферних умовах забезпечують 20...40 мкм покриття.

Покриття, що були отримані мікродуговим оксидуванням використовуються як зносостійкі в різних вузлах і агрегатах машин і механізмів. За рахунок цього, в багатьох випадках вдається застосовувати деталі з алюмінію - металу досить м'якого і складного для традиційних методів поверхневої обробки (наприклад, гальваніки). Проводилися порівняльні випробування зразків покриттів, що були отримані мікродуговим оксидуванням на алюмінії та сталевому зразку з нанесеним зносостійким шаром хрому. Питоме навантаження при випробуванні становило 0,64 МПа. Покриття, отримане мікродуговим оксидуванням показало менший знос, особливо при підвищених температурах.

Очевидно, причини високої зносостійкості покриттів, отриманих МДО, слід пов'язувати з їх структурним станом. Можна припустити, що структурні модифікації оксиду алюмінію в покриттях утворюють між собою найміцніший тип міжмолекулярного зв'язку. Ряд авторів [3, 14-17] також вказують на те, що оксидне покриття, отримане МДО, по суті, представляє собою композиційний матеріал, який вдало поєднує в собі відносну пластичність матриці, що складається з твердого розчину муллита $3 \text{Al}_2\text{O}_3 \cdot 2\text{SiO}_2$ із незначною кількістю $\gamma\text{-Al}_2\text{O}_3$ і складнооксидних сполук елементів основи із зміцнюючою фазою $\alpha\text{-Al}_2\text{O}_3$ (до 65%), яка, головним чином, і забезпечує високу зносостійкість покриттів. У роботах [18 - 20] зазначено, що зносостійкість покриттів, сформованих способом МДО, порівнянна з зносостійкістю композиційних матеріалів на основі карбїдів вольфраму, що традиційно застосовуються проти абразивного зношування матеріалів.

Таким чином, проведені порівняльні дослідження зносостійкості дозволили встановити, що покриття, отримані мікродуговим оксидуванням, мають високу зносостійкість. В результаті можна зробити висновок, що дані керамічні покриття можуть бути рекомендовані для відновлення і зміцнення алюмінієвих деталей шестеренних насосів типу НШ.

Покриття, отримані мікродуговим оксидуванням мають підвищену стійкість до термічних і термоциклічних навантажень. Покриття можуть без обмежень працювати

при температурах від -40 до $+60$ °С. При поступовому нагріванні деталі термостійкість покриттів, отриманих мікродуговим оксидуванням, обмежується температурою плавлення металу самої деталі, оскільки ці значення для металу завідомо нижчі, ніж для кераміки. Дослідження показали, що покриття можуть витримувати до 280 термоциклів $310-15^{\circ}\text{C}$ і до 25 термоциклів $500-15^{\circ}\text{C}$. При таких випробуваннях, зразок з покриттям нагрівається до заданої температури в печі, а потім занурюється в холодну воду.

Для отримання високої зносостійкості покриття на пластично деформованих алюмінієвих сплавах Ал-9 і АОЗ-7 був запропонований електроліт складу: Na_2SiO_3 - 14 г / л. При використанні вищевказаних складу електроліту і режимів МДО загальна товщина зміцненого шару складе 0,12 мм, мікротвердість покриттів на сплаві Ал-9 - 10 ГПа, а на АОЗ-7 - 12 ГПа. При цьому товщина зовнішнього зміцненого шару збільшується на 50%, внутрішнього зміцненого шару зменшується на 25%, а мікротвердість зростає на 15...30%, в порівнянні з МДО сплаву вихідного стану.

Дослідження залишкових внутрішніх напружень показали, що на відновленій пластичною деформацією внутрішній поверхні корпусу насоса присутні стискаючі напруження рівні -50 МПа. Залишкові внутрішні напруження в покритті МДО також є стискаючими і складають -310 МПа, що має позитивний вплив на його зносостійкість.

Випробування на зношування дозволили встановити, що знос пар тертя з покриттями, сформованими на раціональному складі електроліту і режимах МДО в з'єднаннях «корпус-шестерня» (сплав Ал-9), в 2,5 рази вище, а в з'єднанні «втулка-цапфа шестерні» (сплав АОЗ-7) в 3,0 рази вище, ніж у аналогічних без покриттів, прийнятих за еталон порівняння.

Лабораторні випробування шестеренних насосів НШ-32У-2 показали, що зносостійкість з'єднань «корпус-шестерня» і «втулка-цапфа шестерні» насосів НШ-32У-3 з відновленими пластичним деформуванням і зміцненими МДО деталями в 2,5 ... 3 рази вище, ніж у з'єднань серійних насосів.

На підставі проведених досліджень розроблено технологічний процес зміцнення МДО відновлених пластичним деформуванням корпусу і втулки насоса НШ-32У-3. Експлуатаційні випробування підтвердили результати прискорених стендових випробувань на зношування.

При напрацюванні 1000...1100 мото-год., що становить 30% від гарантованої заводом-виробником, зносостійкість з'єднань шестерень з відновленими і зміцненими за пропонованою технологією корпусами і втулками шестеренних насосів НШ-32У-3 була в 2,5...3 рази вища, ніж у з'єднаннях із серійними деталями.

Висновки. В роботі запропонований метод підвищення зносостійкості деталей машин з ливарних і антифрикційних алюмінієвих сплавів, відновлених пластичним деформуванням, за рахунок застосування технології зміцнення МДО, що представляє суттєве значення для ремонтного виробництва. При цьому встановлено, що мікроструктура ливарного алюмінієвого сплаву Ал-9 після пластичного деформування і термічної обробки впливає на товщину покриття, сформованого МДО, таким чином, що товщина внутрішнього зміцненого шару буде менша, а товщина зовнішнього зміцненого шару більше в порівнянні з покриттям, отриманим на недеформованому сплаві.

В процесі вивчення способу зміцнення МДО було встановлено, що мікроструктура сплаву після пластичного деформування і термічної обробки суттєво впливає на розташування і властивості зміцненого шару щодо дійсного розміру деталі.

Вивчення фізико-механічних властивостей покриттів, отриманих на деталях з алюмінієвих сплавів, відновлених пластичним деформуванням, дозволить значно збільшити їх зносостійкість, а, отже, довговічність і є перспективним напрямком розвитку ремонтного виробництва в сучасних умовах.

Список літератури

1. Николаев А.В., Марков Г.А., Пещевский В.И. Новое явление в электролизе. // Изв. СО АН СССР. Серия "Химические науки". - 1977. - Вып. 5, № 12, -С. 32-34.
2. Яковлев С.Я., Кравецкий Г.Л., Другов П.Н. Микродуговой электролиз на угольных материалах. // Вестник МВТУ им. Баумана. Серия "Машиностроение". - 1992. - С. 25-34.
3. Павлюс С.Г., Соборнитский В.Я., Шепрут Ю.А. Диэлектрические свойства анодно-искровых силикатных покрытий на алюминии. // Электронная обработка материалов. - 1987. - № 3. - С. 34-36.
4. Марков Г.А., Белеванцев В.И., Терлеева О.П., Шулейко Е.К., Слонова А.И. Микродуговое оксидирование. // Вестник МВТУ им. Баумана. Серия "Машиностроение". - 1992. - № 1. -С. 34- 56.
5. Батищев А.Н., Новиков А.Н., Кузнецов Ю.А. Восстановление алюминиевых деталей сельскохозяйственной техники микродуговым оксидированием // Инженерно-техническое обеспечение АПК. -1996. - № 4. - С. 18-19.
6. Черненко В.И., Снежко Л.А., Потапова И.И. Получение покрытий анодно-искровым электролизом. - Москва: Химия, 1991. - 128 с.
7. Снежко Л.А., Черненко В.И. Энергетические параметры процесса получения оксидных покрытий на алюминии в режиме искрового разряда. // Электронная обработка материалов. - 1983. - № 2. - С. 25-28.
8. Ван Тран Бао и др. Механизм анодного искрового осаждения металлов. // Реферативный журнал "Химия". - 1978. - № 1. - С. 41.
9. Снежко Л.А., Удовиченко Ю.В., Тихая Л.С. Свойства анодно-искровых покрытий, сформированных на сплавах алюминия из щелочных электролитов. // Физика и химия обработки материалов. - 1989. - № 3. - С. 93-96.
10. Федоров В.А. Модифицирование микродуговым оксидированием поверхностного слоя деталей. // Сварочное производство. - 1992. - № 8. -С. 29-30.
11. Каракозов Э.С., Чавдаров А. В., Барькин Н.В. Микродуговое оксидирование - перспективный процесс получения керамических покрытий. // Сварочное производство. - 1993. -№ 6. - С. 4-7.
12. Новиков А.Н., Батищев А.Н., Кузнецов Ю.А., Коломейченко А.В. Восстановление и упрочнение деталей из алюминиевых сплавов микродуговым оксидированием. - Орел: Орел ГАУ, 2001. - 99 с.
13. Казанцев И.А., Чуфистов О.Е., Голованова Н.В., Уткин А.А., Симцов В.В. Влияние микродугового оксидирования на фазовый состав и свойства покрытий алюминия. // Мат. 4-го собрания металлведов России. Ч. I. - Пенза: Приволжский Дом знаний, 1998. - С. 105-107.
14. Кузнецов Ю.А. Износостойкость покрытий при микродуговом оксидировании алюминиевых сплавов. // Использование научного потенциала вузов в решении проблем научного обеспечения АПК в России. Материалы Международной научно-практической конференции. - ОрелГАУ, 2001. - С. 229-230.
15. Новиков А.Н. Технологические основы восстановления и упрочнения деталей сельскохозяйственной техники из алюминиевых сплавов электрохимическими способами. - Орел: ОрелГАУ, 2001. - 233 с.
16. Федоров В.А., Великосельская Н.Д. Влияние микродугового оксидирования на износостойкость алюминиевых сплавов. // Трение и износ. - 1989. -Т. 10, №3.-С. 521-524.
17. Снежко Л.А. Импульсный режим для получения силикатных покрытий в искровом разряде. // Защита металлов. - 1988. - Т. 16, № 3. - С. 365.
18. Мальшев В.Н., Булычев С.Н., Марков Г.А. Физико-механические характеристики и износостойкость покрытий, нанесенных методом микродугового оксидирования. // Физика и химия обработки материалов. - 1985.-№ 1. - с. 82-87.
19. Федоров В.А., Великосельская Н.Д. Взаимосвязь фазового состава и свойств упрочненного слоя, получаемого при микродуговом оксидировании алюминиевых сплавов. // Химическое и нефтяное машиностроение. - 1991.-№3.-С. 29-30.
20. Петросянц А.А., Мальшев В.Н., Федоров В.А., Марков Г.А. Кинетика изнашивания покрытий, нанесенных методом микродугового оксидирования. // Трение и износ. - 1984. - Т. 5, № 2. - С. 350-354.
21. Кузнецов Ю.А., Коровин А.Я. Восстановление деталей газотермическими покрытиями с последующим упрочнением микродуговым оксидированием. // Развитие села и социальная политика в условиях рыночной экономики: Материалы Международной научно-практической конференции, посвященной 70-летию МГАУ. - Москва: МГАУ им. В.П. Горячкина, 2001. -Ч. 1.-С. 143-144.
22. Коровин А.Я. Технология восстановления и упрочнения деталей гидравлических шестеренных насосов типа НШ-У микродуговым оксидированием: насоса: диссертация на соискание ученой степени канд. технич. наук. / Коровин Александр Яковлевич, Орловский государственный аграрный университет. Орел – 2003 г. – 137 с.

Одержано 19.01.17

УДК 657

О.В. Бабіч, О.С. Соболев, студ. гр. ОА – 15МЗ*

Кіровоградський національний технічний університет

Напрями оптимізації облікової політики платників податку на прибуток та ПДВ

У статті визначено організаційні та методичні складові формування внутрішніх регламентів з облікової політики підприємств за податковими аспектами.

податкова система, облікова політика, облік розрахунків з бюджетом, податкова звітність

Постановка проблеми та її актуальність. Складовою реформи трансформування обліку в Україні є гармонізація фінансового обліку та обліку з метою оподаткування. Триває процес формування податкової системи України, що обумовлює перманентні зміни чинного законодавства. В цих умовах платники податків мають забезпечити одночасно з фінансовим обліком і на його основі облік з метою формування податкової звітності, що об'єктивно пов'язано із формуванням облікової політики.

Ефективна фінансова діяльність будь-якого підприємства неможлива без досконало продуманої облікової політики в цілому та її невід'ємної складової – податкової облікової політики. При цьому, ефективність системи оподаткування підприємства залежить з однієї сторони – від податкової політики держави, яка реалізується через податкове законодавство та використання безпосередньо підприємствами можливостей оптимізації оподаткування, шляхом реалізації власної податкової політики – з іншої сторони. Податок на прибуток є одним з основних доходуутворюючих елементів бюджету України, що обумовлює підвищену увагу податкових органів щодо облікового аспекту його обчислення та своєчасності сплати. Недотримання нормативних вимог щодо формування облікової інформації про оподатковуваний прибуток може призвести до нарахування штрафних санкцій, погіршення фінансових показників діяльності та репутації підприємства.

Чітка регламентація процедури формування та використання податкової облікової політики, під якою слід розуміти сукупність обраних платником податків способів ведення податкового обліку та порядку обчислення податкових платежів, дозволить знизити рівень податкового навантаження підприємства та запобігти податковим ризикам.

У цьому зв'язку дослідження проблематики формування облікової політики за податковим аспектом у тому числі із податку на прибуток є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема, що пов'язані з формуванням облікової політики за обліковим аспектом і обліку та звітністю в частині розрахунків з податку на прибуток традиційно приділяють увагу вітчизняні науковці - економісти, зокрема О. Адамик, Т. Барановська, С. Береза, Г. Бикова, Ф. Бутинець, Е. Гейер, М. А. Крутова, В. Кузь, Г. Кузьменко, Н. Лисенко, Л. Ловінська, О. Малишкін, О. Мурашко, П. Нечай, ІД. Свідерський, В. Сердюк, П. Хомин, І. Чалий, Т. Шустваль [1, 2]. Проте у сучасних умовах ведення господарської діяльності, при перманентній зміні нормативно - законодавчої бази, що обумовлено стратегією гармонізації

* Науковий керівник: д-р екон. наук, проф. Савченко В.М.

Податкового кодексу відповідно до принципів бухгалтерського обліку, є доцільним продовжити дослідження проблем формування облікової політики за податковим аспектом з врахуванням корінних змін у методиці обчислення податку на прибуток.

Метою статті є з'ясування сутності облікової політики за податковим аспектом та визначення проблемних моментів облікового забезпечення формування об'єктів до оподаткування.

Виклад основного матеріалу. Законодавчо закріплено, що порядок ведення обліку податків та можливість вибору альтернативних варіантів систем оподаткування визначається підприємством самостійно, відповідно до норм чинного законодавства. Тому при формуванні облікової політики необхідно передбачити методологію ведення податкового обліку, що включає розроблення форм реєстрів податкового обліку, а також відображення в них аналітичних даних податкового обліку та процедури формування і подання податкової звітності.

У сучасних умовах основною метою діяльності суб'єктів господарювання є: максимізація прибутку, фінансова стійкість, розвиток бізнесу. Для досягнення цієї мети суб'єкти підприємницької діяльності проводять стратегічне і поточне планування діяльності, розробку податкової політики в частині податкового обліку, оскільки рівень податкового навантаження має бути спланованим і контрольованим.

Порядок ведення обліку з метою оподаткування, має формалізуватися платником податків в регламенті з облікової політики. При цьому можливим є формування окремого регламенту або відповідного розділу у загальному наказі.

При формуванні Наказу про облікову політику в частині розділу "Організації та методики обліку розрахунків за податками і платежами" необхідно дотримуватися як бухгалтерського так і податкового законодавства, та фіксувати вибір підприємства за альтернативними варіантами, наданих законодавством.

Чітка регламентація процедури формування та використання податкової облікової політики, під якою слід розуміти сукупність обраних платником податків способів ведення податкового обліку та порядку обчислення податкових платежів, дозволить знизити рівень податкового навантаження підприємства та запобігти податковим ризикам.

При здійсненні аудиторських процедур, контролер в частині розрахунків з бюджетом за податками і платежами має ознайомитися з Наказом з облікової політики, зокрема із тими її елементами, які прямо або опосередковано впливають на формування бази оподаткування та розрахунків за податками і платежами.

Проведене дослідження дозволило стверджувати, що положення податкової політики підприємства щодо обліку розрахунків за ПДВ мають бути складовою загального Положення про облікову політику, а не окремим документом. З метою вдосконалення організації бухгалтерського обліку податкових розрахунків та поліпшення податкової дисципліни суб'єкта господарювання запропоновано в Положенні про облікову політику підприємства закріплювати такі елементи методичного характеру: метод нарахування ПДВ, методику ведення обліку розрахунків за ПДВ, процедуру розподілу сум податкового кредиту між операціями, що обкладаються та не обкладаються ПДВ. Закріплення зазначених елементів дозволить поліпшити податкову дисципліну суб'єкта господарювання щодо попередження штрафних санкцій та уникнення непорозумінь із контролюючими органами з приводу підстав для застосування відповідного альтернативного варіанта.

У результаті дослідження особливостей використання облікової політики в системі аудиту розрахунків з бюджетом з ПДВ необхідність розглядати облікову політику як об'єкт аудиту так і як інформаційне джерело аудиту. Облікова політика має

використовуватись на всіх етапах податкового аудиту. У результаті проведених аудиторських процедур має бути сформовано оцінку аудитором відповідності податкових аспектів облікової політики вимогам чинного законодавства як стосовно ведення фінансового обліку так і складання податкової звітності. За необхідністю у результаті аудиту обґрунтовуються та надаються рекомендації з оптимізації обліку.

Існування альтернативних варіантів елементів облікової політики в частині розрахунків за ПДВ викликає необхідність закріплення неоднозначних аспектів, що впливають на бухгалтерський облік розрахунків за ПДВ платником податку малого підприємства. В Положенні про облікову політику повинні закріплюватися елементи, що впливають на первинне спостереження (особливості виписування податкових накладних), вартісне оцінювання (процедура розподілу сум податкового кредиту між операціями, що оподатковуються та не оподатковуються ПДВ), групування та систематизацію (порядок формування показників фінансової та податкової звітності в частині розрахунків за ПДВ, перелік субрахунків, призначених для обліку розрахунків за ПДВ, методика ведення окремого обліку розрахунків за ПДВ) та підсумкове узагальнення (порядок відображення податкового кредиту у декларації з ПДВ за податковими накладними, отриманими у наступних звітних періодах).

Закріплення таких елементів дозволяє урегулювати невизначені законодавством альтернативні аспекти бухгалтерського обліку розрахунків за ПДВ на мікрорівні.

Є певні проблеми, обумовлені тим, що рахунок 64 є пасивним і кредитове сальдо має бути представлено у балансі у розділі «Поточні зобов'язання», а субрахунок 643, зокрема 6431 є активним і відповідно дебетове сальдо має бути представлено у активі балансу.

Методологія обліку в Україні не передбачає використання активно-пасивних рахунків, що обумовлює необхідність внесення змін в облікову політику на рівні державного регулювання, зокрема вважаємо, що сальдо по рахунку 643 за економічною сутністю є відстроченим поточним податковим активом, що обумовлює доцільність по рахунку 37 відкриття субрахунку 9 «Відстрочені поточні податкові активи» з виокремленням 3791 «Відстрочені податкові активи в частині нарахування поточних зобов'язань за фактом отримання авансу». Також недоречним вважаємо відображення по рахунку 644 дебетового сальдо в частині відстроченого податкового кредиту за відсутності податкових накладних постачальника. Для таких сум також вважаємо доцільним застосування рахунку 3792 «Відстрочені податкові активи в частині податкового кредиту».

За умови відсутності у регламентах з облікової політики та робочих Планах рахунків підприємства процедури відображення відстрочених податкових активів та зобов'язань на рахунку 643, 644 є необхідним відстежити господарські операції, щодо можливих порушень.

Не зважаючи на спроби мінімізувати відмінності при визначенні фінансового результату і оподаткованого прибутку, скасувати всі розбіжності не вдалось. З метою стабільного забезпечення надходжень до бюджету законодавцями у Податковому кодексі були зазначені окремі обмеження щодо доходів і витрат при розрахунку платниками об'єкта оподаткування з податку на прибуток. Різний порядок врахування фінансових результатів по окремих операціям і є податковими різницями.

Попри наближення розрахунку податку на прибуток до вимог бухгалтерського обліку, його визначення все ще залишається надто громіздким. Зміни внесені у Податковий кодекс в частині розрахунку податку на прибуток були направлені на перекриття схем мінімізації оподаткування, у розділі III «Податок на прибуток

підприємств» детально розписано, що можна, а що не можна враховувати при розрахунку бази оподаткування.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На сьогодні потребує подальшого удосконалення процес формування інформації про різниці у регістрах бухгалтерського обліку. Відповідна інформація має бути представлена в розрізі класифікаційних груп податкових різниць з виділенням різниць які підлягають вирахуванню і які підлягають оподаткуванню, саме це і є напрямом подальших досліджень.

Таким чином доведено необхідність на рівні суб'єктів господарювання розробляти як складову Наказу з організації обліку та облікової політики облікову політику до оподаткування. Обґрунтовано доцільність на державному рівні регулювання облікової політики доповнення діючого плану рахунків в частині розрахунків з дебіторами субрахунками 3791 «Відстроченні податкові активи в частині нарахування поточних зобов'язань за фактом отримання авансу» та 3792 «Відстроченні податкові активи в частині податкового кредиту».

У частині розрахунків з бюджетом з податку на прибуток елементом облікової політики за податковим аспектом є формування податкових різниць.

Напрямами подальших досліджень є організаційні та методичні підходи до формування облікової політики за податковими аспектами.

Список літератури

1. Барановська Т.В. Облікова політика підприємств в Україні: теорія і практика: дис. канд. екон. наук: 08.06.04 / Тетяна Василівна Барановська. – Житомир, 2004. – 252 с.
2. Береза С.Л. Облікова політика в системі податкового обліку як елемент оптимізації оподаткування // Вісник ЖДТУ. – 2007. – № 2 (40). – С. 6-14.
3. Чалий І. Бухоблік податку на прибуток / І. Чалий // Все про бухгалтерський облік. – 2015. – № 11. – С. 11–16.

Одержано 23.01.17

УДК 657

А.О. Острова, студ. гр. ОА – 15МЗ*

Кіровоградський національний технічний університет

Проблемні аспекти формування облікової політики в частині витрат сільськогосподарського виробництва

У статті визначено сутність облікової політики. Досліджено погляди щодо сутності облікової політики та запропоноване власне її визначення. Розкрити особливості формування облікової політики в частині витрат сільськогосподарського виробництва.

облікова політика, витрати, сільськогосподарське виробництво, Наказ з облікової політики, обліковий процес

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Л.В. Кононенко

Постановка проблеми та її актуальність. В умовах орієнтації України на набуття рівноправного члена Європейського співтовариства передумовою є налагодження виробництва якісної та конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції. Конкурентоспроможність обумовлена рівнем ефективності виробництва, що обумовлює необхідність управління витратами, яке насамперед забезпечується формуванням та використанням оптимальної облікової політики в частині витрат виробництва.

Формування облікової політики дозволяє створювати систему бухгалтерського обліку, яка надає достовірну, вичерпну і своєчасну інформацію про стан відтворювальних процесів у сільськогосподарському виробництві не лише для потреб складання фінансової та статистичної галузевої звітності, але задовольняти інформаційні запити внутрішнього менеджменту підприємства та апарату управління підприємства та його структурних підрозділів.

У цьому зв'язку є актуальним дослідження проблемних моментів формування та використання облікової політики при здійсненні контрольних процедур в частині витрат виробництва на сільськогосподарських підприємствах. Цей напрям дослідження має практичну спрямованість з огляду на необхідність розробки напрямів оптимізації на рівні суб'єкта сільськогосподарського виробництва з врахуванням організаційних аспектів та інформаційних запитів менеджменту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем теорії та практики формування і використання облікової політики в частині витрат виробництва у сільському господарстві значну увагу приділили та приділяють як вітчизняні так і закордонні науковці, зокрема, Я.М. Баренгольц, С.Ф. Голов, Т.М. Джинджиристий, Г.Г. Кірейцев, В.Г. Линник, В.О. Ластовецький, Ю.Я. Литвин, М.Ф. Огійчук, П.Т. Саблук, Л.К. Сук, В.В. Сопко, Л.С. Шатковська, В.П. Ярмоленко, І.М. Яцишин, М.Г. Белов, П.С. Безруких, Г.І. Гринман, З. Пізенгольц, Л. Хорунжий, В. Широбоков, І.А. Ламикін та інші. Однак безліч питань і на сьогодні залишаються невирішеними, оскільки серед вчених-економістів і практиків існують суттєві розбіжності у поглядах, особливо стосовно застосування на практиці методичних підходів викладених у М(С)БО 41 «Сільське господарство» аналогом якого є вітчизняний П(С)БО 30 «Біологічні активи». Цей стандарт суттєво змінив методологію оцінки, що обумовлює певні зміни і формування обліково – аналітичної системи інформаційного забезпечення управління витратами сільськогосподарського виробництва. Відповідно за мету виконання роботи поставлено визначення напрямів оптимізації організації та методики обліку та контролю витрат виробництва на сільськогосподарських підприємствах на підставі з'ясування проблемних моментів формування та використання облікової політики та здійснення оцінки її сучасного стану в умовах базового підприємства.

Метою написання статті є дослідження проблемних моментів формування та використання облікової політики в частині витрат сільськогосподарського виробництва.

Виклад основного матеріалу. Формування та використання облікової політики є одним із основних питань організації та методики бухгалтерського обліку на рівні підприємства. Термін “облікова політика” в Україні офіційно введений у 1999 р. Законом України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” [34], що було пов'язано з реформуванням бухгалтерського обліку відповідно до ринкових відносин та міжнародних стандартів.

Облікова політика є важливим чинником, який впливає на процес виробництва, тому що саме в ній фіксуються особливості обліку господарських процесів, яких дотримується підприємство. Відповідно до діючого законодавства у фінансовому

обліку підприємства мають право обирати різні варіанти відображення інформації, які впливають на методика визначення результатів господарювання підприємства. Отже в обліковій політиці сформовані правила ведення обліку, які встановлені на підприємстві.

У обліковій політиці визначається стратегія побудови бухгалтерського обліку на підприємстві, при цьому фінансовий, управлінський і податковий облік розглядаються як складові єдиної системи бухгалтерського обліку.

Сучасні економічні, соціальні, політичні процеси в Україні загострили проблеми обґрунтованості вибору елементів облікової політики.

Незважаючи на перманентне дослідження категорії «облікова політика» на сьогодні не існує її однозначного трактування (табл. 1).

Різноманітність точок зору науковців, які наведені у таблиці 1 свідчить, як про складність цього питання, так і про відсутність системного підходу до його розв'язання.

Таблиця 1 – Визначення поняття «облікова політика»

Джерело	Визначення
1	2
Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки» [10]	Облікові політики – це конкретні принципи, основи, домовленості, правила та практика, застосовані суб'єктом господарювання при складанні та поданні фінансової звітності
Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [5]	Облікова політика – це сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності
Т.В. Барановська [1]	Облікова політика – це певний порядок дій, спрямованих на збір, обробку та надання необхідної інформації відповідним користувачам для реалізації власних інтересів у сфері бухгалтерського обліку
Ю.А. Верига [2]	Облікова політика – це чітке визначення та цілісне викладання концептуальних засад, принципів, методів, процедур, правил, нормативних вимог щодо організації бухгалтерського обліку, складання та подання фінансової звітності підприємств як інструменту управління їх виробничо-господарчою діяльністю
А.Г. Загородній [4]	Облікова політика – це сукупність способів ведення бухгалтерського обліку (первинного нагромадження, вартісного вимірювання, поточного групування і підсумкового узагальнення фактів господарської діяльності) відповідно до особливостей його господарської діяльності
Г.Г. Кірейцев [6]	Облікова політика – основний документ, в якому повинні враховуватися вимоги державного регулювання, методологічні засади, можливості підсилення функцій бухгалтерського обліку та позиції суб'єктів підприємницької діяльності щодо їх реалізації
Т.М. Сльозко [11]	Облікова політика – це вибір самим підприємством певних і

	конкретних методик, форми і техніки ведення бухгалтерського обліку виходячи з чинних нормативних актів і особливостей діяльності підприємства
Л.Г. Ловінська, І.Б. Стефанюк [8]	Облікова політика суб'єкта господарювання – це сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються суб'єктом господарювання для ведення поточного обліку, складання та подання фінансової звітності в межах, визначених Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, іншими нормативними документами, затвердженими Міністерством фінансів та іншими органами виконавчої влади після погодження з Міністерством фінансів
П.Є. Житний [3]	Облікова політика – це сукупність принципів, методів та процедур здійснення первинного спостереження, аналізу, поточного групування, підсумкового узагальнення фактів господарської діяльності, складання та подання фінансової звітності
С.М. Міщенко [9]	Облікова політика – це вибрана суб'єктом господарювання система облікових заходів, спрямованих на досягнення його стратегічних і поточних цілей і завдань

Наведені визначення об'єднує те, що у них облікову політику розглядають як сукупність методів, способів, принципів, методик, процедур бухгалтерського обліку, спрямованих на узагальнення облікових та виконання стратегічних і поточних цілей і завдань. На нашу думку, є доцільним акцентувати увагу на той факт, що бухгалтерський облік насамперед спрямований на управління, а облікова політика є одним з елементів системи обліку, а от же її необхідно розглядати у взаємозв'язку з управлінням. Тому облікова політика повинна забезпечувати інтереси як зовнішніх так і внутрішніх користувачів. Складові та елементи облікової політики повинні забезпечувати реалізації двоякого завдання: формування фінансової звітності та інформаційне забезпечення управлінських рішень. Отже, доцільно говорити про два основних аспекти облікової політики підприємств: облікова політика стосовно фінансового обліку та облікова політика стосовно управлінського обліку.

Слід зазначити, що стосовно формування організаційних та методичних підходів до управлінського (внутрішньовиробничого) обліку, то законодавством не визначено його обов'язкове документальне оформлення. Однак, розробка системи управлінського обліку передбачає вибір та узагальнення організаційної структури, технічного забезпечення, певних методичних підходів, що також має бути відповідним чином задокументовано.

Інформаційна цінність наказу про облікову політику підприємства полягає в економічному обґрунтуванні вибору елементів облікової політики для підготовки інформації при прийнятті управлінських рішень внутрішніми та зовнішніми користувачами. При цьому управлінські рішення керівництва підприємства насамперед спрямовані на мінімізацію рівня витрат і максимізацію прибутку. Об'єктивна, дієва та функціональна система бухгалтерського обліку підприємства починається з його облікової політики, яка повинна враховувати ряд факторів, які впливають на її оптимальність.

Сільське господарство має технологічні та організаційні особливості, які впливають на методику ведення обліку і контролю.

Облік і контроль витрат у сільськогосподарському виробництві повинні забезпечувати оперативне, достовірне та повне надходження інформації щодо кількості та вартості одержаної продукції (виконаних робіт і наданих послуг), трудових, матеріальних та грошових витрат на виробництво продукції по підприємству в цілому та окремих його структурних підрозділах (бригадах, цехах, фермах тощо).

Облік витрат та виходу продукції здійснюється в розрізі окремих об'єктів (виробництв, видів або груп культур).

Виробнича собівартість продукції за видами сільськогосподарських культур визначається:

- а) зерна, насіння соняшнику - франко-тік (франко-місце зберігання);
- б) соломи, сіна - франко-місце зберігання;
- в) цукрових буряків, картоплі, баштанних культур, овочів, маточників цукрових буряків, коренеплодів - франко-поле (франко-місце зберігання);
- г) плодів, ягід, винограду, листя тютюну, продукції лікарських та ефіроолійних культур і квітництва, овочів закритого ґрунту - франко-пункт приймання (зберігання);
- д) соломки та трести льону, конопель - франко-пункт зберігання чи переробки (в підприємстві);
- е) насіння трав, льону, конопель, овочевих та інших культур - франко-пункт зберігання;
- є) зеленої маси на корм - франко-місце споживання;
- ж) зеленої маси на силос, трав'яного борошна, сінажу, гранул - франко-місце силосування, сінажування, виробництва борошна, гранул.

Всі послідовні витрати на виконання операцій по підготовці продукції до реалізації та її проведення відносяться на витрати зі збуту.

Якщо ці операції здійснюються за плату, їх розглядають як виконання робіт на сторону з відображенням в складі доходів.

Витрати на обробіток площ, на яких повністю загинув урожай внаслідок стихійного лиха, списуються як надзвичайні втрати. При пересіві повністю загиблих посівів сума витрат становитиме вартість насіння, витрати на передпосівний обробіток ґрунту, посів та інші роботи, які виконуються знову при пересіві новою культурою (повторювані витрати). Всі інші суми витрат на лушення стерні, підняття зябу і снігозатримання, вартість добрив та витрачені на їх внесення суми тощо, тобто (неповторювані витрати) списуються в розрізі статей на пересіяну культуру.

Витрати на вирощування культур, які частково загинули або по яких стався недобір продукції внаслідок стихійного лиха, списуються на втрати від стихійного лиха чи від техногенних катастроф і аварій тощо.

Собівартість соломи, гички, стебел кукурудзи і соняшнику, капустиного листя та іншої побічної продукції рослинництва визначається виходячи із розрахунково-нормативних витрат на збирання, транспортування, пресування, скиртування та інші роботи, пов'язані із заготівлею побічної чи основної продукції. При складанні звітної калькуляції із загальної суми витрат на вирощування певної культури виключається вартість побічної продукції.

Витрати на вирощування і збирання зернових культур (включаючи вартість з доробки зерна на току, що проводиться в межах календарного року) становлять собівартість зерна, зерновідходів та соломи.

Загальна сума витрат (без вартості соломи) розподіляється між зерном і зерновідходами, при цьому зерно приймається за одиницю, а зерновідходи

прирівнюються до нього за коефіцієнтом, який розраховується за вмістом в них повноцінного зерна.

У разі вирощування насіння зернових культур загальна сума витрат, включаючи додаткові витрати, безпосередньо пов'язані з одержанням насінневого зерна відповідних репродукцій (без вартості рядового зерна та зерновідходів), розподіляється між цими класами насіння (супереліта, еліта, I і II репродукції) пропорційно його вартості за реалізаційними цінами. Собівартість центнера насіння визначається діленням суми витрат, віднесених на насіння відповідного класу, на його масу після доробки.

Собівартість центнера зерна кукурудзи визначається шляхом ділення витрат на вирощування і збирання продукції (без вартості кукурудзиння) на масу сухого зерна повної стиглості. Перерахунок качанів кукурудзи повної стиглості в сухе зерно здійснюється за фактичним виходом зерна з качанів, який визначається хлібоприймальними пунктами шляхом обмолоту середньодобових зразків з врахуванням базової вологості зерна в качанах (базова вологість зерна в качанах кукурудзи береться на рівні 14 відсотків). Перерахунок качанів кукурудзи повної стиглості в сухе зерно, залишених на кінець року в підприємстві, та перероблених для внутрігосподарських потреб, виконується за середнім відсотком виходу зерна базової вологості, який встановлюється за даними реєстрів накладних на прийняте покупцями зерно.

При потребі додатково розраховується фактична собівартість центнера кукурудзи в качанах.

Виробнича собівартість центнера цукрових буряків (фабричних і маточних) визначається діленням загальної суми витрат на їх вирощування і збирання (без вартості гички, оціненої за нормативно-розрахунковими витратами) на фізичну масу буряків, визначену шляхом зважування.

Для розрахунку собівартості продукції буряків-маточників від витрат, віднесених на всю вироблену продукцію, віднімається вартість гички і забракованих буряків та додаються витрати на доочищення буряків, кагатування і догляд за кагатами в звітному році. Поділивши цю суму на кількість центнерів буряків, закладених в кагати, визначають собівартість одного центнера.

Облік витрат на догляд за кагатами починаючи з січня та витрат на розкриття кагатів, вибирання коренів, їх сортування та інші роботи ведеться на окремому аналітичному рахунку, на який списується після розкриття кагатів собівартість закладених на зберігання коренів. У результаті сортування одержують буряки, придатні для висадки та забраковані, які оцінюються за середньою собівартістю кормових буряків з урахуванням їх якості, та визначається собівартість центнера буряків-висадків діленням витрат (без вартості забракованих буряків) на фізичну масу одержаних буряків-висадків.

Вирощене насіння цукрових буряків та кормових буряків калькулюється в порядку, передбаченому для продукції зернових культур.

Для визначення собівартості продукції льону та конопель витрати на їх вирощування розподіляються між насінням та соломкою пропорційно до їх вартості за діючими цінами реалізації. Собівартість соломки визначається діленням витрат на фізичну масу. Собівартість трести льону-довгунця чи конопель включає вартість соломки і витрати на її розстилання, перегортання, підняття із стелищ тощо.

Собівартість центнера насіння соняшнику визначається діленням загальної суми витрат на вирощування та збирання продукції (без вартості соняшничиння та кошиків у

оцінці за нормативно-розрахунковими цінами) на фізичну масу насіння після його доробки.

Для визначення собівартості тютюнової сировини, продукції лікарських та ефіроолійних культур витрати на вирощування відповідних культур розподіляються між окремими видами одержаної продукції пропорційно її вартості за реалізаційними цінами.

Для розрахунку собівартості центнера картоплі із загальної суми витрат на її вирощування та збирання виключається вартість картоплі, яка згодована худобі, що оцінюється за собівартістю кормових буряків з урахуванням поживності. Решта суми витрат ділиться на кількість повноцінної продукції.

Собівартість центнера продукції овочівництва відкритого і закритого ґрунту визначається діленням витрат (без вартості побічної продукції) на фізичну масу основної продукції. Побічною вважається бадилля і продукція, яка не реалізована, згодована худобі і оцінена за собівартістю кормових буряків з врахуванням поживності.

При веденні обліку витрат по групі овочевих культур розраховується середня собівартість продукції цих культур. Для визначення собівартості продукції окремої культури витрати на групу культур розподіляються між окремими видами продукції пропорційно її вартості за реалізаційними цінами.

До собівартості продукції теплиць включаються і витрати на утримання бджолиних сімей для запилення (без вартості одержаного меду та іншої продукції бджільництва за реалізаційними цінами).

Між окремими культурами, що вирощуються в теплицях, витрати розподіляються пропорційно вартості одержаної продукції за реалізаційними цінами.

Для розрахунку собівартості центнера продукції баштанних культур всі витрати діляться на кількість оприбуткованої продукції. При цьому фактичні витрати на вирощування баштанних культур розподіляються між видами продукції пропорційно їх вартості за реалізаційними цінами.

Собівартість центнера насіння овочевих та баштанних культур визначається діленням витрат на їх вирощування, збирання, сушіння та сортування (без вартості відходів та побічної продукції за цінами можливого використання) на кількість одержаної продукції.

Собівартість кормових буряків, а також цукрових буряків, вирощених для годівлі худоби, визначається діленням витрат (без вартості гички за нормативно-розрахунковими витратами) на кількість одержаної продукції.

Витрати на вирощування та збирання кормових культур становлять собівартість одержаної продукції (зеленої маси, сіна та ін.).

Витрати на вирощування і догляд за однорічними сіяними травами, поліпшеними і природними сіножатями, культурними пасовищами, які використовуються для одержання одного виду продукції, повністю відносяться на її собівартість. При одержанні кількох видів продукції (зеленої маси, включаючи і випас та сіна) витрати на їх вирощування розподіляються пропорційно площам, використаним для одержання відповідного виду продукції, а витрати на збирання, транспортування, доробку певного виду продукції відносяться безпосередньо на її собівартість.

Витрати на вирощування багаторічних трав розподіляються на витрати минулих років та витрати поточного року.

Витрати минулих років - це витрати на вартість насіння та інші витрати; вони обліковуються на окремому аналітичному рахунку і рівномірно розподіляються за роками залежно від терміну експлуатації посівів. Ці витрати в розрізі статей додаються

до витрат поточною року. Якщо з окремих площ сіяних трав одержують кілька видів продукції, то витрати, віднесені на цю площу, розподіляються між видами продукції пропорційно кількості зібраної зеленої маси.

Витрати поточного року - це витрати на щорічний догляд за посівами та збирання врожаю. Вони разом з певною часткою витрат минулих років становлять собівартість отриманої продукції звітного періоду.

При збиранні з однієї і тієї площі кількох видів продукції витрати минулого і поточного року розподіляються між ними пропорційно площі збирання, до яких додають прямі витрати на збирання, що і буде становити собівартість продукції.

При збиранні сіяних однорічних і багаторічних трав на насіння солома оцінюється за нормативно-розрахунковою вартістю і виключається із загальних витрат, а решта суми становитиме собівартість одержаного насіння.

Витрати на поліпшення природних сіножатей та створення культурних пасовищ (дискування, підсів трав, вартість насіння тощо) розглядаються як витрати майбутніх періодів і розподіляються протягом періоду, тривалість якого, як правило, 4 - 9 років, залежить від очікуваного порядку використання площ і затверджується наказом про облікову політику підприємства.

Собівартість центнера готового силосу та сінажу визначається вартістю закладеної зеленої маси і витрат на транспортування, закладання в силосну споруду, трамбування (включаючи вартість використаної плівки, консервантів та інших компонентів). Загальна сума витрат ділиться на фізичну вагу одержаного готового силосу чи сінажу.

Побічна продукція, використана для силосування чи виготовлення сінажу (коренеплоди, солома, капустиане листя, кошики соняшнику тощо), списується на виробництво силосу (сінажу) за їх вартістю.

Для визначення собівартості продукції садівництва та ягідників із загальної суми витрат поточного року виключається вартість живців, відсадків, паростків, вусів, оцінених за реалізаційними цінами, та падалиці, оціненої за цінами можливого використання.

Собівартість центнера плодів, ягід, винограду визначається діленням загальної суми витрат на вирощування певної культури (а при потребі - за її видами та сортами) на кількість одержаної продукції.

У неспеціалізованих підприємствах витрати обчислюються в цілому по садівництву і калькулюється середня собівартість одержаної продукції. При потребі визначення собівартості кожного виду продукції витрати розподіляються між видами продукції пропорційно до вартості за реалізаційними цінами.

Для визначення собівартості вирощеного садивного матеріалу (саджанців насіннячкових і кісточкових порід тощо) загальна сума витрат на вирощування окремих культур чи груп з кожного поля (без витрат на викопування) розподіляється пропорційно кількості саджанців, викопаних для реалізації і залишених в ґрунті для дорощування.

Для визначення собівартості 1000 викопаних саджанців необхідно до витрат, що припадають на їх вирощування, додати витрати на викопування і загальну суму поділити на кількість викопаних саджанців.

Витрати на вирощування і збирання та доробку хмелю розподіляються між одержаною продукцією пропорційно її вартості за реалізаційними цінами.

У спеціалізованих підприємствах облік витрат на вирощування квітів ведеться за культурами, а собівартість продукції розраховується діленням витрат на її кількість. У разі вирощування кількох культур на одній площі (в одній теплиці) сума витрат

розподіляється між видами одержаної продукції пропорційно її вартості за реалізаційними цінами.

Неспеціалізовані підприємства облік витрат на вирощування квітів ведуть в розрізі відкритого і закритого ґрунту; окремий рахунок відкривають для обліку витрат на вирощування насіння. Між видами продукції сума витрат розподіляється пропорційно її вартості за реалізаційними цінами.

На підприємствах, які вирощують гриби, виробництво складається з двох переділів.

Продукцією першого є компост, собівартість якого визначається діленням загальної суми витрат на кількість отриманого компосту.

Основною продукцією другого переділу є товарний гриб, собівартість якого визначається сумою витрат включаючи собівартість закладеного компосту за мінусом вартості використаної побічної продукції, діленням на кількість отриманих грибів.

Використаний компост та корінці розглядають як побічний продукт.

Таким чином, сільське господарство – одна з основних галузей економіки України яка має технологічні та організаційні особливості, які впливають на методику ведення обліку. Метою обліку витрат та визначення собівартості продукції (робіт, послуг) є документоване, своєчасне, повне і достовірне відображення фактичних витрат на виробництво продукції для забезпечення контролю за використанням матеріальних, трудових і фінансових ресурсів.

Калькулювання собівартості одиниці продукції (робіт, послуг) здійснюється для визначення ефективності запланованих і фактично здійснених агротехнічних, технологічних, організаційних і економічних заходів, спрямованих на розвиток і вдосконалення виробництва та для обґрунтування цінової політики підприємства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. При формуванні облікової політики підприємства зобов'язані зазначати аспекти, що впливають на формування фінансової звітності, в той же час законодавством не визначено обов'язкове документальне оформлення організаційних та методичних підходів до управлінського (внутрішньовиробничого) обліку. Однак, розробка системи управлінського обліку передбачає вибір та узагальнення організаційної структури, технічного забезпечення, певних методичних підходів, що також має бути відповідним чином задокументовано. Отже, нами запропоноване власне визначення поняття «облікова політика», а саме: облікова політика – це сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для отримання повної, об'єктивної, достовірної і неупередженої інформації з метою прийняття зацікавленими особами обґрунтованих управлінських рішень та формування фінансової звітності.

Сільське господарство – одна з основних галузей економіки України яка має технологічні та організаційні особливості, які впливають на методику ведення обліку. Метою обліку витрат та визначення собівартості продукції (робіт, послуг) є документоване, своєчасне, повне і достовірне відображення фактичних витрат на виробництво продукції для забезпечення контролю за використанням матеріальних, трудових і фінансових ресурсів.

Калькулювання собівартості одиниці продукції (робіт, послуг) здійснюється для визначення ефективності запланованих і фактично здійснених агротехнічних, технологічних, організаційних і економічних заходів, спрямованих на розвиток і вдосконалення виробництва та для обґрунтування цінової політики підприємства.

Облік і контроль витрат у сільськогосподарському виробництві повинні забезпечувати оперативне, достовірне та повне надходження інформації щодо кількості та вартості одержаної продукції (виконаних робіт і наданих послуг), трудових,

матеріальних та грошових витрат на виробництво продукції по підприємству в цілому та окремих його структурних підрозділах (бригадах, цехах, фермах тощо). Облік витрат та виходу продукції здійснюється в розрізі окремих об'єктів (виробництв, видів або груп культур).

Список літератури

1. Барановська Т.В. Облікова політика: рівні, суб'єкти, складові / Т.В. Барановська // Вісник ЖДТУ. Економічні науки. – 2003. – № 3 (25). – С. 18–26.
2. Верига Ю.А. Облікова політика підприємства – основа ведення фінансового обліку і складання фінансової звітності / Ю.А. Верига // Удосконалення обліку та аналізу господарської діяльності на основі впровадження нових положень (стандартів) бухгалтерського обліку в Україні: Тези доповідей міжнар. наук.-практ. конф. (16-18 жовтня) / Відп. за В.М. Івахненко. – К.: КНЕУ, 2000. – 268 с.
3. Житний П.С. Організаційно-методологічні аспекти облікової політики фінансово-промислових систем: автореф. дис. ... д-ра. екон. наук: спец. 08.00.09 / П.С. Житний; ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». – К., 2009. – 32 с.
4. Загородній А.Г. Бухгалтерський облік: Основи теорії і практики / А.Г. Загородній, Г.О. Партин; 3-є вид., перероб. і доп. – К.: Знання, КОО, 2004. – 377 с.
5. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999 року № 996–XIV [Електронний ресурс]. Режим доступу: // Ліга: еліт Закон Copyright: ІАЦ «Ліга». – 1993 – 2009.
6. Кірейцев Г.Г. Розвиток бухгалтерського обліку: теорія, професія, міжпредметні зв'язки: [монографія] / Г.Г. Кірейцев. – Житомир: ЖДТУ, 2007. – 236 с.
7. Колос І. Особливості облікової політики для сучасного підприємства / І. Колос // Бухгалтерський облік і аудит. – 2015. – № 2–3.
8. Ловінська Л.Г. Організація бухгалтерського обліку та фінансового контролю в сучасних умовах господарювання в Україні: [монографія] / Л.Г. Ловінська, І.Б. Стефанюк – К., 2006. – 237 с.
9. Міщенко С.М. Облікова політика в системі управління банком: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.06.04 / С.М. Міщенко; Національний аграрний університет. – К., 2004. – 26 с.
10. МСБО 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU12023.html
11. Сльозко Т.М. Організація обліку: [навч. посіб.] / Т.М. Сльозко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 224 с.

Одержано 23.01.17

УДК 657

І.С. Псяровська, студ. гр. ОА – 15МЗ*

Кіровоградський національний технічний університет

Проблемні питання формування та використання облікової політики для цілей оподаткування

У статті досліджені проблемні питання формування та використання облікової політики для цілей оподаткування. Доведено необхідність формування Наказу про облікову політику з виокремленням розділу «Організація обліку розрахунків з бюджетом за податками».

податки та платежі, облікова політика, Наказ з облікової політики, організація обліку розрахунків з бюджетом

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Л.В. Кононенко

Постановка проблеми та її актуальність. Податки, які сплачують суб'єкти господарської діяльності, прямо або опосередковано впливають на фінансові результати підприємств, установ, на яких, згідно з діючими нормативними документами, покладено обов'язок сплачувати загальнодержавні та місцеві податки і збори. Тому неповне нарахування і сплата податків, несвоєчасне складання податкової звітності, помилки при організації обліку податкових платежів передбачають застосування фінансових санкцій, стягнення штрафів, нарахування і сплату пені з боку платників податків. У сучасних умовах ринкових відносин особливо актуальною є роль обліку і контролю податкових платежів, як невід'ємної частини системи управління діяльністю підприємства. Актуальність досліджуваного питання посилюється перманентними кардинальними змінами методології формування та облікового забезпечення складання податкової звітності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на достатньо високий рівень відображення зазначеної проблематики у наукових працях вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема стосовно фінансових аспектів таких, як І.О. Бланк, Ю.Б. Іванов, А.М. Поддєрьогін, Ю.В., Жеревчук, Н.В. Ярова, дослідження питань бухгалтерського обліку і контролю формування у обліку фінансового результату з метою оподаткування у наукових працях М.Т. Білухи, Ф.Ф. Бутинця, В.П. Вишневського, М.Я. Дем'яненка, О. Задорожного, О. Канцурова, О. Кисельової, Г.Г. Кірейцева, М.М. Коцупатрого, В.Б. Моссаковського, І. Назарбаєвої, П.Я. Хомина, М.Г. Чумаченка, та інших є необхідними подальші дослідження за цим напрямом. Так, зокрема, проблемні питання теорії та практики стосовно необхідності адаптації облікової політики підприємств України до вимог Податкового кодексу в частині формування і сплати податковим платежів потребують проведення подальших досліджень. Так, є необхідним дослідити питання формування та використання облікової політики в частині розрахунків за податками та платежами у частині обліку розрахунків з бюджетом.

Метою статті є висвітлення проблемних питань формування та використання облікової політики підприємства для цілей оподаткування.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі формування ринкових відносин в Україні все більше стають виразними властиві ринку особливості – конкурентоспроможність виробництва, оперативність, своєчасність і ризик прийнятих рішень. Все це вимагає побудови досконалої інформаційної бази про господарську діяльність підприємства, що головним чином формується у системі бухгалтерського обліку.

Важливою складовою загального механізму управління господарською діяльністю підприємства є організація бухгалтерського обліку. Ефективна та раціональна організація бухгалтерського обліку на підприємстві починається саме з розробки його облікової політики, яка передбачає вибір комплексу методичних прийомів, способів і процедур організації та ведення бухгалтерського обліку підприємства з числа загальноприйнятих в державі.

Стан ведення обліку на підприємствах залежить від рівня його організації, методології та методики, усвідомлення менеджментом сутності інформації для управління господарською діяльністю, що вимагає розробки облікової політики, яку підприємство визначає самостійно. Тому, невід'ємною складовою організації бухгалтерського обліку на підприємстві є формування його облікової політики, що сприяє оперативному отриманню достовірної інформації для потреб управління та контролю.

Вперше можливість використання підприємствами України облікової політики з'явилася відносно недавно, а саме у 1993 році, коли було введено в дію Положення про організацію бухгалтерського обліку і звітності.

Облікова політика для цілей оподаткування реалізується у внутрішньому регламенті де платник податків повинен прописати ті всі правила і методи, які він буде дотримуватися при розрахунках і сплаті податків та зборів.

Сучасними науковцями виділяється декілька варіантів закріплення обраного підприємством варіанту обчислення податків:

- у податковій політиці;
- у обліковій політиці.

Крім того, при закріпленні у обліковій політиці пропонується оформлювати політику обліку розрахунків за податками як частину облікової політики підприємства або у вигляді окремого документа.

Проаналізувавши думки вчених з цього приводу приходимо до висновку, що на сьогодні не існує єдиної точки зору щодо сутності облікової політики підприємства. Враховуючи те, що податкові розрахунки є складовою єдиної системи бухгалтерського обліку, вважаємо, що положення податкової політики підприємства стосовно обліку податкових розрахунків на підприємстві доцільно оформлювати складовою (одним із розділів) наказу про облікову політику, а не окремим документом. Такий підхід насамперед обумовлений тим, що облікова політика повинна бути єдиною та враховувати вимоги різних користувачів облікової інформації.

Відображення у обліку розрахунків з бюджетом з податку на прибуток підприємств, податкових різниць, як правило, на підприємствах на практиці здійснюється фактично в довільній формі. Підприємства не розробляють та не закріплюють у Наказі про облікову політику документів які пов'язані з нарахуванням та сплатою податків та платежів. Що ж стосується комплексного закріплення у обліковій політиці варіативних складових обліку податкових розрахунків за податками та платежами, то сучасні науковці зазначають, що це взагалі не здійснюється на практиці. При такому підході облікова політика не захищає підприємство від непорозумінь із зовнішніми контролюючими органами та не дозволяє комплексно попереджувати помилки у обліку розрахунків за нарахованими та сплачуваними податками підприємства та складання відповідних декларацій. Тому, насамперед від правильно сформованої облікової політики залежить не тільки ефективність управління системою обліку, а й фінансово-господарською діяльністю підприємства та стратегією його розвитку на тривалу перспективу.

Сучасним законодавством встановлено, що підприємство самостійно визначає облікову політику [1], яка є важливим правовим документом роботи бухгалтерів та затверджується наказом підприємства. При її формуванні підприємство здійснює вибір одного варіанта з декількох, передбачених законодавчими актами та нормативними документами, що входять в систему нормативно-правового регулювання бухгалтерського обліку з врахуванням особливостей його діяльності. При цьому слід зазначити, що облікова політика має відображати тільки ті положення бухгалтерського обліку, які мають декілька дозволених чинним законодавством варіантів застосування.

На практиці формування облікової політики підприємства здійснюється поетапно. У економічній літературі наводять різні підходи до визначення кількості етапів її формування, у тому числі і етапів формування облікової політики в частині розрахунків за податками. На нашу думку, найбільш оптимальним є підхід, що складається з трьох етапів (рис. 1).

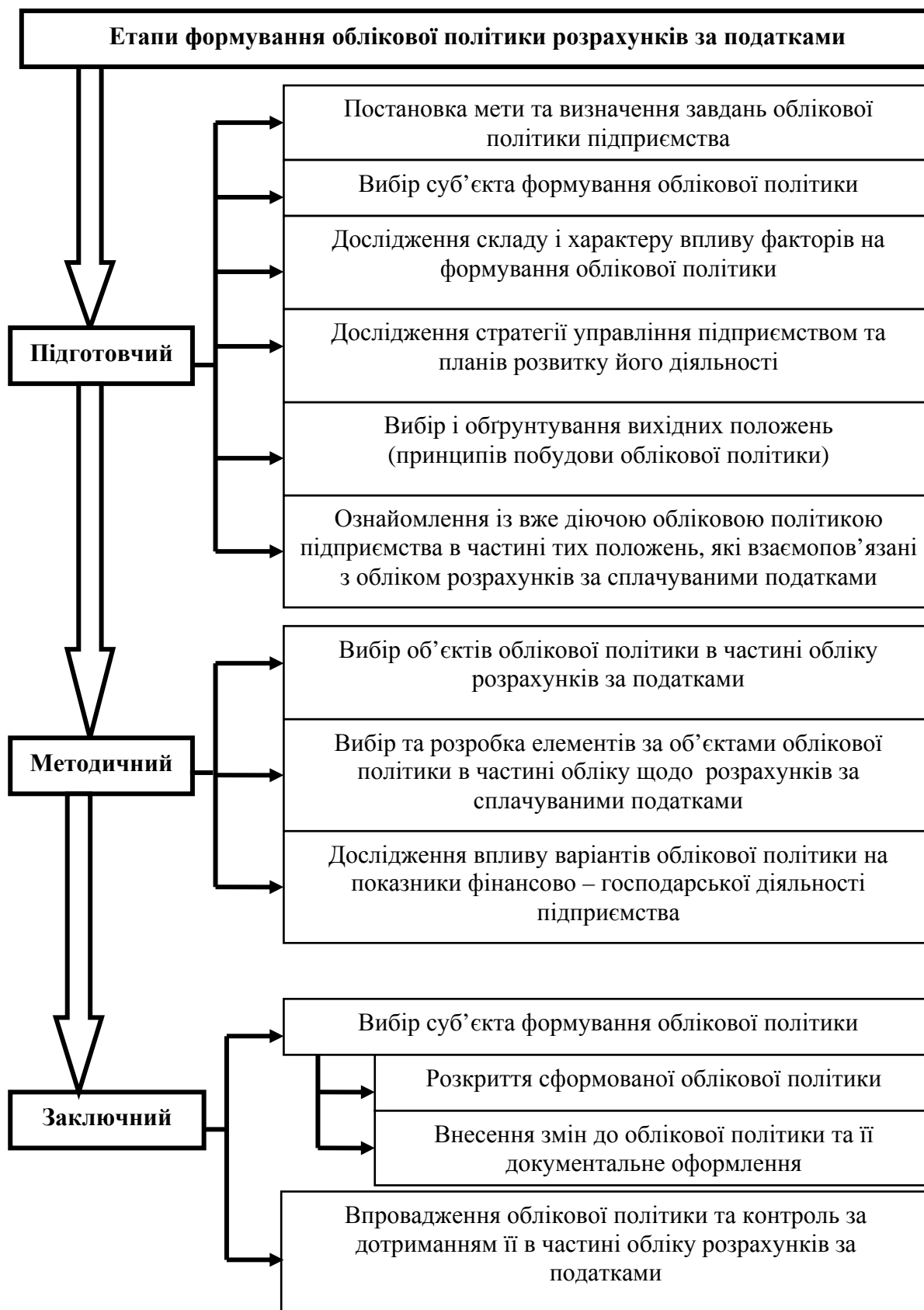

Рисунок 1 – Етапи формування облікової політики розрахунків за податками

Відповідно до схеми, яка наведена рисунком 1, формування облікової політики розрахунків за податками доцільно розпочинати з постановки мети та завдань облікової політики на основі вивчення особливостей діяльності підприємства, зокрема обраної стратегії управління та планів, пов'язаних із розвитком діяльності. Облікова політика залежить від інтересів різних груп користувачів облікової інформації. Тому на її формування впливають внутрішні і зовнішні фактори. У контексті обліку розрахунків за податками на підприємствах, одним з найголовніших зовнішніх факторів впливу є система оподаткування, зокрема вимоги законодавства щодо механізму визначення розміру зобов'язань за розрахунками за податками та відображення їх в обліку.

На формування облікової політики розрахунків за податками також впливають положення вже діючої облікової політики підприємства у частині тих положень, які взаємопов'язані з обліком розрахунків за податками. Це можуть бути положення щодо методу нарахування амортизації, методу вибуття запасів тощо. Через те, особливості облікового відображення розрахунків за податками підприємства мають бути закріплені у Наказі про облікову політику. Головним завданням облікової політики є встановлення найбільш прийнятних для конкретного підприємства методів обліку і на їх основі складання фінансової звітності, що відповідає встановленим якісним характеристикам.

Зазначене дає можливість накопичити необхідну для користувачів інформацію та своєчасно її надати їм, тобто реалізувати інформаційну функцію обліку. Оскільки складовими обліку, що ведеться на підприємстві, є фінансовий, управлінський та облік для потреб оподаткування, тому не можна розглядати облікову політику базуючись тільки на Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» та П(С)БО. Підприємство, крім фінансової звітності, складає і інші види звітності, у тому числі і податкову звітність, тому до складу облікової політики підприємства треба віднести також вибір елементів обліку для потреб оподаткування. Все це обумовлює необхідність враховувати і норми Податкового кодексу України, оскільки, при формуванні Робочого плану рахунків доцільно включити до нього не тільки рахунки для ведення фінансового обліку, але й ув'язати їх з рахунками, які дозволяють накопичувати інформацію для складання податкової звітності. Також всі складові обліку потребують встановити перелік та форми первинних документів, облікових реєстрів, що використовуються підприємством для узагальнення інформації тощо.

На заключному етапі формування облікової політики підприємства відбувається оформлення й затвердження всіх розділів Наказу про облікову політику, у тому числі і розділу «Організація обліку розрахунків з бюджетом за податками» та способів здійснення контролю за його дотриманням. З урахуванням вищенаведеного, найбільш оптимальною, на нашу думку, є структура розділу «Організація обліку розрахунків з бюджетом за податками» запропонована рисунком 2.

Ефективна та раціональна організація обліку розрахунків за податками згідно з податковим законодавством на підприємстві передбачає вибір оптимальної системи оподаткування, методичних прийомів, способів і процедур організації та ведення обліку розрахунків за податками. Тому на підприємстві виникає необхідність у розробці окремого розділу до Наказу про облікову політику «Організація обліку розрахунків з бюджетом за податками», у якому необхідно визначити об'єкти обліку та методичні аспекти відображення розрахунків за податками у правовому полі бухгалтерського та податкового законодавства, або єдиного Наказу про облікову податкову політику, у якому відобразити окремі питання щодо кожного податку, який нараховується і сплачується підприємством.

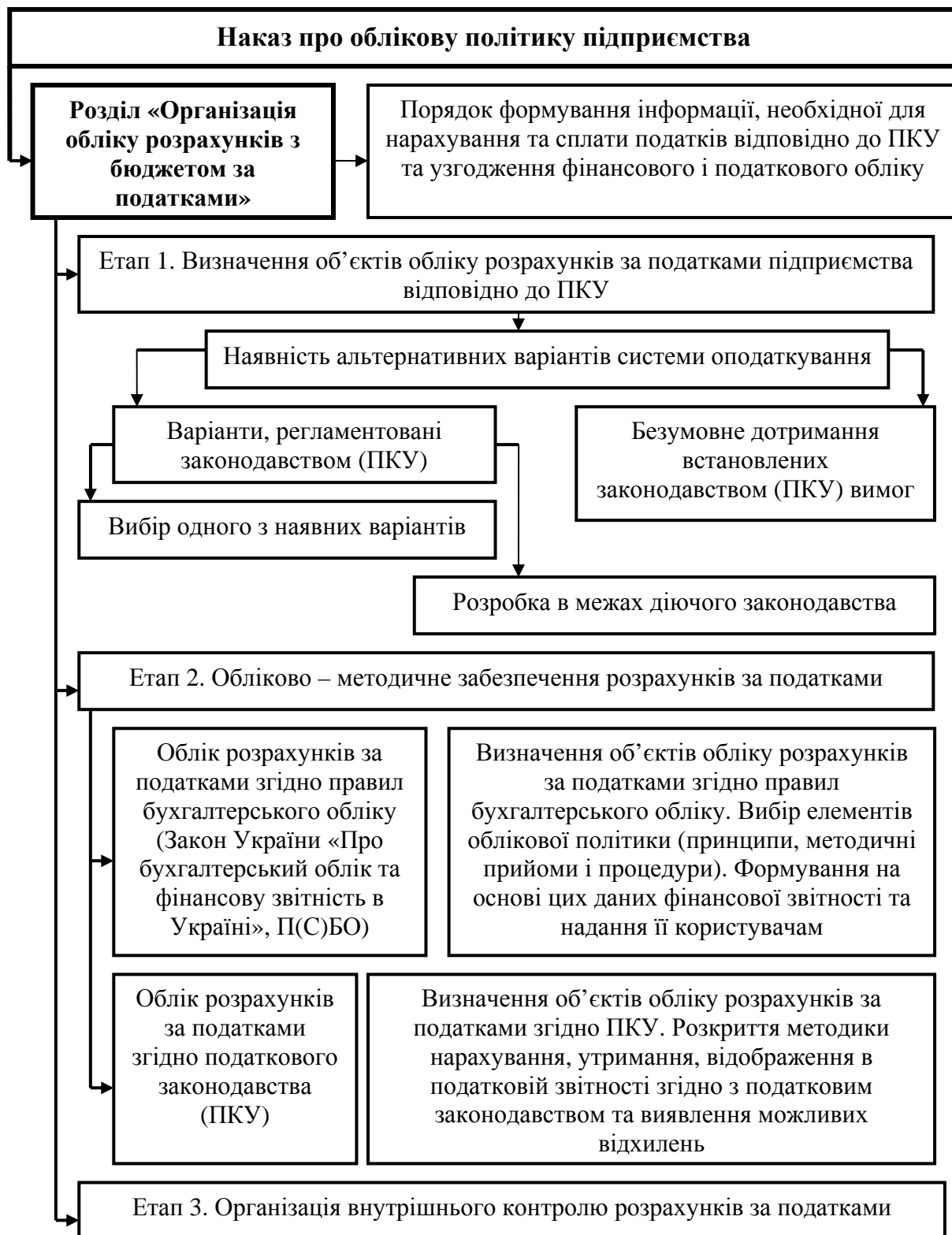

Рисунок 2 – Структура розділу «Організація обліку розрахунків з бюджетом за податками» Наказу про облікову політику підприємства

Нормативним документом з обліку, у якому міститься інформація про облікові оцінки та розкривається механізм їх зміни є П(С)БО 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах» [3].

Облікова політика підприємства для цілей оподаткування повинна вирішувати три основних завдання:

- організацію ведення податкового обліку, розробку системи податкових реєстрів тощо;
- вибір найбільш оптимальних для підприємства способів обліку, відносно яких існують альтернативи, які передбачені податковим законодавством;
- висвітлення окремих питань щодо справляння податкових платежів за якими існують протиріччя у нормативних актах або які взагалі не регламентовані законодавством.

Вирішення вказаних завдань є важливим для підприємства у процесі його подальших взаємовідносин з податковими органами. Ефективна політика для цілей оподаткування дасть змогу уникнути багатьох конфліктів.

Організація обліку розрахунків за податками – це специфічний елемент відображення, з одного боку, розрахунків за податками у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності, а з іншого – обліку розрахунків відповідно до податкового законодавства та складання податкової звітності. Адже кожне підприємство повинно мати свою податкову політику, яка б враховувала фіскальну і стимулюючу спрямованість податків, платіжний потенціал підприємства, оцінювала ступінь гарантованості розрахунків з бюджетом.

При цьому головним фактором правильності ведення обліку розрахунків за податками на підприємствах є чітко визначена організація обліку, що впливає на об'єктивність, достовірність та однозначність розкриття інформації у фінансовій та податковій звітності. Виходячи з зазначеної позиції, податкова звітність є кінцевою подією організації обліку розрахунків за податками згідно з податковим законодавством.

Законодавство з питань оподаткування та подання податкової звітності вимагає від підприємства дотримання чітко визначених норм. У подальшому це дозволяє аналізувати показники податкової звітності, що у свою чергу впливає на висновки користувачів та наступні їх дії.

При формуванні Наказу про облікову політику в рамках розділу “Організація обліку розрахунків з бюджетом за податками” повинні застосовуватися організаційні та методичні підходи відповідно до бухгалтерського та податкового законодавства. Загальні правила організації та методика ведення обліку розрахунків за податками і платежами визначаються П(С)БО та Податковим кодексом України. Ступінь свободи будь-якого підприємства щодо організації обліку розрахунків за податками законодавчо обмежений державною регламентацією. Схематично етапи облікового процесу розрахунків за податками подана рисунком 3.

При формуванні облікової політики підприємства щодо обліку розрахунків за податками необхідно розкрити методику обліку розрахунків за тим чи іншим податком, у тому числі і податку на прибуток в залежності від характеру та специфіки діяльності підприємства, його галузевих особливостей які визначені відповідно до положень Податкового кодексу України [2].

У Наказі про облікову політику, зокрема у розділі “Організація обліку розрахунків з бюджетом за податками” необхідно відображати наступні питання:

- затвердити перелік документів, які будуть використовуватися при обліку розрахунків за податками;
- встановити механізм визначення нарахування зобов'язань перед бюджетом окремо за кожним податком відповідно до Податкового кодексу України.

Рисунок 3 – Етапи облікового процесу розрахунків з бюджетом за податками

У додатках до розділу “Організація обліку розрахунків з бюджетом за податками” Наказу про облікову політику є необхідним навести:

1) витяги положень законодавства, якими керується підприємство при веденні обліку розрахунків за податками згідно з бухгалтерським та податковим законодавством;

2) перелік та форми затверджених документів, у яких накопичуються дані для розрахунку того чи іншого податку.

3) форми податкової звітності та нормативно регламентовані рекомендації щодо порядку їх заповнення.

У подальшому є необхідним також розробити внутрішні стандарти податкового обліку, які повинні деталізувати кожен пункт облікової політики за видами податків і платежів, у тому числі і податку на прибуток.

Положення визначені у Наказі про облікову політику в частині обліку розрахунків за податками згідно з Податковим кодексом України є обов'язковими до виконання. У межах обліку розрахунків за податками відповідно до податкового законодавства не можна відступати від закріплених у ньому методів оцінок та конкретних аспектів податкової політики. Від вірного розуміння, розкриття і реалізації облікової політики на підприємстві, зокрема організації обліку розрахунків за податками, залежить ефективність діяльності підприємства у цілому.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Правильна й продумана організація бухгалтерського обліку податкових розрахунків, положення якої закріплені у обліковій політиці підприємства, є запорукою покращання податкової дисципліни суб'єкта господарювання та дозволяє підприємству уникнути витрат на сплату штрафів та інших видів фінансових санкцій, накладених податковими органами.

Положення податкової політики стосовно обліку податкових розрахунків у діяльності підприємств мають бути складовою Наказу про облікову політику (Розділ «Організація обліку розрахунків з бюджетом за податками»), оскільки система оподаткування є головним фактором впливу на формування облікової політики підприємств.

Список літератури

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua>
2. Податковий кодекс України (із змінами, внесеними згідно із законом № 2856-VI від 23.12.2010): [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Положення (стандарти) бухгалтерського обліку № 6 “Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах” : наказ Міністерства фінансів України від 28.05.1999 № 137. – [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
4. Пушкар М.С. Облікова політика і звітність: навчальний посібник. – Тернопіль: Карт-бланш, 2003. – 141 с.
5. Щирба М.Т. Принципи та етапи формування облікової політики підприємства / М.Т. Щирба / Світ фінансів. – 2007. – № 4 (13). – С.135-143.

Одержано 23.01.17

УДК 336:658.1

Т.В. Поліщук, ст. гр. АДМ-15М*

Кіровоградський національний технічний університет

Актуальні питання удосконалення управління дорожніми підприємствами

В статті розглянуті питання актуальні питання управління дорожніми підприємствами в сучасних умовах. Відповідно до «Концепції реформування системи державного управління автомобільними дорогами» запропоновано напрямки удосконалення управління дорожніми підприємствами.

дорожнє підприємство, управління, державна політика

Постановка проблеми. На сьогодні питання здатності національної транспортної системи України інтегруватися в європейську транспортну систему, стати її частиною і тим самим забезпечити національні потреби України у перевезеннях, а також потреби ЄС як її стратегічного партнера є актуальними.

Поміж тим в даний час більшість дорожньо-будівельних організацій в нашій країні опинилися у складній ситуації, коли, з одного боку, збільшуються обсяги виконаних робіт, а з іншого – знижується рентабельність. Однією з причин такого становища є застаріла організація праці, яка не відповідає сучасним вимогам, система ціноутворення, яка не відображає реальних витрат підрядника, застосування застарілих технологій, що не дозволяють досягати позитивних результатів. У підсумку підприємства залишилися без обігових коштів, не можуть оновлювати парк машин і механізмів в залежності від фактично сформованих потреб.

Будь-який діючий економічний механізм підприємства передбачає досягнення головних цілей, основними з яких є отримання прибутку та посилення конкурентоспроможності. Необхідна розробка маловитратних і високоприбуткових заходів щодо виведення підприємств з кризового стану. Практично на кожному підприємстві є резерви для зниження витрат до раціонального рівня, що дозволяє домогтися підвищення економічної ефективності діяльності підприємства і його конкурентоспроможності. Для посилення конкурентоспроможності підприємств необхідно або знижувати собівартість робіт, або об'єктивно доводити обґрунтованість витрат замовнику.

Тому дослідження методів удосконалення управління підприємствами дорожнього будівництва є першочерговим теоретичним і практичним напрямком.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суттєвий внесок у розвиток теорії і практики управління діяльністю підприємств дорожньої галузі здійснили такі українські вчені, як С.І. Андреев [1], О.Є. Бабина [2], Т.М. Блудова [3], М.М. Бурмака [4], В.О. Василенко [5], В.О. Галушко [6], О.П. Канін [8]. В.М. Семесько [9].

Не дивлячись на значну кількість наукових праць, питання удосконалення економічних механізмів в управлінні підприємствами дорожньої галузі залишаються актуальними.

Цілі статті. Метою написання даної статті є вивчення напрямків удосконалення управління підприємствами дорожньої галузі в сучасних умовах господарювання.

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Заярнюк О.В.

Виклад основного матеріалу. Починаючи з 2011 р. автодорожня галузь України перебуває в стані інституційного реформування, основною метою якого є оптимізація державного регулювання та управління у сфері дорожнього господарства, приведення системи державного управління автомобільними дорогами загального користування у відповідність до сучасних ринкових конкурентних умов, і, як наслідок, створення умов для збільшення інвестицій в розвиток дорожньої інфраструктури. Розпорядженням КМУ від 03.08.2011 р. № 739-р схвалено Концепцію реформування системи державного управління автомобільними дорогами (далі – Концепція), суть якої полягає у перерозподілі основних повноважень та відповідальності центральних і місцевих органів виконавчої влади за транспортно-експлуатаційний стан автомобільних доріг загального користування державного та місцевого значення. Реформа передбачає передачу автомобільних доріг місцевого значення разом з обслуговуючими господарствами до сфери управління місцевих органів влади, які будуть займатися обслуговуванням, експлуатацією, ремонтом та реконструкцією автомобільних доріг місцевого значення, а також запровадження нових підходів до утримання автомобільних доріг державного значення.

Основною метою розвитку дорожнього господарства України є забезпечення максимального внеску автомобільних доріг у прискорення зростання економіки країни, покращення якості життя населення, підвищення продуктивності праці та конкурентоспроможності українських товарів і послуг за рахунок зниження транспортної складової в собівартості кінцевої продукції, збільшення мобільності населення та створення мультиплікативного ефекту від розвитку дорожньої мережі в інших галузях. Для забезпечення сталого зростання в країні необхідним є взаємопов'язаний розвиток економіки та дорожнього господарства, проте в даний час у зазначеній сфері спостерігається низка дисбалансів, як-то відставання у розвитку дорожньої мережі, невідповідність існуючої сітки доріг, що входять до складу міжнародних транспортних коридорів, зростанню міжнародних автомобільних перевезень тощо.

Варто підкреслити, що в Україні із 169,5 тис. км автомобільних доріг загального користування дороги першої категорії становлять лише 1%, другої – 8%, третьої – 17 %, четвертої категорії – 63 % загальної протяжності автомобільних доріг [9]. Середня швидкість руху на автодорогах України відповідно у 2-3 рази нижча, ніж у західноєвропейських країнах.

У ринковому середовищі виникає потреба в розробці методів і підходів управління підприємством в умовах: динамічно мінливого зовнішнього і внутрішнього середовища організації; складності та різноплановості процесів, що відбуваються всередині підприємства; явної суперечності цілей підприємства в умовах ринку і неможливості їх зведення до одного критерію; наявності та взаємозв'язку формалізованих і неформалізованих цілей і критеріїв; неповноти, неточності вихідної інформації; слабкої структурованості стратегічних завдань підприємства.

При управлінні підприємством в сучасних умовах слід виходити з того, що, будучи складною системою, воно є також системою стохастичною, тобто випадковою, визначається двома причинами:

- 1) реальні складні системи знаходяться під впливом великого числа випадкових факторів (випадковий вплив зовнішнього середовища);
- 2) у складних системах мають місце відхилення конкретних значень параметрів від середніх величин, а також помилки, на величину яких впливає складність структури (випадковий вплив внутрішнього середовища).

Негативними факторами впливу зовнішнього середовища на функціонування дорожньо-будівельних підприємств є: фінансування за рахунок бюджетних коштів, витрачання яких передбачає жорсткий контроль з боку держави; функціонування в умовах жорсткого дефіциту коштів; монопольне становище органів державного регулювання та управління різних рівнів як замовників дорожньо-будівельних робіт; висока капіталомісткість виробництва; виділення коштів через систему казначейства; сезонність дорожньо-будівельних робіт.

Згідно зі статистичними даними, довжина дорожньої мережі в Україні – 429 тис. км. З них «Укравтодор» обслуговує 40% доріг (169 тис. км), інші 60% (комунальні дороги) – перебувають у відповідальності міських, районних і сільських рад.

Незадовільний стан доріг в Україні, великою мірою зумовлений тим, що комплекс проблем дорожнього господарства накопичувався, розв'язати їх можна лише за допомогою системного підходу. Так, 80% українських доріг побудовано в 60–70-х роках минулого століття. При цьому кількість автомобілів із 60-х зросла практично вдесятеро. Лише 37% доріг – з асфальтобетонним і цементно-бетонним покриттям. Тільки 1,6% українських доріг – першої категорії (з двома і більше смугами в кожному напрямку, що мають більшу пропускну здатність і швидкість руху). За останнє десятиліття мережа доріг збільшилася всього на 1% (1,6 тис. км). Станом на початок 2015 року 97% доріг, відповідно до діючих міжремонтних періодів, потребують капітального ремонту. Слід зауважити, що 88% доріг спроектовано під навантаження на вісь автомобіля максимум у 6 тонн, у той час, як сучасний вантажний автотранспорт має навантаження 11,5 тонни на вісь. При цьому, за оцінкою експертів, 30–40% великовантажних автомобілів виїжджають на дороги з наднормативним навантаженням. У результаті доводиться констатувати більше навантаження українських доріг. На багатьох із них надпроектне навантаження призвело до руйнування не лише покриття, а й фундаменту.

Такий стан дорожньої інфраструктури призводить до зниження конкурентоспроможності країни та перешкоджає розкриттю логістичного потенціалу України повною мірою.

Для подолання існуючих проблем в дорожній галузі України 24 квітня 2013 р. на засіданні Кабінету міністрів було запропоновано Концепцію розвитку дорожньої галузі. У ній було визначено базові вектори розвитку дорожнього господарства. Серед них – упровадження сучасних технологій будівництва доріг, створення ефективної системи управління галуззю і залучення інвестицій на основі державно-приватного партнерства.

Відповідно до «Концепції реформування системи державного управління автомобільними дорогами», можна запропонувати такі пріоритетні напрямки удосконалення управління дорожніми підприємствами:

- створення незалежного дорожнього фонду на спеціальному рахунку Укравтодору з метою залучення до нього у повному обсязі від користувачів автомобільних доріг наступних податків та зборів:

- проведення політики залучення кредитів міжнародних фінансових організацій під державні гарантії на дороги, що мають найбільше значення для розвитку економіки держави, перш за все, це автомобільні дороги, які співпадають з напрямками міжнародних транспортних коридорів;

- здійснення фінансування будівництва та експлуатації нових платних автомобільних доріг на концесійних умовах (на умовах платного проїзду);

- розробка нових механізмів накопичення і використання доходів від експлуатації автомобільних доріг з метою задоволення потреби у формуванні

додаткових джерел фінансування і розвитку дорожньої мережі (законодавством слід передбачити перерозподіл частини доходів від функціонування об'єктів придорожньої інфраструктури (стоянок таксі, вантажних терміналів, автовокзалів, автостанцій, об'єктів дорожнього сервісу), що знаходяться в смугах відведення або придорожніх смугах автомобільних доріг на користь організацій, що здійснюють їх експлуатацію й утримання).

Окрім цього, для удосконалення управління і формування економічного механізму ефективної діяльності дорожньо-будівельних організацій, на наш погляд, доцільно використовувати альтернативні види палива; застосування нових технологій розігріву бітуму на підприємствах по виробництву асфальтобетону; використання технології виготовлення асфальтобетонних суміші на мобільних асфальтобетонних підприємствах.

Для удосконалення матеріального стимулювання праці персоналу дорожньо-будівельних організацій ми пропонуємо запровадити нарахування надбавки за високу кваліфікацію. Запровадження цієї надбавки можливе через оцінювання результатів праці. Універсальною базовою методикою оцінки результатів праці виступає кваліметрична оцінка роботи працівників. Кваліметрична оцінка роботи працівників усіх категорій через оцінку кількості чи обсягу виконаних робіт, своєчасності й якості тісно пов'язана з кінцевими результатами праці. У даній дипломній роботі наведено приклад застосування кваліметрично факторно-критеріальної оцінки робіт працівників для визначення суми надбавки за кваліфікацію.

Висновки. Для удосконалення управління дорожніми підприємствами потрібно в цілому в державі здійснювати політику інтеграції транспортно-дорожнього комплексу України в європейську та світову транспортні системи шляхом: реалізації у повному обсязі угоди про партнерство та співробітництво між Україною та європейським співтовариством у галузі дорожнього господарства та транспорту; практичної реалізації інтеграційної політики щодо входження України у спільний європейський транспортний простір; наближення національних, технічних, технологічних та екологічних стандартів до світових показників. Вважаємо, що реалізація зазначених підходів сприятиме як покращанню показників роботи досліджуваної галузі так і подоланню кризових явищ та виходу економіки України на більш ефективний рівень функціонування.

Список літератури

1. Андреев С.І. На шляху інноваційного розвитку дорожнього господарства / С.І. Андреев // Автошляховик України. – 2008. – № 5. – С. 24-25.
2. Бабина О.С. Алгоритм оцінки конкурентоздатності транспортно-експедиторських підприємств / О.С. Бабина, В.М. Семесько // Економіка та держава. – 2007. – №5. – С. 32-35.
3. Блудова Т. Глобалізація транспортної системи та поняття „транзитний потенціал країни” / Т. Блудова // Економіка України. – 2006. – №10. – С. 73-78.
4. Бурмака М.М. Оцінка кризового стану дорожнього підприємства / М.М. Бурмака, І.В. Литвиненко // Економіка транспортного комплексу. – 2008. – № 12. – С.134 – 140.
5. Василенко В.О., Ткаченко Т.І. Виробничий (операційний) менеджмент: навчальний посібник. Вид. 2-ге, виправл. і доп./ За редакцією В.О. Василенка. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 532 с.
6. Галушко В.О. Проблеми та перспективи розвитку дорожньої галузі / В.О. Галушко // Дорожня галузь України. – 2011. – № 2. – С. 12-15.
7. Дергаусов М. Особливості транспортної політики в Україні при її адаптації на міжнародних ринках // <http://www.vesna.org.ua>.
8. Канін О.П. Автоматизація процесів проектування організації виконання дорожніх робіт. / О.П. Канін, М.М. Лихоступ // Автошляховик України – 2008. – № 6 (206). – С.37-38.
9. Постанова КМУ від 11.07.2013 № 696 «Про затвердження Державної цільової економічної

- програми розвитку автомобільних доріг загального користування на 2013-2018 роки» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/696-2013-%D0%BF>
10. Семесько В. М. Аутсорсинг і перспективи розвитку транспортної логістики / В.М. Семесько // Економіка та держава. – 2006. – №1. – С. 57–59.
 11. Якименко Н. В. Необхідність створення торгово–транспортних логістичних центрів в сучасних умовах господарювання / Н.В. Якименко // Вісник економіки транспорту і промисловості: Зб. наук. праць. – Харків: УкрДАЗТ, 2007. – №20. – С. 132–136.

Одержано 24.01.17

УДК 336:658.1

І.О. Одерій, ст. гр. МЕ-15М*

Кіровоградський національний технічний університет

Сучасні підходи до управління ризиками підприємства

В статті досліджені сучасні підходи до управління ризиками підприємства дорожньої галузі України в сучасних умовах. Запропоновано запровадити підходи до удосконалення управління економічними ризиками у вигляді певних організаційних методів з попередження та мінімізації ризиків.
ризики, підприємство, управління, дорожня галузь

Постановка проблеми. Актуальність теми статті обумовлена тим, що управління ризиками в господарській діяльності спирається на аналіз ризиків та пошук інструментів, що допоможуть на них впливати. Система управління ризиками неможлива без структурної моделі, фактори якої, у свою чергу, будуть залежати від специфіки господарської діяльності. Ризики притаманні будь-якій діяльності. Саме тому для успішного існування підприємства в умовах невизначеності у сучасному економічному середовищі необхідно правильно оцінювати ступінь ризику та вміти управляти ним. Для певних галузей створення системи управління ризиками є вкрай важливим, особливо в тому випадку, коли мова йде про підприємства, що відносяться до стратегічно важливих для економіки, як підприємства дорожньої галузі.

Усе викладене вище підтверджує актуальність дослідження питань удосконалення управління ризиками підприємства дорожньої галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що питанням, пов'язаним із дослідженням різних аспектів діяльності підприємств дорожньої галузі присвячено багато наукових праць. Зокрема, їх досліджували такі вчені, як М.М. Бурмака, В.О. Галушко, О.П. Канін, Ліпський Г.Є., Тирін В.В., Соколова Н.М..

Питаннями управління економічними ризиками підприємств займаються такі вчені: Балджи М.Д., Ігнатенко А.В., Сорока П.М., Сорока Б.П. та інші.

За сучасних умов посилюється вплив ризиків на ефективність діяльності підприємств дорожньої галузі, тому питання управління господарськими ризиками цих підприємств залишаються актуальними.

Цілі статті. Метою написання даної статті є дослідження окремих аспектів управління ризиками підприємств дорожньої галузі в сучасних умовах

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Сторожук О.В.

господарювання.

Виклад основного матеріалу. Розгортання фінансово-економічної кризи суттєво загострило проблему управління фінансовими та економічними ризиками в промисловості, зокрема і в будівельній. Як відомо, підприємництва без ризику не буває. В умовах ринкової економіки найбільший прибуток, як правило, приносять ринкові операції з підвищеним ризиком.

Беручи за основу підходи П.М. Сороки та Б.П. Сороки [9], під підприємницьким ризиком будемо розуміти ризик, що виникає при будь-яких видах діяльності, пов'язаних із виробництвом продукції, товарів, послуг, їх реалізацією, товарно-грошовими й фінансовими операціями, комерцією, здійсненням соціально-економічних і науково-технічних проектів. У розглянутих видах діяльності доводиться мати справу з використанням матеріальних, трудових, фінансових, інформаційних (інтелектуальних) ресурсів, так що ризик пов'язаний із загрозою повної або часткової втрати цих ресурсів. У підсумку ризик на підприємстві характеризується як небезпека потенційно можливої, імовірної втрати ресурсів або недоодержання доходів у порівнянні з варіантом, розрахованим на раціональне використання ресурсів у даному виді підприємницької діяльності.

При аналізі ризику зазвичай використовуються припущення: - втрати від ризику незалежні один від одного; - втрата за одним напрямком діяльності не обов'язково збільшує ймовірність втрати за іншим, за винятком форс-мажорних обставин; - максимально можливий збиток не повинен перевищувати фінансових можливостей учасника.

Стосовно дорожньо-будівельного підприємства (одна з філій дочірнього підприємства «Кіровоградський облавтодор»), обраного нами в якості об'єкта дослідження, для визначення відносної величини ризику йому доцільно брати вартість основних фондів і обігових коштів підприємства або намічені сумарні витрати на даний вид підприємницької діяльності, беручи до уваги як поточні витрати, так і капіталовкладення або розрахунковий дохід (прибуток). Вибір тієї або іншої бази не має принципового значення, але слід віддати перевагу показнику, який має найбільш суттєве значення для діяльності підприємства.

Основні причини виникнення ризику можна поділити на три групи: 1) принципова невизначеність і непередбачуваність більшості економічних явищ і процесів; 2) існування економічно-оптимальної неповноти інформації; 3) навмисно "організована" невизначеність або асиметрія інформації.

Досліджуваному підприємству, притаманні, перш за все, транспортний, постачальницький, виробничий та управлінський ризик. Виробничий та управлінський ризик є внутрішніми ризиками підприємства, водночас транспортний та постачальницький доцільно віднести до групи змішаних ризиків. Наприклад, транспортний ризик є зовнішнім лише у випадку, якщо підприємство замовляє послуги сторонніх транспортних організацій. Постачальницький стає зовнішнім, коли виникає з вини постачальників матеріальних ресурсів і обладнання при порушенні строків, обсягів, асортименту, ціни або якості ресурсів, які постачаються. Практика свідчить, що на всіх рівнях прийняття рішень завжди присутні як зовнішні, так і внутрішні для промислового підприємства фактори економічного ризику. Зовнішніми ризиками управляти практично не можливо, проте їх потрібно ретельно вивчати і враховувати в господарській діяльності. До зовнішніх слід віднести, насамперед, можливі втрати від стихійних лих (землетруси, пожежі, повені); небезпеку втрат, пов'язаних із непередбачуваністю політичних рішень (зміни в податковому законодавстві); можливі втрати від зміни макроекономічної ситуації в країні. На відміну від них, внутрішні

ризика, які також здійснюють суттєвий вплив на результати фінансово-господарської діяльності підприємства, піддаються вимірюванню, аналізу та регулюванню.

Внутрішні ризики великою мірою залежать від рішень, які ухвалюються керівництвом підприємства. Виникнення таких ризиків обумовлено помилковими рішеннями керівництва, а саме: - рішення, що призводять до зниження конкурентоспроможності продукції підприємства через впровадження конкурентами нових технологій; - помилки у процесі вибору постачальника сировини та матеріалів; - помилки при укладенні угод про постачання; - вибір неспроможного замовника для здійснення будівельно-монтажних робіт; - помилки виробничого характеру, що призводять до втрат та збитків; - ризики, пов'язані із втратами внаслідок аварій, крадіжок; - помилки при виборі підрядника (ризик вибору непрофесійного підрядника, ризик втрати підрядника); - недоліки в організації менеджменту; - низька кваліфікація персоналу та робітників; - невиконання умов угод.

Залежно від характеру дій та заходів, що проводяться промисловим підприємством виділяють: *організаційні* методи управління ризиком, які передбачають розробку та реалізацію систем недопущення ризику; *економічні* методи управління ризиком, суть яких полягає у визначенні джерела коштів для покриття збитків від ризиків.

Залежно від того, за чий рахунок проводяться заходи щодо управління ризиком розглядають: *внутрішні* способи оптимізації ризику, які реалізуються безпосередньо промисловим підприємством та за його рахунок; *зовнішні* способи зниження ризику, які передбачають залучення до процесу управління ризиком підприємства інших сторін (контрагентів підприємства або професійних страховиків). Тому, для удосконалення управління економічними ризиками можна запропонувати можливі організаційні методи з попередження та мінімізації ризиків: - виявлення та ліквідація причин зниження конкурентоспроможності; - аналіз платоспроможності клієнтів; - робота з постійними, перевіреними постачальниками та підрядниками; - посилення юридичного відділу, страхування договорів; - посилення контролю за термінами виконання робіт; - створення резерву виробничих потужностей; - усунення причин порушення договорів, матеріальна відповідальність винних; - підвищення кваліфікації керівників, прийом нових спеціалістів; - зміцнення трудової дисципліни.

В якості засобів оптимізації економічних ризиків промислових підприємств обґрунтовано необхідність використання таких способів впливу на них: передача (страхування перевезень будматеріалів, сировини, інших вантажів); зберігання (створення страхових запасів будматеріалів); зниження (залучення зовнішніх джерел фінансування, лімітування витрат, диверсифікація діяльності підприємства) та уникнення господарських ризиків.

Висновки. У своїй діяльності підприємство неминуче зіштовхується з ризиками, а тому має бути готовим здійснювати заходи щодо їх ідентифікації та подолання наслідків. Кризові явища час від часу виникають, а отже виявлення, подолання та усунення наслідків ризикових подій потребує здійснення відповідного управління. Для мінімізації економічних ризиків підприємств дорожньо-будівельної галузі необхідна розробка комплексу заходів економічного та організаційного характеру як внутрішніми, так і зовнішніми ризиками.

Список літератури

1. Балджи М.Д. Обґрунтування господарських рішень та оцінка ризиків: Навчальний посібник / М.Д. Балджи, В.А. Карпов, А.І. Ковальов, О.О. Костусев, І.М. Котова, Н.В. Сментина. – Одеса: ОНЕУ, 2013. – 670 с.
2. Бурмака М.М. Оцінка кризового стану дорожнього підприємства / М.М. Бурмака, І.В. Литвиненко

- // Економіка транспортного комплексу. – 2008. – № 12. – С.134-140.
3. Галушко В.О. Проблеми та перспективи розвитку дорожньої галузі / В.О. Галушко // Дорожня галузь України. – 2011. – № 2. – С. 12-15.
 4. Канін О.П. Автоматизація процесів проектування організації виконання дорожніх робіт. / О.П. Канін, М.М. Лихоступ // Автошляховик України – 2008. – № 6 (206). – С. 37-38.
 5. Ліпський Г.Є., Тирін В.В., Соколова Н.М. Роль управління ризиками в підвищенні ефективності господарською діяльністю дорожніх підприємств. // Вісник Національного транспортного університету. – К.: НТУ, 2004. – Вип. 9. – С. 88-91.
 6. Ігнатенко А.В. Механізми нейтралізації фінансових ризиків українських підприємств в умовах глобалізації / А.В. Ігнатенко, В.Г. Кабанов, О.І. Харченко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 5. – С. 136-144.
 7. Сорока П.М. Економічні та фінансові ризики: Навч. посіб. для дистанційного навчання / П.М. Сорока, Б.П. Сорока. – К.: Університет „Україна”, 2006. – 266 с.
 8. Череп А.В., Корженевська В.М. Використання економічних інструментів в системі антикризового управління підприємством // Актуальні проблеми економіки. – 2017. – № 1. – С. 177-187.

Одержано 24.01.17

УДК. 621.791.92

В.В. Приймак, магістр, гр. ЗВ-15М-1,5*

Кіровоградський національний технічний університет

Зміцнення та відновлення деталей електроконтактним наварюванням з послідуєчим поверхнево - пластичним деформуванням

Застосовано спрощені аналітичні залежності для розрахунку параметрів електроконтактного наварювання. Методом математичного моделювання поля дотичної напруги визначена ширина ролика при поверхнево-пластичному деформуванні та його вплив на мікротвердість, шорсткість і зносостійкість покриття.

електроконтактне наварювання, поверхнево-пластичне деформування, обкатка роликом, зносостійкість

Актуальність теми. Передова практика і прогресивні наукові розробки авторемонтного виробництва підтверджують, що економічно доцільно відновлювати до 40% деталей, 30% деталей використовувати повторно без ремонтних дій і 30% деталей необхідно замінювати новими. Фактично в даний час відновлюється від 12 до 15% деталей, а використовуються повторно без ремонтних дій більше 50% деталей [1,2].

При ремонті головок блоку сучасних двигунів внутрішнього згорання з верхнім розташуванням розподільчих валів виникають певні технологічні проблеми:

а) відновлення опорних отворів традиційним наплавленням в середовищі аргону затруднене через складність механічної обробки роз'ємних або суцільних отворів з високим співвідношенням довжини до діаметру і значним дефектним шаром;

б) довговічність роботи деталей, що входять у вузли тертя ковзання, можна збільшити за допомогою технологічних методів, що гарантують високу зносостійкість поверхонь тертя. Основною трудностю при отриманні зносостійких покриттів, мабуть, є

* Науковий керівник: канд. техн. наук, доц. Маркович С.І.

високі вимоги до твердості і глибини зміцнення поверхні тертя, що обумовлено великими контактними напругами;

в) наявність в деталі поверхонь ковзання та кочення вимагає створення універсальної технології відновлення [3]

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз існуючих технологій показує, що необхідні властивості покриття можна забезпечити за допомогою напилення, наплавлення металів (у середовищі вуглекислого газу, під флюсом, вібродугового, плазмового), електролітичного залізнення і хромування та ін. Наплавлення, як найбільш технологічно доступний метод рекомендується використовувати для сильно зношених поверхонь деталей, оскільки товщина шару наплавленого металу зазвичай не менше 2 мм. Спосіб дає можливість отримувати шари наплавленого металу різної твердості (HRC 20...60). Для даного способу велика вірогідність появи шлакових включень, які в умовах тертя кочення грають несприятливу роль концентраторів напруги і можуть приводити до місцевого руйнування навареного шару. Наплавлення також характеризується значним термічним впливом на метал основи, що може приводити до небажаних для деталей з поверхнями кочення структурним змінам, роззміцненню і дефектам сплошності. Крім того, високий нагрів деталі може приводити до значних термічних деформацій [4,5,6], що обмежує використання наплавлення у як технологію відновлення деталей з поверхнями кочення.

Застосування електроконтактного наварювання (ЕКН) дозволяє наварювати шари навареного металу від десятих доль до одного міліметра і більш. При наварюванні застосовуються широко поширені загальнодоступні дроти [7] різного діаметру і матеріалу, такі, що дозволяють отримувати високотверді покриття, що задовольняють вимогам поверхонь кочення (наприклад, високовуглецева із сталі марки 65Г). При цьому реалізується механізм зварювання тиском, тобто, отримання з'єднання основного і присадного металів в твердій фазі, що характеризується меншою зоною термічного впливу на метал основи (до 0,4 мм, ніж наварювання оплавленням, коли зона термічного впливу досягає 1 - 2 мм [8]). Проте в першому випадку міцність і якість з'єднання металів значною мірою визначаються станом поверхонь деталей перед наварюванням і складом навколишнього середовища [8,9,10]. Навпаки, при ЕКН оплавленням міцність з'єднання мало залежить від вищезгаданих чинників і відповідає міцності одного з металів, що сполучаються. Шар навареного металу після ЕКН характеризується наявністю зон відпуску в місцях перекриття валиків, що приводить до наявності структурної неоднорідності [11], небажаної, що є, при експлуатації деталей машин з поверхнями кочення. Це утрудняє використання ЕКН для відновлення поверхонь кочення.

На підставі проведеного аналізу способів відновлення циліндрових поверхонь можна зробити висновок, що найповніше вимогам, що пред'являються до поверхонь кочення, задовольняє ЕКН оплавленням. Застосування даного способу для відновлення деталей з поверхнями кочення пояснюється наступними перевагами способу: можливість нанесення шару навареного металу завтовшки від десятих доль до декількох міліметрів на поверхні деталей діаметром від 10 мм і більш; можливість отримання покриттів з відсутністю пір і високою твердістю (HRC 50...60); необхідна для поверхонь кочення глибина зміцнення основного металу (глибина зони гарту знаходиться в діапазоні від 1 до 2 мм) [12,13];

Можливість застосування ЕКН для відновлення деталей з поверхнями кочення, що випробовують високі контактні навантаження в процесі експлуатації, зв'язано з наступними труднощами. Неоднорідність структури шару навареного металу, пов'язана із зонами роззміцнення, що періодично повторюються, наявність фрагментованих включень окисних плівок, можливе падіння твердості в зоні з'єднання, пов'язане з

перемішуванням основного і присадного металів при збільшеному об'ємі рідкої фази - все це приводить до концентрації напруги в області пороків структури і створення умов, сприятливих для розвитку втомних тріщин [14]. Поверхнева пластична деформація (ППД) формує в поверхневому шарі металу стискуючу залишкову напругу, що перешкоджає виходу тріщин на поверхню деталі. У перспективі ППД може дозволяти вирівнювати твердість поверхні після ЕКН, оскільки відомо, що м'якший метал має великий ступінь зміцнення при ППД, чим метал з вищою твердістю. Зокрема, структури з величиною твердості HRC 50 - 60, відповідні в середньому твердості зон локального разупрочнення шаруючи, отриманого ЕКН пружинним дротом, при ППД можуть зміцнюватися на 20 - 40 % [15]. Такий приріст нижньої межі розкиду твердості дозволяє припустити, що ППД є ефективним способом для вирівнювання твердості навареного шару.

Постановка завдання. Для досягнення наміченої мети необхідно вирішити наступні завдання: досліджувати механізм формування розміщених зон при ЕКН дротом і виявити основні чинники, що впливають на характеристики твердості поверхневого шару (ширину розміщених зон після наварювання, максимальне зниження твердості в зонах розміщення, максимальну глибину гарту); експериментально досліджувати вплив режимів ЕКН на характеристики твердості поверхневого шару після наварювання і визначити діапазон режимів, в межах якого можливе управління цими характеристиками без зниження якості з'єднання основного і навареного металів; розробити додаткові технологічні заходи ППД, що дозволяють підвищувати і зносостійкість поверхонь кочення, відновлених ЕКН;

Виклад основного матеріалу. Для прогнозування характеристик поверхневої твердості електроконтактного покриття застосували спрощені аналітичні залежності

Для отримання спрощеної моделі були зроблені наступні допущення, які полегшують математичний опис електро теплових процесів при ЕКН, але не спотворюють їх фізичної суті: умови охолодження зони наварювання такі, що переважаюча частина теплової енергії, що виділилася, відводиться в тіло деталі; область контакту електрод - присадний матеріал є екіпотенціальною і ізотермічною; електро - і теплофізичні характеристики матеріалів не залежать від температури і відповідають середній температурі нагріву.

Розрахунки термічного циклу, проведені методом кінцевих елементів, показали, що швидкість нагріву в умовах ЕКН досягає 6000 °C/c і більш. При таких швидкостях нагріву вуглецевих сталей температура початку аустенітного перетворення T_{Ac1} підвищується до 1100 К. Також зрушуються в область підвищених значень (до 673 К) і температурний інтервал карбідного перетворення при відпуску, що супроводжується зниженням твердості загартованого металу. Розрахунки співпадають з даними робіт [16].

Розрахунок електро теплового стану в зоні наварювання одиничного контактної майданчика проводився методом кінцевих елементів із застосуванням математичного процесора Math Cad. Передбачувані розміри зон термічного впливу на картині розрахованого температурного поля визначалися по місцю розташування ізотерм початку аустенітного перетворення при нагріві (T_{Ac3}) і початку мартенситного перетворення при відпуску (T_{Mn})

На основі даних проведених досліджень були складені рекомендації по вибору режимів, що забезпечують зменшення ширини зон відпустки на поверхні шару навареного металу, основними чинниками впливу на глибину гарту поверхневого шару після ЕКП є сила і тривалість імпульсу струму, а на ширину зон відпустки і ступінь розміщення в цих зонах - швидкість наварювання, тривалість пауз і витрата

охлаждающей рідини.

Для експериментальної перевірки отриманих аналітичних результатів здійснення процесу ЕКП та ППД застосовувалась одно точкова технологічна схема, при цьому для забезпечення руху ролика по профілю кулачка було сконструйовано копірувальне пристосування для установки ЕКП 011-1-02Н-Ремдеталь та токарного верстата. Пристосування затискалось в трикулачковий патрон установки з фіксацією обертовим центром. Розподільчий вал базувався в пристосуванні в центрових отворах і обертаяся з швидкістю від 16 до 32 об/хв. При цьому вал здійснював зворотньо-поступальні рухи що до електрода, копіюючи необхідний профіль кулачків. На шпинделі пристосування за допомогою шпонки закріплені два копіра, впускний і випускний. На кінці шпинделя закріплена шестерня, що повинна знаходитися в зачепленні з блоком шестерень. Блок шестерень в свою чергу повинен знаходитися в зачепленні з шестернею, що закріплена на хвостовику котрий затискався трикулачковим патроном установки ЕКП. Копіри знаходилися в зіткненні з упором, прикріпленим до передньої стійки. В задню щоку впресована втулка, яка має нарізку для заднього центру установки.

Попередні експерименти показали, що для присадного дроту діаметром 1,6 - 1,8 мм розбризкування відсутнє при зусиллі стиснення, рівному 1,5 кН і вище. Звідси, зусилля стиснення електродів слід приймати рівним 1,5 кН.

Ширина робочої поверхні електроду знаходиться в діапазоні значень до 7 мм.

Найбільш значущими чинниками впливу на глибину зони гарту є сила і тривалість імпульсу струму. Значення струму наварювання I і тривалість імпульсу струму t_i приймалася відповідною максимально допустимому ступеню осідання дроту під центром електроду 70,9 % : $I = 13,2$ кА, $t_i = 0,08$ с. Твердість коливається в межах від 47 до 63 HRC.

Відновлення опорних шийок здійснювалось з застосуванням дроту Св 08, а відновлення кулачків з застосуванням дроту Св 65Г.

Відомо, що підвищення тріщино стійкості поверхонь деталей, термо зміцнених струмами високої частоти, пояснюється зниженням розтягуючої дотичної напруги в місцях переходу між загартованою і відпущеною структурою металу [11,16]

Щоб перевірити цей висновок стосовно ЕКН, були проведені чисельні розрахунки за допомогою методу кінцевих елементів, які дозволили визначити поле деформацій і напруги навколо області контакту ролик - деталь. Для зниження величини дотичної розтягуючої напруги збільшувалася ширина зміцнюючого ролика при однаковому зусиллі його притиснення.

Розглядалися два завдання з різними граничними умовами. У першому випадку зона контакту ролик-деталь була рівна ширині розміщеної області ЕКП. У другому випадку - перевищувала її в 2 рази.

Таким чином, результатів проведеного математичного моделювання методом кінцевих елементів показують, що при збільшенні ширини зміцнюючого ролика удвічі величина максимальної дотичної напруги, що діє в зоні переходу від загартованої структури до відпущеної, зменшується з 4,4 - 5,3 МПа до 2,74 - 2,85 МПа. З цього виходить, що ширина зміцнюючого ролика при обкатці поверхневих шарів металу, отриманих за допомогою ЕКН, повинна бути такою, щоб зона контакту ролика з оброблюваною деталлю перевищувала ширину зон локального розміцнення шару навареного металу. Ширина зміцнюючого ролика при обкатці поверхневих шарів металу, отриманих за допомогою ЕКП, вибиралась такою, щоб зона контакту ролика з оброблюваною деталлю перевищувала ширину розміцнених зон шару навареного металу (мал.1) Інакше збільшується вірогідність появи тріщин на межах переходу від

загартованих зон до відпущених

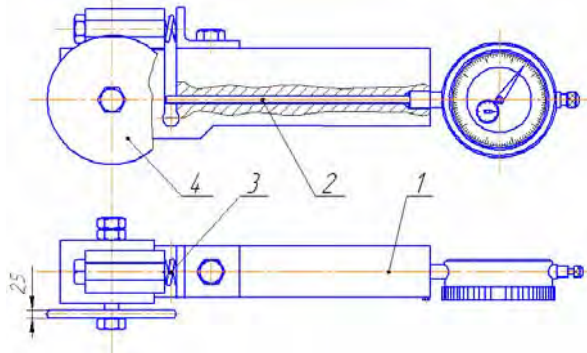

Рисунок 1 - Одно роликовий пристрій для обкатки з пружинячою державкою:
1-державка; 2-щуп; 3- пружина; 4-ролик

Для оцінки правомірності висновку, зробленого на основі результатів математичного моделювання, а також для підбору величини зусилля притиснення ролика, проводилися експериментальні дослідження обкатки на двох режимах.

Параметри першого режиму: зусилля обкатки $P = 4$ кН, частота обертання зразка $w_{об} = 80$ об/хв, подовжня подача зміцнюючої державки $S_{np} = 0,125$ мм/об, радіус профілю тороїдального ролика $R_{np} = 1,25$ мм, діаметр ролика $D_p = 60$ мм, число проходів $k = 1$;

Параметри другого режиму: зусилля обкатки $P = 5$ кН, частота обертання зміцнюваного зразка $w_{об} = 80$ об/хв, подовжня подача зміцнюючої державки $S_{np} = 0,125$ мм/об, радіус профілю зміцнюючого ролика $R_{np} = 1,25$ мм, діаметр ролика $D_p = 60$ мм, число проходів $k = 1$.

Огляд обкатаних поверхонь показав, що поверхня зразка, зміцнена на другому режимі, мала ділянки кільцевих тріщин, направлених по утворюючій циліндровій поверхні зразка і розташованих в місцях зон відпустки шару навареного металу, що періодично повторюються.

Таким чином, було встановлено, що із зменшенням зусилля притиснення і із збільшенням радіусу профілю зміцнюючого тороїдального ролика (від 1,25 до 2,5 мм) вірогідність розтріскування знижується. Мабуть, це пов'язано із зменшенням величини дотичної напруги на межах переходу від загартованих до розміщених ділянок оброблюваної поверхні. Висота мікронерівностей після обкатки склала 0,003 - 0,005 мм. Крім того обкатка роликом дозволила підвищити нижню межу розкиду поверхневої твердості ЕКП на 3 — 5 одиниць шкали Роквелла.

З метою оцінки зносостійкості наварених поверхонь, а також оцінки ефективності додаткової операції обкатки роликом проводилися порівняльні випробування на знос на розробленому пристрої на базі токарного верстата, що передбачає ступінчасту зміну величини контактної навантаження.

Аналіз результатів випробувань на зносостійкість наварених зразків з додатковим зміцненням показав, що найменший рельєф і менша інтенсивність зношування спостерігається у наварених зразків, обкатаних з малими зусиллями притиснення: 0,5 - 1 кН

Таким чином, на підставі проведених досліджень можна укласти, що додаткова обкатка роликом з радіусом профілю 2,5 мм і із зусиллями його притиснення, рівними 0,5 - 1 кН, дозволяють підвищити зносостійкість і контактну міцність шарів навареного металу після ЕКН.

Висновки.

Для розрахунку технологічних режимів ЕКП (величина струму, тривалість його протікання, тривалість імпульсу тиск електроду) застосовано спрощені аналітичні залежності на основі моделі нагріву одиничного майданчика металу з урахуванням об'єму присадного і основного металів, що нагріваються до температури плавлення одиничним імпульсом струму наплавлення з урахуванням теплопровідності основного металу.

Аналіз результатів математичного моделювання поля дотичної напруги в зоні наварювання показав, що ширина зміцнюючого ролика при обкатці поверхневих шарів металу, отриманих за допомогою ЕКН, повинна бути такою, щоб зона контакту ролика з оброблюваною деталлю перевищувала ширину розміщених зон шару навареного металу. Інакше збільшується вірогідність появи тріщин на межах переходу від загартованих зон до відпущених

Встановлено, що при радіусі профілю робочої поверхні ролика 2,5 мм і сили обкатки, що не перевищує 5000 Н, явище перенаклепа зміцнюваного після ЕКН шару металу не спостерігається.

Аналіз результатів вимірювання твердості дозволяє встановити, що обкатка роликком підвищує нижню межу твердості поверхневого шару після ЕКП на 3 - 5 одиниць шкали Роквеллу.

Обробна операція обкатки (при зусиллях притиснення ролика: 500 -1000 Н) окрім формування в тонкому поверхневому шарі матеріалу стискуючої напруги, дозволяє зменшити шорсткість поверхні, що в умовах тертя кочення позитивно впливає на контактну витривалість.

Список літератури

1. Воловик Е.Л. Справочник по восстановлению деталей. - М.: Колос, 1981. - 351 с.
2. Восстановление автомобильных деталей / В.Е. Канарчук, А.Д. Чигринец, О.Л. Боляк, П.М. Шоцкий. - М.: Транспорт, 1995. - 304 с.
3. Ремонт машин / Под ред. И.Е. Ульмана. - М.: Колос, 1982. - 446 с.
4. Ткачев В.Н. Методы повышения долговечности деталей машин. — М.: Машиностроение, 1971.-272 с.
5. Харламов Ю.А. Современные газотермические покрытия.//Машиностроитель. - 1983.-№ 11.-С. 42-44.
6. Черноиванов В.И., Андреев В.П. Восстановление деталей сельскохозяйственных машин. - М.: Колос, 1983. - 288 с.
7. Эффективность применения технологий с использованием электроконтактной наварки проволокой: Реалии и перспективы / С.Ю. Петров, Ю.Н. Аксенов, В.А. Дубровский и др. // Наука и технологии в промышленности. - 2001. - № 3. - С. 44-47.
8. Аскинази Б.М. Упрочнение и восстановление деталей машин электрохимической обработкой. - М.: Машиностроение, 1989. - 200 с.
9. Каракозов Э.С., Молчанов Б.А., Латыпов Р.А. Электроконтактная наплавка цилиндрических деталей // Судоремонт флота рыбной промышленности. -1982. -№ 49. -С. 30-32.
10. Каракозов Э.С., Молчанов Б.А., Латыпов Р.А. Подготовка поверхности детали для электроконтактной наплавки // Техника в сельском хозяйстве. -1980.-№9.-С. 50-51.
11. Математическая модель формирования разупрочненных зон в электроконтактных покрытиях / В.А. Дубровский, В.В. Бульчев, А.И. Пономарев, И.Н. Зыбин // Тр. МГТУ. - 2002. - № 581. - С. 137-144.
12. Соловей А.Г., Дубровский В.А. Перспективы внедрения технологий электроконтактной наплавки и поверхностной закалки // Тяжеломашиностроение. - 1999. - № 7. - С. 30-33.
13. Эффективность применения технологий с использованием электроконтактной наварки проволокой: Реалии и перспективы / С. Ю. Петров, Ю.Н. Аксенов, В.А. Дубровский и др. // Наука и технологии в промышленности. - 2001. - № 3. - С. 44-47.
14. Пинегин СВ. Контактная прочность и сопротивление качению. - М.: Машиностроение, 1969.-243 с.

15. Емельянов В.А., Школьник Л.М., Шляпин В.Б. Циклическая трещиностойкость валов после электроконтактной наплавки с последующим поверхностно-пластическим деформированием // Сварочное производство. -1987. -№6. - С. 16-17.
16. Шепеляковский К.З. Упрочнение деталей машин поверхностной закалкой при индукционном нагреве. - М.: Машиностроение, 1972. - 288 с

Одержано 19.01.16

УДК 303.732.4:657.411

А.В. Ломанова, ст. гр. ОА-15М-1,5*

Кіровоградський національний технічний університет

Оцінка впливу факторів на рентабельність власного капіталу фермерських господарств

Досліджено умови застосування факторної моделі «DuPont» при аналізі рентабельності власного капіталу фермерського господарства. Розглянуто її модифікацію з трьох факторної на чотирьох факторну. Запропоновано оцінювання впливу факторів на її основі з використанням методу відносних різниць.

рентабельність власного капіталу, факторний аналіз

Сутність та можливі альтернативи розвитку явища, що досліджується можна пізнати лише розкривши його внутрішній зміст та визначивши взаємозв'язок між його окремими елементами та іншими явищами. Дослідження економічних взаємозв'язків передбачає встановлення кількісного розміру та конкретного виду залежності результативного показника від окремих факторів, які впливають на нього, тобто іншими словами здійснюється побудова аналітичних моделей (зображення економічних взаємозв'язків у вигляді математичних формул).

Найбільш широке розповсюдження отримала модифікована факторна модель фірми «DuPont». Проте на практиці цю ідею було застосовано лише через майже 30 років спеціалістами фірми «Дюпон». Вони на основі теоретичних досліджень Альфреда побудували модель факторного аналізу. Запропонована модель мала форму трикутника, на вершині якого знаходився основний показник – коефіцієнт рентабельності капіталу, а основу трикутника складали факторні показники – рентабельність реалізації та оборотність активів. В основу даної моделі розробники заклали детерміновану залежність факторних показників з результативним.

Призначення моделі – ідентифікувати фактори, які визначають ефективність функціонування підприємства, оцінити ступінь їх впливу та тенденції їх зміни та впливу, схематичне представлення якої наведено на рис. 1.

В основу наведеної схеми аналізу покладена наступна жорстко детермінована трьох факторна залежність:

$$ROE = (Pn / S) * (S/A) * (A/E),$$

де ROE - рентабельність власного капіталу;

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Шалімов В.В.

P_n - чистий прибуток;
 S - виручка від реалізації;
 A - загальна вартість активів;
 E - власний капітал.

З наведеної моделі можна побачити, що рентабельність власного капіталу залежить від трьох факторів: рентабельність продаж, ресурсовіддача та структура джерел, які авансовані в дане підприємство. Значимість виділених факторів з позиції поточного управління пояснюється тим, що вони у певному сенсі узагальнюють всі сторони фінансово-господарської діяльності підприємства, його статику та динаміку і, зокрема, фінансову звітність: перший фактор узагальнює звіт про фінансові результати, другий актив балансу, третій – пасив балансу. Цим факторам, а точніше – їх рівню значимості та тенденціям зміни притаманна галузева специфіка. Так, показник ресурсовіддачі може мати невисоку значення у високотехнологічних галузях, які відрізняються капіталомісткістю.

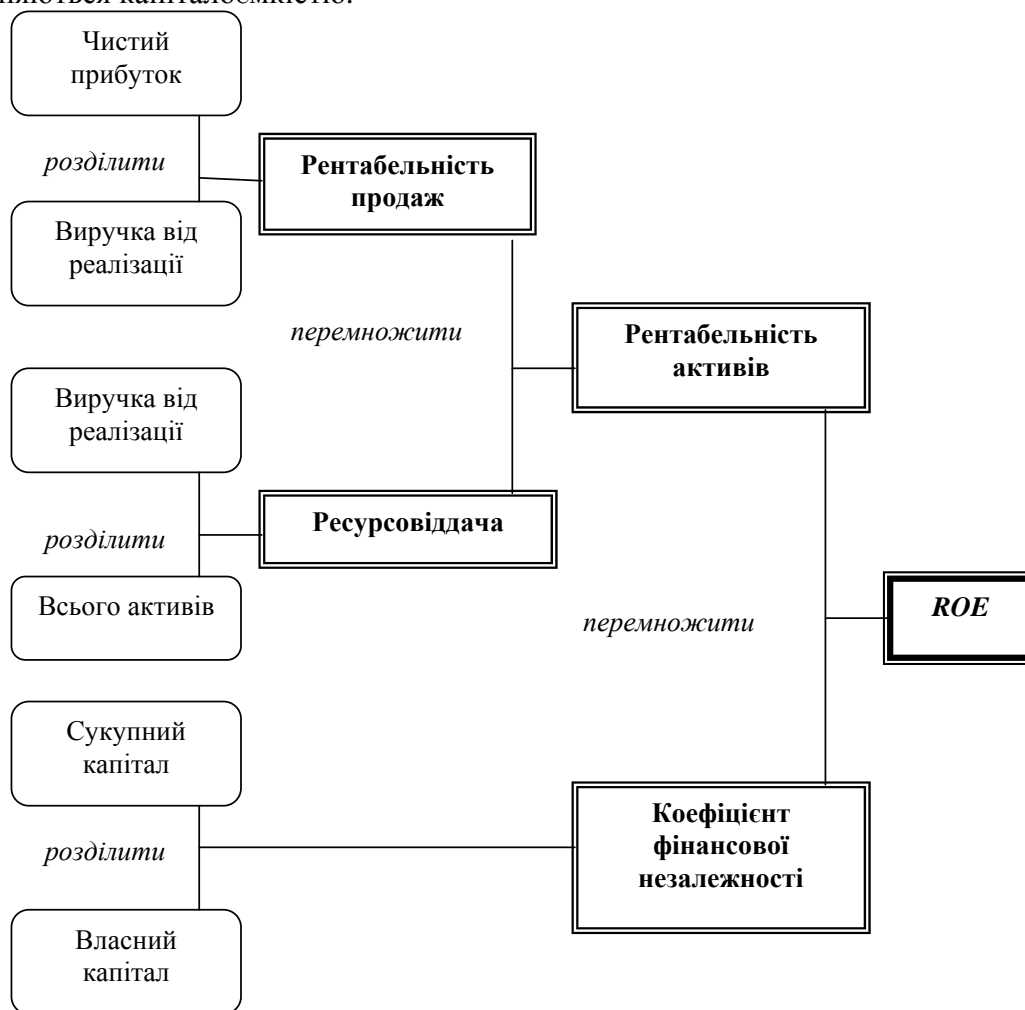

Рисунок 1 - Модифікована схема факторного аналізу фірми «DuPont»
 (три фактори)

Навпаки, показник рентабельності господарської діяльності в них буде відносно високим. Високе значення коефіцієнту фінансової залежності можуть дозволити собі фірми, які мають стабільне та прогнозоване надходження грошових коштів за сою продукцію. Це ж відноситься і до підприємств, які мають високу частку ліквідних активів (підприємства торгівлі та збуту, банки).

Отже, в залежності від галузевої специфіки, а також конкретних фінансово-господарських умов, які склалися на даному підприємстві, воно може робити ставку на той чи інший фактор підвищення рентабельності власного капіталу.

Порівняємо аналіз діяльності досліджуваного фермерського господарства за 2013-2015 рр. за допомогою трьох факторної моделі фірми «DuPont» (табл. 1).

Таблиця 1 - Результати аналізу діяльності фермерського господарства з використанням трьохфакторної моделі фірми «DuPont»

Показник	2013	2014	2015	Зміни 2014/2013, %	Зміни 2015/2014, %	Зміни 2015/2013, %
Майно (капітал)	3056, 7	4011,3 5	6327,7 5	31,2%	57,7%	107,0%
Власний капітал	2095, 8	2758,5 5	4902,6 5	31,6%	77,7%	133,9%
Чистий прибуток	285,8	1039,7	3248,5	263,8%	212,4%	1036,6%
Виручка від реалізації	3445, 5	5120,4	7166,1	48,6%	40,0%	108,0%
Коефіцієнт фінансової незалежності	1,458	1,454	1,291	-0,3%	-11,2%	-11,5%
Ресурсовіддача	1,127	1,276	1,132	13,2%	-11,3%	0,5%
Рентабельність продажів	0,083	0,203	0,453	144,8%	123,3%	446,5%
Рентабельність власного капіталу	0,136	0,377	0,663	176,4%	75,8%	385,9%

За наведеними розрахунками, фермерське господарство є досить привабливим, оскільки рентабельність власного капіталу суттєво зросла за досліджуваний період: з 0,136 в 2013 році до 0,663 в 2015 році, тобто на 385,9%. При цьому позитивним є те, що найбільші темпи зростання має чистий прибуток (1036,6%), потім власний капітал (133,9%), потім виручка від реалізації (108,0%), і на останньому місці – сукупний капітал (107,0%). Відповідно зросла ресурсовіддача: з 1,127 в 2013 році до 1,132 в 2015 році, а також рентабельність продажів: з 0,083 в 2013 році до 0,453 в 2015 році. Коефіцієнт фінансової незалежності, відповідно, зменшився з 1,458 до 1,291, що є негативним, оскільки свідчить про зростання в складі капіталу позикового капіталу. Можна зробити висновок, що зростання рентабельності власного капіталу фермерського господарства спричинено і більш ефективним використанням майна підприємства, і прибутковістю продажів, але негативно вплинула зміна структури капіталу.

З часом модель удосконалили, доповнивши її факторами, які характеризують виробничу та фінансову діяльність підприємства. Удосконалена модель має дерево-видний вигляд, на вершині якої знаходиться коефіцієнт рентабельності власного капіталу, а основу складають рентабельність реалізації, рентабельність активів та оборотність активів. Призначення моделі «Дюпон» виражається у виявленні тенденції змін та оцінці впливу факторів на ефективність функціонування підприємства.

Однак в умовах ринкової економіки модель фірми «Дюпон» не задовольняє вимоги зовнішніх і внутрішніх користувачів і має деякі недоліки. До основних недоліків моделі «Дюпон» можна віднести такі:

- величина сумарних активів, як правило, складається з необ'єктивної оцінки

та вартості;

- облікова політика на підприємствах України різна і, крім того, може змінюватись по кілька разів на рік, особливо податкова політика;
- величина власного капіталу, яка складається протягом багатьох років, може суттєво відрізнятись від ринкової вартості;
- модель «Дюпон» характеризує ефективність авансованого в підприємство капіталу і не враховує факторів, які впливають на власний капітал [1].

У зв'язку з цим Боднарчук А.В. було розроблено багатofакторну модель ефективності формування та використання власного капіталу [1] (рис. 2). Багатofакторна модель факторного аналізу власного капіталу побудована з урахуванням усіх вищенаведених недоліків і визначених завдань. Результативним показником при факторному аналізі власного капіталу виступає рентабельність, яка показує ефективність його формування та використання, а також взаємозв'язок між отриманим прибутком підприємства та капіталом, інвестованим у формування активів підприємства з метою одержання цього прибутку.

У процесі дослідження було визначено, що факторними показниками, які впливають на рентабельність власного капіталу, є: рентабельність реалізації, коефіцієнт оборотності власного капіталу, коефіцієнт платоспроможності власного капіталу, коефіцієнт фінансового ризику.

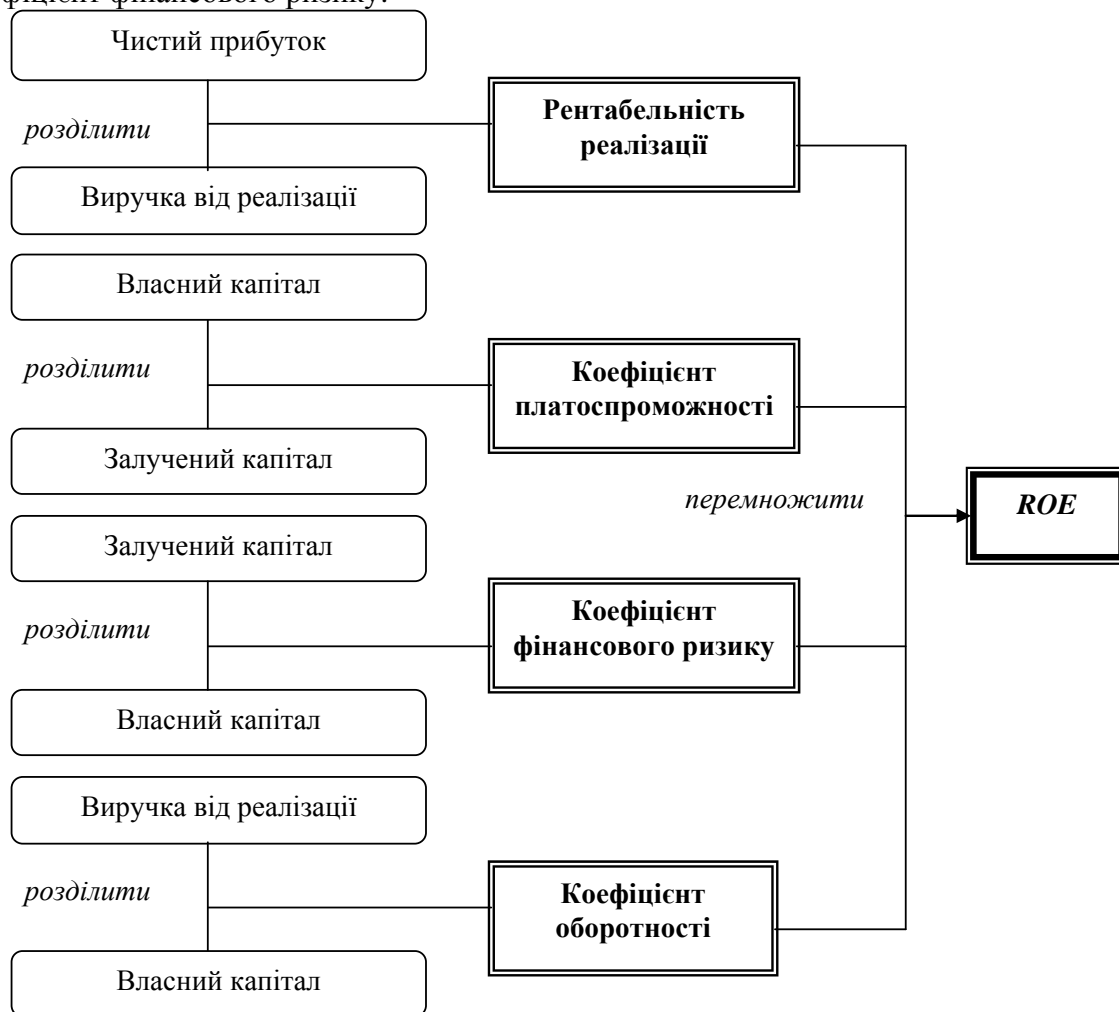

Рисунок 1 - Модифікована схема факторного аналізу фірми «DuPont» (чотири фактори)

Виділення саме цих факторів пояснюється тим, що окремо кожен показник характеризує окрему частину власного капіталу та його ефективність. Лише в сукупності цих показників можна визначити статистику та динаміку змін, а також ефективність формування та використання власного капіталу та виявити резерви її підвищення.

Розрахуємо рентабельність власного капіталу за чотирьох факторної моделлю використовуючи дані фермерського господарства. Рентабельність власного капіталу зросла: з 0,136 до 0,663. Зростання відбулося за рахунок збільшення рентабельності реалізації (з 0,083 до 0,453), коефіцієнту фінансової стабільності (з 2,181 до 3,440). Але водночас зменшилися такі показники, як оборотність власного капіталу (з 1,644 до 1,462) та коефіцієнт фінансового ризику (з 0,458 до 0,291).

Таблиця 2 - Результати аналізу діяльності фермерського господарства з використанням чотирьохфакторної моделі фірми «DuPont»

Показник	2013	2014	2015	Зміни 2014/2013	Зміни 2015/2014	Зміни 2015/2013,
Майно (капітал)	3056,7	4011,3 5	6327,7 5	31,2%	57,7%	107,0%
Власний капітал	2095,8	2758,5 5	4902,6 5	31,6%	77,7%	133,9%
Позиковий капітал	960,9	1252,8	1425,1	30,4%	13,8%	48,3%
Чистий прибуток	285,8	1039,7	3248,5	263,8 %	212,4 %	1036,6 %
Виручка від реалізації	3445,5	5120,4	7166,1	48,6%	40,0%	108,0%
Рентабельність реалізації	0,083	0,203	0,453	144,8 %	123,3 %	446,5%
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	1,644	1,856	1,462	12,9%	21,3%	-11,1%
Коефіцієнт (фінансової стабільності) платоспроможності власного капіталу	2,181	2,202	3,440	1,0%	56,2%	57,7%
Коефіцієнт фінансового ризику	0,458	0,454	0,291	-0,9%	36,0%	-36,6%
Рентабельність власного капіталу	0,136	0,377	0,663	176,4 %	75,8%	385,9%

Для визначення, за рахунок яких складових власного капіталу відбулася зміна величини всього власного капіталу, необхідно визначити вплив кожної складової на зміну кожного факторного показника. Визначення величини впливу факторів на результативний показник здійснюється шляхом застосування способів елімінування (для аналізу впливу факторів на результативні показники, що знаходяться у детермінованому взаємозв'язку) - ланцюгових підстановок, способу абсолютних різниць, відносних різниць, пропорційного поділу, інтегрального методу, методу логарифмування а також прийомів кореляційного аналізу [2].

Боднарчук А.В. пропонує для визначення такого впливу використовувати один із двох методів: ланцюгових підстановок та індексний метод [1]. Але, на наш погляд, доцільніше використовувати спосіб відносних різниць. *Спосіб відносних різниць* застосовують для виміру впливу факторів на приріст результативного показника тільки в мультиплікативних моделях. При цьому використовують відносний приріст факторних показників, виражений коефіцієнтом або процентом. На прикладі мультиплікативної моделі типу $Y=a \times b \times c$, розглянемо методику розрахунку впливу факторів на результативний показник способом відносних різниць. Зміни результативного показника визначають у такий спосіб:

$$\Delta Y_a = Y_0 \times \frac{\Delta a}{a_0}$$

$$\Delta Y_b = (Y_0 + \Delta Y_a) \times \frac{\Delta b}{b_0}$$

$$\Delta Y_c = (Y_0 + \Delta Y_a + \Delta Y_b) \times \frac{\Delta c}{c_0}$$

За цим правилом для розрахунку впливу першого фактора необхідно помножити базову величину результативного показника на відносний приріст першого фактора, вираженого десятковим дробом. Щоб розрахувати вплив другого фактора, потрібно до базової величини результативного показника додати зміну його за рахунок першого фактора, а потім знайдену суму помножити на відносний приріст другого фактора. Вплив третього фактора визначають аналогічно: до базової величини результативного показника додають його приріст за рахунок першого і другого факторів і отриману суму множать на відносний приріст третього фактора і т. д.

Таблиця 3 - Результати аналізу діяльності фермерського господарства з використанням трьохфакторної моделі фірми «DuPont»

Показник	2013	2014	2015	Зміни 2014/2013	Зміни 2015/2014	Зміни 2015/2013
Майно (капітал)	3056,7	4011,3 5	6327,7 5	954,65	2316,4	3271,0 5
Власний капітал	2095,8	2758,5 5	4902,6 5	662,75	2144,1	2806,8 5
Чистий прибуток	285,8	1039,7	3248,5	753,9	2208,8	2962,7
Виручка від реалізації	3445,5	5120,4	7166,1	1674,9	2045,7	3720,6
Коефіцієнт фінансової залежності	1,458	1,454	1,291	- 0,004337	- 0,16347	- 0,16781
Ресурсовіддача	1,127	1,276	1,132	0,1492 82	- 0,14399	0,0052 92
Рентабельність продажів	0,083	0,203	0,453	0,1201 02	0,2502 64	0,3703 66
Рентабельність власного капіталу	0,136	0,377	0,663	0,2405 33	0,2857 00	0,5262 33
<i>Зміна рентабельності власного капіталу</i>						
Зміна за рахунок коефіцієнта фінансової залежності	*	*	*	- 0,000405	- 0,04237	- 0,01569
Зміна за рахунок ресурсовіддачі	*	*	*	0,0180 06	- 0,03774	0,0005 67

Зміна за рахунок рентабельності продажу	*	*	*	0,2229 32	0,3658 06	0,5413 56
Внесок (вплив) коефіцієнта фінансової залежності	*	*	*	-0,17%	- 14,83%	-2,98%
Внесок (вплив) ресурсовіддачі	*	*	*	7,49%	- 13,21%	0,11%
Внесок (вплив) рентабельності продажу	*	*	*	92,68%	128,04 %	102,87 %

За період 2015-2013 рр. найсуттєвіший вплив на зростання рентабельності капіталу мало зростання рентабельності продажу. Якщо в цілому рентабельність власного капіталу зростає на 0,526233, то за рахунок зростання рентабельності продажу мала б зрости на 0,541356. За рахунок зростання ресурсовіддачі – на 0,000567. Але зростання питомої ваги позикового капіталу призвело до зменшення рентабельності власного капіталу на 0,01569. Подібна тенденція простежувалася і при порівнянні показників 2014 року із 2013 роком. Відмінністю є тенденції зміни в 2015 році у порівнянні з 2014 роком. Негативний вплив мали два фактори: зменшення ресурсовіддачі і зменшення коефіцієнта фінансової незалежності. В цілому рентабельність власного капіталу зростає з 0,377 до 0,663, тобто на 0,285700. Але за рахунок зростання рентабельності продажу рентабельність власного капіталу мала б зрости на 0,365806. Зменшилася за рахунок погіршення структури капіталу на 0,04237 і за рахунок зменшення ресурсовіддачі - на 0,03774.

Оцінку впливу факторів пропонуємо за допомогою методу відносних різниць, результати якого представлені в таблиці.

Таблиця 4 - Результати аналізу діяльності СФГ «Віталіна» з використанням модифікованої чотирьохфакторної моделі фірми «DuPont»

Показник	2013	2014	2015	Зміни 2014/2013	Зміни 2015/2014	Зміни 2015/2013
Майно (капітал), тис.грн.	3056 ,7	4011 ,35	6327 ,75	954,65	2316,4	-5373,1
Власний капітал, тис. грн..	2095 ,8	2758 ,55	4902 ,65	662,75	2144,1	-4239,9
Позиковий капітал, тис. грн..	960, 9	1252 ,8	1425 ,1	291,9	172,3	-1133,2
Чистий прибуток, тис. грн..	285, 8	1039 ,7	3248 ,5	753,9	2208,8	-2494,6
Виручка від реалізації, тис. грн..	3445 ,5	5120 ,4	7166 ,1	1674,9	2045,7	-5491,2
Коефіцієнт фінансового ризику	0,45 8	0,45 4	0,29 1	- 0,0043368	- 0,1634721	- 0,1678089
Коефіцієнт (фінансової стабільності) платоспроможності власного капіталу	2,18 1	2,20 2	3,44 0	0,020827 5	1,238307 0	1,259134 5
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	1,64 4	1,85 6	1,46 2	0,212190 3	- 0,3945137	- 0,1823234
Рентабельність реалізації	0,08 3	0,20 3	0,45 3	0,120101 8	0,250264 4	0,370366 1
Рентабельність власного капіталу	0,13 6	0,37 7	0,66 3	0,240532 9	0,285699 9	0,526232 9

<i>Зміна рентабельності власного капіталу</i>						
Зміна за рахунок коефіцієнта фінансового ризику	*	*	*	-0,00129	-0,13567	-0,04991
Зміна за рахунок коефіцієнта фінансової стабільності	*	*	*	0,00129	0,135666	0,049911
Зміна за рахунок коефіцієнта оборотності власного капіталу	*	*	*	0,017601	-0,08011	-0,01512
Зміна за рахунок рентабельності реалізації	*	*	*	0,222932	0,365806	0,541356
Внесок (вплив) коефіцієнта фінансового ризику	*	*	*	-0,54%	-47,49%	-9,48%
Внесок (вплив) коефіцієнта фінансової стабільності	*	*	*	0,54%	47,49%	9,48%
Внесок (вплив) коефіцієнта оборотності власного капіталу	*	*	*	7,32%	-28,04%	-2,87%
Внесок (вплив) коефіцієнта рентабельності реалізації	*	*	*	92,68%	128,04%	102,87%

Так, за досліджуваний період рентабельність власного капіталу зросла на 0,526. За рахунок випереджаючого зростання власного капіталу над позиковим і зростання коефіцієнта фінансової стабільності рентабельність власного капіталу мала б зрости на 0,049911. За рахунок зростання рентабельності продажу – на 0,541356.

Індексний метод полягає у виявленні впливу різних факторів на зміну рівня результативного показника шляхом відношення величини факторного досліджуваного показника у звітному періоді до його величини у базовому періоді (або до другого показника).

Проте на практиці для визначення впливу змін складових власного капіталу на зазначені нами показники застосовується метод ланцюгових підстановок. Суть цього методу полягає в тому, що у базову формулу, яка визначає результативний показник, послідовно підставляють звітне значення фактора. Отриманий результат порівнюють з базовим значенням результативного показника і цим самим визначають його вплив. Процедуру повторюють до того часу, поки не буде визначено вплив останнього фактора. Точність і правильність отриманих результатів при використанні даного методу залежить не тільки від обраних факторів, а також від послідовності їх підстановки. Для уникнення помилок необхідно спочатку оцінювати вплив кількісних факторів, які характеризують екстенсивний вплив, а лише після цього підставляти якісні фактори, що характеризують інтенсивний вплив.

Але негативний вплив мала зменшення оборотності власного капіталу (-0,01512) та зменшення коефіцієнта фінансового ризику (-0,04991). Подібний вплив спостерігається і при порівнянні 2015 року з 2014 роком. При порівнянні 2014 року з 2013 три коефіцієнта мали позитивний вплив на зростання рентабельності власного капіталу: і зростання оборотності власного капіталу, і зростання рентабельності, і зростання коефіцієнта фінансової стабільності.

Список літератури

1. Боднарчук А.В. Удосконалення комплексного економічного аналізу власного капіталу / А.В. Боднарчук // Бізнес-Інформ. – 2013. - №3. – С.282-285.
2. Стратегічний аналіз [Текст]: навч. посібник / Г.М. Давидов, В.М. Малахова та ін. – К.: Знання, 2011. – 389 с. – (Вища освіта XXI століття).

Одержано 26.12.16

УДК 336.71

С.С.Герашенко, група ФК-15МЗ

Кіровоградський національний технічний університет

Удосконалення роботи комерційного банку з проблемними кредитами

У статті визначено причини виникнення проблемної кредитної заборгованості, досліджено основні напрямки зменшення проблемних банківських кредитів.

кредит, кредитний портфель, кредитна політика, реструктуризація, рефінансування, банківський контроль

Вітчизняні банківські установи функціонують у складних соціально-економічних умовах невизначеності та динамічності зовнішнього середовища, за яких виникають чинники зовнішнього та внутрішнього характеру, що дестабілізують банківську діяльність. Вітчизняний кредитний ринок характеризується високим рівнем кредитного ризику, про що свідчить зростання частки проблемної кредитної заборгованості.

Теоретичні та практичні аспекти управління кредитними послугами, кредитною діяльністю банківських установ Дж. Акерлофом, О. Вовчак, О. Дзюблюком, О. Ковалюком, М. Крупкою, О. Лаврушиним, В. Лагутіним, С. Лобозинською, І. Лютим, О. Марчук, В. Міщенком, А. Морозом, В. Плисою, Реверчуком, М. Савлуком; питання функціонування кредитного механізму в кризових умовах розглянуті О. Барановським, І. Зарицькою, Х. Мінські та ін. Разом з тим питання покращення якості банківського кредитного портфеля, зменшення частки проблемної заборгованості потребують поглибленого дослідження.

Метою статті є дослідження методів удосконалення роботи банків з проблемними кредитами.

Якість та склад кредитного портфеля істотно залежить від організації кредитної роботи в банку. Одним з головних елементів ефективного управління кредитами є добре розроблена кредитна політика, що передбачає ефективне управління кредитною діяльністю банку, мінімізацію втрат від настання кредитних ризиків. Банки мають успіх тоді, коли ризики контрольовані і знаходяться в рамках їх фінансових можливостей.

Кредитна діяльність банків характеризується підвищеною ризикованістю порівняно з іншими видами діяльності. Недостатність надійних, платоспроможних позичальників і відсутність стабільної правової бази забезпечення прав кредитора є

тими негативними факторами, що зумовлюють підвищений рівень ризиків банків при формуванні ними своїх кредитних портфелів [1].

У вітчизняній банківській практиці при оцінці основних методів управління кредитним ризиком на рівні портфеля банківських позичок в цілому головним чином виділяється три основні методи: 1) лімітування, 2) диверсифікація та 3) формування резервів [2].

Для того щоб ризик-менеджмент став результативним інструментом, в банку повинна існувати ефективна система управління кредитними ризиками, яка має вирішувати наступні завдання: формування характеристики стану позичальника; зменшення частки проблемних кредитів; обґрунтованість умов угод і прийнятих рішень про кредитування; збільшення конкурентних переваг за рахунок підвищення якості кредитного портфеля банку; можливість постійного контролю за станом кредитного портфеля; постійний моніторинг і своєчасна реакція на проблеми, що виникають у клієнта [3].

Кредитна політика комерційного банку повинна вдало поєднувати стратегію і тактику банку щодо залучення коштів та їх спрямування на кредитування клієнтів банку (позичальників) на основі таких принципів кредитування, як строковість, платність, забезпеченість, поверненість та цільовий характер використання. Стратегія банківського кредитування передбачає пріоритети, принципи та цілі окремого комерційного банку на кредитному ринку. Тактика кредитної діяльності банку включає фінансовий та інший інструментарій, що використовується даним комерційним банком для реалізації його цілей при здійсненні кредитних угод, правила їх здійснення, регламент організації кредитного процесу.

Важливим моментом у досягненні поставленої банком мети у сфері безпеки кредитної діяльності є застосування різних інноваційних технологій, як при формуванні кредитних ресурсів, так і при їх вкладанні. В основу таких технологій покладено дії з попередження загроз кредитній діяльності та мінімізації ризиків, що її супроводжують.

Зростання проблемної кредитної заборгованості спостерігається в періоди економічних, політичних, соціальних катаклізмів та різного роду криз. Саме в такі періоди банківська діяльність зазнає суттєвого стресу, наслідком якого є порушення її ритму, недотримання суб'єктами підприємництва зобов'язань та виникнення і зростання боргів.

Головними цілями управління кредитними операціями комерційних банків в умовах банківської кризи мають бути: відновлення кредитування економіки, забезпечення доступності кредитних послуг широким верствам населення, підвищення загальноекономічної ефективності використання кредитних ресурсів, забезпечення своєчасної реалізації державних програм рефінансування та кредитування, а також контролю за цільовим використанням наданих кредитів; розвиток кредитного ринку, створення умов довгострокового кредитування, удосконалення інструментів, видів та форм кредитування, у тому числі впровадження нових механізмів поєднання державних та приватних кредитних ресурсів; розвиток системи раннього попередження кризових явищ на кредитному ринку та управління кредитними ризиками; відновлення довіри до банківської системи в цілому та до державних програм кредитування зокрема.

Банк повинен ретельно формувати свій кредитний портфель. Фундаментальним критерієм при цьому є оцінка об'єктивного стану позичальника, здатності конкретного позичальника виплатити надану йому позику в конкретний момент часу. Потрібно звертати увагу на галузеву приналежність позичальника, приналежність даного позичальника до компанії, яка асоційована з даним банком, сукупний рівень розвитку

економіки, конкурентності, залежність позичальника від постачальників або від державної підтримки.

Формування кредитного портфеля слід здійснювати на засадах забезпечення якості позичок та здійснення постійної оцінки його динаміки. Банк повинен забезпечити достатній розмір запасів для покриття втрат за позиками на основі сформованого кредитного портфеля. Формуючи кредитний портфель, комерційний банк повинен дослідити власну спроможність у майбутньому реагувати на процеси погіршення якості обслуговування кредитних угод.

Як при короткостроковому, так і при довгостроковому кредитуванні банк повинен брати до уваги динаміку інфляційних процесів у державі, оскільки активізація інфляційних процесів значним чином ускладнює повернення позичальниками позик.

Невід'ємним елементом зменшення обсягу кредитної заборгованості є проведення банком аналізу фінансового стану позичальника з долученням якомога більшої кількості джерел. Кредитним менеджерам спільно зі співробітниками внутрішньобанківської безпеки необхідно вживати вичерпних заходів щодо підтвердження цільового використання кредитних коштів, що мають бути наданими потенційному позичальнику

Можна виділити два основні методи управління проблемними кредитами – реструктуризацію і ліквідацію.

На першому етапі банк і позичальник співпрацюють як справжні партнери. Вони укладають додаткову (модифіковану) угоду, за якою позичальнику надається відстрочка у погашенні кредиту на період коригування ним господарської діяльності з метою одержання коштів для повернення боргу. За домовленістю банк може здійснювати різні функції. Іноді він обмежує активність позичальника, наприклад, стосовно придбання нового обладнання чи розширення виробництва. Рестрикціям з боку банку можуть підлягати і витрати фірми на виплату грошових винагород працівникам. В інших випадках банк безпосередньо бере участь в управлінні фірмою. Це може відбуватися або у вигляді делегування співробітників банку в раду директорів компанії з наданням їм контрольних функцій, або у формі рекомендацій здійснити кадрові зміни в керівництві. Фірма погоджується на такі санкції, сподіваючись на поліпшення свого фінансового стану. Крім того, у модифікованій угоді може ставитися питання про додаткове забезпечення кредиту, якщо банк вважає, що наявне забезпечення недостатньо захищає його інтереси.

Рефінансування полягає в наданні позичальнику нового кредиту в погашення заборгованості за чинним кредитним договором, у тому числі за процентами. Рефінансування може здійснюватися банком стосовно позичальників, що мають добру кредитну історію, задовільний фінансовий стан, але через нестачу власних коштів не можуть здійснити повного погашення заборгованості у визначений кредитним договором строки.

Однією з поширених у деяких країнах форм продажу банками своїх кредитних вкладень є так звана сек'ютиризація кредитів. Сек'ютиризація – це: 1) продаж банком виданого кредиту, тобто передача прав щодо отримання основного боргу і процентів за ним покупцю кредиту; 2) заміщення традиційних форм банківського кредиту випуском на ринок цінних паперів. Трансформація кредитів у цінні папери дає банку змогу вивести з балансу частину ризикованих кредитів. Здійснюючи сек'ютиризацію, банк пропонує для продажу не самі кредити, а цінні папери (фінансові активи), випущені під ці кредити. У міру того як позичальники сплачують ці активи (повертають суму основного боргу та нараховані проценти), потік доходів спрямовується до власників цінних паперів.

Якщо підприємство порушує умови кредитування, банк застосовує до нього санкції – заходи кредитного впливу. Застосування і характер кредитних санкцій банк визначає виходячи в кожному конкретному випадку з того, які реальні заходи щодо поліпшення роботи і фінансового становища вживає підприємство, враховує його перспективи, а також ступінь виконання договірних зобов'язань перед банком. Банк має право припинити повністю або частково кредитування, довгостроково стягти позики у випадках виникнення незабезпеченої заборгованості, використання виданих коштів не за цільовим призначенням або з порушенням встановлених правил кредитування, при продажу або витрачанні закладених цінностей без спрямування отриманих сум на погашення заборгованості банку, у разі незадовільного зберігання товарно-матеріальних цінностей, що є забезпеченням позики банку та ухилення від банківського контролю.

При систематичному порушенні термінів погашення позик підприємство втрачає право на новий кредит і лише в окремих випадках може користуватись ним під гарантію (поруку). У такому ж порядку можуть надаватися позики підприємствам, що не зберігають власні оборотні кошти і допускають їхнє нецільове використання. Якщо у підприємства виникла прострочена заборгованість і воно не може ліквідувати її через відсутність коштів, банк припиняє кредитування і має право використати закладені товарно-матеріальні цінності для погашення заборгованості за позиками.

Список літератури

1. Бугель Ю. Напрями удосконалення сучасних методів управління банківським кредитним портфелем [Текст] / Ю. Бугель // Галицький економічний вісник. – 2010. – № 2 (27). – С. 157–163.
2. Дмитренко М. Г. Кредитування і контроль : навч. посіб. / М. Г. Дмитренко, В. С. Потланюк. – К. : Кондор, 2005. – 296 с.
3. Шульга Л.В. Управління кредитним ризиком / Л.В. Шульга, О.А. Землячова // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць. – 2010. - № 1. – С. 98-104.

Одержано 25.01.17

УДК 336.663

О.О. Смірнова, студ. гр. ФК-15М-1,5*

Кіровоградський національний технічний університет

Особливості аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства

У статті проаналізовано дебіторську та кредиторську заборгованість на прикладі ТОВ «АСТРА С». Окреслено показники, які доцільно використовувати при аналізі співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості. Обґрунтовані напрями оптимізації структури дебіторської та кредиторської заборгованості на підприємствах верстатобудівництва.

ДЕБІТОРСЬКА заборгованість підприємства, кредиторська заборгованість підприємства, аналіз структури дебіторської та кредиторської заборгованості, оптимізація структури заборгованості

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Мельник Т. А.

Актуальність теми. У сучасних умовах спостерігаються прискорені темпи зростання обсягів дебіторської заборгованості підприємств, яка займає значну частку в структурі оборотних активів багатьох суб'єктів господарювання. Сучасний стан взаєморозрахунків між підприємствами характеризується значною часткою дебіторської та кредиторської заборгованості за товари в їх оборотних активах та поточних зобов'язаннях. Стрімке погіршення фінансового стану підприємств за останні роки було спричинено проблемами в їх кредитній діяльності та управлінні дебіторською заборгованістю. Все вищезазначене вимагає подальшої розробки теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій щодо управління дебіторською заборгованістю на нових засадах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням аналізу дебіторської заборгованості приділяють увагу: М. Д. Білик, В. І. Блонська, О. Ніколаєнко, О. Г. Лищенко. В. П. Савчук розглядають проблеми управління дебіторською заборгованістю в умовах фінансової кризи. Але проблема аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства потребує подальшого дослідження з огляду на потреби фінансової практики.

Постановка завдання. Метою статті є проведення аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства та обґрунтування напрямів оптимізації їх структури.

Виклад основного матеріалу. Одночасне управлінні рухом як дебіторської, так і кредиторської заборгованості передбачає наявність інформації про реальний стан дебіторської та кредиторської заборгованості та їх оборотності, тобто оцінка руху дебіторської та кредиторської заборгованості в даному періоді. Тому в якості вихідних даних для такої оцінки досліджують прийняті борги, пов'язані саме до цього періоду. Іншими словами, із балансових залишків дебіторської та кредиторської заборгованості виключають довгострокову і прострочену, тобто ті елементи боргів, перетворення яких у грошові кошти відносяться до інших часових періодів. Частина дебіторської та кредиторської заборгованості, що залишилася після цього – є основою для оцінки періодичності надходження боргів покупців, достатнього погашення кредиторської заборгованості, а також балансових залишків дебіторської та кредиторської заборгованості на кінець періоду за умови їх оборотності відповідно до договірних умов або встановленим порядком розрахунків. Це дозволяє визначити, чи забезпечують договірні умови розрахунків з покупцями і постачальниками потребу підприємства в грошових коштах і достатній рівень його платоспроможності.

Аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості є важливою частиною фінансового аналізу на підприємстві і дозволяє виявляти не лише показники поточної та перспективної платоспроможності підприємства, але і фактори, що впливають на їх динаміку, а також оцінювати кількісні і якісні тенденції зміни фінансового стану підприємства в майбутньому. У процесі виробничо-господарської діяльності підприємство здійснює придбання матеріалів, інших запасів, а також реалізацію послуг. Якщо розрахунки за надані послуги проводяться на умовах наступної оплати, в цьому випадку можна говорити про одержання підприємством кредиту від своїх постачальників і підрядників. У той же час саме підприємство виступає кредитором своїх покупців і замовників, а також постачальників у частині виданих їм авансів під майбутню поставку продукції. У цих умовах необхідно стежити за співвідношенням дебіторської і кредиторської заборгованості (рис. 1).

Рисунок 1 - Динаміка дебіторської та кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги ТОВ «АСТРА С»

Перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською означає відволікання коштів з господарського обороту і в подальшому може призвести до необхідності залучення дорогих кредитів банку і позик для забезпечення поточної виробничо-господарської діяльності підприємства. Значне перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською створює загрозу фінансовій стійкості підприємства. Порівняльна оцінка дебіторської та кредиторської заборгованості ТОВ «АСТРА С» представлена в табл. 1.

Таблиця 1 – Структура дебіторської та кредиторської заборгованості ТОВ «АСТРА С»

Показники	Заборгованість						Перевищення заборгованості					
	Кредиторська			Дебіторська			Кредиторська			Дебіторська		
	2013р	2014р	2015р	2013р	2014р	2015р	2013р	2014р	2015р	2013р	2014р	2015р
Заборгованість за товари, роботи, послуги	37	43	47	11	56	521	26	-	-	-	13	480
Заборгованість за розрахунками з бюджетом і позабюджетних платежів	22	58	41	3	3	8	19	55	33	-	-	-
Інша поточна заборгованість	150	77	420	82	124	439	68	-	-	-	47	19
Разом	209	178	508	96	183	968	113	-	-	-	5	460

Дані таблиці 1 свідчать про перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською в 2014-2015 рр. Це перевищення спостерігалось за позицією: заборгованість за товари, роботи, послуги. Добре це видно на рис. 1. В 2013 році кредиторська перевищує над дебіторською заборгованості підприємства.

Розрахунки з покупцями займають найбільшу питому вагу у складі дебіторської заборгованості і є результатом неплатежів. Слід зазначити, що ТОВ «АСТРА С»

активно використовує стратегію товарних позичок, реалізуючи свою продукцію з розстрочкою в платежі. У практиці виробничої діяльності часто трапляються випадки, коли кредиторська заборгованість значно перевищує дебіторську, але на аналізованому підприємстві дебіторська заборгованість перевищує кредиторську це є негативним явищем, бо впливає на платоспроможність і як наслідок погіршує фінансовий стан підприємства.

Аналіз дебіторської заборгованості і оцінка її реальної вартості полягає в аналізі заборгованості за термінами її виникнення, у виявленні безнадійної заборгованості і формуванні на цю суму резерву за сумнівним боргом. Дебіторська заборгованість – це елемент оборотних коштів, її зменшення знижує коефіцієнт покриття. Тому необхідно вирішувати не тільки задачу зниження дебіторської заборгованості, але також її збалансованості з кредиторською. При аналізі співвідношення між дебіторською і кредиторською заборгованостями необхідний аналіз умов комерційного кредиту, що надається підприємству постачальниками сировини і матеріалів. Одним із засобів визначення оптимального співвідношення дебіторської та поточної кредиторської заборгованостей є розрахунок коефіцієнта, що дозволяє визначити скільки припадає дебіторської заборгованості на 1 гривню кредиторської, причому оптимальне значення даного коефіцієнта варіюється від 0,9 до 1,0, тобто кредиторська заборгованість повинна лише на 10 % перевищувати дебіторську. Розрахунок коефіцієнта ведеться за формулою:

$$\text{КСДК} = R_a / R_p, \quad (1)$$

де КСДК - коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості;

R_a – обсяг дебіторської заборгованості підприємства;

R_p – обсяг кредиторської заборгованості підприємства.

Аналіз співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості ТОВ «АСТРА С» за три роки (2013–2015рр.) у представлено у таблиці 2.

Таблиця 2 - Співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості ТОВ «АСТРА С»

Роки	Рекомендоване значення	Загальна сума заборгованості		Співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості	Відхилення від рекомендованого значення
		дебіторська	кредиторська		
2013	0,9–1,0	96	767	0,12	0,88
2014	0,9–1,0	183	279	0,56	0,44
2015	0,9–1,0	968	508	1,9	-0,99

З даних наведених в таблиці 2 можемо зробити висновок:

– в 2013 році коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості становив 0,12 тобто кредиторська заборгованість перевищує дебіторську на 0,88;

– в 2014 році коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості становив 0,56, тобто на 0,44 кредиторська заборгованість перевищує дебіторську;

– в 2015 році коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості становив 1,9, тобто дебіторська заборгованість перевищує кредиторську на 0,99.

Отже, таке співвідношення у 2013-2014 рр. є нераціональним, оскільки кредиторська заборгованість не повинна перевищувати дебіторську заборгованість більше ніж на 10%. А вже у 2015 році ситуація міняється. Зростання дебіторської заборгованості тягне за собою збільшення пов'язаних з нею витрат.

По-перше, це витрати на її утримання, головним чином недоотриманий прибуток від активів, які в ній «заморожені».

По-друге, це витрати, пов'язані з негативним впливом кредитної політики - зростає сума ризиків, що гроші повертатимуться невчасно (фактично тимчасово вилучені з обігу) або й не повертатимуться зовсім.

Отже аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості передбачає всебічну оцінку динаміки, структури, що дозволяє обґрунтувати управлінські рішення щодо розробки та коригування відповідних параметрів кредитної політики підприємства. Сучасними методами оптимізації дебіторської заборгованості є реінвестування, основними формами якого є:

- факторинг, вексельна форма, форфейтинг;
- створення та використання ефективної системи контролю за рухом дебіторської заборгованості та своєчасною інкасацією, контроль організується в загальній системі фінансового контролю на підприємстві як самостійний блок;
- розрахунок планового обсягу фінансових ресурсів, що будуть інвестовані в дебіторську заборгованість.

Висновки. Дебіторська заборгованість має значну питому вагу в складі поточних активів і впливає на фінансовий стан підприємства. Для зовнішніх користувачів інформації також дуже важливий стан дебіторської заборгованості підприємства, так як її зростання завжди свідчить про фінансову нестабільність та погіршення платоспроможності підприємства, внаслідок недоотримання грошових коштів. Крім усього зазначеного відбувається погіршення оборотності грошових коштів. Внаслідок дії цих факторів може збільшуватися кредиторська заборгованість підприємства перед своїми постачальниками (внаслідок недостатньої суми коштів). Погіршення платоспроможності підприємства ставить загрозу, щодо банкрутства підприємства, чи у кращому разі, погіршення результатів діяльності.

Список літератури

1. Білик М. Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств [Текст] / М. Д. Білик // Фінанси України. - Міністерство фінансів України, 12/2003. - № 12. - С. 24 - 36.
2. Блонська В. І. Вдосконалення управління дебіторською заборгованістю торговельних підприємств в умовах дефіциту оборотних коштів [Текст] / В. І. Блонська, Н. Б. Толопка // Наука й економіка. - 2009. - №4 (16). - Т. 2. - С. 65 - 74.
3. Лищенко О. Г. Аналіз дебіторської заборгованості в системі управління підприємством [Текст] / О. Г. Лищенко // Запоріжжя: Гуманіст. - 2009. - №1. - С. 114 - 117.
4. Момот Т. Управление дебиторской задолженностью предприятия [Текст] / Т. Момот // 2003. - № 11 - 12. - С. 97 - 99.
5. Ніколаєнко О. Деякі аспекти аналізу дебіторської заборгованості суб'єктів господарювання [Текст] / О. Ніколаєнко // Підприємство, господарство і право. - К. : Гарантія, 2004. - № 7. - С. 141 - 145.
6. Савчук В.П. Управление финансами предприятия [Текст] / В. П. Савчук. - М. : Бином, лаб. знаний, 2003. - 480 с.

Одержано 25.01.17

УДК 657.631.6

О.О. Смірнова, студ. гр. ФК-15М-1,5*

Кіровоградський національний технічний університет

Економічна сутність та необхідність оцінки фінансового стану підприємства

У статті досліджено сутність та необхідність аналізу фінансового стану підприємств в сучасних умовах. Обґрунтовано необхідність своєчасної оцінки фінансового стану підприємства. Систематизовані трактування поняття «фінансовий стан підприємства» різними науковцями. Розглянуті зміст та завдання оцінки фінансового стану підприємства.

Фінансовий стан підприємства, оцінка фінансового стан підприємства, завдання оцінки фінансового стан підприємства, мета аналізу фінансового стану підприємства

Актуальність теми. В умовах погіршення економічного стану в Україні простежується стійка тенденція до збільшення кількості фінансово неспроможних підприємств. Підприємства постійно перебувають під впливом несприятливих внутрішніх та зовнішніх чинників, які можуть призвести до недостатності активів у ліквідній формі та банкрутства. Сукупність таких наслідків у підприємства негативно впливає на всіх суб'єктів, з якими воно співпрацює - постачальників, фінансово-кредитних установ, інвесторів, працівників, а також на загальний економічний стан економіки країни. Тому сьогодні особливого значення набуває своєчасна й об'єктивна оцінка фінансового стану підприємства, його платоспроможності, ліквідності та фінансової стійкості. Оцінка фінансового стану дає змогу своєчасно виявити слабкі місця та попередити ризик розвитку негативних явищ на підприємстві. Це стає можливо тільки за систематичного забезпечення управлінського персоналу інформацією про поточний рівень фінансової стійкості та здатність підприємства до подальшого розвитку. Така фінансово-аналітична інформація повинна отримуватися за результатами оцінювання фінансового стану підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням трактування поняття «фінансового стану підприємства» присвячено праці: А. М. Поддєрьогіна, Л. Д. Буряк, І. А. Бланка, Г. В. Савицької, М. Н. Крейниної, Є. В. Мних та ін. Але проблема оцінки фінансового стану підприємства потребує подальшого дослідження з огляду на потреби фінансової практики.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сутності фінансового стану підприємства та обґрунтування необхідності оцінки фінансового стану підприємства.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи важливість оцінки фінансового стану підприємства необхідно провести дослідити саме поняття «фінансовий стан підприємства» та його визначення різними спеціалістами. Не зважаючи на його простоту та розповсюдженість, на перший погляд, однозначності тлумачень дотепер не спостерігається. Систематизуємо різні визначення у вигляді табл. 1.

Узагальнюючи усі наведені визначення в табл. 1 зазначимо, що фінансовий стан - це комплексне економічне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансово-економічних відносин підприємства; визначається різноманітними виробничо-господарськими факторами; характеризується системою показників, які

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Мельник Т. А.

відображають формування, наявність, розміщення і виконання фінансових ресурсів підприємства та визначають фінансову конкурентоспроможність підприємства на ринку [2, с. 58].

Таблиця 1 - Визначення змісту поняття «фінансовий стан підприємства»

Автор	Зміст поняття
А.М. Поддєрьогін, Л. Д. Буряк [1, с. 282-283]	Фінансовий стан - комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів.
І.О. Бланк [3, с.476]	Фінансовий стан - рівень збалансованості окремих елементів активів і пасивів підприємства, а також рівень ефективності їх використання.
Г.В. Савицька [4, с. 409]	Фінансовий стан - спроможність фінансувати свою діяльність, тобто характеризується забезпеченістю фінансовими ресурсами, фінансовими взаємовідносинами з іншими фізичними та юридичними особами, платоспроможністю та фінансовою стійкістю
М.Н. Крейніна [5, с.11]	Фінансовий стан - показник економічної діяльності підприємства, що характеризує його ділову активність і надійність.
О.Я. Базилінська [6, с.6]	Фінансовий стан - це сукупність показників, що характеризують наявність, розміщення та використання фінансових ресурсів підприємства
Л.С. Сельвестрова, О.В. Скрипник [7, с.26]	Фінансовий стан - це найважливіша характеристика його ділової активності та надійності, що визначає конкурентоспроможність підприємства, його потенціал в діловому співробітництві, є гарантом ефективності діяльності як самого підприємства, так і його
Г.Б. Поляк [8, с. 27]	Фінансовий стан - це кінцеві результати його діяльності.
Л.О. Коваленко [9, с. 411]	Фінансовий стан - характеристика його фінансової конкурентоспроможності, ефективності використання фінансових ресурсів і капіталу, виконання зобов'язань, перед державою та іншими суб'єктами господарювання.

Аналіз фінансового стану є одним з методів спостереження й пристосування до мінливих умов ринку. Тому об'єктивна оцінка фінансового стану підприємств за виникнення різноманітних форм власності, набуває особливого значення, оскільки жодний власник не повинен нехтувати потенційними можливостями збільшення прибутку (доходу).

Систематичний аналіз ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості необхідний тому, що дохідність будь-якого підприємства, розмір його прибутку багато в чому залежить від його фінансового стану. Фінансова діяльність підприємства має бути спрямована на забезпечення систематичного надходження й ефективного використання фінансових ресурсів, дотримання розрахункової дисципліни, досягнення раціонального співвідношення власних і залучених коштів, фінансової стійкості з метою ефективного функціонування підприємства. Саме цим зумовлюється необхідність і практична значущість систематичної оцінки фінансового стану

підприємства, якій належить суттєва роль у забезпеченні його стабільного фінансового стану.

Зміст аналізу фінансового стану можна визначити такими складовими:

1) функція управління, завдяки чому визначається конкурентоспроможність підприємства;

2) інформаційна система, що виконує функції нагромадження, трансформації та використання інформації фінансового характеру з метою забезпечення життєдіяльності підприємства (в системі інформаційного забезпечення особливе значення мають дані фінансової);

3) метод дослідження, а саме метод оцінювання та прогнозування фінансового стану підприємства на підставі його фінансової звітності.

Одні науковці до основних завдань аналізу фінансового стану підприємства відносять:

– загальне оцінювання фінансового стану підприємства (фінансова стійкість, платоспроможність, ліквідність, рентабельність, грошові потоки, ефективність використання капіталу, забезпечення підприємства фінансовими ресурсами, кредитоспроможність підприємства, леверидж, оцінювання позицій підприємства на фінансову ринку та кількісне оцінювання його конкурентоспроможності);

– виявлення змін у фінансовому стані в просторі та часі;

– виявлення основних факторів, що спричинили зміни у фінансовому стані;

– прогноз основних тенденцій у фінансовому стані.

Інші науковці до задач аналізу фінансового стану підприємства відносять загальну оцінку фінансового стану, перевірку витрат засобів за цільовим призначенням, виявлення причин фінансових ускладнень, можливостей поліпшення використання фінансових ресурсів, прискорення обороту засобів і зміцнення фінансового положення.

Висновки. Необхідність та значення оцінки фінансового стану підприємства зумовлені потребою систематичного аналізу та вдосконалення роботи за ринкових відносин, переходу до самоокупності, самофінансування, потребою в поліпшенні використання фінансових ресурсів, а також пошуком резервів зміцнення фінансової стабільності підприємства.

Таким чином необхідність своєчасної оцінки фінансового стану підприємства є очевидною. Тому, що успішне функціонування підприємства може здійснюватись лише з допомогою своєчасної, об'єктивної оцінки фінансового стану. Отже, запорукою стабільної та рентабельної діяльності підприємства, що забезпечує сталий розвиток і стійке становище в сучасних умовах, є належно організована система і якісне проведення оцінки його фінансового стану.

Список літератури

1. Фінанси підприємств: Підручник / Поддєрьогін А. М., Буряк Л. Д., Нам Г.Г., Павліковський А.М. та ін. [Текст] / А. М. Поддєрьогін (наук.ред.). - 7-ме вид., перероб. та доп. - К.: КНЕУ, 2008. - 552 с.
2. Семенович Т.А. Економічний зміст фінансового стану підприємства / Т. А. Семенович // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: Економічні науки, вип. 7, ч. III.- Кіровоград: КНТУ, 2005. - С. 56-61.
3. Бланк И.А. Управление финансовыми ресурсами. [Текст] / И. А. Бланк - М.: Омега-Л, ООО «Эльга», 2011. - 768 с.
4. Савицкая Г.В. Экономический анализ: Учебник [Текст] / Г.В. Савицкая. - 14-е изд., перераб. и доп. - М.: НИЦ ИНФРА-М, 2013. - 649 с.
5. Крейнина М.Н. Анализ финансового состояния и инвестиционной привлекательности акционерных обществ в промышленности, строительстве и торговле [Текст] / М.Н. Крейнина. - М.: Дело и сервис, 2010. - 256с.
6. Базилінська О.Я. Фінансовий аналіз теорія та практика: Навчальний посібник [Текст] / О.Я.Базилінська 2-е видання, 2011- 325 с.

7. Фінансовий аналіз: Навчально-методичний посібник [Текст] / Сельвестрова Л.С., Скрипник О.В. за заг. ред. Безрутенка С.М. ; М-во внутрішніх справ України ; Нац. акад. внутрішніх справ, 2012-274 с.
8. Поляк Г.Б. Фінанси. Учебник [Текст] / Г.Б. Поляк 3-е изд., перераб. и доп. - М.: 2008. - 703 с.
9. Коваленко Л.О. Фінансовий менеджмент: Навч. посібник./ Коваленко Л.О., Ремньова Л.М. -3-те вид., перероб. і доп. - К.: Знання, 2008. - 483 с.

Одержано 25.01.17

УДК 657

В.І. Шкатуляк, студ. гр. ОА – 15МЗ *

Кіровоградський національний технічний університет

Проблемні питання організації та методики проведення інвентаризації на сільськогосподарських підприємствах

У статті досліджено проблемні питання організації та методики проведення інвентаризації на сільськогосподарських підприємств. Обґрунтована необхідність проведення інвентаризації земель **інвентаризація, сільськогосподарське виробництво, організація, методика проведення інвентаризації, інвентаризація земель**

Постановка проблеми та її актуальність. В умовах ринкової економіки існує потреба у нових підходах до здійснення господарської діяльності підприємства. Основою для прийняття оперативних і стратегічних управлінських рішень є повна, правдива та всебічна інформація про економічний стан підприємства, джерелом якої виступають дані бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Проте внаслідок існування як об'єктивних, так і суб'єктивних причин виникають розбіжності між даними обліку і фактичною господарською діяльністю, і, як наслідок, відбувається викривлення показників звітності підприємств.

Належним чином організований поточний облік дозволяє постійно слідкувати за змінами в господарській діяльності підприємства та своєчасно повідомляти як про позитивні тенденції, так і про негативні явища. Але абсолютно точної картини ні поточний облік, ні складений на підставі його даних зведений облік не гарантують. Відбувається це з таких причин: непомічені й невиявлені зміни в кількісних та якісних характеристиках запасів, розбіжності та суперечки з приводу розрахунків з контрагентами, окремих вимог і зобов'язань, витрачання запасів без документального оформлення, порушення діючих правил приймання, зберігання та відпуску матеріальних цінностей, недоліки у підборі матеріально відповідальних осіб та встановленні контролю за їх роботою.

Внаслідок наведених вище причин облікова інформація не повністю відповідає дійсній наявності активів та реальності зобов'язань, тобто її не можна використовувати в оперативному управлінні при прийнятті рішень та при формуванні фінансової звітності.

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Кононенко Л.В.

Забезпечити достовірність показників обліку і запобігти можливим відхиленням покликана інвентаризація – один із найважливіших елементів методу бухгалтерського обліку. Вона забезпечує перевірку і документальне підтвердження достовірності даних бухгалтерського обліку про наявність, стан та оцінку матеріальних і нематеріальних активів, іншого майна, капіталу, інвестицій, розрахунків, резервів і зобов'язань. Її проведення дає змогу з'ясувати розходження між даними бухгалтерського обліку та фактичною наявністю, перевірити повноту документального оформлення і відображення в обліку господарських операцій, підтвердити реальність показників звітності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження історичних витоків інвентаризації є важливою передумовою розробки теоретичних засад інвентаризації як елементу методу обліку і методичного прийому контролю, напрацювання нових підходів до практичного здійснення інвентаризаційного процесу. Питанню інвентаризації в своїх працях приділяли увагу такі вчені, як Лука Пачолі, Доменіко Манчині, Ян Імпін, Вольфганг Швайкер-старший, Валентин Менгер та інші. Інвентаризація того часу носила дискретний характер і проводилась працівниками обліку, які визначали залишок запасів в натурі і не мали уявлення про обліковий залишок. Найбільш вагомий внесок у розвиток теорії інвентаризації за останні 50 років зробили В.Д. Андреев, І.А. Белобжецький, М.Т. Білуха, Ф.Ф. Бутинець, Й.Я. Даньків, М.Я. Дем'яненко М.І. Камлик, М.І. Карауш, Л.М. Крамаровський, Н.В. Кужельний, В.М. Мурашко, П.П. Німчинов, В.Ф. Палій, Я.В. Соколов, В.К. Радостовець, В.В. Сопко, Н.М. Ткаченко, Н.В. Чебанова, О.А. Шпіг, М.Я. Штейнман, Сук Л., Сук П., Дзюба Н., Білова Н., Пархоменко Н. та інші. Дослідження цих авторів охоплюють окремі питання теорії і практики інвентаризації.

Незважаючи на значний науковий внесок науковців у цій сфері, питання організації та методики інвентаризаційного процесу сільськогосподарських підприємств є найбільш дискусійним, потребує подальших досліджень, започаткування пошуку нових підходів і напрямів та вдосконалення наявних.

Метою написання статті є дослідження проблемних питань організації та методики проведення інвентаризації на сільськогосподарських підприємств

Виклад основного матеріалу. Інвентаризація включає набір технічних прийомів, які дозволяють виконати поставлені перед нею завдання і, як наслідок, вирішити багато складних проблем в практичній діяльності суб'єктів господарювання. Однак, незважаючи на це, стан інвентаризаційної роботи на сільськогосподарських підприємствах свідчить про її достатньо низький рівень та наявність ряду недоліків та порушень при здійсненні інвентаризації.

Взагалі оцінюючи реальний стан інвентаризаційної роботи суб'єктів господарювання на селі, крім її формальності варто також відзначити ще й такі типові недоліки та негативні моменти:

1) відсутність належного планування інвентаризаційного процесу та недотримання загального порядку здійснення інвентаризації, який визначено чинними законодавчо-нормативними актами;

2) на багатьох підприємствах не приймається та не затверджується у встановленому порядку рішення про проведення інвентаризації, створення інвентаризаційних комісій, регулювання та відображення в обліку результатів інвентаризації;

3) в переважній більшості випадків ще до початку інвентаризації заповнюються інвентаризаційні описи (акти інвентаризації), що в значній мірі сприяє її формальному проведенню та суперечить методиці її здійснення;

4) мають місце порушення при документальному оформленні інвентаризації, зокрема на багатьох підприємствах не складаються порівняльні відомості, протоколи інвентаризаційних комісій, акти контрольних перевірок інвентаризації, річні відомості інвентаризації та ін. Багато в чому недоліки при складанні інвентаризаційних документів зумовлює відсутність або недостатня відповідність потребам практики документального забезпечення інвентаризації, що вимагає розробки конкретних пропозицій з його покращення;

5) існують окремі випадки непроведення обов'язкової інвентаризації перед складанням річної фінансової звітності або ж неповного охоплення нею всіх активів, власного капіталу та зобов'язань підприємства;

6) на деяких підприємствах взагалі не здійснюється інвентаризація певних видів активів та зобов'язань, наприклад: земельних ділянок, дебіторської та кредиторської заборгованостей, сільськогосподарської продукції, а також активів і зобов'язань позабалансового обліку, в тому числі орендованого майна;

7) в процесі проведення інвентаризації на великій кількості суб'єктів господарювання не здійснюються інвентаризаційні процедури з визначення фактичного стану та перевірки правильності оцінки об'єктів інвентаризації. Це робить неможливим повне виконання всіх завдань інвентаризації та ставить під сумнів достовірність її результатів;

8) низький професійний та кваліфікаційний рівень членів інвентаризаційних комісій не дозволяє забезпечити ефективність та раціональність інвентаризаційного процесу.

Необхідно однак відзначити, що основні причини незадовільного стану інвентаризаційної роботи на сільськогосподарських підприємствах, які впливають із викладеного, носять переважно об'єктивний характер і включають:

- недосконалість існуючих законодавчо-нормативних актів, що регулюють проведення інвентаризації, їх невідповідність новим вимогам реформованого бухгалтерського обліку;

- неналежне документальне забезпечення інвентаризаційного процесу, в тому числі відсутність затверджених форм документів з інвентаризації окремих об'єктів (земельних ділянок, власного капіталу, активів і зобов'язань позабалансового обліку та інших);

- недоліки в методичному забезпеченні інвентаризації та відсутність науково обґрунтованої методики інвентаризації земельних ділянок, власного капіталу, дебіторської та кредиторської заборгованості, орендованого майна тощо.

Все це автоматично призводить до виникнення суб'єктивних причин неналежного здійснення інвентаризаційного процесу, основною серед яких є недостатня увага до проведення інвентаризацій керівників, власників та інших посадових осіб суб'єктів господарювання. При цьому втрачається можливість застосування достатньо ефективного та порівняно дешевого інструменту забезпечення достовірності даних бухгалтерського обліку і фінансової звітності, збереження майна. Це свідчить про формальне ставлення до проведення інвентаризації на більшості сільськогосподарських підприємствах.

При цьому не виконуються важливі завдання, які покликана вирішувати інвентаризація як елемент методу обліку і методичний прийом контролю:

- перевірка реальної вартості зарахованих на баланс активів, власного капіталу та зобов'язань;

- перевірка фактичного стану активів і зобов'язань;

- виявлення матеріальних цінностей, які частково втратили свою первісну вартість.

Невиконання вказаних завдань призводить до штучного заниження значення інвентаризації. Не проводячи при здійсненні інвентаризації відповідних процедур з перевірки фактичного стану та оцінки активів, власного капіталу та зобов'язань, підприємства добровільно лишаять себе важливого, надійного, а головне доступного джерела інформації, яка є основою для приведення у відповідність облікових оцінок і реальної вартості майна, що перебуває у їх власності.

Така ситуація частково пояснюється складністю проведення при інвентаризації перевірки правильності оцінки. Незважаючи на закріплення в Законі про бухгалтерський облік [1] та Положенні № 879 [2] завдань інвентаризації щодо перевірки правильності оцінки та визначення реальної вартості активів та зобов'язань, на даний час відсутній механізм їх реалізації на практиці.

Тому при інвентаризації не завжди можливою є достовірна оцінка об'єктів обліку, оскільки її проведення може призвести до кардинального ускладнення інвентаризаційного процесу і значного зростання витрат на його здійснення. Разом з цим набір технічних прийомів інвентаризації дозволяє без додаткових витрат провести перевірку правильності визнання активів, власного капіталу і зобов'язань, сформувати інформаційну базу для перевірки облікових оцінок та визначити підстави для їх подальшого перегляду. Можливість цього передбачено пунктом 6 П(С)БО 6 „Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах” у разі зміни обставин, на яких базувались ці оцінки, або отриманні додаткової інформації.

Крім цього, інвентаризація дозволяє прослідкувати за зміною справедливої вартості активів підприємства (основних засобів, нематеріальних активів, запасів) і прийняти рішення щодо доцільності їх переоцінки у відповідності до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку (пункт 16 П(С)БО 7 „Основні засоби” [7] пункт 19 П(С)БО 8 „Нематеріальні активи” [3] пункти 24-28 П(С)БО 9 „Запаси” [4].

За допомогою інвентаризації можна також встановити існування окремих ознак можливого зменшення корисності активу згідно з П(С)БО 28 „Зменшення корисності активів”.

Об'єктивною проблемою, яка існує при перевірці стану і оцінки активів підприємства, зокрема основних засобів, є достатня складність визначення їх реальної залишкової вартості та зносу. В цьому випадку доцільно при здійсненні інвентаризації визначати процент зносу того чи іншого об'єкта основних засобів, виходячи із дослідження інвентаризаційною комісією його фактичного технічного стану в цілому, його конструктивних елементів та строку служби. Аналогічно при перевірці стану і оцінки запасів варто визначати процент втрати первісної вартості запасів. Отримані таким чином дані про процент зносу основних засобів та процент втрати первісної вартості запасів є необхідною підставою та основою для подальшого визначення справедливої вартості таких об'єктів компетентними спеціалістами.

Також можна відзначити, що на сільськогосподарських підприємствах не завжди здійснюється інвентаризація активів і зобов'язань, облік яких ведеться на позабалансових рахунках. Що значно збільшує ймовірність викривлення інформації про наявність та рух майна, яке не належить підприємству, проте тимчасово знаходиться в його користуванні або розпорядженні.

Ігнорування інвентаризації об'єктів позабалансового обліку може призвести до безконтрольного використання і розкрадання активів на відповідальному зберіганні (сировини та матеріалів, прийнятих для переробки, товарів на комісії та інших), орендованих необоротних активів, неправомірного використання з метою зловживання

бланків суворого обліку, виникнення суперечностей з контрагентами, матеріально відповідальними особами.

На наш погляд особливої уваги набуває проблема під впливом того, що на сільськогосподарських підприємствах не проводиться інвентаризація орендованого майна.

Існують випадки, коли в договорі на оренду чи безоплатне використання майна передбачено можливість контролю з боку власника за його наявністю і станом. Такий контроль здійснюється здебільшого в кінці року уповноваженою особою власника та представниками підприємства саме за результатами інвентаризації і полягає в:

- порівнянні переліків наявного та зазначеного в договорі майна;
- встановлення випадків погіршення технічного стану об'єкта оренди, їх причин та ступеня вини орендаря;
- визначення майна, що може бути списано тощо.

Незважаючи на всі виявлені недоліки в практиці проведення інвентаризації, вона безперечно залишається надзвичайно важливим і перспективним засобом вирішення багатьох складних проблем, які постають перед сільськогосподарськими підприємствами України.

На даний час в державі досить поширеними є процеси, пов'язані з реорганізацією суб'єктів господарської діяльності на селі. Це зумовлено необхідністю пошуку, створення та утвердження нових моделей господарювання, які б сприяли виходу сільського господарства з глибокої соціально-економічної кризи, забезпеченню ефективності його розвитку. Такі перетворення здебільшого полягають у зміні організаційно-правових форм, форм власності, складу учасників та засновників сільськогосподарських підприємств. Тобто в їх основу закладене реформування майнових та земельних відносин на селі. Одночасно з'являється гостра потреба розробки дієвих механізмів, які б забезпечили законність, відкритість, прозорість, соціальну спрямованість та справедливість соціально-економічних перетворень, що відбуваються у ході реорганізації.

Необхідною вихідною базою будь-якої реорганізації, а також вагомою передумовою виконання наведених вище вимог до її здійснення є наявність повної, достовірної та неупередженої інформації про наявність і стан активів, власного капіталу та зобов'язань підприємства. Тому, поряд із даними бухгалтерського обліку, важливим джерелом такої інформації виступають результати інвентаризації.

Звичайно, що крім розв'язання складних галузевих проблем сільського господарства інвентаризація дозволяє також усунути недоліки у веденні бухгалтерського обліку, які можуть виникнути на будь-яких підприємствах. Яскравим прикладом цього може бути той факт, що за результатами інвентаризації можна перевірити чи правильно відображаються на рахунках обліку і класифікуються активи, власний капітал та зобов'язання суб'єкта господарювання. Здійснення такої роботи проходить не стільки в процесі інвентаризації, скільки після її завершення, коли працівники бухгалтерії за інвентаризаційними документами встановлюють правильність відображення активів, власного капіталу та зобов'язань на відповідних рахунках обліку, а також в балансі підприємства.

У відповідності із Законом України „Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” (зі змінами та доповненнями) [1], з метою забезпечення достовірності бухгалтерського обліку та фінансової звітності підприємства та організації зобов'язані проводити інвентаризацію активів та зобов'язань, основною метою якої є перевірка і документальне підтвердження їх фактичної наявності, стану та сприяння їх належного зберігання.

В процесі інвентаризації перевіряються та документально підтверджуються не лише наявність майна, зобов'язань, земельних ділянок, їх стан, але й їх оцінку.

Особливо актуальним постало питання техніки і методики проведення інвентаризації для сільськогосподарських підприємств після проведення їх реформування. Не секрет, що у переважній більшості випадків керівники невеликих приватних сільськогосподарських підприємств не зацікавлені у дієвому контролі, мотивуючи тим, що вони самостійно без допомоги внутрішніх, тим паче, зовнішніх контролерів можуть контролювати виробничо-фінансову діяльність підприємства. Тому роль інвентаризації у сільськогосподарських підприємствах на даний час суттєво послабилася. Як правило, функції з проведення інвентаризації покладені на органи внутрішньогосподарського контролю, якими можуть бути ревізійні комісії, служби внутрішнього аудиту, облікова служба, тощо.

Реформування колишніх колективних аграрних підприємств зумовило пошук, створення та утвердження нових моделей господарювання, які сприяли б виходу сільського господарства з глибокої соціально-економічної кризи, забезпеченню ефективності його розвитку. Такі перетворення, здебільшого, полягають у зміні організаційно-правових форм, форм власності, складу учасників та засновників сільськогосподарських підприємств. Тобто, в їх основу закладене реформування земельних відносин на селі.

Визначальною проблемою реформування сільського господарства в Україні виступає розвиток земельних відносин на основі приватної власності на землю та запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення. При цьому, вже нині існує необхідність забезпечення належного обліку земельних ресурсів, контролю за їх наявністю, станом та використанням.

Крім того, останнім часом особливої гостроти набула проблема, пов'язана із поширеними випадками самовільного зайняття сторонніми особами земельних ділянок сільськогосподарських підприємств та їх використання без правовстановлюючих документів. Це свідчить про недоліки в організації і веденні обліку та контролю земельних ділянок, оскільки облікові дані про їх наявність не відповідають фактичним.

У такий спосіб, із господарського обороту сільськогосподарських підприємств в сукупності випадають значні площі земель, що призводить до таких негативних наслідків:

- зменшення обсягів виробленої сільськогосподарської продукції та виникнення фінансових втрат;
- викривлення в сторону зменшення показників ефективності використання земель, наприклад, урожайності;
- неправильне визначення собівартості окремих видів виробленої сільськогосподарської продукції, оскільки на собівартість культур, вирощених на фактично відсутніх в підприємства землях списуються витрати на посівні матеріали, добрива, паливо, зарплату робітникам по обробітку та інше.

Все це відбувається внаслідок таких причин:

- недостатнього нормативного регламентування порядку здійснення інвентаризації земельних ділянок;
- відсутності розробленої методики інвентаризації землі;
- неналежного документального забезпечення інвентаризації землі;
- байдужого ставлення керівників, головних бухгалтерів та інших посадових осіб підприємств до проведення інвентаризації взагалі і інвентаризації землі зокрема.

Саме тому існує достатньо велика потреба у більш детальному вивченні стану цієї ділянки інвентаризаційної роботи в сільськогосподарських підприємствах,

покращенні методики проведення інвентаризації землі та розробки відповідних інвентаризаційних документів.

Варто відзначити, що в основному нормативному акті, який регулює порядок здійснення інвентаризації – Положення № 879 [2] – прямо не згадується про інвентаризацію земельних ділянок, але вказується на необхідність проведення інвентаризації нерухомих об'єктів основних фондів (до їх складу можемо віднести і земельні ділянки) не менше одного разу на три роки.

В підпункті 1.4 Методичних рекомендацій з інвентаризації конкретизується перелік нерухомих об'єктів основних засобів, до яких включаються земельні ділянки, і визначається аналогічна періодичність їх інвентаризації – один раз на три роки. Також передбачається необхідність перевірки при інвентаризації земельних угідь наявності установчих документів, договорів оренди, на право власності або сертифікатів і інших документів, що засвідчують право власності чи користування земельними ділянками. Тут же обумовлюється проведення інвентаризації земельних ділянок в розрізі видів сільськогосподарських угідь: рілля, пасовища, сіножаті, ліси, водойми, землі запасу тощо.

Дане нормативне регулювання інвентаризації землі не в достатній мірі розкриває порядок її здійснення. При цьому залишається поза увагою необхідність перевірки при інвентаризації кількісних і вартісних показників земельних ділянок як об'єкту обліку. Перш за все при розробці методики здійснення інвентаризації земель сільськогосподарського призначення необхідно з'ясувати, які саме угіддя включаються до їх складу, оскільки від їх характеристик і особливостей буде залежати порядок проведення перевірки.

Відповідно до Земельного кодексу України землі сільськогосподарського призначення поділяються на дві категорії:

- сільськогосподарські угіддя (рілля, багаторічні насадження, сіножаті, пасовища та перелоги);
- несільськогосподарські угіддя (господарські шляхи і прогони, полезахисні лісові смуги та інші захисні насадження, крім тих, що віднесені до земель лісового фонду, землі під господарськими будівлями і дворами, землі тимчасової консервації тощо).

На наш погляд найважливішим і найбільш складним моментом, який є визначальним при розробці порядку проведення інвентаризації землі виступає визначення переліку показників, які необхідно, а головне можливо перевірити під час інвентаризації, основним з яких є вартісна оцінка землі.

Земля виступає особливим об'єктом обліку з певними властивими тільки їй характеристиками, що вимірюються у кількісних і якісних показниках, а також має вартісну оцінку. І якщо при проведенні інвентаризації є перевірка фактичної наявності земельних ділянок шляхом обміру їх площі та виявлення і дослідження документів, що підтверджують законність права власності чи права користування ними, то значно складнішою і не такою однозначною виглядає процедура перевірки грошової оцінки землі. Це, насамперед, пояснюється тим, що на вартість земельної ділянки впливає багато факторів, до яких відносять: просторові, ринкові, правові, кількісні, якісні та економіко-технологічні. При цьому вивчення і встановлення інвентаризаційною комісією ступеня впливу більшості з цих факторів на вартість земельної ділянки з метою перевірки правильності її визначення виглядає неможливим.

Крім того, неможливість визначення грошової оцінки земель під час проведення інвентаризації зумовлює той факт, що згідно з статтею 6 Закону України „Про оцінку земель” оціночну діяльність в Україні у сфері оцінки земель можуть здійснювати лише

ті фізичні і юридичні особи, які мають у своєму складі або ж самі є оцінювачами з експертної грошової оцінки земельних ділянок та отримали у встановленому законом порядку ліцензію на виконання землеоціночних робіт.

Отже, під час проведення інвентаризації перевірка оцінки землі полягає в наступному:

- встановленні наявності та правильності оформлення технічної документації з нормативної грошової оцінки і звіту з експертної грошової оцінки земель;
- перевірці правильності відображення в бухгалтерському обліку і балансі підприємства земель у відповідності до їх експертної грошової оцінки;
- перевірці правильності використання для розрахунку земельного податку нормативної грошової оцінки;
- виявленні явної невідповідності проведеної оцінки земель з їх фактичними характеристиками.

Взагалі ж, при проведенні інвентаризації земельних ділянок в сільськогосподарських підприємствах необхідно:

- перевірити наявність і правильність оформлення документів, які підтверджують:

а) право власності на земельні ділянки (державні акти на право власності на землю);

б) право користування земельною ділянкою (державні акти на право постійного користування землею);

в) законність оренди землі (договори оренди землі, земельного паю, виписки із земельно-кадастрової книги місцевих Рад народних депутатів);

- перевірити правильність облікових даних щодо площі, розташування та стану земельних ділянок;

- перевірити дотримання цільового призначення земельних ділянок;

- по можливості виявити зміни якісних характеристик земель.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведена оцінка стану інвентаризаційної роботи на сільськогосподарських підприємствах дозволила встановити ряд основних недоліків, які мають місце при здійсненні інвентаризації на практиці. Це дослідження є важливим з огляду на те, що його результати є основою для подальшої розробки дієвих кроків, направлених на підвищення загального рівня інвентаризаційної роботи, зокрема:

- вдосконалення законодавчо-нормативної бази, що регулює проведення інвентаризації;

- покращення документального забезпечення та методики здійснення інвентаризації;

- розробку засобів контролю за якістю і ефективністю процесу інвентаризації та інше;

усвідомлення власниками, керівниками, головними бухгалтерами та іншими посадовими особами підприємств важливості інвентаризаційного процесу.

Здійснення інвентаризації землі є однією із важливих складових забезпечення системного обліку і контролю операцій із земельними ділянками, яка позитивно впливає на роботу сільськогосподарських підприємств в цілому. Саме тому існує достатньо велика потреба у більш детальному вивченні стану цієї ділянки інвентаризаційної роботи в сільськогосподарських підприємствах, покращенні методики проведення інвентаризації землі та розробки відповідних інвентаризаційних документів.

Список літератури

1. Закон України „Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16.07.1999 р. № 996-XIV.
2. Положення про інвентаризацію активів та зобов’язань, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 02.09.2014 р. № 879.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 „Нематеріальні активи”, затверджено наказом Міністерства фінансів України від 18.10.1999 р. № 242.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 „Запаси”, затверджено наказом Міністерства фінансів України від 20.10.1999 р. № 246. 194
5. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій підприємств і організацій та Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджені наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291.
6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 „Витрати”, затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31.12.1999 р. № 318.
7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 „Основні засоби”, затверджено наказом Міністерства фінансів України від 27.04.2000 р. № 92.
8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 30 „Біологічні активи”, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 18.11.2005 р. № 790. 195

Одержано 25.01.17

УДК 342.951

В.П. Кравченко, доц., канд. екон. наук, О.Б. Поперечний, магістр гр. ФК-15М3
Кіровоградський національний технічний університет

Удосконалення системи валютного контролю АТ «Райффайзен банк Аваль»

Дана стаття присвячена дослідженню здійснення комерційними банками України валютних операцій. У статті розглянуто основні проблеми контролю валютних операцій. Проаналізована валютна політика комерційних банків. Розкрито основні проблеми валютного контролю та запропоновано удосконалену систему контролю за валютними операціями.

банк, валюта, валютні операції, комерційні банки, система контролю

Актуальність. Валютним операціям банку, насамперед, притаманні валютні ризики впливу змін валютних курсів та ризики недотримання вимог законодавчих та нормативних актів, щодо валютних операцій. Тому організація контролю операцій з іноземною валютою займає провідне місце в фінансовій політиці банків. Від правильної організації валютного контролю залежить прибутковість комерційних банків. В умовах кризової ситуації в банківській системі України тематика організації валютного контролю є надзвичайно актуальною.

Аналіз останніх наукових досліджень публікацій. Теоретичні і практичні дослідження регулятивного впливу валютного контролю на економіку України висвітлені в роботах таких учених-економістів як С.Я. Боринець, О.І. Бутук, О. Дзюблюк, Л.М. Кравченко, В.І. Міщенко, З.В. Михайлов, Є.В. Савельєв та ін. Проте

деякі питання, пов'язані з організацією валютного контролю на практиці, потребують подальшого вивчення.

Мета роботи. Вивчення і аналіз діяльності комерційних банків України у сфері здійснення валютних операцій та внутрішньої системи валютного контролю, а також обґрунтування на цій основі окремих висновків і пропозицій, щодо вдосконалення діючої практики системи валютного контролю на прикладі АТ «Райффайзен банк Аваль».

Об'єкт дослідження. Система контролю валютних операцій комерційних банків України.

Результати дослідження. Валютний контроль є однією із найважливіших сфер фінансової діяльності, оскільки з його допомогою банк може протидіяти незаконним операціям.

Валютним операціям банку, насамперед, притаманні валютні ризики (внаслідок відкритих валютних незахеджованих позицій в окремих валютах, впливу змін валютних курсів) та ризики недотримання вимог законодавчих та нормативних актів щодо валютних операцій. Банк зобов'язаний відповідно до «Положення про валютний контроль», виконувати функції агента валютного контролю, а саме запобігати проведенню резидентами та нерезидентами незаконних валютних операцій через банк та своєчасно інформувати відповідні державні органи про порушення резидентами і нерезидентами законодавства, пов'язаного з проведенням ними валютних операцій.

Відповідальність за порушення правил ведення валютних операцій викладена у ст.162 «Кодексу України про адміністративні порушення», ст. 16 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю», ст. 1- 4 Закону України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті», в п.1.2, 2.1-2.10 «Положення про валютний контроль» та в ін. [1,2,3].

В цілому, межі відповідальності банку за порушення вимог валютного законодавства, за невиконання функцій агента валютного контролю варіюють від штрафних санкцій до позбавлення банку генеральної ліцензії [7].

До контролю залучаються:

- відповідальні виконавці в межах своїх повноважень (які власне і проводять валютну операцію) - під час проведення попереднього та поточного контролю, а саме працівники відділів валютних операцій, кредитних відділів, відділів платіжних карток, залучення коштів від населення, операційних відділів, касири та ін.);

- завідувач касою, заступник головного бухгалтера і начальники відповідних відділів банку, які на систематичній основі повинні проводити перевірки стану обліково-операційної роботи;

- працівники відділу бухгалтерського обліку (бек-офіс);

- відповідальний працівник за фінансовий моніторинг;

- інші працівники, що залучаються до контролю, в тому числі адміністратори локальної комп'ютерної мережі банку, працівники відділів служби внутрішнього аудиту.

Додатковому контролю повинні підлягати операції з підвищеним ризиком, а саме валютні касові операції, розрахункові операції на значні суми (наприклад більше 50 тис. грн.), у неконвертованих валютах, тощо [2].

Розглянемо систему валютного контролю в банках України на рис 1.

Рисунок 1 - Система валютного контролю в банківських установах

Система контролю валютних операцій складається з наступних етапів:

1. Кабінет Міністрів України виступає як законодавчий орган який за допомогою декретів та законів надає повноваження НБУ:

- Декрет Кабінету Міністрів України Про систему валютного регулювання і валютного контролю. Цей Декрет установлює режим здійснення валютних операцій на території України, визначає загальні принципи валютного регулювання, повноваження державних органів і функції банків та інших фінансових установ України в регулюванні валютних операцій, права й обов'язки суб'єктів валютних відносин, порядок здійснення валютного контролю, відповідальність за порушення валютного законодавства [1].

2. Національний банк згідно закону «Про Національний Банк України» має одну із функцій банківського врегулювання, яка полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначає загальні принципи банківської діяльності, розробляє порядок здійснення банківського нагляду та відповідальність за порушення банківського законодавства. З метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників та кредиторів банку [4].

3. Функції НБУ. Згідно законодавчої бази Національний банк України проводить діяльність у сфері валютного регулювання:

- здійснює валютну політику виходячи з принципів загальної економічної політики України;
- складає разом з Кабінетом Міністрів України платіжний баланс України;

- контролює дотримання затвердженого Верховною Радою України ліміту зовнішнього державного боргу України; визначає у разі необхідності ліміти заборгованості в іноземній валюті уповноважених банків нерезидентам;
- видає у межах, передбачених цим Декретом, обов'язкові для виконання нормативні акти щодо здійснення операцій на валютному ринку України;
- нагромаджує, зберігає і використовує резерви валютних цінностей для здійснення державної валютної політики;
- видає ліцензії на здійснення валютних операцій та приймає рішення про їх скасування;
- установлює способи визначення і використання валютних (обмінних) курсів іноземних валют, виражених у валюті України, курсів валютних цінностей, виражених у іноземній валюті або розрахункових (клірингових) одиницях, згідно Декрету;
- установлює за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері статистики, єдині форми обліку, звітності та документації про валютні операції, порядок контролю за їх достовірністю та своєчасним поданням.

4. Центральний офіс АТ «Райффайзен банк Аваль». Центральний офіс – представник банку на території України згідно чинного законодавства вважаться уповноваженою фінансовою установою і несе відповідальність за виконання та дотримання нормативних документів які надходять від НБУ. Центральний офіс виконує функції зовнішнього та внутрішнього контролю комерційних банків України [5].

5. Функції центрального офісу АТ «Райффайзен банк Аваль»:

Функціями внутрішнього контролю центрального офісу є розробка:

- нормативних документів;
- посадових інструкцій;
- аудиторські перевірки відділень та обласних дирекцій;
- встановлення лімітів для обласних дирекцій.

Функціями зовнішнього контролю центрального офісу є:

- отримання результатів моніторингу;
- прогнозування курсу іноземних валют;
- формування висновку про зони ризику валютних операцій.

6. Обласна дирекція АТ «Райффайзен банк Аваль» – це підрозділ що слідкує за виконанням функції внутрішнього контролю і доносить до відділень банку нормативну базу.

Основними функціями контролю в обласній дирекції АТ «Райффайзен банк Аваль» є:

- аудиторські перевірки відділень;
- встановлення лімітів для відділень (ліміт готівки в касі);
- проведення контролю щодо дотримання лімітів відділень. Після завершення банківського дня касиром формується електронний пакет документів в якому надається інформація про залишки готівки в касі.

1. Відділення банку АТ «Райффайзен банк Аваль» – це структурний підрозділ, який здійснює укладення, підписання договорів, проведення розрахунково-касового обслуговування клієнтів в тому числі валютних операцій.

- Валютні операції, які проводить відділення АТ «Райффайзен банк Аваль»: обмін валюти; валютні депозити; видача готівки з поточних рахунків; готівкові перекази.

Внутрішній валютний контроль здійснюється відділенням банку згідно з нормативними документами ЦО АТ «Райффайзен банк Аваль» (табл.1).

Таблиця 1 - Внутрішні нормативні документи з валютного контролю АТ «Райффайзен банк Аваль» [5]

Назва документа	Сфера регулювання (фіз. особи, юр.особи)	Відповідальний підрозділ за супроводження	Операції, на які розповсюджуються	Основні норми
Технологічна карта про здійснення валютно-обмінних операцій	Фіз. особи	Центральний офіс	Готівкові валютно-обмінні операції	Продаж 12000 тис грн. в еквіваленті в валюті на один паспорт
Інструкція про порядок видачі готівкових коштів платіжних карток Visa, Visa Electron, MasterCard, Maestro	Фіз. особи, юр. особи	Центральний офіс	Видача іноземної валюти	Видача 50000 тис. грн. в еквіваленті в валюті
Стандарт продукту «Грошові перекази за системою «Вестерн Юніон»	Фіз. особи	Департамент приватного банкінгу (ЦО)	Грошові перекази	15000 тис. грн. в еквіваленті
Стандарт продукту «Грошові перекази через МПС «Юністрім»	Фіз. особи	Департамент продуктів для приватних клієнтів (ЦО)	Грошові перекази	

2. Структурний підрозділ проводить перевірку можливого виконання валютних операцій. Якщо проведення операцій є можливим то касир\менеджер, уповноважений їх провести, якщо ні то клієнту відмовляють.

Приклад валюто - обмінних операцій відділення АТ «Райффайзен банк Аваль» зображено на рис. 2. На якому надаються етапи проведення операцій де можуть бути здійсненні порушення касиром/менеджером - купівлі/продажу іноземної валюти, в результаті яких банк може нести збитки.

Розглянемо внутрішню систему валютного контролю:

7.1. Каса відділення починає операційний день з 09.00 і встановлює курси які надані ЦО АТ «Райффайзен банк Аваль» на поточний банківський день в 08:00 годин ранку.

7.2. На касі проводиться валюто-обмін о 09:40 по курсу встановленому в 08:00.

7.3. Перевіряється відповідність технологічній картці (див. табл.1).

На цьому етапі проведення валютної операції може виникнути дві ситуації:

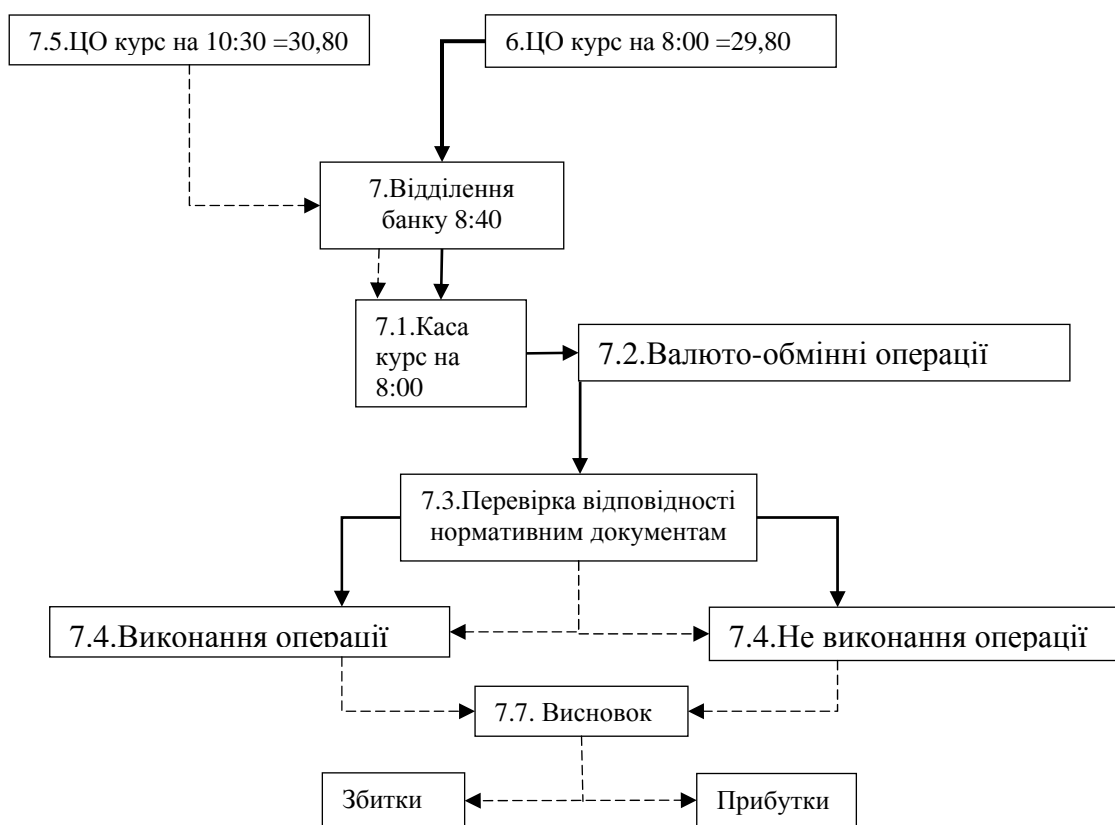

Рисунок 2- Проведення валюто-обмінної операції на касі відділення АТ «Райффайзен банк Аваль»

Ситуація 1. Касир виконує видачу валюти з поточного рахунку (операція 7.4., рис. 2). Відповідно до нормативних документів максимальна сума з поточного рахунку має складати 150000 тис. грн. в еквіваленті до валюти. Вартість долара на момент проведення операції о 09.40 годин (7.4.) за курсом НБУ складає 29,80, касир видає клієнту 5033,55 тис. дол.

В 9.15 годин – НБУ змінює валютний курс 30,8 грн. за долар. (7.5). Відділення отримує інформацію від ЦО про зміну валютного курсу НБУ о 10.20 годин. В зв'язку з особливостями ПЗ каси відділення отримують інформацію з запізненням. Таким чином, на момент проведення операції касир мав видати клієнту 4870,12 тис. дол. В результаті це привело до збитку на 163,43 долари або 5033,64 грн.(7.6). Слід зазначити, що відділення банку АТ «Райффайзен банк Аваль» при проведенні валютних операцій є вразливими до значних порушень технологічної карти, які можуть привести до збиткової діяльності. Оскільки НБУ виступає контролюючим органом згідно з законодавчою базою має повноваження при порушенні нормативних документів застосовувати такі санкції:

- мінімальна сума штрафних санкцій - 25% від суми проведеної операції;
- максимальна сума штрафних санкцій - до 1% від суми зареєстрованого статутного капіталу Банку;
- відгук валютної ліцензії.

Ситуація 2. Полягає у проведенні операції на тих же умовах, що і в ситуації 1, але валютний курс НБУ на протязі операційного дня знижено з 29,8 грн. до 28,8 грн. В результаті, відділення банку отримує прибуток у 174,78 дол. у разі виконання валютної

операції. Порушуючи правила ведення валютних операцій (норму технологічної карти), до яких також, можуть застосовуватись санкції НБУ.

7.4.a. Відсутність документів для проведення валютної операції.

Проводячи аналіз системи організації валютного контролю в відділенні АТ

«Райффайзен банк Аваль» слід визнати її недосконалість, що може призвести до збиткової діяльності та штрафних санкцій НБУ [6].

Недосконалість даної системи полягає в недоліках програмного забезпечення які призводять до несвоєчасного отримання оновленої інформації про валютні курси НБУ касою відділення банку та у відсутності контролюючого органу валютних операцій на рівні відділення АТ «Райффайзен банк Аваль». Окреслені недоліки не складають вичерпний перелік проблем, внутрішнього банківського контролю валютних операцій. Але вони, на наш погляд, є достатньо показовими для напрацювання шляхів його розвитку.

Удосконалена система валютного контролю у структурному підрозділі банку розглянута на рис. 3.

Рисунок 3 - Система контролю валютних операцій у відділенні АТ «Райффайзен банк Аваль»

Запропонована система контролю валютних операцій включає: 7. Операційний день банку. Касир перед проведенням валютних операцій відправляє запит до програмного забезпечення 9 з метою отримання дозволу на їх проведення. 10. Контролюючий орган перевіряє відповідність: суми технологічної карти (встановлених лімітів валютних операцій), (табл.); проведення валютної операції нормативним документам. 11. Дозвіл на виконання «валютної операції» надходить касиру після перевірки контролюючим органом, узгодженою з нормативним положенням (табл.). 11.a. Валютній операції, яка не відповідає встановленим нормативним документам та правилам технологічної карти, в проведенні відмовляють.

Контролюючий орган відділення банку, надає касиру вчасно інформацію про зміну валютного курсу НБУ на протязі операційного дня, що дозволить законність та ефективність проведення власних операцій банку з іноземною валютою на валютному ринку та знизити валютні ризики.

Висновки. Таким чином, основою ефективних валютних операцій на валютному ринку є внутрішній банківський контроль, який повинен забезпечувати:

- дотримання законодавчих та нормативних вимог, щодо виконання банком функцій агента валютного контролю;
- законність та ефективність власних операцій банку з іноземною валютою на валютному ринку України;
- правильність відображення операцій з іноземною валютою та банківськими металами в обліку та звітності;
- дотримання нормативу валютної позиції банку та обґрунтоване управління нею.

Серед факторів, які негативно впливають на ефективність валютних операцій в комерційних банках, а також породжують певні проблеми, слід визнати недосконалість внутрішнього валютного контролю та програмного забезпечення. Тому для розв'язання існуючих проблем необхідно створити:

- сприятливі умови для проведення внутрішнього контролю;
- створити ефективну систему контролю за валютними операціями;
- створити контролюючий орган який би займався координацією питання, щодо контролю за валютними операціями та їх регулювання;
- відповідальність службовців, які виконують контролюючі функції.

Список літератури

1. Про систему валютного регулювання і валютного контролю Кабінет Міністрів України; Декрет від 19.02.1993 № 15-93.
2. Закон про кримінальну відповідальність: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № Закон від 05.04.2001 № 2341-III.
3. Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті : Закон України від 23 вересня 1994 р. № 185/94-ВР (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 40. – Ст. 364.
4. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV // Відомості Верховної Ради України. –1999. – № 29. – Ст. 238.
5. Офіційний сайт АТ «Райффайзен банк Аваль» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.aval.ua>.
6. Статистичні матеріали Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bank.gov.ua>.
7. Банківські операції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/3953/1/Kravchenko%20Filshteyn%20Banking.pdf>

Одержано 16.01.17

УДК 621.795

С.І. Біла, магістр гр. УФЕБ – 15 М*

Кіровоградський національний технічний університет

Управління професійним розвитком персоналу в системі забезпечення кадрової безпеки підприємства

У статті обґрунтовано сутність професійного розвитку персоналу на підприємстві. Визначено фактори, умови, завдання розвитку професійних здібностей працівників, етапи визначення потреб та процес професійного розвитку персоналу в системі забезпечення кадрової безпеки підприємства. Наданорекомендаціїщодозабезпеченняпідприємствкваліфікованимикадрами.

управління, підприємство, персонал, розвиток.

В умовах сучасної ринкової економіки відбувається швидке старіння теоретичних знань, умінь та практичних навичок. Здатність підприємства постійно здійснювати розвиток своїх працівників є одним із найважливіших факторів забезпечення його конкурентоспроможності на ринку, оновлення та зростання обсягів виробництва товарів чи надання послуг. Саме тому, проблема професійного розвитку підприємства стає досить актуальною та створює об'єктивну необхідність проведення відповідних наукових досліджень у даному напрямку.

Проблеми управління професійним розвитком персоналу підприємства та підготовки кадрів на ринку праці є об'єктом активних досліджень. Різні аспекти цієї проблеми досліджують українські та зарубіжні вчені: Е. Адаменко, О. В. Волкова, В. І. Герасимчук, С. С. Карловец, А. Я. Кибанов, Т. Кир'ян, О.В. Крушельницька, В. М. Петюх, М. Н. Поваляева, В. А. Савченко та ін. У працях цих науковців досить ґрунтовно висвітлено теоретичні аспекти професійного розвитку працівників в системі забезпечення кадрової політики на підприємстві, однак поки що проведені дослідження не дали вичерпних відповідей на актуальні питання щодо удосконалення процесу управління професійним розвитком персоналу.

Метою статті є аналіз сутнісної характеристики професійного розвитку персоналу підприємства, дослідження факторів, умов, завдань та етапів визначення потреб і процесу розвитку трудової діяльності персоналу в системі забезпечення кадрової безпеки підприємства.

Розвиток персоналу - одна з найважливіших складових загального підвищення ефективного виробництва. В економічно нестабільні періоди проблемі розвитку персоналу надавали недостатньо уваги, але саме в період кризи розвиток персоналу є однією з умов економічного зростання. Досягти високих результатів можна тільки тоді, коли люди володіють знаннями, уміннями і цілеспрямованістю. Освіта і навчання персоналу повинна бути безперервною і забезпечувати необхідний професійний розвиток. За сучасних умов проблема розвитку персоналу набуває все більшої актуальності.

Персонал є головною ланкою виробничого процесу на підприємстві. Якими б не були новітні технології, інноваційні ідеї, вони ніколи не будуть ефективними, приносити максимальну користь без високоефективної роботи, належної підготовки і кваліфікації людських ресурсів.

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Левченко А.О.

Професійний розвиток персоналу - це цілеспрямований та систематичний вплив на працівників шляхом здійснення професійного навчання впродовж їх трудової діяльності в організації з метою досягнення високої ефективності виробництва чи наданих послуг, підвищення конкурентоспроможності персоналу на ринку праці, забезпечення виконання працівниками нових більш складних завдань на основі максимально можливого використання їх здібностей та потенційних можливостей. До основних складових процесу розвитку персоналу організації можна віднести підходи, запропоновані В. М. Данюком, які наведені на рис. 1 [1, с. 148].

Так, можна стверджувати, що професійний розвиток працівника - це процес підготовки працівника підприємства до виконання та вирішення ним нових трудових завдань.

Таким чином, розвиток професійних здібностей та якостей персоналу підприємства повинен забезпечувати [2]:

- здатність співробітника усвідомити необхідність регулярного навчання, щоб відповідати зростаючим вимогам;
- здатність колективу усвідомити необхідність командного чи групового управління при активній участі всього персоналу, а не тільки керівників;
- здатність підприємства усвідомити вирішальну роль кожного співробітника та необхідність розвитку його трудового потенціалу.

Рисунок 1 - Складові процесу розвитку персоналу організації

Враховуючи вищезазначене, можна стверджувати, що професійний розвиток персоналу підприємства вимагає дотримання таких умов:

- 1) оцінка персоналу - визначення рівня професійних та ділових знань та вмінь працівника;
- 2) з'ясування цілей та завдань, які стоять перед працівниками в майбутньому - необхідно для визначення кваліфікації працівника як на даний період часу, так і в майбутньому.

Аналіз факторів, під впливом яких визначаються потреби персоналу підприємства, дозволить їх згрупувати та визначити найважливіші:

- зовнішнє середовище (споживачі, держава, конкуренти, постачальники);
- удосконалення організаційної структури управління;
- освоєння нових видів продукції (послуг);
- розвиток науки та техніки;
- розробка нової стратегії розвитку підприємства.

Завданнями професійного розвитку персоналу підприємства в системі кадрової політики є [3, с.36-45]:

1) підвищення кваліфікації з метою випуску нової продукції, правильного використання, техобслуговування та ремонту засобів виробництва; підготовка та перепідготовка кадрів, навчання сучасним технологіям;

2) здатність до комунікації, роботі в групі;

3) усвідомлення значення зростаючої ролі трудової, технологічної, фінансової, виробничої робочої дисципліни.

4) формування відповідальності як системної якості співробітника та розвиток її видів.

5) самостійний розвиток персоналу, вдосконалення своїх професійних навичок та знань.

Таким чином, процес визначення потреб професійного розвитку персоналу підприємства можна прослідкувати за наступними етапами (рис. 2). На першому етапі для визначення потреб розвитку працівника на підприємстві аналізують зовнішні та внутрішні фактори. До зовнішніх факторів належать: економічні (темпи інфляції, валютний курс, процентні ставки, платіжний баланс, рівень безробіття), політичні, технологічні, науково-технічні, міжнародні, соціальні та демографічні.

Внутрішні фактори варто аналізувати за такими напрямками: персонал, його потенціал, кваліфікація, інтереси тощо, організація управління та маркетингу, стан основної діяльності, фінансовий стан, організаційна культура.

На другому етапі встановлюються вимоги до працівника підприємства: заохочується ініціатива співробітників, спрямована на підвищення ефективності функціонування підприємства (ріст доходів, підняття іміджу; економію матеріальних та інформаційних ресурсів; підвищення якості продукції та кваліфікації співробітників), забороняється розголошення даних, які містять комерційну та службову таємницю (розміри використання єдиного фонду оплати праці, у т. ч. заробітну платню працівників; загальну суму грошових засобів на розрахунковому рахунку; технології виробництва; анкети та особисті якості співробітників тощо).

Рисунок 2 - Етапи визначення потреб розвитку працівника на підприємстві

Третій етап передбачає визначення потреб розвитку працівника на підприємстві та встановлення необхідних професійних знань та навичок працівника, таких як: ефективність, професійна майстерність, дотримання строків, погодинний виробіток, брак, використання робочого часу, уважність, трудова дисципліна, сумлінність, особиста ініціатива, діловитість, готовність приймати самостійні рішення, підвищувати кваліфікацію, завантаженість роботою, передання професійних знань, готовність допомагати колегам, дбайливе ставлення до засобів виробництва, професійна кваліфікація, застосування досвіду та навичок, знань, самостійність, ініціатива, здатність до аналізу, пошук рішень, надійність виконання роботи, доцільність методів роботи, навантаження та стабільність, орієнтація на результат, співробітництво.

Самооцінка працівником необхідних йому знань передбачає раціональне співвідношення себе з певною діяльністю та виявлення можливостей щодо її здійснення. Раціональна самооцінка є організуючим фактором діяльності керівника, особливо в ситуаціях, коли доводиться самостійно приймати рішення без прямих вказівок та допомоги вищого керівництва, в умовах дефіциту ресурсів, часу або інформації.

На заключному етапі визначення потреб розвитку працівника на підприємстві необхідно розробити цілі професійного розвитку працівника, тобто: кількісне та якісне визначення потреб у працівниках, розвиток та прозорість систем оцінок, планування кар'єри, організація системи навчання та підвищення кваліфікації працівників організації відповідно до сучасних та майбутніх завдань, визнання здібностей та потенціалу працівників і створення можливостей для їх розвитку.

У процесі професійного розвитку працівника на підприємстві задіяні три сторони: служба кар'єри працівників, керівництво та працівники підприємства (рис. 3).

Рисунок 3 - Потреби професійного розвитку працівника на підприємстві

Головне завдання служби кар'єри працівників - забезпечити кожне робоче місце, кожную посаду персоналом відповідних професій та спеціальностей належної кваліфікації. Кадрова політика передбачає виконання таких функцій [4, с.28]:

- 1) розробка стратегії формування та використання трудового потенціалу;
- 2) набір та формування необхідних категорій персоналу (відбір, професійна орієнтація, наймання, адаптація);
- 3) підготовка персоналу до відповідної професійної діяльності;

4) поточне оцінювання персоналу (контроль відповідності персоналу конкретним потребам виробництва, службові переміщення, аналіз ділових якостей працівника);

5) мотивація дотримання належного режиму трудової діяльності та високої продуктивності праці;

6) постійний контроль за безпекою праці на виробництві.

Робота щодо встановлення ступеня відповідності професійних, ділових та особистих якостей фахівців займаній посаді повинна здійснюватися службою кар'єри персоналом організації у процесі профорієнтації, виробничої адаптації молодих фахівців, періодичних та поточних атестацій працівників.

Професійно-кваліфікаційне просування фахівців та керівників на підприємстві проводиться на основі [5, с.312]:

1) розробки чітких вимог до фахівця як умови його професійно-кваліфікаційного просування (стаж роботи за спеціальністю на займаній посаді, рівень професійної підготовки, наявність вченого ступеня чи звання, проходження підвищення кваліфікації чи професійної перепідготовки тощо);

2) обґрунтування напрямів просування (по горизонталі, вертикалі, комбіноване), у тому числі й типових варіантів;

3) дотримання принципів планомірності та послідовності у професійно-кваліфікаційному просуванні;

4) інформованості фахівців та їх активної участі у вирішенні питань планування власної трудової кар'єри;

5) об'єктивні оцінки результатів трудової діяльності фахівців, визначення відповідності їх професійних, ділових та особистих якостей займаній посаді, виділення перспективних фахівців з організаторськими здібностями та включення їх в резерв на посади керівників.

Щодо другої сторони процесу професійного розвитку працівника на підприємстві, то управління підприємством здійснюється відповідно до його установчих документів на основі поєднання прав власника (стосовно господарського використання його майна та отримання прибутку) та самоврядування трудового колективу. При цьому власник підприємства реалізує свої права щодо управління безпосередньо або через уповноважені органи. Останні мають право делегувати це повноваження органу управління - раді підприємства (правлінню), чи іншому передбаченому установчими документами органу. Безпосередньо у всіх зовнішніх правовідносинах інтереси підприємства представляє його керівник. Керівник наймається чи призначається власником підприємства. З керівником, власником чи уповноваженим ним органом укладається трудовий договір (контракт), в якому визначаються права, строк, обов'язки, а також відповідальність перед власником та трудовим колективом, умови матеріального забезпечення та звільнення з посади. Керівник самостійно вирішує питання щодо діяльності підприємства, за виключенням тих, що віднесені установчими документами до компетенції інших органів управління підприємством. Власник майна не має права втручатись в оперативну діяльність керівництва підприємством. Керівник призначає та звільнює з посад своїх заступників, керівників та спеціалістів апарату управління та структурних підрозділів.

Стосовно працівників підприємства, персонал - це сукупність постійних або тимчасових працівників, які отримали необхідну професійну підготовку або мають досвід практичної роботи. Він характеризується як кількісними, так і якісними показниками, що розглядаються в статистиці та динаміці. Чисельність персоналу визначається характером, масштабами, складністю, трудомісткістю виробничих

процесів, ступенем їх механізації, автоматизації, комп'ютеризації, рівнем організації праці тощо.

Таким чином, можна сказати, що формування ефективного розвитку персоналу є важливим фактором успішної діяльності підприємства. Розвиток персоналу - це не тільки організація навчання та підвищення кваліфікації, але цілеспрямоване планування руху співробітників.

Розвиток персоналу належить до одних з основних показників прогресивності суспільства та є вирішальним важелем науково-технічного процесу. Тому в країнах з розвинутою ринковою економікою все більше компаній ініціюють здійснення неперервного розвитку персоналу своїх підприємств. Планування й організація розвитку персоналу є важливими функціями управління персоналом, використання цього досвіду є важливою умовою забезпечення сталого економічного зростання.

Список літератури

1. В. М. Данюк, В. М. Петюх, С. О. Цимбалюк та ін.; за заг. ред. В. М. Данюка, В. М. Петюха. Менеджмент персоналу [Електронний ресурс] : навч. посіб. / - К. : КНЕУ, 2004. - 398 с. - Режим доступу : <http://studentam.kiev.ua/content/view/737/98>
2. Крушельницька О. В. Суть професійного розвитку персоналу та завдання управління ним [Електронний ресурс] / О. В. Крушельницька. - Режим доступу: <http://library.if.ua/Book/45/3084.1it1>.
3. Поваляева М. Н. Порядок обучения рабочего персонала / М. Н. Поваляева // Управление развитием персонала. - 2007. - № 01 (09). - С. 36-45.
4. Карловец С. С. Проблема развития персонала: современный взгляд / С. С. Карловец // Управление развитием персонала. - 2011. - № 01 (25). - С. 26-31.
5. Кибанов А. Я. Управление персоналом организации: [учеб.] / А. Я. Кибанов. - М.: ИНФРА-М, 1999.-512 с.

Одержано 16.01.17

УДК 331.368

А.С. Бондаренко, магістр гр. УП – 15 МЗ *

Кіровоградський національний технічний університет

Зарубіжний досвід професійної підготовки кадрів на підприємствах

В статті розглянуто основні етапи розвитку теоретичних та практичних підходів до організації професійної підготовки кадрів на виробництві. Охарактеризовано принципові складові сучасного процесу навчання працівників на підприємстві.

підготовка кадрів, професійна освіта, навчання, загальний менеджмент якості, подвійна петля, комп'ютерні та комунікаційні технології

Головною особливістю професійної освіти та підготовки кадрів в інформаційному суспільстві є значне зменшення життєвого циклу професійних знань. Це обумовлює необхідність у країнах, які хочуть конкурувати на світових ринках та

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Левченко А.О.

бути здатними відстоювати свої інтереси на власних ринках в умовах тотальної експансії процесу глобалізації, формувати національні системи безперервної професійної освіти та підготовки кадрів, а також впровадження на власних підприємствах сучасних інноваційних підходів до професійного розвитку кадрів.

Різним аспектам питання професійного розвитку кадрів та розвитку системи професійної освіти приділяли увагу багато як зарубіжних, так і вітчизняних вчених таких як: В. Брокбенк, Д. Парсон, Дж. Грехем, П. Дракер, С. Аржиріс, В. Савченко, Г. Щекін, Д. Богиня, І. Бондар, О. Грішнова.

У той же час, вітчизняними вченими ще недостатньо досліджено особливості та напрямки формування сучасної вітчизняної моделі професійного розвитку кадрів, враховуючи, зокрема, еволюційний розвиток, успішних західних моделей професійного навчання та підготовки працівників на підприємствах.

У зв'язку з цим, метою даної статті є визначення основних принципових засад формування сучасних систем підготовки кадрів провідних країн світу на основі дослідження особливостей еволюційного процесу розвитку останніх.

У 20-му столітті у сфері бізнесу як Великобританії, так і інших розвинених країнах світу, відбулися значні, у порівнянні з попередніми епохами, трансформації, зокрема, революційні прориви у сфері виробничих, інформаційних та телекомунікаційних технологій. Завдяки таким технологічним змінам бізнес багатьох компаній вийшов за межі окремих країн і набув статусу міжнародного.

Цілком природно, що за подібних умов постійно відбувалося зростання вимог до якісних характеристик робочої сили, та, зокрема, до процесу підготовки кадрів на підприємствах.

Так, на початку ХХ сторіччя, зокрема, у США, Великобританії, передбачалось, що на підприємстві об'єктом навчання є окремий працівник, який має отримати необхідні знання та навички для роботи на певному підприємстві. Зараз, картина набагато складніша. Навчальні плани на підприємствах вже спрямовані як на навчання персоналу в інтересах цих підприємств, так і на професійний розвиток робочої сили у відповідності до вимог національного та міжнародного ринку праці, що обумовлюється необхідністю робочої сили періодично змінювати своє робоче місце, за різних обставин, а отже час від часу конкурувати на ринку праці, і навіть після працевлаштування така конкуренція хоч і неявно, але триває. Саме така спрямованість підприємств у підготовці своїх кадрів вимагає зусиль не лише від них самих, а й від держави, шляхом створення відповідної інфраструктури та вживання певних стимулюючих заходів.

Зараз організації розглядаються, так само, як і індивідууми, як такі, які “здатні вчитись”.

Необхідно зазначити, що протягом ХХ сторіччя, у сфері підготовки кадрів постійно зростало значення таких трьох основних фундаментальних ідей:

Перша — про те, що постійно мінливе середовище потребує, перш за все, постійного навчання.

Друга — про те, що досвід реального життя пропонує значні можливості навчання і може стимулювати навчання.

Третя — про те, що мають існувати національні професійні стандарти, які б описували і покращували професійну компетенцію. Остання, сама по собі, повинна бути визнана сертифікованими національними професійними кваліфікаціями.

Для того, щоб зрозуміти причини цих різноманітних напрацювань, і того як вони формувались, потрібно оглянути їхню еволюцію дещо детально.

Так, на початку ХХ ст. основна увага, в процесі навчання, приділялась питанням сприйняття, тренування пам'яті, координації чуттів і умов поведінки. Останній з цих напрямків, базувався на ранніх експериментах на тваринах, які могли придбати умовний рефлекс поведінки засобами використання ретельно спланованих стимулів і винагород.

Так як, ідеї умов поведінки співвідносились з областю організації праці, вони відповідали теорії класичного менеджменту, яка була краще розроблена і зрозуміла.

Теорія класичного менеджменту передбачала статичні, механічні організації під керівництвом менеджерів, які навчали і дисциплінували робітників пристосовуватися до заделегідь визначеного порядку робочих рухів.

Принципи Ф. Тейлора про “науковий менеджмент”, які мали своє застосування в машинобудівній промисловості США, поклали всю відповідальність у сфері організації праці на менеджмент. Ідеї вченого стали основою у сфері організації праці також і у Сполученому Королівстві та інших економічно розвинених країнах на початку століття, а також залишаються ще впливовими й на початку ХХІ ст.

Теоретики менеджменту використовували ці ідеї, створюючи ієрархічні структури, функціональний поділ праці і процедурні “правила”, які служили типовим прикладом стандартної бюрократичної моделі організації.

Найбільш плідний з дослідників у сфері соціології Макс Вебер, описав у 1947 році бюрократію як “ідеальну” форму організації — маючи на увазі не операційний успіх, а, передусім, стандарт, з яким можуть порівнюватись всі організаційні реалії. Керівництво у такій структурі повинно було бути ясным, точним, лаконічним в наданні інструкцій.

У даній структурі, очікувалось, що нові працівники будуть вдосконалювати свою роботу, копіюючи те, що роблять кваліфіковані робітники, а у випадку складних завдань, використовувати інструкцію.

У зв'язку з цим, у 40-х роках на національних рівнях різних країн почали впроваджуватися програми з професійного навчання, які пропонували випускникам шкіл чоловічої статі, отримання професії у сфері техніки чи друкарства під наглядом майстра.

Навчання, звичайно, включало інструктаж “по роботі” майстром, до якого був прикріплений учень, плюс вечірне навчання, неповний робочий день в місцевому професійно-технічному закладі.

Схожий підхід, без освітнього елементу, існував в більш працеінтенсивних областях виробництва, де передбачалось, що кваліфіковані робітники зможуть навчити новоприбулих за короткий період одноманітній роботі, яка вважалась в основному як “некваліфікована” [1].

Під час навчання на виробництві використовувався 4-х етапний підхід (рис. 1) .

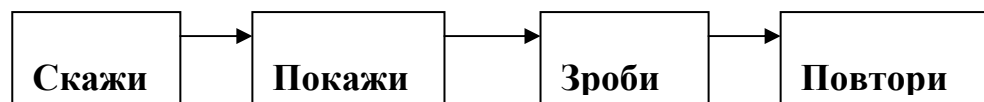

Рисунок 1 - 4-х етапний підхід до навчання

У випадках, де предметом навчання була інформація, завдання викладача було просто навчити цьому, тобто представити інформацію впорядкованим шляхом, де можливо з візуальною допомогою.

Особливий вплив на подальший розвиток підходів до підготовки кадрів відіграла робота Елтона Мейо, який розповсюдив наукові дослідження проведені в 1920-х і напочатку 1930-х років на Хоторнському заводі “Уестерн Електрик” в Чікаго.

Дослідник прийшов до висновку, що, незважаючи на існування чітко визначеної формальної організації, робітники колективно неформально домовлялися про підтримку незапланованої, неузгодженої керівництвом, діяльності, яка задовольняла їхні соціальні потреби, і що соціальні потреби були щонайменше, такі ж важливі як і їхня зарплата. Останній факт обґрунтовував те, що сама природа стимулювання найманих працівників, зокрема до навчання, набагато складніша, ніж це передбачалося в рамках «наукового менеджменту». Дані результати знайшли підтвердження в дослідженнях й інших вчених.

Так, А. Маслоу (1943) в результаті досліджень запропонував “ієрархію потреб” для індивідуума на робочому місці, найвища з яких була “самореалізація”.

Герцберг (1959) проголошував “збагачення праці”, що обумовлювало необхідність проектування для робітників таких робіт, які будуть виключно значимі для них, а також завдяки своєму ступеню складності будуть сприяти професійному розвитку останніх.

Сфера зайнятості протягом ХХ століття у світі ставала все більш конкурентною, складною та інноваційною.

У динамічному середовищі було неминучим те, що навчальна діяльність буде зростати і розвиватись в межах більших організацій, де працівники різних типів, особливо менеджери, відвідували спеціально заплановані різноманітні курси: від маркетингу й техніки збуту до енергозберігаючих технологій та законодавства у сфері безпеки праці.

Новостворені бізнес-школи у розвинених країнах з ринковою економікою пропонували нові освітні ступені для випускників, які шукали швидкий шлях до кар’єрного просування до рівня вищого менеджменту, а також підтримували короткі програми для менеджерів нижнього рівня.

Такі програми, звичайно, об’єднували лекції з економіки, соціології, маркетингу, бухгалтерського обліку та трудових відносин. При цьому, багато часу приділялось дискусіям, які часто базувались на матеріалах з реального життя.

Загалом, в 60-ті роки спостерігалось істотне зростання в межах підприємств середнього бізнесу частки штату, який був відповідальний за проведення навчання, ідентифікацію навчальних потреб, а також їхню трансформацію в реальні навчальні плани.

У 1970-ті роки та на початок 1980-х років відбувалися подальші значні трансформації у сфері управління. Так, з’явилися такі нові напрямки менеджменту як: управління змінами, групова динаміка, експериментальне вивчення, стратегічне управління.

Якщо місцем уваги менеджерів у 1960-их роках була одна з вагомих змін, що мала чітко виражену тенденцію до зростання або убування, то у 1970-их і 1980-их роках таких вагомих змін було значно більше. Нові вироби і процеси впроваджувалися з частотою, що постійно зростала. Великі організації почали розвивати стратегічні плани і інструменти їх реалізації: формулювання місії, встановлення стратегічних корпоративних цілей, розроблення середньострокових планів і бюджетів.

У зв’язку з цим, в цей час відбувається опрацювання нових інноваційних теоретичних та практичних підходів до організації професійного навчання на підприємстві.

Так, у цей час з’являється теорія Колба (1974 рік) заснована на досвідному вивченні, яка швидко отримала поширення серед науковців і керівництва підприємств у США та у Великобританії.

1980-ті роки принесли інтерес до тотального (загального) менеджменту якості (TQM). Це напрямок, який аргументував основні процедури та правила з управління якістю на підприємстві з метою отримання в результаті високої якості продукції

TQM у сфері управління персоналом передусім робив опір на необхідність поширення партисипативних принципів до управління на підприємстві. Також цей підхід вимагав формування а організації культури навчання та фокусування всіх працівників на своєму постійному професійному самовдосконаленні.

В США, Арджеріс і Шон зробили наступний важливий крок в розвитку теорії організації професійного навчання. Так, вони розробили теорію “подвійної петлі”, яка знайшла своє подальше інтенсивне використання у процесі підготовки кадрів. Головною особливістю даного підходу була наявність двох основних циклів навчання:

- первинне навчання, яке допомагає отримати формальні знання та навички, які необхідні для того, щоб працівник міг навчитися використовувати існуючі методи для виконання своєї роботи;
- рефлексивне навчання, яке обумовлює подальший розвиток знань, навичок та умінь на основі першого циклу, але з врахуванням реалій умов виробничої та господарської діяльності. У результаті даного циклу, вже правильність та придатність існуючих норм може ставитись частково, або повністю під сумнів. Таким чином, відбувається трансформація розуміння і поведінки працівників в організації у відповідності до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі останньої [1].

Особливо цінним в результатах даних досліджень є те, що вони визначили шляхи трансформації нових організаційних ідей та досвіду в організаційне знання та шляхи його реалізації в практичній діяльності та відповідній подальшій модернізації.

Поряд з цим, у цей час, наукові дослідження зв'язків між комерційним успіхом і внутрішніми системами навчання продовжували розвиватися. Їхні результати, зокрема, підтвердили взаємозалежність між ефективністю стратегічного управління і навчанням персоналу.

Так, у Великобританії Геррет (1994 рік) і Бургойн (1995 рік) описали організаційні заходи, що дозволяли забезпечити постійні зміни з удосконалення на підприємстві, підкреслюючи у даному контексті, зокрема, важливість саморозвитку колективів (відділів, команд) на робочому місці.

У США перший директор програми з системного мислення та організаційного вивчення в Слоанській школі менеджменту Масачусетського технологічного інституту (1990 рік) визначив компонентні технології ідеальної “організації, що навчається” (learning organization), визначаючи при цьому вимоги до колективного (командного) навчання, а також описуючи, зокрема, роль лідерства, з метою забезпечення ефективного управління всіма процесами навчання в організації. Останні заходи, як він наголошував, дозволять організації управляти зовнішнім середовищем у власних інтересах. Сендж показав, як традиційний менеджмент, що діє по принципу “зверху вниз”, перешкоджає істотному використанню ефективної технології навчання “подвійної петлі” в організації.

Особливу увагу, за умов все зростаючої потреби у розвитку людських ресурсів підприємств, заслугоує процес організаційного навчання, зокрема шляхом групового навчання. Це обумовлюється такими чинниками:

По-перше, «відображення в дії» є більш легким і більш ймовірним, що може статися, коли дві або більше людини працюють на одному місці.

По-друге, якщо культура «відкритості» існує, то групове навчання, допомагає індивідуальному навчанню і цей процес навчання відбувається швидше ніж шляхом простого саморозвитку.

По-третє, навчання в групі, має можливість бути більш творчим і ініціативним, ніж самоосвіта.

У зв'язку з останнім Нонако і Такеуши (1995) впровадили у процес навчання термін «колективне відображення». Необхідним стимулом для «відображення в дії» є визначення актуальних питань щодо діяльності підприємства. Останнє вимагає ведення організаційного діалогу, який у повній мірі буде можливим лише за умов формування культури відкритості. У той же час, у процесі навчання учасники групи відіграють оперативні ролі, що відрізняються від повсякденних, і цей процес неминуче виливається у «відкритий» діалог.

В цілому, на думку провідних експертів, при організації процесу навчання на сучасних підприємствах мають бути враховані такі припущення:

1. Сучасні зміни все більше будуть трансформувати зміст та характер роботи.

2. Найбільш важливою вимогою для ефективного управління змінами є впровадження на підприємствах моделі навчання «навчання, щоб навчатися», замість попередньої «навчання, щоб робити», що не означає нехтуванням вивчення змісту роботи, але обумовлює необхідність впровадження аналітично-пізнавальної моделі безперервного вивчення змінного робочого середовища, замість простого копіювання, або використання стандартних рецептів.

3. Використання сучасних комп'ютерних та комунікаційних технологій призводить (та буде ще більше призводити) до того, що працівники будуть працювати постійно у полі нової інформації, яку вони матимуть оперативно аналізувати та засвоювати, а отже процес навчання буде постійним.

4.«Навчання, щоб навчатися» змінює значення процесу вивчення як для окремого працівника, менеджера, так і організації, і робить його невід'ємною складовою (функцією) формального процесу управління.

Таким чином, протягом ХХ сторіччя мало місце постійне удосконалення підходів до навчання робочої сили, що передусім пов'язано як з удосконаленням технологічного рівня виробництва товарів та послуг, так і з зростанням якісного рівня самої робочої сили, яка постійно потребує як все більших обсягів знань, так і відповідно нових інноваційних підходів до організації навчального процесу.

Список літератури

1. Грішнова О. Зарубіжний досвід підтримання конкурентоздатності робочої сили.// Соціально-економічний механізм регулювання ринку праці та заробітної плати: кол. Монографія.- Інститут економіки НАНУ – Київ, 2001.- С. 167-183.
2. Левченко О.М. Економіка знань: управління розвитком людських ресурсів Великобританії.- К.: Видавничий дім „Корпорація”, 2005.- С.143.
3. Garatt B. The Learning Organization. Fontana, London, 1994.
4. Herzberg F. et al. The Motivation to Work. John Wiley, New York, 1959.
5. Nonaka I. and Takeuchi H. The Knowledge-Creating Company. Oxford University Press, New York, 1995.
6. Wayne Brockbank. If HR were really strategically proactive: present and future direction in HR's contribution to competitive advantage. Human Resource Management, Winter 1999, Vol.38, №.4, P.337

Одержано 16.01.17

УДК 005.95

О.Ю. Дубченко, магістр гр. УФЕБ – 15 М^{*}

Кіровоградський національний технічний університет

Удосконалення системи забезпечення надійності персоналу підприємства в Україні

У статті розглянуто теоретичну базу та розроблено практичні рекомендації щодо вдосконалення надійності персоналу підприємства. Для створення ефективної системи управління персоналом підприємства необхідно чітко визначити концепцію, принципи, політику та стратегію управління персоналом.

надійність персоналу, принципи управління персоналом, політика управління персоналом, стратегія управління персоналом.

Численні дослідження роботи сучасних організацій дозволяють зробити узагальнений висновок - ефективність будь-якої організації, залежить від трьох важливіших умов: сприятливого ділового середовища; правильної стратегії компанії; якості і надійності людських ресурсів. На думку фахівців, перші дві умови - результат третьої - кадрового потенціалу організації. Навіть найкращі моделі, стратегії і політики терплять фіаско без компетентного здійснення.

Сьогодні надійність персоналу - основна проблема будь-якої організації, обов'язкова і дуже важлива складова частина забезпечення ефективної роботи.

Для підвищення ефективності системи управління персоналом необхідно аналізувати і враховувати специфічні умови розвитку ринкової економіки в Україні. Проблемам теорії, методології і практики управління персоналом присвятили велику кількість наукових праць, зокрема такі економісти: Амоша О.І., Блок Дж., Браверман А., Дзюба С.Г., Журавльов П.В., Іванцевич Дж.М., Колпаков В.М., Лобанов А.А., Пагрушев В.Д., Паладій М.В., Поклонський Ф.Ю., Рак М.Г., Синк Д.С., Скударь Г.М., Томпсон А.А., Шекшня С.В., Шеремет А.Д., Щербакова Г.Н. та ін. А. Шеремет, Г. Щербакова. У роботах М. Паладія досліджено взаємозв'язок між досягненням бажаної продуктивності та результативності праці персоналу і мотивацією праці на підприємствах. Однак внаслідок складності й багатоаспектності цієї проблеми в сучасних умовах існують питання, розроблені не повністю.

Персонал - це особовий склад колективу підприємства, включаючи технічний, обслуговуючий або частина персоналу відділень по певних ознаках. Працівники підприємства - це високоякісний і цінний ресурс, яким для більшої надійності і ефективності, потрібно грамотно управляти для поліпшення якості результату і конкурентоспроможності у сучасному бізнес-середовищі [8].

Управління персоналом - скоординована система заходів щодо формування і ефективного використання трудового потенціалу працівників в складних організаційних утвореннях ієрархічного виду. Це цілеспрямована діяльність керівного складу організації, а також керівників і фахівців підрозділів системи управління персоналом, яка включає розробку концепції і стратегії кадрової політики, принципів і методів управління персоналом [9].

^{*} Науковий керівник: док. екон. наук, проф. Левченко О.М

Надійність персоналу є однією з важливих складових будь-якого комерційного підприємства [7]. Ненадійність персоналу, яка виникає в організації, іноді приймає загрозливу форму та розрушає її економічну діяльність. Дану проблему слід розглядати системно у трьох напрямках: при наймі кандидатів на роботу; при профілактичних та при контролюючих заходах у роботі з персоналом.

При наймі на роботу нового співробітника повинні бути визначені:

- його особисті характеристики та потенційна можливість адаптації у колективі та до існуючої корпоративної політики організації;
- кваліфікація;
- надійність.

Перші два пункти знаходяться у віданні відділу персоналу та визначаються ним з допомогою традиційних психологічних методик та іншими засобами (співбесіда, збір та оцінка інформації о кандидатах, психологічні тестові процедури). Ризики, пов'язані з цими пунктами, в більший мірі залежать від кваліфікації самих співробітників служби персоналу, здійснюючих відбір, та кадрової корпоративної політики організації [5].

Визнанням надійності кандидата займаються спеціалізовані організації, наприклад, Центр детекції брехні. Частіш за все питанню надійності кандидата керівники організації, як показує практика, присвячують мало уваги.

В деяких організаціях проблема підбору надійного нового співробітника вирішується за допомогою оцінки запропонованих рекомендацій та випробувального терміну. До них іноді додають традиційні кадрові перевірки, суть яких складається у надмірному вивченні біографічного та трудового минулого кандидата для прогнозу його благонадійності в майбутньому. Такі перевірки здійснюються, як правило, уповноваженими співробітниками організації (найчастіше це фахівці служби безпеки). Але навіть у таких компаніях прийняття рішень про надійність кандидата часто спрощується до визнання дійсності наданих документів, правдивості наданої їм персональної інформації, наявності в нього судимостей фактів нанесення шкоди на попередньому місці роботи. Всього цього не достатньо. Такі кадрові перевірки, засновані на зборі інформації про кандидата, іноді затягуються до декількох місяців, а то і більше. Вирішення кадрових проблем потребує нових підходів. Наприклад, застосування поліграфа, що дозволяє скоротити кадрову перевірку до двох-трьох годин та отримати інформацію від кандидата, яку іншим засобом получить не можливо. Тут мова йде про використання в організації співробітника, який потім буде працювати на ініціатора впровадження (кримінал, конкурентів), або про факти у біографії кандидата, які залишилися невідомі: кримінальні злочини, адміністративні чи посадові зловживання, пагубні пристрасті та ін. Ступень достовірності отриманої інформації з допомогою поліграфа, як правило, більше 90%. Наступний напрям в рішенні кадрових проблем - профілактика, до якої входять заходи, методи та принципи, які спрямовані на встановлення позитивних відносин між працедавцем та робітником для підвищення ступеню лояльності останнього. Створення та впровадження корпоративних систем колективної та персональної мотивації, матеріального стимулювання, навчання всередині фірми, підвищення кваліфікації та перепідготовки, програми кар'єрного зросту - ось деякі із заходів, які дозволяють підтримувати ці відносини на повинному рівні [2].

У профілактику звичайно укладають недостатню кількість коштів. Така економія призводить до того, що організація вимушена витратити більше ресурсів на заходи третьої направленості - здійснення контролю [6].

Контроль - це комплекс заходів, які направлені на увесь персонал компанії, який складається з регламентів, інструкцій, обов'язків, обмежень, режимів, технологічних

процесів, оцінок, контрольних та ін. операцій та процедур безпеки. Він орієнтований на ліквідацію можливостей. Щоб створити систему управління персоналом підприємства, треба чітко визначити концепцію, принципи, політику та стратегію управління персоналом.

Концепція управління персоналом - це комплекс теоретико-методологічних поглядів на розуміння суті, змісту, цілей, завдань, принципів, критеріїв та організаційно-практичних методів управління персоналом, а також підходів до формування механізму їх реалізації в конкретних умовах функціонування управлінських відділень і філій.

Існують певні вимоги для розробки і реалізації концепції управління персоналом:

- для практичного використання концепція управління персоналом повинна бути чітко сформульована у вигляді сукупності нормативних положень;
- для узаконення положень концепції вона повинна бути зафіксована у певному організаційно - розпорядчому документі;
- концепція управління персоналом повинна діяти протягом певного періоду, достатнього для її реалізації, а у зв'язку з динамікою зовнішнього і внутрішнього середовища - періодично переглядатися і уточнюватися.

Під принципами управління персоналом розуміється певна сукупність правил і норм, прийнятих в організації, якими керуються лінійні та функціональні керівники в процесі вирішення кадрових питань. Правила і норми поведінки стають принципами, якщо вони загально визнані і зафіксовані у певних нормативно-правових документах, обов'язкових для виконання всіма ланками системи (організації).

До складу основних принципів управління персоналом в системі підприємства входять: науковість, об'єктивність, демократизм, гласність, підбір кадрів за діловими і моральними якостями; ротація кадрів; поєднання інтересів системи, колективу і особистості; пропорційність; балансування вікового чинника; поєднання вимогливості і контролю роботи працівників з повагою до них.

Концепція та принципи управління персоналом є відправними моментами для розробки політики управління персоналом (кадрової політики).

Під кадровою політикою розуміються основні напрями, форми, методи та критерії роботи з персоналом, спрямовані на підвищення ефективності його використання і діяльності системи підприємства в цілому. Політика не вимагає безпосередніх дій, однак вона формується для того, щоб лінійні і функціональні керівники керувалися нею, аналізували можливі наслідки рішень з кадрових питань до того, як ці рішення прийняті.

Основними складовими кадрової політики є:

- політика набору, відбору і розстановки кадрів;
- політика профорієнтації, адаптації і підвищення кваліфікації;
- політика зайнятості;
- політика управління службовим зростанням;
- політика стимулювання;
- соціальна політика.

Політика є основою розробки стратегії управління персоналом. Нині поняття стратегія широко використовується в управлінській практиці як сукупність довготермінових заходів з управління надійністю ресурсів, до числа яких належать і кадрові ресурси (кадровий потенціал). При розробці стратегії діяльності організації важливим є питання визначення оптимальної тривалості стратегічного періоду [7].

Очевидно, що стратегічним є такий період часу, протягом якого в діяльності організації (підприємства) відбуваються суттєві якісні і (або) кількісні зміни. На думку більшості економістів, стратегічний період повинен охоплювати понад 10 років. Однак тривалість періоду, протягом якого відбуваються стратегічні зміни, залежить від багатьох чинників: сфери діяльності організації (підприємства), динаміки чинників зовнішнього середовища, виду задіяних ресурсів. Мінімальний період, протягом якого відбуваються відчутні стратегічні зміни персоналу організації, становить в середньому близько п'яти років. Тому стратегія управління надійністю персоналу комерційного підприємства повинна розроблятися на кожні п'ять років.

Під стратегією управління надійністю персоналу розуміється комплекс основних складових елементів, які повинні стати вузловими при побудові системи управління персоналом.

Розробка стратегії управління персоналом - це продуманий, повністю усвідомлений і контрольований розумовий процес, який передбачає, що за визначенням стратегії наступить її реалізація. Мистецтво розробки стратегії управління персоналом полягає в тому, щоб наслідками формулювання загальних підходів до управління персоналом у стратегічному періоді стали конкретні дії, які б дозволили досягти високої ефективності використання трудового потенціалу персоналу.

Стратегія управління персоналом повинна враховувати певні обмеження на функціонування системи управління персоналом. До числа їх належать фінансові, матеріальні, соціальні обмеження.

Фінансові обмеження визначаються лімітом коштів, які виділяються в кошторисі витрат на утримання персоналу. Оскільки кошти на утримання персоналу можуть спрямовуватися на різні цілі (підвищення заробітної плати всіх працівників чи окремих категорій, розширення штатів при збереженні наявного рівня оплати праці, купівля засобів оргтехніки тощо), то зрозуміло, що фінансові обмеження є однією з основ розробки стратегії управління персоналом.

Матеріальні обмеження стосуються наявної інфраструктури установ підприємства (приміщень, засобів механізації управлінської праці та ін.).

Формування стратегії управління персоналом знаходиться під впливом взаємозв'язків системи підприємства із зовнішнім середовищем. У зовнішньому середовищі можна виділити три системи: економіку, суспільство, екосистему. Економіка - це частина суспільства, діяльність якої спрямована на скорочення дефіцитів шляхом створення робочих місць, виготовлення і розподілу товарів та послуг.

Для аналізу зв'язків між системою підприємства і її зовнішнім середовищем важливе значення має так звана концепція групових претензій. Ця концепція виходить з того, що різноманітні підприємства, заклади, установи знаходяться в постійній конфронтації з різними групами інтересів, зміст яких впливає на їх майбутнє становище.

Таким чином, людський чинник та кадровий корпоративний капітал - головний ресурс підприємства, якщо ним кваліфіковано управляти, то він майже невичерпний. Успіх організації залежить від якості і надійності людських ресурсів і вміння ними управляти. Щоб створити систему управління персоналом підприємства треба чітко визначити концепцію, принципи, політику та стратегію управління персоналом. Добре зважена система по забезпеченню кадрової безпеки сучасного підприємства, складовими якої є найм, профілактика та контроль, може вагомо зменшити збитки від невиробничих витрат, пов'язаних з персоналом. Для створення надійної та ефективної системи управління персоналом треба добре вивчити проблеми, пов'язані з

формуванням служби персоналу, методи мотивації персоналу, планування оптимальної чисельності підрозділів підприємства.

Кожне підприємство повинне створювати власну службу персоналу. Щоб зупинити плинність кадрів і не тільки зберегти найкращих співробітників, але і підвищити надійність та ефективність, підприємство повинне зробити наступне:

- дізнатися, чого насправді більш за все хочуть співробітники (за допомогою спілкування з ними і постійного зворотного зв'язку);
- представити широкий спектр можливостей росту та розвитку для співробітників будь-якого рівня;
- впроваджувати системи критеріїв і заохочень, які чітко виражають, чого саме підприємство очікує від співробітників і, відповідно, за що їх винагороджує.

Оптимально забезпечити планову потребу в кадрах кожної категорії можна шляхом переміщення всередині установи або найму. Рух персоналу між категоріями може вимагати їхньої перепідготовки. Вона необхідна також для того, щоб попередити старіння кадрів у межах категорій працівників

Вдосконалення процесу управління можливо за допомогою підвищення кваліфікації співробітників та вдосконалення системи оцінки персоналу.

Список літератури

1. Закон України «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 року № 5067-УІ. [Електронний ресурс].
2. Богданова Е. Л. Маркетинговая концепция организации персонала - менеджмента и конкурентоспособной рабочей силы / Е. Л. Богданова // - СПб., 1997. - 352 с.
3. Власова А. Развитие менеджмента: диагностика потреб у навчанні / А. Власова // ИКБ/Отдел кадров. - 2002. - № 01(64). - С. 34-35.
4. Воронина О. Оценка как составляющая системы развития персонала / О. Воронина, М. Первушина // ИКБ/Отдел кадров. - 2004. - № 23(134). - С.14-17.
5. Воронина О. Типичные ошибки в стимулировании персонала / О. Воронина// ИКБ/Отдел кадров. - № 10(145). - С.70-72.
6. Дуракова И. Б. Управление персоналом: отбор и наем. Исследование зарубежного опыта / И.Б. Дуракова // Воронеж : Изд-во Воронежского гос. ун-та, 1998. - 318 с.Євтушевська О. О. Методи управління трудовими ресурсами: японський досвід та особливості його трансформації в Україні / О. О. Євтушевська, В. А. Голубєв // Економіка харчової промисловості. - 2012. - № 3(15). - С. 26-30.
7. Журавлев П. В. Персонал. Словарь понятий и определений / П. В. Журавлев, С. А. Карташов, Н. К. Маусов, Ю. Г. Одегов // М. : экзамен, 1999. - 517 с.
8. Маслов Б. От управления кадрами - к управлению персоналом / Б. Маслов // ИКБ/ Отдел кадров. - 2002. - № 4(67) . - С. 6-7.
9. Мороз Е. Методы оценки персонала / Е. Мороз // ИКБ/Отдел кадров. - 2005. - № 7(142). - С. 62-65.

Одержано 16.01.17

УДК 331.101

Л.М. Куряченко, магістр гр. УП-15 МЗ*

Кіровоградський національний технічний університет

Проблеми формування та використання трудового потенціалу на вітчизняних підприємствах

У статті аналізуються проблеми формування та використання трудового потенціалу підприємства. Аналіз використання трудових ресурсів підприємства являється оцінкою забезпеченості підприємства та його підрозділів трудовими ресурсами та руху робочої сили. Основними частинами даного етапу є склад і структура персоналу, освітній рівень, кваліфікація, професійний склад, рух робочої сили підприємства, забезпеченість підприємства робітниками, адміністративно-управлінським персоналом, спеціалістами. Представлені переваги використання коефіцієнтної методики оцінки трудового потенціалу підприємства, яка по своїй суті є гібридом витратних та порівняльних підходів до оцінки. У статті акцентується увага на необхідності аналізу трудових ресурсів, який дозволить визначити, який прихований потенціал мають фахівці, що з нього можна використовувати в інтересах компанії, які характеристики даного ресурсу підлягають корегуванню та подальшому стратегічному розвитку.

трудоий потенціал, трудові ресурси, кадрова політика, ефективність, продуктивність, раціоналізаторська активність, кваліфікація.

У сучасних конкурентних умовах, які характеризуються необхідністю випуску високоякісної інноваційної продукції та масштабних науково-технічних перетворень, перспективність розвитку будь-якого підприємства безпосередньо залежить від компетентності, знань та навичок, професійного досвіду персоналу підприємства. Керівництво компанії повинно мати адекватне уявлення, які трудові ресурси воно використовує задля досягнення стратегічних цілей організації. Сучасні процеси формування та ефективного використання трудового потенціалу зумовлюють такі умови, за яких більшість підприємств може втрати контроль за станом свого трудового потенціалу та процесами його формування й використання. Так, падіння обсягів виробництва, криза неплатежів, затримка у виплаті заробітної плати та її низький рівень обумовлюють погіршення професійно-кваліфікаційного рівня працівників, їхнього морального, мотиваційного й творчого потенціалів, що, в свою чергу, заважає проведенню реструктуризації виробництва, впровадженню новітніх інноваційних технологій та виробництву конкурентоспроможної продукції. З огляду на це багато питань щодо економічного обґрунтування та ефективних шляхів формування трудового потенціалу залишаються не визначеними. Проблеми формування та визначення трудового потенціалу представлені у роботах В. В. Адамчука, Е. В. Сарапуки, О. С. Федоніна, І. М. Репіна, О. І. Олексюка, К. Х. Абдурахманова та інших. Не визначени досі залишаються питання щодо системного аналізу процесів формування та використання трудового потенціалу підприємства.

У даний час можна виділити три напрями у розвитку уявлень про таку економічну категорію як «потенціал». Прихильники першого з них вважають, що потенціал – це сукупність необхідних для функціонування або розвитку системи різних ресурсів, головним чином економічних, безпосередньо пов'язаних із функціонуванням виробництва та прискоренням НТП. Прихильники другого напрямку вважають, що потенціал – це система матеріальних і трудових факторів, які забезпечують досягнення

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Левченко А.О.

цілей виробництва. Прихильники третього – розглядають потенціал як здатність комплексу ресурсів вирішувати поставлені перед ним завдання, тобто потенціал є цілісним вираженням сукупної можливості колективу по виконанню яких-небудь завдань [6]. На цій основі можна робити висновок про синергетичний ефект. Тобто, чим вдаліше склалася структура об'єкта, чим у більшій відповідності знаходяться його структурні й функціональні елементи, тим вище його потенціал і ефективність. Потенціал є своєрідною єдністю просторових і тимчасових характеристик, він одночасно концентрує в собі три рівні зв'язків і відносин: – по-перше, відображає минуле, тобто являє собою сукупність властивостей, накопичених системою в процесі її становлення й обумовлюючих її здатність до функціонування та розвитку. У цьому плані поняття «потенціал» фактично приймає значення поняття «ресурс»; – по-друге, характеризує сьогодення з погляду практичного застосування й використання наявних здібностей. Це дозволяє виявити розходження між нереалізованою та реалізованою можливостями. Розглядаючи структуру потенціалу з цих позицій, важливо те, що в першому випадку структурні елементи потенціалу, що залишилися в нереалізованому вигляді, ведуть до зниження ефективності його функціонування (наприклад, не використані в роботі трудові навички втрачаються, не задіяні особистісні здібності руйнуються), а в другому випадку «надлишковий» запас сил і здібностей працівника забезпечує гнучкість і маневреність розвитку системи стосовно мінливих умов праці; – по-третє, орієнтований на розвиток у процесі трудової діяльності працівник не лише реалізує свої наявні здібності, а й здобуває нові. Представляючи собою єдність стійкого і мінливого станів, потенціал містить у собі в якості «потенції» елементи майбутнього розвитку. Рівень потенціалу, характеризуючи наявний стан системи, обумовлений тісною взаємодією всіх трьох перерахованих вище станів [2].

Трудовий потенціал не є величиною постійною. Це змінна величина. В залежності від розвитку та ступеня удосконалювання знань і навичок трудових ресурсів, змін у стані здоров'я, умов праці і життєдіяльності відбуваються і зміни працездатності. Зокрема зниження або підвищення даного показника. Зниження працездатності може відбуватися в результаті несприятливих умов праці, що виникають в результаті реалізації різних за своєю складністю виробничих процесів, технічних вимог, організаційних особливостей і т. п. У довгостроковій перспективі потенціал трудових ресурсів може характеризуватися віковими можливостями працівників, набутого практичного досвіду, отриманих ділових якостей, рівня мотивації, рівня залучення та причетності працівників до розуміння місії, цілей, завдань та стратегічного розвитку підприємства. Трудовий потенціал характеризує дві групи ознак: кількісні та якісні. Якщо говорити про кількісні ознаки, то основними показниками, як правило називають чисельність населення, зайнятого у виробництві на даний період; запас праці на поточний момент і на майбутнє (у днях, роках). До якісних характеристик трудового потенціалу включають: загальний стан здоров'я та рівень працездатності; середню тривалість трудового життя; середній трудовий вік; статевовікову структуру; рівень загальноосвітньої підготовки; рівень професійної підготовки і кваліфікації; стаж роботи, досвід, трудові навички; рівень трудової активності; рівень соціальної зрілості, політичної культури (ціннісні орієнтації, інтереси, потреби тощо); психологічні характеристики – рівень свідомості, організаторські здібності; рівень моралі, культури та вихованості і т. д [2; 4]. Термін «потенціал» вказує на те, що ця величина більшою чи меншою мірою піддається виміру і включає як можливості збільшення, так і зниження. Трудовий процес являє собою не тільки єдність кількісного та якісного, але й досягнутого і можливого. Якщо фактичний рівень трудового потенціалу визначається через порівняння показників за періодами, то

рівень можливого встановлюється шляхом зіставлення досягнутого стану з бажаним і необхідним [3].

На сучасному етапі не існує універсального підходу до виміру та оцінювання трудового потенціалу підприємства. Особливо актуальним аспектом при визначенні величини потенціалу й ступеня його використання є вибір показників, які вимірюють трудовий потенціал підприємства. Складність проблеми такого виміру полягає насамперед у множинності його проявів. Він може виступати як миттєво зафіксований рівень; як потік із невизначеним поданням про його одиницю; як запас, який існує у фізично різних формах і який зберігається впродовж невизначеного періоду; як різниця значень його компонент, що відповідають різним, але порівнюваним об'єктам (компонентам потенціалу); як розходження, які відповідають різним моментам часу стану потенціалу, що сприймається у вигляді єдиного об'єкта; як розносне або мультиплікативне відношення напружених станів різних його носіїв або змістовно різних компонентів [4]. Як зазначають Федонін О. С., Рєпіна І. М., Олексюк О. І. досить поширеною можна вважати коефіцієнтну методику оцінки трудового потенціалу підприємства, яка за своєю сутністю є гібридом витратних та порівняльних підходів до оцінки. Усі коефіцієнти даної методики можна інтегрувати у такі групи [5]:

- показники професійної компетентності;
- показники творчої активності;
- показники повноти, якості та оперативності виконаних робіт;
- показники трудової дисципліни;
- показники колективної роботи тощо.

1. Коефіцієнт освіти:

$$K_{\text{ОСВ}} = A/60, \quad (1)$$

де А – тривалість роботи працівника за спеціальністю, визначеною в дипломі (за аналізований період), місяців; 60 – максимальна нормативна тривалість роботи за спеціальністю, визначеною у дипломі про вищу освіту, місяців.

2. Коефіцієнт посадового досвіду:

$$K_{\text{ДОСВ}} = B/60, \quad (2)$$

де В – досвід роботи на певній посаді, місяців; 60 — максимальна нормативна тривалість роботи на певній посаді, місяців.

3. Коефіцієнт підвищення кваліфікації:

$$K_{\text{КВАЛ}} = H / \text{ПН}, \quad (3)$$

де Н – фактична тривалість навчання для підвищення кваліфікації за період роботи

за спеціальністю, місяців; ПН – нормативна тривалість навчання для підвищення кваліфікації (виходячи з припущення щодо необхідності щорічного навчання тривалістю 0,5 місяця), місяців.

4. Коефіцієнт оперативності виконання робіт:

$$K_{\text{ОПР}} = M/P, \quad (4)$$

де М – фактична кількість робіт виконаних у встановлені терміни; Р – число робіт,

фактично виконаних за аналізований період.

Корисність праці персоналу підприємства є основою результативного оцінювання трудового потенціалу на відміну від витратних методик. Як правило, у

якості ефекту роботи працівників підприємства приймають кількість чи вартість виготовленої продукції. При цьому виникають значні труднощі у визначенні конкретних результатів окремих категорій персоналу [1]. Планування персоналу, як одна із важливих функцій управління персоналом, полягає в кількісному, якісному, часовому і просторовому визначенні потреби в персоналі, необхідному для досягнення цілей організації. Воно ґрунтується на стратегії розвитку організації, її кадрової політики. Функція планування кадрів стає все більш важливою при визначенні стратегії організації, оскільки точний аналіз майбутніх потреб дає змогу чітко орієнтуватися під час розроблення планів підвищення кваліфікації та роботи з резервом. Заплановані програми економічного зростання організації дедалі частіше не забезпечуються відповідними управлінськими кадрами, більше уваги приділяється питанням фінансування та інвестицій [4]. Метою формування персоналу є визначення його кількісного та якісного складу, що забезпечує розвиток підприємства, його економічне зростання в коротко-, середньо- та довгостроковому періоді. На сьогоднішній день в Україні показник використання трудового потенціалу компанії (професійні знання та навички, особистісні та демографічні характеристики, ділові зв'язки) дуже низький. У зв'язку з цим багато вчених стверджують про необхідність проведення аналізу трудових ресурсів, який дозволить визначити, який прихований потенціал мають фахівці, що з нього можна використовувати в інтересах компанії, які характеристики даного ресурсу підлягають корегуванню та стратегічному розвитку.

Для реалізації загальної концепції стратегії управління персоналом необхідне розроблення комплексу заходів щодо визначення та розвитку стратегічного потенціалу підприємства. Цей комплекс заходів повинен містити доволі широкий набір: пропозиції щодо вдосконалення критеріїв і методів добору і розстановки кадрів; методики вдосконалення атестації кадрів, роботи з резервом на висування, підвищення кваліфікації кадрів; пропозиції щодо структури заробітної плати і видів пільг із метою залучення, найму та закріплення працівника на підприємстві; методику оцінювання трудової діяльності працівників; рекомендації щодо вдосконалення організації та поліпшення умов праці (задоволення працівника своєю роботою, розширення обсягу і збагачення змісту праці, різноманітні комбінації грошових винагород, додаткових пільг та моральних стимулів, заохочення і т. ін.); рекомендації щодо вдосконалення соціально-психологічного клімату в колективі; методи переміщення співробітників на посади з більшою або меншою відповідальністю, розвиток їхнього професійного досвіду шляхом переміщення на вищі посади та складніші ділянки роботи [6]. Оцінку трудового потенціалу підприємства краще робити із використанням коефіцієнтної методики оцінки, яка дозволяє враховувати зазначені пропозиції.

Список літератури

1. Богиня, Д. П. Управління потенціалом підприємства / Д. П. Богиня. – К., 2002. – 258 с.
2. Головкова, Л. С. Методологічні проблеми вимірювання потенціалу підприємства / Л. С. Головкова // Економіка та держава. – 2007. – № 4. – С. 37–39.
3. Дулуб, Л. Н. Соціально-економічна сутність категорії «трудова потенціал» / Л. Н. Дулуб // Економіка. – 2009. – № 3 (27). – С. 99–102.
4. Набока, Р. М. Методологічні проблеми вимірювання та оцінювання трудового потенціалу підприємства [Електронний ресурс] / Р. М. Набока. – Режим доступу до ресурсу : http://www.rusnauka.com/22_PNR_2009/Economics/50309.doc.htm.
5. Федонін, О. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка : [навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц.] / Федонін О. С., Рєпіна І. М., Олексюк О. І. – К. : КНЕУ, 2005. – 261 с.
6. Яремко, І. Людський потенціал як капітал підприємства: обліковий аспект / І. Яремко // Економіст. – 2010. – № 2. – С. 70–74.

Одержано 16.01.17

УДК 331.108.26

Ю.В. Семокоп, магістр гр. УП-15МЗ *

Кіровоградський національний технічний університет

Оцінка персоналу на сучасних підприємствах

Проаналізовано дефініцію поняття «Оцінка персоналу». Розглянуто схему складових оцінки персоналу та цілей її проведення. Виділено класифікацію методів оцінки персоналу. Розглянуто сучасні методи оцінки персоналу, виявлено їх переваги та недоліки.

оцінка персоналу, цілі проведення оцінки, методи проведення оцінки, метод "360 градусів", метод комітетів.

В сучасних умовах господарювання персонал є головним ресурсом будь-якого підприємства. Саме від його професійного розвитку, рівня кваліфікації, здібностей та вмій залежить розвиток та ефективність роботи самого підприємства. Але, на жаль, досить складно лише за документами про освіту визначити здібності персоналу до праці та його професіоналізм. Тому на підприємствах застосовують оцінку персоналу, яка служить певним критерієм професійних здібностей персоналу, показує особисті якості та перспективні можливості співробітників. Саме через це, об'єктивно проведена оцінка діяльності не тільки дає можливість працівникові мати уявлення про те, як було оцінено виконану ним роботу, а й значною мірою впливає на його мотивацію впродовж подальшої трудової діяльності.

Проте перш ніж перейти безпосередньо до процесу оцінки персоналу на сучасних підприємствах, вважаємо за необхідне визначити саму дефініцію поняття «оцінка персоналу» (табл. 1).

Таблиця 1 – Аналіз дефініцій поняття «оцінка персоналу»

Джерело	Визначення
1	2
Балабанова Л.В.	Оцінювання персоналу – це цілеспрямований процес встановлення відповідності якісних характеристик персоналу (здібностей, властивостей) вимогам посади або робочого місця [1].
Головатий М. Ф., Лукашевич М. П., Дмитренко Г. А.	Під оцінюванням персоналу розуміють процедуру, за допомогою якої виявляється ступінь відповідності якостей працівника, його трудової поведінки, результатів діяльності певним вимогам [2].
Завіновська Г.Т.	Оцінювання персоналу – це запланована, формалізована характеристика трудової діяльності зайнятих, ефективності роботи персоналу [4].
Кириченко О. А.	Оцінювання персоналу використовується для визначення відповідності працівника вакантному чи робочому місцю (посаді), яке він у даний час займає [5].
Колот А.М.	Оцінка персоналу полягає у визначенні того, якою мірою кожний працівник досягає очікуваних результатів праці й відповідає тим вимогам, які впливають з його виробничих завдань [6].

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Левченко А.О.

Савченко В. А.	Оцінювання персоналу є процедура, що здійснюється з метою виявлення ступеня відповідності професійних, ділових та особистих якостей працівника, кількісних і якісних результатів його трудової діяльності визначеним вимогам [7].
Скопилатов І.О., Єфремов О.Ю.	Ділова оцінка персоналу – це компонент діагностики персоналу, цілеспрямований процес встановлення відповідності кількісних і якісних професійних характеристик персоналу вимогам посади (робочого місця), підрозділи і організації в цілому [8].
Федулова Л.І.	Під діловою оцінкою персоналу розуміється цілеспрямований процес встановлення відповідності якісних характеристик персоналу вимогам посади й робочого місця [9].

Таким чином, підсумовуючи подані вище визначення, слід прийти до наступного висновку: оцінка персоналу є досить трудомісткий та тривалий процес, що здійснюється з метою виявлення ступеня відповідності професійних, ділових та особистих якостей працівника, кількісних і якісних результатів його трудової діяльності визначеним (в рамках займаної посади) вимогам.

У загальному вигляді система оцінки персоналу містить чотири блоки:

I. Зміст оцінки – це об'єкт аналізу, конкретні якості людини, її поведінка, результати її праці;

II. Система критеріїв оцінки та їх вимірювання;

III. Система способів, методів та інструментів оцінювання;

IV. Процедура оцінювання: визначається порядок оцінювання, місце проведення, суб'єкти оцінювання, терміни і періодичність оцінки, технічні та організаційні засоби, що використовуються під час оцінювання персоналу (рис. 1).

Оцінка персоналу має багато цілей. Проте найпоширенішою є класифікація цілей оцінки, розроблена відомим фахівцем у галузі розвитку людських ресурсів Дугласом МакГрегором, який виділяє наступні цілі:

- адміністративна, яка полягає в прийнятті кадрових рішень на об'єктивній і регулярній основі (розміщення кадрів, їх переміщення та оплата праці);
- інформативна – забезпечення керівників необхідними даними про кількісний та якісний склад персоналу;
- мотиваційна – орієнтація працівників на покращення трудової діяльності в потрібному для організації напрямку [3].

Говорячи про самі методи оцінки персоналу на сучасних підприємствах, варто зазначити, що єдиної їх класифікації не існує. Зокрема, Крушельницька О.В., Мельничук Д.П., методи оцінки персоналу ділять на традиційні і нетрадиційні. Перші сфокусовані на окремого працівника і ґрунтуються на суб'єктивній оцінці керівника або колег. Нетрадиційні методи – розглядають робочу групу (підрозділ, бригаду, колектив) і ставлять акцент на оцінку працівника його колегами і здатність працювати в групі; оцінка окремого працівника і робочої групи проводиться з урахуванням результатів всієї організації, і до уваги береться не тільки успішне виконання сьгоднішніх функцій, а й здібності до професійного розвитку й освоєння нових професій і знань [12].

Рисунок 1 - Складові оцінки персоналу [10]

Данюк В. М., Петюх В. М., Цимбалюк С. О., за формою вираження кінцевого результату виділяють описові, кількісні та комбіновані методи. [3].

Федулова Л.І. вважає, що методи оцінки персоналу необхідно поділяти на методи індивідуальної та методи групової оцінки [9].

З огляду на численні думки стосовно класифікації методів оцінки, вважаємо за потрібне, виокремити найпоширеніші з них, які використовуються на сучасних підприємствах:

1. Описовий метод оцінки. Оцінювач повинен виявити і описати позитивні і негативні риси поведінки працівника, що атестується. Цей метод не передбачає чіткої фіксації результатів і тому часто використовується як доповнення до інших методів.

2. Метод класифікації. Цей метод заснований на ранжуванні працівників, що атестуються за певним критерієм від кращого до гіршого з присвоєнням їм певного порядкового номеру.

3. Метод оцінки нормативом роботи, тобто оцінка працівника здійснюється на основі норми на роботу, яку він виконує, в кількості, якості і часі.

4. Метод моделювання ситуації – створення штучних, але близьких до реальних умов роботи і управлінських ситуацій (підбір ділових паперів, розробка проектів документів, інтерв'ю). Критерієм оцінки є здатність організувати і планувати, гнучкість, стиль роботи, стійкість до стресів.

5. Метод анкет та порівняльних анкет. Включає набір питань чи описів поведінки працівника. Оцінювач проставляє відмітку навпроти опису тієї риси характеру, яка, на його думку, властива працівникові, в іншому випадку залишає пусте місце. Сума позначок дає загальний рейтинг анкети даного працівника. Використовується для оцінки керівництвом, колегами та підлеглими.

6. Тестування. Для оцінки працівника можуть бути застосовані і різні тести. За своїм змістом вони поділяються на три групи: кваліфікаційні, що дозволяють визначити ступінь кваліфікації працівника; психологічні, що дають можливість оцінити особистісні якості працівника; фізіологічні, виявляють фізіологічні особливості людини. Позитивні сторони тестової оцінки в тому, що вона дозволяє отримати кількісну характеристику за більшістю критеріїв оцінки, і можлива комп'ютерна обробка результатів. Однак, оцінюючи потенційні можливості працівника, тести не враховують, як ці здібності проявляються на практиці.

7. Метод порівняння. При їх використанні керівник порівнює роботу одного співробітника свого підрозділу з результатами інших. При ранжуванні керівник «виставляє» своїх співробітників в умовний ланцюжок – від кращого до гіршого за результатами праці в атестаційний період. При розподіленні усі співробітники класифікуються по групам – наприклад, 10% кращих, 10% гірших і т.д. Метод порівняння є дуже простим способом оцінки співробітників. Їх легко застосовувати та розуміти. Однак, ці методи дуже односторонні та приблизні для того, щоб зроблені з їх допомогою оцінки застосовувались для цілей розвитку персоналу, професійного навчання тощо.

8. Метод алфавітно-числової шкали. Цим методом оцінюється вплив важливих факторів на трудову діяльність персоналу. Ступінь прояву кожного фактору визначається у числовому і мовному вимірі. Найчастіше даним методом вимірюються такі фактори, як цілеспрямованість, відповідальність, ініціативність, уміння працювати в колективі. Основу алфавітно-числової оцінки персоналу складає шкала.

Відповідно до неї зіставляються трудові досягнення й особисті якості працівника. У даний час застосовують системи з досить доцільною шкалою оцінок з різними рівнями і підрівнями. Метод алфавітно-числової шкали дозволяє глибоко проаналізувати трудову діяльність, проте має деякі недоліки: суб'єктивізм в оцінюванні особистісних якостей працівників, невизначеність змісту та числових значень критеріїв.

9. Найбільш простим і поширеним методом оцінки при прийомі на роботу є інтерв'ю. Суть інтерв'ю – претенденту дається завдання провести співбесіди з декількома кандидатами на робочі місця і самому прийняти рішення.

В інтерв'ю важливо отримати інформацію про наступні компоненти і характеристики особистості: інтелектуальна сфера; мотиваційна сфера; темперамент, характер; професійний і життєвий досвід; здоров'я; ставлення до професійної діяльності ранні роки; дитячий сад; школа; професійне навчання; служба в армії; ставлення до роботи на фірмі; захоплення; самооцінка можливостей, здоров'я; сімейний стан, стосунки в сім'ї; форми проведення дозвілля.

Інтерв'ю має ряд недоліків: по-перше, на всіх інтерв'ю кандидату доводиться відповідати практично на одні й ті ж питання, проте ясного розуміння ключових характеристик кандидата досягти не вдається; по-друге, на проведення інтерв'ю витрачається дорогий робочий час багатьох співробітників; по-третє,

результативність інтерв'ю багато в чому залежить від практичного досвіду інтерв'юера. Так, наприклад, за даними дослідників, які порівнювали ефективність різних методів оцінки, "точність" неструктурованого інтерв'ю дорівнює приблизно 15%.

10. Структуроване поведінкове інтерв'ю є одним з інструментів, який використовується для аналізу компетенцій (комплексу поведінкових характеристик, необхідних працівникові для успішного виконання тієї чи іншої роботи або будь-яких функцій). За даними досліджень, прогностична цінність інтерв'ю за компетенціями вже значно вище - приблизно 63%. Ще однією перевагою такого інтерв'ювання є можливість кількісної оцінки розвитку тієї чи іншої компетенції.

11. Метод комітетів. Оцінка проводиться групою експертів і націлена на з'ясування здібностей кандидата, що дають йому право претендувати на інші посади, зокрема на висунення на підвищення.

12. Метод "360 градусів". В рамках програм розвитку співробітників проводиться так звана оцінка за методом "360 градусів", яка використовується для поліпшення внутрішньої комунікації, розвитку корпоративної культури. Інформацію одержують шляхом бесіди з самим співробітником, його безпосереднім керівником, колегами, підлеглими, а в окремих випадках і клієнтами оцінюваного. На основі результатів оцінки надається розгорнута зворотній зв'язок, яка заснована на об'єктивних даних і носить розвиваючий характер. Інформація, отримана співробітниками, дозволяє не тільки оцінити свої сильні сторони і намітити зони розвитку, а й покращити внутрішню комунікацію в підрозділі. Дані оцінки за методом "360 градусів" стають основою для формування програми індивідуального розвитку співробітника.

13. Метод незалежних суддів. Незалежні члени комісії – 6-7 осіб – задають співробітнику, що атестується різноманітні питання. Процедура нагадує перехресний допит за різними сферами діяльності працівника. Перед суддею розташовується комп'ютер, на якому він натискає клавішу "+" в разі правильної відповіді і, відповідно клавішу "-" – у разі неправильної відповіді. По завершенні процедури програма видає висновок. Можлива і ручна обробка відповідей працівника, тоді правильність відповідей заноситься у попередньо складений бланк.

14. «Центр оцінки» – це один з методів комплексної оцінки персоналу, заснований на використанні взаємодоповнюючих методик, орієнтований на оцінку реальних якостей співробітників, їх психологічних і професійних особливостей, відповідності вимогам посадових позицій, а також виявлення потенційних можливостей фахівців.

«Центр оцінки» успішно вирішує наступні задачі: оцінка професійних знань і навичок персоналу; оперативне управління персоналом; навчання персоналу; розвиток навичок оцінки.

Компоненти «Центр оцінки»: інтерв'ю з експертом, в ході якого відбувається збір даних щодо знань та досвіду співробітника; тести (психологічні, професійні, загальні); коротка презентація учасника перед експертами та іншими учасниками; ділова гра; біографічне анкетування; опис професійних досягнень; індивідуальний аналіз конкретних ситуацій (case-study); експертне спостереження.

15. Метод ділових ігор. Оцінка персоналу здійснюється в рамках спеціально розроблених імітаційних і розвиваючих ділових ігор. До оцінки залучаються як самі учасники ділових ігор, так і експерти-спостерігачі. Атестаційні ділові ігри проводяться, як правило, на результат, що дозволяє оцінити готовність персоналу до вирішення поточних і майбутніх завдань, а також індивідуальний внесок кожного учасника гри.

Цей метод оцінки може використовуватися для визначення ефективності командної роботи персоналу.

16. Метод управління за цілями (МВО). Цей метод простий і полягає в постановці специфічних вимірюваних цілей для кожного з працівників та періодичне обговорення прогресу в досягненні цих цілей. Можна зайняти в програмі МВО підлеглих, ставлячи для них окремі цілі і періодично забезпечуючи зворотний зв'язок. Однак МВО майже завжди має на увазі всеосяжну програму оцінки та постановки цілей, яка складається з шести найважливіших кроків: визначення цілей організації, розробка плану на наступний рік; визначення цілей відділу його начальником; обговорення цілей відділу його начальником та всіма працівниками, визначення працівниками своїх власних індивідуальних; визначення очікуваних результатів; начальник відділу та працівники встановлюють короткострокові цілі виконання обов'язків; перевірка начальником відділу фактичного виконання обов'язків кожним працівником, вимірювання результатів; забезпечення зворотного зв'язку: начальник відділу періодично проводить збори з працівниками, під час яких обговорюється виконання обов'язків і оцінюється прогрес у досягненні очікуваних результатів.

17. Управління досягненнями (Performance Management) являє собою концепцію управління організацією, що базується на безлічі теорій та практик управління, що передували їй. РМ — це, швидше, своєрідний “Мікс”, інтеграція різних методик управління організацією, що зарекомендували себе як ефективні. До основних принципів системи РМ можна віднести наступні:

а) система управління орієнтована на досягнення взаємопов'язаних, взаємозалежних кількісних і якісних цілей;

б) цілі розробляються зверху вниз. В основі цілей підрозділів і персональних цілей окремих працівників повинні лежати цілі організації;

в) особлива увага приділяється взаємозв'язку цілей бізнесу та розвитку ключових компетенцій співробітника;

г) Досягнення цілей співробітниками оцінюється за допомогою показників (Key Performance Indicators – KPI). KPI лежать в основі системи мотивації, тобто досягнення чи недосягнення персональних цілей безпосередньо впливає на матеріальну або нематеріальне винагороду. KPIs використовуються не тільки для вимірювання результатів, подання звітності, диференціації досягнень, але також і для аналізу можливостей поліпшення результатів, вдосконалення і розвитку бізнесу.

18. Метод стандартних оцінок. Здійснюється керівництвом. Керівник заповнює спеціальну форму стандартних оцінок, оцінюючи окремі аспекти роботи працівника на протязі атестаційного періоду по стандартній шкалі. Однак метод стандартних оцінок страждає рядом серйозних недоліків. По-перше, атестацію проводить одна людина – керівник, що передбачає високий ступінь суб'єктивності та односторонності оцінки. Хоча він повинен приймати до уваги тільки професійні якості працівників, на оцінці можуть відобразитись особистісні взаємовідносини з підлеглими. По-друге, стандартна шкала не враховує особливостей професійної діяльності кожного окремого працівника, що може вплинути на якість оцінки.

19. Метод вирішальних ситуацій. Для використання цього методу фахівці з оцінки готують список описів «правильної» і «неправильної» поведінки працівників у типових ситуаціях – «вирішальних ситуаціях». Дані описи розподіляються по рубриках відповідно до характеру роботи.

20. Метод рейтингових поведінкових установок. Заснований на використанні «вирішальних ситуацій», з яких виводяться необхідні особисті від працівника ділові та особисті якості, які і стають критеріями оцінки. Оцінювач прочитує в анкеті рейтинг

опис якого-небудь критерію оцінки і ставить позначку в шкалі відповідно до кваліфікації оцінюваного. Дорогий і трудомісткий метод, але доступний і зрозумілий працівникам.

21. Метод шкали спостереження за поведінкою. Аналогічний попередньому, але замість визначення поведінки працівника у вирішальній ситуації поточного часу оцінювач фіксує на шкалі кількість випадків, коли працівник поведився тим чи іншим специфічним чином раніше. Метод трудомісткий і вимагає істотних матеріальних витрат.

22. Метод заданого розподілу. Заданий розподіл використовують для того, щоб виключити такі помилки оцінки, як помилка центральної тенденції і помилка поблажливості. Заданий розподіл є формою порівняльної оцінки, при якій керівник відносить підлеглих до певної категорії відповідно до певних (заданих наперед) правил. При цьому виходять з того, що прояв оцінюваних робочих характеристик підпорядковується закону нормального розподілу [11].

Таким чином, в ринкових умовах господарювання оцінка персоналу на сучасних підприємствах є однією з найважливіших складових системи управління персоналом, адже забезпечує визначення ступеня ефективності виконання працівниками того чи іншого підприємства своїх посадових обов'язків і реалізації організаційних цілей, крім того визначення відповідності якісних характеристик персоналу до займаної посади. Інструментарій здійснення оцінки персоналу є досить широким, проте, на жаль, для вітчизняної практики є не досить поширеним та немає системного характеру, на відміну від зарубіжних підприємств. Натомість, серед підприємств України характерним є використання спрощених методів оцінки, для яких характерним є брак конструктивного зворотного зв'язку між об'єктом і суб'єктами оцінки. З огляду на це, для підвищення ефективності системи управління персоналом, вважаємо за доцільне, зазначити про необхідність поширення сучасних прогресивних методів оцінки персоналу, перейти від періодичної оцінки до постійної, системної, поширення результатів оцінки серед персоналу, активне залучення персоналу безпосередньо в сам процес здійснення оцінки аби підвищити ефективність роботи та можливість їх самоаналізу, а також розширити коло осіб, що здійснюють таку оцінку (вищі менеджери, колеги по роботі, підлеглі, споживачі результатів праці), не обмежуючи його виключно керівництвом вищої ланки. Все вище зазначене, вважаємо, може сприяти посиленню ефективності здійснення оцінки персоналу на сучасних підприємствах.

Список літератури

1. Балабанова Л.В. Управління персоналом: Навч. посібник / Л.В. Балабанова, О.В. Сардак. – К.: Професіонал, 2006. – 512 с.
2. Головатий М. Ф. Управлінські аспекти соціальної роботи. Курс лекцій / М. Ф. Головатий, М. П. Лукашевич, Г. А. Дмитренко та ін. — К.: МАУП, 2004. — 368 с
3. Данюк В. М. Менеджмент персоналу: Навч. посіб. / В. М. Данюк, В. М. Петюх, С. О. Цимбалюк та ін.; За заг. ред. В. М. Данюка, В. М. Петюха. – К.:КНЕУ, 2004. – 398 с.
4. Завіновська Г. Т. Економіка праці: навч. посіб. / Г. Т. Завіновська. — К.: КНЕУ, 2003. — 432 с.
5. Кириченко О.А. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності: Навч. посіб./ О.А. Кириченко/ – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання-Прес, 2002. - 384 с.
6. Колот А.М. Мотивація персоналу: Підручник./А.М. Колот – К.: КНЕУ, 2002. - 337 с.
7. Савченко В. А. Управління розвитком персоналу : навч. посіб. / В. А. Савченко. – Київ : КНЕУ, 2002. – 351 с.
8. Скопылатов, И.А. Управление персоналом / И.А. Скопылатов, О.Ю. Ефремов. – СПб.: Изд-во Смольного университета, 2000. – 400с.
9. Федуллова Л. І. Менеджмент організацій: Підручник/ Л. І. Федуллова, І. В. Сокирник, В. В. Стадник, М. А. Йохна, О.С. Новикова, Є. Г. Рясних. – К.: Либідь, 2004. – 448 с.

10. Дідур К.М. Сучасні методи оцінки персоналу [Електронний ресурс] / К.М. Дідур // «Ефективна економіка»: електронне наукове фахове видання. – 2011. – № 11. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=776>
11. Крушельницька О.В. Управління персоналом: навч.посібник / О.В. Крушельницька, Д.П. Мельничук. – 2-е вид., перероблене й доповнене. – К.: Кондор, 2005. – 308 с

Одержано 16.01.17

УДК 368

М.В. Коваленко, студ. гр. ФК-15М-1,5*

Кіровоградський національний технічний університет

Сутність фінансового стану страхової компанії

У статті розглянути сутність фінансового стану страхових компаній. Визначено завдання аналізу фінансового стану. Порівняно поняття фінансової надійності та фінансової стійкості.
фінансовий стан страхової компанії, фінансова стійкість, фінансова надійність

Актуальність теми. За умов переходу економіки України до ринкових відносин підвищилась необхідність своєчасного та якісного аналізу фінансового стану страхових компаній. Оптимізація фінансового стану є однією з умов успішного розвитку компанії у майбутньому, а погіршення фінансового стану свідчить про загрозу можливого банкрутства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання стратегічного управління страховою компанією та забезпечення її фінансової стійкості досліджується багатьма вченими та практиками, такими як М.М. Александрова, В.Д. Базилевич, В.Д. Бігдаш, Н.М. Внукова, О.М. Залетов, В.В. Масленіков, О.П. Овсак, С.С. Осадець, В.М. Філонюк, О.Ф. Фурман та інші. Проте, незважаючи на значні досягнення фахівців у цьому питанні, поки що залишається недостатньо дослідженою фінансова стійкість як об'єкт стратегічного управління.

Постановка завдання. Метою написання статті є розкриття сутності фінансової стійкості як об'єкта стратегічного менеджменту, способів її оцінки для ефективного управління страховою компанією та визначення її особливого значення в діяльності страхової компанії.

Виклад основного матеріалу. Фінансовий аналіз страхової компанії - це перш за все аналіз її фінансового стану, оцінка її надійності. Найважливішою характеристикою фінансово-економічної діяльності будь-якого підприємства є фінансова стійкість. Якщо підприємство фінансово стійке, то воно платоспроможне та має переваги в залученні інвестицій, партнерів, клієнтів [5, с. 118].

Аналіз фінансового стану страхових компаній здійснюється на основі аналізу їхніх фінансових звітів. На основі інформації, що містять звіти, можна розрахувати значну кількість абсолютних та відносних показників фінансового стану страхової компанії [1, с. 85-86].

Визначним фактором забезпечення стабільного фінансового становища страховика є визначене на законодавчому рівні зобов'язання владних інститутів формувати механізми захисту національних фінансово-економічних інтересів та

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Мельник Т. А.

протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам.

Основними завданнями аналізу фінансового стану є: дослідження рентабельності та фінансової стійкості підприємства; дослідження ефективності використання майна (капіталу) підприємства, забезпечення підприємства власними оборотними коштами; визначення динаміки стану ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості підприємства; оцінка становища суб'єкта господарювання на фінансовому ринку та кількісна оцінка його конкурентоспроможності; визначення ефективності використання фінансових ресурсів [3, с. 580].

Фінансова надійність виявляється лише в момент урегулювання фінансових зобов'язань страховиком, за умов стабільного середовища, в якому внутрішні та зовнішні фактори впливу заздалегідь відомі й не змінюються впродовж певного проміжку часу. Те, що поняття “фінансова надійність” підпорядковане поняттю (або, іншими словами, включене у поняття) “фінансова стійкість”, тобто є вужчим за нього ілюструє така ситуація.

В економічній літературі поняття фінансовий стан страховика ототожнюється з поняттями “фінансова стійкість” та “фінансова надійність”, які використовуються для характеристики діяльності страховиків.

Загальноприйнятим підходом до визначення фінансової стійкості страхової компанії є її характеристика як “здатності виконувати взяті зобов'язання за договорами страхування в умовах впливу несприятливих факторів, змін в економічній кон'юнктурі”.

У визначенні поняття “фінансова стійкість” на перший план виходять характеристики, які переважно стосуються сутності поняття “платоспроможність”, оскільки тут системоутворюючою категорією є “відповідальність за зобов'язаннями”, тобто здатність здійснювати платежі за зобов'язаннями. Безумовно, платоспроможність - важлива умова забезпечення фінансової стійкості, але визначення поняття “фінансова стійкість страхової компанії” на підставі лише однієї характеристики - платоспроможності не є коректним.

Слід зазначити, що в науковій літературі виділяється специфічна ознака фінансової стійкості, властива лише страховим компаніям, - “відповідність кількості та якості ресурсів величині та структурі прийнятого страхового ризику, що, у свою чергу, означає можливість виконання зобов'язань страховика перед страхувальниками”.

Фінансовий стан страхової компанії як комплексне поняття, що є наслідком взаємодії усіх елементів системи фінансових відносин компанії, визначається сукупністю господарських факторів і характеризується системою показників, які відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів. Тому під фінансовим станом компанії розуміють її спроможність фінансувати свою діяльність. Оптимізація фінансового стану є однією з умов успішного розвитку компанії у майбутньому, а погіршення фінансового стану свідчить про загрозу її можливого банкрутства

Для того, щоб отримати більш ширше уявлення про фактори, які впливають на фінансовий стан страховика було проаналізовано джерела їх виникнення та основні взаємозв'язки між ними. Проведене дослідження дозволило виділити основні класи факторів впливу на фінансовий стан страховика

Для проведення фінансового аналізу діяльності страховика використовують різні системи аналітичних показників, які дозволяють дослідити вплив широкого спектра факторів. Важливе значення в процесі фінансового аналізу має ідентифікація ключових чинників, що впливають на активи та зобов'язання.

Попередня експрес-діагностика в процесі оцінки фінансового стану компаній

займає важливе місце. Вона проводиться регулярно і тому дозволяє зафіксувати наближення кризового стану. Це дає можливість завчасно застосувати корегуючі дії, а в разі необхідності провести фундаментальну діагностику фінансового стану, визначити чинники, що зумовили його погіршення, спрогнозувати їх подальший вплив і оцінити можливості компанії поліпшити своє фінансове становище.

Висновки. На нашу думку, фінансовий стан страхового підприємства - це комплексне поняття, що визначається особливостями взаємодії та взаємовпливу сукупності виробничо-господарських чинників, та може характеризуватись системою фінансових і інших індикаторів, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів.

Обґрунтоване оцінювання фінансового становища страховика дає змогу розкрити реальний стан справ з можливостями подальшого розвитку. Для керівників та власників страхових компаній така оцінка є способом одержання правдивої інформації щодо їх визначених перспектив. Найбільш це є актуальним для опрацювання стратегії виживання в сучасних економічних умовах.

Страховий процес передбачає управління коштами, що перебувають на вході і виході та тимчасово затримуються у страхової компанії і виплачуються нею наперед. Проте на рахунках страховика повинні бути і власні ресурси, які є прибутком і забезпечують життєдіяльність компанії.

Список літератури

1. Кравченко В. О. Розвиток методів аналізу платоспроможності страховика як складової фінансової безпеки страхової компанії / В. О. Кравченко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. - 2013. - № 1 (21). - С. 85-89.
2. Полчанов А. Ю. Фінансова стійкість страхової компанії як об'єкт стратегічного управління / А. Ю. Полчанов // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. - 2011. - Вип. 7(1). - С. 116-122. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2011_7\(1\)_23](http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2011_7(1)_23)
3. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства : навч. посібн. / Г. В. Савицька. - К. : Знання, 2007. - 654 с.
4. Ткаченко Н. В. Фінансова стійкість страхових компаній: теоретичні підходи / Н. В. Ткаченко // Фінанси України. - 2009. - № 6. - С. 104-121. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2009_6_12
5. Шевчук О. В. Управління фінансовими ресурсами страхових компаній / О. В. Шевчук, В. О. Фастунова // Економічний вісник Донбасу. - 2010. - № 2 (20). - С. 116-126.

Одержано 17.01.17

УДК 65.012.32:658.114.3

С.В. Кулініч, ст. гр. АДМ-15М*

Кіровоградський національний технічний університет

Антикризове управління як особлива управлінська функція

В статті досліджено особливості визначення сутності антикризового менеджменту та висвітлено основні заходи антикризової діяльності підприємства.

антикризове управління, модель антикризового управління, превентивне антикризове управління, стратегія антикризового управління

* Науковий керівник: канд. з держ. управл., доц. Зайченко В.В.

Антикризова діяльність — це сукупність цілеспрямованих й послідовних дій підприємницької структури, яка полягає у прогнозуванні й виявленні кризових процесів. Антикризова діяльність передбачає реалізацію процесів із: своєчасного передбачення кризових моментів; своєчасного випередження настання кризи, підготовки до негативних змін з метою локалізації можливих наслідків; активної, комплексної діяльності на всіх ланках системи під час зародження кризи; обов'язкове дослідження причин, основних факторів виникнення, зародження кризової ситуації; науковий аналіз проведених заходів, що повинен відповісти на наступні питання - чи все було зроблено як треба, чи все було зроблено як могли зробити, до чого це привело й за часом і за ефективністю й до чого це могло призвести у випадку здійснення інших дій, вибору й реалізації інших стратегій?

Багатогранність менеджменту протидії кризовим проявам передбачає здійснення великої кількості різноспрямованих робіт, що за ознакою однорідності об'єднують у відповідні комплексні й монолітні заходи. Серед сукупності заходів антикризової діяльності підприємства виокремлюють наступні групи:

1. Превентивні антикризові заходи.
2. Заходи, спрямовані на розробку сценаріїв розвитку кризи на підприємстві.
3. Дії, спрямовані на вироблення стратегій антикризового управління при реалізації сценаріїв локалізації кризових явищ.

Найважливішим, з точки зору ефективного менеджменту є своєчасне виявлення фактів розвитку стійких кризових процесів на підприємстві та реалізація необхідних компенсаційних або деструктивних по відношенню до цих кризових проявів заходів. Так, при реалізації превентивних антикризових заходів здійснюється:

- вироблення й періодична актуалізація системи показників і індикаторів, що комплексно характеризують поточну підприємства й тенденції його розвитку на найближчу перспективу;
- визначення граничних значень показників і індикаторів розробленої системи, при яких виникає мотивований погроз стабільності фірми;
- розрахунок і періодична актуалізація відповідних показників;
- обґрунтоване вироблення критеріїв великих проектів для конкретного підприємства, їхня типізація, організація оперативного моніторингу в розрізі істотності впливу на фінансову стабільність даної фірми;
- вироблення методики аналізу впливу великих проектів на стабільність діяльності підприємства;
- вироблення методики й періодичний аналіз кон'юнктури зовнішнього середовища, у тому числі цільових ринків підприємства (при активній взаємодії з аналітичним центром) для оцінки впливу виявлених тенденцій на стабільність функціонування фірми;
- вироблення методики й періодичний аналіз бізнес-процесів, здійснюваних підприємством за звітний період, з метою виявлення їх можливого негативного впливу на стабільність функціонування підприємства.

Раціональна упереджуюча антикризова діяльність на підприємстві можлива у випадку завчасного прогнозування розвитку кризових процесів. А оскільки пов'язані між собою певним чином окремі процеси називають процедурами, то найважливішою складовою антикризового менеджменту підприємства є формування та виконання відповідних антикризових процедур. Здійснення процедур, спрямованих на розробку сценаріїв розвитку кризи на підприємстві, передбачає :

- розробку й актуалізацію методики моделювання розвитку кризи на підприємстві;
- актуалізацію сценаріїв розвитку кризи на підприємстві;
- актуалізацію концепції подолання кризи по кожному з можливих напрямків її розвитку.

Здійснення антикризового управління неможливе без застосування стратегій відповідного впливу суб'єктів управління на об'єкти. Діяльність, спрямовану на вироблення стратегій антикризового управління при реалізації сценаріїв локалізації кризових явищ, передбачає в обов'язковому порядку:

- погодити основні пункти плану антикризових заходів із профільними підрозділами фірми;
- затвердити концепцію антикризової діяльності на засіданнях органів управління підприємства;
- затвердити базові положення плану антикризової роботи в підприємства;
- наглядом органам при перевірці фірми вимагати надання затвердженої концепції антикризової роботи й погодженого плану антикризових дій;
- проводити актуалізацію й повторне затвердження концепції антикризової роботи на підприємстві й плану антикризових заходів щорічно.

Дані та рекомендації у відношенні антикризових дій повинні бути збережені й зібрані, вивчені й доведені до працівників підприємства з тією метою, щоб у момент повторення подібної ситуації, опираючись на наявний досвід, відповідно до проведеного аналізу, антикризові завдання вирішуються вже автоматично.

Підприємницькі структури, як відкриті системи широко і постійно взаємодіють з зовнішнім для себе та своїм внутрішнім середовищем господарювання. Останні, у свою чергу, впливають на генезис цих структур, викликаючи різні в них трансформації протягом всього життєвого циклу. Вплив ендогенних та екзогенних чинників на підприємства сприймаються ними, як дія певних дестабілізаторів стану, що можуть спричинити розвиток кризового процесу. Як прояв реакції на спонтанний або закономірний початок кризи здійснюється реалізація заходів протидії такій дестабілізації стану підприємства. Ця протидія є першоосновою антикризової діяльності і передбачає реалізацію цих заходів на різних рівнях суспільного господарювання на основі цілеспрямованого впливу у формі антикризового регулювання та антикризового управління.

Антикризове регулювання передбачає реалізацію заходів організаційно-економічного та нормативно-правового впливу з боку держави, спрямованих на захист підприємств від кризових ситуацій, що виникають у зовнішньому для підприємницької структури середовищі. Головна направленість антикризового регулювання спрямована на проведення робіт щодо поліпшення загального фінансового стану підприємств з метою підвищення загальної конкурентоспроможності продукції (послуг, робіт) цих підприємств на рівні народного господарства, запобігання великої кількості банкрутств та ліквідації підприємств, як потенційних платників податків до бюджету держави.

Трансформація регуляторних антикризових дій загальнонаціонального рівня на рівень підприємства здійснюється через специфічні процеси управління відповідним суб'єктом підприємництва. Такі процеси передбачають врегулювання діяльності складників системи-підприємства, що утворюються із сукупностей працівників підприємства, його матеріальних та нематеріальних ресурсів, а також відповідних бізнес-процесів.

Своєчасне цілеспрямоване врегулювання спільних дій людей із забезпеченням гнучкої адаптації до швидких змін навколишнього середовища. потрібне тоді, коли:

виникають нові цілі та завдання, яких раніше підприємницька структура не вирішувала не досягала; змінюються форми власності; виникають нові господарські зв'язки; формуються принципово новий механізм регулювання економічних відносин тощо. Проблеми, які постають у зв'язку із цим, неможливо вирішити без сучасного професійного менеджменту, а по мірі закріплення нових соціальних та економічних відносин його роль буде підвищуватись, оскільки менеджмент — це потужний двигун і прискорювач суспільного розвитку.

Список літератури

1. Антикризове управління підприємством: Навч. посіб. / З.Є. Шершньова, В.М. Багацький, Н.Д. Гетманцева; За заг. ред. З.Є. Шершньової. – К.: КНЕУ, 2007. – 680 с.
2. Король В. С. Антикризовий менеджмент в умовах ринкової трансформації економіки: Автореф. дис. ... канд. екон. наук 08.06.02 / В.С.Король / НАН України; Ін-т регіон досліджень. – Л., 2001. – 20 с.
3. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством: Монографія / Л.О. Лігоненко. – К., 2001. – 574 с.
4. Родченко В. В. Концептуальні підходи до проблеми побудови системного антикризового управління підприємством / В.В. Родченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/PSPE/2010_2/Rodchenko_210.htm

Одержано 17.01.17

УДК 005.33:338

А.В. Черняк, ст. гр. УФЕБ-15М*

Кіровоградський національний технічний університет

Правове підгрунття забезпечення економічної безпеки сільськогосподарського підприємства

В статті дано визначення економічної безпеки підприємства та досліджено нормативні акти, які її регулюють.

безпека, економічна безпека, нормативні акти, правове регулювання економічної безпеки

Центральною ланкою забезпечення безпеки підприємства взагалі є економічна безпека суб'єкта господарювання. Економічна безпека підприємства – це режим забезпечення отримання найкращого економічного ефекту від функціонування суб'єкта господарювання у вигляді прибутку чи досягнення соціальної мети.

Сучасний етап вивчення економічних відносин сформував передумови зародження нової науки про економічну безпеку підприємства – екосекент (від англ. economic security of enterprise). Екосекент – це економічний стан підприємства, стійкий (у межах критичних обмежень) проти зовнішніх та внутрішніх змін фінансово-господарського середовища, не віднесених до форс-мажорних обставин.

Суть економічної безпеки реалізується в системі її критеріїв і показників. Критерієм економічної безпеки виступає оцінка економічного стану суб'єкта господарювання. Критеріальна оцінка економічної безпеки базується на оцінках:

* Науковий керівник: канд. з держ. управл., доц. айченко В.В.

ресурсного потенціалу суб'єкта і можливостей його розвитку; рівня ефективності використання ресурсів; рівня можливостей суб'єкта протистояти загрозам його економічній безпеці та самостійно ліквідувати їх; конкурентоспроможності суб'єкта; цілісності та масштабів структури суб'єкта; ефективності кадрової політики суб'єкта.

В системі показників економічної безпеки доцільно виділити: темпи зростання прибутковості та посилення економічної стабільності в діяльності суб'єкта; рівень матеріального і соціального забезпечення його працівників; розмір боргових зобов'язань суб'єкта; структуру дебіторської заборгованості; обсяги використання тіньового капіталу та ін. Для економічної безпеки важливе значення мають не стільки самі показники, скільки їх порогове значення, тобто допустимі величини, недотримання яких буде перешкоджати нормальному розвитку діяльності суб'єкта підприємництва, призводити до формування негативних тенденцій в його економічній безпеці. Найвищий ступінь економічної безпеки суб'єкта підприємництва досягається при умові, що весь комплекс показників знаходиться в рамках допустимих меж порогових значень, а порогове значення одного показника досягається не за рахунок іншого.

За сучасних умов правове регулювання економічної безпеки підприємницької діяльності набуває важливого значення. Насамперед треба відзначити, що в Україні відсутній окремий закон, який би регулював відносини між суб'єктами права щодо захисту бізнесу чи корпоративних прав, або від зазіхань, як з боку злочинних угруповань, так і з боку корумпованих владних структур. Тож норми права, які регулюють вказані відносини, містяться в окремих законах України та в підзаконних нормативних актах. Найчастіше в цих нормах права особа (як суб'єкт права) виступає не як бізнесмен (тобто особа, що займається підприємницькою діяльністю), а як фізична особа (тобто незалежно від роду занять). Отже, суспільні відносини, пов'язані із забезпеченням безпеки бізнесу, регулюють такі нормативні акти:

1. Конституція України.

2. Кримінальний та Кримінально-процесуальний кодекси України (тобто кодифіковані збірники нормативних актів, що передбачають кримінальну відповідальність за порушення чинного законодавства (у тому числі у сфері безпеки бізнесу), та нормативних актів, що визначають сам процес притягнення винних до кримінальної відповідальності).

3. Кодекс адміністративних правопорушень (тобто кодифікований збірник нормативних актів, що передбачають адміністративну відповідальність за порушення чинного законодавства). Можна, звісно, заперечити, що який же це захист безпеки підприємницької діяльності, якщо навпаки, кодекси передбачають відповідальність (кримінальну чи адміністративну) за порушення, які вчиняють комерсанти чи фізичні особи при здійсненні комерційної діяльності. Наведемо приклад: є дві комерційні структури, одна ретельно дотримується законів, сплачує податки, при завезенні товару з-за кордону повністю сплачує митні збори, ліцензує свою діяльність – з цих виплат, звісно, складається кінцева ціна товару чи послуг, які фірма реалізує. Інша комерційна структура працює наполовину «в тіні» – не платить податків, завозить контрабандний товар, не ліцензує свою діяльність. Звісно, ціна товару чи послуг у цих двох структурах буде зовсім непорівнянною, внаслідок чого законослухняна комерційна структура збанкрутує, бо не витримає конкуренції з іншою комерційною структурою. Закони ж, встановлюючи покарання за протизаконну діяльність, не дають змоги комерсантам діяти незаконними методами, тим самим підтримуючи здорову конкуренцію та захищаючи права законослухняних конкурентів. Такі приклади можна навести майже по кожній нормі права.

4. Господарський та Цивільний, Господарсько-процесуальний та Цивільно-процесуальний кодекси України.

5. Закони України:

- «Про банки і банківську діяльність»;
- Про цінні папери і фондову біржу»;
- «Про акціонерні товариства»;
- «Про інформацію»;
- «Про захист від недобросовісної конкуренції»;
- «Про захист інформації в автоматизованих системах»;
- «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні»;
- «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»;
- «Про інвестиційну діяльність»;
- «Про державну податкову службу в Україні»;
- «Про підприємства в Україні»;
- «Про аудиторську діяльність»;
- «Про оперативно-розшукову діяльність»;
- «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю».

Перелік законів може бути суттєво доповнений, бо майже в кожному з них є норми, які, регулюючи діяльність суб'єктів права, обмежуючи його права у вчиненні протизаконних дій, тим самим забезпечують безпеку підприємницької діяльності законслухняного суб'єкта права.

6. Декрети Кабінету Міністрів, постанови Кабінету Міністрів, положення Національного банку України, інші підзаконні нормативні акти виконавчої влади та відомчі накази та інструкції.

Забезпечення економічної безпеки у діяльності суб'єктів підприємництва здійснюється через формування відповідних режимів, зокрема: режиму формування та використання їх ресурсів, режиму поведінки персоналу в різних умовах виробничої діяльності, режиму функціонування інформації, особливого режиму діяльності суб'єктів підприємництва в умовах дії несприятливих факторів економічної, політичної, соціальної ситуації в країні.

Крім того, система економічної безпеки суб'єктів підприємництва забезпечує відповідні режими поведінки самих суб'єктів на ринку з урахуванням змін на ньому та в країні. Тут можуть запроваджуватися такі режими: режим економії, режим активізації, режим виживання і т. д.

Формування вказаних режимів забезпечується через участь усіх структур суб'єктів підприємництва у виконанні заходів безпеки по різних напрямках: фінансовому, інформаційному, кадровому, безпеки матеріальних ресурсів, що в свою чергу забезпечить оперативність та своєчасність реагування суб'єктів на будь-які зміни внутрішньої та зовнішньої ситуації.

Список літератури

1. Буркальцева Д. Д. Економічна безпека підприємництва в Україні: функції у системі економічної безпеки держави та інституціональні перешкоди забезпечення / Д. Д. Буркальцева // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. - 2013. - № 1. - С. 35-40. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VAPSV_2013_1_8.pdf.
2. Герасимчук З. В. Економічна безпека регіону: діагностика та механізм забезпечення: моногр. / З.В. Герасимчук, П.С. Вавдіюк. — Луцьк : Надстир'я, 2006. — 243 с.
3. Грунин О. А. Экономическая безопасность организации : [учеб. пособ.] / О. А. Грунин, С. О. Грунин. - СПб.; М.; Х.; Минск : Питер, 2002. - 160 с.

4. Дацків Р. М. Економічна безпека у глобальному вимірі / Р. М. Дацків // Актуальні проблеми економіки. - 2004. - № 7 (37). - С. 143-153.
5. Зайченко В.В. Економічна безпека підприємства: сутність та основні складові / В. В. Зайченко, С. В. Коваленко // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. - 2013. - Вип. 23. - С. 410-414. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npkntu_e_2013_23_62.pdf
6. Сак Т. В. Економічна безпека України: поняття, структура, основні тенденції / Т. В. Сак // Інноваційна економіка. - 2013. - № 6. - С. 336-340. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/inek_2013_6_81.pdf

Одержано 17.01.17

УДК 631

А. В. Татарова, магістр гр. ОП-15М*

Центральноукраїнський національний технічний університет

Особливості оподаткування сільськогосподарських підприємств, що впливають на вибір системи оподаткування

Розглянуто особливості діяльності сільськогосподарських підприємств, що впливають на вибір системи оподаткування. Досліджено сучасний стан агропромислового комплексу України. Запропоновані основні напрямки ряд суттєвих правових та регулятивних аспектів для максимальної ефективності реформування податкової системи **оподаткування, сільськогосподарські підприємства, система оподаткування, фіксований сільськогосподарський податок**

Актуальність теми. Аграрний сектор традиційно відіграє важливу роль в економіці України, ґрунтово-кліматичні умови, природно-ресурсний потенціал та трудові ресурси якої дозволяють створити ефективне конкурентоспроможне на міжнародному рівні сільське господарство. Агропромисловий комплекс є одним із потужних важелів подальшого економічного розвитку нашої держави, в якому зосереджено майже третину основних виробничих фондів, виробляється понад 20% валового суспільного продукту та третина національного доходу.

Сільськогосподарське виробництво, як виняткова складова загальносуспільного значення, вимагає постійної уваги зі сторони держави, прояв якої віддзеркалюється у запровадженні комплексу державних цільових програм, спрямованих на поліпшення економічних та фінансових умов діяльності господарюючих суб'єктів.

Реформування аграрного сектору економіки зумовило появу ряду питань щодо побудови ефективних фінансових механізмів його функціонування. Серед комплексу проблем, що потребують наукового обґрунтування та практичного вирішення, вагомим місцем посідають питання створення для виробників галузі сприятливих податкових умов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання оподаткування сільськогосподарських виробників традиційно привертають до себе підвищену увагу

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Н.Ю. Головченко

кола наукових інтересів багатьох вчених. Дослідженням з даної проблематики присвячені праці як вітчизняних вчених: В. Андрущенко, О. Василюк, В. Вишневецького, М. Дем'яненко, Д. Деми, О. Кириленко, А. Крисоватого, М. Кучерявенка, П. Лайка, І. Луніної, А. Поддєрьогіна, А. Соколовської, Л. Тулуша, В. Федосова та інших, так і ряду зарубіжних науковців, а саме І. Буздалова, А. Вагнера, О. Єгеревої, С. Корюнова, Е. Крилатих, І. Кулішера, В. Лебедева, І. Озерова, К. Панкової, У. Петті, Д. Рікардо, О. Сагайдака, С. де Сімонді, А. Сміта, М. Тургенєва, Д. Черника, І. Янжула та інших..

Постановка завдання. Віддаючи належне науковим напрацюванням, здійсненим у площині теорії та практики запровадження режимів спеціального оподаткування у сільському господарстві, необхідно зауважити, що окремі питання теоретичного та методологічного характеру щодо об'єктивності подальшого функціонування даного виду оподаткування у галузі, особливо враховуючи динаміку економічних є недостатньо розробленими. Тому основним завданням даної статті є аналіз механізму дії спрощеної системи оподаткування для суб'єктів малого підприємництва в умовах сільськогосподарського виробництва та виявлення головних його недоліків.

Виклад основного матеріалу. Податкове стимулювання сільськогосподарського виробництва характеризується диференційованим підходом, при якому одночасно діють і податкові пільги при сплаті окремих податків, і цілісні податкові підсистеми. Податкові пільги є більш вужчим поняттям, оскільки надають переваги лише щодо окремих податків, точніше – їх складових (податкової ставки, об'єкта оподаткування, періоду сплати тощо). За змістом податкові пільги впливають лише на визначену частину економічних відносин, що регулюється певним податком. Можна констатувати, що податкова пільга діє лише в межах податку.

Спеціальні режими оподаткування – значно ємкіше поняття. Підходи щодо механізму їх формування є різні. Вони можуть створюватись шляхом поєднання переліку існуючих податкових пільг у певну систему, або ж передбачати власний механізм формування через створення спеціального (комплексного) податку. У підсумку, і податкові пільги, і спеціальні режими оподаткування покликані виконувати стимулюючу функцію в оподаткуванні.

Дієвість останньої визначальною мірою обумовлюється не фіскальними інтересами держави, а досягненням певних (стратегічних) цілей: стимулювання економічного зростання, зняття соціальної напруги, покращення якості життя населення тощо.

При розробці пропозицій щодо посилення стимулюючої функції при спеціальних режимах прямого оподаткування сільськогосподарських товаровиробників та визначенні найбільш прийняттого механізму їх реалізації, доцільно скористатися досвідом економічно розвинутих країн, де практика запровадження стимулюючої податкової політики є більш відпрацьованою.

Питання складного становища, подальший процес розвитку та джерела формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств є однією з найважливіших умов їх ефективного функціонування.

Нині агропромисловий комплекс перебуває у досить складному становищі, його потенціал використовується не повністю: тваринництво занепадає, вирощування багатьох видів сільськогосподарських культур стає нерентабельним, скорочуються робочі місця, підвищується неплатоспроможність сільськогосподарських товаровиробників, знижуються обсяги виробництва, наростає структурний дисбаланс в експорті продукції сільського господарства у бік сировини, невідповідність сільськогосподарської продукції міжнародним стандартам якості та безпеки.

Негативні явища пояснюються прорахунками у стратегії і тактиці проведення аграрної реформи.

Від успішного розв'язання проблем економічного та соціального розвитку агропромислового комплексу як пріоритетного сектору економіки країни значною мірою залежить розвиток інших галузей національного господарства, продовольча безпека держави, фінансове забезпечення потреб країни, формування внутрішнього і зовнішнього ринків, підвищення добробуту населення.

В останні роки єдиним шляхом виходу аграрного сектору економіки із кризи практично всі визнають необхідність державної фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників. Ідея пільгового кредитування й дотації сільського господарства України розглядається базовою селянами та усіма причетними до управління цією галуззю.

Важливим джерелом формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств і відродженням галузі залишається кредитна та інвестиційна діяльність. Однак через збитковість галузі, відсутність ліквідної застави у товаровиробників і, як наслідок, високу ймовірність неповернення кредитів і недосконалість законодавчих механізмів аграрний сектор став непривабливим для інвестицій, а кредитування сільськогосподарських товаровиробників - надто ризиковим бізнесом. Через це частка кредитів комерційних банків у загальній структурі кредитування була дуже низькою.

Вивчення зарубіжного досвіду свідчить, що аграрний сектор у провідних країнах кредитується у великих обсягах. До країн з найвищою питомою вагою позичкових коштів в аграрному капіталі належать Великобританія та Німеччина - 50%, на Францію припадає понад 40, Італію та Бельгію - більше 30%. Формування кредитної системи визначається характером існуючих у країні кредитних відносин і відповідних форм кредиту.

Отже, можна зробити висновок, що діяльність сільськогосподарських підприємств у системі ринкової економіки неможлива без періодичного використання різноманітних форм залучення кредитів.

Важливе значення у формуванні фінансово-кредитного механізму належить державі, оскільки однією з головних її функцій є створення сприятливого економічного середовища, вона застосовує й відповідні економічні методи впливу. До них належать: державні кредити, формування цін через систему доплати, державне замовлення, пільги з оподаткування, фінансова допомога. Названі методи спрямовані на максимальний захист національного товаровиробника, підтримку його конкурентоспроможності на зовнішньому і внутрішньому ринках.

Аналіз умов формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств та доступу їх до зовнішніх джерел фінансування свідчить про необхідність перегляду концептуальних основ державного регулювання економіки та активізації позиції держави. Необхідність посилення державного регулювання економічних відносин в аграрній сфері зумовлюється значенням сільськогосподарського виробництва в національному господарстві нашої держави.

Першочерговими заходами щодо відродження галузі сільського господарства мають бути такі: дотації у сільське господарство, поліпшення фінансування та кредитування села, зменшення відсоткових ставок по кредитах, стимулювання будівництва тваринницьких комплексів, встановлення справедливих цін на сільськогосподарську продукцію, врегулювання законів щодо ринку землі.

Інвестиції у виробництво продовольства та технічних культур мають підґрунтям сильну науково-дослідну базу. Результатом наукомістких удосконалень у сільському господарстві стане не тільки продовольча безпека, а й поліпшення якості

навколишнього середовища та економічного розвитку. Сільське господарство має бути визначене як пріоритетна галузь для інвестицій у наукові дослідження. Необхідно також розширити навчальну місію університетів, пов'язаних з аграрними дослідженнями, для того, щоб охопити як стаціонарне академічне, так і дистанційне навчання.

Таким чином, поповненню фінансових ресурсів і розширенню діяльності й розвитку сільськогосподарських підприємств сприятиме системне та комплексне розв'язання завдань аграрної реформи в Україні, зважена державна політика розвитку села та механізмів її реалізації, удосконалення механізму підтримки сільськогосподарських товаровиробників, формування фінансових і кредитних відносин.

Оподаткування є важливим соціально-економічним інститутом суспільства, завдяки якому держава має можливість акумулювати фінансові ресурси, необхідні для виконання своїх завдань. Податки, виконуючи низку функцій, надають державі можливість сприяти створенню належних умов для діяльності суб'єктів господарювання.

Нормативно-правова база у сфері оподаткування в Україні залишається досить складною та заплутаною, їй бракує системності. Роз'яснень податкового законодавства вкрай мало, податкові органи недостатньо приділяють увагу даному питанню.

Відсутня уніфікована термінологія, в результаті чого виникають розбіжності між платниками податків та контролюючими органами.

Як наслідок, суттєво зростають ризики допущення помилок при визначенні податкових зобов'язань, та, відповідно, застосування штрафів податковими органами. Механізми справляння основних податків, що сплачуються сільськогосподарськими товаровиробниками – фіксованого сільськогосподарського податку, на додану вартість та на доходи фізичних осіб є нерегульованими.

Вони потребують комплексного вирішення, що передбачає проведення всебічного дослідження теоретичних засад формування системи оподаткування в галузі сільського господарства, загальної оцінки її сучасного стану та окреслення варіантів розвитку шляхом внесення змін податкового законодавства.

У зв'язку із вступом України до СОТ розпочався і триває процес реформування податкових відносин, який передбачає наступне:

- удосконалення системи та механізму оподаткування сільськогосподарських товаровиробників з урахуванням сезонності виробництва;
- поступова трансформація непрямой державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників із запровадженням спеціальних режимів оподаткування з урахуванням вимог СОТ;
- впровадження механізму прямого та непрямой оподаткування з урахуванням необхідності забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектору на внутрішньому та зовнішньому ринку.

З метою досягнення максимальної ефективності реформування податкової системи, у механізм оподаткування сільськогосподарських підприємств України включено ряд суттєвих правових та регулятивних аспектів, що вимагають детального роз'яснення для суб'єктів господарювання.

Динаміка змін податкового законодавства вимагає постійної уваги з боку працівників бухгалтерських та економічних служб сільськогосподарських підприємств. Водночас, є недостатньо матеріалів методичного характеру, а консультації аудиторських та консалтингових компаній для сільськогосподарських підприємств – важкодоступні та вимагають значних затрат коштів.

Отже, запровадження ФСП як основного в системі оподаткування сільськогосподарських товаровиробників на певному етапі розвитку економіки України було обґрунтованим і дозволило врахувати специфіку сільськогосподарського виробництва при встановленні об'єкта оподаткування та строків сплати податку, що, в свою чергу, дало можливість спростити систему оподаткування та податковий облік, знизити податкове навантаження для підприємств аграрного сектору, стимулювати раціональне використання землі.

Тобто, основною функцією чинної системи оподаткування, яка реалізується на сучасному етапі в аграрному секторі економіки, є стимулююча.

З огляду на те, що термін дії ФСП є законодавчо обмеженим, а пряме оподаткування сільськогосподарських товаровиробників має значні недоліки, виникає необхідність пошуку шляхів удосконалення підсистеми прямого оподаткування сільськогосподарських товаровиробників.

Вчені і практики виділяють два варіанти її реформування: перший - залишення комплексного прямого податку, який включатиме в себе декілька прямих податків, у тому числі податок за сільськогосподарські угіддя і податок на прибуток, другий - створення підсистеми прямого оподаткування, в якій передбачається окреме функціонування земельного податку, податку на прибуток та інших прямих податків.

Але податкову проблему вирішити прийняттям або доповненням законодавчих актів, навіть найреволюційнішими, подолати не вдасться, розв'язувати її слід поетапно.

У період мораторію сільськогосподарські товаровиробники повинні сплачувати тільки фіксований сільськогосподарський податок і обов'язково з урахуванням коефіцієнту циклічності, що має щорічно визначатись Аграрним фондом України.

На наступних етапах протягом періоду мораторію необхідно розробити й апробувати систему оподаткування для сільськогосподарських товаровиробників, виходячи із зазначених раніше вимог і з урахуванням перспективи розвитку агропромислового виробництва.

Запровадження апробованих податків має здійснюватись поступово в міру готовності суб'єктів господарювання до сплати того або іншого податку. При цьому повинна обов'язково забезпечуватись вимога максимального врахування фінансових результатів і фінансового стану сільськогосподарських підприємств. За таких умов податкова система галузі забезпечуватиме не тільки надходження коштів до бюджету, а й стимулюватиме розвиток сільськогосподарського виробництва.

З усього вище сказаного можна стверджувати, що сільськогосподарська галузь вимагає побудови нової системи оподаткування. Варіанти можуть бути різні, але незмінним має залишитися обов'язкове поєднання у цій системі елементів земельного і прибуткового оподаткування, що дозволить поставити виробників у рівні умови і створити максимальні стимули для ефективного господарювання.

Необхідно усвідомлювати, що якою б досконалою не була система оподаткування, за невіршених проблем диспаритету цін на продукцію сільського господарства і промисловості, недосконалого фінансово-кредитного механізму, неврегульованих земельних правовідносин вона не зможе стати дійсно ефективною і забезпечити гармонійне поєднання інтересів держави і товаровиробників.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене дослідження, можна виділити наступні напрямів удосконалення системи оподаткування у сільському господарстві:

- внесення змін до законодавчої бази; встановлення єдиної величини доходу від реалізації сільськогосподарської продукції, передбаченої для віднесення господарюючого суб'єкта до сільськогосподарського товаровиробника на рівні, який перевищує 50%;

- уточнення назви фіксованого сільськогосподарського податку та податку на додану вартість; внесення змін щодо переходу платника на загальнодержавну систему оподаткування; вирішення проблем відшкодування ПДВ за допомогою зарахування його частково до спеціального фонду Державного бюджету України;

- застосування поліпшеної методики для обчислення земельного податку із земель населених пунктів.

Також у системі оподаткування в сільському господарстві мають функціонувати й альтернативні системи, зокрема зі сплатою фіксованого сільськогосподарського та єдиного податку. Причому, їх необхідність очевидна, адже вони розраховані на різні групи суб'єктів, які здійснюють свою діяльність у сільському господарстві. Окремі з них, через відсутність відповідних фахівців з бухгалтерського й податкового обліку, складність податкового законодавства й надалі матимуть можливість обирати для розрахунків із державою найбільш зрозумілішу для них, яка не стримувала б розвиток їхнього виробництва та відповідає б іншим важливим критеріям, необхідним для системи оподаткування взагалі.

Список літератури

1. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
2. Податковий менеджмент / Ю.Б. Іванов, А.І. Крисоватий, А.Я. Кізима, В.В. Карпова. - К.: Знання, 2008. - 525 с.
3. Сільське господарство України: криза та відновлення / [за ред. Штефана фон Крамона-Таубадея, С. Дем'яненка, А. Куна.] – К. : КНЕУ, 2004. – 207 с.
4. Тимошенко С., Ніколаєвська Н. Спеціальний режим оподаткування // Вісник податкової служби України, грудень 2011 р., № 45 (665), с. 30 - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://minfin.com.ua/taxes/-/koment_specrejim.html.
5. Шевчук І.В. Напрями вдосконалення системи оподаткування в сільському господарстві України. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://libfor.com/index.php?newsid=120>.

Одержано 17.01.17

УДК 33

Л. І. Лотоцька, магістр гр. ОА-15-МЗ*

Кіровоградський національний технічний університет

Організація внутрішнього аудиту бюджетних установ

У ході дослідження були визначені теоретичні поняття «внутрішній аудит» в бюджетних установах, його об'єкти та функції. У статті обґрунтовується значення державного фінансового контролю, його реформування та шляхи вдосконалення.

внутрішній аудит, бюджетна установа, система внутрішнього контролю, перевірка

Актуальність теми. В умовах реформування державного фінансового контролю виникає ряд актуальних питань пов'язаних з теорією та практикою внутрішнього аудиту. На даний час існує проблема щодо обмеженого обсягу інформації що регулює

* Науковий керівник: канд.. екон. наук, доц. Н.Ю. Головченко

організацію внутрішнього аудиту у бюджетних установах. Тому бюджетні установи потребують державного регулювання. Необхідно розробити нормативно-правову базу та провести реформування існуючої системи внутрішнього аудиту. На даний час регулювання у сфері фінансового контролю здійснюють Указ Президента України «Про Положення про Державну фінансову інспекцію України» 23 квітня 2011 року N 499/2011 та закон України «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні».

Належне функціонування тавиконання поставлених завдань службами внутрішнього аудиту дасть змогу значно підвищити якість контролю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток внутрішнього аудиту, зробили вчені й практики: О. Редько, С. Прилипко, В. Рудницький, Г. Протопальська, П. Камышанов, В. Бурцев, Р. Адамс, Е. Аренс, Дж. Робертсон, Філіпп Л. Дефлиз, Генри Р. Дженик, Винсент М. О'Рейлита ін. Але проаналізувавши праці вищезазначених вчених, можна побачити, що існує проблема яка полягає у відсутності єдності думок щодо визначення сутності та функцій внутрішнього аудиту.

Постановка завдання. На сьогоднішній день тема внутрішнього фінансового контролю залишається не достатньо розкритою. Внутрішній аудит, як інструмент внутрішнього контролю, необхідний і актуальний для бюджетних установ. Для того, щоб система внутрішнього контролю відповідала розмірам і специфіці діяльності організації, функціонувала регулярно та ефективно, на самперед, розробку і практичне ведення системи внутрішнього контролю потрібно покласти на керівництво організації. Це забезпечить уникнути випадкових або навмисних помилок і порушень.

Виклад основного матеріалу. У сучасних ринкових умовах роль внутрішнього аудиту в бюджетних установах зростає, тому варто звернути увагу на різні трактування визначення внутрішнього аудиту (табл. 1).

Таблиця 1. Сучасні погляди визначення поняття «внутрішній аудит»

№	Джерело	Визначення поняття
1	Т.О. Бровко	Внутрішній аудит – це знаряддя управління, що постачає адміністративне й технічне керівництво підприємства результатами виконаного аналізу з питань налагодження ефективної виробничої та ринкової діяльності.
2	Бутинець Ф.Ф., Бардаш СВ., Малюга Н.М.	Внутрішній аудит – невід'ємна частина загальної системи управління. Створюється на середніх і великих підприємствах, виконує контрольні функції залежно від мети і завдань, покладених на внутрішніх аудиторів підприємства
3	Н.І. Верхоглядова	Внутрішній аудит – діяльність аудиторської служби, створеної самим підприємством.
4	Н.І. Дорош.	Внутрішній аудит як незалежне об'єктивне підтвердження та консультування розроблено для підвищення ефективності та покращання діяльності підприємства
5	Розпорядження КМУ «Просхвалення концепції розвитку державного внутрішнього фінансового контролю»	Внутрішній аудит – форма контролю, що забезпечує функціонально незалежну оцінку діяльності органів державного сектору та дає впевненість Кабінету Міністрів України, Мінфіну, іншим зацікавленим центральним органам виконавчої влади, керівництву органів державного сектору в тому, що система державного управління функціонує у спосіб, який максимально знижує ризик шахрайства, марнотратства, допущення помилок чи нерентабельності

Продовження табл.1

6	Майданевич П.Н., Волошина Е.И.	Внутрішній аудит – функція, яка дає незалежні, об'єктивні гарантії та консультації, спрямовані на вдосконалення господарської діяльності підприємства, тобто контроль і аналіз фінансової звітності.
7	В.П. Пантелеев	Внутрішній аудит – це аудит, який здійснюється співробітниками суб'єкта господарювання
8	Адамс Р.	Контроль, який здійснюється шляхом перевірки та оцінки адекватності і ефективності інших видів контролю
9	Андреев В.Д.	Система контролю, яка організована на суб'єкті господарювання в інтересах його власників (або керівництва) та яка регламентована внутрішніми документами. Внутрішній аудит являє собою незалежну компетентну оцінку фінансово-господарської та управлінської діяльності, що здійснюється всамій організації, заснована на системному науково-обґрунтованому процесі об'єктивного збору, аналізу і оцінці свідчень про економічні заходи та події з метою встановлення критеріїв ефективності роботи, прогнозу майбутнього розвитку, розробки
10	Бурцев В.В.	Організована внутрішніми документами організації діяльність з контролю ланок управління та різних аспектів функціонування організації, яка здійснюється представниками спеціального контрольного органу в межах допомоги органам управління організації (загальним зборам учасників господарського товариства, спілки або членів виробничого кооперативу, наглядовій раді, раді директорів, виконавчому органу
11	МСА 610 "Розгляд роботи внутрішнього аудиту"	Термін «внутрішній аудит» означає оцінювальну діяльність служби, створеної суб'єктам господарювання. До функцій внутрішнього аудиту входять, зокрема, перевірка, оцінювання та моніторинг відповідності й функціонування систем бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю. Внутрішній аудит епідрозділом суб'єкта господарювання. Незалежно від ступеня самостійності та об'єктивності внутрішнього аудиту він не може досягнути такого ступеня незалежності, якого вимагають від зовнішнього аудитора при висловленні ним думки щодо фінансових звітів. Зовнішній аудитор несе особливу відповідальність за висловлену аудиторську думку, і ця
		відповідальність не зменшується при будь-якому використанні внутрішнього аудиту. Всі судження, що стосуються аудиту фінансових звітів, формуються зовнішнім аудитором.

Продовження табл..1

12	Методичні рекомендації щодо проведення внутрішнього аудиту фінансових установ, затверджені розпорядженням Держкомісії з регулювання ринків фінансових послуг від 27.09.2005р. №4660	Внутрішній аудит – незалежна експертна діяльність служби внутрішнього аудиту фінансової установи, яка полягає в проведенні перевірок та здійсненні оцінки, як правило, таких елементів: системи внутрішнього контролю фінансової установи; фінансової та господарської інформації; економічності та продуктивності фінансової установи; дотримання законів, нормативних актів та інших зовнішніх
13	Положення про організацію бухгалтерського обліку і звітності виконання державного та місцевого бюджетів. Державне казначейство України, затверджено наказом від 28.11.2000 р. № 119	Внутрішній аудит – це незалежний підрозділ, який не бере участі у виконанні операцій, а періодично здійснює перевірки та оцінює: адекватність і ефективність системи внутрішнього контролю; повноту, своєчасність і достовірність фінансової та іншої звітності, дотримання принципів і внутрішніх процедур обліку
14	Принципи корпоративного управління. Затверджені рішенням Держкомісії з цінних паперів та фондового ринку від 11.12.2003 р. № 571	Служба внутрішнього аудиту - постійно діючий структурний підрозділ товариства, який здійснює функції поточного контролю за його фінансово-господарською діяльністю. Назва умовна. Товариства необмежені у використанні інших назв цього структурного підрозділу

Як видно з таблиці 1, трактувань внутрішнього аудиту багато, але єдиного поняття не визначено. На сьогоднішній день в Україні нормативно-правова база, яка регулює внутрішній аудит, не стійка і дуже слабка. Тому потрібно провести відповідні реформи у сфері аудиту, розробити і запровадити нову нормативно-правову базу, яка б чітко регулювала внутрішній аудит бюджетних установ.

Так як отримання прибутку не є основною діяльністю бюджетних установ, утримуються вони за рахунок коштів загального та спеціального фондів Державного бюджету України та місцевих бюджетів.

Внутрішній аудит являє собою обстеження і дослідження фінансово-господарської діяльності організації, перевірка дотримання установою норм чинного законодавства у своїй діяльності. Перевірка на відповідність складання, затвердження та виконання покладених на установу фінансових обов'язків.

Особливістю перевірок є те, що всі контрольні дії здійснюються передусім з метою визначення й оцінки роботи бюджетної установи.

Найповнішу характеристику економічностану бюджетної установи дає окрема перевірка кожного джерела доходів організації та постатейна перевірка видатків, які установа здійснює відповідно до кошторису.

Кошторис це основний фінансовий документ установи, згідно якого установа може отримувати надходження та здійснювати видатки згідно своїх потреб, згідно з встановленими обсягами.

Також варто звернути увагу на перевірку бухгалтерської звітності установи. Аудит звітності передбачає оцінку достовірності фінансової інформації підприємства. Критеріями оцінки служать існуючі принципи та положення бухгалтерського обліку. Внутрішній аудит бухгалтерського обліку необхідний для бюджетної установи, так як після його проведення у дотриманні установою вимог ведення обліку та складання фінансової звітності можуть бути виявлені помилки. Вчасне виявлення помилок у звітності та оперативне їх виправлення матиме позитивний вплив на подальше ведення обліку.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене маємо зробити такі висновки. Внутрішній аудит - це незалежна діяльність з перевірки та оцінки роботи організації в його інтересах. Мета внутрішнього аудиту — допомогти ефективно виконувати функції установи. Результати перевірок, дані аналізу й оцінки, рекомендації та іншу необхідну інформацію надають керівництву організації, для подальшого використання та врахування у роботі. Внутрішній аудит являється дуже важливим для бюджетних установ, так як після його проведення можна вчасно виявити та виправити помилки допущені у діяльності установи.

Список літератури

1. Адамс Р. Основы аудита [Текст] : монография / Р. Адамс ; пер. Ю.А. Ариненко [и др.] ; ред. Я.В. Соколов. – М. : ЮНИТИ. Аудит, 1995. – 398 с.
2. Бутинець Ф.Ф., Остапчук Т.П., Остап'юк Н.А., Сисюк С.В. Бухгалтерський облік у бюджетних установах: Навчальний посібник-2-е вид., доп. І пероб.- Житомир: ПП „Рута”, 2006.-472с
3. Бюджетний кодекс України [Електроний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua
4. Закон України «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні». [Електроний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua
5. Процун К.С. Державний фінансовий аудит в Україні: елементи класифікації / К.С. Процун // Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. – 2012. – № 1(59), Ч. 2. – С. 280-282.
6. Указ Президента України «Про Положення про Державну фінансову інспекцію України» 23 квітня 2011 року N 499/2011. [Електроний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua

Одержано 25.01.17

УДК 33

Л. І. Лотоцька, магістр гр. ОА-15-МЗ*

Кіровоградський національний технічний університет

Проблеми фінансування бюджетних установ та шляхи їх вирішення

Проаналізовано сучасний стан фінансування бюджетних установ в Україні. Розглянуто методи та принципи бюджетного фінансування бюджетних установ. Запропоновано шляхи вдосконалення системи фінансування бюджетних установ.

державний бюджет, місцевий бюджет, бюджетна установа, фінансування бюджетних установ, бюджетні асигнування, кошторис

Актуальність теми. На сьогоднішній день актуальною проблемою в Україні являється нестача коштів у державному бюджеті, що призводить до неповного фінансування бюджетних установ згідно їх потреб. На основі затвердженого кошторису здійснюється фінансування бюджетних установ за рахунок державного та місцевого бюджетів. На даному етапі більшість бюджетних установ недоотримують бюджетні асигнування, що негативно відображається на їх господарській діяльності. Брак грошових коштів та жорстка регламентація напрямків використання виділених коштів спричиняє до неякісного надання послуг бюджетними установами. Тому виникає необхідність у підвищенні ефективності використання коштів, які знаходяться у розпорядженні бюджетних установ.

У зв'язку з обмеженістю державних ресурсів, вдосконалення системи фінансового забезпечення бюджетних установ являється актуальним і потребує розробки ефективних методів використання бюджетних коштів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам фінансового забезпечення бюджетних установ присвячені роботи науковців таких, як П. Й. Атамас, Т. А. Бутинець, С. А. Буковинський, О. П. Кириленко, В. М. Опарін, К. В. Павлюк, О. Р. Романенко, Л. Д. Сафонова, О. О. Чечуліна, С. І. Юрій, Т. М. Боголіб., Г. І. Бумбар., Н. В. Волкова., Л. І. Даниленко, Т. І. Затонацька та інші. Праці, вище зазначених вчених, являються значним внеском в теорію, методологію та організацію фінансування бюджетних установ. Однак проблема низької забезпеченості бюджетних установ залишається не вирішеною і потребує подальшого дослідження і розробок. Також варто звернути увагу на проблему недостатнього дослідження питань реформування бюджетного фінансування в Україні

Постановка завдання. В сучасних умовах бюджетні установи займають важливе місце у розвитку країни, тому варто приділити значну увагу проблемам недофінансування бюджетних установ та визначити шляхи вирішення даної проблеми.

Виклад основного матеріалу. В умовах економічного розвитку України, тема бюджетного фінансування є досить актуальною. В Україні дуже нестабільне законодавство, фінансова криза, ріст податкових зборів, дефіцит бюджету - усе це ознаки молоді ринкової економіки. Тому потрібно розробити нові підходи до вирішення проблем фінансування бюджетних установ.

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Н.Ю. Головченко

Бюджетним кодексом України визначено, що бюджетні установи – це організації, які створені органами місцевого самоврядування, діяльність яких повністю або частково фінансується за рахунок коштів державного або місцевого бюджетів.

З початком нового бюджетного періоду головні розпорядники бюджетних коштів доводять розпорядникам нижчого рівня кошторис доходів і видатків. Кошторис надає бюджетній установі право на отримання бюджетних асигнувань та на здійснення видатків у межах встановлених обсягів.

Бюджетними асигнуваннями називають граничні розміри фінансування із бюджету на бюджетний рік з розбивкою по кварталах передбачаються в річному розписі доходів і видатків відповідного бюджету, в кошторисах доходів і видатків бюджетних установ.

Можемо виділити такі головні принципи бюджетного фінансування: безповоротність надання коштів, цільове призначення наданих коштів, систематичний суворий контроль за використанням наданих коштів та за їх цільовим призначенням.

Маємо відмітити, що в різних джерелах інформації, перелік принципів фінансування бюджетних установ, трактують по-різному. Тож узагальнивши дані, можна виділити такі основні принципи фінансування бюджетних установ (табл. 1).

Таблиця 1 - Принципи фінансування бюджетних установ

Принципи бюджетного фінансування	Безповоротність - бюджетні кошти, надані відповідним розпорядникам та отримувачам, використані на фінансування економіки, соціально-культурної сфери, соціального захисту населення, управління, оборони тощо не потребують повернення та прямого відшкодування
	Безоплатність - відсутність плати за виділені з бюджету кошти
	Плановість - бюджетні кошти держави виділяються відповідно до закону про державний бюджет на плановий рік. Видатки місцевих бюджетів фінансуються на основі рішень місцевих рад про відповідний бюджет
	Цільовий характер бюджетного фінансування - бюджетні видатки здійснюються виключно за цільовим призначенням відповідно до фінансових актів держави та фінансових планів суб'єктів бюджетних відносин
	Ефективного і повного використання коштів - характерний одержанням максимального результату при мінімальних витратах грошових коштів при повному їх використанні
	Публічність й прозорість - оприлюднення показників звітів про виконання фінансових планів у частині використання бюджетних коштів їх розпорядниками та отримувачами, а також відкритому прийнятті відповідних рішень
	Справедливість і неупередженість - бюджетне фінансування здійснюється на засадах справедливого й неупередженого розподілу бюджетних ресурсів між усіма без виключення розпорядниками і отримувачами коштів
	Контрольованість - використання всіх наявних видів, форм і методів бюджетного контролю стосовно кожного розпорядника й отримувача бюджетних коштів

Бюджетні установи мають загальний та спеціальний фонди (рис 1).

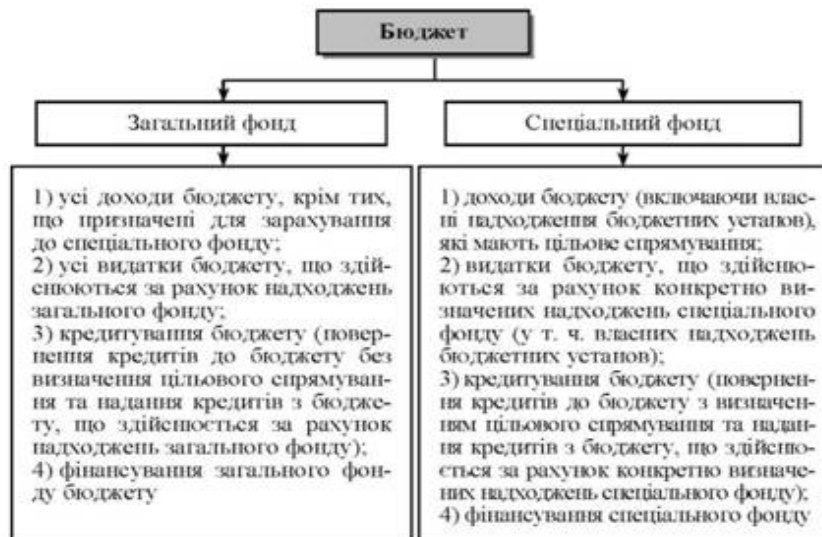

Рисунок 1 - Склад бюджету

Загальний фонд фінансується з державного або місцевого бюджету, а спеціальний фонд поповнюється від надання платних послуг бюджетною установою. Також бюджетні установи можуть отримувати благодійні внески від фізичних та юридичних осіб відповідно до чинного законодавства. Розподіл бюджету на загальний та спеціальний фонди визначається законом про Державний бюджет України.

З метою часткового розвантаження бюджету існує спеціальний фонд. Але поперше, не всі бюджетні установи мають спеціальний фонд, по-друге, спеціальний фонд не може покрити всі потреби у видатках бюджетних установ, по-третє, згідно Бюджетного кодексу України, кошти спеціального фонду заборонено використовувати для покриття видатків по загальному фонду і навпаки.

Також важливо звернути увагу на законодавче регулювання фінансування бюджетних установ. На сьогоднішній день, бюджетні установи потребують державного регулювання з питань реформування існуючої системи фінансування з державного та місцевих бюджетів.

Не належне фінансове забезпечення діяльності бюджетних установ, унеможливує виконання поставлених завдань. Отже рекомендуємо розробити стратегію досягнення цілей і виконання поставлених завдань, що вимірювалися б показниками результативності. У такому випадку, застосовуючи вище наведені принципи, бюджетні установи матимуть можливість заощаджувати бюджетні кошти та уникнути виникнення кредиторської заборгованості.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене дослідження, дійшли наступних висновків. Основним джерелом фінансування бюджетних установ являються державний та місцевий бюджети. У зв'язку з «плаваючою» законодавчою базою існують проблеми пов'язані з регулюванням дохідної та видаткової частини бюджетних організацій.

Бюджетне фінансування дуже важливе для бюджетних установ, так як бюджетні установи майже не мають додаткових надходжень грошових коштів для розвитку. Тому для ефективного функціонування бюджетних організацій необхідно налагодити систему фінансування бюджетних установ.

Необхідно покращити ситуацію, що склалася в бюджетній сфері, а саме виводити бюджетні установи на новий, якісно досконалий рівень функціонування за

рахунок покращення їх стану фінансового забезпечення. За допомогою пошуку нових джерел фінансування, з'явиться можливість забезпечити їх ефективне функціонування. Тільки при вирішенні усіх нагальних потреб можна буде забезпечити ефективне функціонування бюджетних установ.

Список літератури

1. Атамас П. Й. Основи обліку в бюджетних установах. – К. : центр учбової літератури, 2009. – 288 с
2. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua
3. Василик О. Д. Бюджетна система України / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. – К. : Центр учбової літератури, 2004. — 544 с.
4. Постанова Кабінету міністрів України від 04.08.2000 року №1222 «Про затвердження Порядку отримання благодійних (добровільних) внесків і пожертв від юридичних та фізичних осіб бюджетними установами і закладами освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, культури, науки, спорту та фізичного виховання для потреб їх фінансування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua
5. Овчарова Н. В. Проблеми та перспективи фінансового забезпечення бюджетних установ / Овчарова Н. В. / Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №7. – С. 230-237;
6. Ткачук Н. М. Фінансування бюджетних установ: теоретична сутність, форми і методи / Н. М. Ткачук, В. О. Кравчук // Наука і економіка. – 2010. – № 2 (18). – С. 99-105.
7. Федосов В. Бюджетний менеджмент: [Підручник] / В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін.; За заг. ред. В. Федосова. — К.: КНЕУ, 2004. — 864 с

Одержано 25.01.17

УДК 657

Н.О.Драна, студ.гр.ОА-15-МЗ*

Центральноукраїнський національний технічний університет

Облік та контроль доходів і видатків бюджетних установ

У статті розглядаються аспекти організації обліку і контролю доходів та видатків бюджетних установ. Висвітлено сутність понять «доходи» та «видатки» бюджетної установи. Розкриті основні аспекти спеціального та загального фондів

бюджетна установа, спеціальний фонд, загальний фонд, контроль, облік

Актуальність теми. Актуальність теми визначається тим, що доходи бюджетних установ є основним джерелом для здійснення діяльності, тому раціональна організація обліку доходів і систематичний контроль за їх витратами сприяють ефективній діяльності бюджетної установи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато науковців досліджують питання організації обліку і контролю доходів та видатків бюджетних установ. Історичним аспектам обліку в державному секторі присвячені праці: Р.Джоги [3], С.Свірко. Питання законодавчо-нормативного регулювання та перспективи розвитку системи бухгалтерського обліку в державному секторі висвітлені у працях Н.Сушко. Проблеми обліку, контролю та аналізу функціонування установ знайшли відображення

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Шелковникової О.В.

в наукових працях багатьох українських вчених: П.Атамаса [1], Р.Джоги, С.Левицької, С.Свірко.

Постановка завдання. Метою написання статті є висвітлення особливостей організації обліку у бюджетних установах. Ознайомлення з завданнями бухгалтерського обліку стосовно обліку і контролю за доходами та витратами спеціального та загального фондів.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день в Україні функціонують близько 100 тисяч установ та організацій різного профілю, які повністю або частково утримуються за рахунок коштів державного або місцевого бюджетів, які надаються їм безповоротно [6]. До таких установ належать заклади освіти, охорони здоров'я, культури, наукові установи, установи та організації органів законодавчої і виконавчої влади, оборони, судів, прокуратури, Державної митної служби.

Бухгалтерський облік в бюджетних установах є системою контролю за наявністю та рухом бюджетних і позабюджетних коштів, будується на загальноприйнятих у міжнародній практиці принципах, виконує управлінську, контрольну й інформаційну функції [4]. Найбільш специфічними об'єктами в обліку установ є доходи, видатки і результати виконання кошторису. В загальній системі бухгалтерського обліку бюджетних установ саме облік доходів і видатків є найскладнішим і найвідповідальнішим, а тому потребують найдокладнішої розробки й опрацювання.

Сутність поняття доходи в бюджетних установах має дещо інше значення в порівнянні з цим же поняттям для підприємств. Це пояснюється деякими особливостями відносно умов їх функціонування. Наприклад, Свірко С.В. відзначає, що доходи бюджетних установ це надходження грошових коштів, отримуваних установами за рахунок державних коштів, для виконання кошторису доходів і видатків [8].

Згідно із Бюджетним кодексом України, доходи бюджету й бюджетних установ поділяють на доходи загального фонду та доходи спеціального фонду [2]. Розподіл бюджету на загальний і спеціальний фонди визначається Законом «Про Державний бюджет України». Доходи загального фонду поділяють на доходи, отримані із загального фонду державного бюджету та з місцевих бюджетів, значна частина яких залишається в загальній структурі доходів бюджетних установ і спрямовується на виконання цими установами своїх основних функцій. Загальний фонд містить обсяг надходжень із загального фонду бюджету та розподіл видатків за повною економічною класифікацією видатків бюджету на виконання бюджетною установою основних функцій. Єдиним джерелом доходів загального фонду бюджетних установ є асигнування з державного бюджету чи місцевих бюджетів.

Доходів спеціального фонду бюджетних установ належать власні надходження цих установ, які виконують доповнювальну функцію бюджетних асигнувань і забезпечують виконання основних завдань бюджетних установ щодо непокриття доходами загального фонду. Спеціальний фонд бюджетної установи — це кошти, які надходять із конкретною метою і використовуються на відповідні видатки за рахунок цих надходжень.

Доходи спеціального фонду бюджетної установи складаються із власних надходжень і доходів за іншими надходженнями спеціального фонду. Перелік груп власних надходжень бюджетних установ, вимоги щодо їхнього утворення та напрями використання встановлено ст. 13 Бюджетного кодексу України та Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку груп власних надходжень бюджетних установ, вимог щодо їх утворення та напрямків використання» від 17.05.2002 р. № 659.

Поняття видатки конкретизоване у Бюджетному кодексі, в якому визначено, що їх слід визнавати як кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених

відповідним бюджетом, за винятком коштів на погашення основної суми боргу та повернення надміру сплачених до бюджету сум [1]. Видатки мають доволі складну структуру і тому їх подають у вигляді класифікації, що відображена на рис. 1

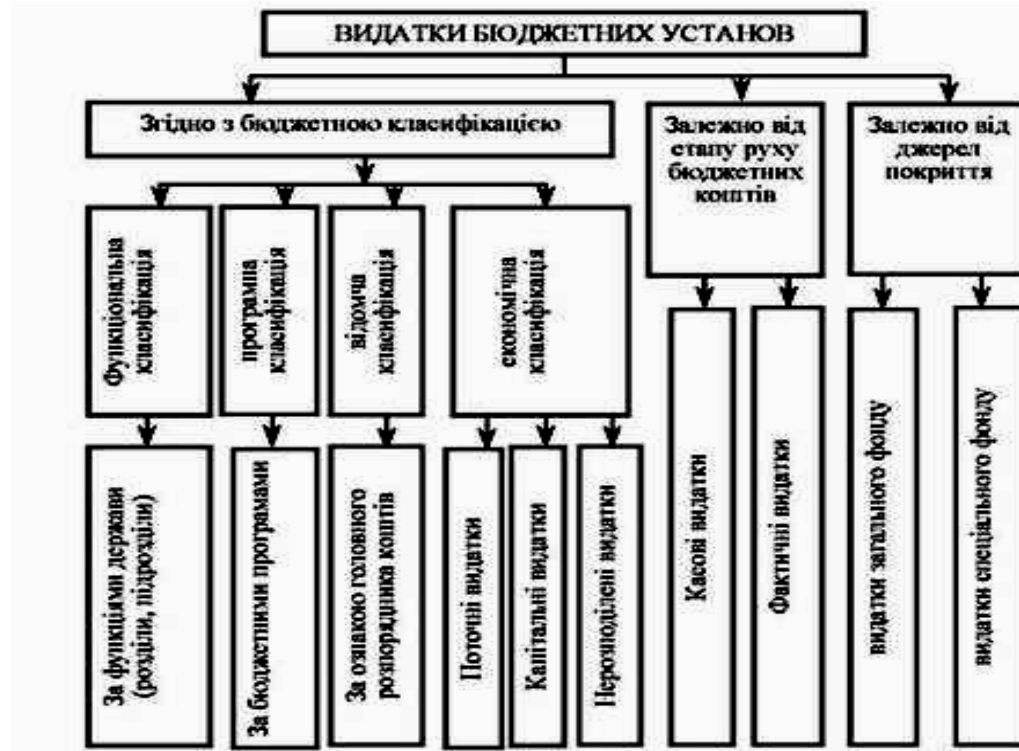

Рисунок 1 –Класифікація видатків бюджетних установ

Обсяги фінансування видатків бюджету сьогодні жорстко обмежені рамками можливого залучення доходів до нього і граничного рівня його дефіциту. Отже, бюджетна політика у сфері видатків повністю залежна від того, наскільки ефективно вдається реалізувати стратегічну лінію на здійснення фінансової стабілізації. А це можливо лише при чітко налагодженій системі контролю за витрачанням державних коштів.

Органам державного нагляду всіх рівнів, підвідомчим їм установам і організаціям слід дотримуватися жорсткого обмеження бюджетних видатків та інших державних витрат, здійснювати заходи щодо недопущення фактів незаконного чи нецільового витрачання бюджетних та позабюджетних коштів. До того останнім часом прийнято немало указів Президента, постанов уряду, що спрямовані на зміцнення платіжної, фінансової та бюджетної дисципліни.

Доходи, видатки та витрати бюджетних установ є самостійними об'єктами обліку, проте в системі бухгалтерського обліку бюджетних установ розглядаються у взаємозв'язку, оскільки зв'язок між ними має причинно-наслідковий характер. Правильність обліку доходів і витрат бюджету забезпечується єдністю системи бюджетного обліку, в основу якої покладено бюджетну класифікацію. Вимогу використання єдиної класифікації доходів і видатків закладено у Бюджетному кодексі [2].

Будь-який вид управління не може існувати без контролю, через те що управління не може існувати без перевірки виконання встановлених вимог, без уявлення, відчуття фактичного стану об'єктів управління.

Призначення контролю як однієї з важливих функцій управління – вивчати та

виявляти фактичний стан справ у різних сферах господарського життя, щоб об'єктивно відображати дійсність, перевіряти виконання прийнятих рішень, виявляти відповідність діяльності підприємства та посадових осіб інтересам власника, держави, суспільства.

Контроль надає інформацію про те, які процеси відбуваються в суспільстві, допомагає виробити найбільш доцільні рішення загальних і специфічних питань розвитку економіки, надає можливість вирішувати наступне: чи правильно прийняті рішення, чи своєчасно вони втілені в життя, наскільки ефективні.

Контроль у бюджетних установах – це сукупність заходів, які проводять уповноважені органи з метою перевірки законності, доцільності та ефективності використання бюджетних коштів установою.

Згідно зі ст. 26 Бюджетного кодексу зовнішній контроль фінансової та господарської діяльності бюджетних установ здійснюється Рахунковою палатою – стосовно контролю за використанням коштів Державного бюджету України, Головним контрольно-ревізійним управлінням України – відповідно до його повноважень, визначених законом.

Завданнями контролю в бюджетних установах є перевірка: дотримання правил ведення бухгалтерського обліку і фінансової звітності; дотримання соціальних гарантій працівників; дотримання платіжної дисципліни; недопущення фіктивних фінансових операцій і відмивання «брудних» грошей; недопущення нецільового і неефективного використання бюджетних коштів; недопущення нецільового використання фінансових ресурсів, отриманих за пільгами з оподаткування; дотримання порядку та процедур державних і комунальних закупівель; недопущення нецільового і неефективного використання майна державної та комунальної власності; недопущення нецільового використання кредитів і позик, отриманих під гарантії уряду.

Законне, доцільне і ефективне використання та управління державними фінансовими ресурсами і державною власністю є однією із найважливіших передумов дієвості рішень органів державної влади. Найважливішою функцією державного фінансового контролю, є обслуговування процесу формування та використання фондів державних фінансових ресурсів, серед яких головним інструментом реалізації державної політики в будь-якій країні є бюджет. При цьому державний фінансовий контроль не є метою сам по собі. Він виступає невід'ємною складовою частиною державної контрольної системи, завдання якої полягають у виявленні відхилень від чинних законів, стандартів, а також порушень принципів законності, оцінці ефективності, доцільності і економності управління ресурсами, а також у розробці та реалізації заходів, які б запобігали повторенню цих порушень у майбутньому.

З метою забезпечення попереднього контролю за витрачанням коштів державного бюджету документи, які підтверджують необхідність проведення оплати рахунка, перевіряються відносно доцільності та ефективності витрат. Суми, які підлягають перерахуванню, звіряються з кошторисом доходів і видатків установи, з залишками невикористаних асигнувань за кодами економічної класифікації.

У випадках, коли доцільність проведення оплати рахунка викликає сумнів, строк надання дозволу на оплату може бути продовжений. Розрахункові документи, які підтверджують необхідність оплати рахунків, до здійснення оплати залишаються в органі Державного казначейства. Підготовлені платіжні доручення надаються в уповноважений банк у вигляді електронних розрахункових документів в системі «клієнт-банк» [6].

Отже, на основі вищевикладеного можна зробити висновок, що запорукою ефективного функціонування установи є досконале знання та чітке застосування нормативних документів, з якими пов'язаний цей процес. Такі нормативно-правові акти

постійно напрацьовуються Кабінетом Міністрів України, Міністерством фінансів України, Державним казначейством України.

Висновки. Бухгалтерський облік у бюджетних установах має низку специфічних особливостей, наявність яких зумовлена передусім необхідністю повного та чіткого дотримання вимог чинного законодавства про бюджетний устрій і бюджетний процес України.

До проблемних моментів обліку в бюджетних установах слід віднести невідповідність міжнародним стандартам бухгалтерського обліку в окремих елементах методики обліку операцій, що є основою підготовки показників форм фінансової звітності бюджетних установ України. Великий обсяг документації при здійсненні розрахунків до бюджетного запиту. Використання різних методів обліку доходів і видатків ставить під сумнів достовірність інформації, що міститься у фінансовій звітності бюджетних установ та бюджетів місцевого самоврядування і відповідно зведеного бюджету України.

Таким чином, нині в умовах реалізації планового характеру доведення бюджетних асигнувань, а також враховуючи практику діяльності вітчизняних бюджетних установ, є необхідним обліковувати і визнавати у звітності доходи та видатки з використанням методу нарахування і норм, характерних для Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, що сприятиме уніфікації формування фінансових результатів одержувачів бюджетних коштів.

Список літератури

1. Атамас П. Й. Основи обліку в бюджетних організаціях.: Навчальний посібник. - Центр навчальної літератури, 2003 – 284с.
2. Бюджетний Кодекс України від 21.06.2001р. № 2542-III // Відомості Верховної Ради. – 2001. - №37-38
3. Джога Р.Т., Свірко С.В., Сінельник Л.Я. Бухгалтерський облік у бюджетних установах.: підручник/ За ред. проф. Р.Т. Джоги.-К.: КНЕУ, 2003 – 483с.
4. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.99р. № 996-XIV, зі змінами та доп.
5. Закон України «Про державну статистику» від 01.01.2001 р.
6. Лемішовський, В. І. Бюджетні установи: бухгалтерський облік та оподаткування [Текст] : навчальний посібник / Мін-во освіти і науки України, Нац. ун-т "Львівська політехніка" ; ред. В. І. Лемішовський. - 3-е вид., доп. і перероб. - Львів : Інтеллект-Захід, 2008. - 1120 с.
7. Проблеми складання кошторису бюджетних установ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukr.vipreshebnik.ru/budget/4534-problemi-skladannya-koshtorisubudzhethnikh>.
8. Свірко, С В. Бухгалтерський облік у бюджетних установах: Методологія та організація [Текст] : монографія / С. В. Свірко ; Мін-во освіти і науки України, КНЕУ ім. Вадима Гетьмана. - К. : КНЕУ, 2006. - 244 с.
9. Ткаченко І.Т. Звітність бюджетних організацій: Навчальний посібник. – К.: КНЕУ, 2000.
10. Яковишина Н. А. Аналіз кошторису доходів і видатків бюджетної установи [Електронний ресурс] / Н. А. Яковишина, Є. В. Майданюк. – Режим доступу: <http://www.rusnauka.com>.

Одержано 25.01.17

УДК 331.567

Н.А. Миронець, магістр гр. МЕ-15М*

Кіровоградський національний технічний університет

Державне управління соціальним захистом населення в умовах ринкової економіки

У статті визначено суть та зміст системи соціального захисту населення, обґрунтовано необхідність здійснення державного управління соціальними процесами та визначена роль держави у формуванні соціальної політики. Розглянуто моделі соціального захисту, вироблені світовою практикою у сфері соціального забезпечення прав населення, проаналізовано етапи та особливості становлення соціальної економіки України та запропоновано комплекс першочергових заходів для побудови ефективної системи соціального захисту.

соціальний захист, система державного управління, функції держави, соціальна послуга, моделі соціального захисту, соціальна економіка

Актуальність проблеми. Сучасний стан економіки України, на формування якого впливають кризові явища соціально-економічного та політичного характеру, у свою чергу, негативно впливає на реалізацію основних принципів соціальної політики. Адже відомо, що її головною складовою є гарантування прав громадян на соціальний захист. Тому на перший план постає питання визначення напрямів і засад реалізації основних положень механізму системи соціального захисту населення. Необхідною умовою розв'язання проблем є послідовне здійснення стратегії економічного зростання та реалізація адекватної умовам господарювання державної соціальної політики.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Проблемам удосконалення системи соціального захисту населення в умовах здійснення структурних перетворень економіки України присвячені праці багатьох вчених, таких як: С.Бандур, С.Біла, В.Близнюк, Т.Заяць, Т. Ковальчук, Р. Ларіна, Е. Лібанова, В. Мандибура, О. Мартякова, С.Сіденко, В.Скуратівський, В.Черняк, Н.Болотіна, Т.Боярчук, О.Макарова, О.Новікова, Г.Пікалова та інших.

Проте, незважаючи на інтенсивність досліджень у сфері соціального відносин, на сьогодні залишаються актуальним питання щодо формуванням дієвого механізму державного управління соціальним захистом населення та розробки конкретного інструментарію проведення ефективної соціальної політики.

Мета роботи. Метою дослідження є аналіз існуючої системи державного управління соціальним захистом населення, виявлення основних проблем у сфері надання соціальних послуг та розробка комплексу заходів для формування соціально орієнтованої ринкової економіки.

Викладення основного матеріалу дослідження. В умовах становлення ринкової економіки в Україні держава бере на себе зобов'язання і відповідальність виступати реальним гарантом соціальних прав своїх громадян і формувати законодавчу базу соціального захисту населення. Ця функція держави стає особливо важливою у період виникнення та розгортання криз, коли уповільнення економічного зростання веде до згорання більшості соціальних програм. Саме тому проведення виваженої соціальної політики, спрямованої на забезпечення стабільності суспільного життя,

* Науковий керівник: канд. наук з держ. упр., доцента Зайченка В.В.

створення передумов функціонування його основних інститутів та покращення якості життя населення, актуалізується в сучасних умовах господарювання.

Отже, соціальний захист — це система державних заходів щодо забезпечення належного матеріального та соціального становища громадян у разі виникнення несприятливих умов, а саме: повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та інших випадках, передбачених законодавством України.

В практиці здійснення політики соціального захисту прийнято виділяти три його основні рівні [1].:

- перший – державний рівень, у якому перерозподіл доходів відбувається на рівні суспільства в цілому. Він представлений системою державного соціального забезпечення, зокрема, державним соціальним страхуванням та соціальною допомогою;

- другий рівень – колективний. У рамках цього рівня відбувається перерозподіл доходів у середині певної групи населення, трудових колективів, професійних організацій тощо. Він представлений корпоративним соціальним забезпеченням у вигляді соціальних фондів підприємств, профспілок тощо, особистим страхуванням за участю роботодавця;

- третій рівень – індивідуальний рівень. Для нього характерним є перерозподіл доходів, який здійснюється в індивідуальному порядку відповідно до потреб та можливостей окремих суб'єктів, як фізичних, так і юридичних осіб. Цьому рівню відповідають особисті заощадження, особисте страхування в індивідуальній формі тощо.

Практика господарювання, що склалася в Україні, впливала на становлення та розвиток системи державного управління соціальним захистом населення. На сучасному етапі державне управління соціальним захистом населення розглядається як багаторівнева, ієрархічно-організована система заходів і механізмів держави, спрямованих на зниження соціальної напруги, соціальних конфліктів і суперечностей у суспільстві. Основними елементами системи соціального захисту населення виступають: соціальне страхування, соціальна допомога, соціальні послуги тощо. Реалізація цих інструментів державного регулювання передбачає підвищення життєвого рівня населення, збереження трудових ресурсів країни, забезпечення екологічної та соціальної безпеки особи та членів її родини, охорона здоров'я населення; покращення демографічної ситуації тощо.

Крім того, соціальний захист прийнято розглядати також як засіб забезпечення соціальної безпеки, як визначальну функцію соціальної держави, як основний засіб проведення соціальної політики [2].

Вагомий вплив на формування та становлення національної системи державного управління соціальним захистом населення в Україні має дослідження й аналіз світового досвіду в сфері регулювання соціальних відносин. Найпоширенішими у світі є „бісмарковська” та „бевериджська” моделі соціального захисту населення. Так звана „бісмарковська” модель соціального захисту характеризується незначною державною фінансовою допомогою. Основний тягар у даній моделі лягає на плечі роботодавців і найманих працівників, де основна перевага надається системі соціального страхування. Роль держави за цих умов є вирішальною саме тоді, коли людина (за об'єктивних, незалежних від неї обставин) не спроможна забезпечити собі гідний рівень та спосіб життя.

У межах „бевериджської” моделі соціального захисту населення роль держави є ключовою і полягає у тому, що соціальний захист фінансується в основному через

видатки з державного бюджету, тобто, переважає принцип національної солідарності, право людини на мінімальну соціальну захищеність.

Досвід застосування моделей соціального захисту на прикладі економічно розвинених країн, свідчить про те, що світі не існує чистої „бісмарковської”, або ж чистої „бевериджської” моделі соціального захисту населення. Уряди країн намагаються комплексно враховувати переваги розподільного, накопичувального та страхового принципів щодо забезпечення соціального захисту населення, забезпечуючи суворий державний контроль за цільовим використанням коштів, призначених на потреби соціального захисту.

Проте, ефективність реалізації саме захисної функції соціальної політики в умовах України обмежується наступними чинниками, а саме: низькими фінансовими можливостями державного та місцевих бюджетів; недосконалістю законодавчої і нормативно-правової бази з соціального захисту населення; нерозвиненістю системи соціального страхування та недосконалістю управління соціальним захистом.

Система державного управління соціальним захистом в Україні тільки започатковується і здійснюється за наступними принципами: визначення соціального захисту пріоритетним напрямом діяльності суспільства і держави; законодавче визначення основних соціальних гарантій; загальнодоступність і гарантований рівень соціального забезпечення життєвих потреб громадян; визначення рівня гарантій на підставі соціальних нормативів; забезпечення непрацездатному населенню гідного рівня життя, відповідно до прожиткового мінімуму; відповідність основних засад соціального захисту рівню соціально-економічного розвитку держави. Україною як суверенною демократичною соціальною державою закладено правові та інституційні основи розвитку та функціонування нової системи соціального захисту населення. Саме тому соціальний захист слід розглядати як систему законодавчих, економічних, соціальних і соціально-психологічних гарантій, що надає для працездатного населення рівні умови для поліпшення свого добробуту за рахунок особистого трудового внеску. Непрацездатним і соціально вразливим категоріям населення система захисту надає переваги в користуванні суспільними фондами споживання, у прямій матеріальній підтримці, в зниженні податків.

На даному етапі побудови соціально орієнтованої ринкової економіки в Україні суттєвих змін зазнають функції суб'єктів політики соціального захисту. Розподіл функцій між центром та регіонами дозволяє оптимізувати дію державних механізмів із врахуванням місцевих можливостей, але при одночасному застосуванні соціальних трансфертів не змінюється проблема регіональних розбіжностей.

Разом з тим, в Україні й досі не сформована модель системи державного управління соціальним захистом населення. Її нормативне функціонування регулюється у відповідності з положеннями Законів України, а саме: „Про пенсійне забезпечення”, „Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням”, „Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності” тощо.

До основних проблем, пов'язаних з функціонуванням системи соціального захисту, слід віднести: по-перше, невідповідність між прагненням держави забезпечити ефективний соціальний захист нужденних громадян та фінансовими можливостями держави щодо практичної реалізації таких заходів; по-друге, недосконалість системи державної соціальної допомоги; по-третє, нерозвиненість системи соціального страхування тощо. В умовах становлення демократичної держави формування

ефективної системи державного управління соціальним захистом населення має ґрунтуватись на принципах: системності; адресності; соціальної справедливості; ефективності; фінансової обґрунтованості рішень, що приймаються. Таким чином, на основі проведеного дослідження стану та перспектив розвитку національної системи соціального захисту населення, можна виділити наступні першочергові пріоритети її розвитку в сучасних ринкових умовах:

1) удосконалення і впровадження дієвої системи державної соціальної допомоги, що передбачає перегляд та упорядкування системи пільг, привілеїв та компенсацій, а також налагодження системи персоналізованого обліку пільгової категорії населення. Заміна безготівкового надання пільг адресною грошовою компенсацією, посилення контролю за використанням бюджетних коштів, призначених на соціальну допомогу тощо;

2) реформування системи соціальних послуг. Необхідно визначити перелік гарантованих державою безоплатних соціальних послуг і тих категорій населення, які мають право на їх отримання; розробити та запровадити стандарти якості соціальних послуг, створити систему контролю за їх дотриманням; удосконалити систему моніторингу щодо оцінки якості соціальних послуг тощо;

3) реформування системи соціального страхування, що передбачає перегляду переліку виплат і соціальних послуг, які надаються фондами соціального страхування з метою виявлення тих, що не мають характеру страхових виплат. Налагодження на місцевому рівні взаємодії між фондами соціального страхування та іншими органами соціального захисту. Вироблення комплексу законодавчих, фінансових, організаційних заходів, пов'язаних із запровадженням загальнообов'язкового медичного страхування, реформуванням системи пенсійного забезпечення та пенсійного страхування та інше.

Реформування й удосконалення механізму системи державного управління соціальним захистом населення в Україні передбачає: впровадження комплексу заходів щодо радикальної модернізації діючої пенсійної системи; забезпечення переходу від бюджетного до страхового принципу фінансування значної частини видатків на соціальний захист; запровадження єдиного соціального внеску. Удосконалення державного управління соціальним захистом населення в Україні виступає невід'ємною складовою комплексу інституційних реформ та створення дієвої соціальної інфраструктури ринкового середовища.

Для забезпечення ефективності системи соціального захисту населення необхідно перш за все сформувати багатоканальну модель фінансування проведення соціальної політики. Так, матеріально-фінансовою базою соціального захисту поряд з відрахуваннями з державного бюджету можуть стати позабюджетні надходження та кошти від приватизації.

Разом з тим, система соціального захисту повинна включати наступні елементи: по-перше – це правові, економічні та соціальні гарантії; по-друге, фінансові, інформаційно-інтелектуальні та природні ресурси; по-третє, бюджетні та позабюджетні механізми; по-четверте, державні, громадські та міжнародні інституції. При цьому головна роль повинна належати проведенню моніторингу соціальної захищеності.

Для вирішення завдань соціального захисту населення необхідно використовувати регулювання соціально-економічних індикаторів рівня життя (межа малозабезпеченості, прожитковий мінімум, мінімальний споживчий бюджет, мінімальна заробітна плата та індекс людського розвитку).

Висновки. Саме тому, соціальний захист особи є одним із найважливішим напрямків соціальної політики, оскільки перейшла із площини внутрішніх проблем до необхідності міжнародного співробітництва у даній сфері. Ступінь соціальної

захищеності особи є яскравим показником розвитку якості життя та цивілізованості окремого суспільства, рівня розвитку самої держави як гаранта потреб свого народу. Таким чином, соціальний захист населення повинен залишитися основним пріоритетом державної політики та здійснюватися відповідними соціальними інститутами на підставі законодавчих нормативів шляхом використання державних соціальних стандартів, нормативів, гарантій.

Список літератури

1. Єременко В. Соціальна економіка в концепції еволюції соціально-економічних систем / В. Єременко // Економіка України. – 2008. – № 12 (565). – С. 19-28.
2. Кичко І.І. Страхування як елемент фінансового механізму соціального захисту / І.І. Кичко // Фінанси України. – 2005. – № 4.-С.148-153.

Одержано 27.01.17

УДК 631

А. В. Татарова, магістр гр. ОП-15М

Центральноукраїнський національний технічний університет

Економічна сутність спеціальних режимів оподаткування різних видів діяльності

Розглянуто економічну сутність спеціальних режимів оподаткування в Україні. Досліджено принципи побудови спеціальних податкових режимів, розглянуто їх класифікацію **оподаткування, сільськогосподарські підприємства, система оподаткування, спеціальні податкові режими**

Актуальність теми. За умов ринкової економіки важлива роль належить малому бізнесу. Його підтримка, у тому числі через систему оподаткування, є одним із способів подолання економічної кризи в економіці. На перших етапах становлення системи оподаткування в Україні малому підприємництву надавались певні пільги. Особливо це стосувалося оподаткування прибутку малих підприємств. Згодом податкові пільги для малого підприємництва практично було ліквідовано, що негативно вплинуло на його розвиток.

Сільськогосподарський сектор відіграє в Україні значну роль у створенні ВВП. За останні роки Україна значно поліпшила своє становище в аграрному секторі завдяки модернізації та підвищенню продуктивності, порівняно з іншими великими аграрним країнами, наприклад Північної Америки, та вийшла з занедбаного стану сільського господарства, в яких вона перебувала протягом останніх років. Це, не в останню чергу, зумовлено широкими пільгами у сфері оподаткування з метою сприяння інвестиціям.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання оподаткування сільськогосподарських виробників традиційно привертають до себе підвищену увагу кола наукових інтересів багатьох вчених. Дослідженням з даної проблематики присвячені праці як вітчизняних вчених: В. Андрущенко, О. Василика, В. Вишневського, М. Дем'яненка, Д. Деми, О. Кириленко, А. Крисоватого, М. Кучерявенка, П. Лайка, І. Луніної, А. Поддєрьогіна, А. Соколовської, Л. Тулуша, В. Федосова та інших, так і ряду зарубіжних науковців, а саме І. Буздалова, А. Вагнера,

О. Єгеревої, С. Корюнова, Е. Крилатих, І. Кулішера, В. Лебедева, І. Озерова, К. Панкової, У. Петті, Д. Рікардо, О. Сагайдака, С. де Сімонді, А. Сміта, М. Тургенєва, Д. Черника, І. Янжула та інших..

Постановка завдання. Оподаткування сільськогосподарського підприємства відрізняється від оподаткування будь-якого іншого торговельного або виробничого підприємства, має свою специфіку.

Крім загального оподаткування, яке існує для підприємств, організацій різних видів діяльності, а також для приватних підприємців, в Україні Податковий кодекс надає можливість переходу на так звані спеціальні податкові режими, якщо такі передбачені чинним законодавством. Згідно ст. 209 ПК України резидент, який провадить підприємницьку діяльність у сфері сільського і лісового господарства та рибальства та відповідає критеріям може обрати спеціальний режим оподаткування.

Згідно із спеціальним режимом оподаткування сума податку на додану вартість, нарахована сільськогосподарським підприємством на вартість поставлених ним сільськогосподарських товарів/послуг, не підлягає сплаті до бюджету та повністю залишається в розпорядженні такого сільськогосподарського підприємства для відшкодування суми податку, сплаченої (нарахованої) постачальнику на вартість виробничих факторів, за рахунок яких сформовано податковий кредит, а за наявності залишку такої суми податку - для інших виробничих цілей.

Зазначені суми податку на додану вартість акумулюються сільськогосподарськими підприємствами на спеціальних рахунках, відкритих в установах банків у порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України. Якщо сума податку на додану вартість, сплачена (нарахована) сільськогосподарським підприємством постачальнику на вартість виробничих факторів, перевищує суму податку, нараховану за операціями з постачання сільськогосподарських товарів/послуг, то різниця між такими сумами не підлягає бюджетному відшкодуванню та зараховується до складу податкового кредиту наступного звітного (податкового) періоду. При вивезенні сільськогосподарських товарів (супутніх послуг) у митному режимі експорту сільськогосподарське підприємство - виробник таких товарів/послуг має право на бюджетне відшкодування податку на додану вартість, сплаченого (нарахованого) постачальникам товарів/послуг, вартість яких включається до складу виробничих факторів. Таке відшкодування здійснюється в загальному порядку.

При цьому, платник податку, який придбаває сільськогосподарські товари/послуги в сільськогосподарського підприємства, який обрав спеціальний режим оподаткування, має право збільшити податковий кредит на суму сплаченого (нарахованого) податку в загальному порядку.

Сільськогосподарським вважається підприємство, основною діяльністю якого є постачання вироблених (наданих) ним сільськогосподарських товарів (послуг) на власних або орендованих виробничих потужностях, а також на давальницьких умовах, в якій питома вага вартості сільськогосподарських товарів/послуг становить не менш як 75 відсотків вартості всіх товарів/послуг, поставлених протягом попередніх 12 послідовних звітних податкових періодів сукупно. Ця норма діє з урахуванням того, що:

а) для новоутвореного сільськогосподарського підприємства, зареєстрованого як суб'єкт господарювання, який провадить господарську діяльність менше ніж 12 календарних місяців, така питома вага сільськогосподарських товарів/послуг розраховується за наслідками кожного окремого звітного податкового періоду;

б) з метою розрахунку такої питомої ваги до складу основної діяльності сільськогосподарського підприємства не включаються оподатковувані операції з

постачання капітальних активів, що перебували у складі його основних фондів не менше ніж 12 послідовних звітних податкових періодів сукупно, якщо такі операції не були постійними і не становили окремої підприємницької діяльності.

Сільськогосподарськими вважаються товари та послуги, які отримані в результаті здійснення діяльності, на яку поширюється дія спеціального режиму оподаткування у сфері сільського та лісового господарства, а також рибальства, якщо такі товари вирощуються, відгодовуються, виловлюються або збираються (заготовляються), а послуги надаються, безпосередньо платником податку - суб'єктом спеціального режиму оподаткування (крім придбання таких товарів/послуг у інших осіб), які поставляються зазначеним платником податку - їх виробником.

Для отримання свідоцтва про реєстрацію як суб'єкта спеціального режиму оподаткування сільськогосподарське підприємство реєструється у відповідному органі державної податкової служби з дотриманням правил та у строки, що визначені для реєстрації платників податку на додану вартість. У свідоцтві про реєстрацію сільськогосподарського підприємства як суб'єкта спеціального режиму оподаткування, крім відомостей, передбачених у свідоцтві про реєстрацію платника податку на додану вартість на загальних підставах, повинен міститися перелік видів діяльності такого сільськогосподарського підприємства.

Якщо суб'єкт спеціального режиму оподаткування поставляє протягом попередніх 12 послідовних звітних податкових періодів сукупно несільськогосподарські товари/послуги, питома вага яких перевищує 25 відсотків вартості всіх поставлених товарів/послуг, то:

а) на таке підприємство не поширюється спеціальний режим оподаткування, встановлений цією статтею. Таке підприємство зобов'язане визначити податкове зобов'язання з цього податку за підсумками звітного податкового періоду, в якому було допущено таке перевищення, і сплатити податок до бюджету в загальному порядку;

б) орган державної податкової служби виключає таке підприємство з реєстру суб'єктів спеціального режиму оподаткування та може повторно включити його до такого реєстру після закінчення наступних 12 послідовних звітних податкових періодів за наявності підстав, визначених цією статтею;

в) таке підприємство вважається платником зазначеного податку на загальних підставах з першого числа місяця, в якому було допущено таке перевищення.

Якщо суб'єкти спеціального режиму оподаткування не можуть самостійно покрити збитки, що виникли внаслідок дії обставин непереборної сили, такі суб'єкти мають право продовжити строк застосування спеціального режиму оподаткування без дотримання розміру питомої ваги, встановленої цим пунктом.

Це правило не застосовується, якщо ризики втрати товарів (запасів) були належно застраховані. У такому випадку суми одержаних страхових виплат враховуються при визначенні питомої ваги вартості сільськогосподарських товарів/послуг у загальному обсязі постачання за відповідний звітний період.

Свідоцтво про реєстрацію сільськогосподарського підприємства як суб'єкта спеціального режиму оподаткування підлягає анулюванню в разі, якщо:

а) сільськогосподарське підприємство подає заяву про зняття його з реєстрації як суб'єкта спеціального режиму оподаткування та/або заяву про його реєстрацію як платника зазначеного податку на загальних підставах;

б) сільськогосподарське підприємство підлягає реєстрації платником податку на загальних підставах;

в) сільськогосподарське підприємство припиняється шляхом ліквідації або реорганізації;

г) сільськогосподарське підприємство не подає податкової звітності з податку протягом останніх 12 послідовних звітних податкових періодів.

У таких випадках сільськогосподарське підприємство зобов'язане повернути органу державної податкової служби свідоцтво про реєстрацію як суб'єкта спеціального режиму оподаткування.

Сільськогосподарське підприємство - суб'єкт спеціального режиму оподаткування подає податкову декларацію у строки та в порядку, що встановлені для інших платників податку.

Податковим Кодексом України визначені виробничі фактори, за рахунок яких може бути сформовано податковий кредит, а саме:

а) товари/послуги, які придбаваються сільськогосподарським підприємством для їх використання у виробництві сільськогосподарської продукції, а також основні фонди, які придбаваються (споруджуються) з метою їх використання у виробництві сільськогосподарської продукції.

У разі якщо товари/послуги, основні фонди, виготовлені та/або придбані, використовуються сільськогосподарським підприємством частково для виготовлення сільськогосподарських товарів (послуг), а частково для інших товарів/послуг, то сума сплаченого (нарахованого) податкового кредиту розподіляється виходячи з частки використання таких товарів/послуг, основних фондів в операціях сільськогосподарського виробництва та відповідно в інших операціях;

б) послуги, супутні постачанню сільськогосподарського товару, який вирощується, відгодовується, виловлюється або збирається (заготовлюється) безпосередньо платником податку:

- сіяння та садження рослин, збирання врожаю, його брикетування чи складування, проведення інших польових робіт, включаючи внесення добрив та засобів захисту рослин;

- пакування та підготовка до продажу, у тому числі сушіння, очищення, розмелювання, дезінфекція та силосування сільськогосподарської продукції;

- зберігання сільськогосподарської продукції;

- вирощування, розведення, відгодівля та забій свійських сільськогосподарських тварин, застосування засобів захисту тварин, проведення протиепізоотичних заходів;

- отримання послуг з використання сільськогосподарської техніки, крім отримання її у фінансову оренду (лізинг);

- отримання послуг, супутніх веденню сільськогосподарської діяльності, а саме з питань оподаткування, бухгалтерської звітності та обліку, організації внутрішнього виробничого управління;

- знищення бур'яну та шкідливих комах, оброблення посівів і сільськогосподарських площ засобами захисту рослин, а також використання засобів захисту тварин;

- експлуатація меліоративних зрошувальних та осушувальних систем для посівних площ і сільськогосподарських угідь;

- розділ м'яса для товарної кондиції;

Діяльністю у сфері сільського господарства являється:

а) виробництво продукції рослинництва, а саме рослинних культур, а також вирощування фруктів та овочів, квітів та декоративних рослин (у відкритих або закритих ґрунтах), грибів, насіння, прянощів, саджанців та водоростей, а також їх обробка, переробка та/або консервація;

б) виробництво продукції тваринництва, а саме свійських сільськогосподарських тварин, птахівництва, кролівництва, бджільництва, а також розведення шовкопрядів, змії та інших плазунів або слимаків та інших наземних ссавців, безхребетних та комах, а також їх обробка, переробка та/або консервація;

в) надання послуг іншим сільгосптоваровиробникам (юридичним особам) та/або фізичним особам з використанням сільськогосподарської техніки, крім надання її у фінансову оренду (лізинг);

Діяльністю у сфері лісового господарства (лісництва) являється:

а) залісення, вирощування і догляд за деревами або чагарниками чи вирубування дерев та/або чагарників;

б) збирання дикорослих грибів та ягід, інших дикорослих рослин, їх обробка та консервація;

Діяльністю у сфері рибальства являється:

а) розведення та/або виловлення прісноводної (лиманної) риби чи інших прісноводних (лиманних);

б) розведення та виловлення морської або океанічної риби або безхребетних;

в) розведення та виловлювання мушель, устриць, ракоподібних, жаб, дикорослих водоростей;

г) обробка та/або консервація риби або інших прісноводних чи морських безхребетних, мушель, устриць, ракоподібних, жаб, дикорослих водоростей;

Виробництво продукції на давальницьких умовах із сировини, яка вирощується, відгодовується, виловлюється або збирається (заготовлюється) безпосередньо платником податку, - це операція з постачання сільськогосподарської сировини замовником (власником) - суб'єктом спецрежиму виробникові (переробникові) та прийняття останнім для переробки (обробки, збагачення чи використання) на готову продукцію на виробничих потужностях такого виробника (переробника) за відповідну плату без отримання права власності на таку продукцію.

Обробка чи переробка продукції, одержаної в результаті діяльності платника податку у сфері сільського та лісового господарства і рибальства, вважається діяльністю у сфері сільського та лісового господарства і рибальства за умови, якщо така продукція вирощується, відгодовується, виловлюється або збирається (заготовлюється) безпосередньо платником.

Сума податку на додану вартість, що підлягає сплаті до бюджету сільськогосподарськими підприємствами усіх форм власності, які відповідають критеріям, але не обрали спеціального режиму оподаткування діяльності у сфері сільського, лісового господарства та рибальства, і на загальних підставах вважаються платником податку на додану вартість, за реалізовані ними молоко, худобу, птицю, вовну власного виробництва, а також за молочні продукти, молочну сировину та м'ясопродукти, вироблені у власних переробних цехах, повністю залишається у розпорядженні цих сільськогосподарських підприємств і спрямовується на підтримку власного виробництва тваринницької продукції.

Спеціальні режими оподаткування, які використовуються на практиці не є однорідними – вони суттєво відрізняються за характером впливу на суб'єкта господарювання, за призначенням, за внутрішньою будовою та іншими ознаками. Тому для забезпечення ефективної реалізації їх регулюючого потенціалу та вибору оптимальної моделі для досягнення певних цілей соціально-економічного розвитку, важливою є їх класифікація. Класифікація спеціальних режимів оподаткування передбачає їх групування за певними ознаками, що передбачають встановлення взаємозв'язків між окремими елементами. Здійснення класифікації спеціальних

режимів оподаткування необхідне як з наукової, так і з практичної сторони. Класифікація ширше розкриває суть явища та дозволяє детальніше дослідити характерні особливості кожної групи спеціальних режимів оподаткування. За характером впливу на суб'єкта господарювання всі спеціальні режими оподаткування можна розподілити на дві групи: стимулюючі та стримуючі (обмежуючі) (таблиця 1).

До стимулюючих належать режими оподаткування, що мотивують платника до здійснення певних дій, які визначаються державою як пріоритетні. Відбувається це за рахунок зниження податкового навантаження на відповідних суб'єктів господарювання, збільшуючи тим самим їх чистий дохід.

Таблиця 1 - Класифікація спеціальних режимів оподаткування

Спеціальні режими оподаткування			
За сферою призначення	За конструкцією (внутрішньою побудовою)	За характером впливу на суб'єкт господарювання	За порядком міністрування
- територіальні - функціональні	- часткові - комплексні - уніфіковані	- стимулюючі - стримуючі	- режими, що вводяться шляхом окремих змін до загального порядку - режими, що передбачають загальні зміни у порядку адміністрування податків

В основі стримуючих режимів лежить застосування системи спеціальних заходів податкового регулювання, що передбачає збільшення податкового навантаження, які не знаходять свого закріплення в механізмі податків і зборів, передбачених загальною системою оподаткування. В результаті суб'єкти господарювання втрачають економічні стимули для ведення діяльності і вона стає менш цікавою для платника. Стримуючий характер мають режими оподаткування, які використовуються державою з метою захисту вітчизняного виробника, для обмеження певних видів діяльності чи для регулювання розвитку територій з високою концентрацією виробництва та населення.

Зазначимо, що класифікація спеціальних режимів оподаткування за цією ознакою є, певною мірою, умовною. Адже на практиці один і той самий інструмент може одночасно володіти двома властивостями – тобто, стримувати платника від одних дій та зацікавлювати в здійсненні інших. Наприклад, спеціальний режим на основі паушального оподаткування спрямований стримати зловживання у сфері обігу готівки та одночасно може стимулювати розвиток суб'єктів малого бізнесу за умови, якщо податкове навантаження на платника буде меншим, ніж на загальній системі оподаткування. Тому віднесення окремих елементів до стимулюючих чи стримуючих досить умовне, залежно від кінцевих цілей податкового регулювання. За конструкцією (внутрішньою будовою, моделлю) спеціальні режими оподаткування поділяються на: елементні (часткові), комплексні та уніфіковані. Дана класифікація характеризує відмінності спеціальних режимів оподаткування за технологією їх побудови.

Елементні або часткові спеціальні режими оподаткування передбачають особливий порядок визначення елементів або зміну умов загального порядку адміністрування окремого податку. Наприклад, спеціальний режим оподаткування ПДВ сільськогосподарських виробників, спеціальний режим оподаткування податком на прибуток діяльності у сфері сільського та лісового господарства та інші.

Комплексні – побудовані на основі спеціального порядку справляння комплексу загальних податків. До них можна віднести спеціальні режими оподаткування суб'єктів інвестиційної діяльності СЕЗ, ТПР та технопарків. В рамках даних спеціальних режимів одночасно застосовується комплекс податкових пільг, що переважно стосуються ПДВ, податку на прибуток, мита та інших.

Уніфікований характер спеціальних режимів оподаткування базується на заміні єдиним податком декількох податків шляхом зведення об'єктів оподаткування і на цій основі створення спрощеної системи оподаткування. Уніфіковані спеціальні режими в Україні застосовують у формах єдиного та фіксованого сільськогосподарського податків.

Наступним критерієм класифікації є порядок адміністрування спеціальних режимів оподаткування. Згідно даної ознаки можна виділити режими, що вводяться шляхом окремих змін до загального порядку адміністрування конкретного податку (регламентуються окремими статтями Податкового кодексу в рамках загального порядку адміністрування податку) та режими, що передбачають зміни у порядку адміністрування системи податків та зборів (регламентується окремим розділом Податкового кодексу).

Слід відзначити, що з точки зору адміністрування спеціальні режими оподаткування передбачають особливий порядок визначення сум податків та їх сплати, зарахування сум податків на спеціальні рахунки, складання звітності та встановлення відповідальності платників. За сферою призначення спеціальні режими оподаткування поділяються на функціональні та територіальні. Спеціальні режими функціонального типу призначені для окремих категорій суб'єктів господарювання чи галузей відповідно до їх специфічної діяльності чи особливої ролі в господарському процесі. В Україні до них відносяться спеціальні режими оподаткування малого бізнесу та сільськогосподарських виробників. Територіальні спеціальні режими оподаткування передбачають вирішення пріоритетних завдань розвитку регіонів чи вирівнювання диспропорцій регіонального розвитку в державі. Тому функціональний тип визначає прояв дії механізму спеціальних режимів оподаткування незалежно від території та місця розташування платника, а територіальний – передбачає обмеження дії спеціальних режимів окремою територією.

Теоретичний аналіз впливу специфічних податкових технологій на економічну поведінку суб'єктів господарювання та на соціальні процеси в суспільстві дозволяє сформулювати критеріальні вимоги їх функціонування. В таблиці 2 наведені спеціальні принципи побудови особливих режимів оподаткування, дотримання яких, на наш погляд, сприятиме їх оптимізації та ефективності застосування.

Таблиця 2 - Принципи побудови спеціальних режимів оподаткування

Принципи побудови спеціальних режимів оподаткування			
Конкретної цільової спрямованості	Економічної ефективності	Стабільності	Гнучкості (обмеженості дії у часі)

Враховуючи, що спеціальні режими оподаткування використовуються з метою стимулювання підприємницької, інвестиційної і трудової активності, прискореного накопичення капіталу в пріоритетних галузях економіки, розвитку прикладної науки та техніки, маємо підстави стверджувати, що основним завданням їхнього впровадження є створення сприятливого фіскального клімату

Основною вимогою при конструюванні режиму оподаткування особливого значення є його конкретна цільова спрямованість. Тобто необхідно чітко визначати цілі та завдання впровадження таких режимів для того, щоб в процесі їх реалізації мати змогу визначити ефективність їх функціонування. Принцип цільової спрямованості визначає відповідність соціально-економічних процесів, що відбуваються з використанням спеціальних режимів оподаткування, цілям, завданням та пріоритетам, визначеним під час їх створення.

Висновки. Вивчення економічної сутності податків та їх функцій, дозволило визначити, що найбільш безпосередньо податки пов'язані з розподільчою і фіскальною функціями. За допомогою податкового механізму провадиться перерозподіл вартості створеного валового національного продукту між державою, юридичними і фізичними особами. Одночасно з розподільчою функцією податки виконують фіскальну функцію, виступаючи методом централізації валового національного продукту у бюджеті. Дія регулюючої, стимулюючої і контрольної функцій, по суті, обумовлена дією перших двох функцій. Оподаткування сільськогосподарського підприємства відрізняється від оподаткування будь-якого іншого торговельного або виробничого підприємства та має свою специфіку. Крім загального оподаткування, яке існує для підприємств, організацій різних видів діяльності, а також для приватних підприємств, в Україні Податковим кодексом передбачено можливість переходу на так звані спеціальні податкові режими, якщо такі передбачені чинним законодавством.

Список літератури

1. Конституція України. Затверджена ВРУ від 28.06.96 № 254/96-ВР [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://rada.gov.ua>.
2. Мединська Т.В. Єдиний податок: оподаткування, облік і звітність. – К.: Алерта, 2012. – 186 с.
3. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
4. Тимошенко С., Ніколаєвська Н. Спеціальний режим оподаткування // Вісник податкової служби України, грудень 2011 р., № 45 (665), с. 30 - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://minfin.com.ua/taxes/-/koment_specrejim.html.
5. Шевчук І.В. Напрями вдосконалення системи оподаткування в сільському господарстві України. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://libfor.com/index.php?newsid=120>.

Одержано 11.01.17

УДК 339.138:796.03 (796.09)

В.О. Ковальов, доц., зав. каф. фіз. вихов., член НОК України

Центральноукраїнський національний технічний університет

С.В. Ковальов, магістрант МК-15М

Центральноукраїнський національний технічний університет

Маркетинг спортивних подій: Спортивна подія як область спільних інтересів комерційних та некомерційних суб'єктів

У статті розглянуті сутність, ефективність і глибина впливу, вигоди і переваги маркетингу подій, як інструменту стратегічного позиціонування брендів спонсорів через спортивні події на відміну від

простої реклами чи PR, спортивна подія розглянута як область спільних інтересів комерційних та некомерційних суб'єктів.

маркетинг, спортивна подія, комерційні суб'єкти, некомерційні суб'єкти

Актуальність проблеми. Значення маркетингової діяльності для некомерційних організацій в XXI столітті зростає завдяки прискоренню інтенсивності передачі державних програм в приватний сектор та скорочення підтримки з традиційних джерел. Спостерігається прискорений розвиток некомерційного сектора в світовому масштабі і все більш активна увага до проблем використання стратегій і тактик маркетингової діяльності некомерційних організацій.

Більшій актуальності для некомерційних організацій набувають завдання маркетингу в області просування проєктів, формування репутації, залучення джерел фінансування та інші. Застосування маркетингу дозволяє некомерційній організації уникнути залежності від ситуації на ринку, найбільш повно реалізувати статутні цілі, забезпечити фінансову підтримку.

Пошук некомерційною організацією спонсорської підтримки стикається із проблемою обґрунтування доцільності участі спонсора в запропонованих проєктах, акцентуванні уваги потенційного спонсора на спільних вигодах.

Одним із напрямів маркетингової діяльності некомерційних організацій спортивної спрямованості є маркетинг спортивних подій, що створює платформу спільних інтересів комерційних і некомерційних суб'єктів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження питань маркетингу подій знайшли своє відображення в наукових працях відомих зарубіжних та вітчизняних вчених, таких як Х. Прингл, М. Томпсон, Б. Кнаузе, Р. Мозер, Дж. Зальцман, Г. Л. Тульчинський, Т. Е. Лохіна, Ю. А. Бичун, П. А. Шагайда, Т. О. Примак, Є. В. Божко та ін.. Що стосується українських досліджень, то це поодинокі статті учених і рекомендації практиків сфери послуг, що спираються на зарубіжний та власний практичний досвід. Стосовно маркетингу спортивних подій на пострадянському просторі рідко з'являються поодинокі статті авторів таких як Галкін В.В., Малигін А.В. та ін. Аналіз літератури переконує, що маркетингу спортивних подій приділяється недостатньо уваги.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення сутності ефективності і глибини впливу, вигод і переваг маркетингу подій, як інструменту стратегічного позиціонування брендів спонсорів через спортивні події на відміну від простої реклами чи PR, бо від розуміння спектру спільних інтересів комерційних і некомерційних суб'єктів задіяних у спортивній події залежить їх плідна співпраця, а для некомерційних організацій це означає успішне залучення потенційних спонсорів до такої співпраці.

Виклад основного матеріалу. Незалежно від державного устрою, політичної системи, організації економіки в кожній країні діють некомерційні громадські організації різної спрямованості, в тому числі і спортивної. Всі вони повинні бути зацікавлені в тому, щоб результати їхньої діяльності знаходили позитивний відгук в суспільстві, оскільки тільки в цьому випадку вони виправдовують своє існування і по праву можуть розраховувати на фінансування з коштів державного бюджету, внесків засновників, спонсорської допомоги, коштів меценатів та інших благодійників.

На відміну від комерційних компаній некомерційні організації не прагнуть до отримання прибутку і мають нефінансові цілі і завдання. Ефективність некомерційних організацій визначається суспільною вигодою – соціальним ефектом. Але, що б нормально працювати, будь-яка організація має потребу в ресурсах. Без фінансової підтримки жодна суспільно корисна діяльність не може довго тривати.

Таким чином, некомерційним організаціям доводиться мати справу з двома взаємопов'язаними завданнями:

- Діяльністю із залучення необхідних коштів і ресурсів;
- Використанням залучених коштів і ресурсів відповідно до місії організації для задоволення суспільних потреб та забезпечення своєї діяльності [1].

Пошук некомерційною організацією спонсорської підтримки стикається із проблемою обґрунтування доцільності участі спонсора в запропонованих проектах, акцентуванні уваги потенційного спонсора на спільних вигодах.

Одним із напрямів маркетингової діяльності некомерційних організацій спортивної спрямованості є маркетинг спортивних подій, що створює платформу спільних інтересів комерційних і некомерційних суб'єктів.

Х. Прінгл, М. Томпсон дають наступне визначення маркетингу подій: Маркетинг подій це інструмент стратегічного позиціонування і маркетингу, що зв'язує компанію або торговельну марку з деякою соціальною подією, явищем або його аспектом (до взаємної вигоди сторін) з використанням різного роду альянсів і синергетичних ефектів [2].

Маркетинг подій може бути активно пов'язаний з фандрайзінгом - діяльністю із залучення спонсорських коштів на проведення спортивних змагань, концертів, фестивалів та ін. акцій. Інтегральні цілі маркетингу подій - підвищення лояльності вже наявних споживачів і створення платформи для залучення нових.

Маркетинг подій також визначають як комплексне використання методів спонсорства, стимулювання збуту і PR для формування сприятливих психологічних асоціацій і атрибутів бренду, системи цінностей і принципів у свідомості споживача, асоційованих з цим брендом.

Маркетинг подій знаходиться на стику різних напрямків маркетингової діяльності і являє собою складний комплекс факторів, дій інструментів маркетингу, PR і реклами, що активізує інтереси цільової групи споживачів і просуває фірму, її товари та послуги. Але на відміну від реклами і PR перевагою маркетингу подій є те, що він забезпечує прямий контакт споживача з продуктом і дозволяє впливати на нього тонше і ефективніше.

Переваги події як середовища маркетингового впливу і як маркетингового інструменту полягають в тому, що воно активно і нелінійно впливає на емоційну сферу: людина приходить не на рекламну акцію, а на видовище, і вплив на його розум і серце проходить в атмосфері свята. Людина отримує потужний емоційний заряд, який втягує його в те, що відбувається і при цьому цей заряд стає брендотворюючим.

Більш детальний список переваг маркетингу подій може виглядати наступним чином:

- Повідомлення, пропозиції або інформація, упаковані в розважальну форму, емоційно переживаються аудиторією і дозволяють досягти більш високої активності і сприйнятливості цільової групи.

- Спираючись на всі доступні засоби реклами, PR, маркетинг подій діє в різних напрямках, вибірково розширюючи сектора охоплення цільової аудиторії.

- Бренд розкрученої події може бути широко використаний при побудові планової рекламної кампанії фірми.

- Якщо реклама орієнтована на поточне збільшення обсягу продажів, то маркетинг подій - на довгострокові цілі просування бренду і його цінностей. Кампанія, заснована на маркетингу подій, досягає ефекту протягом довгого часу, оскільки починається задовго до події - в анонсах, афішах, запрошеннях, прес конференціях - і триває в наступних підсумкових виступах, гастрольних поїздках і публікаціях ЗМІ.

- Аудиторія, безпосередньо бере участь у події, може розглядатися як дуже велика «фокус-група», на якій проводиться апробація пропозицій компаній. Таким чином, в ході маркетингу подій накопичуються попередні знання про споживача і навіть про конкурентів, що дозволяють уникнути додаткових досліджень і робити прогноз за результатами маркетингу подій.

- Кожен подієвий проект містить в собі потужну новинну складову, пов'язану, наприклад, за участю в події відомих особистостей. Всі ЗМІ зацікавлені в новинах, і якщо прес-секретар компанії організовує присутність на події максимально можливої кількості журналістів, то потужна PR-підтримка компанії у вигляді наступних публікацій в ЗМІ майже гарантована. Сама подія є приводом, що дозволяє налагодити необхідний контакт з журналістами, тобто з тією групою, від якої залежить висвітлення подій і подання їх суспільству. Такий контакт надзвичайно корисний надалі. У звичайних умовах побудова робочих відносин з журналістами вимагає великих зусиль, часу і витрат. Маркетинг подій дає простір для багатоступеневої роботи з журналістами, формуючи їх інтерес.

- Маркетинг подій дозволяє в разі потреби організувати прямі продажі товару в місцях проведення події, логічно прив'язуючи їх до проведених заходів.

- Висока креативність і гнучкість, закладені в подієвому маркетингу, дозволяють вибудовувати оригінальні програми для компаній з різних сфер діяльності і з різними фінансовими можливостями [3].

Отже ми розглянули загальне поняття маркетингу подій, його аспекти і переваги. Із вище викладеного матеріалу видно що маркетинг подій має широкий діапазон застосування і може бути з успіхом використаний як інструмент для просування некомерційними організаціями спортивних подій як продукту спортивного маркетингу.

Таким чином під спортивним маркетингом розуміються будь-які продажі або суспільно значима діяльність, пов'язана з організацією спортивних подій, його учасниками або яскравими проявами спортивного суспільного життя найбільш відомих спортсменів, а також просування брендів організацій через спортивні події.

Учасників спортивного маркетингу поділяють на п'ять основних груп: 1) покупці послуг маркетингу спортивних подій; 2) продавці послуг маркетингу спортивних подій; 3) організації задіяні у спортивних подіях; 4) спортсмени; 5) великі корпорації які виступають в якості спонсорів.

Здатність спорту впливати на поведінку споживачів з боку ігрового майданчика розкриває подвійну роль спонсорства як потужного важеля, який повсюдно допомагає встановлювати позитивні асоціації, притаманні спорту, з товарами і послугами зацікавлених компаній. Засоби масової інформації надають можливість глядачам «споживати» спортивні змагання і отримувати від них задоволення у всьому світі.

Фінансові доходи від спортивних подій в різних видах спорту пояснюються як здатністю спортсменів створювати видовище, так і відповідною активністю запитів глядачів і спонсорів.

У моделі спортивної події разом діють три принципи: 1) подіям для фінансової підтримки і отримання широкої популярності необхідні спонсори; 2) спонсорам для просування своїх товарів і послуг і підтримки їх продажів необхідні спортивні події; 3) спортсменам за витрачений час і демонстрацію своїх здібностей необхідна відповідна компенсація.

Модель події пояснює три найголовніших поняття, які відносяться до маркетингу спортивних подій: 1) події демонструють і продають особистісні

характеристики і спортивні таланти учасників; 2) події демонструють маркетингові досягнення компаній по просуванню своїх товарів і послуг; 3) події просувають і продають товари і послуги спонсорів.

Три елемента, що утворюють модель спортивної події, надають одна одній підтримку і фінансову допомогу, що сприятливо працює на всю систему в цілому [4].

Розглянемо, що ж означає і які можливості надає спортивна подія для кожної сторони, що в ній задіяні:

Для спортсменів і учасників, перш за все це, свято участі у видовищі змагання і можливість перемоги. Це можливість продемонструвати особистісні характеристики і таланти спортсменів. Це напружена боротьба за першість, вмотивована виборюванням призових місць, медалей, кубків, отримання грошових винагород, створенням позитивного іміджу і репутації особистостей спортсменів та спортивних клубів чи організацій до яких вони причетні.

Для споживачів некомерційного продукту, тобто для глядачів це свято долучення до спортивного руху і духу спортивних змагань, що створюють відчуття емоційно зарядженого дозвілля. Для глядача спортивної події характерно переживання цілого каскаду емоційних станів [5], таких як: інтерес до процесу гри-змагання, відчуття новизни, неповторності, інтрига невизначеності, очікування, надія, нервово напруження, вболівання, патріотизм, радість за переможців, загальне задоволення. Це можливість встановлення нових та підтримки вже існуючих соціальних контактів.

Для спортивних організацій та спортивних клубів це можливість для створення і просування персональних брендів переможців, формування репутації і бренду спортивної організації чи клубу, забезпечення фінансової підтримки своєї діяльності.

Для спонсорів це можливість прорекламувати свої бренди, це долучення до спортивного руху, духу перемоги з виникненням ефекту синергії між брендами спонсорів, персональними брендами переможців і брендами спортивних організацій, особливо якщо подавати рекламні повідомлення про спонсорів події в хвилини коли емоційне напруження вболівання змінюється радістю перемоги, це можливість прорекламувати свою діяльність, свою продукцію, продавати продукцію, це привід для отримання потужної PR- підтримки в пресі по телебаченню, це можливість позиціонувати себе як соціально-орієнтовану та соціально-відповідальну організацію, небайдужу до людей та їхніх інтересів, можливість отримати лояльність аудиторії до своїх брендів, збільшити число клієнтів та підвищити майбутні прибутки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, спортивна подія постає областю спільних інтересів комерційних та некомерційних суб'єктів. Розуміння цих аспектів і вигод стає дуже важливим для некомерційних організацій в процесі обґрунтування доцільності участі комерційної організації в якості спонсора в запропонованому проекті.

Маркетинг спортивних подій зовсім недавно виокремився в спеціалізовану наукову дисципліну. Теорії економічної, психологічної та маркетингової підтримки спортивної події поки що знаходяться в стадії формування, але враховуючи могутній потенціал впливу на емоційну сферу аудиторії та брендотворюючий потенціал спортивної подій, маркетинг спортивних подій повинен розглядатися як перспективний вектор розвитку маркетингової науки, який потребує подальших досліджень та розробок в країні.

Список літератури

1. Андреев С.Н., Маркетинг некоммерческих субъектов. М.: Финпресс, 2002. — 320 с.
2. Прингл Х., Томпсон М. Энергия торговой марки. СПб.: Питер, 2003.

3. Маркетинг: большой толковый словарь. — М.: Омега-Л. Под ред. А. П. Панкрухина. – 2010г. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://marketing.academic.ru/63/МАРКЕТИНГ СОБЫТИЙ, или ивент-маркетинг>
4. Маркетинг в социально-культурной сфере: конспект лекций/ Казаков А.А., Бутова Т.Г., Яковлева Е.Ю., Панфилов П.В. - Красноярск: Изд-во СибФУ, 2008. – 46 с.
5. Галкин В.В., Об основных понятиях маркетинга спортивного события [Электронный ресурс] / Галкин В.В. // Спортивный бизнес. – 2012. Режим доступа: <http://vadim-galkin.ru/sport-2/sport-business/marketing-a-sports-event/>

Одержано 11.01.17

УДК 658.5.001.895

Альсакка Басель Шарар, магістр гр. АДМ – 15 М*
Кіровоградський національний технічний університет

Удосконалення операційного менеджменту на підприємствах

У статті проведено аналіз необхідності вдосконалення системи операційного менеджменту якості для посилення конкурентоспроможності підприємства. У сучасному світі невід'ємними частинами ефективного управління виробничими бізнес-процесами стає організація, розвиток операційного аудиту, проведення достовірного моніторингу ключових процесів і усієї системи менеджменту підприємства відповідними керівниками на своєму рівні відповідальності.

підприємства, якість, конкурентоспроможність, операційний менеджмент

Сучасні ринкові умови концентрації уваги на грамотній організації та проведенні періодичного моніторингу ключових виробничих і бізнес процесів підприємства з метою своєчасного прийняття необхідних заходів корекції, спрямованих на зниження і запобігання втрат підприємства і його споживачів від різного роду невідповідностей через несприятливого розвитку поточної ситуації. Системи менеджменту якості, побудовані на базі діючих стандартів ІСО серії 9000, є хорошою основою для створення ефективних механізмів управління на будь-якому промисловому підприємстві (незалежно від його виду, розміру і виробленої ним продукції) і передумовою своєчасного виявлення та корекції невідповідностей виробничих і бізнес процесів.

Проблематикою пошуку ефективних моделей систем управління (менеджменту), складу і параметрів оцінки їх складових, інформаційного забезпечення та психологічних підходів до управління з початку ХХ століття займалися і продовжують займатися багато практиків - управлінців та дослідників. Аналіз літературних джерел свідчить про те, що дослідження, які здійснювалися, є дуже різнобічними. Так, Р. Рассел і Б. Тейлор аналізували теоретико-методологічні аспекти створення вартості в ланцюжку харчування, тоді як Дж. Хейзер, Б. Рендер вивчали зміст і характеристики операційних систем виробничих підприємств і сучасних інтегрованих концепцій управління організаціям. Вдалою є робота М. Льюїс і Н. Слек, у якій вони дослідили й детально описали найпоширеніші концепції операційного

* Науковий керівник: канд. філ. наук, доц. Т.Б. Немченко

менеджменту. Однак комплексному підходу дослідження даної проблеми поки що приділено недостатньо уваги.

У більшості країн світу панують ринкові економічні стосунки. Фірма, що випускає однорідну продукцію, величезна кількість, і між ними існує іноді досить жорстка конкуренція. Випуск якісної, недорогої, конкурентоздатної продукції і послуг в порівнянні з аналогами - головне завдання будь-якої фірми у будь-якій країні. І кожна фірма прагне зробити усе, щоб її продукція була конкурентоздатною.

Випуск конкурентоздатної продукції, її реалізація дозволяє підприємству виконувати зобов'язання перед державним бюджетом, банком по позиках, робітниками і службовцями, постачальниками і відшкодовувати виробничі витрати. Досягнення конкурентоспроможності своєї продукції і збільшення об'єму її реалізації є важливим завданням для кожного підприємства.

Промислові підприємства роблять продукцію в потрібній кількості, асортименті і якості, відповідає запитам споживача, а також забезпечують комерційну діяльність по збуту готової продукції. В ринкових умовах стосунків посилюється її роль та ускладнюються завдання.

Важливим напрямом інтенсивного розвитку економіки, джерелом економічного зростання, ефективності громадського виробництва є поліпшення якості продукції. Якість - поняття багатопланове, забезпечення його вимагає об'єднання творчого потенціалу і практичного досвіду багатьох фахівців. Проблема підвищення якості може бути розв'язана тільки при спільних зусиллях держави, власників, керівників і членів трудових колективів підприємств. Якість продукції - сукупність властивостей товару, що обумовлюють його придатність задовольняти певні потреби відповідно до призначення.

Значний вплив на якість способу життя чинить матеріальне середовище - якість товарів і послуг. Тому проблема якості продукції і послуг була і залишається актуальною.

Вітчизняні підприємства ще мають відставання в сфері застосування сучасних методів менеджменту якості. Підвищення якості несе потенційні можливості, але воно неможливе без зміни відношення до якості на усіх рівнях. Заклики до підвищення якості не можуть бути реалізовані, якщо керівники різних рівнів не стануть відноситися до якості як способу життя.

Одним з елементів операційного менеджменту якості є інжиніринг якості. При наданні послуг інжинірингу клієнт отримує консультації, пов'язані з підготовкою і забезпеченням процесу виробництва, експлуатації, обслуговування споруд, господарських об'єктів, а також їх реалізації.

Фахівці, що роблять послуги інжинірингу, повинні мати вищу інженерну і управлінську освіту, оскільки в їх консультації і компетенції входить не лише власне інженерна частина, але і вказівка на найбільш оптимальні шляхи рішення поставлених завдань.

Найбільш затребуваний інжиніринг в інноваційних, технологічних галузях виробництва товарів і послуг. Інженерія - це сукупність робіт прикладного характеру, що включає передпроектні техніко-економічні дослідження і обґрунтування планованих капіталовкладень, необхідне лабораторне і експериментальне доопрацювання технологій і прототипів, їх промислове опрацювання, а також наступні послуги і консультації [4].

Не важко припустити, що інжиніринг якості - це деяка діяльність, спрямована на досягнення якості результатів діяльності в якійсь сфері.

Нині необхідність постійного поліпшення визнана важливим засобом досягнення і збереження організацією конкурентоспроможності. Поліпшення має бути закладене в структуру і характер організації, постійне поліпшення повинне стати метою організації в цілому.

Нові підходи до проблеми якості вимагають усе більш повного обліку виробниками ринкового чинника, зрушення від адміністративних важелів контролю якості до переважно організаційно - економічним заходам управління якістю, переходу до гнучкої системи стандартизації, що дозволяє виробникам оперативніше реагувати на вимоги внутрішнього і зовнішнього ринку, що міняються, до якості товарів, організації роботи по переходу в перспективі до забезпечення високої якості продукції.

Між якістю і ефективністю виробництва існує прямий зв'язок. Підвищення якості сприяє підвищенню ефективності виробництва, призводячи до зниження витрат і підвищення частки ринку.

Особливостями орієнтації підприємства на інноваційний розвиток є: відкриття нових наукових концепцій та закономірностей розвитку виробництва та використання отриманих знань для розроблення нової продукції. Виходячи з цього, у роботі проаналізовано підходи щодо формування інноваційної стратегії підприємства, який сприяє забезпеченню системності в процесі розроблення самої інноваційної моделі, створює умови для вирішення питань організації управління інноваціями, а також дозволяє сформулювати ефективний інструментарій її розробки та реалізації.

У процесі інноваційної діяльності виникають певні суперечності між управлінням основною діяльністю підприємства і його науково-технічною сферою. Серед таких суперечностей відзначені такі: ізолюваність керівників підприємства від науково-технічного персоналу, який здійснює кількісну і якісну оцінку знань з перспективного розвитку підприємства; суперечності між керівним складом підприємства та сферою НДР та ОКР із концептуальних і технічних питань, які вважаються факторами успіху; розбіжності між цілями інноваційного розвитку та витратами на їх досягнення, що проявляється у відсутності доходу від ресурсів, спрямованих на розроблення та впровадження науково-технічних нововведень [2].

Подолання цих суперечностей передбачає розроблення ефективних шляхів, до яких віднесено: залучення до розроблення поточних рішень з інноваційного розвитку підприємства компетентних висококваліфікованих науково-технічних спеціалістів; здійснення фінансування науково-технічних розробок; внесення технологічних показників до системи показників із оцінки результатів діяльності підприємства та його основних цілей; розроблення інноваційної стратегії як однієї з найважливіших складових стратегії розвитку підприємства; забезпечення прямих інформаційних зв'язків між керівним складом підприємства та керівниками структурних підрозділів, які здійснюють розроблення НДДКР; створення умов для забезпечення процесу творчості розробників інновацій; залучення компетентних експертів до оцінки ефективності науково-технічних нововведень.

У сучасних умовах операційне управління набуває нового змісту, що передбачає використання поряд із формальними, кількісними методами творчого інтуїтивного підходу. Для більш обґрунтованого визначення найбільш значущих чинників середовища підприємства необхідна досить повна і достовірна інформація, що може бути отримана шляхом сканування (пошук уже сформованої ретроспективної інформації), моніторингу (відстеження поточної інформації, що з'являється знову), прогнозування (створення інформації про майбутній стан середовища) та відстеження інформації.

Формування стратегії інноваційного розвитку містить такі етапи: розроблення загальної стратегії підприємства з урахуванням його інноваційної діяльності та визначення конкурентної позиції на ринку. На їх основі визначаються функціональні стратегії підприємства.

Інноваційна політика підприємства ґрунтується на формулюванні цілей і стратегій його розвитку в короткостроковій і довгостроковій перспективах на основі оцінки його потенційних можливостей, забезпеченості відповідними видами ресурсів (матеріальних, трудових і фінансових). Причому така політика визначається з урахуванням життєвого циклу підприємства, на кожній стадії якого встановлюються відповідні цілі, які залежать від того, що саме необхідно підприємству: підтримувати досягнутий рівень розвитку або здобувати його новий якісний стан. Кожна стадія життєвого циклу підприємства передбачає сполучення обох видів цілей.

Управління інноваційним розвитком підприємства передбачає розроблення і реалізацію інноваційної стратегії, що повинна охоплювати цілі його інноваційної діяльності, вибір засобів щодо досягнення таких цілей і обґрунтування джерел залучення необхідних ресурсів.

Якість - об'єктивно існуюча категорія, але існує вона не як щось абсолютне поза часом і простором, а лише при взаємодії виробника зі споживачем, причому в цій взаємодії бере активну участь продукція (послуга), якість якої виникає і реалізується в міру того, як цей процес розвивається. Те, що якісно для одного, може бути неякісно для іншого. Термін якість повинен трактуватися залежно цілей і завдань та з урахуванням минулого і сьогодення досвіду.

Головна ідея методології забезпечення якості: поняття «поліпшення якості» має вживатися стосовно до будь-якої сфери діяльності, оскільки якість продукції - наслідок якісного виконання всіх видів робіт. Загалом поняття якості виникло як узагальнення ряду схожих, але в той же час концепцій, що мають певні відмінності. Інструменти інжинірингу якості можуть застосовувати як окремо, так і комплексно, що призведе до більш ефективного вивчення та приведення діяльності фірми чи організації до деякої ідеалізованої моделі, в якій на виході буде виходити якісна продукція або послуги, що загалом призведе до досягнення поставлених цілей фірми.

Список літератури

1. Системи управління якістю. Вимоги (ISO 9001:2009, IDT): ДСТУ ISO 9001:2009. – [Чинний від 2009-09-01]. – К.: Держспоживстандарт України, 2009. – 18 с. – (Національний стандарт України).
2. Микитенко В. В. Діагностика стратегічного потенціалу підприємства / В. В. Микитенко, І. А. Ігнатієва // Вісник економічної науки України. – 2005. – № 2. – С. 77-80.
3. Мазур В. М. Основи стандартизації, метрології та управління якістю / В. М. Мазур. – Дніпропетровськ: Видавництво ДУЕП, 2007. – 106 с.
4. Приймак В. І. Математичні методи економічного аналізу: навч. посіб. / В. І. Приймак. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 296 с.
5. Козловський В. О. Теоретико-методологічні підходи до визначення потенціалу підприємства / В. О. Козловський, І. В. Причепа // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2007. – № 3. – С. 28–33.
6. Мескон М. Основы менеджмента: моногр. / М. Мескон, М. Альберт, Ф.Хедоури. – К.: Вид-во НАДУ, 2004. – 236 с.

Одержано 30.01.17

УДК 658.012.32

К.М. Мельниченко, магістр гр. УФЕБ – 15 М*

Кіровоградський національний технічний університет

Актуальність та проблеми впровадження моделі стратегічного управління на підприємстві

В статті обґрунтовується необхідність та переваги впровадження стратегічної моделі управління на підприємстві. Наведено ключові фактори, які необхідно враховувати для ефективного впровадження системи стратегічного управління.

менеджмент, підприємство, довгострокове управління, стратегічне управління, система управління, науково-технічний прогрес, план змін

З середини 50-х років у світі почалася “постіндустріальна епоха”, яка була охарактеризована англійським економістом Пітером Друкером як така, що “немає закономірностей”.

Особливе місце в цій епосі належить науково-технічному прогресу - революційні інновації, які дозволяють в декілька разів підвищувати конкурентоспроможність продукції, нерідко призводять до виникнення потужніших градієнтів галузевих параметрів, змін в структурі галузевої конкуренції, перерозподілу ринку тощо, що може мати суттєвий вплив на стан не лише мікро -, але і макрофакторів зовнішнього середовища [2].

Проблемам стратегічного управління приділяли увагу такі зарубіжні вчені як І. Ансофф, П. Дракер, В. Брокбенк, Д. Улрих, А. Юнг, Л. Бродлинг та інші [1].

Серед вітчизняних вчених стратегічними аспектами управління займалися такі як Богиня Д.П., Долішній М.І., Краснов Ю.М., Кузьмін О.Е., Левченко О.М., Немцов В.Д., Чумаченко М.Г., Фільштейн Л.М., Хомра О.У. та інші [2].

Незважаючи на те, що стратегічним підходам до управління приділяли увагу багато вчених, проте недостатньо досліджено аспекти трансформації моделі трансформації системи управління з довгострокової до стратегічно орієнтованої.

Означені тенденції в розвитку ринкового середовища вимагали формування нових підходів до управління перспективним розвитком компаній в умовах нестабільного та динамічно розвиваючогося зовнішнього середовища.

У зв'язку з цим, у травні 1971 р. у Пїттсбурзі (США) було проведено розширену конференцію з питань стратегічного управління, де у 14 розгорнутих доповідях було підбито підсумки розвитку стратегічного підходу в управлінні західними та східними компаніями, а також визначено основні напрямки розвитку стратегічного управління. Так, 1973 – й рік вважається початком регулярного теоретичного дослідження та практичного впровадження стратегічного управління.

Відтоді цей напрямок у теорії та практиці управління продовжує розвиватися, дослідження в цій галузі проводяться в усьому світі, більшість процвітаючих організацій досягли своїх результатів завдяки впровадженню системи стратегічного управління. Так, більшість корпорацій США та Західної Європи мають кваліфікований персонал, що пройшов спеціальну підготовку зі стратегічного управління.

З цього приводу на протязі п'яти років проводилося опитування більше тисячі менеджерів з усього світу, приблизно 80 %, яких була єдиною у таких висновках [1]:

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. А.О. Левченко

1. Їхні компанії можуть зіштовхнутися з проблемами, які будуть обумовлені зростанням нестабільності зовнішнього середовища.

2. Характер очікуваної нестабільності вони описують, як дуже складну, неоднозначну та важкопрогнозовану обстановку, за якої перестають діяти традиційні надійні методи та принципи управління та виникає потреба у нових, адекватних новому середовищу.

Отже, починаючи з 70-х років починає відбуватися поступова переорієнтація підприємств з моделі довгострокового до моделі стратегічного управління (табл. 1).

Практика довела, що ідеологія довгострокового управління придатна лише в тих випадках, коли майбутнє може бути спрогнозовано шляхом екстраполяції. Як правило, маються на увазі тенденції зростання і, вважається, що майбутнє буде якнайменш не гірше минулого та сьогодення. За умов наявності задовільної точності екстраполяції можна заздалегідь розрахувати потребу в робочій силі та капіталі.

Таблиця 1 – Характеристики моделей довгострокового та стратегічного управління

Характеристика	Довгострокове управління	Стратегічне управління
основне призначення	максимізація прибутку шляхом реалізації розробленого довгострокового плану (планів)	забезпечення довгострокового стабільного розвитку фірми, шляхом реалізації розробленої стратегії
основний спосіб досягнення	оптимізація використання внутрішніх ресурсів	встановлення динамічного балансу з невизначеним та нестабільним оточенням
вагомість фактору часу	не найважливіший фактор	важливіший фактор в конкурентній боротьбі
короткострокова оцінка ефективності	прибутковість	точність передбачення змін у зовнішньому середовищі та час адаптації до змін у зовнішньому середовищі, якість товарів та послуг
відношення до персоналу	працівники - один із ресурсів організації	працівники - важливіший ресурс організації

Таким чином, основним інструментом довгострокового планування є бюджетування, тобто розробка довгострокових планів для всіх сфер діяльності організації, що інтегрально представлені в бюджеті на квартал, рік тощо. Ось чому, довгострокове планування було цілком характерне для епохи масового виробництва та дещо в меншому ступені для епохи масового збуту. Ідеологія стратегічного управління базується на позиції неможливості з достатнім ступенем точності передбачати довгострокові тенденції, тому характерна для постіндустріальної епохи.

Таким чином, стратегічне управління визначається як технологія управління в умовах підвищеної нестабільності факторів зовнішнього середовища та їх невизначеності у часі.

Першим кроком, на шляху впровадження сучасної моделі стратегічного управління була розробка стратегічного планування декількома американськими компаніями, які мали необхідність підготувати свою фірму до майбутнього, яке не стане простим повторенням минулого.

При цьому, ранні експерименти зі стратегічним плануванням продемонстрували, що воно є корисним, але не універсальним засобом, який здатен забезпечити стабільне

майбутнє компанії. Як наслідок, з часом стратегічне планування було доповнене ще двома методами. Це, по-перше, планування способів управління і, по-друге, управління у неоднорідному потоці змін. Поряд зі стратегічним плануванням вони складають методичку систематичної і всебічної підготовки компанії до зустрічі з майбутніми можливостями та загрозами.

Його основна відмінність від стратегічного планування у тому, що стратегічне планування – це управління за планами, а стратегічний менеджмент – управління за результатами. Якщо стратегічне планування було спрямовано на те, щоб допомогти фірмі реалізувати свій потенціал на основі аналізу зовнішнього середовища і розробки адекватної стратегії, то стратегічний менеджмент на те, як необхідно трансформувати внутрішнє середовище компанії для можливості досягнення нею встановлених цілей чи саму стратегію якщо вона є неадекватною (рис. 1).

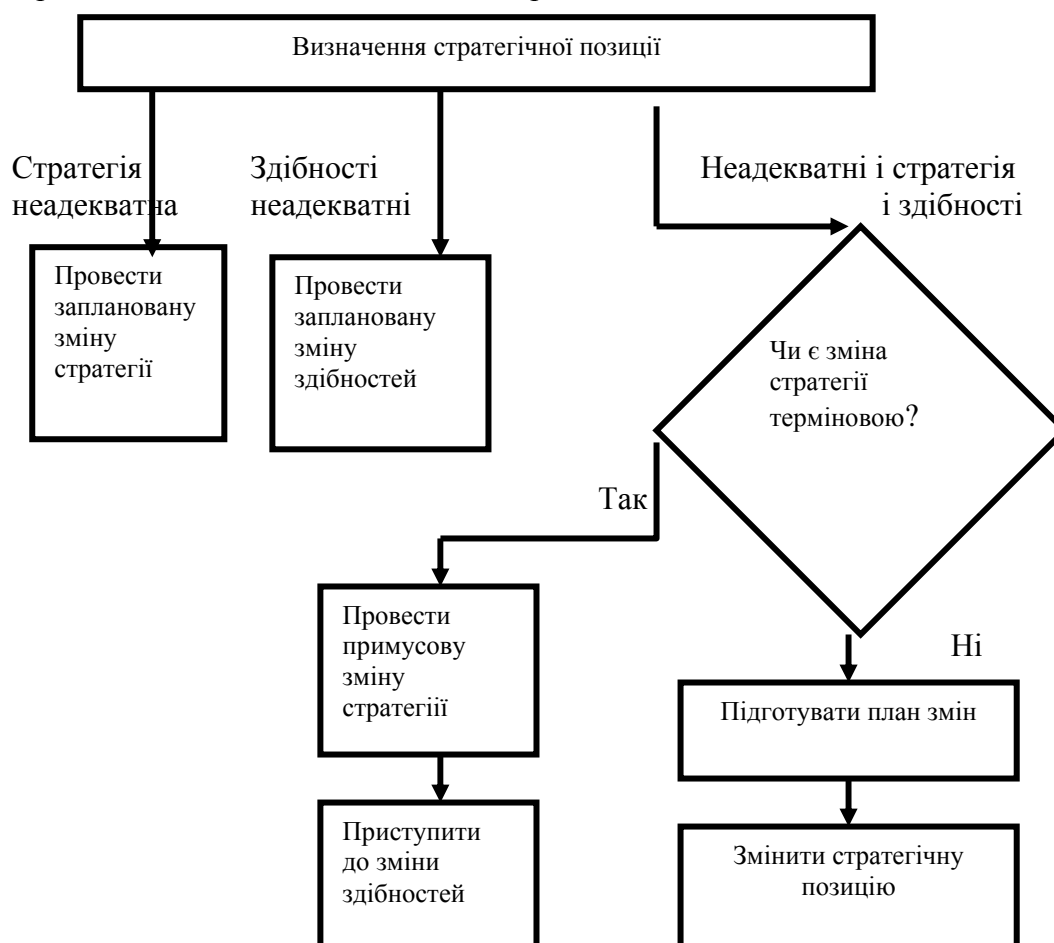

Рисунок 1 - Модель трансформації стратегії та здібностей компанії в системі стратегічного управління

Звичайно ж головною причиною все більш активного застосування методів стратегічного управління на сучасному етапі є внесок цих методів у підвищення довгострокової ефективності та прибутковості.

Серед безлічі аспектів позитивного впливу стратегічного управління на результативність бізнесу можна виділити такі:

1. Стратегічне управління сприяє більшій комунікативності між фірмою та її середовищем, а також між різними організаційними елементами фірми. Стратегічне

управління покращує внутрішню координацію, що є особливо важливим для великих фірм.

2. Охоплюючи менеджерів усіх ланок, процес стратегічного управління підвищує їх мотивацію й забезпечує чітке усвідомлення цілей. У той же час більш конкретними стають завдання кожного управлінця, а також підвищуються стимули до командного підходу з приводу вирішення виробничих та господарських проблем.

3. Стратегічне управління призводить до підвищення якості рішень, що приймаються у зв'язку з аналізом і врахуванням більшої кількості релевантних факторів і альтернативних варіантів розвитку.

4. Стратегічне управління забезпечує готовність до змін, а також стимулює позитивне ставлення менеджерів до різноманітних змін та інновацій. Воно передбачає також формування підходу, орієнтованого на пошук позитивних моментів від зовнішньосередовищних змін на відміну від традиційної захисної реакції.

5. Стратегічне управління передбачає реалістичну модель майбутніх результатів і дає змогу адаптувати стратегії в процесі досягнення поставленої мети. Воно забезпечує раціональне використання й дислокацію ресурсів, а також їх доступність в необхідний момент часу.

6. Стратегічне управління дозволяє інтегрувати поведінку індивідів і колективів в середині фірми.

В той же час розробка стратегії майбутньої діяльності організації, а також плану її впровадження зовсім не означає повну гарантію подальшого успішного розвитку організації. Не менш важливим та складним завданням є забезпечення реалізації визначеної стратегії підприємством. Важливою особливістю стадії виконання стратегії є те, що вона потребує висококваліфікованого менеджменту.

Дослідження біля 100 американських компаній, які проводились у 1985 році, а також пізніші дослідження західної практики реалізації стратегічних програм дозволили виділити та класифікувати коло проблем, з якими мали справу підприємства при реалізації стратегії [3]. Так процес реалізації корпоративної стратегії терпів невдачу внаслідок таких причин як:

- ігнорування на стадії розробки можливих труднощів реалізації стратегії;
- неконтрольовані зовнішні впливи і зміни в оточенні організації;
- незрозуміла постановка цілей, низька підготовленість, недостатня відповідальність та компетентність лінійних менеджерів;
- слабка координація діяльності із реалізації намічених заходів;
- відсутність погодженості стратегічних та оперативних планів;
- помилки у виборі відповідальних керівників;
- нестача кваліфікаційних навичок зі стратегічного управління у співробітників;
- неправильне розуміння з боку оперативного керівництва загальної стратегії підприємства, обмеженість світогляду управлінців короткотерміновими задачами на рівні своєї компетенції (конфлікти цілей на оперативному рівні);
- відсутність підтримки чи відкрита протидія зацікавлених осіб наміченим змінам;
- слабка інформованість відносно кінцевих цілей та наслідків стратегії, недостатній авторитет керівників, які залучаються до їх проведення;
- низький рівень контролю над стратегічно важливими показниками для оцінки успішності реалізації стратегії або неадекватна узгодженість систем планування та контролю;

- занижена оцінка необхідних ресурсів, нераціональне їх використання або суперечливий розподіл;
- невідповідність організаційної структури і управлінського інструментарію (наприклад, систем менеджменту) вимогам нової стратегії;
- несумісність національних культурних цінностей корпоративним нормам організації.

Таким чином, не лише безпосередньо процес розробки стратегії, а і процес її реалізації вимагає системного підходу з боку менеджерів компанії.

У зв'язку з цим, з метою уникнення основних помилок при розробці відповідних заходів реалізації стратегії керівництву необхідно:

- встановити пріоритети серед адміністративних задач для того, щоб їхня відносна значимість відповідала тій стратегії, яку буде реалізовувати організація. Це стосується в першу чергу, таких задач, як розподіл ресурсів, встановлення організаційних відносин, створення допоміжних систем та ін.;
- встановити відповідність між обраною стратегією і внутрішніми організаційними процесами для того, щоб зорієнтувати діяльність організації на здійснення обраної стратегії. Відповідність повинна бути досягнута за такими характеристиками організації, як її структура, система мотивації та стимулювання, норми та правила поведінки, цінності, кваліфікація працівників та менеджерів тощо;
- зробити вибір і привести у відповідність до обраної стратегії стиль лідерства і підходи до управління організацією.

Усі три завдання вирішуються за допомогою змін, що фактично є серцевиною виконання стратегії. Саме тому зміна, що проводиться в процесі виконання стратегії, називається стратегічною зміною. Проведення змін в організації призводить до формування умов, які необхідні для здійснення обраної стратегії. Зміни не є самоціллю. Необхідність і ступінь змін залежать від того, наскільки організація готова до ефективного здійснення стратегії.

Поряд з цим, необхідно зазначити, що складність впровадження змін в організації полягає в тому, що будь-які зміни зустрічають опір, який може бути досить сильним і становити загрозу перепону на шляху реалізації стратегії. Ось чому для того, щоб здійснити зміни, треба як мінімум:

- проаналізувати та передбачити, який опір можуть зустріти зміни, що плануються керівництвом;
- зменшити до мінімуму цей опір (потенційний та реальний);
- встановити статус-кво нового стану організації.

Таким чином, впровадження сучасної системи стратегічного управління на підприємстві не обмежується лише розробкою стратегічного плану, а вимагає від підприємства в цілому реорганізації всієї системи управління на основі ґрунтовного системного аналізу майбутніх цілей, зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства, а також тих змін, які необхідно провести в системі управління підприємством з метою забезпечення її адекватності визначеним завданням.

Список літератури

1. Ансофф І. Новая корпоративная стратегия/ Пер. с англ. Под ред. Ю.Н. Каптуревского.- СПб: Издательство «Питер»,1999.-С.17
2. Брайан Т. Управление научно-техническими нововведениями. М.: Экономика, 1999.-272с.
3. Немцов В.Д., Довгань Л.Є. Стратегічний менеджмент: Навч. посібник.- К.: ДП "Експрес-Поліграф", 2011.-С.391.

Одержано 20.01.17

УДК 331.368

В.А. Ніконова, магістр гр. УП-15М*

Кіровоградський національний технічний університет

Тенденції розвитку безперервної професійної освіти в Європі

У статті розглядаються стан, основні виклики та шляхи подальшого розвитку безперервної професійної освіти країн Євросоюзу. Наведено основні результати опитувань щодо розвитку безперервної освіти, а також розкрито особливості систем професійної освіти зазначених країн.

безперервна професійна освіти, навчання протягом життя, професійна освіти, підготовка кадрів, конкурентоспроможність національної робочої сили, альтернативне навчання, формальна та неформальна освіта

Головною особливістю професійної освіти та підготовки кадрів в інформаційному суспільстві є значне зменшення життєвого циклу професійних знань, що обумовлює необхідність у країнах, які хочуть конкурувати на світових ринках та бути здатними відстоювати свої інтереси на власних ринках в умовах тотальної експансії процесу глобалізації, створювати та розвивати національні системи безперервної професійної освіти та підготовки кадрів. На сучасному етапі, в епоху формування економіки знань, питання формування та подальшого розвитку системи безперервної освіти є актуальним як для країн з невисоким рівнем економічного розвитку, так і для країн з високим рівнем конкурентоспроможності національної економіки. Ось чому, зокрема, питанню формування системи навчання протягом життя приділяють велику увагу у країнах Євросоюзу, що проявляється у намаганнях як розвивати інфраструктуру системи безперервної освіти, так і в цілому інтеграції національних систем професійно-технічної та вищої системи освіти у єдиному європейському просторі.

Питанням професійного розвитку кадрів та розвитку системи професійної освіти приділяли увагу багато як зарубіжних, так і вітчизняних вчених таких як: С. Аржиріс, П. Дракер, В. Брокбенк, Д. Парсон, Дж. Грехем, В. Савченко, О. Грішнова, Г. Щекін [1;2;3;4;6;7].

У той же час, вітчизняними вченими ще недостатньо вивчено, особливості сучасних моделей безперервної професійної освіти, основних викликів, з якими їм приходится мати місце, а також основних тенденцій їх розвитку в умовах формування економіки знань. Особливо важливим для України, в умовах проголошення стратегічного курсу на європейську інтеграцію, є вивчення досвіду країн Євросоюзу у зазначеній сфері.

У зв'язку з цим, метою даної статті є вивчення досвіду та основних перепон, які мають місце в країнах Євросоюзу щодо трансформацій та подальшого розвитку системи „навчання протягом життя”, яка передусім ґрунтується на необхідності забезпечення безперервного професійного розвитку сучасної робочої сили.

Європейський Союз почав існувати, як економічна Європейська спілка, яку заснували у 1957 р. шість європейських країн (Бельгія, Франція, Італія, Люксембург, Нідерланди та Західна Німеччина), які в тому ж році підписали Римський договір. У

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. А.А. Орлової

1993 р. згідно Маастрихтського договору було переглянуто та розширено кількість країн. Основною генеральною метою трансформацій у освітньому просторі країн Євросоюзу останніх років ХХ ст. та початку ХХІ ст. є створення єдиного простору освіти протягом життя, що дозволить урядам даних країн як забезпечувати високий конкурентний рівень національної робочої сили, так і шляхом впровадження єдиних стандартів у сфері освіти сприяти створенню єдиного європейського ринку освітніх послуг.

Незважаючи на певні кроки у зазначеному напрямку, все ж на початку ХХІ ст. проблеми як формування європейської системи, так і окремо національних систем безперервної освіти все ще залишаються.

В цілому, молодь європейських країн стає все більш освідченою. За даними Євростату (статистичної служби Європейського союзу), біля 23 % населення країн Союзу на сучасний момент отримує стаціонарну освіту – показник, який майже дорівнює відповідному показнику Японії (але на 2 % менший показника у США). Більш того, зростає тривалість навчання як у школах, так і у коледжах: на даний момент біля чверті європейських студентів продовжують навчання і після 19 років.

Частка молоді (віком до 25 років), які отримують повний курс освіти, найбільш низька у Великобританії та Португалії (65 %). Найбільш високий показник у Німеччині, Швеції та Франції (біля 83 %), в решті країн Євросоюзу він складає від 70 до 77 %. Більш того, біля 12 % всіх датчан мають вищу освіту третього (найвищого) рівня, в Бельгії цей показник складає 11 %, у Нідерландах – 10 %. Найбільш відсталими за цим критерієм є Португалія, Ірландія та Великобританія: лише 5,5 % - 7% населення цих країн мають освіту найвищого рівня (хоча слід зазначити, що низький рівень даного показника ні в якому разі не відбиває якість освіти в цих країнах).

Робоча сила країн Європи швидко старіє. Внаслідок цього, згідно розрахункам Європейської комісії, по мірі виходу працівників похилого віку на пенсію загальна чисельність робочої сили останніми роками буде скорочуватися на 1 млн. щорічно. Одночасно середній вік основної маси зайнятого населення країн Європи досягне 45-64 роки. При цьому слід зазначити, що це та частка працівників, які отримали мінімальну професійно-технічну освіту та які пережили довгі роки безробіття. Більш того, дефіцит кваліфікації породжує недолік впевненості в собі, коли необхідно мати справу з новими технологіями.

Згідно прогнозу Єврокомісії, на початку ХХІ ст. кожен чотири з десяти працівників при наймі на роботу зіштовхнуться з вимогою наявності освіти університетського рівня. Це також негативно впливає на перспективи працевлаштування в європейських країнах, які не намагаються інвестувати в освіту молоді.

Європейці вважають, що безперервне навчання є дуже важливим інструментом для особистого і професійного розвитку. Вони відчують невідповідність між тим, що вони знають і тим, що потрібно знати. Однак, в середньому більше ніж 1/3 європейців не приймають участі у будь-якій формі навчання чи освіти, 1/10 не мають бажання робити цього. Проблеми часу і грошей часто стають непереборними перепонами для здійснення безперервного навчання протягом всього життя.

Це одне з головних відкриттів огляду, котрий було проведено Дирекцією з загальної освіти і культури за допомогою Європейського центру розвитку професійного навчання (CEDEFOP) у 15 державах - членах ЄС з метою з'ясування стану професійних знань та навичок працездатного населення та його ставлення до безперервної освіти серед європейських країн. Протягом дослідження було проведено більше ніж 18000 індивідуальних інтерв'ю.

У зв'язку з отриманими результатами опитування Вівіан Рідінг, європейський комісар з освіти та культури, відзначила, що результати опитування підтвердили актуальність політичних цілей, які були поставлені у Лісабонській стратегії і підкреслила важливість роботи в області безперервного навчання. Вона також зазначила важливість майбутньої політики у сфері безперервної освіти на обох рівнях – європейському та національному.

В цілому, як показало дане опитування, дев'ять з десяти європейських громадян вважають, що безперервне навчання важливе, хоча ця цифра варіюється в різних країнах. Так, громадяни Німеччини та Ісландії майже одногосно погоджуються, що це важливо, в той час як громадяни Бельгії, Ірландії, Нідерландів і Греції ставляться до безперервного навчання більш скептично.

Переважає більшість громадян (8 з 10) бачать безперервне навчання як шлях досягнення своїх економічних та соціальних цілей. Це допомагає людям пристосовуватись до змін і відповідати потребам ринку праці.

Знову ж таки більшість мешканців Європи вважають, що безперервне навчання важливе для всіх вікових груп працездатного населення. Однак, ця думка далеко неодностайна і ідея безперервного навчання потребує свого посилення в деяких країнах.

Майже кожен вважає, що вміння читати, писати і рахувати найбільш потрібні в житті. У той самий час для процвітання необхідно володіти широким діапазоном знань, зокрема, інформаційних і комунікаційних технологій та іноземних мов.

Так, лише 58 % респондентів сказали, що вони вміють користуватися комп'ютером. Половина з них відповіла, що не вміє користуватися Інтернетом, 60 % зазначили, що не знають жодної іноземної мови. Відсутність знань комунікаційних та інформаційних технологіях особливо відзначається в Греції і Португалії, де 1/3 відповіли, що вони не вміють користуватися комп'ютером. Близько 70 % респондентів з Іспанії, Ірландії та Великобританії відповіли, що вони не володіють іноземними мовами.

Європейські громадяни вважають, що процес їх навчання і отримання професійного досвіду найбільш ефективний у неформальному контексті. Наприклад, навчання вдома у вільний час, навчання на роботі чи в місцевих навчальних центрах, бібліотеках. Формальні навчальні заклади (такі як школи, університети і коледжі), дають лише 17% знань, які згадуються респондентами. Це також підкреслює переваги дистанційного навчання, навчання за кордоном (частина програм обміну) для найменш схильних до навчання.

Ті, хто живе у Фінляндії, Швеції та Ісландії сприймають знання у більш ширшому контексті, ніж ті хто живуть у Греції чи Португалії.

Працююче населення схильне відзначити, що вони більше вчаться на робочому місці, особливо чоловіки. Однак, жінки більш схильні відповідати, що вони також отримують знання завдяки самоосвіті у вільний час, в місцевих навчальних центрах та у бібліотеках.

Таким чином, зазначені результати дослідження обумовлюють необхідність визнання на Європейському рівні як формальних, так і неформальних методів навчання.

Майже половина респондентів у північних країнах не беруть участі в освіті і навчанні. Поряд з цим, у Греції і Португалії – лише 2 з 10 громадян навчалися на момент опитування. Виявили незацікавленість у навчанні, особливо у вищій освіті в Іспанії (47%), в Португалії (50%).

Опитування також підтвердило, що населення, яке має вищу освіту є більш мотивованим приймати участь у процесі навчання та підвищення кваліфікації.

Хоча європейці визнають особисті і соціальні переваги навчання, вони все ж в більшості наголошують на відсутності часу для необхідного навчання, а половина респондентів відповіли, що вони не можуть платити за навчання за будь-яких обставин. Решта готові робити фінансові вкладення, якщо вони принесуть їм особисті переваги.

Так, в Англії, для порівняння, щорічно навчаються новим професіям та підвищують кваліфікацію близько 53 % найманих працівників.

При цьому, слід зазначити, що згідно результатів досліджень британських експертів біля 11 % працівників підприємств визнаються, як такі, що мають недостатній професійно-кваліфікаційний рівень.

Основним наслідком дефіциту кваліфікованої робочої сили в Англії є збільшення робочого навантаження на працівників підприємств, що характерно для 83% організацій. Половина організацій, які мали дефіцит кваліфікованої робочої сили (52%) мали труднощі з якісним обслуговуванням своїх клієнтів. Поряд з цим, відсутність на внутрішньому (в середині підприємства) та зовнішньому ринках праці робочої сили з необхідними для організацій професійно-кваліфікаційними характеристиками також негативно відбилося через: втрату бізнесу (44 %); затримку з впровадженням нових видів продуктів та послуг; збільшення собівартості продукції (38 %) тощо. Тобто, у даній ситуації мали місце негативні впливи на діяльність британських підприємств як в оперативно-тактичному плані, так і в стратегічній перспективі.

Як показали дослідження одним з напрямків зменшення працедавцями вакансій, які вимагали високого професійно-кваліфікаційного рівня робочої сили було навчання персоналу в організації.

Протягом року в середньому працедавцями витрачається близько 206 ф.ст. на навчання одного працівника та загалом 4,5 млрд. ф.ст. на навчання та підвищення кваліфікації найманих працівників. У той же час необхідно додати, що остання цифра відбиває прями витрати на навчання і не враховує вартість часу витраченого працівниками на навчання. Ось чому, реальна цифра витрат на навчання, на думку експертів, є на 10 млрд. ф.ст. більшою і складала біля 14,5 млрд. ф.ст. за рік .

У той же час, втрати підприємств Англії у відповідному році становили, якнайменш, 7,92 млрд. ф.ст., що становило біля 50 % загальних витрат працедавців на підготовку кадрів.

Таким чином, подальший розвиток безперервної освіти на європейському просторі, буде визначатися як загальноєвропейськими, так і національними заходами з поліпшення механізмів та підвищення обсягів фінансування освіти і навчання, на індивідуальному рівні та на рівні підприємств. Створення середовища, яке б спонукало працедавців наймати висококваліфіковану робочу силу з відповідним високим рівнем оплати праці. Лише за останньої умови зайняте населення отримує реальні стимули до залучення у процес безперервного навчання протягом всього трудового життя.

У зв'язку з цим, ще у 1995 р. Європейська Комісія прийняла документ: "Навчання та вивчення: на зустріч суспільству, що вчиться". Змістом цього документу визначені наступні цілі:

- використання заохочення та можливостей індивідуального навчання;
- акцентування уваги на практичному навчанні в науковій та технологічній сфері;
- вивчення рідної мови та знання принаймні 2-х іноземних мов;
- концентрація на практичному вживанні іноземних мов;

- розгортання шкіл “Другий шанс” (для молодих людей, хто закінчив школу, але відчуває потребу в отриманні базових знань) та навчання безробітних.

Передбачалось також, щоб члени союзу забезпечували максимум можливостей доступу діючих програм навчання для безробітних.

Таким чином, як свідчить досвід країн Євросоюзу, формування сучасних конкурентоспроможних національних економік є неможливим без розбудови національних ефективних систем професійної освіти та підготовки кадрів, які б були гармонійною часткою системи навчання протягом життя як в рамках однієї окремої країни, так і були б здатні інтегруватися з подібними системами в міжнародних рамках. Україна, обираючи стратегічним вектором свого соціально-економічного розвитку євроінтеграцію, має чітко усвідомлювати, що в умовах постіндустріального суспільства, не матеріальне виробництво, а саме сучасна система безперервного професійного навчання, яка буде відповідати сучасним міжнародним вимогам, стане головним каталізатором прискорення реалізації наших інтеграційних прагнень

Список літератури

1. Грішнова О. Зарубіжний досвід підтримання конкурентоздатності робочої сили.// Соціально-економічний механізм регулювання ринку праці та заробітної плати: кол. Монографія.- Інститут економіки НАНУ – Київ, 2001.- С. 167-183.
2. Argyris C., Schon D. Organizational Learning II: A Theory, method and practice. Addison Wesley, Wokingham, 1996.
3. Wayne Brockbank If HR were really strategically proactive: present and future direction in HR's contribution to competitive advantage. Human Resources Management, Winter 1999, Vol.38, №.4, P.337
4. Graham. 'Work schemes help long term jobless' Financial Times, 1986
5. NEDO. 1984. Competence and Competition: Training and Education in FRG, USA and Japan, London: National Economic Development Office.
6. Parsons, D.J. 1992. Targets and Transition. The Challenges for Training Policy in Britain, London: Institute of Personnel Management.
7. Rajan, A., van Eupen, P., Graham, J. and Rajan, R. 1996. Sharing Up For Change Through Investors in People. UK: Investors in People.

Одержано 20.01.17

УДК 336.64

Є.Г. Гавренкова, магістр гр. УФЕБ – 15 М*

Кіровоградський національний технічний університет

Управління системою забезпечення економічної безпеки підприємства

У статті показано роль економічної безпеки підприємства в сучасних умовах господарювання. Розкрито поняття безпеки з різних позицій. Визначено функціональні складові економічної безпеки підприємства, розглянуто основні етапи безперервного забезпечення стратегічного управління економічною безпекою суб'єкта господарювання.

безпека, економічна безпека, стратегічне управління, стратегічне планування, механізм реалізації стратегії

* Науковий керівник: канд. філ. наук, доц. Т.Б. Немченко

Економічна безпека підприємства є однією з базових категорій забезпечення його функціонування і розвитку за сучасних умов. Дослідженням питання економічної безпеки підприємства займалися багато науковців, серед яких такі як: І. Ансофф, П. Дойль, М. Портер, А. Томпсон, Ф. Котлер, Дж. Стрікленд, К. Рідінг та багато інших зарубіжних авторів. Серед вітчизняних вчених, котрі також перейнялися цими питаннями стали Л. Гнилицька, Л. Гончаренко, О. Груніна, А. Захарова, П. Пригунов, О. Олейнікова, С. Міщєко, О. Напора, В. Василенко, Т. Ткаченко та інші.

Сукупність стратегічних рішень у розрізі характеру реагування на зміни факторів внутрішнього і зовнішнього середовищ ряд дослідників поділив на два основних елементи – групи стратегій підтримки економічної безпеки (стратегії усунення існуючих загроз, запобігання можливим загрозам, компенсації збитку) та групи стратегій відновлення економічної безпеки (стратегії збільшення прибутків, зниження витрат, продажу активів, комплексна стратегія відновлення) [1, с. 13].

Наукова категорія «безпека» визначається з різних позицій. Зокрема, безпека – як стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства й держави від внутрішніх і зовнішніх загроз [4].

З точки зору самостійності безпека визначається як стан суспільних відносин, при якому особистість, соціальна група, народ, країна (державна) може самостійно, суверенно, без втручання й тиску ззовні вільно обирати й здійснювати свою стратегію міжнародної поведінки, духовного, соціально-економічного й політичного розвитку. З позицій ризикованості безпека – це відсутність неприпустимого ризику, пов'язаного з можливістю завдання збитків. З урахуванням системного підходу безпека визначається як такий стан складної системи, коли дія зовнішніх і внутрішніх факторів не призводить до погіршення системи або до неможливості її функціонування й розвитку [4].

Таким чином, існують різні підходи до визначення поняття «безпека», які враховують захищеність, ризики, забезпечення самостійності суб'єкта. Залежно від цих підходів і проходила еволюція економічної безпеки підприємства.

Економічна безпека підприємства – це оптимальна взаємодія між собою корпоративних ресурсів, які забезпечують підприємницьку можливість виконання поставлених завдань та досягнення заданих високих кінцевих результатів[2].

Головні функціональні складові економічної безпеки підприємства складаються з:

- інтелектуальної і кадрової складової;
- політико – правової складової;
- силової складової;
- фінансової складової;
- екологічної складової;
- техніко – технологічної складової;
- інформаційної складової.

Розробляючи стратегію розвитку того чи іншого суб'єкта господарювання, в першу чергу розробляють і обґрунтовують прогноз ринкової ситуації на передбачуваний період [5]. Від багатоаспектних зовнішніх і внутрішніх факторів, їх впливу, зокрема характеристики і структури потреб ринку і прогнозних можливостей їх вирішення, у виборі форм і шляхів їх вирішення великою мірою залежатиме економічна безпека різнорівневих суб'єктів господарювання як підприємства, галузі, так і народного господарства в цілому. Рівень економічної безпеки підприємства також залежить від ефективності керівництва, гнучкого управління, вибору самої системи управління та кваліфікації спеціалістів.

Обґрунтування стратегії забезпечення належної економічної безпеки підприємства базується на проведенні системного аналізу його виробничої діяльності за відповідний період та плануванні системи заходів, які б у прогнозному періоді гарантували стабільність роботи підприємства та перспективу його розвитку.

Питання стратегічного забезпечення економічної безпеки підприємства — процес безперервний. Тобто така задача мусить постійно бути об'єктом уваги та управління, охоплюючи зазначені на рис.1 етапи.

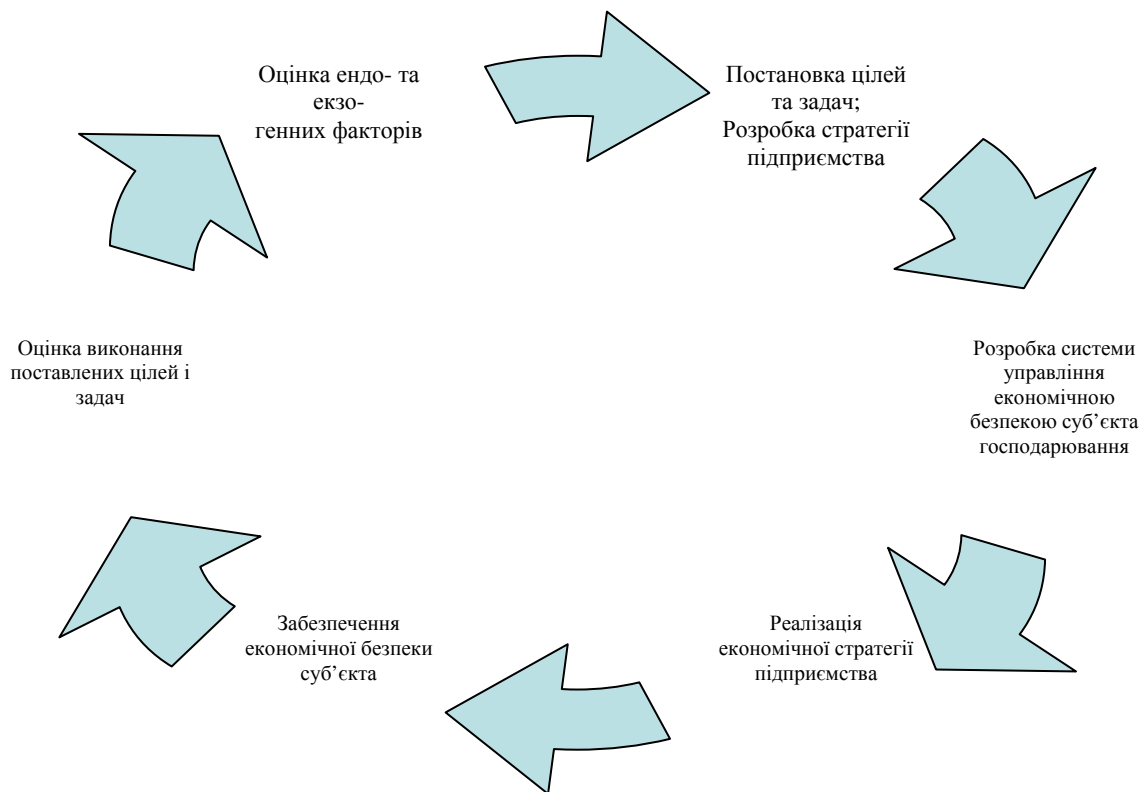

Рисунок 1 - Етапи безперервного забезпечення стратегічного управління економічною безпекою суб'єкта господарювання

Стратегічні аспекти забезпечення економічної безпеки підприємства передбачають реалізацію трьох складових[2]:

1) термінова реакція на загрози, транспортного процесу, зокрема щодо втрати майна, погіршення структури персоналу тощо. У цьому випадку діє принцип «загроза – відображення». Створені (часто поспішно) для вирішення цього завдання підрозділи, служби, задіяні методи та засоби можуть послабити або попередити вплив загроз, у той же час може виникнути ситуація, коли підприємству буде нанесено збиток;

2) прогнозування, що передбачає виявлення небезпек і загроз заздалегідь, цілеспрямоване вивчення економічної і криміногенної ситуацій як усередині підприємства, так і в навколишньому щодо нього середовищі. Залучені для вирішення цього завдання спеціалісти, сформовані підрозділи служби безпеки дають можливість свідомо і цілеспрямовано проводити роботу по формуванню сприятливих умов для діяльності підприємства;

3) відшкодування (компенсація, відновлення) нанесеного збитку. Цей стратегічний підхід може вважатись прийнятним лише тоді, коли є збиток, або коли немає можливості реалізувати стратегічні підходи першого і другого типів.

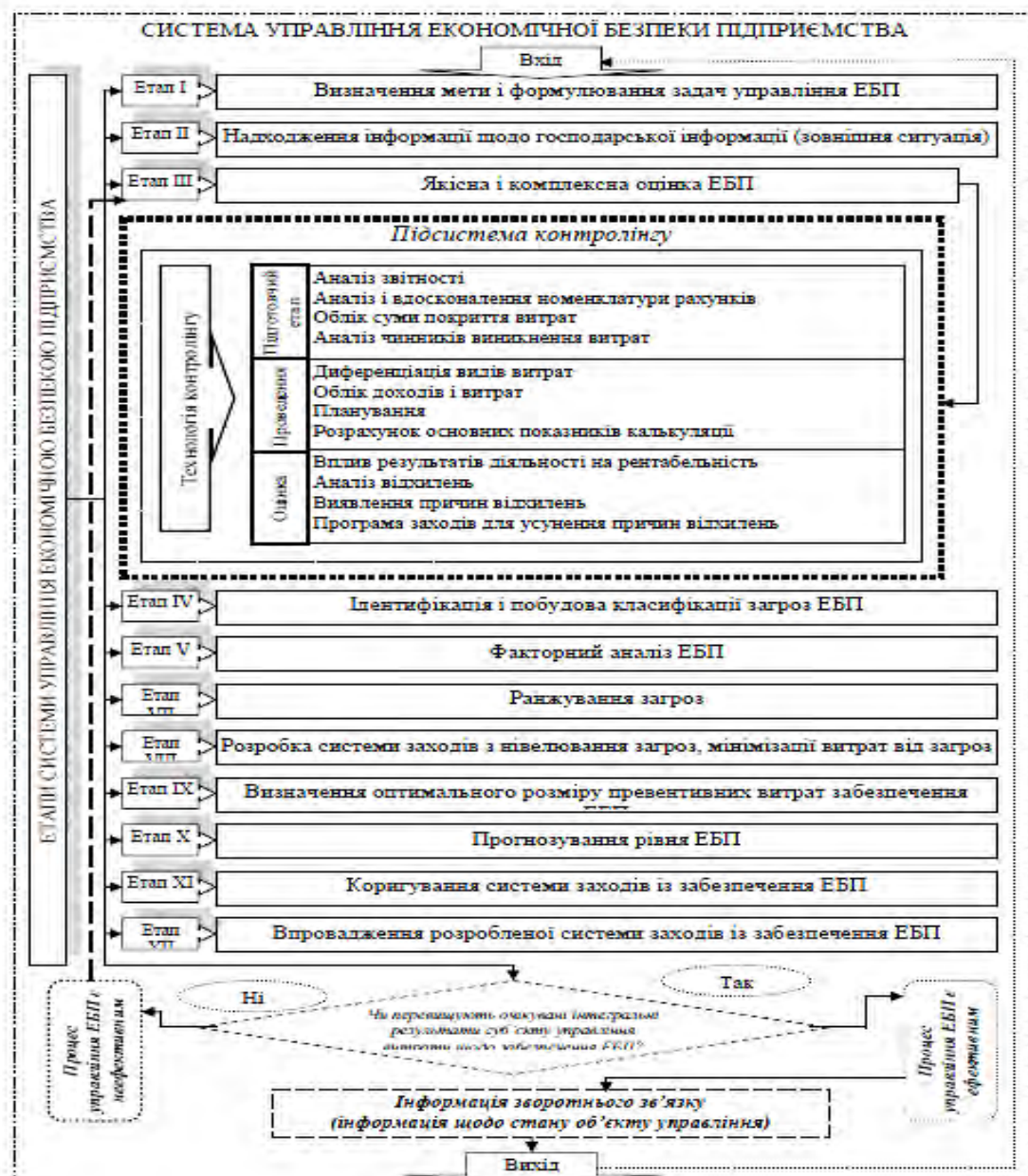

Рисунок 2 - Система управління економічною безпекою підприємства[3]

З метою підвищення ефективності управління економічною безпекою підприємства пропонується така послідовність дій при управлінні економічною безпекою підприємства, яка на відміну від існуючих дає змогу чітко розрізнити і побачити крок за кроком дії менеджера чи людини, яка є відповідальною за прийняття рішень, оскільки зображує найбільш широкий спектр можливих ситуацій і дає змогу послідовно і, не втрачаючи певних деталей, швидко зорієнтуватися в умовах невизначеності та загроз (рис. 2).

Таким чином, проведене дослідження виявило, що думка науковців різниться щодо розуміння економічної безпеки суб'єкта господарювання, що підкреслює неоднозначність і необхідність подальшого поглиблення визначеної категорії.

Економічна безпека підприємства призначена, на основі ефективного використання корпоративних ресурсів, створити умови для успішного функціонування

бізнесу, своєчасно знайти і максимально послабити дію різних небезпек і загроз в умовах конкуренції і господарського ризику.

Стратегічні аспекти забезпечення економічної безпеки підприємства передбачають реалізацію трьох складових: реакція на загрози, прогнозування та відшкодування. Стратегічне управління економічною безпекою — системне явище, що водночас є підсистемою загальної стратегії підприємства.

Список літератури

1. Kirienco A.V. Mekhanizm dosiahnennia i pidtrymky ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva (Mechanism of achievement and maintaining economic safety of the enterprise) : extended abstract of candidate's thesis : 08.06.01 «Ekonomika pidpriemstva y organizatsiia vyrobnytsva» («Economy of enterprise and organization of production») / A.V. Kirienco. – Kyiv, 2000. – 19 P.
2. Левковець Н.П. Стратегічні аспекти забезпечення економічної безпеки підприємства: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vistnic.stu.cn.ua/index.pl?task=arcl&j=7&id=13>
3. Нікітіна А.В., Система управління економічною безпекою підприємств: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bukuniver.edu.ua/Applications/zbirnik/n8/25SUE.pdf>
4. Отенко І. П. Економічна безпека підприємства : навчальний посібник / укл. І. П. Отенко, Г. А. Іващенко, Д. К. Воронков. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2012 – 256 с.
5. Судакова О.І., Гречко Д.В., Шкурупій А.В. Стратегія забезпечення належної економічної безпеки підприємства: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/4_SVMN_2007/Economics/18818.doc.htm

Одержано 20.01.17

УДК 65.012

В.А.Невесела, магістр гр. УФЕБ – 15 М*

Кіровоградський національний технічний університет

Методичні засади розробки стратегії управління розвитком регіону

Розкрито сутність стратегічного управління економічною системою. Досліджено тенденції розвитку стратегічного регіонального управління. Знайдено відмінності стратегій розвитку регіональних систем. Запропоновано новий підхід до визначення сутності стратегічного регіонального управління. Визначено пріоритети розвитку категорії стратегічного регіонального управління. Запропонована концепція стратегічного розвитку регіональних систем.

економічна система, управління, стратегія, регіон

Стратегічне управління, є основою стабільного розвитку і забезпечення стійкості економічної системи й уже більш двох десятиліть є одним із загальновизнаних напрямків розвитку економічної науки в промислово розвинутих країнах. За цей період по даній проблематиці випущений не один десяток монографій і підручників, видаються спеціалізовані журнали, сформувалися наукові школи й напрямки.

Нові економічні умови змусили дослідників і практиків у нашій країні шукати адекватні форми, методи й інструменти стратегічного управління в регіоні, зокрема намагатися на основі досвіду зарубіжних країн застосовувати принципи і методи

* Науковий керівник: д-р екон. наук, проф.. О.М. Левченко

стратегічного управління, які реалізовані на рівні підприємств до регіональних систем. Ми розуміємо, що пряму аналогію між регіональною соціально-економічною системою і господарською системою, якою є корпорація проводити досить складно.

Але вивчення зарубіжної теорії й методики стратегічного управління й планування необхідно для розробки вітчизняної концепції стратегічного управління, адаптаційної методологічної роботи на рівні регіональних досліджень.

Основи сучасної теорії і методології стратегічного управління почали формуватися, починаючи із другої половини ХХ століття. Величезний внесок у становлення і розвиток цього розділу науки управління внесли Ф. Абрамс, С. Аджирис, І. Ансоф [1], П. Друкер, Б.Карлоф [2], Дж. Куін, Г. Мінцберг [3], Т. Пітерс, М.Портер [4], К. Прахалад, Г. Саймон [5], П. Сенге, А. Стрикленд, А. Томпсон, Г.Хамел, К.Хофер, А.Хекс, Е.Чандлер, Г.Штейнер, К.Ендрюс. З їхніх робіт почалася класична теорія спочатку стратегічного планування, а потім і стратегічного управління.

Серед родоначальників стратегічного управління - далеко не тільки теоретики. Окремо, слід зазначити діяльність консалтингових фірм – насамперед, «Бостон Консалтинг Груп», «Мак Кінзі», «Артур Д. Літл», чії назви стали брендами, завдяки розробленими й використаними цими фірмами новими інструментами стратегічного управління і планування.

Мета даного дослідження полягає в розвитку теорії і методології стратегічного управління регіональними економічними системами.

Загальна тенденція у розвитку стратегічного управління полягає в переході від управлінської функції «планування» до управлінської функції «організація». Певне зрушення орієнтирів на користь організації виявляється не тільки в збільшенні інтересу до системної теорії і гнучких організаційних форм, але й у структурній переорієнтації стратегічного управління, яке більшою мірою ґрунтується на концепції ключових компетенцій. Остання являє собою колективну конструкцію, що охоплює безліч окремих компетенцій, формуючи цілісну, загальнофірмову здатність вирішувати стратегічні завдання. Прихильники даного підходу вважають, що стратегічне управління повною мірою повинне перетворитися в управління ключовими компетенціями.

Регіон можна вважати реально існуючим, якщо він формує організаційну основу для економіки. У загальному значенні можна припустити, що економічний регіоналізм являє собою сукупність процесів відтворення, що базуються на специфіці територіальної структури економіки, культурних форм, природних і трудових ресурсів. Становлення цілісних механізмів і структур відтворення у процесі розвитку породжує регіони різного рівня складності, які можуть локалізуватися на тих або інших ділянках території.

Цілі регіональної політики співвідносяться із системою цінностей, що змінюється. У зв'язку з переходом до інформаційної цивілізації суспільство рухається до загальнолюдських цінностей. Регіональна політика оптимальна тільки у тому випадку, коли громадяни мають правову рівність, коли їх соціокультурний, економічний і політичний статуси не залежать від місця їх проживання (у тому або іншому регіоні, у центрі або провінції), рівність охоплює найрізноманітніші сфери соціального простору.

Розбіжності систем управління на рівні фірм і регіонів обумовлені складом, структурою, кількістю й характеристикою соціальних засобів, використовуваних у них, які власне і є об'єктом і предметом управлінської діяльності. А, отже, і по-різному реалізується стратегічне управління. Для регіональних систем, в основі яких лежать соціальні процеси життєдіяльності людей у рамках екосистеми, стратегічне управління

є основою управління. Організації (фірми) функціонують, насамперед, у регіональній системі як її елементи, і тому стратегія їхнього розвитку в значній мірі визначена стратегією розвитку регіону.

Для регіональних соціально-економічних систем зміст стратегічного управління означає збереження життя етнічних товариств у рамках територіальних меж екосистеми з урахуванням природно-географічних, кліматичних та історично сформованих економічних особливостей території в місцях проживання населення. Відповідно до цього повинне будуватися стратегічне управління – задоволення життєво необхідних потреб людини шляхом забезпечення необхідних умов життєдіяльності [7].

Загалом в сучасних умовах економічного розвитку найбільш суттєве значення має регіональне управління як складова розвитку загальнодержавної економіки.

Регіональна економіка виступає як частина (елемент) економічної системи в цілому і має свої особливості. Вони полягають в наступному: по-перше, це територіальна цілісність, визначена як адміністративна одиниця, по-друге, природнокліматичні умови, що визначають характер регіонального господарського комплексу (природні ресурси, розвиток видобування корисних копалин тощо), по-третє, це населення (трудова ресурси), ступінь його виробничої кваліфікації, освітнього рівня і таке інше. Зрештою, все це разом визначає спеціалізацію, рівень, структуру та склад господарського комплексу.

Територіальна цілісність, як відомо, визначається адміністративним розподілом, який склався історично.

Україна має адміністративний розподіл за областями зі своїми органами місцевого самоврядування. За своїми природнокліматичними умовами територія України поділяється на західний, східний, північний, південний та центральний регіони. Але цей розподіл не має узаконеного адміністративного розподілу, що робить можливим розглядати область як адміністративну одиницю.

Досі, вітчизняні спеціалісти в галузі регіональної економіки, не дійшли до однієї думки щодо визначення поняття регіону. Більшість з них за регіон вважають однорідне соціально-економічне та еколого-географічне просторове формування [1-4 та ін.]. При цьому ігнорується такий фактор як наявність автономної системи управління. Тому можна прийняти існуючу регіональну градацію, яка загальновідома. При районуванні слід враховувати існуючу транспортну мережу, основні види продукції, що характерні для того чи іншого регіону тощо. Природокористування визначає характер виробничо-господарського комплексу, що формує так звану територіальну спеціалізацію та її структуру. Якщо розглядати регіони з цієї точки зору, то можна констатувати, що всі вони поділяються на розвинені промислові (по виготовленню продукції), добувні (видобування корисних копалин) та переробні, а також на аграрно-промислові. Наведена характеристика формує і трудові ресурси, а також науково-промисловий потенціал. Тому регіон являє собою досить складний територіально-промисловий комплекс (ТПК) з досить складною структурою, складом окремих структурних одиниць та рівнем спеціалізації.

Управління розвитком регіону охоплює всю сукупність організацій різних форм власності, які ведуть свою господарську діяльність на певній території. Найбільш ґрунтовною є точка зору згідно з якою як об'єкт регіонального управління розглядаються процеси найбільш раціонального використання різного роду територіальних ресурсів з урахуванням умов відтворення. Тому і завдання місцевих органів самоврядування полягають в раціональному використанні промислового потенціалу, трудових ресурсів, в покращенні природокористування. Вирішення цих проблем, в першу чергу, потребує посиленої уваги до розробки стратегічних напрямів

розвитку та функціонування територіально-промислового комплексу кожного регіону. Але важливим при цьому є те, що багато підприємств, що знаходяться на території того чи іншого регіону, ще підпорядковані окремим галузям (галузеве підпорядкування). Все це значно ускладнює процес управління ТПК і робить завдання стратегічного управління розвитком і функціонуванням досить складним.

Особливо важливим елементом та стадією стратегічного прогнозування на рівні регіону є вірне визначення пріоритетів як територіального, так і галузевого розвитку окремих підприємств з врахуванням всіх факторів, що на них впливають. Відомо, що галузевий і територіальний розподіл суспільної праці є різновидом розподілу праці взагалі.

Галузевий розподіл впливає з необхідності організації та управління упорядкованого суспільного виробництва як галузевої системи. З іншого боку, наявність територіального розподілу зумовлена об'єктивною необхідністю організації та упорядкування суспільного виробництва як територіальної системи. Зв'язок між ними обумовлюється суспільними інтересами, що виникають при виробництві, розподілі, обліку та споживанні результатів виробництва. Виходячи з аналізу існуючої ситуації, можна констатувати, що галузева структура управління розвитком тою чи іншою мірою уже склалась, має свою структуру, склад окремих елементів тощо, чого не можна сказати про розвиток та функціонування регіональних систем. Незважаючи на існуючі законодавчу базу та правове забезпечення місцевого самоврядування, занадто багато питань у цій сфері потребують свого удосконалення та вирішення.

В підвищенні ефективності та впливу регіональної складової необхідно значно посилити досягнутий рівень розвитку продуктивних сил та характер виробничих відносин, що виникають з економічних інтересів та потреб. Проблемам найбільш ефективного сполучення територіального та галузевого управління присвячена значна кількість наукових робіт, написаних протягом довгого періоду часу як в нашій країні, так і за рубежом [5, 6 та ін.]. В роботах цих та інших авторів визначаються принципи формування систем управління, розподіл функцій управління, організаційні структури територіально-промислових комплексів і ціла низка інших питань і проблем, що виникають з основних засад сполучення територіального та галузевого управління. Тому що протягом багатьох років взагалі мала перевагу галузева структура управління, то сьогодні необхідно значно підсилити роль регіонального управління, яке має зайняти рівноправне положення з галузевим, оскільки тільки в такому співвідношенні можливо досягти успіху в розвитку економіки регіонів і держави в цілому. Особливості посилення регіонального управління на сучасному етапі обумовлюється, по-перше, умовами взаємного посилення централізованого і демократичного, економічного і соціального напрямів в управлінні господарським комплексом держави в цілому. По-друге, здається досягнуто розуміння того, що неможливо віддавати перевагу будь-якому одному принципу управління – галузевому чи регіональному. Поряд з розвитком галузевого управління значно змінилась роль і самостійність підприємств на місцях, що вимагає суттєвого підвищення ролі впливу органів місцевого самоврядування на їх виробничу діяльність, або регіонального управління для координації їх діяльності, економічної стабілізації та ін. Особливістю сучасного етапу розвитку регіональної економіки є вирішення проблем охорони природного середовища, підвищення ефективності функціонування існуючих виробничих потужностей, їх модернізація і подальший розвиток інвестування капіталу в розвиток регіону, підвищення життєвого рівня населення. Без сумніву вирішення цих проблем можливе тільки на основі правильного визначення пріоритетів, а також розробки стратегічних цілей і шляхів їх

досягнення. Все це можливе лише на базі неперервного удосконалення форм і методів регіонального управління.

Державне управління має бути спрямоване на обґрунтування стратегій розвитку всієї економічної системи, визначення загальних критеріїв та цілей розвитку економіки в цілому, розробку шляхів та методів досягнення високих результатів діяльності. Але це прерогатива державних органів влади. Для регіонального самоуправління це необхідні, але далеко недостатні речі.

У ринкових умовах суттєве значення має комплексний соціально-економічний розвиток регіонів. Це розуміється як цілеспрямований процес, зорієнтований на взаємопов'язаний і не суперечний розвиток галузевих підприємств різних форм власності, економічних суб'єктів господарювання, які забезпечують соціальний розвиток населення та рівень його життя. Звідси випливають завдання регіонального розвитку:

- створення найбільш сприятливих умов соціального розвитку регіону, створення робочих місць, підвищення зайнятості населення;
- забезпечення раціонального співвідношення розвитку виробничої і невиробничої сфери, соціальної і виробничої інфраструктури;
- розумного використання природно-економічного потенціалу регіону, збереження природного середовища та покращення його стану;
- забезпечення сприятливих умов для розвитку та зростання ринкових позицій;
- формування внутрішньорегіональної структури виробництва та розміщення продуктивних сил;
- підтримка малого бізнесу, а також тих секторів економіки, які дуже необхідні для забезпечення життєвого рівня населення, але не спроможні забезпечити себе фінансовими ресурсами;
- стабільне забезпечення регіону необхідною продукцією та послугами;
- невинне підвищення фінансового стану регіону.

Розглянемо найважливіші фактори регіонального управління, які необхідно врахувати при розробці стратегічних напрямків.

Одним з них є форма територіальної організації суспільного виробництва. До цих форм слід віднести, по-перше, спеціалізацію суспільного виробництва. Спеціалізація виробництва в регіоні визначається територіальним розділом праці на виробництві одного або декількох видів продукції. В свою чергу, рівень спеціалізації в регіоні є також і галузевою характеристикою. Тому рівень спеціалізації може бути виміром галузевого управління. Звичайно спеціалізація в рамках господарського комплексу дозволяє значно ефективніше використовувати сучасні технології, стимулювати впровадження нової техніки та інше. В цьому випадку в цих умовах різко зростає роль транспорту як зв'язуючої ланки між господарськими спеціалізованими виробництвами і між регіонами.

Велике значення як фактор регіонального розвитку має комбінування (диверсифікація) виробництва. Комбінування або диверсифікація виробництва ґрунтується на комплексному використанні місцевої сировини, її переробці, створенні безвідходного виробництва, а також створює передумови до появи нових матеріалів, які можуть бути використані в суміжних галузях замість традиційних.

Наступний фактор – це концентрація виробництва, яка проявляється в розмірах або потужностях підприємств. Концентрація виробництва в регіоні дає можливість значно покращити інноваційну діяльність шляхом створення дослідно-експериментальних центрів окремих підрозділів та комплексів.

Суттєве значення на регіональному рівні має галузева структура виробництва. Це один з найважливіших факторів впливу на ефективність регіонального управління. Як правило, галузева структура виробництва регіону формується в залежності від природних ресурсів, які є на території регіону, і це є більшою мірою історичним процесом. Так, наприклад, східний регіон характерний видобувною промисловістю, тому і структура промисловості відноситься до цієї галузі. Є регіони, в яких переважають переробні галузі, що формує відповідну промислову структуру. З точки зору управління, це створює умови господарювання з максимальним використанням матеріальних ресурсів, умови планування їх видобування чи переробки, раціонального економічного зв'язку між окремими підприємствами та на міжрегіональному рівні, розробки стратегії розвитку, залучення інвесторів тощо. Регіональна структура виробництва тісно пов'язана зі структурою та асортиментом промислової продукції, що випускається в регіоні, а це вже є основою вирішення проблеми збуту, визначення ціни на продукцію, що виробляється, а також формування місцевого бюджету.

Територіальна структура суспільного виробництва створює передумови розвитку продуктивних сил, збільшенню робочих місць і, як наслідок, збільшенню зайнятості населення, розробки структури капітальних вкладень, підвищенню добробуту населення регіону.

Рівень спеціалізації, кооперування, комбінування та взагалі структура суспільного виробництва регіону визначає рівень розвитку інфраструктури та транспортного комплексу як складової інфраструктури.

Інфраструктура та ступінь її розвитку є характеристикою стану економічної системи регіону. Таким чином, рівень розвитку виробничої структури, спеціалізації, концентрації, внутрішньої і міжрегіональної кооперації визначають рівень використання основних засобів виробництва, умов праці, задоволення матеріальних та духовних потреб населення регіону, забезпечує належний рівень комплексного вирішення проблем науково-технічного прогресу, підвищення ефективності капітальних вкладень, розвитку зовнішньоекономічних міжрегіональних зв'язків.

Список літератури

1. Региональная экономика: планирование, прогнозирование, управление / А.С. Емельянов, В.Ф. Беседин, Е.Д. Клименко и др. – К.: Наукова думка, 1989. – 270 с.
2. Региональная экономика / Т.Г. Морозова, М.П. Победина, Г.Б. Поляк и др.; Под ред. Т.Г. Морозова – М.: Банки и биржи, «ЮНИТИ», 1995. – 304 с. 3. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. 4. Сигов И.И. Региональная экономика (понятийный аппарат). – С.Пб.: ИРЭ РАН, 2000. – 77 с. 5. Мильнер Б.З., Евенко Л.И., Рапопорт В.С. Системный подход к организации управления. – М.: Экономика, 1983. – 224 с. 6. Битунов В.В. Отрасль и территория (экономический анализ). – М.: Мысль, 1987. – 156 с.
3. Ansoff I.H. Implanting strategic management / I.H. Ansoff. – Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall International, 1984.
4. Карлофф Б. Деловая стратегия / Б. Карлофф. – М.: Экономика, 1991.
5. Минцберг Г. Стратегический процесс / Г. Минцберг, Дж. Б. Куинн, С. Гошал. – СПб.: Питер, 2001.
6. Портер М. Международная конкуренция [пер. с англ.] / М. Портер. – М.: Международные отношения, 1993.
7. Саймон Г.А. Менеджмент в организациях / Г.А. Саймон, Д.У. Смитбург, В.А. Томпсон. – М.: Экономика, 1995.
8. Минцберг Г. Школы стратегий / Г. Минцберг, Б. Альстрэнд, Д. Лэмпел. – СПб.: Питер, 2000.
9. Геєць В.М. Перехідна економіка: монографія / В.М. Геєць, Е.Г. Панченко, Е.М. Лібановата та ін. – Вища школа, 2003, 591 с.
10. Мазур А.Г. Управління в регіональних економічних системах: теорія, методологія, практика / А.Г. Мазур. – Вінниця: ТОВ „Консоль”, 2003. – 408 с.
11. Львов Д.С. Стратегическое управление: регион, город, предприятие / Д.С. Львов, А.Г. Гранберг, А.П. Егоршина: ООП РАН, НИМБ. – М.: ЗАО Издательство «Экономика», 2004.

12. Панасюк Б.Я. Прогнозування та регулювання розвитку економіки / Б.Я. Панасюк. – К.: Поліграфкнига, 1998. – 304 с.
13. Козловський С.В. Стратегічний аналіз розвитку регіональних економічних систем / С.В. Козловський // Електронне фахове видання „Ефективна економіка”: [Електронний ресурс], № 4, 2010. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=178>
14. Калетнік Г.М. Розвиток ринку біопалива в Україні : [моногр.] / Г.М. Калетнік. – К. : Аграрна наука, 2008. – 464 с.

Одержано 20.01.17

УДК 338.45 : 658

В.О. Шульга, магістр гр. УП – 15 МЗ*

Кіровоградський національний технічний університет

Забезпечення зростання продуктивності праці на підприємстві

В статті розглянуто економічну категорію "продуктивність праці" та фактори, які впливають на її величину. Проаналізовано показники рівня продуктивності праці та одиниці їх вимірювання. Розглянуто теоретичні основи програми управління продуктивністю праці на підприємстві та етапи її розробки.

продуктивність праці, ефективність праці, виробіток, трудомісткість

В умовах швидкого науково-технічного прогресу в ринковій економіці для оцінки результату праці використовують таку категорію як "ефективність праці". Основу ефективності праці становить продуктивність праці (економічний аспект), підвищення якої, одночасно є індикатором ефективності організації виробництва та метою діяльності підприємства, адже внаслідок підвищення продуктивності праці підприємство отримує більші прибутки.

Проблема управління продуктивністю праці стала предметом уваги багатьох зарубіжних дослідників, зокрема – Г. Емерсона, Ф. Тейлора, Д.Сінка, Б. Генкіна, Р. Колосової, Р. Яковлева та ін. Серед українських науковців великий внесок у вивчення цієї проблеми належить О. Грішновій, А. Ревенко, А. Колоту, Т. Заяць, Г. Кулікову та ін.

Мета статті полягає у визначенні економічної категорії "продуктивність праці", ознайомлення з показниками рівня продуктивності праці та розгляду теоретичних основ програми управління продуктивністю праці на підприємстві.

Основною проблемою економічної теорії і господарської практики є аналіз співвідношення результатів і витрат, що в загальному розумінні називаємо ефективністю.

Витрати визначаються обсягом (вартістю) використаних економічних ресурсів. Як відомо, економічні ресурси заведено поділяти на три великі групи[4]:

- 1) робоча сила (трудова потенціал, людський капітал);
- 2) компоненти природних ресурсів (земля та сировина);
- 3) компоненти засобів виробництва (фізичний капітал).

* Науковий керівник: канд. філ. наук, доц. Т.Б. Немченко

Відповідно окремо визначається ефективність використання робочої сили, природних ресурсів або капіталу.

Результати характеризуються обсягами та вартістю виробленої і реалізованої продукції, розмірами доданої вартості, прибутку, а також показниками конкурентоспроможності, якості життя, екології тощо. Найчастіше результати виражаються обсягами продукції або розміром прибутку. Якщо у розрахунку ефективності результати визначаються обсягом продукції, то ми одержимо показники, які називаються продуктивністю, а якщо розміром прибутку, то такі показники ефективності називаються рентабельністю (прибутковістю).

Узагальнюючим показником ефективності використання робочої сили є продуктивність праці, що, як і всі показники ефективності, характеризує співвідношення результатів та витрат, у даному випадку – результатів праці та витрат праці.

Продуктивність праці показує співвідношення обсягу вироблених матеріальних або нематеріальних благ та кількості затраченої на це праці. Тобто зростання продуктивності праці означає збільшення обсягу вироблених благ без збільшення трудозатрат.

У широкому розумінні зростання продуктивності праці означає постійне вдосконалення людьми економічної діяльності, постійне знаходження можливості працювати краще, виробляти більше якісніших благ при тих самих або й менших затратах праці. Зростання продуктивності праці забезпечує збільшення реального продукту й доходу, а тому воно є важливим показником економічного зростання країни. Оскільки збільшення суспільного продукту в розрахунку на душу населення означає підвищення рівня споживання, а отже, і рівня життя, то економічне зростання стає однією з головних цілей держав з ринковою системою господарювання.

Кожне підприємство характеризується певним рівнем продуктивності праці, який може зростати або знижуватися під дією різноманітних чинників. Підвищення продуктивності праці є безперечною умовою прогресу і розвитку виробництва.

За відомим визначенням К. Маркса, зростання продуктивності праці полягає в тому, що частка затрат живої праці в продуктах зменшується, а частка затрат минулої праці (втіленої в засобах виробництва) – збільшується, але так, що загальна сума праці в кожній одиниці продукту зменшується.

На рівень продуктивності праці на підприємстві впливають рівень екстенсивного використання праці, інтенсивність праці та техніко-технологічний стан виробництва.

Рівень екстенсивного використання праці показує ступінь її продуктивного використання та тривалість протягом робочого дня при незмінності інших характеристик. Чим повніше використовується робочий час, чим менше простоїв та інших втрат робочого часу і чим триваліший робочий день, тим вищий рівень екстенсивного використання праці і відповідно продуктивності праці. Однак зростання продуктивності праці за рахунок екстенсивних характеристик має чіткі межі: законодавчо встановлену тривалість робочого дня і робочого тижня.

Якщо протягом законодавчо встановленої тривалості робочого часу останній цілком витрачається на продуктивну працю, то це і є верхня межа рівня екстенсивного використання праці.

Інтенсивність праці характеризує ступінь її напруженості і визначається кількістю фізичної та розумової енергії людини, витраченої за одиницю часу. Підвищення інтенсивності праці також має свої межі, а саме: фізіологічні та психічні можливості людського організму. Нормальна інтенсивність праці означає таку витрату

життєвої енергії людини протягом робочого часу, яку можна повністю поновити до початку наступного робочого дня при реально доступній для цієї людини якості харчування, медичного обслуговування, використання вільного часу тощо.

Джерелом зростання продуктивності праці, яке не має меж, є техніко-технологічне вдосконалення виробництва під дією науково-технічного прогресу. За кілька останніх десятиріч у розвинених країнах рівень екстенсивного використання праці зменшився більше ніж удвічі, інтенсивність праці не зростала, а продуктивність збільшилася в кілька разів, що проявилось у значному зростанні добробуту і рівня споживання всіх верств працюючого населення. Тобто саме за рахунок науково-технічного прогресу продуктивність праці зростає так швидко, що дає можливість виробляти все більше споживчих благ меншою кількістю праці.

Продуктивність праці – це показник її ефективності, результативності, що характеризується співвідношенням обсягу продукції, робіт чи послуг, з одного боку, та кількості праці, витраченої на виробництво цього обсягу, з іншого боку.

Залежно від прямого чи оберненого співвідношення цих величин ми маємо два показники рівня продуктивності праці: виробіток і трудомісткість.

Виробіток – це прямий показник рівня продуктивності праці, що визначається кількістю продукції (робіт, послуг), виробленої одним працівником за одиницю робочого часу, і розраховується за формулою (1).

$$V = Q/T, \quad (1)$$

де V – виробіток;

Q – обсяг виробництва продукції (робіт, послуг);

T – затрати праці на випуск відповідного обсягу продукції (робіт, послуг).

На підприємстві виробіток може визначатися різними способами залежно від того, якими одиницями вимірюється обсяг продукції і затрати праці.

Якщо обсяг продукції вимірюється натуральними показниками (у штуках, тоннах, метрах тощо), то і відповідні показники продуктивності праці називаються натуральними. Натуральні показники точні, дуже наочні й показові, проте вони мають суттєвий недолік: неможливість застосування до різноманітної продукції. Якщо підприємство випускає кілька видів схожої продукції, обсяг випуску можна виразити в умовно-натуральних показниках, що приводять різну продукцію до одного виміру. Проте застосування цих показників теж дуже обмежене.

У ринковій економіці значення натуральних показників помітно зменшується, оскільки домінуючу роль в усіх аспектах економічного життя відіграють вартісні показники.

Вартісними називаємо показники виробітку, в яких обсяг продукції вимірюється грошовими одиницями. Ці показники найбільш універсальні, вони дають змогу порівнювати продуктивність праці при виробництві принципово різних благ. Якщо за обсяг продукції взяти вартісний показник чистої продукції, то буде враховано і зростання якості продукції та її необхідність на ринку. Єдиним недоліком вартісних показників є те, що необґрунтоване завищення ціни продукції монополістами призводить до фіктивного зростання їх продуктивності праці, але це вже проблема не економіки праці, а антимонопольного регулювання[3].

Для оцінки рівня виробітку на окремих робочих місцях при виробництві різноманітної незавершеної продукції використовуються також трудові показники, в яких для характеристики обсягу виробництва застосовуються норми трудових витрат у

нормо-годинах. Однак ці показники мають дуже вузьку сферу застосування, оскільки вимагають суворої наукової обґрунтованості використовуваних норм.

Трудомісткість – це обернений показник рівня продуктивності праці, що характеризується кількістю робочого часу, витраченого на виробництво одиниці продукції (робіт, послуг), і розраховується за формулою (2).

$$TM = T/Q, \quad (2)$$

де ТМ – трудомісткість;

Т – затрати праці на випуск відповідного обсягу продукції (робіт, послуг);

Q – обсяг виробництва продукції (робіт, послуг).

Трудомісткість продукції являє собою витрати робочого часу на виробництво одиниці продукції в натуральному вираженні. Показник трудомісткості має перевагу перед показниками виробітку:

- по-перше, він підбиває прямий зв'язок між обсягом виробництва і трудовитратами;
- по-друге, застосування цього показника дає змогу пов'язати проблему виміру продуктивності праці з факторами і резервами її збільшення;
- по-третє, він дає змогу зіставити витрати праці на однакові вироби в різних цехах і ділянках.

Для планування й аналізу праці на підприємстві розраховуються різні види трудомісткості.

Технологічна трудомісткість(Тт) відбиває усі витрати праці основних робітників: підрядників і погодинників. Розраховується для окремих операцій, деталей, виробів.

Витрати праці допоміжних робітників відбивають трудомісткість обслуговування виробництва(То), а витрати праці службовців - трудомісткість управління виробництвом(Ту).

Виробнича трудомісткість(Тв) включає усі витрати праці основних і допоміжних робітників, тобто технологічну трудомісткість та трудомісткість обслуговування.

Повна трудомісткість(Тп) відбиває витрати праці всіх категорій персоналу підприємства на виготовлення одиниці кожного виробу.

За рівнем керованості фактори підвищення продуктивності праці можна поділити на дві групи[2]:

1) ті, якими може керувати суб'єкт господарської діяльності (управління, організація, трудові відносини, кваліфікація і мотивація персоналу, техніка і технологія, умови праці, інновації тощо);

2) ті, що перебувають поза сферою керування суб'єкта господарювання (політичне становище в країні, рівень розвитку ринкових відносин, конкуренція, НТП, загальний рівень економічного розвитку, якість і кількість трудових ресурсів країни, культура, моральність, соціальні цінності, наявність природних багатств, розвиток інфраструктури тощо).

Ураховуючи першочергову важливість підвищення продуктивності праці для конкурентоспроможності підприємства, керівники і спеціалісти всіх рівнів у перспективних організаціях повинні розробляти і впроваджувати програми управління продуктивністю.

Ці програми на підприємстві охоплюють такі етапи:

1) вимірювання й оцінка досягнутого рівня продуктивності по підприємству в цілому і за окремими видами праці зокрема;

2) пошук та аналіз резервів підвищення продуктивності на основі інформації, одержаної під час вимірювання й оцінки;

3) розроблення плану використання резервів підвищення продуктивності праці, який повинен передбачати конкретні терміни і заходи щодо їх реалізації, фінансування витрат на ці заходи й очікуваний економічний ефект від їх упровадження, визначати відповідальних виконавців;

4) розроблення систем мотивації працівників до досягнення запланованого рівня продуктивності;

5) контроль за реалізацією заходів, передбачених планом і всією програмою, і регулювання їх виконання;

б) вимірювання й оцінка реального впливу передбачуваних заходів на зростання продуктивності праці.

Розглянемо детальніше зміст діяльності економістів та менеджерів на кожному із названих етапів програми управління продуктивністю праці на підприємстві[1]:

1. Вимірювання й оцінювання досягнутого рівня продуктивності на підприємстві в цілому і за окремими видами праці зокрема — вихідний етап програми. Його правильне і точне здійснення є важливою передумовою успішності наступних етапів і всієї програми. Найважливіша вимога до економіста на цьому етапі — забезпечення достовірності і порівнянності показників. Щоб виміряти продуктивність праці, потрібно зіставити кількість виробленої продукції або наданих послуг з витратами на їх виготовлення. Можна зменшити кількість праці на досягнення певного корисного ефекту за рахунок збільшення кількості використаних засобів виробництва. Можна замінити більшу кількість менш кваліфікованої праці меншою кількістю вище кваліфікованої. Якщо при цьому корисний ефект виробництва і сумарні витрати на персонал залишилися такими самими, то показник виробітку в розрахунку на кількість витраченого робочого часу зростає (бо підприємство використовує меншу кількість праці), але реальний рівень виробітку залишиться таким самим (бо сумарні витрати на персонал для одержання певного корисного ефекту залишилися такими самими). Тому завданням економіста є використання всіх можливих прийомів і методів для забезпечення достовірності і порівнянності показників продуктивності праці на підприємстві.

2. Пошук і аналіз резервів підвищення продуктивності ґрунтується на порівнянні інформації, одержаної під час вимірювання й оцінки досягнутого рівня продуктивності по підприємству в цілому і за окремими видами праці зокрема з наявною інформацією про максимально можливий рівень продуктивності праці на аналогічних роботах. Для пошуку резервів підвищення продуктивності праці слід заохочувати висококваліфікованих представників різних спеціальностей, що володіють фундаментальністю і широтою поглядів та вміють бачити перспективу.

Шукаючи й аналізуючи резерви, необхідно також враховувати їх класифікацію за різними ознаками, щоб не обійти увагою жоден з можливих факторів підвищення продуктивності праці. Слід ще раз підкреслити, що значні резерви зростання продуктивності праці приховані не лише в процесі безпосереднього виробництва, а й у процесі його організації та управління.

3. Розробляючи план використання резервів підвищення продуктивності праці, необхідно забезпечити узгодження цілей та завдань програми. Для цього потрібно коротко і чітко сформулювати цілі, проранжувати їх залежно від значення і черговості в часі. План повинен також включати конкретні заходи з реалізації встановлених цілей, передбачати фінансування витрат на ці заходи. Важливим завданням економіста на цьому етапі є розроблення критеріїв результативності програми, підрахунок

очікуваного економічного ефекту від упровадження передбачуваних заходів. На кожен пункт плану мають бути визначені термін виконання та відповідальні виконавці.

4. Розроблення систем мотивації працівників до досягнення запланованого рівня продуктивності є необхідною умовою реалізації програми. Менеджер завжди мусить пам'ятати, що для успіху справи слід намагатися зблизити аж до ідентифікації цілі і завдання організації з особистими цілями і бажаннями працівників. Виграш від підвищення продуктивності праці повинен поділитися між організацією, яка забезпечила його досягнення, і працівником, який його досягнув. Працівники повинні заздалегідь знати, як заплановані результати щодо зростання продуктивності праці відіб'ються на реалізації їх особистих професійних інтересів.

5. Контроль за реалізацією заходів, передбачених планом і всією програмою, необхідний для виявлення і вирішення можливих проблем їх виконання на початкових етапах, ще до того, як вони стануть надто складними. Вихідним моментом процесу контролю є встановлення конкретних, обмежених у часі цілей, які можна виміряти. У процесі контролю порівнюються фактичні й задані показники продуктивності праці або їх складові, визначається масштаб допустимих відхилень. При значному відхиленні менеджер приймає рішення про регулювання системи. Слід пам'ятати, що контроль у будь-якій справі потрібен лише для того, щоб сприяти досягненню цілей. Надмірний, невдало продуманий контроль може дати небажані наслідки, зокрема спрямувати зусилля працівників на задоволення вимог контролю, а не на досягнення цілей. Організуючи контроль, важливо приділити увагу зворотному зв'язку, реальності вимог, заінтересованості працівників, економічності контролюючих систем.

6. Вимірювання й оцінювання впливу реалізованих заходів на зростання продуктивності праці потрібна для того, щоб оцінити й порівняти ефективність їх упровадження і визначитися з пріоритетами на наступний період. Як і на першому етапі, найважливішим завданням економіста тут є використання всіх можливих прийомів і методів для забезпечення достовірності і порівнянності показників. Визначивши найефективніші напрямки роботи щодо підвищення продуктивності, необхідно прийняти відповідні мотивуючі рішення і надалі зосередити увагу саме на цих напрямках.

Отже, управління продуктивністю праці — це складне комплексне завдання, однаково важливе для організацій будь-якої сфери діяльності і будь-якого масштабу, якщо вони планують досягти успіху в ринковій конкуренції. Реалізація цього завдання залежить від грамотної та скоординованої роботи економістів і менеджерів на всіх етапах програми.

Список літератури

1. Богиня Д. П., Грішнова О. А. Основи економіки праці: Навч. посіб. для студ. екон. спец. - 2-е вид., стер. - К. : Знання-Прес, 2001. - 314 с.
2. Вітвіцький В. Вплив основних чинників на підвищення продуктивності праці //Україна: аспекти праці. - 2006. - №2. – С. 29-33
3. Грішнова О.А. Економіка праці та соціально-трудові відносини: Підручник. – К.: Знання, 2004. – 535 с.
4. Небава М. І. Економіка та організація виробничої діяльності підприємства: навч. посіб. Ч. 1. Економіка підприємства /; МОНМС України, Вінниц. нац. техн. ун-т. - Вінниця, 2011. - 116 с.

Одержано 20.01.17

УДК 331.108.45

Д.А. Жмілко, магістр гр. МЕ-15-М-1,5*

Кіровоградський національний технічний університет

Система підготовки та підвищення кваліфікації державних службовців: сучасний стан і перспективи розвитку

Підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації персоналу на підприємстві в сучасних умовах. Дослідження основних проблем сучасного стану розвитку персоналу підприємств. Проаналізовано різні шляхи удосконалення структури і змісту професійної освіти з орієнтацією на реальні потреби ринку. Розглянуто питання фінансування професійного навчання та підвищення кваліфікації працівників.

персонал підприємства, підготовка персоналу, професійне навчання, підвищення кваліфікації

Актуальність дослідження. Україна знаходиться на порозі рішучих змін щодо Європейського вектора розвитку. Це вимагає серйозного реформування державного управління та місцевого самоврядування. Потрібно радикально змінити чинну модель місцевого самоврядування, запропонувавши ефективнішу. Тому для науковців сьогодні всесторонній аналіз муніципальних реалій є одним із найневідкладніших завдань.

Проблема формування якісно нової національної робочої сили є сьогодні актуальною для нашої держави і перетворюється на один з найважливіших чинників підвищення продуктивності праці, забезпечення випуску конкурентоспроможної продукції, інтеграції України у світовий економічний простір. В умовах глобалізації економік різних країн, прагнення України вступити в Європейський Союз та очікуваного у зв'язку з цим різкого загострення конкуренції на ринках товарів і послуг, професійні характеристики робочої сили та її якість стають найважливішим стратегічним товаром, який забезпечує підтримку конкурентоспроможної економіки, високого рівня життєвих стандартів населення, мінімізації соціальних витрат, спричинених стрімкими технологічними перетвореннями й переходом до відкритої економіки. Необхідністю стає підтримка професіоналізму кадрів на рівні сучасних технологій, а підвищення кваліфікації якомога більшої кількості працівників має провадитися більш інтенсивно, ніж це робилося раніше. Отже, тема даного дослідження є досить актуальною в сучасних умовах господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Гострота проблеми підготовки та перепідготовки персоналу суттєво посилилася в умовах світової фінансово-економічної кризи, тому вона досліджується багатьма вченими. Питання професійного навчання персоналу і умовах фінансово-економічної кризи досліджувались В. Савченко [1]. Питання підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації персоналу як найвизначальнішого фактора виробництва висвітлюється у статтях О. Чубукової [2] та Н. Синенко [3; 4]. Сучасні методи та технології внутрішньофірмового навчання персоналу розглядали І. Косорига [5], Є. Желніна [6], Т. Базаров [9]. Сучасні можливості виробничого навчання досліджувались В. Шоптенко [8]. Незважаючи на досить значну кількість публікацій, деякі питання залишаються дискусійними та недостатньо глибоко висвітленими. Зокрема, аналіз стану підготовки та підвищення

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Панченко В.А.

кваліфікації окремих категорій та кваліфікаційних груп працівників проводиться недостатньо системно, недосить широко висвітлюється діяльність регіональних центрів, які в тій чи іншій мірі займаються питаннями підвищення рівня професійної підготовки кадрів для виробництва та державного управління.

Постановка завдання. Стійка тенденція до змін у технологіях й організації виробництва, що спостерігається сьогодні практично у всіх галузях економіки, призвела до зрушень в характері попиту на робочу силу, збільшила потребу в працівниках, здатних до швидкої адаптації до нововведень і передових технологій. Роботодавці очікують від своїх працівників високої кваліфікації і високого рівня компетентності, самостійності й відповідальності, готовності до змін та інновацій, поєднання кількох професій і стирання традиційних меж між ними. У цих умовах аналіз, осмислення і творчий пошук нових інноваційних технологій підвищення якості робочої сили стали для вітчизняної економіки значною соціально-економічною і науково-педагогічною проблемою. **Метою статті** є аналіз стану професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників підприємств в сучасних умовах та обґрунтування необхідності підготовки персоналу для випуску конкурентоспроможної продукції, виконання робіт та надання послуг на державному, регіональному рівнях та на рівні окремих підприємств.

Виклад основного матеріалу. Мета будь-якого професійного навчання – підвищувати якість професійно-кваліфікаційного складу працівників підприємства, організації чи установи, формувати в них високий професіоналізм, майстерність, сучасне економічне мислення, вміння працювати в нових економічних умовах і забезпечувати на цій основі високопродуктивну працю й ефективну зайнятість. Враховуючи демографічну ситуацію в Україні, стає очевидним, що найближчим часом буде досить складно вирішувати економічні проблеми за рахунок простого нарощування чисельності зайнятого населення. Усе більшого значення набувають якісні характеристики трудового потенціалу суспільства та окремих підприємств: кваліфікація, професіоналізм, здатність до отримання знань упродовж всього трудового життя [4]. У період спаду виробництва відбулося згортання обсягів професійного навчання працівників на виробництві, що призвело до зниження загального рівня їх кваліфікації. Періодичність підвищення кваліфікації в середньому по Україні все ще залишається більш ніж удвічі нижчою від нормативної, а в окремих галузях (сільському господарстві, оптовій та роздрібній торгівлі) – у 10 і більше разів.

У країнах ЄС періодичність підвищення кваліфікації працівників становить 3-5 років, в Японії – близько 1 року [1]. Це є свідченням того, що рівень кваліфікації значної кількості працівників у нашій країні не відповідає вимогам сучасного виробництва, а система підвищення кваліфікації потребує подальшого розвитку та удосконалення. Недосконала система професійного навчання та підвищення кваліфікації персоналу на виробництві стала однією з причин того, що Україна в 2012-2016 рр. так гостро відчувала на собі наслідки світової фінансової кризи [1].

Одним з чинників, що стримують розвиток системи підвищення кваліфікації працівників, є недостатня мотивація до підвищення професійного рівня, відсутність системи стимулювання професійного просування по службі. За результатами анкетування підприємств України різних галузей та форм власності, проведеного у 2016 р., 20,2% опитаних підприємств серед причин стримування інвестування роботодавцями коштів у професійне навчання було визнано недостатню зацікавленість працівників у професійному розвитку [3]. Не останню роль відіграє та обставина, що роботодавець не прагне вкладати кошти в професійне навчання, адже результативність цих інвестицій складно оцінити як з кількісної, так і з якісної точок зору, тоді як

розрахувати витрати значно простіше. Потрібно так організувати процес розвитку персоналу, щоб отримати реальні результати, тобто поліпшити показники діяльності підприємства в цілому.

При цьому досить актуальним стає питання вибору форм і методів навчання [6]. Серед усіх методів навчання персоналу виділяють дві великі групи: 1) навчання на робочому місці (або внутрішньо-виробниче): виробничий інструктаж, ротація, направлене придбання досвіду, наставництво, ситуаційне наставництво, формальне наставництво, неформальне наставництво, коучинг, стажування, використання працівників як асистентів, підготовка у проектних групах; 2) навчання зовні робочого місця (або позавиробниче): лекції, ділові ігри, інсценування, тренінги, метод вирішення практичних ситуацій (кейсів), методи рішення виробничо-економічних проблем за допомогою моделей, робочі групи, конференції, семінари, круглі столи, дискусії, зустрічі з керівництвом, екскурсії, самостійне навчання [7]. Існують також методи навчання, які поєднують аспекти внутрішньовиробничого і позавиробничого навчання. Серед них: емпіричне навчання, демонстрація і практика під керівництвом, програмовані курси, навчання дією, навчання за допомогою комп'ютера [9].

При виборі форм і методів навчання доцільно не зупинятися на чомусь одному, оскільки всі вони мають свої переваги і недоліки. Найефективніші сучасні навчальні програми допускають поєднання різних методів подання матеріалу. Вибір форм і методів навчання і розвитку персоналу залежить від специфіки підприємства, його потреб, оснащення робочих місць технічними засобами і багатьох інших чинників. Головне, щоб програма навчання була збалансована і містила теоретичний, практичний і контрольний розділи. Як показує світова практика, сьогодні для забезпечення ефективної діяльності підприємства недостатньо підібрати персонал, вимагається здійснити в людський капітал відповідні інвестиції. За твердженням американського вченого Е. Денісона, інвестиції в людський капітал приносять у 5-6 разів більше прибутку, ніж у виробництво. За даними аналітиків США, зростання інвестицій у навчання на 10% збільшує продуктивність праці на 8%, тоді як збільшення капіталовкладень у виробництво на 10% підвищує продуктивність праці на 4% (тобто, ефективність в два рази нижче). В США на кожний долар, вкладений в розвиток виробництва, 85 центів припадає на розвиток робочої сили. Компанії Німеччини щорічно витрачають на навчання персоналу до 9 млрд. євро. У Франції середні витрати підприємств на підвищення рівня кваліфікації працівників досягають 3% ФОП і продовжують зростати [8].

В Україні ж роботодавці не поспішають вкладати кошти у розвиток персоналу. Оскільки витрати на навчання збільшують собівартість виготовленої продукції, в чому не зацікавлені власники підприємств, ці витрати максимально скорочуються і у зв'язку з цим професійний рівень працівників знижується. Україна належить до того типу держав, де підприємства практично не мають юридичних зобов'язань щодо підготовки та підвищення кваліфікації персоналу і фінансування його професійного навчання. Забезпечення стимулювання зацікавленості роботодавців до підвищення кваліфікаційного рівня працівників потребує вирішення наступних питань:

- фінансової підтримки підприємств у питаннях професійного навчання працівників;
- посилення відповідальності роботодавців за професійний рівень працівників;
- посилення відповідальності працівників за власний професійний рівень;
- підвищення ефективності використання коштів, спрямованих на професійне навчання працівників;

- створення умов для здійснення підприємствами професійного навчання працівників як безпосередньо на робочому місці, так і з відривом від виробництва.

Необхідність активної участі безпосередньо підприємств, або роботодавців, у процесі розбудови моделі безперервної освіти в Україні обумовлюється тим, що, по-перше, більшість свого життя люди проводять на підприємствах, де реалізують свої фізичні й розумові здібності; по-друге, саме підприємства стають джерелом значного масиву інформації, яка необхідна для виконання професійних обов'язків працівниками.

Успішний розвиток теорії управління в Україні тісно пов'язаний з успішним практичним вирішенням проблеми підготовки управлінських кадрів, яка враховувала б зміни у змісті та роль фактора управління в розвитку економіки на різних управлінських рівнях. Послуги навчального закладу в підготовці, перепідготовці, підвищенні кваліфікації кадрів мають бути спрямованими, насамперед, на задоволення потреб замовника. Узагальнені вимоги працедавця системи місцевого самоврядування можуть бути представлені так:

- ✓ володіння державним мисленням та інноваційною спрямованістю;
- ✓ здатність до системного аналізу складних проблемних ситуацій та вміння знаходити й реалізовувати ефективні стратегії їх розв'язання, уміти прогнозувати можливі наслідки (політичні, економічні, соціальні, психологічні, екологічні тощо) різних варіантів управлінських рішень;
- ✓ спроможність працювати в умовах динамічної політичної та соціально-економічної ситуації, комерціалізації муніципальних виробничих відносин, формування і становлення нових механізмів місцевого самоврядування.

Успішний розвиток теорії управління в Україні тісно пов'язаний з успішним практичним вирішенням проблеми підготовки управлінських кадрів, яка враховувала б зміни у змісті та роль фактора управління в розвитку економіки на різних управлінських рівнях. Загалом, у системі підготовки кадрів для муніципального рівня можна виділити три самостійні суб'єкти:

1. Майбутній працівник (студент), який навчається.
2. Навчальний заклад, який реалізує програму навчання.
3. Муніципальний орган, зацікавлений в отриманні кваліфікованого компетентного сучасного спеціаліста.

Тому наше ключове завдання – забезпечити взаємодію всіх цих сторін. Потреби місцевих органів влади як замовника мають бути узгодженими з прогнозом перспективних потреб в управлінських кадрах з урахуванням вимог до професійної компетентності та особистих якостей працівників. А для будь-якої організації немає важливішої діяльності, ніж підбір та формування кадрового резерву.

Сьогодні існує значна кількість навчальних закладів, які готують фахівців з управління. Серед них визначальна роль у підготовці кадрів саме для органів муніципального рівня належить Академії муніципального управління, де розробляються теоретичні та практичні концепції підготовки кадрів для місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, здатних ефективно працювати в жорстких умовах внутрішньої та міжнародної конкуренції, поєднати високу культуру та глибокі фундаментальні знання з умінням організувати справу й управляти діяльністю різних ланок і структур, формуючи, таким чином, місцеву і муніципальну еліту України.

Однак підготовка кадрів не вичерпується підготовкою висококваліфікованого фахівця у вищому навчальному закладі. В сучасних умовах виникає проблема підготовки та перепідготовки кадрів, які вже працюють в органах державного управління та місцевого самоврядування, а також депутатів місцевих рад різних рівнів. Безумовно, це вимагає розробки стрункої системи спеціальної підготовки та мережі

закладів, які могли б надати їм освітні послуги. Одним із провідних на-вчальних закладів у цій важливій сфері могла б стати Академія муніципального управління.

Досить важливою є проблема фінансування підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації управлінських кадрів. Як відомо, у провідних країнах світу на ці потреби виділяють від трьох до семи відсотків фонду заробітної плати, адже підвищення кваліфікації дає змогу службовцям почувати себе більш упевненими у своєму майбутньому, відповідальніше працювати з населенням, яке проживає на підвідомчій території. Раніше і в нашій країні у витратах передбачалася стаття на підготовку кадрів, але сьогодні з цими питаннями є певні проблеми, особливо це стосується підготовки службовців органів місцевого самоврядування. На нашу думку, необхідно було б передбачити в бюджетах усіх рівнів – від сільського до державного – окремим рядком кошти на перепідготовку кадрів та підвищення їх кваліфікації і внести відповідні зміни до законодавства щодо місцевого самоврядування та бюджетної системи. Без такого підходу вирішення цих проблем залишиться на рівні добрих побажань. Таким чином, ефективне функціонування системи місцевого самоврядування, її економічний та соціальний розвиток неможливі без високопрофесійного персоналу органів місцевого самоврядування – персоналу нового типу, саме управлінського апарату, спроможного приймати рішення та забезпечувати успіх соціально- економічних і політичних перетворень. Для цього необхідно, передусім, створити ефективну систему підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців, спроможних забезпечити розвиток системи місцевого самоврядування.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Відомо, що успішний розвиток країни безпосередньо залежить від рівня освіти, досягнутого її народом, бо саме освіта зумовлює поступ усієї системи суспільних відносин і становлення громадянського суспільства. На жаль, нова українська модель підготовки управлінських кадрів муніципального рівня формується надзвичайно повільно, і, незважаючи на те, що в останнє десятиріччя сфера діяльності органів державного управління та місцевого самоврядування значно розширилась, ускладнились їх функції та роль у житті суспільства, особливих зрушень у підготовці якісного кадрового потенціалу муніципального рівня не відбулося. Сьогодні можна констатувати, що існуючий рівень підготовки управлінських кадрів неадекватний сучасним муніципальним реаліям. Разом з тим, ефективність ринкових перетворень, що здійснюються на всіх рівнях в Україні, прямо залежить від вирішення проблеми підготовки фахівців

Результати аналізу стану підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників в Україні свідчать про необхідність подальших наукових досліджень методологічних питань розроблення розгалуженої та ефективної системи розвитку трудового потенціалу в державі та її регіонах, а також кадрового потенціалу сучасних підприємств. У високому рівні професіоналізму кадрів повинні бути зацікавлені не лише працівник та підприємство, а й держава, яка спроможна підтримувати та фінансувати підготовку, перепідготовку кадрів, особливо в період кризових явищ в економіці. Ефективна діяльність підприємства залежить не тільки від високого рівня конкурентоспроможності, матеріально-технічної бази, але і від компетенції персоналу та ефективності його внутрішньої організації. Висока кваліфікація працівників має безпосередній вплив на фінансові результати діяльності підприємства. У перспективі головним ресурсом стане інтелектуальний потенціал або здібність людей до нововведень і інновацій, а основною рушійною силою суспільства стануть виробництво і споживання знань. Вже сьогодні підготовка працівників для багатьох галузей

економіки повинна стати стратегічним завданням організації управління персоналом та однією з основних функцій кадрової політики підприємств та стратегії соціально-економічного розвитку регіонів України.

Список літератури

1. Базаров, Т. Ю. Внутрифирменное обучение как технология развития кадрового потенциала организации / Т. Ю. Базаров [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.management.com.ua/>
2. Желнина, Е. В. Система непрерывного обучения персонала организации / Е. В. Желнина // Кадры предприятия. – 2006. – № 4. – С. 91-106.
3. Інформація про діяльність Полтавського обласного центру перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій у 2010 році та пріоритетні напрямки роботи на 2011 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.admpl.gov.ua/poltava_cp/
4. Косорига, И. Новые технологии в обучении и развитии персонала / И. Косорига // Менеджер по персоналу. – 2010. – № 5. – С. 20-25.
5. Обзор современных методов обучения сотрудников [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rb.ru/community/articles/articles/2007/>
6. Савченко, В. Професійне навчання персоналу на виробництві в умовах фінансової та економічної кризи / В. Савченко, О. Кузнецова // Професійно-технічна освіта. – 2009. – № 3. – С. 15-18.
7. Синенко, Н. Підвищення професійного рівня працівників як фактор ефективності виробництва / Н. Синенко // Довідник кадровика. – 2009. – № 3. – С. 44-55.
8. Синенко, Н. Концепція розвитку системи підвищення кваліфікації працівників на період до 2010 року / Н. Синенко // Справочник кадровика. – 2006. – № 6. – С. 85-93.
9. Чубукова, О. Ю. Підвищення кваліфікації кадрів підприємства в умовах невизначеності / О. Ю. Чубукова, З. Я. Шацька // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 4. – С. 171-178.
10. Шоптенко, В. Новые возможности бизнес-образования / В. Шоптенко, Д. Кайсин, Д. Конанчук // Менеджер по персоналу. – 2008. – № 4. – С. 28-34.

Одержано 11.03.17

УДК:331.101.39

Є.О.Грабарь, студ. гр. АДМ 15-М, А.О. Левченко, доц., канд. еконн.наук
Кіровоградський національний технічний університет

Вдосконалення системи оцінки працівників в закладі охорони здоров'я

В статті розглядаються існуючі методи оцінки працівників та їх використання в контексті діяльності закладів охорони здоров'я; також в статті розглянута систему оцінки працівників, яка використовуються для оцінки працівників медичних закладів України, виділено її переваги та недоліки, запропоновано напрями її вдосконалення.

оцінка персоналу, оцінка медичного персоналу, система оцінки персоналу, метод оцінка за результатами, метод атестації

Для будь якого підприємства основною умовою успішної діяльності є робота його персоналу. Це твердження вірне й для закладів охорони здоров'я. Для виявлення компетентності й продуктивності працівника проводиться оцінка персоналу, яка є дуже важливою складовою управління персоналом, адже дозволяє визначити відповідність працівника займаній посаді. Особливої важливості процедура оцінки персоналу

набуває в сфері охорони здоров'я, враховуючи що від неї безпосередньо залежить життя та здоров'я громадян. Значною проблемою сьогодення є відсутність універсального методу оцінки працівників медичних закладів, який би дозволив об'єктивно підійти до вирішення питання кваліфікації працівника. Все вищесказане обумовлює актуальність даної статті.

Питання оцінки персоналу є важливим елементом науки про менеджмент персоналу. Це питання у своїх працях висвітлювали такі вітчизняні вчені, як Богиня Д.П., Виноградський М. Д., Грішнова О.А., Генкін Б.М. Данюк В.М., Дмитренко Г.А., Колот А.М., Крушельницька О.В., Максименко Т.М., Мельничук Д.П. та ін.. Значний внесок у дослідження сутності питання особливостей оцінки медичного персоналу внесли такі зарубіжні вчені, як Барр Н., Волгін М.А., Вільям Д., Гендерсон Д., Гінтцберг Г., Мексон М., Корчагін В.П.

В даній статті не пропонується новий метод, мета даної статті постановка проблеми й розгляд переваг і недоліків існуючих методів оцінювання персоналу, які використовуються в сучасній сфері охорони здоров'я України та визначення напрямів вдосконалення існуючої системи оцінювання персоналу.

Всі організації існують для досягнення поставлених перед ними цілей. Ступінь реалізації цих цілей показує, наскільки ефективно діє організація та використовує наявні ресурси. В основі управління лежить зворотний зв'язок, що включає ті чи інші способи виміру та порівняння. При управлінні персоналом зворотний зв'язок реалізується через оцінку кадрів – встановлення кількісної міри відповідності працівників займаній посаді

Завдання ділової оцінки працівника полягає у визначенні його трудового потенціалу, рівня використання цього потенціалу, відповідності працівника наявним вимогам до посади (професії), міри ефективності його трудової діяльності, а отже, у визначенні цінності працівника для підприємства (організації). [3].

Оцінка персоналу розглядається як елемент управління і як система атестації кадрів, що застосовується в організації в тій чи іншій модифікації. В той же час це необхідний засіб вивчення якісного складу кадрового потенціалу організації, його сильних і слабких сторін, а також основа для удосконалення індивідуальних трудових здібностей працівника і підвищення його кваліфікації[1].

Оцінка роботи персоналу — це визначення відповідності кількості і якості праці вимогам встановленої технології виконання роботи. Основними завданнями оцінки роботи персоналу організації є:

- 1) визначення потенціалу працівника і оцінка фактичного його використання;
- 2) встановлення вимог до результативності праці для кожного робочого місця і критеріїв їх оцінки;
- 3) розробка політики проведення оцінок результативності праці;
- 4) збір інформації та оцінка результативності праці;
- 5) обговорення результатів оцінки з працівником;
- 6) прийняття рішення про подальше використання працівника[1].

Сьогодення пропонує нам багато методів оцінки персоналу. Умовно такі методи можна поділити на дві категорії: традиційні й сучасні (традиційні й нетрадиційні)(табл. 1). Традиційні сфокусовані на окремого працівника і ґрунтуються на суб'єктивній оцінці керівника або колег. Ці методи ефективні у великих ієрархічних організаціях, які працюють в умовах досить стабільного зовнішнього середовища. Їхніми недоліками є те, то оцінка дається окремому працівнику без врахування цілей організації, ґрунтується на оцінці керівника, при повному ігноруванні думки колег по роботі, підлеглих, клієнтів і т. д.; Методи орієнтуються на минуле (досягненні результати) і не

враховуються довготермінові перспективи розвитку організації і працівника.

Нетрадиційні методи — розглядають робочу групу (підрозділ, бригаду, колектив) і ставлять акцент на оцінку працівника його колегами і здатність працювати в групі; оцінка окремого працівника і робочої групи проводиться з урахуванням результатів всієї організації, і до уваги береться не тільки успішне виконання сьогоднішніх функцій, а й здібності до професійного розвитку й освоєння нових професій і знань[4].

Таблиця 1 - Методи оцінювання персоналу

Традиційні методи	Сучасні методи(нетрадиційні)
Біографічний метод	Атестація
Метод заданої бальної оцінки	Метод «360° Атестація»
Ранжування	Метод асесмент центру
Метод попарних порівнянь	Аналіз людських ресурсів (HRA)
Метод еталону	Метод управління за цілями
Метод географічного профілю	Метод оцінки за ключовими показниками ефективності діяльності (KPI)
Оцінка за результатами	

Для закладів сфери охорони здоров'я головною ціллю діяльності є забезпечення життя та здоров'я громадян на ввіреній їм території. На сучасному етапі розвитку галузі охорони здоров'я оцінка працівників в таких закладах здійснюється з допомогою таких методів:

– *Методоцінка за результатами.* Цей метод оцінки персоналу розглядається як комунікаційний механізм, за допомогою якого керівник і підлеглий зацікавлені в досягненні виробничих результатів і рівня винагород, що задовольняють обидві сторони. Керівник виконує роль консультанта, а не оцінювача, зосереджуючи увагу не тільки на результатах, що досягненні, але й на розвитку здібностей, підвищенні кваліфікації, зацікавленості працівника[4].

В медичних закладах здійснюється постійний моніторинг результатів діяльності медичного персоналу з боку керівництва. Він відбувається шляхом збору й фіксування статистичної інформації щодо кількості та якості вчинених медичних дій безпосередньо під час здійснення лікувальної діяльності та кількості громадян, яким були надані послуги з охорони здоров'я. Такий моніторинг проводиться завідуючими відділень, згідно з положенням про оцінку, які в свою чергу, контролюються заступником головного лікаря з організаційно-методичної роботи. Головним недоліком такого методу є суб'єктивність.

Суб'єктивізм в оцінках результативності діагностики та лікування практичними лікарями неминучий, тим більше, що результати, одержувані різними методами, часто якісно ідентичні, хоча існують кількісні відмінності. Однак результати економічного аналізу критично залежать від оцінки результативності медичних втручань, і необхідні досить точні і обґрунтовані дані, на підставі яких користувач зможе зробити кваліфікований висновок про застосовність представлених результатів до своїх конкретних умов[2].

– *Метод атестації.* Атестація персоналу — це формалізована оцінка кадрів, що проводиться у визначений час, у встановленій формі, за спеціально розробленою процедурою, за результатами якої приймаються рішення щодо професійно-кваліфікаційного просування працівників, зарахування їх до резерву на керівні посади, професійного навчання чи звільнення працівників[6].

Атестація від лат. attestatio - свідоцтво вживається як правило в двох значеннях:

1) Встановлення відповідності рівня знань, кваліфікації працівника займаній ним посаді або посаді, на яку він претендує; в державних організаціях, установах;

2) Висновок, відгук про ділові якості співробітника.

Отже, атестацію можна визначити як юридичний обов'язок службовців проходити періодичну перевірку рівня своєї професійної підготовленості (кваліфікації) та відповідності займаній посаді (виконуваний роботі), організовану роботодавцем відповідно до встановлених правил і положень, з метою оптимізації використання кадрів, стимулювання росту їх кваліфікації, підвищення відповідальності, виконавської дисципліни та встановлення можливостей збереження, зміни або припинення трудових правовідносин.

До основних ознак атестації персоналу можна віднести наступні:

- Атестація завжди впливає з трудових правовідносин;
- Суб'єктами атестації є певні категорії, перераховані в нормативних правових актах про атестацію;
- Періодичність її проведення;
- Атестація здійснюється в спеціальній організаційно-правовій формі;
- Результати атестації завжди мають під собою певні правові наслідки для працівника, що атестується;
- Атестація є одним із засобів підбору і розстановки кадрів керівників і фахівців.

Атестація досить широко поширена у вітчизняній практиці роботи з персоналом. Незважаючи на це в літературі зустрічається досить багато визначень поняття «атестація», її призначення, а також порядку проведення. Загальновизнаним вважається, що атестаційна процедура націлена на те, щоб певним чином обмежити суб'єктивізм при оцінці результатів діяльності працівника.

Розрізняють такі основні форми атестації:

- Атестація без встановленої форми;
- Атестація за схемою, прийнятої в якості орієнтира;
- Атестація за встановленою системою та формою.

Атестація без встановленої форми дає можливість докладно охарактеризувати цілий ряд істотних індивідуальних якостей працівника, але не забезпечує їх однакової і повної оцінки і не дозволяє зробити досить надійні висновки про відповідність працівника висунутим до нього вимогам. Цьому сприяє відома свобода у виборі якостей працівника, що характеризуються. При такому підході може мати місце односторонній упор на одні вимоги і недостатня увага до інших. Така форма атестації дає широкий простір для суб'єктивних оцінок, а також створює певні труднощі для керівників, оскільки недостатньо ясна формулювання може призвести до їх неправильного тлумачення.

При проведенні атестації за схемою, яка застосовується в якості орієнтира, оцінювані якості працівника об'єднуються в групи (комплекси), для кожного з яких розробляється детальний набір запитань. Особи, які проводять атестацію, мають право не обмежуватися зазначеними групами ознак і запропонованими питаннями: їх число і формулювання можуть бути змінені. Незважаючи на ряд переваг, вона не гарантує повної однакової і порівнянності результатів атестацій, проведених у різний час і в різних підрозділах організації.

При проведенні атестації по третій формі використовуються друкуванні бланки, які містять групи стандартних запитань, відповідь на кожен з яких характеризує наявність або ступінь прояву тієї чи іншої якості працівника. Відповіді повинні бути дані тільки на ці питання, без яких би то не було додавань. Незважаючи на те, що в

цьому випадку забезпечується єдність і повна порівнянність результатів атестації, проте, відсутній повнота охоплення всіх важливих індивідуальних особливостей працівника.

Дуже важливим елементом атестації є її періодичність. Періодичність проведення атестації варіюється від півроку до чотирьох-п'яти років. Періодичність залежить від таких факторів, як цілі оцінки, зміни в об'єкті оцінки (так ефективність вимагає частих оцінок, знання змінюються повільно, ще повільніше змінюються особистісні якості), витрати і складність процедур атестації[5].

В сфері охорони здоров'я атестація є головним інструментом оцінки персоналу. Вона проводиться при прийомі на роботу, а також періодично на протязі всієї професійної діяльності медичних працівників. Основним завданням атестації є визначення рівня професійної підготовки лікарів, оцінка трудової діяльності, можливості подальшого використання спеціалістів, підвищення їх кваліфікації.

Встановлено такі види атестації:

- атестація на визначення знань і практичних навиків з присвоєнням (підтвердженням) звання "лікар-спеціаліст" (проводиться в ЗМАПО після інтернатури або курсів спеціалізації та стажування);
- атестація на присвоєння кваліфікаційної категорії (проводиться управлінням охорони здоров'я ОДА).
- атестація на підтвердження кваліфікаційної категорії (проводиться управлінням охорони здоров'я ОДА).

Зазначимо, що при атестації використовується система балів, яка враховує навчання лікарів на протязі ПАЦ (передатестаційний цикл) а також діяльність з удосконалення, таку як відвідування курсів тематичного удосконалення, семінарів, лекцій, майстер класів, впровадження новітніх технологій в лікування та ін. Бали підраховуються й затверджуються головним лікарем у довідці про бали. Кожні п'ять років лікар має право подавати самозвіт в атестаційну комісію при департаменті охорони здоров'я, на основі якого проводиться атестація й присвоюється (або ні) категорія.

Перевагою цієї системи є те, що вона досить широко охоплює вищезазначені аспекти діяльності пов'язані з підвищення кваліфікації й впровадження нових методів роботи та стимулює медичний персонал до подальшого навчання й інновацій. Також до переваг можна віднести те, що з допомогою чітко законодавчо зарегламентованої системи балів зменшується вплив таких негативних факторів, як суб'єктивність та формалізм.

Але водночас в ній є й недоліки, адже вищезазначені аспекти, які охоплює система балів, яка використовується під час атестації, можна охарактеризувати як «теоретичні». Тобто система балів не поширюється на практичну діяльність лікарів, що не дає цьому методу абсолютної достовірності в визначенні кваліфікації працівників.

Висновок: Як бачимо з проведеного дослідження сучасні заклади охорони здоров'я України користуються як традиційними так і сучасними методами оцінювання персоналу. Вони мають свої переваги й недоліки. Слід відмітити використання методу атестації й запроваджену систему балів, яка дозволяє досить об'єктивно підійти до оцінки діяльності лікарів. Але недоліком є те, що вона торкається в основному теоретичних аспектів підготовки лікарів, і не залучає результати практичної діяльності.

Для вдосконалення системи оцінювання медичного персоналу може бути створено нову систему оцінки, на основі синтезу двох, вже існуючих в закладах охорони здоров'я методів. Новий метод буде базуватися на вже існуючому методу атестації, тільки з залученням нової системи балів, яка буде охоплювати практичні

аспекти діяльності, такі як кількість і якість вчинених лікувальних дій. Для створення такої системи мають бути залучені провідні медики та вчені економісти, які зможуть адекватно прорахувати й оцінити вартість в балах кожної лікувальної дії й побудувати об'єктивну систему оцінки медичного персоналу.

Список літератури

1. Виноградський М. Д. Управління персоналом : навч. посіб. - 2-ге вид. - К. : Центр учбової літератури, 2003. – 502 с.
2. Дьяченко В.Г. Якість в сучасній медицині, 2007.
3. Колот А.М. Мотивація персоналу: підруч. Колот А.М. - К: КНЕУ, 2005. - 337 с.
4. Крушилницька О.В., Мельничук Д.П. - Управління персоналом : Навч. посіб. - К. : Кондор, 2003.
5. Оценка деятельности управления кадрами / Под ред. Г. Попова. - М., 1997. - С. 49.
6. Савченко В.А. Управління розвитком персоналу. Навч. посібник. - К.: КНЕУ, 2002. - 351 с.

Одержано 31.01.17

УДК 340

А.П. Киглюк, ст. гр. УФЕБ-15М*

Кіровоградський національний технічний університет

Світовий досвід забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності

У статті здійснено моніторинг світового досвіду забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності. Розглянуто можливі шляхи та підходи використання зарубіжного досвіду щодо забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності в Україні.

світовий досвід, економічна безпека, підприємницька діяльність

Постановка проблеми та її актуальність. На сучасному етапі розвитку українського суспільства, а також усіх супроводжуючих державотворчих процесів питання економічної безпеки, досі залишається недостатньо вивченим. Втім, у його актуальності ні в кого не повинно виникати сумнівів, адже економічна безпека виступає головним чинником розвитку економіки країни, яка повинна відповідати рівню розвинутих країн.

Проблема забезпечення економічної безпеки підприємств набуває актуальності в умовах критичного зростання рівня ризику ведення бізнесу, недостатнього, неадекватного виконання органами влади своїх функцій. Проте світова практика має позитивний досвід щодо забезпечення економічної безпеки бізнесу, формування сприятливих умов для підприємництва, національної, регіональної та галузевої економічної безпеки. Тому цей досвід являє собою значний інтерес як для розвитку системи безпеки вітчизняних суб'єктів господарської діяльності, так і безпеки національної економіки загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням забезпечення економічної безпеки підприємств займається багато науковців, але вагомий вклад з даного питання внесли провідні вітчизняні та зарубіжні вчені, а саме: Л. Абалкіна, І. Бабець, С. Біла, З.

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Заярнюк О.В.

Варналій, А. Гуменюк, Р. Дацків, О. Дрейнер, Я.Жаліло, Куценко В., В. Лось, Т. Кисла, В. Керецман, В. Воротіна, В. Олійник, Г. Пастернак-Таранушенко, В. Третяк, А. Сухорукова, Ю. Харазішвілі.

Метою статті є проведення узагальнюючого дослідження та моніторинг досвіду провідних країн світу у сфері забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності з метою подальшого формування власної системи та механізмів забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності в Україні. Крім того, виокремлення однієї концепції економічної безпеки, яка б прижилася і мала позитивну динаміку в економічному просторі України.

Виклад основного матеріалу. Економічна безпека – це складна багатofакторна категорія, яка дозволяє зберігати стійкість до зовнішніх та внутрішніх загроз, характеризує здатність національної економіки до розширеного самовідтворення для задоволення потреб громадян, суспільства і держави на якомусь визначеному рівні розвитку [4, с. 25].

Економічна безпека підприємства - це такий стан господарюючого суб'єкта, при якому він при найбільш ефективному використанні наявних ресурсів досягає запобігання, послаблення або захисту від існуючих небезпек та загроз або інших непередбачуваних обставин і в основному досягає цілей бізнесу в умовах конкуренції та господарського ризику.

Таке визначення економічної безпеки підприємства дозволяє показати, що підприємство, яке знаходиться в ситуації невизначеності, непередбачуваності, зміни як внутрішніх умов господарювання, так і зовнішніх: політичних, макроекономічних, екологічних, правових – приймає ризикові рішення в умовах жорсткої конкуренції, досягає запобігання, послаблення або захисту від існуючих або прогнозованих небезпек та загроз; що в даних умовах воно забезпечує досягнення цілей бізнесу. В даній ситуації ресурси підприємства (земля, капітал, праця, підприємницькі здібності, інформація, інтелектуальна власність, технології тощо) використовуються не лише для запобігання небезпекам та загрозам, а передусім для досягнення цілей бізнесу. Виявлення, попередження небезпек та загроз, використання ресурсів для запобігання нанесенню шкоди, прийняття ризикових рішень, боротьба з конкурентами тощо – це шлях для досягнення стратегічних цілей бізнесу [5].

Необхідним кроком у розвитку економіки нашої держави є удосконалення нинішньої системи забезпечення економічної безпеки. Для того, щоб використовувати позитивні ознаки глобалізації для цілей соціально-економічного розвитку держави, варто постійно моніторити та вивчати світовий досвід щодо забезпечення та розв'язання проблем економічної безпеки.

У світі існують дуже різні системи й моделі економічної безпеки, а саме:

- американська – орієнтована на поєднання зовнішньої та внутрішньої безпеки, яку використовують за взірцем більшість держав;
- японська – акцентована на внутрішню соціальну безпеку, базується на двох принципах збереження та розвитку економічної потужності країни і формування сприятливого глобального середовища, що забезпечить максимальну реалізацію національних інтересів;
- китайська - сконцентрована на принципах та цінностях будівництва соціалістичного суспільства;
- країни з перехідною економікою - базується на творчому поєднанні ресурсів стабільності, керованості і дозованого економічного ризику в тих сферах господарювання, де можливо отримати максимальну соціально-економічну поточну

ефективність, а також створити сприятливі умови для перспективних інноваційних проектів;

- країни, що розвиваються - націлена на глибинну переорієнтацію розвитку країни, передбачає раціональне використання технологій господарювання, зорієнтованих на максимальну результативність у мінімально стислі терміни. Економія часу стає базовою умовою успішності такої моделі [3, с. 34].

Уряди багатьох розвинених країн (в тому числі Японії, США) офіційно (у програмних документах органів державного управління) визнають об'єктивне існування ризиків (також для конкурентоспроможних підприємств), які пов'язані з посиленням агресивності ринкового середовища та загостренням конкуренції у різних сферах діяльності на внутрішньому і світовому ринках. Це вимагає спеціальних організаційних та ресурсних заходів підтримки та забезпечення стійкості торговельних підприємств, зокрема, сектора малого і середнього підприємництва. Уряд Японії визнає, що в умовах глобалізації економіки, швидких та масштабних змін саме підприємства цього сектора економіки більшою мірою, ніж великі потребують допомоги та державної підтримки.

Усвідомлюючи об'єктивно вищий рівень вразливості підприємств сектора малого і середнього бізнесу, а також пряму залежність між сприятливим розвитком цього сектора економіки і діловою активністю населення, в економічно розвинутих країнах протягом останніх 15–20-ти років було знято більшість адміністративно-законодавчих обмежень, створено сприятливі фінансово-економічні та податкові стимули розвитку підприємництва. Все це та інші заходи органів державного управління сприяли активному розвитку малого і середнього бізнесу. Як наслідок, США, країни Західної Європи, Японія посідають сьогодні провідні позиції за рівнем розвитку підприємництва, показниками економічної безпеки бізнесу та високі місця у міжнародних рейтингах за рівнем сприятливості для підприємництва економіко-правового середовища.

У країнах світу, які посідають провідні позиції у рейтингах за рівнем сприятливості економіко-правового середовища щодо ведення підприємництва створено та належно функціонують профільні державні органи (адміністрації) (досвід США, Японії та практично всіх країн ЄС). Більше того, за ними закріплено відповідне фінансування та повноваження щодо реалізації державної політики у сфері підтримки і забезпечення економічної безпеки підприємництва.

Створення структурних підрозділів ведення політики у сфері економічної безпеки підприємництва (досвід США) за галузево-територіальною ознакою (забезпечення адміністрації малого бізнесу питання економічної безпеки підприємства, які покладено на регіональні відділення Міністерства внутрішньої безпеки серед малих підприємств).

Зазначені державні інституції виконують як стратегічні, так і оперативні функції, пов'язані з розробкою та реалізацією стратегічних і тактичних програм підтримки підприємництва і формування сприятливого середовища його функціонування; реалізацією заходів з адаптації торговельних підприємств до умов конкурентної боротьби.

Усвідомлюючи, що серед економічних ризиків функціонування підприємств, зокрема малого бізнесу, вагомим місцем займають нелегітимні та/чи напівлегітимні дії з боку підприємств великого бізнесу, монополістів тощо, у таких країнах як Німеччина, Японія, США та інші законодавчо закріплені права та механізми реалізації прав підприємств у разі дискримінаційних дій щодо них. Дана практика дозволяє

удосконалити характеристики конкурентного середовища, що особливо важливо для країн, які перебувають на посттрансформаційному етапі розвитку економіки [2, с. 61].

Доцільною моделлю регіональної децентралізації може слугувати польський варіант, згідно якого державні адміністрації на місцях на першому етапі отримують чітко окреслене коло своїх повноважень і позбавляються значної залежності від центрального уряду, щодо прийняття ними рішень у межах своєї компетенції. У нашій державі до цієї практики поступово, хоч і малими кроками, проте йдуть. На другому ж етапі, цей процес супроводжується нарощуванням їх фінансової бази та створенням відповідних джерел покриття фінансового дефіциту у разі визначення території депресивною.

У результаті децентралізації система регіональної влади в Україні набуде характеру, максимально узгодженого з європейськими принципами субсидіарності та солідарності: регіональні органи державної влади координуватимуть реалізацію в регіонах заходів економічної та фінансової політики держави (проведення економічних реформ, виконання фіскальних функцій, казначейське обслуговування відповідних організацій), виконуватимуть функції адміністрування державних соціальних і гуманітарних програм регіонального рівня, відповідатимуть за здійснення правоохоронних заходів, ініційованих з центру, а також за реалізацію окремих зовнішньоекономічних функцій (митне обслуговування юридичних і фізичних осіб, реєстрація і супровід великих іноземних інвестиційних проектів, стимулювання експорту підприємств регіону тощо) [1, с. 366].

Висновки. Здійснивши моніторинг світового досвіду формування економічної безпеки підприємництва постає питання про необхідність удосконалити вітчизняний механізм економічної безпеки. Моделі економічної безпеки, які розглядалися, можуть стати дієвим практичним прикладом для формування в Україні та її регіонах нової ідеології безпеки, основою якої є розвиток економіки і територій, захист їх від зовнішніх та внутрішніх загроз, ефективне використання національних ресурсів та забезпечення соціально-економічних потреб населення.

На основі отриманих знань, ми дійшли висновку про те, що сьогоднішнім українським економічним реаліям чи не найближчим є американський варіант стратегії економічної безпеки підприємницької діяльності.

Застосовуючи американський досвід, Україна повинна здійснювати систематичний моніторинг внутрішнього та зовнішнього ринків та розробити рекомендації як для органів державного управління, так і безпосередньо підприємств щодо заходів, метою реалізації яких є посилення конкурентних позицій національних підприємств, захисту їх економічних інтересів. Причому така робота визнається економічною розвідкою, а її складники - макро- та мікроекономічна розвідки законодавчо мають бути закріплені. Для цього при Міністерстві економічного розвитку і торгівлі України, Міністерстві фінансів України, Міністерстві енергетики та вугільної промисловості України та Міністерстві інфраструктури України необхідно залучати науково-дослідні інституції.

Також, використовуючи американський досвід для підвищення рівня економічної безпеки підприємницької діяльності необхідне створення структурних підрозділів ведення політики у сфері економічної безпеки підприємництва за галузево-територіальною ознакою (забезпечення адміністрації малого бізнесу питання економічної безпеки підприємництва, які покладено на регіональні відділення Міністерства внутрішньої безпеки серед малих підприємств).

Список літератури

1. Варналій З.С. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети / Монографія / З.С. Варналій. –К.: НІСД, 2007. – 768 с.
2. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: Монографія. – Львів: Арал, 2008. – 384с.
3. Ляшенко О. М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства: монографія / О. М. Ляшенко. – 2-ге вид., пере - робл. – К. : НІСД, 2015. – 348 с
4. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. Статика процесу забезпечення: Підручник для держ службовців, науковців, студентів і аспірантів вищ навч. зак. економічного профілю / За ред. проф. Б. Кравченко - К.: «Кондор», 2002. – 302 с.
5. Поняття економічної безпеки підприємництва [Електронний ресурс] : <http://subject.com.ua/economic/safety/6.html>.

Одержано 11.01.17

УДК 65.014

М. І. Грон, ст. гр. АДМ 15м, Т. І. Грінка, доц., канд. екон. наук
Кіровоградський національний технічний університет

Проектування організаційної структури управління підприємством в умовах конкурентного середовища

У статті висвітлюються методичні підходи до проектування організаційних структур управління та запропоновано шляхи її оптимізації.

організаційні структури, управління, підприємство, конкурентне середовище

Організаційні структури управління промисловими фірмами відрізняються великою різноманітністю і визначаються багатьма об'єктивними факторами й умовами. До них можуть бути віднесені, зокрема, розміри виробничої діяльності фірми (середня, дрібна, велика); виробничий профіль фірми (спеціалізація на випуску одного виду продукції або широкої номенклатури виробів різних галузей); характер монополістичного об'єднання (концерн, фінансова група).

Слід підкреслити, що експериментування з розробкою і вступом нових структур управління стало характерною рисою останнього десятиріччя ХХст. В ході цих експериментів нерідко використовуються самі різноманітні комбінації відомих виглядів і типів структур, що пристосовуються організаціями до конкретних умов їхнього функціонування. Але все ж головна тенденція полягає в тому, що кожна наступна структура стає більш простою і гнучкою у порівнянні з тими що діяли раніше.

Отже, необхідність системного вивчення існуючих методичних підходів до проектування організаційних структур управління підприємством зумовлена трансформаційними процесами, які відбуваються в суспільстві, економіці України та окремих підприємствах зокрема. Створення на підприємстві ефективної організаційної структури, яка враховуватиме всі особливості підприємства та напрямки його стратегічного курсу, активно вплине на його стійкість в конкурентному середовищі та суттєво підвищить рівень його функціонування.

Проектування організаційних структур управління стали предметом дослідження таких вітчизняних науковців, як Л.Г. Дідковська, О.Є. Кузьмін, Л.І. Скібцька. Також цього питання торкнулася у своїх дослідженнях З.С. Шершньова. [1-7]

В Україні методи побудови структур управління відзначаються надмірним використанням формальних норм, відсутністю еволюційного саморозвитку структури в процесі функціонування організації, що зумовлює механічне перенесення колишніх форм організації в нові ринкові умови.

Проектування сучасних структур управління повинно будуватися на наукових принципах управління і враховувати особисті якості і досвід керівників, які добре знають можливості підприємства. В ринкових умовах необхідно чітко розмежувати функції і відповідальність за виконання конкретних завдань і робіт, обумовлених як вертикальними, так і горизонтальними зв'язками. Правильне співвідношення повноважень і відповідальності, чітка регламентація діяльності керівників і виконавців - основна умова ефективної управлінської діяльності. Ці вимоги підкреслюють важливість системного підходу до формування і удосконалення структур управління. [4, с. 321].

Організація управління - це створення нової або перебудова діючої системи управління, яка забезпечує ефективний режим її функціонування на основі структуризації і регламентації поведінки її елементів, а також існуючого досвіду. . [2].

Таким чином, організація управління може бути здійснена різними шляхами: нове проектування системи, реорганізація чи раціоналізація діючої системи, удосконалення досвіду. До проектування структур управління висувається ряд вимог системного підходу [1, с.167]:

1. Визначення складу і чисельності структуроутворюючих факторів та елементів системи. Елементи групують по різним службам, відділам, блокам та іншим структурам в залежності від обсягу робіт, розподілу і спеціалізації праці, способів прийняття рішень, типу організації та функцій.

2. Мінімальна складність сформованої структури управління. Структура визначає місце кожного підрозділу в системі управління і при її побудові необхідно дотримуватися принципів її організації.

3. Встановлення різнобічних зв'язків елементів системи управління, особливу увагу приділити інформаційному забезпеченню. Обрана інформаційна технологія і способи прийняття рішень приводять до створення єдиної інформаційної системи комунікацій організації, які забезпечують опрацювання і передачу управлінських рішень.

4. Визначення регламентації процесів управління і процедури опрацювання, погодження, проходження, передачі і контролю виконання управлінських рішень. Регламент визначає статус елементів системи, їх функціональне призначення, відносну автономність управління і господарську самостійність.

Проектування структури управління на підприємстві має відповідати не тільки уявленню керівництва, а й базуватися на конкретних принципах побудови.

Принципи проектування організаційних структур

- адекватність дій поставленій меті;
- доцільна кількість ланок управління і максимальне скорочення часу проходження інформації від вищого керівництва до безпосереднього виконавця;
- чітке відокремлення складників організаційної структури (склад підрозділів, потоки інформації тощо);
- забезпечення здатності до швидкої реакції на зміни в управлінській системі;

- падання повноважень на вирішення питань тому підрозділу, який найбільше поінформований щодо цього завдання;
- пристосування окремих підрозділів апарату управління до системи управління організацією в цілому і до зовнішнього середовища.

Дотримання наведених принципів тягне за собою необхідність враховувати в процесі проектування організаційно-управлінської структури багатьох чинників, які мають вплив на кінцевий результат.

Найголовнішим із таких факторів впливу є характеристика самої організації. Кожен тип організації потребує індивідуального підходу до ситуації. Безумовно, що підхід до формування організаційної структури у малому відрізняється від того ж процесу у великому за розміром підприємстві. Очевидно, що структура управління великого підприємства є більш складною у порівнянні з тією, що потрібна малому підприємству. Чим більшою є організація, тим значнішого обсягу управлінських робіт вона потребує, удосконалюється і розширюється поділ праці, створюються спеціалізовані відділи (наприклад, по управлінні якістю, постачання, логістики та ін.) [5; 6].

Кожне сучасне підприємство має самостійно вдосконалювати власні методи проектування управлінських структур.

Сам процес проектування організаційних структур є в більшій мірі універсальним, ніж чітко визначеним, проте який би метод не був обраний, він повинен містити ряд обов'язкових завдань, а саме :

- визначення типу структури управління;
- уточнення складу і кількості підрозділів по рівням управління;
- чисельність адміністративно - управлінського персоналу;
- характер підпорядкованості між ланками організації;
- розрахунок витрат на утримання апарату управління.

Всі ці елементи можна розділити на три стадії:

- формування загальної схеми апарату управління;
- розробка підрозділів та комунікацій;
- розробка кількісних та якісних характеристик структури.

На першій стадії визначаються основні характеристики організації. До їх числа входить принцип формування структури (функціональний, проектний, товарний), число рівнів управління ступінь централізації та децентралізації повноважень, кадрове забезпечення, способи взаємодії із зовнішнім середовищем та ін.

На другій стадії процесу проектування конкретно формуються підрозділи підприємства (відділи, бюро), створюється система комунікацій між ними.

Третя стадія проектування визначає склад внутрішніх елементів основних підрозділів (групи, посади); визначається попередня кількість підрозділів, чисельність персоналу, його кваліфікаційний склад; визначається ступінь повноважень та відповідальності працівників [7, с. 259-271].

У випадках, коли потрібно деталізувати ступінь взаємодії працівників різних підрозділів, їх спільну та відмінну участь у прийнятті управлінських рішень, використовують органіграми або матриці розподілу прав та відповідальності між лінійно-функціональними органами.

Побудова органіграми дозволяє поєднувати процес управління із алгоритмом технологічної обробки інформації, що дозволяє узгодити та скоординувати процес спільних завдань між різними підрозділами. Органіграми являють собою організаційну схему, на якій зображені зв'язки між підрозділами та посадовими особами, із відображенням їхніх функціональних обов'язків.

Матриці розподілу прав і відповідальності між підрозділами відрізняються більш детальним описом прав та відповідальності органів при прийнятті спільних рішень, роль колегіальних та консультативних органів.

Формування організаційно управлінської структури підприємства закріплюється документально у вигляді проекту організаційної структури управління, в якому закріплюються усі документи, які були розроблені на кожній стадії проектування.

Список літератури

1. Дідковська Л.Г. Менеджмент [Текст]: навч. посібник / Л.Г. Дідковська, П.Л. Гордієнко – К.: Алерта: КНТ, 2007. – 516 с.
2. Кузьмін О.Є., Основи менеджменту [Текст]: підручник – 2-ге вид. випр. і доп. / О.Є. Кузьмін, О.Г. Мельник. – К. : «Академвидав», 2007. – 416 с.
3. Скібцька Л.І. Менеджмент [Текст]: навч.посіб./ Л.І. Скібцька, О.М. Скібцький. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 416 с.
4. Шершньова З.С. Стратегічне управління: підручник / З.С. Шершньова. – 2-ге вид. – К. : КНЕУ, 2004. – 699 с.
5. Ігнатєва І.А. Інноваційні підходи адаптації організаційних структур управління підприємств до принципів корпоративного управління / І.А. Ігнатєва, В.С. Кудлай, О.Ю. Євлах // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2008. – Т. 2, № 3. – С. 108–111.
6. Калюжна Н.Г. Удосконалення організаційної структури управління машинобудівного підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.е.н.; спец. 08.06.01 – економіка, організація 124 Серія Економічні науки Випуск 5. Частина 3. 2014 і управління підприємствами. – Луганськ : Східноукраїнський нац. ун-т ім. Володимира Даля, 2005. – 19с.
7. Монастирський Г.Л. Теорія організації : Навч. посіб. – К. : Знання, 2008. – 319 с.

Одержано 20.02.17

УДК 004.056.5:061.5 (045)

А.М. Гончаров, магістр гр. УФЕБ-15М*

Кіровоградський національний технічний університет

Забезпечення інформаційної безпеки на сучасних підприємствах

У статті розглядаються проблемні питання забезпечення інформаційної безпеки підприємства як суб'єкта інформаційного права та інформаційних правовідносин.

інформація, інформаційна безпека підприємства, забезпечення безпеки, інформаційні системи, технічний захист інформаційних систем.

Розвиток глобального процесу інформатизації суспільства, що спостерігається в останні десятиліття, спричинив нову глобальну проблему – інформаційну безпеку. З огляду на той факт, що в сучасних умовах господарювання стан навколишнього інформаційного середовища визначає найважливіші інтереси підприємства, адже цілеспрямовані або ненавмисні впливи на інформаційну сферу з боку зовнішніх або внутрішніх джерел можуть завдавати серйозної шкоди таким інтересам і становлять

* Науковий керівник: докт. екон. наук, проф. О.М.Левченко

загрози та ризики для безпеки. Тому інформаційна безпека в сучасних умовах є однією з необхідних умов нормального функціонування підприємства.

Усе більш очевидною стає залежність загального рівня економічної безпеки підприємства від інформаційної складової. Практика показує, що будь-яка недружня акція, спрямована проти інтересів господарського суб'єкта, починається зі збору інформації: навіть дрібне розкрадання звичайно випереджає вивчення особою зі злочинними задумами можливості протиправних дій, і без відповідного інформаційного забезпечення не представляються такі деструктивні прояви, як відведення активів підприємства або рейдерське захоплення.

Не випадково питання інформаційної безпеки вже давно входять до головних пріоритетів практично всіх великих компаній. Останнім часом більше керівників середнього і малого вітчизняного бізнесу починають усвідомлювати реальну небезпеку ризиків, пов'язаних з інсайдерською інформацією, системами її обробки і співробітниками, що беруть участь у цьому процесі.

Питання інформаційної безпеки знайшли відображення у таких законах України: «Про основи національної безпеки України» [3], «Про концепцію національної програми інформатизації» [1], «Про національну програму інформатизації» [2], а також у Стратегії національної безпеки України, яка затверджена Указом Президента.

У Законі «Про основи національної безпеки України» надано офіційну оцінку значущості й системної сутності інформаційної безпеки як невід'ємної складової національної безпеки України.

У Стратегії національної безпеки, присвяченій стану інформаційної безпеки в нашій державі, зазначено:

- посилюється негативний зовнішній вплив на інформаційний простір України, що загрожує розмиванням суспільних цінностей і національної ідентичності;
- недостатніми залишаються обсяги вироблення конкурентоспроможного національного інформаційного продукту;
- наближається до критичного стан безпеки інформаційно-комп'ютерних систем у фінансовій і банківській сфері, сфері державного управління, енергетики, транспорту, внутрішніх та міжнародних комунікацій тощо.

Поняття інформаційної безпеки можна розглядати у декількох ракурсах. По-перше, це стан захищеності інформаційного середовища суспільства, який забезпечує його формування, використання й розвиток в інтересах громадян, організацій, держави. По-друге, це стан захищеності потреб в інформації особи, суспільства й держави, при якому забезпечується їх існування та прогресивний розвиток незалежно від наявності внутрішніх і зовнішніх інформаційних загроз. Стан інформованості визначає ступінь адекватності сприйняття суб'єктами навколишньої дійсності і, як наслідок – обґрунтованість подальших рішень і дій.

Інформаційна безпека – це одна із сторін розгляду інформаційних відносин у межах інформаційного законодавства з позиції захисту життєво важливих інтересів особистості, суспільства, держави, акцентування уваги на загрозах цим інтересам і на механізмах усунення або запобігання таким загрозам правовими методами.

Також необхідно враховувати, що загроза інформаційним системам може настати з боку наступних суб'єктів:

- працівники підприємства, що використовують своє службове становище (коли законні права за посадою використовуються для незаконних операцій з інформацією);
- працівники підприємства, що не мають права в силу своїх службових обов'язків, але здійснили несанкціонований доступ до конфіденційної інформації;
- особи, які не пов'язані з підприємством трудовою угодою (контрактом).

Зі зростанням науково-технічного прогресу буде зростати важливість питання інформаційної безпеки. Інформація стала чинником, який може призвести до значних технологічних аварій, військових та політичних конфліктів, дезорганізувати державне управління, фінансову систему.

Чим вищий рівень інтелектуалізації та інформатизації суспільства, тим потрібнішою стає надійна інформаційна безпека, оскільки реалізація інтересів, людей та держав усе більше здійснюється за допомогою інформатизації. Ураховуючи той факт, що під впливом інформаційних атак може цілеспрямовано змінюватися кругозір та мораль як окремих осіб, так і суспільства в цілому, нав'язуються чужі інтереси, мотиви, спосіб життя, на перший план впливає аналіз сутності та форм проявів сучасних методів скритого агресивного впливу, вияву дій, що мають цілеспрямований агресивний характер і суперечать інтересам національної безпеки, вироблення механізмів протидії їм у всіх напрямках [7, с. 35-38].

З огляду на це можна констатувати нове розуміння проблем інформаційної безпеки. Так, Б. Кормич трактує інформаційну безпеку як стан захищеності встановлених законодавством норм та параметрів інформаційних процесів та відносин, що забезпечує необхідні умови існування держави, людини та суспільства як суб'єктів цих процесів та відносин [6, с. 15].

Деякі вчені розглядають інформаційну безпеку як такий стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави, при якому зводиться до мінімуму завдання шкоди через неповноту, несвоєчасність, недостовірність інформації чи негативний інформаційний вплив, через негативні наслідки функціонування інформаційних технологій, а також через несанкціоноване поширення інформації [4, с. 72].

Інформаційну безпеку суспільства також визначають як неможливість завдання шкоди його духовній сфері, культурним цінностям, соціальним регуляторам поведінки людей, інформаційній інфраструктурі й повідомленням, що передаються за її допомогою [5, с. 64].

Фахівцями термін «інформаційна безпека» розуміється по-різному, причому найчастіше мається на увазі якийсь один аспект цієї проблеми. Наприклад, з погляду керівника підприємства серйозну загрозу становить крадіжка секретної документації, з позиції розроблювача антивірусних програм – ризик знищення безцінних даних. Кожний із цих аспектів заслуговує окремого вивчення, але для споживача важливо забезпечити безпеку взагалі, а не тільки за окремими ризиками.

На нашу думку, інформаційна безпека для підприємства полягає у певних діях щодо вияву, усунення та нейтралізації негативних джерел, причин і умов впливу на інформацію.

При цьому поняття «інформаційна безпека» характеризує стан інформаційного захисту господарюючого суб'єкта, в умовах якого можлива дія загроз. Досягається це системою заходів, спрямованих на попередження, вияв та ліквідацію інформаційних загроз.

Погіршення на підприємстві таких параметрів інформації, як конфіденційність, цілісність, доступність, вірогідність тощо, може призвести до досить негативних наслідків:

- збоїв у функціонуванні систем управління технологічними процесами й іншими критичними системами;
- розголошення відомостей, що становлять комерційну й інші види таємниць;
- порушення вірогідності фінансової документації;
- несанкціонованого доступу до персональних даних фізичних осіб тощо.

Результатом перерахованого можуть стати:

- погіршення ділових відносин із партнерами;
- зриви переговорів, втрата вигідних контрактів;
- невиконання договірних зобов'язань;
- необхідність проведення додаткових ринкових досліджень;
- відмовлення від рішень, що стали неефективними через розповсюдження інформації, і, як наслідок, – фінансові втрати, пов'язані з новими розробками;
- втрата можливості запатентувати результат науково-технічної діяльності або продати ліцензію;
- зниження цін або обсягів реалізації;
- втрати ділової репутації;
- більш жорсткі умови одержання кредитів;
- труднощі в постачанні і придбанні устаткування тощо.

У визначених ситуаціях зневага питаннями захисту інформації може призвести до повного банкрутства.

Тому питання аналізу загроз і ризиків є визначальним при побудові ефективної системи захисту інформації. Однак, за оцінками фахівців, лише не більше 5% підприємств використовують власні методики аналізу ризиків, що дозволяють виконувати кількісний аналіз та оптимізацію підсистеми інформаційної безпеки.

Водночас дії внутрішніх порушників, такі як недбалість співробітників, крадіжки інформаційних ресурсів та ІТ-устаткування, фінансові й інші види шахрайства з використанням інформаційних систем і ресурсів тощо, набагато рідше стають предметом уваги при розв'язанні проблем інформаційної безпеки у випадку, якщо вони розглядаються у відриві від загальних завдань забезпечення економічної безпеки.

Статистика у сфері інформаційної безпеки свідчить, що близько 80% зловмисників належить до інсайдерів. У компаніях телекомунікаційної галузі на їх дії припадає близько 90% фінансових утрат.

Людський фактор завжди був і є одним із найважливіших ризиків будь-якого бізнесу, оскільки більшість інцидентів відбуваються саме з вини співробітників. Навмисний вплив часто важко відрізнити від ненавмисного, однак це не завжди потрібно, оскільки наслідки для підприємства при будь-якому із цих варіантів можуть бути катастрофічними. Те, що більшість керівників не знають джерел внутрішніх загроз, говорить про те, що бізнесом приділяється недостатньо уваги інформаційній безпеці, що, утім, є одним із найважливіших факторів існування підприємства.

Аналіз, проведений на підприємствах середнього бізнесу, показав, що випадкові кібер-атаки виникають частіше і потенційно можуть нашкодити більше, ніж навмисні атаки інсайдерів. У результаті дослідження з'ясовано, що більшість підприємств приділяють набагато більше уваги захисту від навмисних внутрішніх атак, ніж від більш частих і потенційно більш руйнівних випадкових внутрішніх інцидентів.

Поза увагою залишаються питання потенційних внутрішніх ризиків, що виходять від співробітників, які мають доступ до критично важливих систем і секретної інформації. Хоча керівники усвідомлюють існування таких ризиків, турбота про зовнішню інформаційну безпеку часто переважає інші питання. Але значною є кількість порушень та випадків несанкціонованого доступу і використання інформації самими співробітниками, що ставить під загрозу основу бізнесу багатьох підприємств.

Із 500 керівників підприємств у сфері ІТ, що брали участь у дослідженні, більшість відзначили, що вони не знають джерел і причин виникнення внутрішніх загроз. При цьому підприємства намагаються оцінити потенційний фінансовий збиток

від цих загроз та їх вплив на операційну діяльність. Половина опитаних упевнені, що більшість внутрішніх загроз створюється ненавмисно, 20% вважають загрози навмисними, 25%, – що навмисних і ненавмисних загроз приблизно нарівно, 5% утруднилися з відповіддю. Однак у пункті, де пропонувалося перелічити найбільші загрози за їх важливістю, майже 85% респондентів не могли точно сказати, чи були навмисними або випадковими внутрішні інциденти, спровоковані підрядчиками або тимчасовими співробітниками.

Дослідження також показало, що приблизно раз на місяць на підприємствах трапляється один інцидент, який можна віднести до одного з 10 можливих типів загроз. Більше за все відбувається випадків ненавмисної втрати даних через недбалість співробітників таких інцидентів відбувається 15-20 на рік. Внутрішні зловмисні атаки і шпигунство – 10 випадків на рік, зловживання доступом до інформації – 20 випадків на рік. Якщо говорити про сферу діяльності, то на досліджуваних підприємствах відбувається до 20-30 інцидентів щорічно. Результати дослідження свідчать, що універсального рішення для усунення внутрішніх ризиків не існує. Кожне підприємство має виробити власний комплексний підхід з урахуванням особливостей структури і специфіки діяльності.

Хоча навмисних атак зловмисників стає все більше, практика показує, що випадкові помилки, неуважність до правил безпеки впливають на діяльність підприємства набагато більше, ніж атаки шахраїв.

Фахівці у сфері інформаційної безпеки дотримуються двох думок. Перша полягає у такому: інформаційною безпекою на підприємстві можна взагалі не займатися, не витрачаючи коштів. У цьому випадку не виключений такий варіант, що прийнятий ризик себе цілком виправдає. Другий погляд: необхідно витратити на створення системи захисту інформації чимало грошей (навчання персоналу, програмне забезпечення тощо) і тим самим забезпечити належний рівень безпеки. Але при цьому також залишиться деяка вразливість, що рано або пізно призведе до відпливу або розкрадання конфіденційної інформації.

Необхідно застосувати на практиці інструментарій визначення рівня інформаційної безпеки. Керівництво підприємства залучається до оцінки вартості інформаційних ресурсів, визначення оцінки потенційного збитку від порушень інформаційної безпеки. Від результатів цих оцінок буде багато в чому залежати подальша діяльність керівників у сфері інформаційної безпеки. Якщо інформація нічого не коштує, істотних загроз для інформаційних активів немає, а потенційний збиток мінімальний, то проблемою забезпечення інформаційної безпеки можна не займатися. Якщо ж інформація має значну вартість, загрози і потенційний збиток ясні, тоді постає питання про внесення в бюджет витрат на підсистему інформаційної безпеки. У цьому випадку слід заручитися підтримкою керівництва підприємства в усвідомленні проблем інформаційної безпеки й побудові системи захисту інформації.

Надійно гарантувати бізнес від перерахованих негативних явищ можна тільки на основі формування ефективної системи забезпечення інформаційної безпеки.

Однак тут існують певні проблеми, що належать, швидше за все, до організаційно-фінансових:

- відсутність розуміння в керівництва необхідності створення такої системи;
- відсутність достатньої кількості фінансових коштів;
- створення системи інформаційної безпеки доручають фахівцям, що не мають ані відповідної освіти, ані достатнього досвіду.

У сучасному поданні рольових функцій служби інформаційної безпеки можна виділити чотири напрями:

- розробка методології та методик аналізу загроз, оцінки рівня інформаційної безпеки підприємства і системи її забезпечення;
 - організація і здійснення конкретних видів діяльності із захисту інформації;
 - експлуатація технічних засобів захисту інформації;
 - аудит і контроль функціонування системи інформаційної безпеки підприємства.
- У рамках першого напрямку мають розв'язуватися такі основні завдання:
- аналіз і узагальнення потенційних загроз і таких, що реалізувалися, причин порушень вимог інформаційної безпеки;
 - аналіз ступеня забезпечення безперервності бізнес-процесів, що використовують ІТ, з точки зору інформаційної безпеки;
 - пошук нових загроз і вразливостей, пов'язаних з інформаційною взаємодією;
 - побудова методик оцінки інформаційних ризиків;
 - інформаційне обстеження підприємства та інформаційних ресурсів;
 - розробка методів захисту інформації та ІТ і методик їх упровадження в діяльність підприємства;
 - розробка і модифікація концепції та політики забезпечення інформаційної безпеки;
 - створення локальної нормативної бази із цих питань з урахуванням комплексного підходу до економічної безпеки;
 - розробка методик оцінки рівня інформаційної безпеки і визначення достатності захисту інформації та ІТ з урахуванням потреб бізнесу, а також існуючої і перспективної нормативної бази;
 - аналіз виконання вимог інформаційної безпеки всіх використовуваних процедур;
 - створення, обробки, пересилання, збереження, знищення інформації, у тому числі:
 - процедур інформаційної взаємодії підрозділів підприємства між собою і із зовнішніми організаціями;
 - порядків доступу співробітників підприємства і суміжних організацій, а також клієнтів до інформаційних ресурсів і зовнішніх комп'ютерних мереж;
 - проектів розвитку ІТ, включаючи системи зв'язку і телекомунікацій;
 - проектів договорів із зовнішніми організаціями, з якими здійснюється обмін інформацією;
 - проектів інших нормативних документів, що передбачають інформаційну взаємодію;
 - підготовка аналітичних записок, що містять висновки із проведеного аналізу і пропозиції щодо реалізації захисту інформації.
- Другий напрям передбачає такі основні завдання:
- планування на основі координації діяльності всіх підрозділів робіт із забезпечення інформаційної безпеки підприємства;
 - організація й участь у впровадженні методів забезпечення інформаційної безпеки в діяльність підприємства. Робота з персоналом, партнерами і клієнтами;
 - узгодження заявок на доступ і порядку доступу співробітників і зовнішніх організацій до інформаційних ресурсів підприємства;
 - процедур інформаційної взаємодії підрозділів із зовнішніми організаціями;
 - договорів, з якими здійснюється інформаційна взаємодія;
 - проектів наказів, розпоряджень, інших нормативно-розпорядничих документів;
 - розв'язання поточних практичних питань з інформаційної безпеки, що

виникають у підрозділах.

У рамках третього напрямку мають розв'язуватися такі основні завдання:

- підтримка ключових структур, використовуваних у зовнішніх і вбудованих засобах криптографічного захисту інформації;

- підтримка роботи інших засобів інформаційної безпеки.

Четвертий напрям передбачає розв'язання таких основних завдань:

- перевірка виконання вимог інформаційної безпеки працівниками підприємства й іншими особами, що мають доступ до інформаційних ресурсів;

- моніторинг дій користувачів ІТ (несанкціонованої модифікації інформації, використання різних поштових та інших сервісів мережі Інтернет для відправлення конфіденційної інформації за межі підприємства тощо);

- контроль своєчасної зміни прав користувачів в інформаційних системах; блокування облікових записів звільнених (переведених на іншу роботу) користувачів;

- контроль дотримання налаштувань безпеки, включаючи парольну політику, інші вбудовані системи інформаційної безпеки, зовнішні засоби захисту інформації;

- моніторинг роботи систем виявлення (запобігання) мережних атак, систем оцінки якості побудови мережі й інших автоматизованих систем комп'ютерної безпеки;

- участь у розборі виявлених порушень інформаційної безпеки і вимог нормативних документів із цих питань.

- підготовка пропозицій щодо попередження порушень;

- проведення внутрішнього аудиту питань інформаційної безпеки;

- підготовка пропозицій щодо використання зовнішнього аудиту;

- проведення моніторингу можливого впливу конфіденційної інформації технічними каналами.

Таким чином, у сучасних умовах інформаційна безпека є невід'ємною складовою системи економічної безпеки господарюючого суб'єкта. У свою чергу, надійне забезпечення інформаційної безпеки є неодмінною умовою переходу на модель стійкого розвитку не тільки окремого підприємства, але й національної економіки в цілому.

Список літератури

1. Про концепцію національної програми інформатизації: Закон України від 4 лютого 1998 року № 75/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 27-28. – Ст. 182.
2. Про національну програму інформатизації: Закон України від 4 лютого 1998 року № 74/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 27-28. – Ст. 181.
3. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
4. Баранов А. Інформаційний суверенітет або інформаційна безпека? / А. Баранов // Національна безпека та оборона. – 2001. – № 1. – С. 70-76.
5. Иванов О.В. Информационная составляющая современных войн / О.В. Иванов // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 18: Социология и политология. – 2004. – № 4. – С. 64-70.
6. Кормич Б.А. Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України: автореф. дис. . д-ра юрид. наук /Б.А. Кормич. – Харків, 2004. – 44 с.
7. Роговец В. Информационные войны в современном мире: причины, механизмы, последствия / В. Роговец // Персонал. – 2000. – № 5. – С. 34-40.

Одержано 19.01.17

УДК 336.763

Г.М. Сухомлин, магістр гр. АДМ-15-М*

Кіровоградський національний технічний університет

Актуальність та особливості впровадження системи управління якістю у сфері охорони здоров'я

У статті обґрунтовано необхідність використання системи якості з метою забезпечення високої якості у сфері охорони здоров'я. Визначено основні особливості та етапи ефективного впровадження та стандартизації сучасної системи якості.

якість послуг, система якості, стандартизація, охорона здоров'я, лікувально-профілактичний заклад, міжнародний стандарт якості

У сучасній медичній практиці, попри істотне підвищення рівня знань щодо надання якісних медичних послуг, і досі трапляються випадки несприятливих наслідків після проведення певних медичних маніпуляцій. Опубліковані раніше в низці європейських спеціалізованих видань огляди несприятливих клінічних ситуацій свідчать про беззаперечні докази завдання шкоди пацієнтам. Сильна стурбованість цією проблемою на світовому рівні 10 обумовила прагнення розвинути культуру безпеки в громадській охороні здоров'я. У 2002 році на 55-й сесії Всесвітньої Асамблеї охорони здоров'я було прийнято резолюцію, яка зобов'язує країни-учасниці приділяти особливу увагу питанням безпеки пацієнтів і зміцнювати системи безпеки та моніторингу медичної допомоги. За минуле десятиріччя у національних системах охорони здоров'я виникло безліч ініціатив, пов'язаних із проблемами безпеки пацієнтів. Недотримання безпеки не тільки завдає шкоди суспільству, а й негативно впливає на систему охорони здоров'я.

Ось чому, у сучасних світових і вітчизняних умовах активно розвивається стандартизація як ключовий інструмент управління якістю. У медичній галузі стандартизовані: умови надання медичної допомоги, безпека медичних втручань — шляхом проведення акредитації закладів охорони здоров'я; підготовка медичних кадрів — через запровадження сертифікації спеціалістів і ліцензування медичної практики; медичні технології — шляхом створення галузевої бази стандартів медичної допомоги. Втім, стандартизація організаційних технологій у медичній галузі лише започатковується.

Незважаючи на значний інтерес до проблеми розробки та удосконалення існуючих медико-організаційних форм якості медичної допомоги, комплексних досліджень на цю тему вочевидь недостатньо. Існуючі публікації здебільшого зорієнтовані на окремі дослідження щодо розробки протоколів та стандартів якості надання амбулаторно-поліклінічної або стаціонарної допомоги [3;4;6;7]. Проте у зазначених роботах недостатньо порушені питання щодо впровадження систем управління якістю (СУЯ) в у сфері охорони здоров'я, зокрема у лікувально-профілактичних закладах (ЛПЗ), на основі міжнародних стандартів ISO серії 9000 та чітко не визначено основних особливостей впровадження СМЯ в ЛПУ на відміну від інших типів організацій та підприємств.

* Науковий керівник: докт. екон. наук, проф. О.М. Левченко

Ось чому метою даної статті є – обґрунтування та визначення особливостей впровадження систем управління якістю в у сфері охорони здоров'я, зокрема у лікувально-профілактичних закладах, на основі міжнародних стандартів ISO серії 9000.

Необхідність розвитку стандартизації вітчизняних організаційних технологій започаткована наказами Міністерства охорони здоров'я України від 01.08.2011 р. № 454 «Про затвердження Концепції управління якістю медичної допомоги у галузі охорони здоров'я в Україні на період до 2020 року» та від 19.09.2011 р. № 597 «Про затвердження Галузевої програми стандартизації медичної допомоги на період до 2020 року». У Концепції управління якістю медичної допомоги, зокрема, стверджується, що заснований на принципах контролю адміністративно-командний підхід до забезпечення якості у системі охорони здоров'я, що діяв до останнього часу, не відповідає організаційно-правовим та економічним умовам функціонування галузі і потребує заміни підходом, що базується на принципі управління процесом.

Міжнародні стандарти є джерелом найважливішої інформації, оскільки в них зібрано норми і правила, засновані на досягненнях у різних галузях техніки, новітніх технологіях, практичному досвіді. Стандарти визнаються методом консенсусу, оскільки в роботі над ними у Всесвітній федерації національних організацій зі стандартизації ISO беруть участь фахівці з понад 160 країн, а загалом ISO підтримує зв'язки з майже 400 міжнародними організаціями, які працюють над питаннями стандартизації.

Наша країна — член ISO з 1993 р., член Ради ISO — з 2004 р. Україна гармонізує національні державні стандарти України (ДСТУ) з вимогами цієї організації (Держспоживстандарт України 2005; 2009). Впродовж 2006–2010 рр. рівень гармонізації становив 80,2% загальної кількості прийнятих національних стандартів.

Стандарти ISO серії 9000 — організаційні стандарти на систему якості; це документи, які встановлюють вимоги до системи якості, її організаційної структури та функціонального наповнення. Зазначені стандарти не стосуються клінічної допомоги, але необхідні для того щоб створити єдині для організацій вимоги щодо здійснення всіх процесів, спрямованих на виготовлення продукції чи надання послуг.

Для медичної галузі на основі стандартів ISO створено документ міжнародної робочої угоди IWA (International Workshop Agreement) 1:2005, з яким гармонізовано національний стандарт ДСТУ IWA 1:2007 «Системи управління якістю. Настанови щодо поліпшення процесів в організаціях охорони здоров'я» (Держспоживстандарт України, 2008). Дійсний ДСТУ IWA 1:2007 відповідає чинному законодавству України, заснований на положеннях міжнародних стандартів 9001:2000 і 9004:2000 і містить додатковий матеріал, що стосується діяльності саме організацій охорони здоров'я. Призначення стандарту — допомогти організаціям охорони здоров'я розробити чи поліпшувати систему управління якістю, що забезпечить постійне поліпшення, упередження помилок або несприятливих результатів, зменшення відхилів і втрат організації, наприклад внаслідок нераціонального використання ресурсів.

Процеси системи управління якістю, згідно з міжнародними стандартами в адаптації до медичного закладу, можна розподілити на чотири групи: процеси, пов'язані з відповідальністю керівництва у сфері якості; з управлінням ресурсами для забезпечення лікувально-діагностичного процесу; процеси надання медичної допомоги (профілактичний, лікувальний, діагностичний, реабілітаційний, догляду за хворими та ін.); процеси моніторингу, вимірів, оцінки, аналізу та поліпшення кожного виду діяльності. Зауважимо, що зазначені групи процесів у певних межах відбуваються на кожному рівні управління: керівника закладу, його заступників, керівників структурних підрозділів, безпосередніх виконавців (рівень самоуправління)

Управління якістю слід починати, згідно з вимогами міжнародних і гармонізованих з ними вітчизняних стандартів, із планування показників якості; бажано, щоб вони були переважно кількісними. Враховуючи п'ять сучасних стратегій забезпечення якості системами охорони здоров'я, визначених ВООЗ (тобто спрямування відповідних заходів на медичних працівників, на організації медико-санітарної допомоги, на медичні препарати і технології, на пацієнтів, на організації, що фінансують медичні заклади), на наш погляд, саме відповідно до стратегічних напрямків діяльності медичного закладу слід формувати планові показники якості. Важливою вимогою до показників є їх декомпозиція на усі рівні управління.

Досягнення запланованих показників вимагає від керівника закладу охорони здоров'я в оперативному режимі:

- поточного забезпечення лікувально-діагностичного процесу ресурсами (закупівля);
- створення і підтримки відповідних умов зберігання, належного використання і безпеки закуплених товарів;
- мотивації персоналу щодо дотримання встановлених регламентів процесу;
- підтримки умов для навчання персоналу на робочих місцях;
- координації діяльності структурних підрозділів і зовнішніх партнерів, які беруть участь у певному процесі.

В оперативному режимі необхідно також застосовувати методи моніторингу, вимірювань і оцінки усіх процесів як «зворотного зв'язку» в системі управління якістю, виявлення невідповідностей (дефектів) у системі.

Збір даних про перебіг і результати процесів можна проводити шляхом постійного та періодичного планового моніторингу. До моніторингу необхідно залучати як безпосередніх виконавців (лікарів, медичних сестер), так і завідувачів відділень, заступників керівника закладу.

Періодичний моніторинг можна здійснювати, застосовуючи внутрішні аудити та самооцінку діяльності медичного закладу за встановленими критеріями, відповідними запланованим показникам. Джерелами отримання інформації слід вважати первинну медичну документацію. Отримані результати підлягають оцінці методом порівняльного аналізу зі встановленням причин виявлених невідповідностей.

Звіти з якості керівників структурних підрозділів за даними оперативного моніторингу, дані аудитів, самооцінки, а також результати аналізу зовнішнього оточення та внутрішнього стану закладу охорони здоров'я можуть слугувати вхідними даними для аналізу системи управління якістю керівником закладу охорони здоров'я з метою запровадження коригувальних заходів у разі відхилень у системі якості, проведення запобіжних заходів або встановлення нових цілей для постійного поліпшення з використанням стратегій «кайрію» (проривних змін) або «кайдзен» (поступових незначних, але постійних поліпшень у системі) з широким залученням усього персоналу.

Будь-яка система управління потребує формалізації, а саме — документального опису та запровадження документообігу як засобу встановлення інформаційних зв'язків у системі. Ієрархія документів системи управління якістю згідно з положеннями міжнародних стандартів має трирівневу структуру, і повинна складатись із «Настанови з якості» — провідного документу, який описує систему управління якістю в закладі; задокументованих методик із моделями процесів; документів, які підтверджують виконання робіт — первинної медичної документації, протоколів аудитів, самооцінки.

Зазначену документацію можна поєднати з існуючою, яка відповідає стандартам державної акредитації: «Настанову з якості» — зі Статутом закладу, задокументовану методика з описом відповідного процесу на рівні відділення — з «Положенням про структурний підрозділ», опис процесу на персональному рівні — з Посадовою інструкцією медичного працівника.

Внутрішні переваги від провадження системи управління якістю: – вдосконалення існуючої системи якості; – побудова «прозорих» процесів надання лікарської допомоги; – підвищення якості медичних послуг; – оптимізація та зменшення витрат, необхідних для надання якісних медичних послуг; – підвищення відповідальності, дисциплінованості та лояльності персоналу за рахунок чіткого розподілу відповідальності за виконання процесів, в тому числі управлінських та забезпечуючих; – систематизація документообігу; – тощо.

Зовнішні переваги від провадження системи управління якістю: – підвищення конкурентоздатності ЛПЗ за рахунок співпраці із більшою кількістю страхових компаній, критерієм для яких в останній час є наявність сертифікованої системи управління якістю згідно з вимогами ДСТУ ISO 9001:2009; – підвищення інвестиційної привабливості ЛПЗ, яка надає платні медичні послуги; – можливість приймати участь у спільних проектах з іноземними партнерами; – надання медичної допомоги іноземним громадянам; – підвищення іміджу ЛПЗ; – отримання вищої категорії акредитації, тощо. Набутий досвід впровадження СУЯ засвідчує, що до істотних питань щодо створення та впровадження відносяться: – вибір правильної стратегії впровадження вимог стандарту ДСТУ ISO 9001:2009; – організація робіт по створенню СУЯ; – реалізація принципів СУЯ; – документування процесів СУЯ; – організація проведення внутрішніх аудитів; – тривалість розробки СУЯ.

Для методичної та мінімальної ймовірності помилкових рішень при створенні СУЯ персонал повинен розуміти вимоги стандарту ISO 9001, що досягається навчанням на спеціалізованих курсах. Також практикується залучення кваліфікованих зовнішніх консультантів, практично працюючих у цій сфері та з підтвердженою компетентністю. Вони є неупередженими, незалежними, мають вищу кваліфікацію у галузі менеджменту якості, орієнтовані на успішний досвід інших організацій.

Всистемі управління якістю постійне поліпшування якості послуг та зниження витрат на забезпечення якості здійснюється за допомогою використання циклу PDCA (цикл Демінга), який складається з таких дій: Плануй (plan) — Виконуй (do) — Перевірйай (check) — Дій (act). Для забезпечення безперервного поліпшування діяльності закладу застосовують засновані на циклі Демінга підходи.

Для ефективного функціонування системи управління якістю необхідно дотримуватися восьми основних принципів: • орієнтація на замовника; • лідерство; • залучення працівників; • процесний підхід; • системний підхід до управління; • постійне поліпшування; • прийняття рішень на підставі фактів; • взаємовигідні стосунки з постачальниками. Застосування ДСТУ ISO 9001:2009 дає змогу підвищити задоволеність споживачів медичними послугами та ефективність роботи підприємства в цілому.

Споживачами, які користуються послугами закладів охорони здоров'я, виступають насамперед пацієнти, а також суспільство, держава та працівники цих закладів. Розробляючи та підтримуючи систему управління якістю, організація має постійно визначати вимоги кожної категорії своїх споживачів та встановлювати і впроваджувати шляхи їх задоволення у як найліпший спосіб. Як свідчить досвід авторів у процесах сертифікації, саме розробка процедур оцінювання задоволеності споживачів та ефективності функціонування системи управління якістю є одним із непростих

завдань для закладу охорони здоров'я на етапі побудови системи якості. Це, звичайно, обумовлено і особливостями та специфікою самих медичних послуг, а також об'єктивною складністю для пацієнта, як основного замовника, адекватно оцінити якість наданих йому послуг.

Система управління якістю являє собою систему менеджменту ЛПЗ, що містить: взаємопов'язані та взаємодіючі процеси і процедури, організаційні та технічні заходи, цілі, плани, компетентний персонал, ресурси, документацію, тобто все, що необхідно для здійснення діяльності. В кожній установі вже існує система якості. Завданням ЛПЗ при розробці СУЯ є приведення діючої системи якості у відповідність вимогам ДСТУ ISO 9001:2009, для чого необхідно, щонайменше: – провести попередній аналіз існуючої системи якості для визначення ступеня її відповідності вимогам ДСТУ ISO 9001:2009, систематизувати наявні документи, в т.ч. інструкції, протоколи, журнали, тощо; – визначити структуру документації СУЯ згідно з вимогами ДСТУ ISO 9001:2009 та документи, які необхідно розробити з адаптацією вже наявних документів; – розробити детальний план робіт з розробки та впровадження СУЯ; – провести навчання персоналу (керівників підрозділів) вимогам ДСТУ ISO 9001:2009 на курсах у спеціалізованих організаціях; – провести внутрішні навчання всього персоналу ЛПЗ вимогам ДСТУ ISO 9001:2009; – провести зовнішнє навчання внутрішніх аудиторів на спеціалізованих курсах (не менше 2-х чоловік, тому що аудитор не має права перевіряти свою роботу, але ж роботу аудитора також треба перевіряти).

На початковому етапі керівник ЛПЗ повинен прийняти рішення щодо початку впровадження СУЯ, повідомити про це персонал, а також створити умови для здійснення всіх етапів впровадження СУЯ. Як правило, для розробки та впровадження СУЯ керівником ЛПЗ видається наказ, у якому визначаються терміни розробки та впровадження, призначається представник керівництва з якості та відповідальні особи, які залучаються до розробки документації СУЯ. Для успішного впровадження СУЯ персонал повинен вивчити теорію управління якістю згідно з ДСТУ ISO 9001:2009. Впровадження СУЯ - це тривалий проект (терміном від одного року), тому для її впровадження доцільно розробити програму, яка міститиме: - опис етапів впровадження; - список відповідальних за кожний етап; - бюджет та інші ресурси на впровадження СУЯ; - процедуру оцінки впровадження СУЯ, що містить критерії, за якими можна визначити ступінь досягнення поставлених цілей. До безпосередньої розробки та впровадження СУЯ приступають після складання та затвердження програми.

Для успішного виконання робіт по розробці СУЯ необхідно створити організаційні, ресурсні, методичні а також соціально-психологічні умови в ЛПЗ. Помилки та прорахунки на організаційному етапі призводять до коригувань на наступних етапах. Розробку СУЯ доцільно розглядати як проект, тобто, унікальний процес, що складається із поєднаних координованих та контрольованих дій для досягнення поставлених цілей. Як всякий проект, створення СУЯ повинно відповідати конкретним термінам та ресурсам.

Ефективність СУЯ насамперед залежить від того, наскільки добре вона документована. Стандарт ДСТУ ISO 9001:2009 надає можливість обрання шляху, яким ЛПЗ здійснить документування своєї СУЯ, характер та масштаб документування. Стандарт ДСТУ ISO 9001:2009 вимагає не системи документів, а документованість СУЯ. Цей підхід дозволяє запобігти бюрократизації системи, що виливається в створення надмірної кількості документів, які в кінцевому результаті або просто не працюють, або заважають роботі. Розробка документації СУЯ – не самоціль, вона повинна підвищувати результативність та ефективність діяльності в системі.

Таким чином, стандартизація організаційних технологій на основі міжнародних стандартів ISO серії 9000 та їх вітчизняних аналогів дозволить виконати необхідні завдання і функції керівникові закладу охорони здоров'я у сфері управління якістю: планування якості; забезпечення виконання технологій ресурсами за умови їх раціонального використання; оперативного управління якістю шляхом регулярного і періодичного моніторингу лікувально-діагностичного і допоміжних процесів, вимірювання та оцінки отриманих даних, аналізу причин відхилень від запланованих показників; своєчасного здійснення коригувальних заходів у разі виявлення невідповідностей у процесах; дотримання циклу постійного поліпшення процесів навіть за умови досягнення запланованого рівня якості.

Список літератури

1. Инновации в управлении медицинскими организациями / А. А. Лебедев, М. В. Гончарова, О. Ю. Серебрянский, Н. А. Лебедев ; под ред. проф. Ю. П. Лисицына. – М. : Литтера, 2010. – С. 172.
2. Карташов В. Т. Качество медицинской помощи: ожидания и действительность / В. Т. Карташов // Здравоохранение. – 2008. – № 5. – С. 29–38.
3. Контроль качества оказания медицинской помощи в условиях медицинского страхования в ведущих странах мира / В. В. Гришин, А. А. Киселев, В. Л. Кардашев [и др.]. – М., 2005. – С. 62.
4. Лехан В. М. Стратегія розвитку системи охорони здоров'я: український вимір / В.М. Лехан, Г. О. Слабкий, М. В. Шевченко. – К., 2009. – 50 с.
5. Лисак В. П. Питання якості та ефективності стаціонарної медичної допомоги / В. П. Лисак, Г. Я. Пархоменко // Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 22 жовтня 2010 р. – К., 2010. – С. 95–96.
6. Методологические основы и механизмы обеспечения качества медицинской помощи / О. П. Щепин, В. И. Стародубов, А. Л. Линденбратен, Г. И. Галанова. – М. : Медицина, 2002. – 176 с.
7. Система контроля качества медицинской помощи / В. Г. Дьяченко, Н. А. Капитоненко, Н. А. Пудовкина, Л. К. Потылицына // Мед.страхование. – 2006. – № 1–2 (13–14). – С. 47–51.
8. Петренко В.А., Левченко О.М., Шубін Є.С. Управління якістю на підприємстві. Навчальний посібник – КДТУ, Кіровоград, 2002 – 262 стор.
9. Сміянов В. А. Оптимізація моделі системи медичної допомоги міському населенню в умовах перебудови галузі : дис. ... к.мед.н. : 14.02.03 / В. А. Сміянов ; Сумський держ. ун-т. – Суми, 2006. – 177 с.

Одержано 21.01.17

УДК 331.103

Т.В. Калита, ст. гр. АДМ-15М*

Кіровоградський національний технічний університет

Особливості управлінської праці

У статті розглянуто сутність менеджменту персоналу підприємств у сучасних умовах. Визначено відмінності між фізичною й розумовою працею та досліджено специфіку управлінської праці як різновиду розумової праці, від ефективності якої залежить якість управлінських рішень і результативність діяльності підприємств в цілому.

менеджмент персоналу, праця, фізична праця, розумова праця, управлінська праця, управлінське рішення

* Науковий керівник: канд. з держ. управл., доц. Зайченко В.В.

Поняття „менеджмент персоналу” (англ. Personnel Management), або кадрова політика, охоплює широкий діапазон діяльності: підбір, підготовка, оцінка і розстановка керівних кадрів, розробка системи заробітної плати (і мотивації в широкому розумінні), підвищення кваліфікації кадрів, здійснення соціально-побутових заходів (включаючи систему пенсійного забезпечення) та ін. Для успішного вирішення усіх цих задач насамперед потрібно чітко з’ясувати особливості управлінської праці як об’єкту менеджменту.

Управлінська праця (на англ. Management Lanour) – це особливий вид людської діяльності, в якій відображується реальна взаємодія об’єктивних та суб’єктивних факторів суспільної діяльності людей.

Балабанова Л. В. та Сардак О. В. пропонують розуміти управлінську працю як вид суспільної праці, основним завданням якого є забезпечення цілеспрямованої, скоординованої діяльності як окремих учасників спільного трудового процесу, так і трудових колективів в цілому [1, с. 4].

Роль суб’єктивного в управлінні підприємством виявляється при аналізі зв’язку результативних показників їх господарювання із забезпеченістю управлінськими кадрами, їх стабільністю і кваліфікацією тощо.

Підкреслюючи важливість суб’єктивного фактора, не можна разом з тим фетишизувати, недооцінювати об’єктивні процеси, що відбуваються в суспільстві і в окремих трудових колективах. Для високоефективної організації процесу менеджменту потрібен аналіз об’єктивних факторів, які існують незалежно від свідомості, волі і бажання людей, а також певне врахування свідомих, творчих засад у діяльності, глибоке пізнання суті і взаємозв’язку об’єктивного та суб’єктивного в управлінні.

Продуктом діяльності управлінської праці є рішення, і управлінських керівників правомірно віднести до найбільш активної частини трудового колективу, що бере участь у створенні матеріального продукту за рахунок впливу на матеріальні елементи виробництва і через інші колективи. Тому ефективність цієї праці може визначатися виробничими результатами. Проте слід врахувати, що, на відміну від фізичної цілі управлінської праці, засоби їх досягнення, а також результати є менш визначеними. Управлінська праця здійснюється в широкому діапазоні умов, не має прямих вимірників, і це ускладнює оцінку її ефективності. При оцінці її якості не можна залишати поза увагою ту обставину, що результати цієї праці у великій мірі опосередковуються її колективною діяльністю.

Ефективність управлінської діяльності залежить від кількісного та якісного складу апарату управління. Аналіз якісного складу кадрів передбачає вивчення працівників за статтю, віком, освітою, кваліфікації, тривалістю стажу роботи та іншим соціально-демографічними ознаками [2].

Сфера впливу та виробництва управлінської праці значно ширша, ніж праця робітників, безпосередньо зайнятих у сфері виробництва. Тому не випадково недоліки і упущення діяльності менеджерів більше позначаються на результатах виробництва, ніж недоліки в роботі безпосередніх виконавців (машиністів, операторів та ін.). при недоліках у роботі апарату управління знижується індивідуальна продуктивність праці не тільки робітників, а й усього колективу.

Істотна особливість управлінської праці полягає в тому, що вона пов’язана з перетворенням інформації як специфічного предмета, праці, тоді як діяльність працівників виробничих спеціальностей спрямована на численні предмети праці (сировина, пальне, запасні частини) і пов’язана з перетворенням предметів праці у продукти споживання. Управлінська праця характеризується іншими специфічними особливостями, зокрема складністю порівняння її затрат з результатами, визначенням

розміру корисного ефекту, а також переваженням у більшості трудових процесів елементів розумової діяльності; перенесенням центру ваги на психічні процеси сприйняття, запам'ятовування і мислення.

Праця в сфері менеджменту потребує спеціалістів більш високої кваліфікації і характеризується більшою складністю. Ступінь складності управлінської праці залежить від характеру виконуваних функцій та ієрархічного рівня менеджменту, чисельності підлеглих, їх кваліфікації, рівня розвитку і складності виробництва, напруженості планових завдань, ресурсної забезпеченості тощо. Потрібно раціонально розподіляти управлінські роботи за складністю відповідно до кваліфікації виконавців, щоб одна людина не займалася справою, яку може виконати інший, менш кваліфікований працівник, що займає менш оплачувану посаду.

Управлінська праця як різновид розумової праці характеризується слабкою фізичною енергоємністю і водночас високим рівнем використання енергії блоків пам'яті людини і психічною напруженістю. Тому слід більше уваги приділяти умовам, за яких відбувається процес управлінської праці, механізувати і автоматизувати її процеси.

Зміст управлінської праці залежить від його об'єкта і визначається структурою виробничих процесів, прийомами праці, її технічним оснащенням, а також взаєминами, що виникають у процесі виконання управлінських функцій [3, с. 306].

На відміну від фізичної, розумова праця часто триває і в неробочий час, причому іноді поза волею людини відбувається пошук альтернатив розв'язання складних проблем і використовуються інші операції. Матеріали спостережень показують, що протягом 1-2 годин службові обов'язки продовжують виконувати вдома 40-45% керівників підприємств і 30-35% спеціалістів.

Особливістю праці менеджерів є її специфічно виражений творчий характер, пов'язаний з постійним пошуком і розв'язанням завдань, на які не завжди можна знайти відповіді, керуючись тільки досвідом.

До особливостей управлінської праці треба віднести опосередкування і дистанційність менеджменту об'єктами і процесами, необхідність одночасного керівництва відношеннями людей до засобів виробництва.

Праця в сфері менеджменту не піддається механізації і автоматизації у такій мірі, як праця безпосередньо зайнятих продуктивною працею. Це одна з серйозних причин випереджаючого збільшення чисельності управлінських працівників, на яких припадає дедалі зростаюча частина праці у виробництві.

Отже, управління персоналом ефективно настільки наскільки успішно співробітники організації використовують свій потенціал для реалізації вартих перед нею цілей; тобто наскільки ці цілі є досягнутими. Затвердження цього положення як непорушний постулат є найбільш важливою умовою створення ефективної системи управління персоналом.

Список літератури

1. Балабанова Л. В. Організація праці менеджера: [навч. посіб.] / Л. В. Балабанова, О. В. Сардак. – К.: ВД «Професіонал», 2004. – 304 с.
2. Мельничук О. І. Управлінська праця та удосконалення її організації в аграрних підприємствах / О. І. Мельничук // Економіка харчової промисловості. – 2016. – Т. 8, № 2. – С. 46–51.
3. Скібіцька Л. І. Менеджмент: [навч. посіб.] / Л. І. Скібіцька, О. М. Скібіцький. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 416 с.

Одержано 21.01.17

УДК 657.36

Н.І. Безкоровайна, ст. гр. ОА-15МЗ

Кіровоградський національний технічний університет

Вплив процесів реформування Укрзалізниці на організацію обліку, формування і подання фінансової звітності

Досліджено процеси реформування статусу та організаційної структури Укрзалізниці з державного об'єднання до публічного акціонерного товариства. Систематизовані вимоги щодо ведення обліку та подання фінансової звітності ПАТ «Укрзалізниця» та філіями й іншими структурними підрозділами.

Укрзалізниця, організація обліку, фінансова звітність, консолідована фінансова звітність

В умовах ринкової економіки роль обліку полягає у формуванні максимально достовірної інформації про фінансовий стан і фінансові результати діяльності організації, а звітність виступає засобом комунікації в межах національних та міжнародних ринків. Окрім того, розвиток економічної інтеграції вимагає єдиних підходів у розумінні економічних показників, які формуються в системі обліку та відображаються у фінансовій звітності.

Серед джерел інформації, які використовуються для аналітичного обґрунтування управлінських рішень, саме фінансова звітність має пріоритет, завдяки своїй формалізованості щодо обов'язковості ведення, змісту та форми представлення. При цьому слід враховувати те, що свідоме використання показників фінансової звітності є можливим лише у випадку належного розуміння принципів її складання та подання, а також економічної сутності інформації, яку можна отримати з різних компонентів.

Аналізу проблем фінансової звітності, її ролі в управлінні та розвитку підприємства присвячено чимало праць українських і зарубіжних науковців: І.Д. Ватулі, Ю.А. Вериги, С.Ф. Голова, В.М. Костюченко, С.М. Кузнецової, Т.М. Кучеренко, Г.М. Давидова та Н.С. Шалімової [3] та інших. Але при організації обліку і звітності необхідно враховувати галузеві та організаційні особливості суб'єктів господарювання. Облік і фінансова звітність залізничного транспорту є тим об'єктом, при дослідженні якого слід враховувати певні правила, вимоги, норми діючого законодавства та специфіку і особливості фінансово-господарської діяльності таких підприємств. Специфіка і складність процесу перевезення, необхідність чіткої взаємодії структурних підрозділів Укрзалізниці та кожного елемента виробничого процесу суттєвим чином впливають на процеси складання фінансової звітності.

До 2015 року Державна адміністрація залізничного транспорту була державним об'єднанням (із 3-4-рівневою складністю) рознесених у просторі великих виробничих структур з різноплановою господарською діяльністю, створених у місцях їх виробничої необхідності з безупинним циклом роботи. При цьому шість залізниць були повноправними юридичними особами, які й утворювали за територіальним принципом Українську залізницю, разом із центральним управлінням, якому вони були безпосередньо підпорядковані.

Починаючи з 2012 року почалося реформування Укрзалізниці [1-2; 4-5]. Публічне акціонерне товариство «Українська залізниця» було зареєстроване 21 жовтня 2015 року і розпочало господарську діяльність 1 грудня 2015 року. ПАТ

«Укрзалізниця» було створене внаслідок реорганізації шляхом злиття підприємств та установ залізничного транспорту загального користування. Товариству були передані практично усі активи та зобов'язання підприємств, що входили до сфери управління та фактично контролювалися Державною адміністрацією залізничного транспорту України та у попередні періоди включалися до зведеної фінансової звітності ДАЗТ «Укрзалізниця». На базі майна підприємств, що реорганізуються, були утворені філії ПАТ «Укрзалізниця».

Товариство визнане природною монополією на території України в частині надання послуг з користування об'єктами інфраструктури, що забезпечують рух залізничного транспорту загального користування та керування диспетчерськими службами. Єдиним акціонером ПАТ «Укрзалізниця» є держава Україна в особі Кабінету Міністрів України. Управління корпоративними правами держави стосовно Товариства здійснює Кабінет Міністрів України. До Реорганізації органом управління Державної адміністрації залізничного транспорту України та інших підприємств Попередньої Групи було Міністерство інфраструктури відповідно до повноважень, наданих міністерству Кабінетом Міністрів України.

Така реорганізація спричинила суттєві зміни в організації бухгалтерського обліку і підготовки фінансової звітності підприємствами залізничного транспорту. Відповідно до статутних документів ПАТ «Укрзалізниця» веде бухгалтерський, податковий, статистичний, оперативний та управлінський облік результатів своєї господарської діяльності. На даний час бухгалтерський облік господарських операцій в Товаристві здійснюється згідно із Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій, розробленим ПАТ «Укрзалізниця» в 2015 році.

Механізм формування як консолідованої фінансової звітності публічного акціонерного товариства «Укрзалізниця», так і фінансової звітності структурних підрозділів залізниці має досить складний порядок. Визначальний вплив на організацію обліку та формування даних фінансової звітності на залізничному транспорті здійснює його статус природної монополії та складна організаційна структура. ПАТ «Укрзалізниця» на виконання Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»:

1) складає:

- загальну фінансову звітність, до якої включаються показники узагальненої фінансової звітності Філій;

- консолідовану фінансову звітність, до якої включається фінансова звітність господарських товариств, 100% акцій яких внесено до статутного капіталу Товариства;

2) здійснює трансформацію загальної та консолідованої фінансової звітності, складеної за національними положеннями (стандартами) фінансової звітності, у відповідність до Міжнародних стандартів фінансової звітності.

Саме проведена реорганізація дозволила перейти від підготовки зведеної до підготовки консолідованої фінансової звітності починаючи з 1 грудня 2015 року.

Філії Товариства (наприклад, регіональна філія «Одеська залізниця») та структурні підрозділи, що входять до їх складу (наприклад, виробничий підрозділ служби локомотивного господарства «Локомотивне депо Помічна»), також ведуть бухгалтерський облік та складають фінансову звітність. Відповідно до Статуту ПАТ «Укрзалізниця» керівники Філій та їх структурних підрозділів в межах своєї компетенції несуть відповідальність за організацію бухгалтерського обліку та забезпечення фіксування фактів здійснення всіх господарських операцій у первинних документах, збереження оброблених документів, реєстрів і звітності протягом

встановленого строку, але не менше трьох років, відповідно до законодавства та установчих документів.

Філії своїми наказами встановлюють порядок організації бухгалтерського обліку в Філії, в якому визначаються:

- перелік посадових осіб, які ведуть облік (чисельність, структура облікового апарату, його підпорядкованість і розміщення);
- перелік посадових осіб, які мають право підпису первинних документів на здійснення господарських операцій;
- відповідальні за дозвіл і здійснення господарських операцій, а також за їх відповідність чинному законодавству, Статуту ПАТ «Укрзалізниця», положенню про Філію;
- відповідальні за складання первинних документів, які фіксують факт здійснення господарських операцій, зокрема за правильність заповнення обов'язкових реквізитів, достовірність даних, своєчасність складання (в момент проведення кожної господарської операції або якщо це не можливо, безпосередньо після її завершення), та дотриманням термінів передачі в бухгалтерію;
- відповідальні за зберігання первинних документів і облікових реєстрів, що пройшли обробку, а також фінансової звітності, за передачу її до архіву та знищення по закінченню терміну зберігання;
- перелік посадових осіб, з якими укладається договір про повну матеріальну відповідальність за збереження всіх прийнятих ними цінностей;
- графік документообороту, який повинен забезпечити оптимальну кількість підрозділів і виконавців, через які проходить кожен первинний документ, визначати мінімальний термін його знаходження в підрозділі;
- як ведеться облік (за допомогою яких рахунків, субрахунків, документів, форм обліку, які реєстри обліку використовуються, яка техніка ведення обліку та технологія обробки облікової інформації);
- в які терміни та яким чином здійснюється збір, обробка, узагальнення та надання інформації;
- склад робочої інвентаризаційної комісії (Філії, структурного підрозділу) та положення про її повноваження; постійно діючої комісії по організації обліку необоротних активів;
- інші особливості організації роботи та ведення бухгалтерського обліку.

При цьому Філії складають узагальнену фінансову звітність по Філії, до якої включають показники фінансової звітності структурних підрозділів. Показники узагальненої фінансової звітності Філій Товариства включаються до загальної фінансової звітності ПАТ «Укрзалізниця». Фінансова звітність Філіями Товариства складається та подається у такому обсязі:

- річна: Баланс (Звіт про фінансовий стан), Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід), Звіт про рух грошових коштів (складається за непрямим методом із застосуванням відповідної форми звіту), Звіт про власний капітал, Примітки до річної фінансової звітності, додаток до приміток до річної фінансової звітності «Інформація за сегментами»;
- проміжна (квартальна): Баланс, Звіт про фінансові результати.

Для формування інформації про доходи, витрати, фінансові результати, активи і зобов'язання у додатку до приміток до річної фінансової звітності «Інформація за

сегментами» пріоритетним видом звітнього сегмента визнається господарський сегмент.

Філії, які забезпечують єдиний технологічний процес залізничних перевезень вантажів та пасажирів, складають звітність за наступними господарськими видами сегментів: «Послуги з перевезення вантажів», «Послуги з перевезення пасажирів», а також об'єднаний сегмент «Обслуговування користувачів транспортних послуг». Сегмент «Обслуговування користувачів транспортних послуг» включає в себе послуги вантажної та комерційної роботи, транспортно-експедиційних операцій, обслуговування пасажирів, господарства станцій і вагонів-ресторанів. Інші Філії складають звітність за господарським видом сегментів «Інші послуги».

У Фінансовій звітності, складені на основі МСФЗ, у цілях управління, група розділена на бізнес-підрозділи, виходячи з послуг, що надаються, і складається з таких п'яти звітних операційних сегментів:

- Сегмент «Вантажні перевезення» включає послуги з вантажних перевезень, що надаються Групою.
- Сегмент «Пасажирські перевезення на довгі відстані» включає в себе всі послуги з міжрегіональних пасажирських перевезень, що надаються Групою.
- Сегмент «Приміські пасажирські перевезення» включає в себе послуги з перевезень пасажирів в межах одного регіону.
- Сегмент «Допоміжна діяльність» включає в себе послуги з ремонту та технічного обслуговування рухомого складу та інші послуги, що надаються підприємствами Групи.

«Всі інші сегменти» включають в себе діяльність підприємств Групи, які надають послуги, пов'язані з вантажними перевезеннями, приміськими пасажирськими перевезеннями, будівництвом, реконструкціями та модернізаціями залізничного полотна та транспортної інфраструктури, ремонтами та технічним обслуговуванням різних видів залізничного обладнання та інших компаній Групи. Перелічені операції не потребують окремого розкриття, оскільки є несуттєвими. У зв'язку з тим, що дані операції мають різні індивідуальні економічні характеристики, вони не можуть бути включені в перелічені вище операційні сегменти.

Проведене дослідження показало, що за останній рік відбулися суттєві зміни в правилах, принципах та методах організації обліку та підготовки фінансової звітності підприємств залізничного транспорту, які постійно вдосконалюються та реформуються відповідно до розвитку бухгалтерського обліку і звітності.

Список літератури

1. Закон України від 23.02.2012 №4442-VI «Про особливості утворення публічного акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування» із змінами, внесеними згідно із Законом №222-VIII від 02.03.2015 [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. План заходів Укрзалізниці на 2015-2016 роки з реалізації Державної цільової програми реформування залізничного транспорту на 2010-2019 роки затверджений наказом від 20.07.2015 №237-Ц/од [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Давидов Г.М. Звітність підприємств: навч. посіб. / Г.М. Давидов, Н.С. Шалімова. – 2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2011. – 623 с. + компакт-диск. – (Вища освіта XXI століття)
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.2009 №1390 «Про затвердження Державної цільової програми реформування залізничного транспорту на 2010-2019 роки» із змінами і доповненнями [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 25.06.2014 №200 «Про утворення публічного акціонерного товариства «Українська залізниця» зі змінами до неї, внесеними постановою КМУ від 4 червня 2015р. №371 [VI.2015р.] [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

Одержано 26.12. 16

УДК 657.633:656.2

О.С. Бодня, ст. гр. ОА-15МЗ

Кіровоградський національний технічний університет

Елементи облікової політики Укрзалізниці щодо об'єктів основних засобів

Досліджено мета та порядок розробки облікової політики ПАТ «Укрзалізняця». Систематизовані елементи Наказу про облікову політику ПАТ «Укрзалізняця» в частині основних засобів, які охоплюють вимоги Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку та вимоги Міжнародних стандартів фінансової звітності.

Укрзалізняця, основні засоби, облік основних засобів, облікова політика, Наказ про облікову політику

Залізничний транспорт як окрема галузь народногосподарського комплексу надає послуги виробничого характеру з переміщення продуктів праці з пунктів їх виробництва до пунктів споживання, продовжуючи виробничий процес у сфері обігу, а також задовольняє потреби людей у переміщенні, створюючи специфічний товар - послугу.

Свою господарську діяльність ПАТ «Укрзалізняця» розпочало 1 грудня 2015 року. Товариство є правонаступником усіх прав і обов'язків Державної адміністрації залізничного транспорту України, а також підвідомчих підприємств і закладів, що мали статус окремих юридичних осіб. Наразі компанія забезпечує 82 % вантажних і майже 50 % пасажирських перевезень, які здійснюються усіма видами транспорту. За обсягами вантажних перевезень українська залізниця займає четверте місце на Євразійському континенті, поступаючись лише залізницям Китаю, Росії та Індії. ПАТ «Українська залізниця» являється основним перевізником вантажів та пасажирів, що становить 83,4% від загального вантажопотоку та 42,9% пасажиропотоку в країні. Експлуатаційна довжина залізничних колій складає 21,0 тис.км, понад 47,7% ліній електрифіковані.

Господарський процес перевезень у транспортній промисловості, зокрема на залізниці, відрізняється від традиційного виробництва тим, що реалізується не продукт, який є процесом виробництва, а власне процес виробництва - переміщення вантажів або послуга з перевезення пасажирів. На залізницях не може бути створений запас готової продукції, немає відокремленої від процесу виробництва готової продукції, в балансі залізниці немає нереалізованої продукції і незавершеного виробництва з перевезень. Отже, корисний ефект транспорту можна споживати лише під час виробничого процесу, оскільки цей ефект не існує як відмінний від цього процесу товар, який можна окремо купити чи продати. Це зумовлює відсутність на залізницях сировини і основних матеріалів, які могли б стати матеріальною субстанцією готової продукції. Завдяки цьому в активах залізниць на частку оборотних засобів припадає лише 30-35% при досить значній питомій вазі необоротних активів і особливо - основних засобів. Досягнення стратегічних і тактичних цілей залізничного транспорту, його подальший розвиток та конкурентоспроможність на ринку транспортних послуг значною мірою залежить від матеріально-технічної бази, складовою якої є основні засоби. Основні засоби на залізничному транспорті різноманітні за структурою, призначенням, приналежністю певним підприємствам або структурним підрозділам.

Розвитку теорії і практики питань бухгалтерського обліку основних засобів присвячені роботи М.Т. Білухи, С.Ф. Голова, А.М. Герасимовича, В.І. Єфіменко, В.П. Завгороднього, В.Г. Лінника, В.В. Сопка, Н.В. Кужельного, Г.Г. Кірейцева, В.Г. Швеця, Л.С. Шатковської, В.Ф. Палія та багатьох інших. На врахування специфіки діяльності залізничного транспорту України та його розгалуженості за видами господарств і, відповідно, наявних основних засобів спрямовані останні дисертаційні дослідження, зокрема Демченка М.О. [1]. Але питання обліку основних засобів з урахуванням специфіки залізничного транспорту та, в першу чергу, формування облікової політики повинні досліджуватися постійно.

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [2] та НП(С)БО 1 [3], облікова політика трактується як «сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності». На базі нормативних документів та з урахуванням галузевих особливостей розроблена та затверджена єдина облікова політика в підприємствах основної діяльності (наказ ПАТ «Укрзалізниця» від №526 від 30.08.2016).

Облікова політика ПАТ «Укрзалізниця» розроблена з метою використання:

- структурними підрозділами ПАТ «Укрзалізниця», до функцій яких, відповідно до затверджених положень, входить ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності;
- регіональними філіями, філіями ПАТ «Укрзалізниця», що входять до складу ПАТ «Укрзалізниця».

Облікова політика розроблена на підставі:

- Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [2];
- Положення про порядок бухгалтерського обліку окремих активів та операцій підприємств державного, комунального секторів економіки і господарських організацій, які володіють та/або користуються об'єктами державної, комунальної власності», затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 26.12.2006 № 1213 [4];
- Національних Положень (стандартів) бухгалтерського обліку [3];
- Положень (стандартів) бухгалтерського обліку;
- інших нормативно-правових актів з ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності.

Облікова політика визначена як сукупність принципів, методів і процедур, що повинні забезпечити об'єктивне відображення фінансового стану і результатів господарської діяльності ПАТ «Укрзалізниця» та Філій Товариства, що входять до його складу. Облікова політика є елементом системи нормативного регулювання бухгалтерського обліку в ПАТ «Укрзалізниця». Закріплені в ній принципи та методи відповідно до принципу послідовності мають застосовуватися постійно (із року в рік). Метою Облікової політики є розкриття найважливіших положень, які використовуються Філіями Товариства при веденні бухгалтерського обліку, складанні та поданні фінансових звітів, інформація яких необхідна користувачам для прийняття відповідних рішень.

Облікова політика змінюється, тільки якщо змінюються статутні вимоги, вимоги органу, який затверджує НП(С)БО та П(С)БО або, якщо зміни забезпечать достовірне відображення подій або операцій у фінансовій звітності Товариства. Товариство вносить зміни в Облікову політику, які затверджуються та вводяться в дію розпорядчими документами Товариства.

Структура Наказу про облікову політику Укрзалізниці представлена на рис. 2.3.

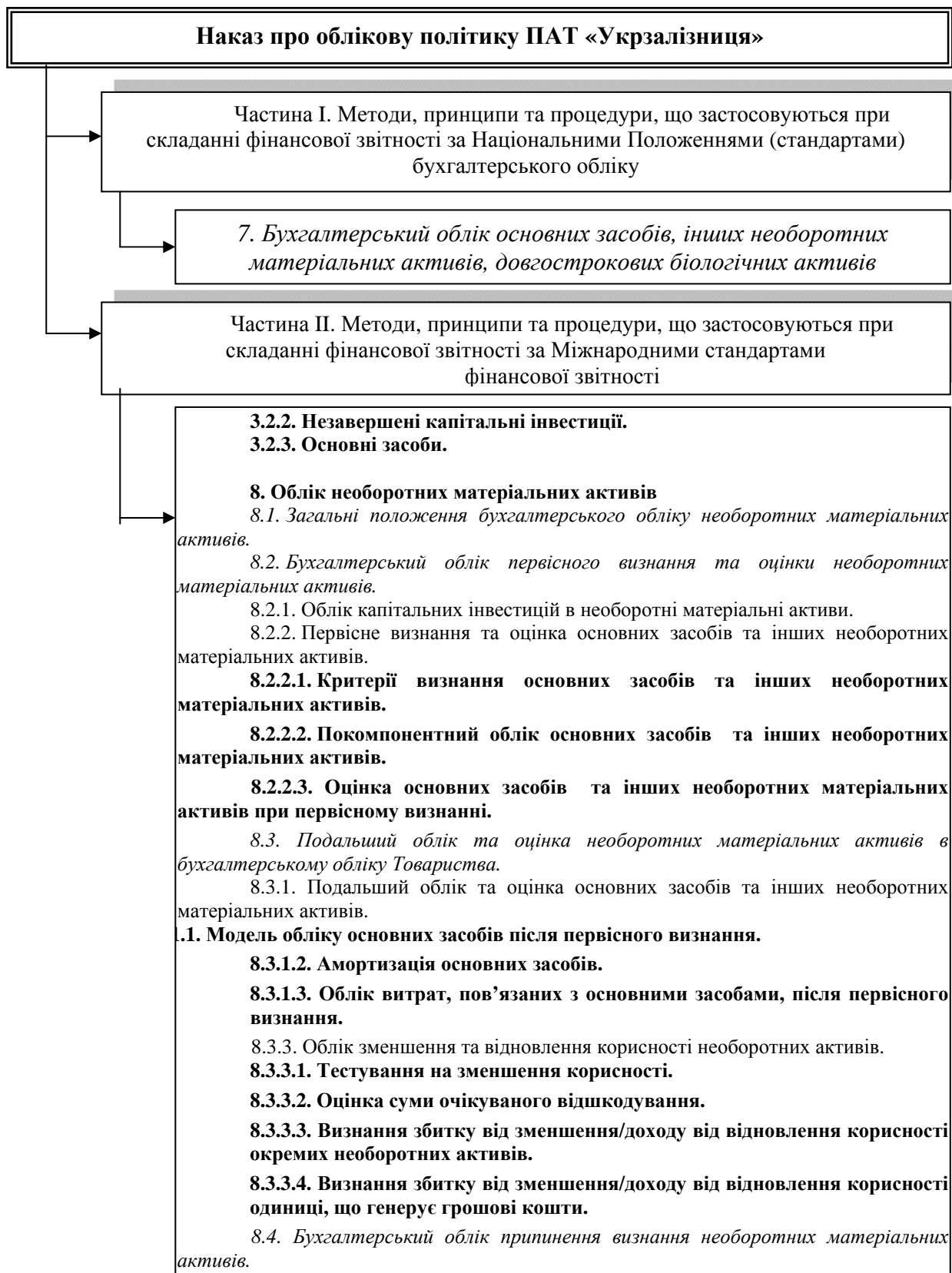

Рисунок 1 - Структура Наказу про облікову політику ПАТ «Укрзалізниці» в частині обліку основних засобів

В складі частини I розділ 7 «Бухгалтерський облік основних засобів, інших необоротних матеріальних активів, довгострокових біологічних активів» розглянуто такі питання: визначення основних засобів та одиниці основних засобів, склад малоцінних необоротних матеріальних активів, порядок розрахунку первісної вартості, переоцінки, нарахування амортизації (зносу), порядок передачі об'єктів між філіями, ліквідації, порядок відображення витрат на ремонт, реконструкцію, модернізацію, підстави для визнання певних витрат капітальними інвестиціями, строки проведення інвентаризації.

Наказ про облікову політику визначає основні питання обліку основних засобів, але є і питання, які залишаються нерозкритими. Наприклад, стосовно амортизації можна виділити декілька проблемних (невирішених) питань.

1. Зазначено, що об'єктом амортизації основних засобів є первісна або переоцінена вартість, зменшена на їх ліквідаційну вартість. Разом з тим, в наказі про облікову політику не розкритий механізм та процедури визначення ліквідаційної вартості.

2. Зазначено, що амортизація основних засобів, інших необоротних матеріальних активів (крім малоцінних необоротних матеріальних активів і бібліотечних фондів) нараховується із застосуванням: прямолінійного методу, за яким річна сума амортизації визначається діленням вартості, що амортизується, на строк корисного використання об'єкта основних засобів, та виробничого методу, за яким місячна сума амортизації визначається як добуток фактичного місячного обсягу продукції (робіт, послуг) та виробничої ставки амортизації. Передбачено, що виробнича ставка амортизації обчислюється діленням вартості, яка амортизується, на загальний обсяг продукції (робіт, послуг), що очікується виробити (виконати) з використанням об'єкта основних засобів, інших необоротних матеріальних активів (цей метод застосовується Філіями при нарахуванні амортизації на об'єкти, які використовуються при виготовленні певного виду продукції (оснастка, штампи тощо). Але не зазначено, яким чином (за допомогою яких методів) слід розраховувати очікуваний обсяг продукції. Визначено, що очікувані строки корисного використання (експлуатації) основних засобів для визначення амортизаційних відрахувань встановлюються окремим наказом ПАТ «Укрзалізниця», що ускладнює структуру організаційних документів.

Проведене дослідження показало, що в наказі про облікову політику Пат «Укрзалізниця» велика увагу приділяється об'єктам основних засобів, але є питання, які потребують вдосконалення.

Список літератури

1. Демченко М. А. Організаційно-економічні аспекти відтворення основних засобів колійного господарства залізниць: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / М. А. Демченко. – К., 2011. – 20 с.
2. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. №996-IV (із змінами та доповненнями). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-14>
3. Національне положення (стандарт) фінансової звітності 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене наказом Міністерства фінансів України 07.02.2013 р. № 73 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
4. Положення про порядок бухгалтерського обліку окремих активів та операцій підприємств державного, комунального секторів економіки і господарських організацій, які володіють та/або користуються об'єктами державної, комунальної власності», затверджені наказом Міністерства фінансів України від 26.12.2006 № 1213 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

Одержано 26.12.16

УДК 657.446

М.С. Карабут, ст. гр. ОА-15МЗ

Кіровоградський національний технічний університет

Аудиторські процедури при виконанні завдань з аудиту товарних запасів

Обґрунтовано важливість товарних запасів як активів торгівельного підприємства та мету аудиту товарних запасів. Досліджено підходи щодо визначення та переліку аудиторських процедур. Систематизовані вимоги Міжнародних стандартів аудиту стосовно переліку та умов застосування аудиторських процедур при виконанні завдань з аудиту товарних запасів.

торгівля, товарні запаси, аудиту товарних запасів, аудиторські процедури, міжнародні стандарти аудиту

Операції з товарними запасами на торгівельних підприємствах впливають на характеристики господарської діяльності більше, ніж будь-який інший вид активів, оскільки він складає значну частину ваги всіх активів. Помилки при обліку операцій з товарними запасами призводять до помилок у відображенні оборотних активів, собівартості продаж, валового та чистого прибутку. Метою аудиту товарних операцій із запасами є:

- встановлення достовірності первинних даних щодо наявності та руху товарних запасів, повноти та своєчасності відображення первинних даних в зведених документах та облікових регістрах;
- правильності ведення обліку товарних запасів відповідно до прийнятої облікової політики;
- достовірності відображення залишку запасів у звітності господарюючого суб'єкта.

Для зниження аудиторського ризику та формування аудиторського звіту необхідні аудиторські докази, які отримуються за допомогою процедур (методів, способів, прийомів). Укрупнені процедури збору доказів представлені в підручнику «Аудит» за редакцією Давидов Г.М. та Кужельного М.В. [3, с. 81-83]. В статті О.Петрик [6] викладено проблеми уточнення та розвитку методів, способів і прийомів аудиту. Як зазначено в цій статті, аналіз спеціальної літератури показав, що існує велике розмаїття поглядів науковців на проблему визначення методів, способів, прийомів і процедур аудиту. Багато авторів одні й ті самі поняття класифікують по-різному. Наприклад, В. Андреев, фактично перелічуючи конкретні специфічні методи аудиту (інспекція, спостереження, опитування, підрахунки та ін.), називає їх «групами аудиторських перевірок» [1, с. 71]. Ці самі методи Дж. Робертсон називає «процедурами збору даних [7, с. 112]. Такі дії, як перевірка арифметичних розрахунків, спостереження за проведенням інвентаризації, спостереження за здійсненням господарських операцій, усне опитування персоналу, перевірка документів тощо називаються «методами (способами)» [4, с. 60-62], а Шеремет А.Д., Суйц В.П. – процедурами аудиту [8, с. 71]. В Аудиті Монтгомері в основному використовується термін «процедури», хоча є і таке висловлення: «Для отримання важливих доказів аудиторі використовують різні методи або процедури» [2, с.114], тобто ці два терміни вважаються тотожними.

Визначаючи перелік необхідних аудиторських процедур аудитор має користуватися двома Міжнародними стандартами аудиту: МСА 500 «Аудиторські докази» та МСА 501 «Аудиторські докази – додаткові міркування щодо відібраних елементів» [5].

Міжнародним стандартом аудиту 500 «Аудиторські докази» передбачена можливість виконання таких аудиторських процедур:

- 1) спостереження;
- 2) зовнішнє підтвердження;
- 3) повторне обчислення;
- 4) повторне виконання;
- 5) аналітичні процедури;
- 6) запит;
- 7) перевірка.

Спостереження являє собою нагляд за процесом або процедурою, які виконують інші особи, наприклад спостереження аудитора за процесом інвентаризації, що здійснює персонал суб'єкта господарювання, або за виконанням заходів внутрішнього контролю. Спостереження надає аудиторські докази про виконання процесу або процедури, але обмежується тим моментом часу, коли таке спостереження відбувається, а також тим, що сам факт спостереження може впливати на виконання процесу або процедури.

Зовнішнє підтвердження являє собою аудиторські докази, отримані аудитором у вигляді прямої письмової відповіді від третьої сторони (підтверджуюча сторона) у паперовій, електронній або іншій формі. Процедури зовнішнього підтвердження часто є доречними при розгляді тверджень, пов'язаних із певними залишками на рахунках та їх елементами. Однак зовнішнє підтвердження не повинне обмежуватися виключно залишками на рахунках. Наприклад, аудитор може затребувати підтвердження умов угод або операцій між суб'єктом господарювання і третіми сторонами. Запит на підтвердження може бути сформульовано так, щоб дізнатися, чи не вносилися будь-які зміни в угоду, і якщо вносилися, то які конкретно. Процедури зовнішнього підтвердження також використовуються для отримання аудиторських доказів щодо відсутності певних умов, наприклад додаткових угод, які можуть впливати на визнання доходів.

Повторне обчислення являє собою перевірку математичної правильності документів чи записів. Його можна виконувати вручну або за допомогою електронних засобів.

Повторне виконання являє собою незалежне виконання аудитором процедур або заходів внутрішнього контролю, які вже виконувались як частина заходів внутрішнього контролю суб'єкта господарювання.

Аналітичні процедури являють собою оцінку фінансової інформації через аналіз правдоподібного взаємозв'язку між фінансовими та нефінансовими даними. Аналітичні процедури також включають усі необхідні дослідження ідентифікованих коливань чи взаємозв'язків, що суперечать іншій доречній інформації або значно відрізняються від очікуваних показників.

Запит являє собою пошук фінансової та нефінансової інформації від обізнаних осіб як у самого суб'єкта господарювання, так і за його межами. Запит широко використовується протягом усього аудиту на додаток до інших аудиторських процедур. Запити можуть варіюватися від офіційних письмових запитів до неформальних усних. Оцінка отриманих відповідей є невід'ємною частиною процесу запиту.

Відповіді на запити можуть надавати аудитору інформацію, якої він раніше не

мав, або інформацію, що підкріплює отримані аудиторські докази. І навпаки, відповіді можуть надавати інформацію, що значно відрізняється від іншої інформації, отриманої аудитором, наприклад інформацію про можливість ігнорування заходів внутрішнього контролю управлінським персоналом. У деяких випадках відповіді на запити дають аудитору підстави для коригування або виконання додаткових аудиторських процедур.

Хоча підтвердження даних, отримане через запит, часто має особливо важливе значення, в разі запитів про наміри управлінського персоналу інформація, що підтверджує такі наміри, може бути обмеженою. В таких випадках розуміння попередніх дій управлінського персоналу для реалізації зазначених намірів, причин вибору конкретного методу дій, а також здатності управлінського персоналу дотримуватися певного методу дій можуть надавати достатню інформацію для підтвердження даних, отриманих через запит.

Стосовно деяких питань аудитор може вважати за потрібне отримання письмових пояснень управлінського персоналу або, якщо це доцільно, вимагати від персоналу вищих органів управління підтвердження відповідей на усні запити.

Перевірка означає вивчення записів або документів, внутрішніх чи зовнішніх, у паперовій, електронній або іншій формі, або фізичний огляд активу. Перевірка записів або документів надає аудиторські докази різних ступенів достовірності залежно від їхнього характеру або джерела отримання, а також у разі внутрішніх записів або документів - залежно від ефективності заходів внутрішнього контролю над їх формуванням. Прикладом перевірки, що використовується як тест заходів внутрішнього контролю, є перевірка записів для отримання доказів їх санкціонування.

Деякі документи є прямими аудиторськими доказами щодо існування активу, наприклад документи, які являють собою фінансові інструменти (акції або облігації). Перевірка таких документів не обов'язково надасть аудиторські докази про право власності або їх ціну. Крім того, перевірка виконаного контракту може надати аудиторські докази про застосування суб'єктом господарювання облікової політики, наприклад визнання доходів.

Перевірка матеріальних активів може надати достовірні аудиторські докази їх існування, проте не обов'язково надасть інформацію про права та зобов'язання суб'єкта господарювання або оцінку активів. Перевірка окремих запасів може здійснюватися разом із спостереженням за процесом інвентаризації.

В МСА 501 «Аудиторські докази – додаткові міркування щодо відібраних елементів» окремо регулюються питання отримання достатніх і прийнятних аудиторських доказів стосовно наявності і стану запасів в цілому, а отже і товарних запасів.

Якщо товарні запаси є суттєвими для фінансової звітності, то аудитор повинен отримати достатні та прийнятні аудиторські докази щодо їх наявності і стану шляхом:

- а) присутності під час інвентаризації (крім випадків, якщо це непрактично), щоб:
 - оцінити інструкції та процедури управлінського персоналу для реєстрації й контролю результатів інвентаризації фізичних запасів суб'єкта господарювання;
 - ознайомитися з процедурами підрахунку, які здійснюються управлінським персоналом;
 - перевірити товарні запаси;
 - виконати контрольну перевірку; та

б) здійснення аудиторських процедур щодо остаточних даних про товарні запаси суб'єкта господарювання, щоб визначити, чи точно вони відображають фактичні результати інвентаризації.

Якщо інвентаризація здійснюється на іншу дату, ніж дата фінансової звітності, то аудитор повинен виконати аудиторські процедури для отримання аудиторських доказів про належне відображення змін у товарних запасах між датою інвентаризації та датою фінансової звітності.

Якщо аудитор не може бути присутнім під час інвентаризації через непередбачувані обставини, він має провести інвентаризацію (або спостерігати за її проведенням) деяких товарних запасів на іншу дату і виконати аудиторські процедури щодо проміжних операцій.

Якщо присутність під час інвентаризації не є можливою, аудитор повинен виконати альтернативні аудиторські процедури для отримання достатніх і прийнятних аудиторських доказів щодо наявності та стану товарних запасів. Якщо це неможливо виконати, то він повинен модифікувати думку в аудиторському звіті.

Якщо товарні запаси, що перебувають на зберіганні та під контролем третьої сторони, є суттєвими для фінансової звітності, аудитор повинен отримати достатні та прийнятні аудиторські докази щодо наявності та стану таких запасів, здійснивши одну з таких дій або обидві:

а) надіслати запит до третьої сторони про підтвердження кількості і стану запасів, які зберігаються в інтересах суб'єкта господарювання.

б) здійснити перевірку або інші аудиторські процедури, які є належними за таких обставин.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що товарні запаси є важливим об'єктом, для перевірки якого мають виконуватися всі, передбачені Міжнародними стандартами аудиту, аудиторські процедури. Важливим є проведення інвентаризації, навіть в тому випадку, якщо виконується аудит всієї фінансової звітності, якщо товарні запаси є суттєвими.

Список літератури

1. Андреев В.Д. Практический аудит: Спр. пособие. / В.Д. Андреев. – М., 1994. – 366 с.
2. Аудит Монтгомери / Ф.Л. Дефлиз, Г.Р.Дженик, В.М. О`Рейли, М.Б. Хирш, Пер.с англ. под ред. Я.В. Соколова. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1997. – 542 с.
3. Аудит: підручник / Г.М. Давидов, І.Г. Давидов, Ю.Г. Давидов та ін.; за ред. Г.М. Давидова, М.В. Кужельного. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К.: Знання, 2009. – 495 с.
4. Ковалева О.В. Аудит: учебн. пособие. / О.В. Ковалева, Ю.П. Константинов. - М., 1999. – 272 с.
5. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг, частина 1, видання 2014 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.apu.com.ua/attachments/article/290/Audit_2015_1_all.pdf
6. Петрик О. Проблеми уточнення та розвитку методів, способів і прийомів аудиту / О. Петрик // Бухгалтерський облік і аудит. - №11. – 2004. – С.60-63.
7. Робертсон Дж.К. Аудит: Пер. с англ. / Дж. К. Робертсон. – М.: КРМГ и Контракт, 1993. – 496 с.
8. Шеремет А.Д. Аудит: Учебник. / Шеремет А.Д., Суйц В.П. – 4-е изд., перераб. и доп. –М.: ИНФРА-М, 2004. – 410 с.

Одержано 26.12.16

УДК 631.115.11:631.15

А.В. Ломанова, ст. гр. ОА-15М-1,5*

Кіровоградський національний технічний університет

Використання методів стратегічного аналізу при оцінці функціонування фермерських господарств регіону

Досліджено умови та тенденції розвитку фермерських господарств в Україні. Розглянуто SWOT-аналіз та його можливості при здійсненні оцінки умов функціонування фермерських господарств. Здійснено SWOT-аналіз розвитку та умов функціонування фермерських господарств Кіровоградської області. Побудована SWOT-матриця та визначені можливі види стратегій розвитку фермерських господарств.

фермерські господарства, стратегічний аналіз, SWOT-аналіз, стратегія

Фермерське господарство в системі народногосподарського комплексу є рівноправною формою ведення господарства поряд з державними, колективними, орендними та іншими підприємствами і організаціями, господарськими товариствами. Фермерські господарства мають суттєвий вплив на підвищення зайнятості та доходів сільського населення; особливо істотна роль цієї форми організації виробництва в невеликих населених пунктах, де немає інших, альтернативних джерел доходів для населення.

Фермерські господарства стали активно розвиватися на початку 90-х років минулого століття. Якщо в 1990 році було зареєстровано лише 82 таких господарства, які в своєму користуванні мали 2 тис. га сільськогосподарських угідь, то п'ять років поспіль їх чисельність зросла до 34,8 тисяч, а угіддя в їх використанні збільшилися до 786,4 тис. га. За підсумками 2015 року кількість зареєстрованих фермерських господарств в Україні становила 32,3 тис. У користуванні фермерів перебувало 4,3 млн. га сільськогосподарських угідь або майже 13% від загальної площі сільськогосподарських угідь.

В окремих областях України, таких як Кіровоградська, фермерські господарства роблять досить вагомий внесок в економіку регіону, виробляючи значну частку обсягу всієї сільськогосподарської продукції. Станом на 1 липня 2015 року найбільше фермерських господарств зареєстровано в Одеській (5,1 тис.), Миколаївській (3,8 тис.), Дніпропетровській (3,3 тис.) областях. Більші порівняно з іншими регіонами площі користування сільськогосподарських угідь у фермерів знаходяться у Дніпропетровській (452 тис. га), Одеській (429 тис. га) та Кіровоградській (415 тис. га) областях (табл. 1). Проте за розміром сільськогосподарських угідь у розрахунку на одне господарство відзначилися фермери Харківщини (197 га), Чернігівщини (176 га) та Сумщини (165 га).

Особливим стимулом для розгортання фермерської діяльності були результати економічної модернізації, розвиток банківської системи, можливість одержання кредитів, першочергова підтримка держави. У процесі аграрної реформи фермерські господарства отримали повну економічну свободу, проте їх можливості у підвищенні продуктивності праці, організації високоефективного виробництва

* Науковий керівник: канд.техн.наук., доц. В.О.Шалімов

сільськогосподарської продукції залишаються нереалізованими через низку невирішених проблем.

Таблиця 1 - Площа сільськогосподарських угідь фермерських господарств України [1]

Регіони	2011	2012	2013	2014	2015
Україна	4284,6	4338,5	4408,6	x	x
Україна (без Автономної Республіки Крим)	4144,0	4200,3	4273,5	4578,3	4343,7
Автономна Республіка Крим	140,6	138,2	135,1
<i>області</i>					
Вінницька	217,8	216,2	227,2	274,6	249,2
Волинська	39,0	44,3	47,6	47,1	48,2
Дніпропетровська	445,7	442,5	442,5	491,5	451,5
Донецька	209,1	199,2	202,4	240,2	171,8
Житомирська	61,3	58,1	57,2	62,0	62,6
Закарпатська	11,6	10,9	10,7	10,6	10,0
Запорізька	348,7	348,9	351,6	387,9	341,4
Івано-Франківська	24,1	26,5	27,7	28,0	28,0
Київська	135,8	135,6	129,3	143,4	148,3
Кіровоградська	392,2	401,1	405,0	439,1	414,9
Луганська	258,1	252,6	257,9	238,8	216,2
Львівська	54,2	51,6	52,1	50,7	51,4
Миколаївська	361,5	346,2	342,2	351,2	351,5
Одеська	337,0	359,6	394,8	429,0	415,8
Полтавська	205,6	217,6	219,8	222,8	231,8
Рівненська	35,2	33,8	30,6	34,1	30,5
Сумська	103,6	106,0	108,4	113,2	115,0
Тернопільська	71,8	75,1	74,6	63,6	63,9
Харківська	232,2	240,1	243,5	263,6	251,6
Херсонська	243,9	260,4	263,3	273,6	269,7
Хмельницька	114,9	121,5	123,6	126,8	133,6
Черкаська	129,7	133,8	138,0	145,4	151,3
Чернівецька	28,5	29,3	29,7	31,1	29,6
Чернігівська	82,5	89,4	93,8	110,0	105,9

З огляду на різноманітність видів фермерських господарств, спостерігаються певні відмінності їх функціонування та розвитку, що породжуються різними підходами до прийняття рішень. На даний час не визначено стратегії розвитку фермерських господарств на майбутнє, основою якої є визначення їх позицій на ринку. Для визначення даної стратегії можна застосовувати різні методи стратегічного аналізу. Методикою стратегічного аналізу зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства передбачено використання наступних методів: SWOT – аналізу, аналізу ланцюжка цінностей, складання профілю середовища [3].

Опис внутрішнього середовища підприємства дає уявлення про сильні та слабкі сторони його діяльності, внутрішні можливості, потенціал. Сильні сторони діяльності є базою підприємства у конкурентній боротьбі, яку воно має зберігати і зміцнювати. Щодо слабких сторін керівництво має робити все можливе, щоб позбутись їх.

Збереження і зміцнення сильних сторін діяльності підприємства та усунення його слабких сторін представляється можливим лише завдяки використанню внутрішніх можливостей та потенціалу.

Одним з найпоширеніших методів оцінки середовища є SWOT-аналіз (за початковими буквами англійських слів "сила", "слабкість", "можливості", "загрози") — це групування факторів середовища функціонування підприємства на зовнішні й внутрішні та їх аналіз з позиції визначення позитивного чи негативного впливу на діяльність підприємства.

У межах SWOT-аналізу підприємство, з одного боку, виявляє і оцінює власні сильні та слабкі сторони, з іншого — визначає можливості і загрози, які є в зовнішньому середовищі.

Наприклад, Л.А. Скакун та Н.А. Козак використано SWOT-аналіз як пріоритетний метод оцінки позиції фермерського господарства, з огляду на вплив внутрішніх і зовнішніх чинників та з урахуванням їх сильних і слабких сторін [2], результати якого є справедливими і для Кіровоградської області і представлені в таблиці 2.

Таблиця 2 - SWOT-аналіз діяльності фермерських господарств

Сильні сторони:	Слабкі сторони:
Забезпеченість трудовими ресурсами Розмір земельних ресурсів Рентабельність продукції Значний асортимент продукції Достатня сировинна база Значна відносна частка на ринку Природно-кліматичні умови Стійка платоспроможність.	Недостатній рівень матеріально-технічної бази Нестабільність і суперечність нормативно-правової бази Слабка фінансово-кредитна підтримка держави Маркетингова політика Негативні демографічні зміни
Можливості:	Загрози:
Підвищення рівня інвестиційної та інноваційної діяльності Удосконалення економічних механізмів регулювання фермерства Об'єднання фермерських господарств у кооперативи, як найперспективнішу форму подальшого розвитку Удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення в залежності від напрямку спеціалізації, обсягів виробництва та реалізації продукції Формування стійкого кредитно-фінансового обслуговування фермерських господарств	Відсутність стратегічних програм і механізмів функціонування фермерських господарств Недосконалість механізму довгострокового кредитування та оподаткування фермерських господарств Недостатня кількість фінансових ресурсів для погашення кредиторської заборгованості Політична розгалуженість Нестабільність, спричинена глобалізаційними процесами

За результатами проведеного SWOT-аналізу встановлюємо, що фермерські господарства на досліджуваній території мають ряд сильних сторін і можливостей на аграрному ринку.

Але слід продовжити SWOT-аналіз, визначивши зв'язки між сильними та слабкими сторонами, загрозами та можливостями у діяльності підприємства. З метою встановлення таких зв'язків формують SWOT-матрицю, її приклад наведений на рис. 1.

<p>Поле сильних сторін і можливостей 1</p> <p>Підвищення ефективності використання земельних ресурсів за рахунок інноваційних технологій</p>	<p>Поле сильних сторін і загроз 2</p> <p>Загроза зниження ефективності використання земельних ресурсів внаслідок нестабільності, спричиненої глобалізаційними процесами</p>
<p>Поле слабких сторін і можливостей 3</p> <p>Підвищення рівня матеріально-технічної бази за рахунок удосконалення економічних механізмів регулювання фермерства</p>	<p>Поле слабких сторін і загроз 4</p> <p>Слабка фінансово-кредитна підтримка держави та недосконалість механізму та довгострокового кредитування та оподаткування фермерських господарств</p>

Рисунок 1- SWOT-матриця стратегічного аналізу діяльності фермерських господарств

За результатами SWOT-аналізу можна визначити наступні різновиди стратегії розвитку фермерських господарств регіону:

1. Стратегія, що використовує сильні сторони фермерства та засобів державного регулювання для реалізації зовнішніх можливостей (якщо сильні сторони переважають слабкі, а ринок надає більше можливостей, ніж створює загрози).

2. Стратегія, що використовує сильні сторони фермерства та засобів державного регулювання для знешкодження зовнішніх загроз (якщо сильні сторони переважають слабкі, але ринок створює загрози більше, ніж надає можливостей).

3. Стратегія, що використовує зовнішні можливості для мінімізації слабких сторін фермерства (якщо слабкі сторони переважають сильні, але зовнішнє середовище надає більше можливостей, ніж створює загрози).

4. Стратегія, направлена на мінімізацію слабких сторін фермерства та уникнення зовнішніх загроз (якщо слабкі сторони переважають сильні, а зовнішнє середовище створює загрози більше, ніж надає можливостей).

Отже, за допомогою проведення SWOT-аналізу можна об'єктивно визначити ефективну стратегію, шляхом поєднання негативних і позитивних факторів, що впливають на діяльність підприємства як з середини, так і з зовні.

Список літератури

1. Сільське господарство України 2015 Статистичний збірник [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>
2. Скакун Л.А. SWOT-аналіз як інструмент стратегічного управління діяльністю фермерських господарств [Текст] / Л.А. Скакун, Н.А. Козак // Інноваційна економіка. – 2013. - №1. – С. 293-296.
3. Стратегічний аналіз [Текст]: навч. посібник / Г.М. Давидов, В.М. Малахова та ін. – К.: Знання, 2011. – 389 с. – (Вища освіта XXI століття).

Одержано 26.12. 6

УДК 657.633:656.2

К.А. Лук`янюнок, ст. гр. ОА-15МЗ

Кіровоградський національний технічний університет

Проблеми формування облікової політики та її аудиту

Досліджено сутність облікових оцінок та їх вплив на статті фінансової звітності. Розглянуто вимоги Міжнародного стандарту аудиту 540 «Аудит облікових оцінок, у тому числі облікових оцінок за справедливою вартістю, та пов'язані з ними розкриття інформації». Проаналізовані ознаки можливої упередженості управлінського персоналу стосовно облікових оцінок та підходи щодо їх виявлення.

облікова політика, облікові оцінки, міжнародні стандарти аудиту, аудит облікової політики, аудит облікових оцінок

Поява поняття «облікова політика» у бухгалтерському обліку пострадянських країн і його офіційне закріплення, пов'язана з процесами реформування бухгалтерського обліку відповідно до міжнародних стандартів. В Україні потреба в розробці облікової політики для конкретного підприємства та створення внутрішнього розпорядчого документу про облікову політику виникла у зв'язку з введенням в 1999 році в дію Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [2] та Положень (стандартів) бухгалтерського обліку.

Питанням організації і методики формування облікової політики та її аудиту присвячено багато ґрунтовних досліджень провідних вчених України, зокрема, Білухи М.Т., Валуєва Б.І., Голова С.Ф., Гуцайлюка З.В., Дорош Н.І., Завгороднього С.Я., Зубілевича С.Я., Кужельного М.В., Кузьмінського А.М., Петрик О.А., Редченка К.І., Редька О.Ю., Рудницького В.С., Савченка В.Я., Сопка В.В., Усача Б.Ф. В статті Давидова Г.М. та Шалімової Н.С. представлені проблемні питання аудиту облікової політики відповідно до Міжнародних стандартів аудиту [1]. Але проблеми формування і аудиту облікової політики залишаються недостатньо розкритими і це стосується, наприклад, визначення (розрахунку) та аудиту облікових оцінок як важливого елемента облікової політики будь-якого підприємства.

Одним із важливих аспектів формування облікової політики є вибір облікових оцінок. Розуміння облікової політики і оцінка її відповідності бізнесу клієнта є складним процесом, який в значній мірі залежить від суб'єктивних оцінок. Діючі нормативні документи, які визначають порядок ведення бухгалтерського обліку, містять низку альтернативних методів, які спроможні підприємство перетворити з прибуткового в збиткове.

Під обліковою оцінкою розуміється попередня оцінка, яка використовується підприємством з метою розподілу витрат і доходів між відповідними звітними періодами (п. 3 ПСБО 6 „Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах” [5]). В МСФЗ зазначається, що внаслідок невизначеності господарської діяльності складання фінансових звітів передбачає застосування попередніх (прогнозних) оцінок щодо майбутніх умов і подій. Об'єктом таких оцінок, наприклад, є:

- сумнівна дебіторська заборгованість;
- термін корисного використання та ліквідаційна вартість основних засобів;
- забезпечення гарантійних зобов'язань;
- період відстрочення витрат і доходів тощо.

Такі облікові оцінки базуються на судженні керівництва підприємства з урахуванням останньої інформації. Їх вплив на показники фінансової звітності представлений в таблиці 1.

Таблиця 1 - Приклад впливу облікових оцінок на фінансову звітність

Об'єкт облікової оцінки	Статті фінансової звітності	
	Баланс	Звіт про фінансові результати
Період, протягом якого списуватимуться витрати майбутніх періодів	Витрати майбутніх періодів	Собівартість реалізованої продукції, товарів, робіт, послуг
Строк корисного використання основних засобів	Сума зносу по основних засобам	Собівартість реалізованої продукції, товарів, робіт, послуг Адміністративні витрати, витрати на збут тощо (витрати за елементом «амортизація»)
Величина сумнівної дебіторської заборгованості	Резерв сумнівних боргів, Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	Інші операційні витрати
Величина забезпечення гарантійних виплат	Забезпечення	Інші операційні витрати

В Міжнародних стандартах аудиту [3] існує окремий стандарт 540 «Аудит облікових оцінок, у тому числі облікових оцінок за справедливою вартістю, та пов'язані з ними розкриття інформації», який тісно пов'язаний з перевіркою положень наказу про облікову політику.

В ньому підкреслено, що деякі облікові оцінки передбачають відносно низький рівень невизначеності попереднього оцінювання та можуть призводити до менших ризиків суттєвого викривлення, наприклад:

- облікові оцінки суб'єктів господарювання, які займаються підприємницькою діяльністю, що не є складною;
- облікові оцінки, які часто здійснюються та оновлюються, оскільки належать до звичайних операцій;
- облікові оцінки, отримані на основі загальнодоступних даних, таких як опубліковані дані про відсоткові ставки або ціни на цінні папери, операції з якими здійснюються на біржі;
- облікові оцінки за справедливою вартістю, якщо метод оцінки, передбачений застосовною концептуальною основою фінансової звітності, простий та легко застосовується до активу або зобов'язання, що потребують оцінки за справедливою вартістю;
- облікові оцінки за справедливою вартістю, якщо модель, яка використовується для оцінювання облікової оцінки, добре відома чи загальноприйнята за умови, що припущення або вихідні дані моделі є спостережними.

Проте для окремих облікових оцінок рівень невизначеності попереднього оцінювання може бути відносно високим, зокрема у випадках, якщо вони ґрунтуються на значущих припущеннях, наприклад:

- облікові оцінки, що стосуються результату судового процесу;
- облікові оцінки за справедливою вартістю для похідних фінансових інструментів, які відкрито не продаються і не купуються на біржі;

– облікові оцінки за справедливою вартістю, для яких використовується модель, розроблена вузькоспеціалізованим суб'єктом господарювання, або для яких припущення чи вихідні дані не є спостережними на ринку.

Метою аудитора є отримання достатніх та прийнятних аудиторських доказів у контексті застосовної концептуальної основи фінансової звітності щодо того:

- чи є обґрунтованими облікові оцінки, у тому числі облікові оцінки за справедливою вартістю, визнані або розкриті у фінансовій звітності;
- чи є достатнім розкриття доречної інформації у фінансовій звітності.

Концептуальні основи фінансової звітності часто вимагають нейтральності, тобто відсутності упереджень. Згідно з НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [4] в складі якісних характеристик та принципів підготовки фінансової звітності нейтральність окремо не виділена. Але якісна характеристика «достовірність» передбачає, що у звітах не повинно бути помилок та перекручень, здатних вплинути на рішення користувачів звітності, звітність повинна давати достовірне і повне уявлення про майновий стан підприємства, а також про фінансові результати його діяльності.

Проте облікові оцінки є неточними і на них може впливати судження управлінського персоналу. Такі судження можуть бути пов'язаними з ненавмисною або навмисною упередженістю управлінського персоналу (наприклад, як результат мотивації для досягнення бажаного результату). Чутливість облікової оцінки до упередженості управлінського персоналу збільшується залежно від рівня суб'єктивності при її здійсненні. Ненавмисна упередженість управлінського персоналу та можливість навмисної упередженості управлінського персоналу притаманні суб'єктивним рішенням, які часто потрібні при здійсненні облікової оцінки. Для постійних аудитів ознаки можливої упередженості управлінського персоналу, ідентифіковані під час аудиту попередніх періодів, впливають на діяльність аудитора з планування, ідентифікації та оцінки ризиків у поточному періоді.

Приклади ознак можливої упередженості управлінського персоналу стосовно облікових оцінок включають:

- зміни в обліковій оцінці або в методі її здійснення, якщо управлінський персонал виконав суб'єктивну оцінку, що відбулася зміна в обставинах;
- використання власних припущень суб'єкта господарювання щодо облікових оцінок за справедливою вартістю, якщо вони не узгоджуються зі спостережними ринковими припущеннями;
- вибір чи розробку значних припущень, результатом яких є точкова оцінка, сприятлива для цілей управлінського персоналу;
- вибір точкової оцінки, що може свідчити про оптимістичну або песимістичну модель.

Виявлення упередженості управлінського персоналу може бути складним на рівні рахунків. Її можна ідентифікувати лише під час розгляду в цілому груп облікових оцінок або всіх облікових оцінок, а також під час спостереження кількох облікових періодів. Незважаючи на те що деяка форма упередженості управлінського персоналу властива суб'єктивним рішенням, при здійсненні таких суджень може не бути наміру управлінського персоналу ввести в оману користувачів фінансової звітності. Однак якщо такий намір є, упередженість управлінського персоналу є шахрайською за характером.

Перевіряючи облікову оцінку, аудитор повинен обрати один підхід або поєднання таких підходів:

- огляд і тестування процесу, що використовується управлінським персоналом для оцінювання,

– використання незалежної оцінки для порівняння з тією, що була підготовлена управлінським персоналом,

– огляд подальших подій, які підтверджують отримані оцінки.

Кроки, які здійснюються, оглядаючи та тестуючи процес, використовуваний управлінським персоналом, охоплюють:

– оцінку даних і розгляд припущень, на яких ґрунтується оцінка;

– перевірку розрахунків, що виконуються при оцінюванні;

– порівняння облікових оцінок, отриманих у попередні періоди, з фактичними результатами тих періодів (за можливості);

– розгляд процедур затвердження управлінського персоналу.

Через невизначеності, властиві попередній оцінці, оцінювання розбіжностей може бути складнішим, ніж в інших компонентах аудиторської перевірки. Коли є розбіжність між попередньою аудиторською оцінкою суми, яка підтверджена наявними аудиторськими доказами, і попередньо оціненою сумою, включеною до фінансових звітів, розбіжність обґрунтована, наприклад, через те, що сума у фінансових звітах відповідає діапазонаві прийнятних результатів, вона може не потребувати коригування.

Однак, якщо аудитор вважає, що розбіжність не обґрунтована, він повинен запропонувати управлінському персоналу переглянути попередню оцінку. Якщо управлінський персонал відмовляється переглянути попередню оцінку, розбіжність вважається викривленням і розглядається разом з іншими викривленнями при оцінюванні суттєвості впливу на фінансові звіти. Аудитор повинен також розглянути, чи є така тенденція, що окремі допущені обґрунтовані розбіжності в сукупності суттєво впливають на фінансові звіти, за таких обставин аудитор повинен оцінити облікові оцінки в сукупності.

Отже, аудитору необхідно уважно підходити до аналізу положень наказу про облікову політику. Відібравши його положення, щодо яких у аудитора виникають певні сумніви, їх слід класифікувати на такі, до яких повинна бути просто привернути увага користувачів фінансової звітності та аудиторського висновку, та такі, які повинні бути додатково перевірені у відповідності із МСА 540 «Аудит облікових оцінок, у тому числі облікових оцінок за справедливою вартістю, та пов'язані з ними розкриття інформації».

Список літератури

1. Давидов Г.М. Облікова політика підприємства як об'єкт аудиторської перевірки / Г.М. Давидов, Н.С. Шалімова // Вісник Тернопільського національного економічного університету. Випуск 3; липень-вересень 2007 року. – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – С.132-139.
2. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. №996-IV (із змінами та доповненнями). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-14>
3. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг, частина 1, видання 2014 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.apu.com.ua/attachments/article/290/Audit_2015_1_all.pdf
4. Національне положення (стандарт) фінансової звітності 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене наказом Міністерства фінансів України 07.02.2013 р. № 73 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 28 травня 1999 року №137 (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0392-99>.

Одержано 26.12. 16

УДК 657:631.115.8

Р.В. Січкарь, ст. гр. ОА-15МЗ

Кіровоградський національний технічний університет

Особливості організації обліку на фермерських господарствах

Досліджено сутність організації обліку та чинники, які зумовлюють його специфіку на фермерських господарствах. Проаналізовані види. Типи, категорії фермерських господарств. Систематизовані вимоги методичних рекомендацій та положень (стандартів) бухгалтерського обліку стосовно організації обліку і фінансової звітності на фермерських господарствах.

фермерські господарства, організація обліку, фінансова звітність

Фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян із створенням юридичної особи, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства [10]. Фермерські господарства є складовою частиною агропромислового комплексу України і від ефективності їх діяльності також залежить стан національної економіки.

Організація обліку - це побудова, здійснення та вдосконалення обліково-контрольного процесу діяльності фермерського господарства як окремого суб'єкта, направлену на досягнення головної мети – отримання прибутку. Завданням організації обліку є налагодження процесу, управління і обслуговування бухгалтерського обліку в господарстві; створення передумов для оптимального збору і аналітичного дослідження облікової інформації з метою активного впливу на процеси, що відбуваються при здійсненні господарської діяльності [7, с. 6]. В Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» [8] бухгалтерський облік визначається як процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень.

Одним із найважливіших організаційних питань бухгалтерського обліку фермерського господарства є вибір форми бухгалтерського обліку, адже кожна форма обліку передбачає поєднання різних видів облікових реєстрів, які повинні забезпечити оперативний контроль, своєчасність, повноту і достовірність узагальнення у бухгалтерському обліку всіх багатогранних господарських операцій, які відбувались на фермерському господарстві.

Завдання вибору найбільш прогресивних форм надзвичайно складна. Складність і водночас актуальність цього питання ще більше зросла у зв'язку з інтенсивним використанням на сьогоднішній день персональних електронно-обчислювальних машин і впровадженням складної системи оподаткування. Вибраний метод повинен бути доступним, не трудомістким, щоб кожен із членів сім'ї міг його опанувати.

В умовах фермерського господарства, на нашу думку, облік повинен бути максимально спрощений і скорочений. Але при цьому слід пам'ятати, що таке спрощення і скорочення можливе лише до певної межі, яка забезпечує виконання його інформаційної і контрольної функції.

Будь-які підприємства, у тому числі і фермерські, і особисті селянські господарства, і сімейні ферми не можуть проводити свою діяльність без спеціальних засобів праці та типових ресурсів, що призначені для їх господарювання, отже варто детально визначитись з їх класифікацією та особливостями обліку, аналізу та контролю. У фермерських господарствах витратами можуть бути грошові кошти, продукція, запаси матеріалів та сировини і т.п. Більшість фермерських господарств Кіровоградської області займається рослинництвом. Найбільш ґрунтовно процес руху грошових коштів та ресурсів фермерського господарства представлений Іванченком В.О. [2].

Отже, облік у фермерських господарствах повинен бути організований таким чином, щоб забезпечити:

- точні дані про наявність та рух основних засобів, тварин, насіння, кормів, мінеральних добрив, паливо-мастильних матеріалів, отрутохімікатів, запасних частин, малоцінних та швидкозношуваних предметів, тощо на будь-яку дату;
- своєчасність проведення розрахунків з постачальниками та іншими організаціями за придбані товарно-матеріальні цінності або надані послуги (виконані роботи), а по сплаті кредитів і податків;
- чітке і правдиве відображення витрат виробництва відповідно до Положень (стандартів) бухгалтерського обліку 16 «Витрати», повне оприбуткування виробленої продукції, правильну її калькуляцію і оцінку у разі переробки та реалізації як основи для визначення балансового та оподаткованого прибутку;
- контроль за дотриманням договірних зобов'язань щодо обсягів та строків реалізації сільськогосподарської продукції (продуктів переробки), її якості, реальність застосування реалізаційних цін, знижок і надбавок до них, повнотою оплати за реалізовану продукцію;
- правильне визначення балансового прибутку та обґрунтований його розподіл;
- складання та подання точної, повної, своєчасної звітності в передбачених обсягах і у встановленому порядку.

Для розробки оптимальних форм і методів обліку і звітності для фермерських господарств доцільно здійснити типізацію цих формувань за різними ознаками, які істото впливають на процеси господарювання. Існують різні методи класифікації цих формувань, що є закономірним. Наприклад, Горьовий В.П. виділяє такі види, типи, категорії фермерських господарств [1].

В залежності від типу організації виробництва фермерські господарства поділяються на такі категорії:

- сімейні (один двір), власники яких разом із своїми сім'ями займають-ся господарською діяльністю, вкладають необхідні засоби і виконують всі виробничі операції;
- сумісні, утворені із декількох сімей рідних або шляхом об'єднання власності двох і більше осіб.

Типи фермерських господарств діляться на групи із такими ознаками:

- перша група: у сім'ї власником є її глава; наявність у сім'ї дольової власності; дольова участь у власності господарств (у спільних господарствах);
- друга група: проста сімейна оренда, складна оренда (у двох і більше землевласників приватне володіння землею).

За способом управління можна виділити такі основні форми фермерських господарств:

1. Прості сімейні фермерські господарства (створені зазвичай на невеликій

земельній площі переважно моноспеціалізовані).

2. Приватно-орендні (створені на базі великих КСП колишніми керівниками, функціонують у формі агрофірм, товариств та інше переважно поліспеціалізовані).

3. Об'єднання фермерів (за типом складної оренди функціонують у вигляді товариств, бувають як моно так і полі спеціалізовані).

Розміри фермерських господарств тісно пов'язані з їх спеціалізацією. З одного боку, виходячи з наявної площі землекористування, фермер підбирає виробничий напрям діяльності з тим, щоб ефективніше використовувати землю і вкладений капітал. З іншого - спеціалізація виробництва і здійснювані заради неї відповідні інвестиції примушують фермера приймати рішення щодо розширення або обмеження земельних угідь.

За спеціалізацією в Україні діють фермерські господарства таких типів:

1. Рослинницькі господарства, що спеціалізуються на вирощуванні зернових, соняшнику, цукрових буряків. У структурі товарної продукції таких господарств більше ніж 50 % припадає на два-три основних види продукції рослинництва;

2. Господарства рослинницько-тваринницького типу: зерно-молочні, зерно-свинарські. На таких фермах раціонально використовується побічна продукція і займаються переважно двома галузями, на які припадає більше ніж 60 % товарної продукції;

3. Господарства з вузькою спеціалізацією, які займаються виробництвом окремих видів продукції тваринництва, як правило, це птахівництво чи свинарство на купованих кормах, виробництвом овочів або ж нетрадиційними видами продукції (бджільництво, рибництво, квітникарство тощо);

4. Багатогалузеві господарства.

Відповідно бухгалтерський облік у фермерському господарстві ведеться за однією з нижченаведених форм: проста форма обліку (без використання подвійного запису); спрощена форма обліку; форма обліку, яку застосовують суб'єкти малого підприємства; звичайна форма обліку, яку ведуть підприємства і організації, які відповідають статусу великих. Ці форми регламентовані різними Методичними рекомендаціями [3-6].

Більшість фермерських господарств складають та подають фінансову звітність згідно, користуючись нормами П(С)БО 25 «Фінансова звітність суб'єкта малого підприємства» [9], яким передбачено Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємства та Спрощений фінансовий звіт суб'єкта малого підприємства.

З метою гармонізації вітчизняної системи бухгалтерського обліку до міжнародних стандартів Міністерством фінансів України наказом від 08.02.2014 р. № 48 внесено зміни до ряду національних стандартів бухгалтерського обліку. Найсуттєвіших коригувань зазнав П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємства», в якому відповідно до внесених правок:

1. Змінено суб'єктний склад тих, хто може заповнювати Спрощений фінансовий звіт суб'єкта малого підприємства діяльності, що складається з форм № 1-мс та № 2-мс. Так платників єдиного податку четвертої групи виключено з частини П(С)БО 25, що регулює спрощену звітність, отже, вони втратили право подання Спрощеного фінансового звіту за формами № 1-мс та № 2-мс. Згідно з новою редакцією, суб'єкти мікропідприємства складають Спрощений фінансовий звіт.

2. Викладено в новій редакції форми Фінансового звіту суб'єкта малого підприємства (форми № 1-м та № 2-м) та Спрощеного фінансового звіту суб'єкта

малого підприємництва (форми № 1-мс та № 2-мс), в яких уточнено змістовне наповнення форм звітності, змінено кодування рядків.

Отже, фермерські господарства повинні подавати Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва. Форма № 1-м даного Фінансового звіту складається з трьох розділів в активі і чотирьох розділів в пасиві. В активі балансу відображаються необоротні активи, оборотні активи, необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття. В пасиві балансу наводяться власний капітал; довгострокові зобов'язання, цільове фінансування та забезпечення; поточні зобов'язання; зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття. Таким чином, за структурою форма № 1-м в частині розділів активу і пасиву нагадує Баланс підприємства (Звіт про фінансовий стан).

Форма № 2-м Фінансового звіту передбачає виділення чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), інших операційних та інших доходів, собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), інших операційних та інших витрат, фінансового результату до оподаткування і чистого прибутку.

Проведене дослідження показує, що в цілому всі фермерські господарства можна розподілити на дві групи: дрібнотоварні сімейні фермерські господарства із незначним обсягом реалізації та великі фермерські господарства, які виробляють відносно широкий асортимент сільськогосподарської продукції, використовують працю найманої робочої сили і орендують додаткові земельно-майнові ресурси. Відповідно дві форми організації бухгалтерського обліку для фермерських господарств повинні розроблятися і вдосконалюватися.

Список літератури

1. Горьовий В. П. Менеджмент фермерських господарств [текст] : навч. посіб. / За ред. В. П. Горьового – К. : «Центр учбової літератури», 2014. – 366 с.
2. Іванченко В.О. Рух фермерського капіталу як інвестиційної складової / В.О. Іванченко // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2008. - №20. – С. 143-149.
3. Методичні рекомендації з організації та ведення бухгалтерського обліку в селянських (фермерських) господарствах від 02.07.2001 № 189 [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0751-99>
4. Методичні рекомендації із застосування реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами [Електронний ресурс] : Наказ Мінфіну від 15.06.2011 № 720. – Режим доступу : <http://interbuh.com.ua/ua/view/oneregulations/2046>.
5. Методичні рекомендації по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами [Електронний ресурс] : Наказ Мінфіну від 25.06.2003 № 422. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=293593.
6. Методичні рекомендації щодо застосування реєстрів журнально-ордерної форми обліку для сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс] : Наказ Мінагрополітики від 04.06.2009 № 390. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN48748.html.
7. Облік у селянському (фермерському) господарстві (посібник) / Дем'яненко М.Я., Саблук П.Т., Радченко О.Д., Лаврінченко Л.І., Жук В.М., Мосакрвський В.Б., Коцупатрий М.М., Правдюк Н.Л. [За ред. М.Я. Дем'яненка]. – К.: ІАЕ, 2001. – 403 с.
8. Про бухгалтерській облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.06.1999 р. № 996-ХІУ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-14>
9. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва»: Наказ Міністерства фінансів України від 25.02.2000 № 39 (Редакція від 19.08.2014 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00>
10. Про фермерське господарство: Закон України від 19.06.2003 № 973-IV [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-11>

Одержано 26.12.16

УДК 657.446

В.Ю. Татарченко, ст. гр. ОА-15МЗ

Кіровоградський національний технічний університет

Планування аудиту фінансової звітності суб'єктів малого підприємництва

Досліджено розвиток вимог Міжнародних стандартів аудиту стосовно аудиту малих підприємств в цілому та планування аудиту зокрема. Систематизовані етапи планування аудиту фінансової звітності, вимоги щодо структури стратегії та плану аудиту з урахуванням особливостей суб'єктів малого підприємництва.

суб'єкти малого підприємництва, аудит фінансової звітності, міжнародні стандарти аудиту

Важливою умовою підвищення якості аудиту є створення необхідного методичного забезпечення, в тому числі і в сфері планування. Належні умови для ефективного виконання аудиторських послуг створюються за умови їх належного планування, як і при виконанні інших видів управлінської, контрольної, аналітичної видів діяльностей. Незважаючи на те, що існують детальні міжнародні стандарти аудиту, їх практичне застосування з урахуванням специфіки вітчизняної економіки, викликає багато запитань.

Різноманітні аспекти планування аудиту широко представлені у наукових працях Ф. Ф. Бутинця, М. Т. Білухи, Н. І. Верхоглядкової, Н. І. Дорош, Г. М. Давидова, Л. П. Кулаковської, В. В. Немченко, Ю. В. Пічі, Я. В. Петракова, О. А. Петрик, А. Ж. Пшеничної, К. І. Редченка, В. С. Рудницького, В. В. Рядської, В. Я. Савченка, І. І. Сахарцевої, В. В. Сопка, В. В. Скобари, Б. Ф. Усача. Питання аудиту фінансової звітності суб'єктів малого підприємництва детально розглянуті в підручнику «Аудит» (2009 р.) за редакцією Давидова Г.М. та Кужельного М.В. [2]. Але питання планування аудиту фінансової звітності суб'єктів малого підприємництва з урахуванням вимог Міжнародних стандартів аудиту [3] залишаються актуальними.

Міжнародні стандарти аудиту містять основні принципи та процедури і відповідні практичні рекомендації щодо проведення аудиторської перевірки фінансових звітів будь-якого суб'єкта господарювання незалежно від його розмірів, організаційно-правової форм, структури власності чи управління, а також від виду діяльності. Комітет з міжнародної практики аудиту відзначає, що аудит малих підприємств має деякі особливості.

Комітетом з міжнародної практики аудиту (КМПА) при Міжнародній федерації бухгалтерів (МФБ) свого часу було підготовлено Положення з міжнародної практики аудиту (ПМПА) 1005 «Особливості аудиту малих підприємств». Метою цього Положення було надання практичної допомоги аудиторам щодо застосування Міжнародних стандартів аудиту (МСА) під час аудиторської перевірки фінансових звітів малих підприємств. Це Положення не встановлювало нових вимог до проведення аудиту малих підприємств і не передбачало будь-яких відступів від вимог МСА. Усі аудиторські перевірки малих підприємств повинні проводитись відповідно до Міжнародних стандартів аудиту. Починаючи з 2010 року в Міжнародних стандартах аудиту відсутнє дане Положення, а питання аудиту малих підприємств включені до основної частини МСА у разі потреби.

Міжнародний стандарт аудиту 300 «Планування аудиту фінансової звітності» (чинний для аудитів фінансової звітності за періоди, що починаються 15 грудня 2009 р. або пізніше) розглядає відповідальність аудитора за планування аудиту фінансової звітності. Цей МСА написаний у контексті постійного аудиту, а додаткові міркування стосовно першого завдання з аудиту ідентифіковано окремо. В ньому розглядаються такі питання: роль та час планування, участь провідних членів аудиторської групи із завдання, діяльність, що передує завданню, планування, документація, додаткові міркування щодо перших завдань з аудиту (рис. 1).

МСА 300 «Планування» сам процес планування розподіляє на два етапи:

1) планування до ідентифікації та оцінки ризиків суттєвого викривлення, яке включає розгляд таких питань як: аналітичні процедури, що будуть виконуватися як процедури оцінки ризиків, вивчення законодавчої та нормативної бази, що застосовуються до суб'єкта господарювання, та дотримання суб'єктом господарювання її вимог, визначення суттєвості, залучення експертів, виконання інших процедур оцінки ризиків;

2) планування за умови завершення виконання процедури оцінки ризиків, який допомагає аудитору визначати такі питання, як: ресурси, необхідні для конкретних сфер аудиту, та їх кількість, час застосування таких ресурсів, управління, використання та нагляд за такими ресурсами.

Рисунок 1 – Структура Міжнародного стандарту аудиту 300 «Планування аудиту фінансової звітності»

Аудит малих підприємств може виконуватися зовсім невеликою групою аудиторів. Часто аудит малих підприємств виконує партнер із завдання (який може бути одноосібним професійним бухгалтером-практиком) разом із одним членом аудиторської групи із завдання (або взагалі без групи). Малий розмір групи спрощує координацію й обмін інформацією між її членами. Визначення загальної стратегії аудиту малого підприємства не повинно бути складним або трудомістким завданням. Це

залежить від розміру підприємства та аудиторської групи із завдання, а також від складності аудиту. Наприклад, короткий меморандум, підготовлений при завершенні попереднього аудиту на основі результатів перевірки робочих документів і висвітлення питань, ідентифікованих під час щойно завершеного аудиту, та оновлений у поточному періоді відповідно до результатів обговорень із власником-керівником підприємства, може використовуватись як документально зафіксована стратегія аудиту для поточного завдання з аудиту, якщо він охоплює представлені нижче питання.

Питання зміст стратегії виконання завдань з надання впевненості викладені в роботі Андрощук І.І. [1], а питання стратегії аудиту фінансової звітності представлені в працях [4]. Їх узагальнення з урахуванням вимог Міжнародних стандартів аудиту представлено в таблиці 1.

Таблиця 1 – Зміст стратегії виконання аудиту фінансової звітності суб'єктів малого підприємництва згідно з МСА 300 «Планування аудиту фінансової звітності»

Розділ стратегії	Питання, які мають бути розкриті
<i>Характеристики завдання</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Концептуальна основа фінансової звітності, відповідно до якої підготовлено фінансову інформацію, що підлягає аудиту, включаючи будь-яку необхідність в узгодженні з іншими концептуальними основами фінансової звітності. 2. Галузеві вимоги до звітності, наприклад звіти, що вимагаються органами, які регулюють діяльність галузі. 3. Очікуваний обсяг аудиту, включаючи кількість місць розташування компонентів, що підлягають аудиту. 4. Характер контролю між материнською компанією та її компонентами, що визначає, як консолідуватиметься фінансова звітність групи. 5. Обсяг перевірки компонентів іншими аудиторами. 6. Характер сегментів, що підлягають аудиту, включаючи потребу в спеціалізованих знаннях. 7. Застосовувана валюта звітності, включаючи будь-яку необхідність у перерахунку валюти для фінансової інформації, що підлягає аудиту. 8. Необхідність у проведенні законодавчо встановленого аудиту окремих фінансових звітів на додаток до аудиту з метою консолідації фінансової звітності. 9. Доступність результатів роботи внутрішніх аудиторів і ступінь потенційної довіри аудитора до їх роботи. 10. Використання суб'єктом господарювання послуг організацій, що ті надають, та шляхи отримання аудитором доказів щодо структури або функціонування заходів внутрішнього контролю цих організацій. 11. Очікуване використання аудиторських доказів, отриманих під час попередніх завдань з аудиту, наприклад доказів стосовно процедур оцінки ризиків і тестів заходів внутрішнього контролю. 12. Вплив інформаційних технологій на аудиторські процедури, включаючи наявність даних та очікуваний ступінь використання комп'ютеризованих методів аудиту. 13. Координація очікуваного обсягу і часу виконання аудиту з будь-якими оглядами проміжної фінансової інформації та вплив отриманої під час таких оглядів інформації на аудит. 14. Наявність персоналу та даних клієнта.
<i>Цілі звіту, час аудиту та характер повідомлення інформації</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Графік звітності суб'єкта господарювання, наприклад проміжні та кінцеві етапи. 2. Організація зустрічей з управлінським персоналом та тими, кого наділено найвищими повноваженнями, для обговорення характеру, часу та обсягу аудиторської роботи. 3. Обговорення з управлінським персоналом та тими, кого наділено найвищими повноваженнями, питань очікуваного типу та часу звітів, які слід надати, а також повідомлення іншої інформації у письмовій чи усній формі, включаючи звіт аудитора, листи управлінському персоналу і повідомлення інформації тим, кого наділено найвищими повноваженнями. 4. Обговорення з управлінським персоналом питань стосовно очікуваного повідомлення інформації про стан виконання аудиту всього завдання. 5. Повідомлення аудиторам компонентів стосовно очікуваних типів і часу звітів, які слід надати, та іншої інформації, пов'язаної з аудитом компонентів. 6. Очікуваний характер і час повідомлення між членами аудиторської групи із завдання, включаючи характер та час проведення зустрічей групи, а також час огляду

Розділ стратегії	Питання, які мають бути розкриті
	<p>виконаної роботи.</p> <p>7. Визначення того, чи очікуються будь-які повідомлення третім сторонам, включаючи відповідальність, визначену законодавчо або за контрактом щодо звіту за наслідками аудиту.</p>
<p><i>Значні чинники діяльності, що передують завданню, та знання, отримані за іншими завданнями</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Визначення суттєвості відповідно до МСА 320. 2. Попередня ідентифікація сфер з підвищеним ризиком суттєвого викривлення. 3. Вплив оціненого ризику суттєвого викривлення на рівні значної фінансової звітності на управління, нагляд та огляд. 4. Спосіб донесення аудитором до членів аудиторської групи із завдання особливого значення дотримання принципів сумніву та професійного скептицизму під час збору й оцінки аудиторських доказів. 5. Результати попередніх аудитів, що включали оцінку ефективності функціонування внутрішнього контролю, а також характер ідентифікованих недоліків та дії, спрямовані на їх усунення. 6. Обговорення питань, що можуть вплинути на аудит, із персоналом фірми, який відповідає за надання інших послуг суб'єкту господарювання. 7. Докази обов'язків управлінського персоналу в розробці, впровадженні та підтриманні дієвого внутрішнього контролю, включаючи докази прийнятної документації такого внутрішнього контролю. 8. Обсяг операцій, який може визначити, чи є більш ефективним для аудитора довіряти внутрішньому контролю. 9. Значення, яке надається в межах усього суб'єкта господарювання внутрішньому контролю як засобу забезпечення успішної господарської діяльності. 10. Важливі досягнення в бізнесі, що впливають на суб'єкт господарювання, включаючи зміни в інформаційних технологіях і процесах бізнесу, зміни в складі провідного управлінського персоналу, а також придбання, злиття й вилучення капіталу. 11. Важливі події в галузі, наприклад зміни в нормативних актах, що регулюють галузь, чи поява нових вимог до звітування. 12. Важливі зміни в концептуальній основі фінансової звітності, наприклад зміни в стандартах бухгалтерського обліку. 13. Інші застосовні важливі зміни, наприклад зміни у правовому середовищі, що впливають на суб'єкт господарювання.
<p><i>Характер, час та обсяг ресурсів</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Підбір аудиторської групи із завдання (включаючи, якщо це потрібно, відповідального за перевірку контролю якості виконання завдання) та розподіл роботи між її членами, включаючи призначення членів групи із належним досвідом для роботи в сферах із можливим високим ризиком суттєвого викривлення. 2. Розробка бюджету завдання, включаючи урахування відповідного часу, зарезервованого для роботи в сферах із можливим високим ризиком суттєвого викривлення.

Аудитор має розробити план аудиту з описом:

- характеру, часу та обсягу запланованих процедур оцінки ризиків;
- характеру, часу та обсягу запланованих подальших аудиторських процедур на рівні твердження;
- інших запланованих аудиторських процедур, які слід виконати для дотримання вимог МСА під час виконання завдання.

Під час виконання аудиту аудитор має доповнювати та змінювати загальну стратегію і план аудиту в разі потреби.

Узагальнюючи робимо висновок, що аудитор будь-якого суб'єкта господарювання адаптує методіку аудиту до специфіки конкретного суб'єкта і конкретного завдання. Аудит малого підприємства відрізняється від аудиту великого суб'єкта господарювання більш спрощеною документацією і менш складним характером аудиторських перевірок.

Список літератури

1. Андрощук І.І. Завдання з надання впевненості, крім аудиту та огляду, в системі аудиторських послуг : дис. ... кандидата екон. наук: 08.00.09 / І.І. Андрощук. – Київ, 2016. – 326 с.

2. Аудит: підручник / Г.М. Давидов, І.Г. Давидов, Ю.Г. Давидов та ін.; за ред. Г.М. Давидова, М.В. Кужельного. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К.: Знання, 2009. – 495 с.
3. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг, частина 1, видання 2014 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.apu.com.ua/attachments/article/290/Audit_2015_1_all.pdf
4. Москаль Н.В. Сучасні аспекти формування загальної стратегії аудиту [Електронний ресурс] / Н.В. Москаль. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua>

Одержано 26.12.16

УДК 657.446

А.С. Ткаченко, ст. гр. ОА-15МЗ

Кіровоградський національний технічний університет

Особливості виконання завдань з податкового аудиту

Досліджено сутність аудиту оподаткування або завдань з податкового аудиту. Розглянуто його взаємозв'язок із Міжнародними стандартами аудиту. Запропоновані основні розділи методики виконання завдання з податкового аудиту.

завдання з податкового аудиту, аудит оподаткування, методика аудиту, міжнародні стандарти аудиту

Формування податкових показників підприємства лише в системі фінансового обліку не завжди можливе і спонукає до виокремлення в підсистему податкового обліку та звітності, яку суб'єкти господарювання часто роблять пріоритетними, оскільки помилки у ньому призводять до штрафних санкцій, інших стягнень та в певних випадках до повної ліквідації підприємства. Зниженню підприємницького та податкового ризиків, уникненню помилок, пов'язаних з податковими розрахунками, оптимізації оподаткування, забезпеченню впевненості користувачів у достовірності податкової звітності слугує податковий аудит (аудит оподаткування), що здійснюється незалежними аудиторськими фірмами. Саме тому аудит оподаткування останнім часом став однією з аудиторських послуг (перевірок), яка користується великим попитом у замовників, що таким чином прагнуть убезпечити себе від значних фінансових втрат та банкрутства.

Сутність аудиту оподаткування розглядається багатьма вченими. Зокрема О.В. Артюх аналізує місце податкового аудиту в структурі аудиторських послуг за такими критеріями: вид аудиту, супутні послуги, інші послуги, спеціальне аудиторське завдання [2; 3]. О.І. Малишкін зазначає, що запровадження методик перевірок показників податкових декларацій в чинну нормативну базу аудиту може бути запроваджено як один з наступних чотирьох варіантів: 1) перший – складова аудиту історичної фінансової звітності та огляду історичної фінансової інформації в частині зобов'язань перед бюджетом і соціальними фондами (використовуються профільні МСА 200–810 та МСЗО 2400, 2410); 2) другий – виконання завдання з надання впевненості щодо достовірності, повноти та відповідності чинному законодавству цієї звітності (використовуються профільні МСЗНВ 3000, 3400); 3) третій – завдання з виконання погоджених процедур (супутні послуги); 4) четвертий – інші аудиторські

(консультаційні) послуги (більшість аудиторських фірм України саме так кваліфікують перевірки податків, зборів замовників (з відображенням у р. 133.1 Звіту аудитора за ф. №1–аудит) [6]. О.А. Петрик акцентує увагу на тому, що аудит оподаткування може бути декількох видів: складова аудиту фінансової звітності, аудит спеціального призначення, інші завдання з надання впевненості, податковий Due Diligence, податкові консультаційні та супровідні послуги [4, с. 13].

В Міжнародних стандартах аудиту [7; 8] також відсутні чітке визначення мети та завдань аудиту оподаткування. Завдання, які виконує аудитор, охоплюють різноманітні послуги, які можуть підпадати під дію Стандартів завдань Ради з міжнародних стандартів аудиту та надання впевненості, та ні. Стандарти завдань Ради з міжнародних стандартів аудиту та надання впевненості охоплюють наступні блоки стандартів: Міжнародні стандарти аудиту (МСА), які застосовуються в аудиторській перевірці історичної фінансової інформації; Міжнародні стандарти завдань з огляду (МСЗО), які застосовуються під час огляду історичної фінансової інформації; Міжнародні стандарти завдань з надання впевненості (МСЗНВ), які застосовуються під час завдань з надання впевненості, які не стосуються історичної фінансової інформації; Міжнародні стандарти супутніх послуг (МССП), які застосовуються під час виконання завдань з підготовки фінансової інформації, завдань з виконання погоджених процедур та завдань з інших супутніх послуг (п.10-14 Передмови до Міжнародних стандартів контролю якості, аудиту, надання впевненості та супутніх послуг).

Андрошук І.І. зазначає, що, в першу чергу, необхідно конкретизувати зміст поняття «історична фінансова інформація» в контексті його використання в Міжнародних стандартах [1]. На думку Г.М. Давидова та Н.С. Шалімової, термін «історична фінансова інформація» є ширшим, ніж термін «фінансові звіти», і включає крім останніх і іншу інформацію, але тільки ту, яка може бути отримана з бухгалтерської інформаційної системи [5]. Андрошук І.І. розвиваючи цю позицію обґрунтувала, що якщо широко розглядати термін «історична фінансова інформація», то слід виділяти такі її обов'язкові елементи: інформація повинна бути виражена у фінансових показниках; інформація повинна розкривати економічні події, які відбувалися у минулих періодах, або минулі економічні умови чи обставини на певний момент часу; інформація повинна бути отримана в основному на основі даних облікової системи суб'єкта господарювання [1]. І враховуючи це, прикладом структурованого подання історичної фінансової інформації може бути і податкова звітність, її окремі компоненти, статті та елементи [1].

Протягом 2012-2013 рр. Аудиторською палатою України проводилася робота з розробки Положення з національної практики завдань з надання впевненості «Завдання з незалежної перевірки податкової звітності (завдання з податкового аудиту)». В 2012 році на сайті Аудиторської палати був оприлюднений проект Положення з національної практики завдань з надання впевненості «Завдання з незалежної перевірки податкової звітності (завдання з податкового аудиту)» [9], а в 2013 році розроблена Робоча програма постійного удосконалення професійних знань аудиторів з теми «Завдання з незалежної перевірки податкової звітності на прикладі декларації з податку а прибуток» [10]

Завдання з податкового аудиту виконується як завдання з підтвердження відповідності вимогам податкового законодавства податкової звітності. Завдання з незалежної перевірки податкової звітності (завдання з податкового аудиту) - завдання з перевірки аудиторською фірмою (уповноваженою аудиторською фірмою, фірмою) показників податкової звітності суб'єкта господарювання (платника податків) з метою висловлення незалежної думки аудитора про її відповідність вимогам податкового

законодавства України в усіх суттєвих аспектах. Метою завдання з податкового аудиту є підвищення довіри контролюючих органів щодо відповідності податковому законодавству України податкової звітності. Її досягають через висловлення уповноваженою аудиторською фірмою думки про те, чи складена податкова звітність у всіх суттєвих аспектах відповідно до податкового законодавства України. Предметом завдання з податкового аудиту є податкові декларації та розрахунки, які віднесені до податкової звітності у значенні глави 2 розділу II Податкового кодексу України та складаються і подаються платником податків до органів ДПСУ за період, визначений договором між платником податків та уповноваженою аудиторською фірмою, щодо всіх податків та зборів, обов'язковість нарахування та сплати яких покладено на цього платника податків.

Для розробки методики виконання завдань з податкового аудиту доцільно використовувати зміст відповідного проекту Положення [9] та Робочої програм з удосконалення знань [10]. Відповідно можна виділити такі важливі питання (табл. 1)

Таблиця 1 - Основні розділи методики виконання завдання з податкового аудиту

№	Розділи методики	Питання, які розглядаються
1	Мета, предмет та критерії завдання з податкового аудиту	Тип завдання з податкового аудиту, його предмет та застосовувані критерії. Оцінка належності критеріїв за такими характеристиками, як доречність, повнота, достовірність, нейтральність, зрозумілість. Тристоронні відносини у завданні з податкового аудиту.
2	Етичні вимоги при виконанні завдання з перевірки податкової звітності	Фундаментальні етичні принципи Кодексу етики, застосовні до обставин, в яких діє уповноважена аудиторська фірма. Виявлення, здійснення оцінки й усунення загроз у порушенні етичних принципів чи зменшення їх до прийняттого рівня через застосування відповідних застережних заходів. Вимоги незалежності під час виконання завдання з податкового аудиту. Оцінки значущості загроз незалежності. Приклади оцінки значущості загроз незалежності та визначення доречних щодо них застережних заходів під час прийняття й виконання завдань з податкового аудиту.
3	Контроль якості при виконанні завдання з перевірки податкової звітності	Політики і процедури контролю якості, які є доречними для завдання з податкового аудиту. Приклади політик і процедур з проведення контролю якості завдання з податкового аудиту. Моніторинг та перегляд політик і процедур контролю якості. Розгляд скарг і звинувачень на аудиторські фірми з боку відповідних податкових органів.
4	Прийняття першого завдання з податкового аудиту та подальше продовження співпраці з клієнтом. Узгодження умов завдання з податкового аудиту	Політика та процедури аудиторської фірми щодо прийняття завдання, продовження співпраці з клієнтом і виконання конкретних завдань з податкового аудиту. Оцінка рівня компетентності персоналу аудиторської фірми, часу та ресурсів для прийняття нового завдання від нового чи існуючого клієнта. Джерела інформації для дослідження питання чесності клієнта, оцінки ділової репутації його власників і керівництва. Оцінка можливості дотримання етичних вимог, документування результатів оцінки прийнятності предмета завдання і належності критеріїв та висновку щодо можливості прийняття завдання. Наслідки відмови від прийняття нового завдання або відмови від виконання завдання та від продовження співпраці з клієнтом. Узгодження умов завдання з податкового аудиту.

№	Розділи методики	Питання, які розглядаються
5	Планування завдання з податкового аудиту	Розробка загальної стратегії та оцінка ризиків суттєвих викривлень податкової звітності. Структура та зміст загальної стратегії. Складання докладного плану завдання. Характер (опис) аудиторських процедур, які виконує група із завдання, термін їх виконання й обсяг. Приклад докладного плану (програми) податкового аудиту з податку на прибуток. Оцінка аудиторського ризику при виконанні завдання з податкового аудиту. Плановий рівень суттєвості. Призначення групи із завдання. Взаємодія з третіми сторонами. Документація з планування.
6	Виконання завдання з податкового аудиту	Процедури отримання доказів. Аудиторська вибірка та інші вибіркові процедури. Операції з пов'язаними особами. Пояснення відповідальній стороні. Консультування із складних та спірних питань. Оцінка викривлень податкової звітності, виявлених під час виконання завдання. Повідомлення інформації найвищому управлінському персоналу платника податків.
7	Документування в завданні з податкового аудиту	Мета документації із завдання. Формат, зміст і обсяг документації із завдання. Формування остаточного файлу та зберігання документації.
8	Складання та надання звіту із завдання з податкового аудиту	Формат та зміст звіту із завдання з податкового аудиту. Інша інформація й пояснення у звіті. Підстава для модифікації думки аудитора. Підстава для відмови від виконання завдання. Процедура надання звіту платнику податків. Інша відповідальність при наданні звітів і розгляд спірних питань. Подальша відповідальність аудиторів. Питання зовнішнього контролю якості.

В подальшому необхідно розробляти методики виконання завдань з податкового аудиту, які стосуватимуться конкретного податку, збору та обов'язкового платежу.

Список літератури

1. Андрощук І.І. Завдання з надання впевненості, крім аудиту та огляду, в системі аудиторських послуг : дис. ... кандидата екон. наук: 08.00.09 / І.І. Андрощук. – Київ, 2016. – 326 с.
2. Артюх О.В. Податковий аудит у структурі аудиторської діяльності: вітчизняний та зарубіжний досвід [Електронний ресурс] / О.В. Артюх. – Режим доступу: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3652/1/Податковий%20аудит%20у%20структурі%20аудиторської%20діяльності%20вітчизняний%20та%20зарубіжний%20досвід.pdf>
3. Артюх О.В. Податковий аудит як завдання з надання достатньої впевненості [Електронний ресурс] / О.В. Артюх // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету – С. 235–238. – Режим доступу: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4428/1/Податковий%20аудит%20як%20завдання%20з%20надання%20достатньої%20впевненості.pdf>
4. Аудит оподаткування підприємств : навч. посіб. / [Петрик О. А., Давидов Г.М., Редько О.Ю. та ін.]. ; за заг. ред. О. А. Петрик; передм. Т. І. Ефименко. – К. : ДННУ «Акад. фін. управління», 2012. – 352 с.
5. Давидов Г.М. Необхідність зміни підходів до класифікації аудиту з урахуванням вимог міжнародних стандартів / Г. М. Давидов, Н. С. Шалімова // Збірник матеріалів доповідей за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції «Ринок аудиторських послуг в Україні: стан і перспективи розвитку» (м. Івано-Франківськ, 15–16 квітня 2010 р.). – м. Івано-Франківськ, 2010. – С. 148–150.
6. Малишкін О.І. Аудит податків: конструкція на майбутнє [Електронний ресурс] / О.І. Малишкін // Економіка: реалії часу. – 2015. – №1(17). – С. 208–213. – Режим доступу : <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/No1/208-213.pdf>
7. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг, частина 1, видання 2014 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.apu.com.ua/attachments/article/290/Audit_2015_1_all.pdf
8. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх

- послуг, частина 2, видання 2014 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.apu.com.ua/attachments/article/290/Audit_2015_2_all.pdf
9. Рішення Аудиторської палати України «Про проект Положення з національної практики завдань з надання впевненості «Завдання з незалежної перевірки податкової звітності (завдання з податкового аудиту)» від 23 лютого 2012 року №246/12 [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.apu.com.ua/files/ris/131268569.doc
 10. Рішення Аудиторської палати України «Робоча програма постійного удосконалення професійних знань аудиторів з теми «Завдання з незалежної перевірки податкової звітності на прикладі декларації з податку а прибуток» від 28 лютого 2013 року №265/9 [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.apu.com.ua

Одержано 26.12.16

УДК 330.341.1:330.131.7:631.1

М.О. Жуков, ст. гр. МЕ15М*

Кіровоградський національний технічний університет

Ризик-менеджмент як сучасна система управління ризиками в аграрному секторі

В данній статті розглянуто методику ефективного управління інноваційними ризиками аграрного виробництва, завдяки чому досягається сталий розвиток підприємства.
ризик-менеджмент, система управління, аграрний сектор

Сьогодні формується нова парадигма розвитку світового господарства на базі використання інновацій. Не підлягає сумніву необхідність активізації інноваційних процесів у всіх сферах народного господарства і в аграрному секторі в тому числі.

Для інноваційного розвитку сільського господарства відокремлюються чотири основні сфери: селекційно-генетична, виробничо-технологічна, організаційно-управлінська, економіко-соціологічна [4]. Таким чином, інноваційний шлях розвитку сільського господарства може взаємопов'язано та взаємообумовлено розвиватися у трьох напрямках:

- інновація у людський фактор;
- інновація у біологічний фактор;
- інновації технологічного характеру.

Інновація у людський фактор може бути представлена такими складовими: розвиток освіти; фундаментальних і прикладних науково-дослідних організацій, які розробляють нововведення; створення банку даних з інновацій та інформаційно-консультативної системи, яка обслуговує сільськогосподарських виробників

Інновації у біологічний фактор пов'язані з розробкою та освоєнням нововведень, які забезпечують підвищення родючості ґрунту, збільшення урожайності сільськогосподарських культур та продуктивності сільськогосподарських тварин. Саме особлива роль інновацій у біологічний фактор є відмінною рисою інноваційного розвитку сільського господарства по відношенню до інших секторів економіки.

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Т.І. Грічка

Інновації технологічного характеру забезпечують удосконалення техніко-технологічного потенціалу сільського господарства на основі застосування енерго- та ресурсозберігаючої техніки та наукоємних технологій, які дозволяють різко підвищити продуктивність праці та ефективність сільськогосподарської діяльності, впроваджувати у широких масштабах зберігаюче землеробство.

Праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як К.В. Балдин, С.Н. Воробйов, В.С. Гайдук, І.Л. Дибач, В.О. Новак, О.С. Дуброва, І.Т. Балабанов, О.Ю. Кіпрєєва, А.Б. Камінський, Р.О. Колібаба, І.М. Андрійчук присвячені різним аспектам розвитку системи ризик-менеджменту.

Метою роботи є дослідження інструментів, завдяки яким можна здійснювати ефективне управління інноваційними ризиками аграрного виробництва, досягаючи при цьому сталого розвитку підприємств.

Виклад основного матеріалу. Досвід закордонних та вітчизняних фахівців свідчить, що вміння управляти ризиками активує інвестиційно-інноваційну діяльність. Тому для захисту суб'єктів господарювання від ризиків і підвищення їх конкурентоспроможності, необхідна система управління ризиками, або ризик-менеджмент.

В економічній літературі поняття «управління ризиком» визначають як процес впливу на суб'єкт господарської діяльності, за якого забезпечується максимально широкий діапазон охоплення можливих ризиків, їх розумне (обґрунтоване) прийняття і зведення ступеня їх впливу до мінімально можливих меж, а також розробка стратегії поведінки даного суб'єкта у випадку реалізації конкретних видів ризиків [1, с.42].

Відповідно до даного визначення поняття управління ризиками, можна виділити кілька основних принципів даного процесу:

1) принцип масштабності, суть якого полягає в тому, що суб'єкт, який господарює, повинен прагнути до найповнішого охоплення можливих сфер виникнення ризиків;

2) принцип мінімізації, який означає те, що підприємства прагнуть мінімізувати спектр можливих ризиків та ступінь їх впливу на свою діяльність. Мінімізація ризику може бути реалізована по кількох напрямках, які полягають у лімітуванні ризиків, їх хеджуванні та страхуванні;

3) принцип адекватності реакції, суть якого зводиться до того, що підприємство повинне відповідно і швидко реагувати на внутрішні і зовнішні зміни, які мають прояв в реалізації ризику, тобто в тих ситуаціях, коли він стає реальністю;

4) принцип розумного прийняття, який означає, що тільки в тому випадку, коли ризик обґрунтований, підприємство може його прийняти [1, с.42-43].

Вдале управління ризиками сфокусоване на виявленні ризиків та здійсненні певних заходів щодо впливу на них. Управління ризиками підвищує ймовірність успіху та знижує можливість провалу і невпевненість у досягненні цілей підприємства.

На жаль, на сьогодні управлінські рішення в сільському господарстві приймаються практично без урахування ризику. Причин такого становища є кілька.

По-перше, це відсутність відповідних навичок у керівників підприємств.

По-друге, в умовах економічної кризи в Україні на сільськогосподарських підприємствах практично відсутнє стратегічне планування, керівники вимушені займатися питаннями практично лише сьогоднішнього дня.

По-третє, врахування ризику при прийнятті рішень вимагає наявності великої кількості інформації, яка мала б бути загальнодоступною, але в Україні її отримати дуже важко і вона відносно дорого коштує.

Для того, щоб мінімізувати ризики аграрних підприємств, і як результат -

досягати сталого розвитку, існує певний інструментарій з управління аграрними ризиками. Узагальнюючий аналіз наявних інструментів [2] дозволив виокремити три їх рівні:

1. Інструменти, які виробник сільськогосподарської продукції може використовувати сам: застосування ефективних агротехнологій; раціональне використання мінеральних добрив та засобів захисту рослин; обґрунтоване забезпечення технікою; диверсифікація виробництва; висококваліфіковані спеціалісти; створення маркетингових схем. Проте, використати зазначені інструменти господарюючий суб'єкт може в тому випадку, коли він має "добрий" фінансовий стан чи вільний доступ до кредитних ресурсів.

2. Інструменти, для залучення та використання яких агровиробник має звернутися до приватного сектора (банку, страхової компанії, кредитної спілки, лізингової компанії).

3. Макроекономічні методи, основою яких є регуляторна політика уряду на аграрному ринку та державні програми підтримки даного сектора економіки.

До інструментів та механізмів, які дозволяють мінімізувати як виробничі, так і ринкові ризики в АПК, слід віднести диверсифікацію, фінансово-кредитне забезпечення, складські документи на продукцію сільськогосподарського виробництва, ринкову інфраструктуру, лізинг, страхування, державні програми підтримки [2]. Зазначимо, що кожен із згаданих інструментів має певні переваги та недоліки, які проявляються залежно від сфери їх імплементації. Через це виникає необхідність чіткого розуміння того, які саме засоби є найперспективнішими при мінімізації негативного впливу того чи іншого ризику.

Передача ризику здійснюється або шляхом його розподілу, або через механізм зовнішнього страхування. Страхування - це передача певних ризиків страховій компанії. Для зниження міри ризику використовуються майнове страхування і страхування від нещасних випадків.

Сучасні темпи розвитку економіки гостро ставлять питання вивчення і ефективного управління ризиками. Будь-яка економічна структура, в тому числі і сільськогосподарське виробництво, належить до категорії імовірнісних систем, схильних до різноманітних ризиків. Ризиком необхідно управляти, тобто використовувати різні методи, які дозволяють певною мірою прогнозувати настання ризикованої події і вживати заходів для зниження ступеня ризику.

Вирішення головних проблем розвитку сільського господарства як в окремо взятому регіоні, так і на загальнодержавному рівні в умовах кризи доцільно здійснювати в наступних напрямках: сприяння вдосконаленню структури посівних площ, поновлення зонального розміщення виробництва сільськогосподарських культур; сприяння розвитку великого товарного виробництва шляхом модернізації й переоснащення діючого [3].

Отже, для сучасних вітчизняних агропідприємств проблема створення ефективної стратегії управління ризиками є актуальною темою сьогодення і потребує концептуального вирішення.

Список літератури

1. Устенко О. Л. Теория экономического риска : монография / О.Л. Устенко. — К. : МАУП, 1997. — 164 с.
2. Колібаба Р.О. Механізми та інструменти мінімізації аграрних ризиків. [Електронний ресурс] / Р.О. Колібаба – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=57203&cat_id=57141
3. Гончаров В.М., Мартинова Л.В., Удосконалення управління інноваційними

ризиками в агропромисловому комплексі України - Режим

доступ :

<http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/6.1/78.pdf>

5. Соловчук К. Державна підтримка інноваційного розвитку агропромислового комплексу України // Актуальні проблеми економіки – 2014. - №3(153). – С.126-133

Одержано 21.01.16

УДК.629.113

М.М. Задорожній, магістрант гр. АТ-15М-1,5*

Кіровоградський національний технічний університет

Дослідження надійності роботи переднього гальмівного механізму автомобіля KIA RIO

У статті на основі результатів проведених досліджень оцінювали ефективність роботи пари тертя – «гальмівний диск – гальмівна колодка». Дослідження проводилися на спеціальному стенді з використанням натурального гальмівного вузла автомобіля KIA RIO.

гальмівні колодки, гальмівний диск, температура, питоме спрацювання

Останнім часом змінилися показники оцінки гальмівних властивостей автомобілів, нормативні значення їх тепер стали жорсткішими. В свою чергу ефективність гальмування визначається як конструктивними особливостями, так і експлуатаційними характеристиками вузлів і механізмів гальмівної системи.

Гальмівна система є сукупністю цілого ряду вузлів, справність кожного з яких впливає на роботу всієї системи в цілому. Але якщо працездатність, наприклад, вакуумного підсилювача або головного гальмівного циліндра можна безпомилково визначити ще до початку руху декількома натисканнями на педаль, то як зрозуміти, які гальмівні колодки забезпечать найбільш ефективне гальмування, тим більше що їх вибір зараз просто величезний. Важливим є і питання про ресурс основної пари тертя – «гальмівний диск – гальмівна колодка». Крім того, нерідкі випадки, коли вибрані колодки і мають достатній ресурс, і забезпечують нормальний процес гальмування, але після декількох тисяч напрацювання, гальмівні диски доводиться віддавати на проточку або ще дорожче - замінити.

Об'єктом дослідження даної роботи є пара тертя «гальмівний диск – гальмівна колодка».

За останні роки вийшло багато публікацій [1–2] за результатами досліджень і розробок щодо підвищення ефективності гальмування автомобілів. Однак ці публікації містять більше рекомендації загального характеру.

У той же час вітчизняний і зарубіжний досвід показує, що гальмівна система (ГС) автомобіля є найважливішим елементом його активної безпеки. Від того, наскільки точно будуть забезпечені нормативні експлуатаційні характеристики гальмівної системи будуть залежати життя людей, схоронність перевезених вантажів і самих транспортних засобів.

Основною метою досліджень виступало підвищення ефективності гальмування транспортного засобу, яка оцінювалася за величинами гальмівного шляху та

* Науковий керівник: д-р техн. наук, проф. Черновол М.І.

сповільнення автомобіля в залежності від властивостей пари тертя – «гальмівний диск – гальмівна колодка».

Гальмівна ефективність при цьому визначалася виходячи з сукупності ефективності окремих гальмувань, ефективності повторних гальмувань (FADE) і відновлення.

Методика проведення досліджень полягала у наступному: весь цикл випробувань проводився двічі (кожного разу з новим комплектом колодок і новим гальмівним диском) і складався з чотирьох основних етапів:

1. Дослідження ефективності окремих гальмувань, який в свою чергу складався з трьох випробувань.

Випробування 1. Цим випробуванням імітуються різні режими одиничних гальмувань (від слабкого до екстреного) на швидкості 100 км/год. до повної зупинки автомобіля. Початкова швидкість 100 км/год., температура колодки на початку гальмування менше 50 °С. Тиск в гальмівному циліндрі змінюється від 2 до 8 МПа з інтервалом 2 МПа.

Випробування 2. Цим випробуванням імітуються різні режими одиничних гальмувань при різних початкових швидкостях гальмування. Тиск в гальмівному циліндрі 5 МПа, температура колодки на початку гальмування менше 50 °С. Початкова швидкість змінюється від 40 до 120 км/год. з кроком 20 км/год. Вимірюється уповільнення.

Випробування 3. Мета даного випробування - оцінка ефективності гальмування при різних значеннях температури колодки. Початкова швидкість гальмування 100 км/год., тиск в гальмівному циліндрі 5 МПа. Вимірюється уповільнення при різних значеннях температури колодки (від 50 до 250 °С, з кроком 50 °С).

2. Дослідження ефективності повторних гальмувань (FADE). На даному етапі імітувався рух автомобіля по гірському серпантину. Випробування складалося з двох однакових циклів, між якими колодки охолоджувалися до початкової температури (менше 50 °С). Гальмівне зусилля підтримувалося на рівні 5 МПа, початкова швидкість гальмування складала 100 км/год., кінцева швидкість - 50 км/год., гальмування проводилося з інтервалом 45 секунд із вимірюванням сповільнення і температури колодки в кінці кожного циклу.

3. Відновлення. Програма випробувань на даному етапі повністю повторювала випробування етапу 1 (визначення ефективності окремих гальмувань). Метою даного етапу виступало прогнозування стабільності робочих характеристик гальмівних колодок впродовж всього терміну експлуатації.

4. Дослідження границі міцності з'єднання гальмівної накладки з каркасом. В даному випробуванні визначалися ті зусилля, при яких відбувався відрив фрикційного матеріалу від каркаса колодок (за нормам ЄС E R-90 ця величина повинна складати не менше - 5 МПа). Температура накладки вимірювалася за допомогою термопари, в об'ємі, на відстані 2 мм від каркаса колодки. Відповідно в парі тертя температура вище приблизно на 200 °С.

Перед початком 1-го етапу випробувань проводилися припрацювання колодок, для чого здійснювалося від 50 до 100 гальмувань.

Для дослідження були вибрані колодки для автомобіля KIA RIO. Колодки були придбані в магазинах автозапчастин роздрібною торгівельною мережі м. Кропивницький по два комплекти від кожного виробника.

Дослідження проводилися в спеціалізованій лабораторії на устаткуванні, що має сертифікат Держстандарту України. При випробуваннях були задіяні два випробувальні стенди.

Перший стенд є натуральним гальмівним вузлом (рис. 1), що складається з гальмівного супорта, гальмівного диска і двох колодок автомобіля KIA RIO, маховика із змінним моментом інерції (в даному випадку момент інерції відповідав моменту інерції автомобіля KIA RIO), електроприводу і контрольно-вимірювальної апаратури. На цьому стенді безпосередньо перевірялася ефективність колодок в різних режимах гальмування.

На другому стенді визначалася межа міцності з'єднання гальмівної накладки з каркасом.

Рисунок 1 - Натуральний гальмівний вузол

В якості «контр-тіла» для всіх гальмівних колодок були обрані гальмівні диски фірми Hyundai/KIA каталоговий номер 584110U300 (Корея) - саме такими дисками оснащуються автомобілі KIA RIO заводом-виробником.

Дослідженню піддавалися гальмівні колодки наступних виробників: фірм Hyundai/KIA, DELPHI, Remsa, TRW, Brembo, TEXTAR та фірми Remsa.

Після закінчення всіх досліджень проводилася оцінка абсолютного і питомого спрацювання колодок. Результати дослідження наведені в таблиці 1, в якій величина сповільнення, для зручності сприйняття, перерахована в коефіцієнт тертя, чим вище цей коефіцієнт, тим вище ефективність гальмівних колодок. В якості відправної точки для оцінки ефективності колодок був використаний норматив ECE R-90 Євросоюзу, який свідчить, що коефіцієнт тертя має бути не менше 0,33 або для температурних випробувань 0,3.

Під час дослідження кожний виріб був випробуваний більш ніж на 60 параметрів. Так як всі значення неможливо представити, в таблиці приведені лише середні значення коефіцієнтів тертя і температур.

За даними таблиці 1 було побудовано порівнювальні графіки дослідження ефективних показників гальмівних колодок на стенді.

Таблиця 1 – Результати тестування передніх гальмівних колодок для автомобіля Renault «Symbol»

Середні коефіцієнти тертя	Модель колодок					
	Hyundai/KIA 581014LA00	DELPHI LP2496	TRW GDB3548	Brembo P18025	TEXTAR 2534801	Remsa 148802
Випробування 1 V _{поч} - 100 км/год T _{поч} - 50 °С, P - var	0,47	0,43	0,46	0,45	0,42	0,42
Випробування 2 P - 5 МПа T _{поч} - 50 °С, V _{поч} - var	0,47	0,46	0,5	0,47	0,47	0,41
Випробування 3 (температурні випробування) T - 250 °С	0,4	0,36	0,35	0,33	0,36	0,31

Випробування «гірський серпантин» (fade)	0,43	0,36	0,4	0,39	0,44	0,33
Температура колодки на останньому гальмуванні «гірського серпантину», °C	262	255	216	256	239	276
Випробовування відновлення	0,49	0,42	0,46	0,47	0,54	0,44
Питоме спрацювання, см ³ /10 ⁶ кгм	1,5	1,9	1,39	1,87	14,45	3,42
Зусилля відриву фрикційного матеріалу від каркаса, МПа	7,52	5,3	5,9	9,02	6,31	9,88
Вартість, грн.	1680,0	1070,0	800,0	1320,0	990,0	610,0

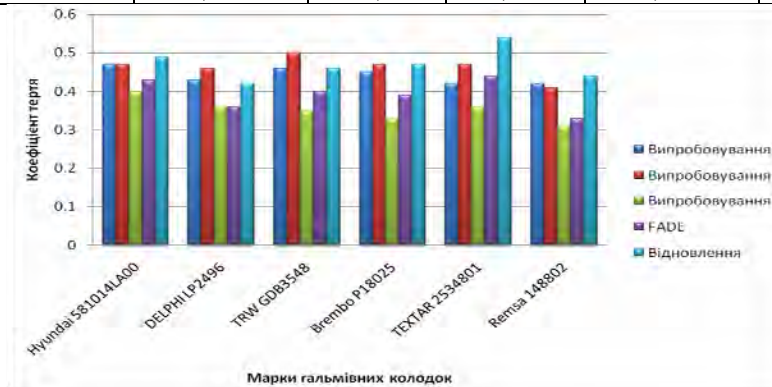

Рисунок 2 – Зміна коефіцієнтів тертя гальмівних колодок при різних етапах дослідження

Рисунок 3 – Величини температурного режиму колодок при гальмуванні в умовах «гірського серпантину»

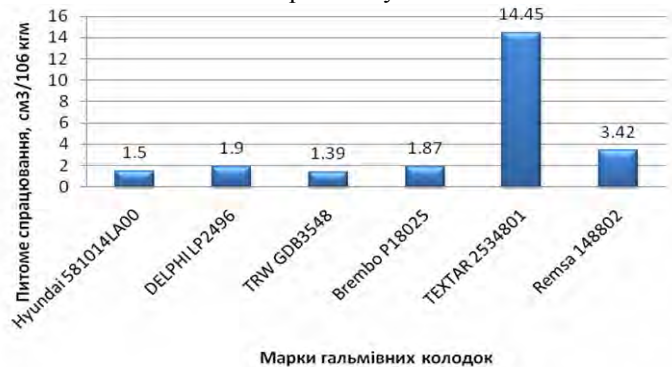

Рисунок 4. – Порівняльні графіки величин питомого спрацювання колодок під час дослідження

Висновки. Проводячи підсумок даних досліджень можна зробити висновок що всі колодки показали нормальний результат, але на нашу думку кращими виявилися колодки фірми Hyundai Genuine Parts (Корея). Разом з тим, кожен власник в праві вирішувати які колодки він встанове на свій автомобіль.

Список літератури

1. Косёнков А.А. Устройство тормозных систем иномарок и отечественных автомобилей. Учебное пособие. Издательство: «Феникс», 2003. – 224 с.
2. Оцінка експлуатаційних гальмових властивостей автомобілів в умовах неточності вихідних даних: монографія /А. А. Кашканов, В. М. Ребедайло, В. А. Кашканов. – Вінниця: ВНТУ, 2010. – 148 с.
3. Бевз О.В. Дослідження надійності роботи переднього гальмівного механізму автомобіля Renault. / О.В. Бевз, С.О. Магопєць // Збірник наукових праць КНТУ. - 2013 - № 26 – 112-116 с.

Одержано 25.01.17

УДК.504.064.045

О.В. Стрельцов, магістрант гр. АТ-15М-1,5*

Кіровоградський національний технічний університет

Дослідження дії автотранспортних потоків на шумове забруднення міста Кіровограда

У статті на основі результатів проведеного аналізу рівнів шумового навантаження від транспортних потоків на вулиці Великій Перспективній м. Кіровограда, з врахуванням реальних місцевих умов, виявлено зони підвищеного рівня шуму і визначені ділянки, рівень шуму на яких перевищує гранично допустимі норми.

міський шум, рівень шуму, акустичний дискомфорт, шумові характеристики

Основними забруднювачами атмосферного повітря по вулиці Великій Перспективній є пересувні джерела, серед яких на першому місці знаходиться автотранспорт. Підвищення інтенсивності техногенного забруднення зумовлено збільшенням кількості автотранспорту в місті, погіршенням технічного стану автомобільного парку, незадовільною якістю палива, відставанням темпів розвитку вулично-шляхової мережі, труднощами щодо контролю великої кількості приватного і транзитного автотранспорту, недостатньо розвиненою законодавчою базою для ефективного управління автотранспортом, як екологічно небезпечним об'єктом. Найбільші рівні шуму 90-95 дБ наголошуються на магістральних вулицях міст з середньою інтенсивністю руху 2-3 тис. і більш транспортних одиниць за годину. Рівень вуличних шумів визначається інтенсивністю, швидкістю руху, складом транспортного потоку, архітектурно-планувальним рішенням (профіль вулиці, щільність забудови, стан покриття дороги, наявність зелених насаджень тощо).

Об'єктом дослідження даної роботи є шумове навантаження від транспортних потоків на вулиці Великої Перспективної та його вплив на дану територію.

* Науковий керівник: канд техн. наук, доц. Бевз О.В.

В останні роки вийшло багато публікацій [1–2] за результатами досліджень і розробок щодо боротьби із шумом у містах. Однак ці публікації містять більше рекомендації загального характеру.

У той же час вітчизняний і зарубіжний досвід показує, що при розробці проектів планування й забудови міст і інших населених пунктів зовсім недостатньо використовуються містобудівні й будівельно-акустичні методи й засоби захисту від шуму.

Міський шум є складовою частиною в єдиному комплексі екологічних, соціальних, економічних, культурних, загальнодержавних і міжнародних проблем розвитку людства.

Високі рівні звуку й концентрації вихлопних газів на магістральних вулицях міст, що продовжують збільшуватися з кожним роком, викликають безліч скарг жителів будинків першої лінії забудови приміагстральних територій. Прогресуюче протиріччя між вимогами нормативів із планування й забудови населених місць, що склалося структурою існуючих міст, охорони міського середовища, економіки будівництва, часто ставить у глухий кут проектувальників. У зв'язку з цим виникає гостра необхідність розробки шумозахисних рекомендацій, які були б невід'ємною частиною проектних матеріалів для реконструкції будь-яких «спальних» районів міста.

Регулювання шумового режиму на житлових територіях, що підпадають під шумове забруднення, для забезпечення комфортних умов і акустичної безпеки життєдіяльності населення під час реконструкції міської забудови шляхом створення 30-децибельних («тихих») зон у спальних районах.

Одним з найважливіших чинників, що визначають зони акустичного дискомфорту при русі автотранспортних потоків є їх інтенсивність. Визначено, що при інтенсивності автотранспортних потоків 10000 АТЗ/добу протягом дня в зоні впливу автодоріг виникають зони акустичного дискомфорту з рівнем шуму 60-80 дБА, а при інтенсивності більше 20000 АТЗ/добу - стійкі зони акустичного дискомфорту з рівнем шуму понад 80 дБА.

Результат дослідження транспортного навантаження на автодороги міста показаний на рисунку 1.

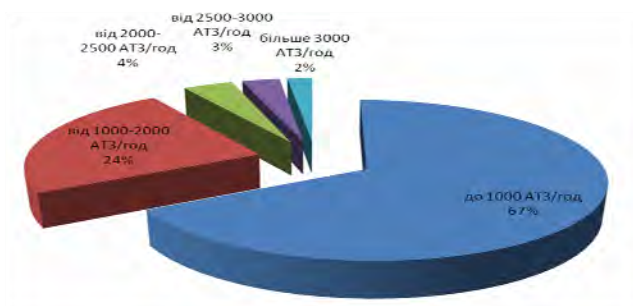

Рисунок 1 – Розподіл інтенсивності автотранспортних потоків на автодорогах м. Кіровограда

За даними моніторингу завантаженості автодоріг міста зробили вивід, що «година-пік» доводиться на період 7.30-9.00 і 16.30-19.00 годин.

Аналіз даних показує, що в цей час на 32 % автодоріг міста реєструється інтенсивність транспортних потоків понад 1000 АТЗ/год., на кожній третій з них інтенсивність більш 2000 АТЗ/год. і це наводить до утворення зон стійкого акустичного дискомфорту, які не пропадають протягом доби.

На рисунку 2 показана мапа з вулицями м. Кіровограда. Інтенсивність автотранспортних потоків на деяких вулицях вказана під мапою в часи пік.

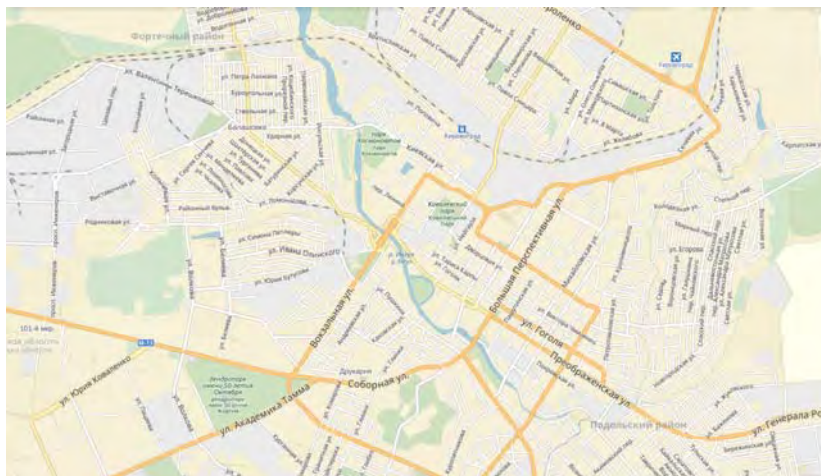

Рисунок 2 – Мапа міста Кіровограда

Карта дозволяє зробити вивід, що автодороги з високою інтенсивністю руху автотранспортних потоків зосереджені в центральній частині міста, де розташовані учбові, лікувальні, офісні установи і житлові будинки, в яких проживає і працює близько 60 % населення міста.

Проведення комплексного моніторингу якісного стану акустичного середовища міста надалі здійснювалося в уранішні «години піку» в буденні дні на автодорогах з інтенсивністю автотранспортних потоків більше 5000 АТЗ/добу. Для дослідження були вибрані 10 автодоріг, в зоні яких розташована основна частина житлового комплексу.

Таблиця 1 - Інтенсивність автотранспортних потоків на деяких вулицях вказана під мапою в часи пік

Вулиці міста	Інтенсивність АТЗ/год.
вул. Космонавта Попова, вул. Генерала Жадова, вул. Глінки та інші	100-500
вул. Юрія Коваленка, вул. Ушакова, вул. Єгорова, студентський Бульвар вул. Габдурахманова та інші	500-1000
вул. Верхня Пермська, вул. Михайлівська, вул. Київська, вул. В'ячеслава Черновола, вул. Гагаріна та інші	1000-1500
вул. Яновського, вул. Кропивницького, вул. Миколи Ливитського, проспект Винниченка, Бобринецький шлях та інші	1500-2000
вул. Короленка, вул. Шевченка, вул. Гоголя, вул. Героїв України, площ. Богдана Хмельницького та інші	2000-2500
пр. Євгена Тельнова, вул. Вокзальна, вул. Преображенська та інші	2500-3000
вул. Велика Перспективна, вул. Полтавська, вул. Соборна та інші	більше 3000

За даними попередніх експериментів визначили мінімальну кількість вимірів (N_{\min}) значення еквівалентного рівня транспортного шуму на одній ділянці: $N_{\min}=15$ за 2-х місячний період.

Однією з автодоріг, по якій здійснюється основний рух автотранспорту, є вулиця Велика Перспективна. Вона розташовується від Набережної до площі Незалежності і має протяжність 1,85 км. (9 перехресть і 10 перегонів). На ній проживає більше 1 % населення міста.

У таблиці 2 наведені дані моніторингу на вулиці Великій Перспективній.

Таблиця 2 - Результати моніторингу на перегонах вулиці Великої Перспективної

№ п/п	Найменування вулиці (ділянки)	I, АТЗ/г	Q, %	V, км/г	s, м	l, м	l', м	k _{оз} , од/100 м лів/пр	H, м лів/пр	k _з , % лів/пр	L _п , дБ А	L _{екв} , дБ А
1	Перспективна (пров. Василівський – вул. Преображенська)	2635	19	35	300	12	21	7/9	9/5	80/75	54	70
2	Перспективна (вул. Преображенська – вул. Гоголя)	2616	18	16	200	12	19	5/30	3/-	90/10	40	55
3	Перспективна (вул. Гоголя – вул. Тараса Карпи)	2590	18	22	100	12	29	10/15	3/3	90/90	46	61
4	Перспективна (вул. Тараса Карпи – вул. Віктора Чміленка)	2401	18	31	50	12	19	6/3	9/3	90/90	52	67
5	Перспективна (вул. Віктора Чміленка – вул. Дворцова)	2385	18	36	200	12	45	5/-	4/3	90/90	67	82
6	Перспективна (вул. Дворцова – вул. Шевченка)	2531	18	32	135	12	19	13/15	5/5	90/80	64	79
7	Перспективна (вул. Шевченка – вул. Гагаріна)	2581	17	34	216	12	19	13/9	3/3	85/85	66	81
8	Перспективна (вул. Гагаріна – вул. Єгорова)	2213	17	36	143	12	19	11/13	5/9	80/80	67	81
9	Перспективна (вул. Єгорова – студ. бульвар)	2105	17	45	297	12	22	10/12	3/5	90/90	59	73
10	Перспективна (студ. бульвар – вул. Леоніда Куценка)	2085	17	51	209	12	19	10/13	3/3	75/85	61	75

Одночасно визначалися характеристики автотранспортного потоку: інтенсивність - I (АТЗ/г), доля автобусів і мікроавтобусів в потоці – Q (%), середня швидкість потоку - V (км/г), параметри вулично-дорожньої мережі: довжина перегону – s (м), ширина проїжджої частини - l (м), ширина вулиці - l' (м), етажність забудови - H (м), коефіцієнт озеленення - k_{оз} (од./100м), коефіцієнт забудови - k_з (%) і еквівалентний рівень шуму - L_{екв} (дБА).

Для визначення рівня шуму автотранспортного потоку була розроблена теоретична залежність у вигляді поліноміальної моделі для оцінки дії автотранспортних потоків на акустичне середовище.

Для виявлення залежностей використані дані, отримані в ході моніторингу.

Модель оцінки і прогнозу шумового навантаження транспортних потоків, рухомих по автодорогах м. Кіровограда, побудована у вигляді полінома, що має вигляд:

$$L_{\text{екв}} = L_{\text{г}} + (0,005^2 + 0,07Q + 0,04V), \quad (1)$$

де L_{екв} – еквівалентний рівень шуму автотранспортного потоку, дБА;

L_п – рівень шуму дорожнього покриття, дБА;

I – інтенсивність автотранспортного потоку, АТЗ/г;

Q – доля автобусів і мікроавтобусів в потоці, %;

V – швидкість автотранспортного потоку, км/год.

Результати досліджень шумового забруднення навколишнього середовища здійснювалося шляхом побудови карти шуму вулично-дорожньої мережі вулиці Великої Перспективної.

Оцінка шумового режиму території міста включає визначення основних джерел зовнішнього шуму. Виділяють головні джерела шуму і встановлюють їх акустичні характеристики (розрахункові рівні звуку), які реєструються на картах розрахункових рівнів шуму цих джерел (вулично-дорожні мережі (ВДМ), траси авіаліній і аеродроми, промислові підприємства тощо).

Карта шуму ВДМ має вигляд схематичного плану вулиць і доріг з нанесеною в умовних позначеннях шумовою характеристикою транспортних потоків.

Вулично-дорожні покриття по вулиці Великій Перспективній має два типи покриття, це литий асфальтобетон та бруківка. Рівень шуму для різних покриттів різний.

Найважливішою є карта ВДМ, оскільки транспортні шуми в містах складають основний відсоток всіх зовнішніх шумів, які проникають в місця постійного знаходження людей.

Карта шуму ВДМ дозволяє визначити очікуваний рівень звуку в будь-якій точці вулиці або магістралі, а також на межі прилеглої при магістральної території, що має велике значення при плануванні заходів з шумозахисту (зміни категорій, призначення і профілю вулиць, заходи планування і забудови приміжмагістральних територій та ін.).

В результаті проведення експериментальних досліджень на одній з вулиць міста Кіровограда було побудовано карту шуму ВДМ цієї вулиці (рисунок 3).

Отримані при дослідженнях шумового навантаження дані свідчать про те, що порушуються вимоги ДБН 360-92 «Допустимі рівні шуму на різних об'єктах, територіях різного господарського призначення». Так на території вулиці Перспективної, що прилягає до житлових будинків, лікарні, кінотеатру, магазинів, офісів, бібліотек, готелів і гуртожитків від 7 до 21 години має мати такі дані стандарту шумового забруднення, що представлені в таблиці 3.

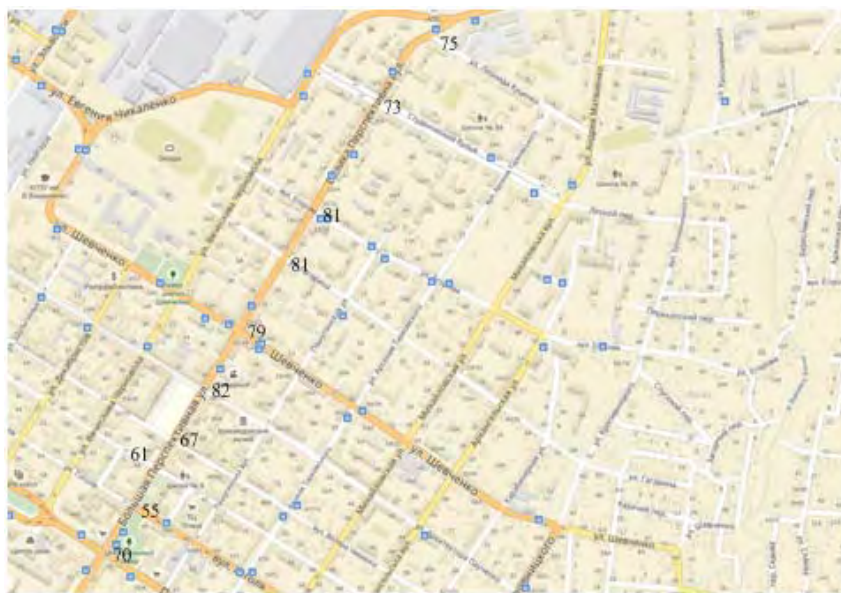

Рисунок 3 – Карта шумового забруднення вулиці Великої Перспективної

Таблиця 3 Допустимі рівні шуму на різних об'єктах, територіях різного господарського призначення в порівнянні з експериментальними

Вид території	Допустимі рівні звуку, дБА		Час доби	Експериментальні дослідження рівня звуку, дБА
	LA екв.	LA макс.		
Території, що безпосередньо прилягають до - будівель - лікарень	45	60	вдень	67-81
Території, що безпосередньо прилягають до житлових будинків, будівель поліклінік, амбулаторій, будинків відпочинку, пансіонатів, будинків-інтернатів, дитячих дошкільних закладів, шкіл та інших навчальних закладів, бібліотек	55	70	вдень	67-81
Території, що прилягають до будівель: - готелів - гуртожитків	60	75	вдень	81-75
Майданчики відпочинку на території мікрорайонів, груп житлових будинків, будинків відпочинку, пансіонатів, майданчиків дитячих дошкільних закладів, шкіл та інших учбових закладів	45	60	вдень	67

Примітка: Еквівалентні та максимальні рівні звуку в дБА для шуму, що створюється засобами автомобільного транспорту біля житлових будинків, готелів, гуртожитків, повернутих у бік магістральних вулиць загальноміського значення допускається приймати шум на 8 дБА вище, вказаних у позиціях 2 та 3.

Висновки. Наявні дані свідчать про перевищення максимальних показників на території вулиці Перспективної на 15-30 %. На площадках відпочинку максимальний рівень звуку дорівнює 60 дБА; на територіях, що прилягають до житлових будинків, поліклінік, закладів освіти – 70 дБА; біля гуртожитків – 75 дБА. Рівні звуку за розрахованими даними експериментальних досліджень лежать в межах від 75 до 81 дБА.

За допомогою даної карти визначено, що 65 % (1205 м) даної вулиці знаходяться в зоні акустичного дискомфорту (рівень шуму 61-75 дБА), при цьому 35 % (645 м) – зона стійкого акустичного дискомфорту (рівень шуму 79-81 дБА).

Для зниження шуму автомобільного транспорту рекомендується застосовувати два методи: зниження швидкості руху транспортних засобів, покращення регулювання вуличного потоку, заборона руху для окремих видів автомобілів по окремих трасах і в певний час доби; покращення звукоізоляції будинків і влаштування протишумових екранів; удосконалення ходової і моторної частин транспортних засобів.

Список літератури

1. Осипов Г.Л. Защита от транспортного шума в городах и населенных пунктах / Тез. докл. науч.-техн. симпозиум.-сем. Обеспечение экологической безопасности – Севастополь, 2002.
2. Угненко Е. Б. Усовершенствование методов оценки экологической безопасности окружающей природной среды при строительстве и реконструкции автомобильных дорог / Угненко Е. Б. – Харьков: ХНАДУ, 2005. – 140 с.

3. Бевз О.В. Оцінка дії автотранспортних потоків на акустичне середовище міської території (на прикладі міста Кіровограда). / О.В. Бевз, С.О. Магопєць // Збірник наукових праць КНТУ. - 2013 - № 26 – 71-78 с.

Одержано 25.01.17

УДК 658.511

М. М. Гайовий, ст. гр. АДМ-15М*

Кіровоградський національний технічний університет

Методичні підходи до оцінювання механізму основної діяльності підприємств

У статті досліджено сутність основної діяльності підприємств, що пов'язана з виробництвом або реалізацією продукції та становить головну мету функціонування кожного суб'єкта господарювання. Визначено етапи побудови та існуючі методичні підходи до оцінювання механізму основної діяльності підприємств, включаючи аналіз стану та динаміки показників фінансових результатів, методи техніко-економічного, управлінського, маркетингового і стратегічного аналізу.

основна діяльність, механізм, фінансові результати, дохід, витрати, прибуток

Основною метою та завданням будь-якого діючого суб'єкта господарювання є отримання прибутку від його діяльності. Так, у сучасних ринкових умовах господарювання забезпечення прибутковості безпосередньо залежить від фінансових результатів основної діяльності підприємства – прибутку або збитку. Основною діяльністю підприємства є операції, пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є головною метою створення підприємства і забезпечують основну частку його доходу. Як правило, до складу операційної діяльності належать процеси виробництва основної продукції, процеси її реалізації (збуту) та процеси, що безпосередньо обслуговують або супроводжують виробництво і реалізацію основної продукції [1].

Різноманітні аспекти формування та оцінювання механізму основної діяльності підприємств в Україні досліджували такі вчені, як: Н. В. Білецька, Д. П. Волков, В. І. Карюк, О. А. Мелешко, О. Ю. Мірошниченко, Н. М. Пилипчук, О. М. Чабанюк та ін. Водночас, подальшого детального вивчення потребують питання формування комплексної методики оцінювання механізму основної діяльності підприємств відповідно до їх галузевої та іншої специфіки здійснення господарської діяльності.

Підприємства в процесі свого функціонування мають на меті досягнення максимального ефекту від своєї діяльності, а це неможливо без ефективного управління ним. Тому менеджменту варто приймати рішення на основі даних, що відображають реальний фінансовий стан підприємства. Важливим підґрунтям для ефективного управління є інформація про витрати, доходи, фінансові результати, визнання та класифікація яких має свої особливості [5].

Побудова механізму основної діяльності підприємств створює необхідні передумови для того, щоб менеджери підприємства різних рівнів управління чітко

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Ткачук О.В.

увяляли майбутнє свого підприємства та розвивали його стратегічні можливості. При цьому, можна прослідкувати взаємозв'язок та взаємодію організаційної та економічної складової механізму: економічна складова, насамперед, буде характеризуватися цільовою спрямованістю, оскільки метою формування стратегічного потенціалу є досягнення певних економічних цілей в діяльності підприємства; організаційну складову варто розглядати як організацію досягнення економічних цілей.

У загальному вигляді за структурою організаційно-економічний механізм основної діяльності на підприємстві може бути поданий як ряд етапів, що у своїй сукупності утворюють комплексну систему функціональних зв'язків між об'єктами, суб'єктами, засобами, методами та іншими складовими діяльності і може використовуватися для досягнення широкого спектра стратегічних цілей підприємства.

На першому етапі відбувається визначення цілей діяльності підприємства на основі аналізу поточних та перспективних планів його діяльності та розвитку.

На другому етапі оцінюється фактичний потенціал підприємства, як сукупність трудових, нематеріальних, матеріальних і природних ресурсів, залучених чи не залучених з яких-небудь причин в процес виробництва, але таких, що володіють реальною можливістю брати участь в ньому.

Метою третього етапу є виявлення загроз і можливостей зовнішнього середовища та сильних і слабких сторін внутрішнього середовища.

Виходячи з проведеного аналізу, на наступному етапі формується множина альтернативних стратегій та здійснюється вибір оптимальної з них.

Потім відбувається формування комплексу заходів для реалізації стратегії, обраної на попередньому етапі, а також вибір інструментарію реалізації відповідних заходів, визначення джерел фінансування, оптимізація їх структури тощо.

Далі йде етап втілення вибраної стратегії в життя, тобто практична реалізація заходів, що включає контроль за їх виконанням та підведення підсумків. Якщо стратегічні цілі не досягнуті, керівникові варто визначити основне коло проблем підприємства, «слабких сторін» та розробити можливі варіанти їх вирішення з метою мінімізації негативних наслідків відхилень від вибраної мети, а також розробити нові стратегічні цілі або переглянути та уточнити існуючі, враховуючи ситуацію, що склалася. Підведення підсумків має обов'язково включати етап оцінювання результатів основної діяльності та визначення їх ефективності [3].

Для проведення оцінки механізму основної діяльності досліджуваними параметрами можуть бути: рівень і динаміка фінансових результатів, які дозволяють судити про оптимізацію діяльності підприємства; високий ступінь прибутку; високий ступінь капіталізації прибутку (умовний показник), тобто частка прибутку, спрямованого на створення фондів накопичення, і нерозподілена частка суми чистого прибутку, яка залишається у розпорядженні підприємства (свідчить про можливості розвитку та зростання позитивних фінансових результатів у майбутньому).

Основні показники, які використовуються для аналізу: виручка, доходи, витрати, результати (прибуток, збиток) основної діяльності. У рамках цього блоку також необхідно проаналізувати (у динаміці за кілька періодів) і оцінити: рівень доходів і витрат підприємства, склад, структуру, механізми формування, використовувану методику розрахунку таких показників; дотримання вимог законодавства щодо формування обов'язкових резервів [4].

Враховуючи значну кількість критеріїв оцінки результатів процесу основної операційної діяльності підприємства, методику аналізу щодо такої діяльності можна розглядати у двох ракурсах, а саме – з позиції техніко-економічного аналізу, який досліджує основні процеси техніко-організаційного рівня на підприємстві та їх вплив

на основну діяльність, а також з точки зору взаємозв'язків «обсяг виробництва – витрати – прибуток» (управлінського аналізу), тобто іншої складової методики комплексного аналітичного дослідження, яка забезпечує для прогнозування можливих змін у процесі функціонування підприємства, для визначення найоптимальніших шляхів розвитку господарського механізму.

Враховуючи основні компоненти управлінського та стратегічного аналізу, доцільно сформулювати можливу схему аналізу основної операційної діяльності, що створить базис для вирішення тактичних та стратегічних задач підприємства та сприятиме інтенсифікації діяльності, а саме:

1. Оцінка логістичної системи підприємства та проведення маркетингових досліджень конкурентного середовища (PEST-аналіз, SWOT-аналіз).

2. Аналіз та характеристика основних параметрів основної операційної діяльності підприємства.

3. Оцінка реінжинірингових процесів основної діяльності, що проводяться керівництвом та інноваційності виробничого процесу.

4. Розробка тактичних заходів щодо реалізації програми розвитку та побудова стратегії ведення основної операційної діяльності на основі оцінки результатів аналізу та прогнозних розрахунків [2].

Таким чином, в процесі оцінювання механізму основної діяльності підприємств знайшли широке застосування показники, отримані на основі аналізу стану та динаміки фінансових результатів суб'єктів господарювання, порівняння обсягів виробництва, витрат і прибутку, що можуть бути доповнені різноманітними аналітичними методиками, включаючи маркетинговий аналіз, стратегічний аналіз, аналіз конкурентного середовища, сильних і слабких сторін діяльності підприємства тощо.

Список літератури

1. Білецька Н. В. Роль аналітичних процедур в аудиті результатів основної діяльності підприємства / Н. В. Білецька // Бізнес Інформ. – 2016. – № 1. – С. 248-252.
2. Волков Д. П. Порівняльна характеристика методик аналізу основної операційної діяльності промислового підприємства / Д. П. Волков // Інноваційна економіка. – 2013. – № 2. – С. 345-348.
3. Мірошніченко О. Ю. Етапи формування організаційно-економічного механізму інноваційної діяльності підприємств [Електронний ресурс] / О. Ю. Мірошніченко, В. І. Карюк // ефективна економіка. – 2012. – №2. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=932>.
4. Пилипчук Н. М. Методичний підхід до організації аналітичної роботи внутрішнього аудиту доходів від основної діяльності / Н. М. Пилипчук // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка. – 2015. – Вип. 1(2). – С. 382-385.
5. Чабанюк О. М. Економічна сутність, умови визнання та класифікація витрат, доходів і фінансових результатів основної діяльності підприємств / О. М. Чабанюк, О. А. Мелешко // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.4. – С. 301-307.

Одержано 21.01.17

УДК 629.113

М.В. Баркар, магістрант гр. АТ-15М-1,5*

Кіровоградський національний технічний університет

Дослідження роботи гальмівної системи автобусів в міських умовах експлуатації

У статті на основі результатів проведених досліджень оцінювали працездатність та ресурс пари тертя «гальмівний диск – колодка». Дослідження проводилися за допомогою сучасних методів металографічного й мікро рентгеноспектрального аналізу.

гальмівні колодки, гальмівний диск, температура, ресурс, питома спрацювання

Аналіз скоєних дорожньо-транспортних пригод (далі – ДТП) показує, що для їх уникнення в 75,9 % випадків використовувались гальмівні системи автомобілів [1]. Тому в більшості випадків під час аналізу ДТП потрібно досліджувати ефективність гальмування транспортних засобів. В свою чергу ефективність гальмування визначається як конструктивними особливостями, так і експлуатаційними характеристиками вузлів і механізмів гальмівної системи.

Значну увагу при цьому потрібно приділяти автобусам, зокрема тим, які виконують перевезення на міських маршрутах, оскільки підрозділами поліції фіксується не лише зростання кількості ДТП за участю маршрутних транспортних засобів, а й зростання їх тяжкості [2].

Гальмівна система є сукупністю цілого ряду вузлів, справність кожного з яких впливає на роботу всієї системи в цілому. Але якщо працездатність, наприклад, вакуумного підсилювача або головного гальмівного циліндра можна безпомилково визначити ще до початку руху декількома натисканнями на педаль, то як зрозуміти, які гальмівні колодки забезпечать найбільш ефективне гальмування, тим більше що їх вибір зараз просто величезний. Важливим є і питання про ресурс основної пари тертя – «гальмівний диск – колодка». Крім того, нерідкі випадки, коли вибрані колодки і мають достатній ресурс, і забезпечують нормальний процес гальмування, але після декількох тисяч напрацювання, гальмівні диски доводиться віддавати на проточку або ще дорожче - замінити.

Об'єктом дослідження даної роботи є пара тертя «гальмівний диск – колодка».

Відомо, що автобуси, які працюють на міських маршрутах, мають повторно-короткочасний режим роботи гальм зі значною кількістю гальмувань порівняно невеликої ефективності. При цьому відношення загального гальмівного шляху до довжини обігового рейсу сягає 7 %. Середнє значення сповільнень становить 1,32-1,43 м/с², а кількість екстрених гальмувань (зі сповільненням понад 3 м/с²) не перевищує 1 % від загальної кількості гальмувань [3].

Значна кількість гальмувань, які припадають на 1 км шляху, призводить до нагрівання гальмівних механізмів. І хоча відсутні різкі коливання температурних режимів роботи гальм, їх температура поступово зростає і до кінця обігового рейсу стабілізується на рівні 260-280 °С [2]. За таких температур спостерігається різке зниження коефіцієнта тертя, і, відповідно, гальмівного моменту та ефективності гальмування [2].

* Науковий керівник: д-р техн. наук, проф. Черновол М.І.

У той же час вітчизняний і зарубіжний досвід показує, що гальмівна система (ГС) автобуса є найважливішим елементом його активної безпеки. Від того, наскільки точно будуть забезпечені нормативні експлуатаційні характеристики гальмівної системи будуть залежати життя людей і самих транспортних засобів.

Основною метою досліджень виступало підвищення ефективності гальмування транспортного засобу, яка оцінювалася за величинами гальмівного шляху та сповільнення автомобіля в залежності від властивостей пари тертя – «гальмівний диск – колодка».

Проблеми пари «гальмівний диск - колодка»:

- нерівномірність - товщини диска, найчастіше в результаті неоднорідності матеріалу диска або колодок (рис. 1);
- шорсткість і нерівномірне спрацювання робочої поверхні - результат абразивного спрацювання й експлуатація при граничному зношуванні колодок (рис. 1);
- скривлення диска - гальмівний диск «веде» найчастіше в результаті перегріву й різкого охолодження (екстремне гальмування при інтенсивному русі в мокру погоду).

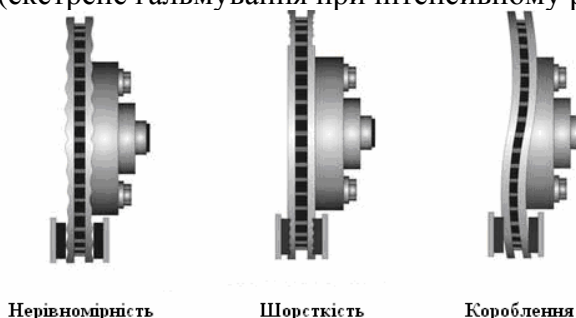

Рисунок 1 - Дефекти гальмівних дисків

Одна з найбільш обмежених по ресурсу пар тертя автомобіля - пари «гальмівний диск-колодка». Причини добре відомі. Це діючі в ній високі (до 10 МПа, або 100 кг/см²) контактні навантаження, інтенсивний (до 870 К, або 600 °С) фрикційний розігрів при сухому абразивному терті, нерідко виникаючі фрикційні коливання (вібрація при гальмуванні). Настільки ж добре відомо й те, що вчені, дослідники, конструктори, технологи проблемою підвищення працездатності й ресурсу даної пари займаються практично з тих часів, коли на автомобілях стали застосовувати гальмівні механізми такого типу.

Так, за допомогою сучасних методів металографічного й мікро рентгеноспектрального аналізу було встановлено, що реальний процес тертя в парі «гальмовий диск-колодка» містить у собі три складові: мікрорізання, інтенсивне окислювання, перенесення і нанесення полімерних сполук і композитів, що входять до складу матеріалу гальмівної колодки, а також продуктів, що утворюються при роботі у фрикційному контакті, на поверхні гальмівного диска. Причому переважну роль може грати кожна із цих складових - все залежить від умов роботи, особливостей конструкції, технології виготовлення й властивостей матеріалів, що утворюють пару тертя. Наприклад, якщо взяти третю з перерахованих складових, то вона - підсумок дії змінного по величині моменту тертя в контакті пари. У свою чергу, на ступінь посилення або ослаблення коливань впливають багато факторів: характеристики, що демпфують, кінематичного ланцюга від джерела коливань до кермового колеса; різна товщина гальмівного диска, що може мати місце при виготовленні й зростає в процесі експлуатації через нерівномірне зношування; зносостійкість матеріалу гальмівного диска; спрацьовуюча здатність матеріалу гальмової колодки; биття гальмівного диска,

яке обумовлене жолобленням його конструкції при релаксації залишкових напруг в експлуатації. Необхідно відзначити, що всі ці залежності досить складні [4].

Приміром, якщо взяти жолоблення гальмівного диска, то воно - результат дії загального рівня напруг, що складаються із залишкових ливарних напруг і напруг, які утворилися при її механічній обробці. Тому, щоб уникнути процесу жолоблення гальмівного диска, необхідно впливати на обидві зазначені причини. Зокрема, для зниження рівня залишкових ливарних напруг у заготовках гальмівних дисків потрібно підібрати найбільш сприятливий із цього погляду режим відпалу, що й було зроблено при проведенні комплексу робіт, оскільки той факт, що відпал завжди знижує залишкові напруги у виливках, - аксіома теорії термічної обробки металів і сплавів. Однак на практиці ж виявилось, що відпал вирішує проблему не повністю, тому що фінішне шліфування знову створює залишкові напруги в гальмовому диску. Причому такої величини, що в підсумку зводиться на ефект відпалу заготовок гальмівних дисків. Тому шліфування замінили точінням і воно знизило даний негативний ефект.

У результаті був прийнятий наступний варіант: відпал при температурі 853 К (580°C) протягом 2 годин, при цьому знімаються залишкові ливарні напруги у виливці без зменшення твердості матеріалу і точіння як фінішна операція механічної обробки.

Крім того, був випробуваний варіант термоцикліруючого відпалу по режиму: п'ять семигодинних циклів нагрівання до 623 К (350°C) і охолодження до кімнатної температури. Він зменшив биття гальмівних дисків, але виявився неприйнятним через велику трудомісткість.

Друге, що було виявлено в ході досліджень. У процесі експлуатації зносостійкість гальмівних дисків помітно знижується. Причини - зміна (окислювання) основної структури чавуну по границях графітних пластин поблизу поверхні, дроблення (диспергірування) цементиту перліту; поява зернистого перліту при розкладанні цементиту й вигорянні вуглецю, тобто в матеріалі гальмового диска протікають процеси, що міняють його структуру. І тому що дані процеси - дифузійні, їх можна істотно сповільнити введенням елементів-карбідоутворювачів. Зокрема, виявлено, що підвищення вмісту молібдену до 0,6 і титану до 0,02 % гарантовано збільшує зносостійкість сірого чавуну. Той же результат коли додають добавки марганцю й хрому.

Механізм підвищення зносостійкості сірого чавуну за рахунок його мікролегування карбідоутворюючими елементами пов'язаний з їхнім стабілізуючим впливом на цементит перліту. У результаті процес обезвуглеводження чавуну різко вповільнюється. Причому одним з найбільш ефективних із цього погляду елементів є хром.

Третє. Доведено, що на інтенсивність зношування гальмового диска досить сильний вплив робить матеріал гальмівної колодки. Наприклад, дослідження шести різних матеріалів гальмівних колодок вітчизняного й закордонного виробництва, у яких зв'язуючим є фенол формальдегідна смола, а твердими включеннями - сталева висічка (вата), слюда, алюмінієва й латунна (мідна) стружка, показало, що матеріали гальмових колодок із вмістом в них грубими й твердими сталевими й латунними включеннями зношують гальмовий диск більше, ніж зі змістом алюмінієвих і латунних (мідних) включень більше дрібної фракції (рис. 2).

Четверте. При фрикційному розігріві пари тертя понад 523 К (250°C) у контакті відбувається інтенсивне перенесення матеріалу гальмівних колодок на робочу поверхню гальмівного диска з характерним намазуванням на неї полімерного сполучного й окремих елементів композита. Причому товщина нанесеного шару циклічно міняється: спочатку вона росте, а потім, досягши деякої товщини, поступово

зменшується, після чого цикл повторюється. Тривалість таких циклів для кожної ділянки робочої поверхні гальмівного диска своя, а ступінь однорідності утвореного шару залежить від дисперсності й вмісту композитних складових і металевих включень матеріалу гальмівної колодки (наприклад включення на основі алюмінію й міді зменшують зношування гальмівного диска за рахунок плаваючого ефекту). Цікаво й те, що нанесення полімерного матеріалу гальмівної колодки на поверхню гальмівного диска може створити ефект, який знижує темп зношування гальмового диска. Однак при цьому спостерігається різке падіння коефіцієнта тертя у фрикційному контакті пари й, відповідно, ефективності гальмування.

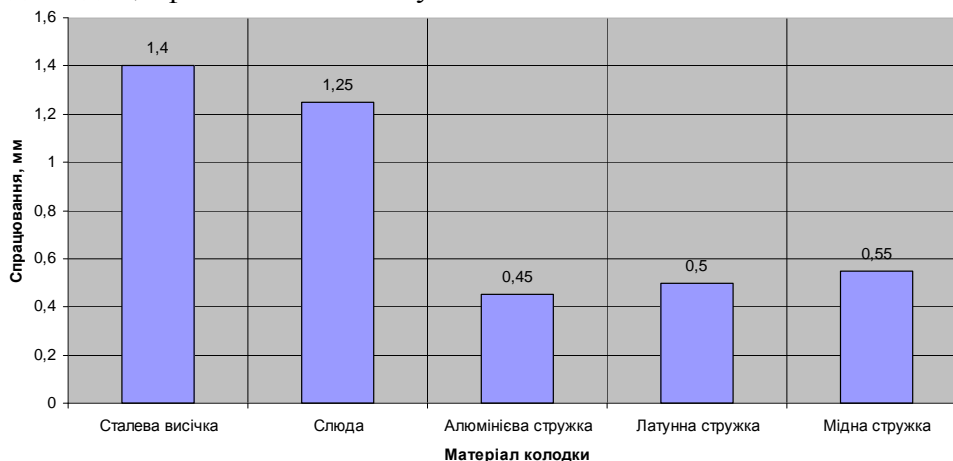

Рисунок 2 - Вплив матеріалу гальмівної колодки на інтенсивність зношування гальмівного диска

П'яте. За результатами дослідження зв'язку зносостійкості гальмівних дисків з хімічним складом і механічними властивостями матеріалу, з якого вони виготовлені, було встановлено, що сірий перлітний чавун марки Сч190, традиційно використовується при виробництві гальмівних дисків автомобілів БАЗ, по міцнісних характеристиках трохи перевершує чавунні-аналоги, які застосовуються іншими закордонними автовиробниками, але уступає їм по зносостійкості. Причому, як було встановлено, зносостійкість лінійно залежить від вмісту сірки при постійному (0,6-0,7 %) вмісті марганцю, чим її більше, тим вище зносостійкість. При збільшенні кількості сірки в чавуні Сч190 зі стандартних 0,02 до 0,12 % його зносостійкість зростає на 50 % і - без погіршення механічних властивостей. Вся справа в тому, що з ростом вмісту сірки в структурі чавуну збільшується кількість мілко дисперсних, тугоплавких і в той же час, пластичних включень сульфїду марганцю (Mn), якщо їхні розміри не перевищують товщини графітних пластинок, то вони відіграють роль змащення.

Однак підвищувати концентрацію сірки в чавуні можна, на жаль, не безмежно. Якщо її ввести більше 0,13 %, то починається укрупнення включень сульфїду марганцю до розмірів, що перевищують товщину графітних пластин, у результаті чого вони починають працювати як пори, тому міцність чавуну падає (рис. 3).

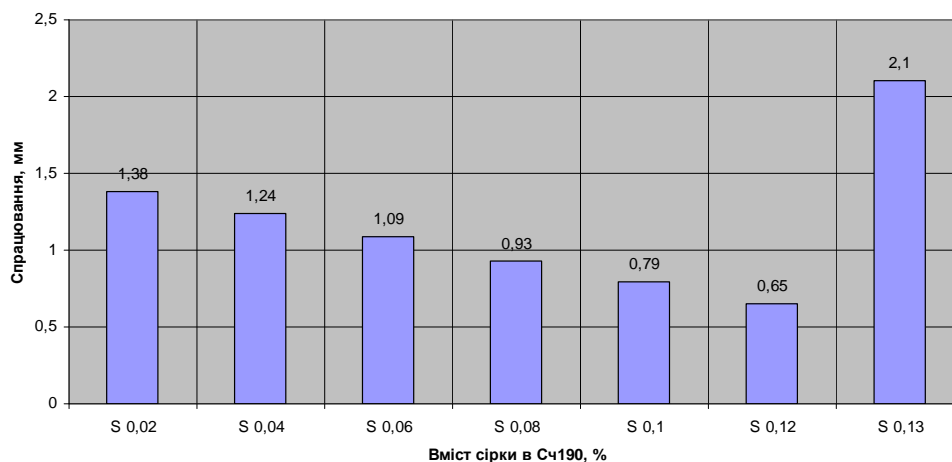

Рисунок 3 - Спрацювання гальмівного диска від вмісту в ньому сірки

Висновки. У цілому дослідження показали: при збільшенні вмісту сірки в чавуні до 0,12 % зношування гальмівних дисків знижується на 40 %, приріст різнотовщинності, що викликає негативний експлуатаційний ефект «вібрація при гальмуванні», - на 50 Дб, зношування гальмівних колодок - на 12 %, стійкість інструменту при механічній обробці зростає більш ніж в 2 рази. При цьому тріщиностійкість гальмівних дисків залишається задовільною.

Список літератури

1. Дорожньо-транспортні пригоди в Україні (оперативна інформація за 12 місяців 2014 року) / Управління ДАІ МВС України – К., 2015. – 75 с.
2. Оцінка експлуатаційних гальмових властивостей автомобілів в умовах неточності вихідних даних: монографія /А. А. Кашканов, В. М. Ребедайло, В. А. Кашканов. – Вінниця: ВНТУ, 2010. – 148 с.
3. Гудз Г.С. Тепловий розрахунок автомобільних дискових гальм на типових режимах випробувань: монографія / Г.С. Гудз, М.В. Глобчак, О.Л. Коляса, Я.П. Яворський. – Л.: Ліга-Прес, 2007. – 128 с.
4. Гольдштейн Я.Е. Модифицирование и микролегирование чугунок и стали / Я.Е. Гольдштейн, В.Г. Мизин. – М.: Металлургия, 1986. – 272 с.

Одержано 25.01.17

УДК 678.073.002.8(477.65)

С.В. Гостєєва, магістранта гр. ЕО-15МЗ

Кіровоградський національний технічний університет

Шляхи утилізації поліетилентерефталату, як складової твердих побутових відходів м.Кропивницького

В статті показані і обґрунтовані шляхи утилізації та переробки поліетилентерефталату в складі твердих побутових відходів на прикладі м. Кропивницького. Найновітніші варіанти утилізації з міжнародного досвіду (Японія, Швеція) біологічного та хімічного характеру.
утилізація, побутові відходи, переробка, поліетилентерефталат

Поліетилентерефталат (ПЕТФ, ПЕТ, англ. PET, також поліестер, дакрон, майлар, лавсан) — термопласт, найпоширеніший представник класу поліефірів, відомий під різними фірмовими назвами. ПЕТФ $[-(\text{OC})-\text{C}_6\text{H}_4-(\text{CO})\text{OCH}_2\text{CH}_2\text{O}-]_n$ — гетероланцюговий поліестертерефталевої кислоти[en] (ОН)-(СО)-С₆Н₄-(СО)-(ОН) і етиленгліколю (ОН)-С₂Н₄-(ОН). Тверда, безбарвна, прозора речовина в аморфному стані і біла, непрозора в кристалічному стані. Переходить в прозорий стан при нагріванні до температури склування і залишається в ньому при різкому охолодженні і швидкому проході через т. зв. «зону кристалізації». Одним з важливих параметрів ПЕТ є характеристична в'язкість, яка визначається довжиною молекули полімеру. Зі збільшенням властивої в'язкості швидкість кристалізації знижується. Міцний, зносостійкий, хороший діелектрик. Стійкий проти дії більшості органічних розчинників, але руйнується в лужних та аміачних розчинах, розчиняється у фенолах і хлорофенолах. Стійкий проти дії мікроорганізмів, тому його природний розклад надзвичайно повільний. Продукт утворюється внаслідок поліконденсації (метод синтезу високомолекулярних сполук, що ґрунтується на реакції заміщення або обміну між функціональними групами вихідних речовин, яка супроводжується відщепленням низькомолекулярних сполук (води, амоніаку, спирту, хлороводню тощо)) етиленгліколю з терефталевою кислотою (або її диметилловим ефіром).

Дослідження були розпочаті в 1935 у Великій Британії Джоном Вінфілдом та Джеймсом Діксоном у фірмі CalicoPrintersAssociationLtd. Заявки на патенти* були подані і зареєстровані 29 липня 1941 і 23 серпня 1943.

Опубліковані в 1946.[1]

У СРСР матеріал був вперше отриманий в лабораторіях Інституту високомолекулярних сполук Академії наук СРСР в 1949. За назвою лабораторії в СРСР сполука була відома як лавсан, і ім'я матеріалу «лавсан» є акронімом від: рос. ЛабораторияинститутавысокомолекулярныхсоединенийАкадемии Наук СРСР.

ПЕТ-пляшка була запатентована в 1973 році Натаніелем Уайет.

Станом на 2016 рік виробництво ПЕТ досягає близько 2 млітонн на рік. У 2012 році світове виробництво поліетилентерефталату (ПЕТФ) сягнуло вже 10 мільйонів тонн за рік.[2]

ПЕТФ є основною складовою кіно-, фото-, аеро- і рентгенплівок. Ці плівкові вироби надзвичайно токсичні в разі пожежі. В СРСР єдине їх виробництво було зосереджено на фірмі «Свема» (місто Шостка).

ПЕТФ неприпустимо спалювати, оскільки при цьому утворюються отруйні гази.

Біологічна утилізація PET відбувається у рідких випадках. Відомо декілька аскомікотових грибів *Fusariumoxysporum* та *Fusariumsolani*[en], які можуть рости на середовищі з додаванням PET.

У 2016 році було віднайдено бактерію *Ideonellasakaiensis*, що здатна ферментативногідролізувати ПЕТФ за допомогою ензиму ПЕТФ-гідролази, ПЕТФази (англ. PET hydrolase, PETase), яка перетворює ПЕТФ на моно(2-гідроксіетил)-терефталеву-кислоту (англ. MHET), що далі перетворюється на терефталеву кислоту (ТФК) та етиленгліколь за допомогою ензиму МГЕТази. Обидва ферменти закодовані в геномі даної бактерії [3].

Переробка поліетилентерефталату має стати найпершим заходом щодо благоустрою м Кропивницького. Саме ця речовина є такою, що не пристосована до швидкого розпаду, має дуже багато сфер застосування у побуті та може бути

*Під керівництвом доктора біологічних наук, професора Топольний Ф.П.

використана ще частіше. Стрімкий розвиток використання ПЕТ, одноразової тари, різноманітної пакувальної плівки тощо є високим показником моделі суспільства, яке має намір і надалі економити ресурси за рахунок зручних та безпечних матеріалів. Починаючи від одноразових склянок до бахіл чи шприців, населення м.Кропивницького все більше й частіше обирає одноразові види з цього матеріалу.

У м.Кропивницькому існує нагальна потреба ремонту шляхів, обладнання пішохідних тротуарів та викладення вузьких стежок для пересічних громадян. При ефективній переробці поліетилентерефталату можливе його повторне використання саме у вигляді листа і стрічки, який може замінити будівельні матеріали, які добуваються методами використання нових природних ресурсів. Лист і стрічка – "класичні" продукти з вторинного ПЕТ. Лист потім використовується у виробництві пластмасових коробок (для фруктів і яєць). Бандажна стрічка з вторинного ПЕТ в основному призначена для промислових цілей. Вона може з успіхом конкурувати з стрічками з поліпропілена і сталі.

Для такого використання й переробки поліетилентерефталату потрібно врегулювати роздільний збір сміття, що вже закладено в план –звіт по благоустрою міста. А речовини, які не підлягають переробці можливо використовувати для заповнення пустот у будівництві нежитлового призначення.

Щодо токсичних сполук та різновидів поліетилентерефталату, які мають небезпечні властивості-маємо надію на вчених з Японії, які віднайшли бактерію *Ideonellasakaiensis* 201-F6. Так, на сьогодні, вже справдились сподівання щодо її ефективності у природному досить швидкому розкладі поліетилентерефталату на безпечні складові. Тож природа теж на боці безпечного майбутнього.

Список літератури

1. В.П. Кухар Біоресурси — потенціальна сировина для промислового органічного синтезу / Катализ и нефтехимия. Сборник научных трудов. — 2007, № 15.
2. A.K.vanderVegt& L.E. Govaert, Polymeren, vanketentokunststof, ISBN 90-407-2388-5.
3. Record of Polyethylenterephthalatin the GESTIS Substance Database from the IFA.

Одержано 21.01.17

УДК 657

В.Ю.Ткаченко, група ФК-15МЗ*

Кіровоградський національний технічний університет

Механізм управління фінансовою стійкістю підприємства

У статті досліджено механізм управління фінансовою стійкістю підприємства. Розкрито мету, завдання механізму управління фінансовою стійкістю, визначено його принципи та функції. Окреслено основні напрями управління фінансовою стійкістю підприємства.

фінансова стійкість, механізм управління фінансовою стійкістю підприємства, ризики фінансової стійкості, фінансові активи

* Науковий керівник: канд. екон. наук, проф. Пальчевич Г.Т.

Фінансова стійкість є багатогранною та унікальною категорією, так як дає змогу зробити оцінку діяльності підприємства з точки зору стабільного і конкурентоздатного положення на ринку. Стійкий фінансовий стан є основою для нормального функціонування підприємств і поступового зростання їх економічного потенціалу. Управління фінансовою стійкістю є одним із основних елементів фінансового менеджменту на підприємстві, необхідною передумовою стабільного розвитку підприємства.

Проблемі управління фінансовою стійкістю присвячені наукові праці М.С. Абрютіної, В.Г. Артеменка, М.В. Белендира, І.Т. Балабанова, І.О. Бланка, Ван Хорна, Л.Т. Гіляровської, О.В. Єфімової, В.В.Ковальова, М.Н. Крейніної, О.С. Стоянової, А.Д. Шеремета та інших. Проте, незважаючи на значну кількість фундаментальних наукових робіт з цієї тематики, проблема обґрунтування механізму управління фінансовою стійкістю підприємства з позиції сучасних вітчизняних реалій та світових тенденцій не знаходить достатнього відображення в наукових джерелах.

Метою статті є дослідження формування механізму управління фінансовою стійкістю підприємства.

Фінансова стійкість підприємства розглядається як характеристика фінансового стану підприємства, що залежить і впливає на усі сфери його діяльності. Фінансова стійкість досягається на основі ефективного управління капіталом і рухом коштів та дозволяє стабільно розвиватися в існуючих ринкових умовах у довгостроковій перспективі. Процес забезпечення фінансової стійкості має бути спрямований на мінімізацію негативного впливу зовнішнього та внутрішнього середовища на діяльність підприємства, а також на створення передумов ефективної реалізації фінансової стратегії.

Фінансова стійкість підприємства означає здатність господарюючого суб'єкта функціонувати і розвиватися, зберігати рівновагу своїх активів і пасивів у мінливих умовах зовнішнього і внутрішнього середовищ [1].

Механізм управління фінансовою стійкістю є частиною загальної системи управління підприємством, функціонує з урахуванням певних організаційних структур, принципів, методів, важелів, фінансових інструментів, правового, нормативного та інформаційного забезпечення. Метою механізму управління фінансовою стійкістю є оптимізація структури фінансових ресурсів для підвищення конкурентоспроможності та інноваційної активності підприємства в оточуючому бізнес-середовищі.

Основними принципами управління фінансовою стійкістю підприємства є принципи фінансового менеджменту, до яких відносять: інтегрування із загальною системою управління підприємством; комплексний характер формування управлінських рішень; плановість і системність у розробленні управлінських рішень; високий динамізм фінансового управління; варіативність підходів до розроблення окремих управлінських рішень; орієнтованість на стратегічні цілі розвитку підприємства [4].

Об'єктами механізму управління фінансовою стійкістю можуть бути діяльність підприємства або його окремого підрозділу, певний виробничий процес, фінансова діяльність, прибуток, фінансові ресурси та ін. Суб'єктами можуть виступати керівники вищої ланки, фінансові менеджери, фінансові служби і відділи, аналітики з фінансової безпеки та ін. [2].

Механізм управління фінансовою стійкістю спрямований на забезпечення фінансової безпеки та стабільності функціонування і розвитку підприємства у довгостроковій перспективі в межах допустимого рівня ризику. Досягнення високого рівня фінансової стійкості в процесі його розвитку й функціонування дозволяє

формуванню оптимальної та гнучкої структури капіталу, платоспроможності і ліквідності, збалансування грошових потоків, забезпечення кредитоспроможності, вільне маневрування грошових коштів, оптимальну структуру активів і постійне стабільне перевищення доходів над витратами.

Основними завданнями управління фінансовою стійкістю підприємства є наступні: забезпечення оптимальної структури капіталу; забезпечення оптимальної структури активів; забезпечення постійної платоспроможності; забезпечення кредитоспроможності; забезпечення оптимальної структури грошових потоків.

Формування ефективної політики управління фінансовою стійкістю підприємства потребує всебічного обґрунтування пріоритетних напрямів і шляхів проведення її оцінки для досягнення динамічного, збалансованого та стабільного стану функціонування підприємства. Для проведення оцінки рівня фінансової стійкості на підприємстві повинна бути створена відповідна методична база. Це обумовлює важливість удосконалення організаційно- методичних підходів, необхідних для проведення оцінювання можливих ризиків фінансовій безпеці підприємства.

Управління фінансовою стійкістю підприємства здійснюється поетапно.

На першому етапі проводиться аналітична оцінка показників та типів фінансової стійкості. Другий етап передбачає виконання процедур моніторингу змін фінансової стійкості. На третьому етапі приймаються управлінські рішення щодо зміцнення фінансової стійкості підприємства. На наступному етапі здійснюється аналіз можливостей і повноважень для реалізації прийнятих рішень з управління фінансовою стійкістю. П'ятий етап передбачає розробку заходів, що забезпечують заданий рівень фінансової стійкості. І завершальним етапом є здійснення контролю за реалізацією рішень та завдань.

Організаційний супровід реалізації механізму управління фінансовою стійкістю підприємства повинен включати комплекс заходів, спрямованих на адаптацію, оновлення та вдосконалення його складових і організацію ефективного управління цими процесами, що включає: формування програми управління фінансовою стійкістю; формування структури управління фінансовою стійкістю; формування методичного забезпечення фінансової стійкості підприємства.

Виділяють наступні функції механізму управління фінансовою стійкістю підприємства: регулюючу, перерозподільну, акумуляційну, відтворювальну і контрольну.

Акумуляційна та перерозподільна функції механізму управління фінансовою стійкістю проявляються у сприянні раціональному залученню, розподілу, перерозподілу та використанню фінансових ресурсів підприємства.

Регулююча функція механізму управління фінансовою стійкістю передбачає планування, організацію, координацію, мотивацію та контроль за здійсненням заходів із забезпечення фінансової стійкості підприємства.

Із різноманіття ризиків, що супроводжують діяльність підприємства, виділяють ризик зниження фінансової стійкості. Управління ризиком зниження фінансової стійкості є складовою загальної стратегії управління фінансовою стійкістю підприємства. Вона полягає в тому, що при розробці системи заходів щодо вияву і попередження негативних наслідків ризику вводиться додаткова мета – ліквідація загроз, пов'язаних із цим ризиком [3].

Одним із напрямків управління фінансовою стійкістю є своєчасна діагностика передкризового фінансового стану підприємства та прийняття необхідних превентивних заходів щодо попередження фінансової кризи. Це завдання реалізується шляхом здійснення постійного моніторингу фінансового стану підприємства та

факторів внутрішнього й зовнішнього середовища, що спричиняють найбільш істотний вплив на результати господарської діяльності.

Управління фінансовою стійкістю підприємства передбачає забезпечення оптимального співвідношення між власними і позиковими коштами. Для вирішення цієї проблеми необхідно розрахувати умову фінансової рівноваги, яка має бути нормативною базою для управління фінансовою стійкістю підприємства і його платоспроможністю в часі, не дозволяти підприємству збільшувати позикові кошти і нерационально використовувати наявні ресурси.

В умовах становлення інноваційної економіки механізм управління фінансовою стійкістю підприємства повинен орієнтуватись на специфіку сучасних економічних умов шляхом модифікації фінансових методів та важелів, а також каналів залучення фінансових активів з метою забезпечення ефективного використання фінансових ресурсів при трансформації факторів виробництва в готовий продукт та підвищення його конкурентоспроможності та інноваційної активності, на основі оцінки фінансової стійкості підприємства.

Список літератури

1. Олійничук В.М. Механізм управління фінансовою стійкістю підприємства в умовах структурних змін податкової політики держави / В. М. Олійничук // *Інноваційна економіка*. - 2014. - № 1. - С. 152-159.
2. Бондаренко А.Г. Механізм забезпечення фінансової стійкості підприємства // Збірник наукових статей магістрів факультету фінансів і обліку ПУЕТ за результатами наукових досліджень 2011-2012 навчального року. – Полтава : ПУЕТ, 2012. – С.345-350.
3. Любенко Н.М., Герасименко Є.С. Удосконалення механізму управління фінансовою стійкістю підприємства //Формування ринкових відносин в Україні. - № 6 (157). – 2014. – С. 128-132.
4. Yurij, S.I. Fedosova, V.M. (2012), *Finansy* [The economic encyclopedia], Znannia, Kyiv, Ukraine.

Одержано 20.01.17

УДК 65.01:007

Р. Є. Музиченко, ст. гр. АДМ-15М*

Кіровоградський національний технічний університет

Напрями вдосконалення інформаційного забезпечення підприємств у сучасних умовах

У статті досліджено сутність інформаційного забезпечення процесу управління підприємствами. Визначено основні вимоги до інформації у сучасних умовах, складові процесу збору інформації для прийняття управлінських рішень. Запропоновано напрями вдосконалення інформаційного забезпечення підприємств, які дозволять підвищити результативність та ефективність усіх бізнес-процесів.
інформація, інформаційні ресурси, інформаційне забезпечення, управлінське рішення

Підвищення ефективності прийняття управлінських рішень та господарської діяльності підприємств значною мірою залежить від наявності своєчасної, повної та достовірної інформації про стан і зміни у внутрішньому й зовнішньому середовищі

* Науковий керівник: канд екон. наук, доц. Ткачук О.В.

функціонування суб'єктів господарювання, здатності керівників усіх ланок управління до аналітичної роботи та правильного використання інформаційних ресурсів.

Питанням інформаційного забезпечення підприємств присвячені наукові дослідження таких фахівців, як: О. М. Вольська, П. В. Главацький, Н. М. Кривошеєва, Н. С. Миколайчук, Л. Л. Сніжко, О. М. Старенька та ін. Водночас, подальшого розгляду потребують аспекти вдосконалення підходів до управління інформаційним забезпеченням підприємств в умовах формування інформаційного суспільства, стрімкого поширення й розвитку інформаційно-комунікативних технологій.

Ефективне функціонування та перспективний розвиток підприємства в сучасних умовах формування інформаційного суспільства залежать, у першу чергу, від використання нових методів та інструментів управління підприємством, рівня інформаційного забезпечення його діяльності та результативності використання інформаційних ресурсів.

Інформаційне забезпечення процесу управління підприємством – це складний механізм узгодження інформаційних ресурсів і способів їх організації, за допомогою яких керівництво отримує необхідні дані для прийняття відповідних управлінських рішень щодо подальшої діяльності підприємства [2].

Отже, особливу роль у забезпеченні нормального функціонування системи управління підприємством відіграє інформація. Її достовірність і оперативність є необхідною умовою економічного регулювання виробництва та підвищення його ефективності, у той час як недостовірність або відсутність інформації може спричинити на підприємстві негативні наслідки. Тому для управління підприємством необхідна змістовна, достовірна та об'єктивна інформація, що надходить, обробляється, використовується своєчасно, коли виникає необхідність у прийнятті того або іншого управлінського рішення [4].

У зв'язку з цим, інформація має відповідати таким основним вимогам:

- точність означає, що дані повинні мати чітке одне значення і не припускати різних тлумачень;
- періодичність вимагає своєчасного періодичного надходження інформації у відповідний структурний підрозділ чи до конкретного співробітника;
- повнота означає, що кількість інформації повинна бути достатньою для оцінки ситуації та прийняття рішення на певному рівні в управлінні;
- корисність вимагає, щоб інформація не містила даних, які не потрібні для вирішення проблем управління;
- доступність полягає в тому, щоб інформація подавалася в такому вигляді, який не потребує додаткової переробки та не ускладнює процес прийняття рішення [3].

Якісне виконання управлінських дій можливо тільки при наявності необхідної інформації про: об'єкт управління, його стан та зовнішнє середовище, реакції керованого об'єкту на управлінські дії, прогнозовану зміну стану керованого об'єкту та ймовірності отримання очікуваних результатів внаслідок управлінських рішень, наявні ресурси та ін. Отже, для прийняття оптимальних організаційних рішень необхідно розробити і оптимальну процедуру їх інформаційного забезпечення.

Від правильного визначення загальних інформаційних потреб залежить і рівень їх задоволення, який, в свою чергу, залежить від обсягу наявної інформації, технологій накопичення, обробки та подання інформації, строків її формування і використання та ін. Зміст інформації визначається суб'єктом підприємницької діяльності в залежності від наявних фінансових, трудових, матеріально-технічних ресурсів та інформаційних технологій.

Методика збору інформації для прийняття управлінських рішень на підприємствах включає такі складові: визначення інформаційних джерел, визначення кола користувачів даної інформації та їх взаємодії, визначення загальних інформаційних потреб підприємства, а саме: обсягу інформації, термінів її підготовки та надання, способу представлення користувачам, розроблення структури та змісту бази даних; формування взаємозв'язків баз даних, визначення строків та періодичності їх формування й оновлення, визначення або розробка технології обробки даних [3].

Характер економіки України визначає деякі особливості існуючих концепцій інформаційного забезпечення, головними з яких вважають наступні [1]:

- пропонувані проекти виявляються орієнтованими більшою мірою на автоматизацію класичних бізнес-процесів і у меншій мірі – на конкретні технології управління;

- у реальній ситуації інформаційні вимоги по одному виду діяльності менеджера розділені по декількох інформаційних підсистемах. Таким ситуаціям не приділяється належної уваги в існуючих проектах інформаційного забезпечення;

- існуючі системи не повністю орієнтовані на аналіз корисної для керівника інформації, що надходить із зовнішнього середовища;

- існуючі рішення не повною мірою забезпечують зворотний зв'язок результатів виконання стратегічних рішень;

- існуючі рішення не допускають чіткої організації центрів обробки інформації.

За оцінками фахівців, удосконалення системи інформаційного забезпечення підприємств доцільно здійснювати в три етапи:

1. Економічно оптимізувати рух інформаційних потоків, не змінюючи організаційну структуру. Це дозволить одержати певний економічний ефект найбільш «безболісним» для підприємства методом.

2. Розробити пропозиції щодо зміни організаційної структури управління. Це може бути як скорочення, так і укрупнення підрозділів. Основна мета цього етапу – спростити та об'єднати такі операції та прийоми роботи на окремих робочих місцях.

3. Удосконалити систему автоматизації документообігу. Це дозволить підвищити ефективність роботи та більш ефективно використовувати наявні інформаційно-технічні засоби [4].

На нашу думку, до основних напрямів удосконалення інформаційного забезпечення підприємств у сучасних умовах слід віднести такі заходи:

- удосконалення процесів збору, обробки й зберігання інформації;

- зниження трудових і фінансових витрат на обробку інформації шляхом оптимізації інформаційних потоків на підприємстві;

- впровадження сучасних інформаційно-комунікативних технологій в діяльності підприємств;

- підвищення рівня інформаційної культури керівників та фахівців підприємств;

- створення баз даних та масивів інформації, забезпечення доступу до них відповідних категорій працівників;

- застосування сучасних методів економіко-математичного моделювання під час обґрунтування управлінських рішень.

Впровадження зазначених рекомендацій у практичній діяльності вітчизняних підприємств, установ, організацій дозволить підвищити результативність та ефективність усіх бізнес-процесів, забезпечити високий рівень конкурентоспроможності суб'єктів господарювання на вітчизняному та міжнародному ринках товарів, робіт і послуг.

Список літератури

1. Вольська О. М. Інформаційне забезпечення як інструмент прогнозування та планування переходу до сталого розвитку підприємства / О. М. Вольська, Н. С. Миколайчук // Економічні інновації. – 2013. – Вип. 54. – С. 34-42.
2. Кривошеєва Н. М. Інформаційне забезпечення потреб сучасного підприємства / Н. М. Кривошеєва // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. – 2013. – Вип. 1(2). – С. 170-178.
3. Сніжко Л. Л. Організаційно-економічні аспекти інформаційного забезпечення управління конкурентоспроможністю підприємств в сфері міжнародних автомобільних перевезень / Л. Л. Сніжко, П. В. Главацький // Управління проектами, системний аналіз і логістика. Технічна серія. – 2012. – Вип. 10. – С. 546-552.
4. Старенька О. М. Інформаційне забезпечення системи оперативного управління промислових підприємств / О. М. Старенька // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. Економічні науки. – 2013. – № 3. – С. 38-45.

Одержавно 21.01.17

УДК 338.5

М. В. Пеліпака, ст. гр. УФЕБ-15М*

Кіровоградський національний технічний університет

Управління ціноутворенням електропостачальної компанії як чинник економічної безпеки

У статті проведено порівняльний аналіз механізмів державного та ринкового регулювання ціноутворення. Досліджено особливості регулювання ціноутворення у сфері постачання електроенергії. Запропоновано шляхи вдосконалення управління ціноутворенням електропостачальних компаній в контексті забезпечення їх економічної безпеки.

ціна, ціноутворення, державне регулювання, ринкове регулювання, тарифи

За умов адаптації підприємства до мінливості зовнішнього середовища, ціна як економічний елемент набуває все більшого значення. При цьому підвищується важливість управлінських рішень щодо цін, оскільки вони суттєво впливають на ефективність діяльності підприємства та його ринкове становище. Цінова політика українських підприємств часто проводиться безсистемно. Більшість із них використовує витратний підхід до ціноутворення або встановлює необгрунтовану ціну. Це відбувається тому, що не використовується зовнішня інформація, що впливає на ціну, про ринок, тенденції урядової політики, інформацію про конкурентів, покупців та їх смаки тощо. Все це призводить до недоотримання прибутків та невикористання потенціалу підприємства повною мірою [2], становлячи суттєву загрозу економічній безпеці суб'єкта господарювання.

На процес ціноутворення у сучасних умовах значний вплив має як державна регуляторна політика, так і регулювання ринковими методами, в першу чергу під впливом конкурентної боротьби суб'єктів господарювання за ринки збуту.

Система державного управління ціноутворенням містить такі складові:

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Панченко В.А.

- організаційно-правове забезпечення державного управління ціноутворенням;
- порядок формування та встановлення цін;
- державний контроль і спостереження у сфері ціноутворення.

Основною складовою системи державного управління ціноутворенням є порядок формування та встановлення цін і тарифів тобто механізм їх державного регулювання. Державне регулювання цін – це система заходів впливу на процеси ціноутворення, що спрямована на забезпечення таких основних цілей, як обмеження монополізму та забезпечення конкурентного середовища на ринку товарів і послуг, стримання інфляційного зростання цін, забезпечення соціального захисту певних верств населення.

Державне регулювання цін здійснюється шляхом:

1) установлення обов'язкових для застосування суб'єктами господарювання:

- фіксованих цін;
- граничних цін;
- граничних рівнів торговельної надбавки (націнки);
- граничних рівнів постачальницько-збутової надбавки (постачальницької винагороди);

- граничних нормативів рентабельності;

- розміру доплат, знижок (знижувальних коефіцієнтів);

2) запровадження процедури декларування зміни цін та/або її реєстрації [3].

Ринкове регулювання передбачає розвиток конкуренції на ринку, підтримку вільних цін, забезпечення відповідності між попитом та пропозицією тощо. Ринок є саморегулюючою системою, де визначальним фактором є ціна на товар. Тому саме ціноутворення є тим процесом, що, в першу чергу, формує ринкове конкурентне середовище. Становище постачальника на ринку зумовлюється, перш за все, його часткою ринку на відповідну продукцію. Чим більша його частка ринку, тим, ймовірно, більшу ринкову владу він має. Становище постачальника на ринку в подальшому зміцнюється, якщо він має деякі вартісні переваги перед своїми конкурентами [2].

Отже, реалізація курсу України на розвиток ринкової економіки вимагає переосмислення ролі ціни. У ринкових умовах ціна виступає основним об'єктом конкуренції, а конкуренція є головним регулятором економіки. Лібералізація цін, злам механізму ціноутворення попередньої системи не відкидає, а навпаки, вимагає дотримання основними постулату суспільного розвитку – наступності. Ігнорування його значно ускладнило трансформаційні перетворення в напрямі ціноутворення і, зокрема, у галузі енергетики. Посилена увага до ціни, врахування об'єктивних закономірностей, які вона відображає, є особливо актуальними для енергетики України.

Для національної економіки в цілому та окремих її галузей важливо сформувати та використовувати економічно обґрунтовані ціни на енергетичну продукцію та послуги. Від їх рівня залежать пропорції розподілу національного доходу на фонди споживання та накопичення, рівень цін на інші товари та послуги, ефективність інвестицій тощо.

Визначені обставини зумовлюють необхідність розробки і використання в період стабілізації економіки України адаптованої системи ціноутворення на енергію. Дана система повинна слугувати зв'язуючою ланкою між поточними цінами і тими, що традиційно використовуються у країнах зі стабільною і розвинутою ринковою економікою.

Із суто ринкової позиції ціна повинна формуватися під впливом попиту та пропозиції енергії. Тому управління попитом на енергетичну продукцію як загальносистемна задача завжди було і залишається актуальним для енергетичної галузі

України. Однак якщо до створення енергоринку можна було говорити про правомірність застосування для її вирішення адміністративних методів управління електроспоживанням, то ринкові принципи господарювання виключають цю можливість і вимагають застосування економічних принципів. У енергетиці одним з них традиційно є тарифи на енергетичну продукцію.

Регулювання процесу ціноутворення на оптовому ринку електроенергії проводиться Національною комісією з питань державного регулювання у сфері електроенергетики (НКРЕ). Основні принципи регулювання цін (тарифів) визначаються низкою чинних нормативно-правових актів України. Одним з таких принципів є дотримання балансу економічних інтересів виробників і споживачів товарів (електричної енергії) та принцип забезпечення повного відшкодування споживачем економічно обґрунтованих витрат на виробництво, передачу та постачання електроенергії [1].

Проте на даний час ряд питань ціноутворення та тарифікації в енергетичній галузі України залишається невирішеним. Серед них:

- невизначеність у методологічних підходах до узгодженого формування та використання оптових цін та роздрібних тарифів;
- непропорційність співвідношення між тарифами на енергетичну продукцію для приватних та промислових споживачів;
- відсутність диференційованого державного регулювання енергетичної галузі України.

Вдосконалення механізму ціноутворення енергопостачальної компанії може здійснюватися шляхом:

- запровадження сучасних підходів до регулювання тарифів як методу підвищення інвестиційної привабливості енергокомпанії;
- поліпшення управління дебіторською заборгованістю компанії;
- запровадження диференціації роздрібних тарифів на електроенергію для споживачів.

Витратні методи ціноутворення базуються на постатейному аналізі витрат компанії та обґрунтованості обсягів цих витрат і визначаються теорією регулювання як недостатньо ефективні в стимулюванні монополіста до економії витрат, формуванні цін, близьких до граничних витрат. Стимулююче ціноутворення визнано більш ефективним для формування монопольних цін. Методи стимулювання ефективності, що застосовуються при стимулюючому ціноутворенні, порівняно з витратними методами відчутно збільшують фінансову зацікавленість монополіста в економії витрат і покращенні нецінових показників, що є актуальним для енергетичних підприємств.

Ефективний механізм ціноутворення на електроенергію має враховувати обґрунтовані витрати енергетичних підприємств, забезпечувати умову невипередження рівня інфляції, передбачати застосування коефіцієнту ефективності, який визначає середній індекс зниження тарифів для запобігання отримання надприбутку енергетичними підприємствами, використовувати тарифну диференціацію, а також має будуватись на основі моделі регулювання цінових меж. Таким чином, для енергопостачальних компаній потрібно формувати тарифи не за принципом суми витрат і прибутку, що заохочує компанії до збільшення витрат задля підвищення прибутку і не містить стимулів до здійснення інвестицій, а застосовувати для них другий механізм, який призвів би до зменшення експлуатаційних витрат.

Виходячи з аналізу світового досвіду використання таких тарифів, можна визначити основні напрямки диференціації тарифів на енергетичну продукцію, а саме: поділ споживачів енергії відповідно до значення поєднаної потужності й замовленого

обсягу споживання; застосування тарифів, диференційованих за часом; зміна тарифної ставки відносно росту споживання енергії; застосування тарифів, диференційованих в залежності від рівня ефективності енергоспоживання.

Список літератури

1. Левицька І. О. Внутрішній аудит ефективності ціноутворення на оптовому ринку електроенергії / І. О. Левицька // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. : Економіка. – 2012. – Вип. 19. – С. 159-162.
2. Рудич О. А. Управління ціноутворенням в контексті забезпечення конкурентного середовища на товарних ринках / О. А. Рудич // Наука й економіка. – 2014. – Вип. 3. – С. 177-181.
3. Тормоса Ю. Г. Система державного управління ціноутворенням / Ю. Г. Тормоса // Стратегія економічного розвитку України. – 2013. – № 32. – С. 46-51.

Одержано 17.01.17

УДК 338.24

С.О. Василина, ст. гр. УФЕБ-15М*

Кіровоградський національний технічний університет

Теоретичні аспекти фінансово-економічної безпеки підприємства

У статті розглянуто теоретичні засади у сфері фінансово-економічної безпеки. Проведено аналіз існуючих точок зору щодо трактування змісту понять «економічна безпека», «фінансова безпека», «фінансово-економічна безпека». Обґрунтовано необхідність системного підходу до формування системи фінансово-економічної безпеки підприємства.

економічна безпека, фінансова безпека, фінансово-економічна безпека

Висока криміналізація сучасного суспільства різко загострила проблему забезпечення фінансово-економічної безпеки переважної більшості недержавних суб'єктів господарювання вітчизняної економіки. Виникла потреба в механізмі мобілізації й оптимального управління корпоративними ресурсами суб'єктів господарювання для захисту здійснюваного ними бізнесу від протиправних намагань зловмисників.

Теоретичні засади фінансово-економічної безпеки досліджували багато вчених, зокрема М.Білик, А.Близнюк, А.Дмитрієв, В. Геєць, К. Горячева, М. Єрмошенко, Є. Івашина, А. Козаченко, Р. Патехин, В. Пономарьов, І. Чібісова, Л.Шемаєва.

Аналіз наукових досліджень багатьох вчених показують, що поняття фінансово-економічної безпеки немає однозначного тлумачення. У більшості з них фінансова та економічна безпека підприємства розмежовуються. При дослідженні сутності економічної безпеки застосовують декілька підходів. Зокрема, її прийнято розглядати на різних рівнях: національному, регіональному та галузевому рівнях, а також на рівні підприємств.

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Глевацька Н.М.

Перший підхід визначає економічну безпеку як складову національної безпеки; другий – як стан економіки; третій – як сполучення або сукупність умов і факторів, що забезпечують певний необхідний рівень економічного розвитку країни; четвертий – як якісний стан сукупності основних факторів суспільного виробництва в сполученні зі здатністю держави забезпечити їх ефективне захищене використання в національних інтересах і здійснювати економічну стратегію, адекватну викликам його мінливого економічного простору, з метою досягнення стабільного, стійкого розвитку та самовдосконалення всього суспільства [1].

У науковій літературі немає єдиного визначення поняття «економічна безпека», думки науковців щодо цього питання різняться. Так, Д. Ковальов і Т. Сухорукова дають наступне визначення: «Економічна безпека підприємства – це захищеність його діяльності від негативного впливу зовнішнього оточення, а також здатність своєчасно усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов, які не впливають негативно на його діяльність» [3].

Зовсім інший підхід до економічної безпеки підприємства демонструє Ткаченко Н. Він визначає її як «... комплекс заходів, що сприяють підвищенню фінансової стійкості суб'єктів господарювання за умов ринкової економіки, які захищають їхні комерційні інтереси від впливу негативних ринкових процесів» [6].

В. Геєць розуміє суть економічної безпеки як:

– спроможність національної економіки забезпечити свій вільний, незалежний розвиток і утримати стабільність громадянського суспільства та його інститутів, а також достатній оборонний потенціал країни за всіляких несприятливих умов і варіантів розвитку подій;

– здатність української держави до захисту національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз [1].

М. Єрмошенко, вважає, що «Економічна безпека, є ніщо інше, як такий стан економічного механізму країни, який характеризується збалансованістю і стійкістю до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, його здатністю забезпечувати на основі реалізації національних інтересів сталий і ефективний розвиток вітчизняної економіки і соціальної сфери» [2, с. 25].

Узагальнивши зазначені підходи, можна констатувати, що економічна безпека підприємства є багатоаспектним поняттям, що:

– пов'язане з його спроможністю існувати в довгостроковому періоді (а отже є стратегічною проблемою);

– залежить від стану як складових його внутрішнього середовища підприємства (що визначається ефективністю управління підприємством), так і від впливу його зовнішнього середовища.

Найчастіше структуру економічної безпеки підприємства визначають шляхом виділення в її межах функціональних складових. При цьому критеріями розмежування складових економічної безпеки підприємства слугують об'єкти (ресурси) захисту та – діяльність підприємства, яку слід захищати.

Центральне місце у системі економічної безпеки підприємства належить її фінансовій складовій, яка виражає мету та узагальнює результати його господарської діяльності. Це пов'язано з тим, що рівень фінансової безпеки підприємства визначає його можливості забезпечувати інші складові його економічної безпеки. І, навпаки, зміни в будь-якій сфері підприємства в кінцевому результаті відображаються на його фінансовій безпеці.

Стосовно поняття «фінансова безпека» у науковій літературі також знаходимо ряд визначень. Зокрема, І. Бланк визначає її як «рівень фінансового стану, який

забезпечує стабільний захист його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від... загроз зовнішнього і внутрішнього характеру». Р. Патехин – як «певний стан фінансової стабільності, в якому повинно знаходитись підприємство для реалізації своєї стратегії, характеризується можливістю підприємства протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам» [4, с. 3]. У свою чергу, К. Горячева під фінансовою безпекою пропонує розуміти «фінансовий стан, який характеризується ... стійкістю до внутрішніх та зовнішніх загроз, ... здатністю власних фінансових інтересів...».

Єпіфанов А.О. визначає, що фінансова безпека «забезпечує рівноважний та стійкий фінансовий стан; сприяє ефективній діяльності суб'єктів підприємництва; дозволяє на ранніх стадіях визначити проблемні місця в діяльності організацій; нейтралізує кризи та запобігає банкрутству» [1].

Таким чином, основа визначення поняття «фінансова безпека» - забезпечення стійкого фінансового стану підприємства та запобігання внутрішнім та зовнішнім загрозам.

Стосовно визначення поняття «фінансово-економічна безпека», то Столбов В.Ф. та Шаповал Г.М. вважають, що це стан захищеності його ресурсів та інтелектуального потенціалу від наявних та потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього середовища його функціонування, який характеризується високими фінансовими показниками діяльності та перспективою економічного розвитку в майбутньому.

Поняття фінансово-економічної безпеки досить точно визначено Варналієм З.С.: фінансово-економічна безпека – це результат комплексу складових, орієнтованих на усунення фінансово-економічних загроз функціонування та розвитку підприємства і забезпечення його фінансової стійкості й незалежності, високої конкурентоспроможності технологічного потенціалу, оптимальності та ефективності організаційної структури, правового захисту діяльності, захисту інформаційного середовища, комерційної таємниці, безпеки персоналу, капіталу, майна та комерційних інтересів.

Мойсеєнко І.П. та Марченко О.М. поняття фінансово-економічної безпеки підприємства визначають як такий його фінансово-економічний стан, який забезпечує захищеність його фінансово-економічних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз та створює необхідні фінансово-економічні передумови для стійкого розвитку в поточному та довгостроковому період [1].

Як бачимо, фінансово-економічна безпека підприємства є поняттям складним і комплексним і її визначають: сукупність робіт, які забезпечують платоспроможність підприємства та ліквідність його оборотних активів; організація контролю усіх видів діяльності підприємства з метою підвищення його ефективності; кваліфікація, компетентність та активність менеджерів; ефективність використання усіх видів ресурсів; процес попередження можливих збитків через внутрішні та зовнішні загрози тощо.

Таким чином, складність та багатогранність поняття фінансово-економічної безпеки зумовлює необхідність застосування у процесі вивчення та реалізації її організаційних засад системного підходу. Системний підхід до аналізу фінансово-економічної безпеки передбачає розгляд діяльності підприємства як багаторівневої структурної системи та базується на принципах цілісності об'єкта дослідження, що забезпечує можливість виявлення взаємозв'язків між елементами системи та розробки рекомендацій щодо їх раціонального використання на основі синергетичного ефекту.

Список літератури

1. Бондаренко О.О. Фінансово-економічна безпека підприємства: теоретичний та практичний аспекти / О.О.Бондаренко, В.А. Сухецький // Ефективна економіка. – 2014.– № 10. Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nayka.com.ua>
2. Єрмошенко М.М. Економічні та організаційні засади забезпечення фінансової безпеки підприємства / М.М. Єрмошенко, К.С. Горячева, А.М. Ашуєв // Національна академія управління / М. М. Єрмошенко (наук. ред.). – К., 2005. – 77 с.
3. Ковальов Д. Економічна безпека підприємства / Д. Ковальов, Т. Сухорукова // Економіка України. – 1998. – № 10. – С. 48–52.
4. Патехин Р.С. Факторы финансовой устойчивости и безопасности предприятий / Р. С. Патехин. – Автореферат дис. на получ. ст. канд. экон. наук.- ГОУ ВПО Волгоградский гос. ун-т. – 20 с.– Режим доступа :www.volgu.ru.
5. Ткаченко Н. Диагностика банкротства предприятий для оценивания подальшей непрерывной деятельности аудиторской проверкой / Н. Ткаченко, Л. Тарутта // Економіка та підприємництво. – Київ, 2006. – № 3.–С. 326-333.

Одержано 16.01.17

УДК 351.824.11

І. В. Волченко, ст.гр. АДМ-15М*

Кіровоградський національний технічний університет

Удосконалення державної політики у сфері енергозбереження України

Стаття присвячена удосконаленню механізму реалізації державної політики у сфері енергозбереження України. Запропоновано напрями удосконалення механізму реалізації державної політики у сфері енергозбереження.

енергозбереження, державна політика у сфері енергозбереження, потенціал енергозбереження

Сучасні тенденції світового розвитку – зростання техногенного впливу на довкілля, підвищення цін на паливно-енергетичні ресурси (далі – ПЕР) та наслідки глобального потепління – призводять до повільного зuboжіння населення й погіршення його здоров'я, особливо в країнах з низьким енергоресурсним потенціалом і розвиненою виробничою інфраструктурою. Україна як країна з високим рівнем розвитку матеріально-технічної бази і недостатністю домінуючих на ринку первинних енергоресурсів найбільш повно відчуває зміни у світовій економіці, які призводять до невизначеності і фінансової нестабільності. Саме тому дедалі більшого значення набуває необхідність узгодженості дій держави і суспільства щодо формування сучасної енергоефективної ринкової економіки.

Застаріла енерговитратна виробнича база разом з усталеними суспільними стереотипами становить реальну перешкоду для формування енергоефективної економіки. Водночас, дефіцит ПЕР і енерговитратність виробництв (за відповідної державної політики, суспільного інтересу і підтримки) створюють величезний потенціал для реалізації політики у сфері енергозбереження та ефективного енергоспоживання.

* Науковий керівник: канд. наук з держ.упр., доц. Зайченко В.В.

Енергозбереження є одним із визначальних чинників для реалізації Енергетичної стратегії України на період до 2030 року: від нього залежить як ефективність функціонування національної економіки, так і енергетична безпека держави. Саме тому передумовою виконання основних завдань Енергетичної стратегії України є удосконалення механізмів реалізації державної політики у сфері енергозбереження.

Вагомий внесок у розвиток науково-теоретичних і методологічних основ державної політики у сфері енергозбереження зробили вітчизняні і зарубіжні вчені та фахівці-практики, серед яких слід відзначити А. Алмейду, С. Аталі, В. Бушуєва, М. Гнідого, С. Денисюка, А. Дорошкевича, В. Жовтянського, М. Земляного, М. Ковалка, М. Кулика, В. Кухара, Б. Лапонша, О. Литвинова, Я. Малика, С. Мартішоу, А. Праховника, М. Рапцуна, В. Розена, Б. Стогнія, О. Суходолу, В. Тонкаля, А. Шевцова, А. Шидловського, Ю. Шульгу та інших.

Сьогодні проблема енергозбереження не є економічною чи технологічною проблемою, адже випереджальні темпи науково-технічного прогресу та інноваційний шлях розвитку економіки держави дають можливість широко впроваджувати енергоощадні техніку і технології. Тому проблема енергозбереження, з одного боку, політична, бо вимагає вдосконалення механізмів реалізації державної політики у сфері енергозбереження, а з іншого – соціальна, бо потребує зміни принципів поведінки людини та утвердження нових ціннісних орієнтирів суспільства щодо енерговикористання. Зацікавленість суспільства в енергозбереженні та енергоефективності і закріплення їх пріоритетності в життєдіяльності суспільства – чинники, що дадуть змогу сформувати енергозберігаючий тип суспільної свідомості.

Державна політика у сфері енергозбереження – це система цілеспрямованих заходів (дій) органів державної влади з метою формування механізмів державного управління для впливу на національну економіку щодо забезпечення ефективного та раціонального використання ПЕР. Під енергетичною безпекою держави розуміємо стан повної захищеності енергетичних інтересів населення, підприємств, установ, організацій, галузей економіки і держави загалом від внутрішніх і зовнішніх загроз, що базується на ефективно діючому паливно-енергетичному комплексі та системі суспільних відносин і забезпечується органами державної влади шляхом розробки, закріплення та реалізації державної енергетичної політики. Потенціал енергозбереження - це сукупність енергетичних можливостей держави, досягнутих за рахунок упровадження енергоощадних заходів та ефективного енергоспоживання, які можуть бути використані для забезпечення потреб суспільства (виробництва, особистих потреб людини та ін.).

Розвиток нормативно-правової бази у сфері енергозбереження можна умовно поділити на 4 етапи (табл. 1) [2].

Таблиця 1 - Етапи процесу формування і розвитку нормативно-правової бази енергозбереження

Роки	Етап	Особливості
1994-1997	Становлення та формування державної політики у сфері енергозбереження	Прийняття Закону України “Про енергозбереження”; створення Державного Комітету України з енергозбереження; прийняття Комплексної державної програми енергозбереження; розробка основних напрямів державної політики у сфері енергозбереження

1998-2001	Упровадження державної політики у сфері енергозбереження	Формування економічних та інвестиційних механізмів енергозбереження; популяризація і пропаганда економічних та екологічних переваг енергозбереження
2002-2004	Використання інноваційних перетворень	Оптимізація енергозбереження на основі широкого використання сучасних інформаційних технологій; державна підтримка наукових досліджень у сфері енергозбереження
З 2005- до цього часу	Проведення структурних трансформацій	Структурні зміни в системі державного управління енергозбереженням; створення Національного агентства України з питань забезпечення ефективного використання енергетичних ресурсів; удосконалення механізмів державного управління енергозбереженням

Бачимо, що на кожному етапі розвитку нормативно-правової бази у сфері енергозбереження, ставилися конкретні завдання для забезпечення процесу реалізації державної політики у цій сфері. Проте відкритими залишаються питання стимулювання і фінансового забезпечення заходів з енергозбереження, а також адаптації вітчизняного законодавства в галузі енергозбереження до норм і вимог Європейського Союзу.

Функціонування інституційного механізму реалізації державної політики у сфері енергозбереження забезпечується певними методами (прийняття нормативно-правових актів, Комплексної державної програми енергозбереження (далі - КДПЕ), галузевих і регіональних програм тощо), важелями (економічні і фінансові – система цін і тарифів на ПЕР, податкові і кредитні пільги, економічне стимулювання і фінансування енергоощадних заходів та ін.), інструментами (нормування питомих витрат ПЕР, сертифікація обладнання та приладів, енергетична експертиза проєктів, стандарти енергоспоживання, ліцензування роботи аудиторських і консалтингових фірм та ін.).

Для кращого розуміння результативності політики у сфері енергозбереження пропонуємо поділ процесу її реалізації на два етапи, що пов'язано зі зміною центрального органу виконавчої влади (далі – ЦОВВ) у сфері енергозбереження [1].

На першому етапі (1995-2005 рр.) – державну політику у сфері енергозбереження провадив Державний комітет України з енергозбереження (далі – Комітет), що розпочав практичну роботу за умов падіння базових показників економіки, загальної дезорганізації виробництва. Діяльність Комітету дала змогу створити структуру державного управління, яка охоплювала всі рівні керівництва, зупинити негативну тенденцію збільшення енергоємності ВВП та забезпечити зниження цього показника на 40 % (з 1,2 кг у.п./грн у 1995 р. до 0,77 кг у.п./грн у 2004 р.). Ліквідація Указом Президента України у 2005 році цього органу і передання його функцій Міністерству палива та енергетики практично зруйнували державний і регіональний рівні управління енергозбереженням.

Реалізації державної політики у сфері енергозбереження на першому етапі показав, що діяльність Комітету базувалася на витратному механізмі; Комітет не розглядав енергозбереження як ресурс і не зміг сформулювати ринкових механізмів управління енергозбереженням.

Другий етап (починаючи з 2006 р.) характеризується створенням Національного агентства з питань забезпечення ефективного використання енергетичних ресурсів (далі – НАЕР) – Центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом, який, відповідно до покладених на нього завдань, дасть змогу забезпечити дієве стратегічне управління у сфері ефективного використання енергоресурсів і налагодити співпрацю з

місцевими органами виконавчої влади, що, своєю чергою, сприятиме вдосконаленню механізмів реалізації державної політики у сфері енергозбереження та енергоефективності в регіонах України.

Зміна ЦОВВ в галузі енергозбереження зумовлена невідповідністю організаційної структури державного управління енергозбереженням сучасним умовам і потребам ринкової економіки.

Державна політики у сфері енергозбереження має позитивні і негативні тенденції. До негативних тенденцій, характерних здебільшого для періоду становлення державної політики в означеній сфері, віднесено такі: продовження використання в енергетичній галузі морально та фізично застарілих основних фондів; поглиблення залежності вітчизняної енергетики від імпортованих енергоносіїв; повільні темпи зниження енергоємності економіки та ін. До позитивних тенденцій періоду розвитку довгострокової політики у сфері енергозбереження віднесено: орієнтацію на видобуток і використання власних енергоресурсів; зростання частки використання НВДЕ; впровадження вискоелективних технологій і максимальне залучення потенціалу енергозбереження; адаптацію національного законодавства до норм і стандартів ЄС та інші. Систематизація тенденцій процесу становлення і розвитку державної політики у сфері енергозбереження підтверджує тісний зв'язок проблеми енергозбереження з проблемами окремих галузей, економіки держави та проблемами суспільства загалом.

Отже, для удосконалення державної політики у сфері енергозбереження України в органах державної влади, на різних рівнях, необхідно створити функціональні підрозділи з питань енергоефективності та енергозбереження, повноваження і ресурсне забезпечення яких визначає НАЕР. На регіональному рівні доцільно створити обласні державні управління з питань енергоефективності та енергозбереження, оперативне керування якими здійснює НАЕР. У районних державних адміністраціях та в міських державних адміністраціях міст Києва і Севастополя діятимуть відділи енергозбереження. Що стосується органів місцевого самоврядування, то в міських радах (міст обласного значення) необхідно створити міські відділи з питань енергоефективності та енергозбереження, а в міських радах інших міст – міські сектори енергоаудиту.

Список літератури

1. Єрмілов С. Проблеми та шляхи удосконалення державної політики України у галузі енергозбереження / С. Єрмілов // Економіка України [Текст]. — 2006. — № 9 (538). — С. 4—11.
2. Сердюк Т.В. Особливості реалізації політики енергозбереження в Україні: досягнення та шляхи вдосконалення / Т.В.Сердюк, С.Ю.Франишина // Вісник Хмельницького національного університету. — 2009. — №1. — С. 52-56.

Одержано 18.01.17

УДК 631.157.02

С.В.Онойченко, ст. гр. МЕ-15М*

Кіровоградський національний технічний університет

Дослідження питання ризиковості діяльності аграрних підприємств (на прикладі ТОВ «АГРОДАР-УКРАЇНА ПЛЮС»)

Стаття присвячена дослідженню ризиків діяльності аграрних підприємств. Результати дослідження апробовані на підприємстві ТОВ «АГРОДАР-УКРАЇНА ПЛЮС». В результаті дослідження було встановлено, що нестабільність та невизначеність в діяльності аграрних підприємств визначають дві групи ризиків ринкове середовище та природо-кліматичні умови.

ризики, аграрні підприємства

Сільське господарство як галузь матеріального виробництва має ряд особливостей, що позначаються на його функціонуванні в умовах ринкової економіки, зокрема те, що аграрні підприємства працюють в умовах підвищеного ризику

На відміну від промисловості до сільськогосподарського виробництва залучено не три, а чотири ресурси – основний і оборотний капітали, жива праця і земля, причому земля в сільському господарстві – головний засіб виробництва, тоді як в інших галузях (крім добувних) є лише просторовим базисом[1]. Як основний засіб виробництва земля вимагає свого відтворення на розширеній основі, що породжує ряд специфічних проблем, пов'язаних зі збереженням і підвищенням родючості ґрунту, які повинні вирішувати аграрні підприємства.

В сільському господарстві економічний процес відтворення тісно переплітається з природними (біологічними) процесами. Залежність від природних умов зумовлює необхідність створювати на аграрних підприємствах значні страхові резерви насіння, кормів на випадок неврожаю, спричиненого форс-мажорними обставинами – посухою, градобоєм, повеннями тощо[2].

У сільському господарстві робочий період (час безпосереднього використання живої й уречевленої праці) не збігається з періодом виробництва (час від початку виробництва до одержання готової продукції). Через такий незбіг виникає сезонність виробництва, що виявляється в нерівномірному, переривчастому використанні робочої сили і засобів виробництва, в нерівномірному надходженні продукції і доходів протягом року. Це вимагає розробки заходів із пом'якшення сезонності і врахування цього фактора у виборі спеціалізації підприємства[2; 3].

Крім того, підвищений ризик виникає і через існування невизначеності на момент прийняття рішень, що може спричинити настання у зв'язку з цим небажаних для суб'єкта наслідків його дій[1; 3].

Сільське господарство – це кредитомістка галузь, яка не може нормально розвиватися без залучення зі сторони (банків, інших кредитних установ) додаткових фінансових ресурсів, насамперед у формі короткострокових кредитів, для здійснення поточних платежів з метою забезпечення операційної діяльності. Адже в сільському господарстві, як уже зазначалось, існує великий сезонний розрив між вкладенням

*Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Глевацька Н.М.

оборотного капіталу і отриманням доходів. Тому аграрні підприємства повинні мати значні суми коштів для покриття сезонних витрат. Тримати спеціально на такі цілі власні кошти тривалий час економічно невиправдано. Набагато ефективніше мінімальні виробничі запаси і кошти в розрахунках формувати за рахунок власних джерел, а понад цього – позичкових, тобто за рахунок кредитів[3].

Аграрні реформи та становлення ринкових взаємовідносин, зміна форм власності та форм господарювання значно збільшують ступінь невизначеності соціально-економічних процесів в сільському господарстві і, відповідно, підсилюють вплив ризиків на аграрний бізнес. Зростає вплив макроекономічних рішень на діяльність кожного сільськогосподарського виробника.

Виходячи із зазначеного вище розглянемо основні ризики, в яких працює ТОВ «АГРОДАР-УКРАЇНА ПЛЮС». Ризики для даного підприємства ми встановили з допомогою SWOT-аналізу, який визначив сильні та слабкі сторони, а також можливості та погрози (як зовнішній чинник)[5; 6].

Результати SWOT-аналізу наведені в таблиці 1.

Таблиця 1 - SWOT-аналіз ТОВ «АГРОДАР-УКРАЇНА ПЛЮС»

МОЖЛИВОСТІ	ЗАГРОЗИ
Нові види продукції; можливості регулювання цінової політики; захоплення суміжних сегментів - вивчення ситуацій перемикань споживачів; вихід на міжнародний ринок; гнучкі конкурентоздатні тарифи; посилення ролі маркетингу; посилення реклами; кваліфікований персонал; державна підтримка.	Нестабільна політична та економічна ситуація в країні; інфляція; законодавче регулювання; надмірна конкурентна боротьба; насиченість ринку.
ПЕРЕВАГИ	НЕДОЛІКИ
Новітнє обладнання перевірки якості продукції; висока якість продукції; високі продажі; налагоджена збутова мережа; надання додаткових послуг зі складування та транспортування продукції; задоволеність клієнтів; потенціал маркетингу; швидка обробка замовлень.	Відсутність чітко визначеної стратегії; слабкий маркетинг; відсутність відділу логістики; проблеми щодо комп'ютерної комунікації між підрозділами на підприємстві; перевантаження органів вищого керівництва; вузька товарна лінійка; сезонність.

Нестабільність та невизначеність в діяльності аграрних підприємств визначають дві групи ризиків (першопричини ризиків в сільськогосподарському виробництві) - ринкове середовище та природо-кліматичні умови[6].

При дослідженні питання ризиковості даного Товариства необхідно пам'ятати, що не кожен ризик є негативним. Ризик походить від непевності щодо майбутнього. Наслідки таких подій як погода, ринки, та урядова політика можуть бути як негативними, так і позитивними. В результаті, ризик включає можливість загрози (ризик скорочення виробництва), а також можливість нагоди (ризик збільшення виробництва).

Керування ризиком, яке тільки розглядає можливість втрат буде неповним і потенційно руйнівним. Ефективне керування ризиком визнає потенційні негативні наслідки ризику і потенційних вигод від ризику.

Отже, якщо керівник Товариства хоче досягнути певних цілей та прогресу в розвитку господарства, він повинен іти на ризик. Виключення всіх ризиків у господарюванні буде можливим тільки при зникненні усіх прибутків. Виходячи з вищесказаного стає зрозумілим, що уникнути ризику в господарській діяльності не можливо, а отже на перший план виходять питання управління ризиками на агропромисловому підприємстві. Розуміння процесу керування ризиком дозволить керівникам Товариства постійно оцінювати рівновагу між зменшенням ризику і досягненням цілей.

Також до головних недоліків Товариства, які значно впливають на господарсько-комерційну діяльність необхідно віднести відсутність відділу логістики та неналагоджену систему комунікації та передачі інформації на ТОВ «АГРОДАР-УКРАЇНА ПЛЮС».

Список літератури

1. Королев Ю.Б., Коротнев В.Д., Кочетова Г.Н. Менеджмент в АПК. - М.: Колос С, 2007. - 424с.
2. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 № 1576-ХІІ // Відомості Верховної Ради України [Електронний ресурс] : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>.
3. Про підприємництво: Закон України від 07.02.1991 № 698-ХІІ // Відомості Верховної Ради України [Електронний ресурс] : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/698-12>.
4. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 17.07.1997 № 469/97 // Відомості Верховної Ради України [Електронний ресурс] : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/469/97-%D0%B2%D1%80>.
5. Мескон М. Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента: пер. с англ. - М.: Дело, 2000. – 704 с.
6. Ортіна Г.В. Нова стратегія маркетингу українського зерна // Економіка АПК. - 2007. - №9. - С. 25.

Одержано 17.01.17

УДК 351.773:338.23

А.В. Приймак, магістр гр. МЕ-15М-1,5*

Кіровоградський національний технічний університет

Організація управління комунальними обласними лікувальними закладами

Досліджено особливості організації управління діяльністю комунальних обласних лікувальних закладів Кіровоградської області в умовах формування трирівневої системи охорони здоров'я в Україні, розроблено пропозиції щодо реформування їх діяльності у сфері надання вторинної медичної допомоги на прикладі діяльності Департаменту охорони здоров'я обласної державної адміністрації.

заклад охорони здоров'я; адміністрування; адміністративний менеджмент; вторинна медична допомога; медико-технологічні стандарти та нормативи

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Малаховський Ю.В.

Актуальність дослідження особливостей організації управління національною системою охорони здоров'я пов'язується з тією надзвичайно важливою роллю, яку вона відіграє у забезпеченні належного рівня життя громадян. Медична галузь є багаторівневою функціональною керованою системою, яка створена і використовується суспільством для здійснення всього комплексу соціальних і медичних заходів, що спрямовані на охорону та зміцнення здоров'я кожної людини та населення країни в цілому – одну з найважливіших внутрішніх функцій сучасної держави. В цілому відповідаючи універсальним критеріям функціонування – ієрархічному принципу формування, системі налагоджених механізмів управління, законодавчо визначеним та фактично забезпеченим формам фінансування – організаційна структура системи охорони здоров'я України складається з трьох основних рівнів: національного, регіонального та субрегіонального (локального).

В Україні фактично збереглася система медико-санітарної допомоги (МСД), яку все ще не в повній мірі оптимізовано у відповідності до кількості населення та його попиту на медичні послуги. Зважаючи на те, що в Україні функціонує триланкова система МСД, особливу цінність для нашої держави представляє запровадження світового досвіду розвитку первинної допомоги на засадах сімейної медицини, як найефективнішого засобу досягнення справедливого розподілу і раціонального використання коштів, а також значного підвищення результативності роботи галузі охорони здоров'я.

Спеціалізована (вторинна) лікувально-профілактична допомога (ВЛПД) надається лікарями, які мають відповідну спеціалізацію і можуть забезпечити більш кваліфіковане консультування, діагностику, профілактику і лікування, ніж лікарі загальної практики. Важливу роль у організації надання такої допомоги відіграють комунальні обласні лікувальні заклади.

Високоспеціалізована (третинна) лікувально-профілактична допомога надається лікарем або групою лікарів, які мають відповідну підготовку в галузі складних для діагностики і лікування захворювань, у разі лікування хвороби, що потребують спеціальних методів діагностики та лікування, а також з метою встановлення діагнозу і проведення лікування захворювань, що рідко трапляються.

Метою публікації є дослідження особливостей здійснення управління діяльністю комунальних обласних закладів охорони здоров'я, а також розробка конкретних пропозицій щодо реформування їх діяльності у сфері надання вторинної медичної допомоги на прикладі діяльності комунальних обласних лікувальних закладів, що підпорядковуються Департаменту охорони здоров'я Кіровоградської КОДА.

У відповідності до сформульованої мети, визначено основні завдання дослідження: узагальнити міжнародний досвід організації функціонування багаторівневої системи закладів охорони здоров'я на регіональному рівні, надати загальну характеристику діяльності департаменту охорони здоров'я Кіровоградської обласної державної адміністрації з управління роботою комунальних обласних лікувальних закладів області, сформулювати пропозиції щодо удосконалення управління діяльністю закладів охорони здоров'я у ході реформування її системи, а також визначити напрями оптимізації моделі надання та сформулювати пропозиції щодо поліпшення організаційно-економічного механізму ВЛПД.

Об'єктом дослідження є процеси управління діяльністю комунальних обласних лікувальних закладів з надання ВЛПД, а також особливості запровадження організаційно-економічного механізму та пов'язаної з ним системи медико-технологічних стандартів на нормативів діяльності з охорони здоров'я для досягнення максимально можливого рівня задоволення вимог споживачів на місцевому ринку

медичних послуг. Предметом дослідження є розробка теоретичних засад управління діяльністю комунальних обласних лікувальних закладів охорони здоров'я та практичних рекомендацій з реформування їх діяльності в умовах європейської інтеграції України.

Методологічні основи та практичні аспекти надання різнорівневої медичної допомоги доволі широко відображено в працях вітчизняних і зарубіжних вчених [1-9]. Проте, незважаючи на численні дослідження, окремі теоретичні аспекти проблеми, а також конкретні прикладні питання менеджменту діяльності закладів охорони здоров'я з надання ВЛПД потребують поглибленого доопрацювання.

Словник Європейської обсерваторії використовує визначення, які можуть відображати загальне розуміння термінів на території Європи.

ПМД – перший рівень контакту, коли населення проводить певні заходи задля покращення свого здоров'я безпосередньо в громаді. В системі з так званим “шлюзом” всі початкові (невідкладні) консультації з лікарським, середнім та іншим медичним персоналом визначаються як ПМД, на протипагу до вторинної медичної допомоги (ВМД) та послуг за направленням.

Рівень вторинної медичної допомоги (ВМД): спеціалізовані амбулаторні медичні послуги (які зазвичай не надаються в умовах ПМД) та звичайна лікарняна допомога (амбулаторні та стаціонарні послуги). Доступ часто надається за направленням від первинної ланки, а в деяких країнах ЄС – лише через “шлюзову” систему лікарів загальної практики. Лікарні загального профілю, які надають повний спектр послуг ВМД, зазвичай обслуговують населення в щонайменше 100 000 осіб. Загалом, всі питання в процесі надання медичних послуг в лікарні мають підлягати стандартам якості. В результаті стандарти якості можуть стосуватись: кваліфікації кадрів задіяних в наданні лікарняних послуг; технічного обладнання; медичного приладдя та препаратів; лікарняних будівель; клінічних процесів; процесів управління; комунікативних процесів;

Стандарти описують рівень якості, якого повинні дотримуватись медичні організації будь-якого сектору (наприклад, державні, приватні чи добровільні постачальники медичних послуг) в наступних сферах: безпека; клінічна ефективність та рентабельність; управління; наголос на потребах пацієнта; доступність та оперативність допомоги; оточення та обслуговування протягом лікування; а також громадське здоров'я. В кожній з даних сфер окремі стандарти діляться на дві категорії:

- базові стандарти – зводять разом та раціоналізують існуючі вимоги до медичних послуг, встановлюючи мінімальний рівень послуг, який мають право очікувати пацієнти та замовники послуг;

- експериментальні стандарти розвитку – вказують на напрям руху та надають структуру органам охорони здоров'я для планування процесу надання послуг та, які продовжують вдосконалюватись паралельно зі зростаючими очікуваннями пацієнтів.

Завдання організації охорони здоров'я населення Кіровоградської області покладається на департамент охорони здоров'я обласної державної адміністрації (ДОЗ КОДА). Керівництво діяльністю ДОЗ КОДА здійснюють: начальник управління, два його заступники, а також начальник управління фінансово-бюджетного забезпечення, бухгалтерського обліку та кадрової роботи – головний бухгалтер. Під їх безпосереднім керівництвом здійснюється діяльність чотирьох підрозділів: організації медичної допомоги дорослому населенню; охорони материнства та дитинства, імунопрофілактики; кадрової та режимно-секретної роботи; фінансово-бюджетного забезпечення і оплати праці, бухгалтерського обліку.

Положення про створення ДОЗ КОДА затверджено у відповідності до статті 5 Закону України “Про місцеві державні адміністрації”, постанови Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2012 року № 606 “Про затвердження рекомендованих переліків структурних підрозділів обласної, Київської та Севастопольської міської, районної, районної в м. Києві та Севастополі державних адміністрацій”, Типового положення про структурний підрозділ місцевої державної адміністрації, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2012 року № 887, постанови Кабінету Міністрів України від 12.03.2005 року № 179 “Про упорядкування структури апарату центральних органів виконавчої влади, їх територіальних підрозділів та місцевих державних адміністрацій”, наказу Міністерства охорони здоров’я України від 23 листопада 2012 року № 255-0 “Про затвердження методичних рекомендацій з розроблення положень про структурні підрозділи охорони здоров’я обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій”, розпорядження голови обласної державної адміністрації від 24 січня 2014 року № 16-р “Про перейменування управління охорони здоров’я облдержадміністрації”.

До комунальних медичних установ області відносяться: обласні лікувальні заклади – 31 заклад; центральні районні лікарні – 23 заклади; районні центри ПМСД – 9 закладів; лікувальні заклади міста Кіровограда – 13 закладів; лікувальні заклади міста Олександрія – 6 закладів; обласні медичні навчальні заклади – 2 заклади; комунальний заклад “Кіровоградська обласна наукова медична бібліотека”.

До повного переліку комунальних обласних лікувальних закладів входять наступні заклади системи охорони здоров’я: Кіровоградська обласна лікарня, Кіровоградська дитяча обласна лікарня, Кіровоградська обласна психіатрична лікарня, Кіровоградський обласний протитуберкульозний диспансер, Кіровоградський обласний онкологічний диспансер, Кіровоградський обласний госпіталь для ветеранів війни, обласний центр планування сім’ї та репродукції дитини, Кіровоградський обласний наркологічний диспансер, Кіровоградський обласний шкірно-венерологічний диспансер, Кіровоградський обласний кардіологічний диспансер, Кіровоградський обласний центр профілактики та боротьби зі СНІДом, Олександрійський онкологічний диспансер, Олександрійський наркологічний диспансер, Олександрійський протитуберкульозний диспансер, Олександрійський шкірно-венерологічний диспансер, Олександрійська психіатрична лікарня, Новомиргородський протитуберкульозний диспансер, Ульяновський протитуберкульозний диспансер, обласна туберкульозна лікарня, Староосотський обласний протитуберкульозний диспансер, обласний протитуберкульозний диспансер для дорослих м. Знам’янка, Кіровоградський обласний спеціалізований будинок дитини нового типу, Кіровоградська обласна станція переливання крові, Маловисківська станція переливання крові, обласний лікарсько-фізкультурний диспансер, Кіровоградська обласна стоматологічна поліклініка, Кіровоградське обласне бюро судово-медичної експертизи, Кіровоградський обласний Центр здоров’я, ТМО “Центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф у Кіровоградській області”, обласне дитяче патологоанатомічне бюро, ДЗ “Спеціалізована медико-санітарна частина №17 Міністерства охорони здоров’я”.

Структурно-функціональна модель організації надання медичної допомоги в Україні в 2011 році була доповнена позицією створення госпітальних округів (ГО) з метою забезпечення належної якості та доступності безоплатної ВМД та ефективного використання ресурсів системи охорони здоров’я. Мережа ГО закладів охорони здоров’я ВМД області сформована відповідно до критеріїв, визначених Порядком утворення госпітальних округів за територіальним принципом із урахуванням факторів

кадрового та матеріально- технічного забезпечення, основних напрямів звернень пацієнтів до медичних закладів [10].

Загальні обставини організації діяльності комунальних обласних лікувальних закладів у 2015 році характеризуються як такі, що здійснюються в умовах регресивного типу вікової структури населення, про що свідчить співвідношення вікових груп за демографічними поколіннями. Коефіцієнт постаріння населення “згори”, який визначає частку осіб, що досягли першого порогу старості – 60 років серед всього населення становить 23,7%. За шкалою Росета такий рівень показника розцінюється як “дуже високий рівень демографічної старості”. Показники вікової структури населення області свідчать про поглиблення процесу постаріння населення області.

В структурі смертності причинами виділяються хвороби: системи кровообігу; злоякісні новоутворення; смерті від симптомів та неточно визначених станів; нещасні випадки, отруєння, травми; органів травлення; органів дихання; інфекційні; інші причини (таблиця).

Таблиця – Причини смертності населення Кіровоградської області, відсотки

Показник	Рік				
	2010	2011	2012	2013	2014
Хвороби системи кровообігу					
Україна	67,3				
Кіровоградська область	62,6				
те саме, окремі періоди	62,2	61,3	60,5	61,6	63,0
Злоякісні новоутворення					
Україна	13,1				
Кіровоградська область	13,0				
те саме, окремі періоди	12,8	12,7	14,0	13,7	12,7
Симптоми та неточно визначені стани					
Україна	–				
Кіровоградська область	7,45				
те саме, окремі періоди	6,4	7,1	7,0	6,7	
Нещасні випадки, отруєння, травми					
Україна	6,3				
Кіровоградська область	6,7				
те саме, окремі періоди	7,7	7,6	7,7	7,1	7,0
Хвороби органів травлення					
Україна	3,1				
Кіровоградська область	4,0				
те саме, окремі періоди	3,0	3,1	3,2	3,5	3,1
Хвороби органів дихання					
Україна	2,3				
Кіровоградська область	2,5				
те саме, окремі періоди	3,0	2,8	2,6		2,5
Інфекційні хвороби					
Україна	1,7				
Кіровоградська область	2,3				
те саме, окремі періоди	2,4	2,3		2,1	2,4
Інші причини					
Україна	–				
Кіровоградська область	2,2				
те саме, окремі періоди	2,7	2,9	2,6	2,1	2,6

Джерело: [11]

Показник поширеності захворювань серед всього населення у 2015 році становив 180417,9 на 100 тисяч населення проти 176513,7 у минулому році, тобто зріс на 2,2%. Структуру поширеності захворювань серед населення області у 2015 році наведено на рисунку 1.

Рисунок 1 - Структура поширеності захворювань серед населення у 2015 році, на 100 тис. населення

Вище рівня поширеності захворювань серед всього населення по Україні за 2015 рік залишався аналогічний показник по області за звітний період по таких хворобах:

- розлади психіки і поведінки – (Україна – 3996,4, область – 4687,4);
- хвороби системи кровообігу – (Україна – 52718,8, область – 62766,7);
- вроджені аномалії – (Україна – 657,5, область – 818,8);
- травми і отруєння – (Україна – 4276,0, область – 5541,2);
- інфекційні та паразитарні хвороби – (Україна – 3427,3, область – 4155,6);
- новоутворення – (Україна – 3965,2, область – 4259,5).

Поступовий розвиток системи охорони здоров'я в Україні надав поштовх для розвитку моделі надання ВМД в тому вигляді, в якому вона зараз працює в усіх індустріалізованих країнах. Для комунальних лікувальних закладів Кіровоградської області це означає формування чинників тиску, що вимагають проведення наступних заходів:

- зміни в системі охорони здоров'я. Існує тривала тенденція до підвищення спеціалізації, що обмежує вибір умов, які може діагностувати та лікувати пересічний спеціаліст. Персоналу лікарні доводиться приймати більшу кількість пацієнтів, щоб йти в ногу з часом та не втратити власні навички від нестачі їх використання;
- підвищення спеціалізації. Одним з наслідків нових режимів навчання та підвищеної спеціалізації є необхідність доступності спеціалізованої команди 24 години на добу. Це потребує формування набагато більших команд кваліфікованих спеціалістів, ніж раніше, коли команди покладались на практикантів чи інтернів та лікарів загальної практики;
- зміни в практиці прийому на роботу. Європейська директива щодо робочого часу та пов'язані з нею правила щодо часу відпочинку значним чином впливають на здатність лікарень наймати відносно незначний персонал;
- підвищення ефективності. Лікарні знаходяться під постійним тиском щодо зниження витрат, зокрема через запровадження систем фінансових компенсацій, які базуються на змішуванні клінічних випадків. Існують також ініціативи щодо

скорочення витрат шляхом усунення дублюючих послуг та зниження постійних витрат. Реорганізація господарської діяльності забезпечила менеджерів інструментами для покращення продуктивності та зниження системних витрат;

- якість та об'єм. Факт існування доказів продукування багатопрофільними підходами кращих результатів потребує використання більших команд фахівців;

- безпека та якість. Питання безпеки пацієнтів та результатів лікування стали провідними рушіями прогресу в сфері розробки ліків та зростання ролі клінічного персоналу. Разом з підвищенням складності проведення багатьох видів лікування такі фактори постійно ведуть окремі лікарні до питання щодо продовження надання певних типів спеціалізованих послуг;

- технологія. Розробки в сфері діагностики, анестезії, візуалізації, відео-конференцій, робототехніки та комунікацій перетворюють віртуальні лікарні на чергову альтернативу, дозволяючи надавати лікарняну допомогу у віддалених місцях;

- захист споживачів. Наростаючий авторитет споживачів провокує тиск щодо покращення організаційного реагування на послуги в сфері охорони здоров'я.

Існує багато прикладів моделей ВМД в країнах ЄС, які успішно справились з питаннями, що на даний момент для України вважаються критичними. Реформування сектору ВМД – це не просте копіювання підходів інших країн, але розгляд можливих конфігурацій структур, які могли б враховувати місцеві умови процесу змін в Україні та розробка робочої моделі. Вірогідно, застосування моделей ВМД країн Східної Європи більше підійде для українських умов через нещодавній відхід від організацій систем охорони здоров'я за моделлю Семашко.

Для досягнення реальних результатів в Україні необхідно перетворити надзвичайно централізовану систему, яка існує на даний момент, у більш гнучку, надавши їй реальні можливості для розвитку послуг на місцях та у відповідності з місцевими потребами. Одним з придатних рішень може стати перетворення державних установ на комунальні автономні підприємства з високим рівнем свободи у ході комплектації персоналу та відповідності послуг реальним потребам на місцях. Наступний крок – розробка угод службового рівня та контрактів на послуги між “замовником” (яким може бути обласний ДЗОЗ) та “постачальником” послуг відповідно до контрактів по наданню послуг, які не суперечать стандартам роботи на основі національних стандартів якості.

Перегрупування чи реконфігурація послуг в межах стратегічної медичної мережі лікарень на міжтериторіальному рівні (в умовах функціонування системи ГО), які керуються радою директорів, має дозволити зберегти поточний рівень бюджету для перепризначення персоналу та відкрити можливості для залучення коштів через місцевих інвесторів чи платні послуги, які не оплачуються державою.

Обласні лікарняні мережі зазвичай можуть обслуговувати близько 1-2 мільйона населення. Лікарні загального профілю ВМД повинні охоплювати 100000-200000 населення, і така лікарня може нараховувати 40-80 різних внутрішніх (чи зовнішніх) функціональних одиниць, причому всі вони можуть мати спільну внутрішню адміністративну службу підтримки, або ж вона може працювати ззовні (наприклад, бухгалтерський облік, ІКТ та аптеки, кухня та пральня). Це знизить загальні адміністративні витрати, і тоді лікарня може вільно сконцентруватись на своїй основній справі – лікуванні пацієнтів. Вся невідкладна та швидка допомога буде концентруватись в великих лікарняних одиницях ВМД сектору, а базова лікарня зможе надавати послуги невідкладної та швидкої допомоги, операційні, діагностичні послуги та інтенсивну допомогу 24 години на добу, 7 днів на тиждень. Інші частини такої мережі будуть так звані центрами “одної спеціалізації”, які концентрують свою

увагу виключно на певних типах пацієнтів (хірургія одного дня, суглобна хірургія, хірургія катаракти) з дуже спрощеними процесами та швидким оборотом.

ДОЗ ОДА відіграє стратегічну роль у напрямі призначення постачальників послуг та укладанні контрактів з іншими областями на послуги спеціалізованої допомоги, він також має ключову вагу в моніторингу стандартів якості. У випадку запровадження в Україні обов'язкового медичного страхування, роль департаментів стане ще важливішою.

У процесі планування діяльності комунальних обласних лікувальних закладів слід використовувати європейські стандарти в якості ввідної інформації, запроваджувати запропоновану пілотними областями модель реконфігурації за допомогою підготовчої роботи щодо майстер-планування та спільних дискусій з органами влади в сфері охорони здоров'я обласного рівня. В ідеалі, запропонована модель мала б відповідати вимогам щодо покращення медичних послуг та соціальної допомоги в області в цілому, хоча зрозуміло, що різні обласні контексти можуть потребувати поправок як на етапі розробки, так і на етапі впровадження.

Поєднання кількох лікарень у вигляді ГО в межах певної географічної території для охорони здоров'я – це практичний крок вперед, який вже запроваджено в Кіровоградській області. Це дозволяє повторно розмітити межі у відповідності до потреб території. За моделлю госпітальної території, не існує вибіркового вдосконалення одної районної лікарні по відношенню до іншої, проте між лікарнями відбувається передача послуг, так що кожна лікарня може сконцентруватись на певних послугах, спеціалізуючись на тому чи іншому напрямку в межах одної території, зберігаючи за собою загальні ВМД функції. ПМД послуги взаємодіють з такими лікарнями у відповідності до типів надаваних послуг. В рамках такої моделі рада правління чи загальні збори керують “федерацією”, формують бюджет такої федерації, проте звітують перед ДОЗ щодо відповідності стандартам якості та ефективності роботи. Така модель значно нагадувала б модель Трасту, що функціонує у Великобританії, де подібна конфігурація послуг продемонструвала рентабельність та високий рівень реакції на потреби пацієнтів та тих, хто надає їм медичні послуги []. Кожній “госпітальній території” доведеться заохочувати активну діяльність спеціалістів, лікарів загальної практики, представників соціальних служб, управління охорони здоров'я (обласного рівня), середнього медичного персоналу та інших медичних працівників (наприклад, стоматологів, фізіотерапевтів), а також представників громадськості задля надання найдоцільніших послуг пацієнтам на певній території та зниження нерівності в доступі до медичних послуг.

Отже, для підвищення доступності надання медичної допомоги населенню необхідно провести реформування галузі шляхом чіткого структурного розмежування первинного, вторинного і третинного рівнів медичної допомоги, що передбачає створення чітко діючої ресурсно забезпеченої системи центрів ПМСД, госпітальних округів, високоспеціалізованих науково-лікувальних центрів, університетських клінік, а також подальший розвиток інституту сімейного лікаря як основного засобу зміцнення ролі ПМД.

Список літератури

1. Ганаковська Д.Г. Перспективи розвитку недержавних пенсійних фондів в Україні / Д. Г. Ганаковська // Москаленко В. Ф. Особливості та тенденції становлення і розвитку європейського законодавства з питань охорони здоров'я / В. Ф. Москаленко // Охорона здоров'я України. – 2004. – № 3. – С. 5-15.

2. Education and Health in G7 Countries: Achieving Better Outcomes with Less Spending, IMF Working Paper, November 2010 [Poverty Reduction and Economic Management Unit (ECSPE), Europe and Central Asia Region].
3. Competition and Integration in the English NHS, Chris Ham, BMJ 12 April 2008, vol.336 Field MJ, Lohr KN.
4. Іпатов А. В. Напрямки реформування первинної медико-санітарної допомоги в Україні : монографія / А. В. Іпатов. – Дніпропетровськ : Пороги, 2010. – 262 с.
5. Лехан В. М. Основні шляхи подальшого розвитку системи охорони здоров'я в Україні. Спільний звіт / В. М. Лехан, В. М. Рудий. – К. : Вид-во Раєвського, 2009. – 24 с.
6. Матеріали міжнародного семінару “Health system Development” A Practical Approach / Швеція, м. Упсала, 2010. – Б.м., б.р.
7. Москаленко В. Ф. Здоров'я населення і проблеми охорони здоров'я в світі та Європі. Стан питання та тенденції / В. Ф. Москаленко // Охорона здоров'я України. – 2004. – № 1. – С. 5–10.
8. Москаленко В. Ф. Аналіз стану та визначення напрямків наукових досліджень з актуальних питань сімейної медицини в Україні / В. Ф. Москаленко, Н. Г. Гойда, Є. Є. Латишев // Охорона здоров'я України. – 2010. – № 3-4 (6-7). – С. 71–74.
9. Private Spending on Healthcare, Farrington-Douglas, J. and Castro Coelho, M.: Report from Institute for Public Policy Research, UK, June 2008.
10. Пояснювальна записка до мережі госпітальних округів (ГО) закладів охорони здоров'я вторинного рівня надання медичної допомоги Кіровоградської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://health.kr-admin.gov.ua/doc/2016/poyasngo.pdf>.
11. Департамент охорони здоров'я Кіровоградської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://health.kr-admin.gov.ua/index.php/ofijna-informatsiya>.

Одержано 20.01.17

УДК 621.311

А.М. Гулий, магістр гр. ЕЕ-15М *

Кіровоградський національний технічний університет

Підвищення надійності роботи кабельних мереж напругою 10 кВ

Проаналізовано причини експлуатаційних відмов електропостачання в кабельних розподільчих електричних мережах високої напруги. Розглянуто існуючі методи діагностики кабелів. Запропоновано ряд заходів по підвищенню надійності роботи кабельних мереж.

кабельна мережа, надійність, однофазне замикання на землю, ізоляція, неруйнівний контроль

Електричні мережі високої напруги складають в різних країнах від 50% до 70% всіх мереж, тому проблема підвищення надійності їх функціонування, безперечно, актуальна. Зокрема це стосується України, де внаслідок напруженого паливно-енергетичного балансу, малої щільності навантажень на лінію виникла проблема забезпечення надійності резервування енергопостачання. Ліквідація аварій в мережах високої напруги займає багато часу. Наслідки аварій залежать також від характеру ринкових відношень між виробником (постачальником) і споживачем електроенергії, від рівня забезпеченості матеріалами і транспортом ремонтних підрозділів, від ступеня зносу елементів мережі. В цих умовах особливо важливого значення набувають

* Науковий керівник: канд. техн. наук, доц. Котиш А.І.

планово-попереджувальні ремонти мереж. Обґрунтований вибір ділянок мережі для першочергового відключення і ремонту повинен опиратися на тривалі спостереження за станом ізоляції кабельної мережі. Для неї повільні процеси старіння, свідченням яких є короткочасні дугові однофазні замикання на землю (ОЗЗ) (так звані “клювки”, поштовхи). Вони передують остаточним замиканням. Своєчасне відновлення ізоляції саме в місці її часткового пошкодження дозволяє виключити в майбутньому раптову появу тривалого ОЗЗ і уникнути великих збитків. Для цього необхідні дослідження з метою обґрунтування і розробки методики автоматичного визначення місцеположення однофазного замикання в робочому режимі кабельної розгалуженої розподільчої мережі високої напруги ще на в початковій стадії процесу замикання. Відзначимо, що фіксація початкових стадій замикання необхідна також для наступного визначення як нестійких, так і усталених замикань.

В теперішній час кабельна продукція згідно діючих норм Державних стандартів та технічних умов піддається електричним, фізико-механічним, кліматичним та іншим випробуванням, а також перевірки конструктивних розмірів. Випробування, що проводяться на кабельних заводах поділяють на приймальні та періодичні.

Об'єктивні дані про технічний стан електроустаткування можна отримати сучасними діагностичними методами. Діагностичні випробування електроустаткування, як правило, виконуються методами, що не руйнують ізоляцію. Вони дозволяють визначати не тільки технічний стан об'єкту, але і локалізувати наявні проблемні місця. Проведення комплексних діагностичних випробувань різними методами неруйнівного контролю, дозволяє також оцінити ступінь старіння ізоляції і залишковий ресурс кабелю.

Оптимальним з погляду отримання найдостовірнішої і повної інформації про стан ізоляції кабелів є поєднання методів інтегральної і локальної діагностики. Перевірка працездатності кабельної лінії шляхом накладення підвищеної постійної напруги можливо обґрунтувати після монтажу або ремонту і за відсутності технічної можливості для вживання діагностичних неруйнівних методів.

Але цілеспрямований аналіз літературних матеріалів [1,2] дозволив прийти до наступного. Основною, (82÷90)%, причиною експлуатаційних відмов електропостачання в кабельних розподільчих електричних мереж високої напруги є пошкодження ізоляції кабелів. Наприклад, спостереження (8460 км. років, $U_n = 6 \div 10$ кВ) дають число відмов на 100 км довжини кабельної лінії відповідно при робочій напрузі і при випробуваннях: ціле місце 5,07 і 4,31; муфти 1,23 і 0,99; кінцеві обробки 2,49 і 15,2. Зростання тривалості експлуатації збільшує відмови при випробуваннях Стійким замиканням при робочій напрузі передують численні короткочасні дугові замикання (клювки, поштовхи) із терміном існування до 0,01 с. По даними [3,4] в 55% випадків сталому замиканню передують 1 клювок; в 32% - 2 клювки; в 13% - від 3 до 10 клювків. Між черговим клювками спливає значний час: в 25% випадків інтервал складає від 10' до 60'; в 23% - від 1 до 10 діб; в 17% - більше 10 діб. Ізоляція немов-би попереджає про наближення ненавмисного замикання в мережі. В основному мають місце однофазні замикання на землю, в рідких випадках (приблизно 8%) ОЗЗ переходять в двофазні КЗ або через землю і характеризуватимуться параметрами аварійного режиму. Сучасні влаштування релейного захисту, наприклад ІСЗ, реєструють факт клювка в лінії, але не визначають місце замикання. Із числа можливих для кабельної лінії засобів визначення місця пошкодження з точки зору вигоди використання автоматизації перспективним є дистанційний імпульсний засіб локації. Засіб ефективно використовується на підготовлених ділянках мережі (прилади фірми Seba Dynatron); ініціювання пробою в ізоляції при посиленні високовольтного імпульсу в мережу, що досліджується без

накладання на робочий режим, розширює застосування імпульсного методу. Істотно, на результативність інтерпретації даних імпульсної локації суттєво впливає конфігурація мережі і в окремих випадках дослідники зупиняються тільки на оцінці радіусу, в межах якого певно знаходиться місце пошкодження. Здійснення контролю в робочому режимі за появою місцевих кумулятивних ослаблень ізоляції у вигляді короткочасового пробою дозволяє в межах вже існуючої автоматизованої системи централізованого керування мережею досягнути підвищення якості електропостачання, однак для цього систему слід доповнити приладами і схемами, що дозволяють визначити місцеположення навіть випадкових ОЗЗ у формі клювоків або поштовхів в мережі.

В випадку електричного імпульсного зондування ділянка електричної мережі представляється системою окремих ліній, в межах цих ліній хвильовий опір Z , швидкість V розповсюдження хвилі і згасання електромагнітного сигналу приймаються відомими, також як і характерні місця сполучення типу муфт і кінцевих обробок кабелю з підключенням зосереджених електричних навантажень. Визначимо як реальний об'єкт застосування результатів дослідження типову кабельну розподільчу мережу високої напруги міста. Потужна підстанція центра живлення дає енергію розподільчим пунктам РП і далі по схемі напівпетлі трансформаторним пунктам ТП. При появі нових підприємств або невеликих груп будинків для їхнього електропостачання будують нові ТП, приєднання такого ТП до одного з наявних пунктів робить останній розподільчим ТП, або РТП. З часом число муфт в мережі збільшується.

В межах однорідної лінії зміна в часі і по її довжині напруги $u(t, x)$ описується телеграфним рівнянням. Його рішення за відсутності втрат було отримано ще Даламбером у вигляді бігучих хвиль. Вважаючи можливим застосування методу суперпозиції, для опису хвильового процесу у вузлі з декількома приєднаними лініями використовується правило еквівалентної хвилі із виділенням хвиль відбитих та заломлених. Проходження хвилі прямокутної форми з лінії Z_1 лінію з Z_2 повз ємності C в вузлі створює заломлено хвилю

$$u_2 = U_0 Z_1 (Z_1 + Z_2)^{-1} \cdot (1 - \exp - t (Z_1 + Z_2) (Z_1 Z_2 C)^{-1}). \quad (1)$$

Вхідна ємність силового трансформатора в ТП складає (700÷1000) пФ, тоді при типових для силових кабелів $Z=(20\div 40)$ Ом тривалість відбивання хвилі від вузла досягає 0,05 мкс. Це дозволяє в першому наближенні не враховувати в системі відбитих хвиль такі трансформатори. Варіант схеми з розгалуженням для аналізу відбиттів і заломлень, реєстрованих приймачем R при посилянні зондуючого імпульсу ZI , показаний на рис.1. Дефект D можливий в одному із вузлів (2; 4; 6).

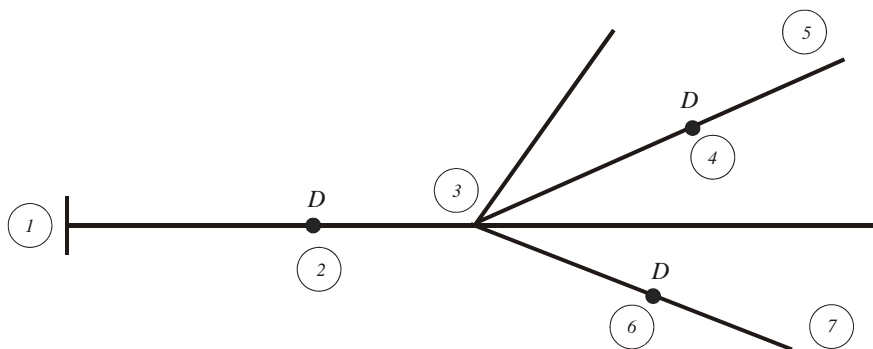

Рисунок 1 – Варіант базисної схеми з розгалуженням для аналізу відбитих і заломлених хвиль

Контроль появи випадкового у часі і за місцем пробую ізоляції фаза-оболонка кабелю в реальній мережі повинен здійснюватися тільки автоматично. Методика синтезу дозволила створити загальний алгоритм, що враховує ідентифікацію режиму ОЗЗ в першому півперіоді перехідного струму, послілку і прийом високовольтного імпульсу напруги для рефлектограм. Алгоритм реалізований в функціональній схемі приладу визначення місцеположення ОЗЗ (ПВМ-ОЗЗ) в мережі.

Схема ПВМ-ОЗЗ (рис.10.15) має слідувачі основні блоки: блок визначення відстані до місця ОЗЗ (БВВ) встановлюється на живлячій мережу підстанції і виставляє диспетчеру дані про пошкоджену фазу, розраховує відстань до ОЗЗ і формує граф на місце замикання на основі аналізу інформації від блоків виявлення лінії зі зворотним струмом (БВВЛ) і в разі необхідності може вказувати місцеположення ОЗЗ на плані міських кварталів.

В режимі ОЗЗ на одному з приєднань повний ємнісний перехідний струм частково обмежується реакторами як індуктивностями продольної компенсації. Показано, як розрахувати хвильові параметри конкретної мережі, в тому числі елементів ємнісних ділянок фаз; обґрунтовані рекомендації по застосуванню фільтрів для підключення БВВ.

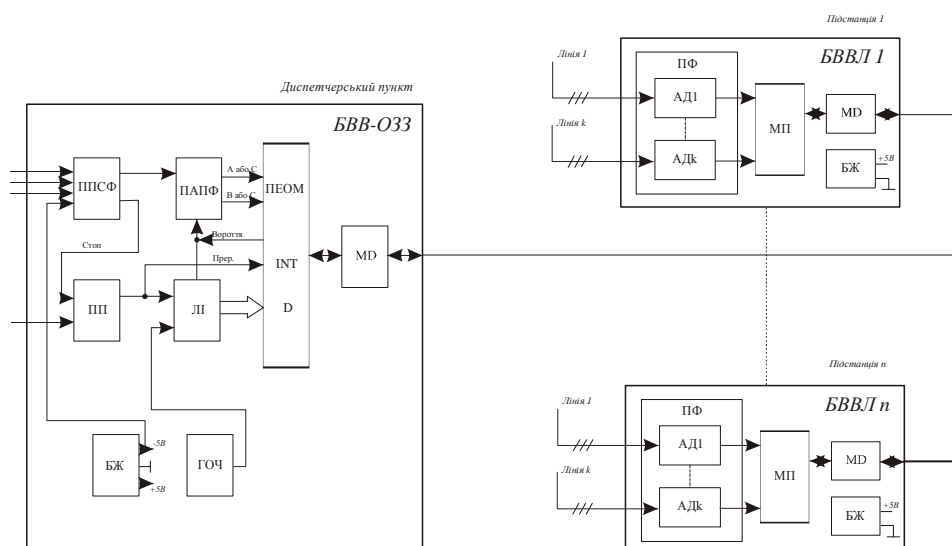

Рисунок 2 – Функціональна схема влаштування ПВМ-ОЗЗ

Висновки

1. Характерною особливістю визначення дефекту кабельної лінії 10 кВ є визначення місцеположення ОЗЗ імпульсним методом у першому напівперіоді перехідного струму нульової послідовності з подальшим визначенням типу ОЗЗ (пробій у формі ключка, періодично виникаюча дуга, тривале замикання).

2. Розроблені положення по адаптації ПВМ-ОЗЗ в конкретну мережу: визначення рівнів порогових сигналів, попередня оцінка визначення пошкодження на математичній моделі мережі і задача контрольних вимірів при фіксованих місцях ОЗЗ, варіанти принципів схем блоків та пристроїв ПВМ-ОЗЗ.

Список літератури

- 1 Боровиков В.А., Косарев В.К., Ходот Г.А. Электрические сети энергетических систем. Л.: Энергия, 1977. – 392 с.
- 2 Козлов В.А. Городские распределительные сети. Л.: Энергоатомиздат, 1982. – 224 с.
- 3 Цапенко Е.Ф. Замыкания на землю в сетях 6-35 кВ. М.: Энергоатомиздат, 1986. – 98 с.
- 4 Вайнштейн В.А., Коломиец Н.В., Шестакова В.В. Режимы заземления нейтрали в электрических системах. – Учебное пособие. Издательство ТПУ, Томск, 2006. – 148 с.

Одержано 22.12.16

УДК 621.314.21

С.О. Коркач, студ. гр. ЕЕ-16-М*

Кіровоградський національний технічний університет

Дослідження систем технічної діагностики силових трансформаторів для підвищення рівня енергоефективності систем електропостачання

Виконано аналіз сучасного стану діагностування силових трансформаторів, розглянуті принципи побудови систем моніторингу силових трансформаторів напругою 35 кВ і вище та потужністю понад 25 МВА; проведено моделювання теплового режиму роботи трансформатора, досліджено вплив режимів роботи трансформатора на інтенсивність старіння масла

технічна діагностика, трансформатор, енергоефективність, система електропостачання

Актуальність теми. На сьогодні в Україні переважна кількість силових трансформаторів відпрацювала нормативний термін експлуатації. Складна економічна ситуація, а також загальна кількість устаткування з тривалим терміном експлуатації не дозволяють найближчим часом провести їх заміну. У зв'язку з цим дедалі актуальнішим стає оцінювання поточного стану електрообладнання та пошук можливостей продовження термінів експлуатації електроустаткування в системах електропостачання.

Останнім часом в енергетиці спостерігається тенденція послідовного переходу від системи планово-попереджувальних ремонтів до ремонтів за поточним технічним станом електроустаткування. Крім того, досвід експлуатації силових трансформаторів показує, що проведення планово-попереджувальних ремонтів себе не виправдовує, оскільки призводить не тільки до суттєвих матеріальних витрат, але й у значній низці випадків до погіршення характеристик ізоляції [1]. Слід наголосити й на тому, що значна кількість трансформаторів зберігає свою працездатність за умов дотримання допустимих навантажувальних режимів, своєчасного проведення ремонтів та якісного їх виконання й після завершення нормативного терміну експлуатації [2].

А отже, на сьогодні найефективнішим засобом підвищення надійності роботи силових трансформаторів є впровадження систем технічної діагностики та моніторингу.

* Науковий керівник: канд. техн. наук, ст. викл. Петрова К.Г.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями технічного діагностування силових трансформаторів, створенням їх систем, пошуку та аналізуванню критеріїв діагностування присвячено наукові праці багатьох вітчизняних і зарубіжних авторів. Проте, системи технічної діагностики силових трансформаторів – це надзвичайно широке поле, яке потребує подальших досліджень, пошуку нових та оптимізації існуючих критеріїв діагностування тощо.

Постановка завдання. Трансформатори входять до складу основного обладнання електростанцій, підвищуючих, знижуючих та розподільних підстанцій, різного виду перетворювальних пристроїв тощо. Різні призначення, нерідко пов'язане з відмінностями в конструкції, різноманітні умови роботи та інші особливості вимагають різного підходу до експлуатації трансформаторів.

Комплексне діагностичне обстеження трансформаторів дозволяє об'єктивно оцінити поточний стан та визначити дефекти у всіх системах трансформатора, у тому числі в активній частині (обмотках й осерді), введеннях, системі охолодження, системі регулювання напруги тощо. Так, комплексне обстеження трансформатора полягає у своєчасному попередженні виникнення аварійних ситуацій, суттєвому зменшенні витрат на ремонти та обслуговування, оцінюванні поточного стану електроустаткування й визначення запасу його працездатності, підготовці до введення в роботу систем безперервного діагностування й визначення залишкового ресурсу електроустаткування.

Виклад основного матеріалу. Проведемо аналіз результатів перших 5 місяців роботи (з 01.08.2014 р. по 31.12.2014 р.) системи безперервного контролю, встановленої на новому автотрансформаторі АТДТН-200000/330/110-У1.

Одним з основних чинників погіршення ізоляції є зволоження. Наявність вологи в твердій ізоляції приводить до зниження її електричної та механічної міцності. Термін експлуатації ізоляції за критерієм механічної міцності, у випадку кожного подвоєння вмісту вологи, знижується вдвічі [3].

За період 5 місяців на автотрансформаторі, котрий розглядається, системою безперервного контролю було зафіксовано стабільне значення абсолютного вологовмісту масла 2-3 г/т. Це свідчить про «здоровий» стан трансформатора [4].

Необхідно також розраховувати зволоження целюлозної ізоляції в місцях з температурою найбільш нагрітої точки (ННТ) обмотки. Найкритичнішою температурою, що обмежує навантаження трансформатора, є температура, що досягається в найбільш нагрітій частині обмотки. Температура ННТ обмотки є функцією струму навантаження і температури навколишнього середовища [5]. Для її розрахунку використовуються початкові дані, одержані системою безперервного контролю в режимі експлуатації від первинних давачів, встановлених на трансформаторі. Крім того, під час розрахунку температури ННТ обмотки також використовуються технічні характеристики трансформаторного обладнання, у тому числі й теплові характеристики.

На рис.1 наведено діаграми наступних параметрів автотрансформатора: температури ННТ обмотки, температури верхніх шарів масла (ВШМ), температури навколишнього середовища та коефіцієнту навантаження.

Аналізування діаграм показує, що значну частину часу (89 %) автотрансформатор працював з температурою ННТ обмотки менш 60°C, а максимальне значення температури ННТ обмотки склало 71,8 °C.

На рис. 2 представлена гістограма впорядкованих за значеннями коефіцієнтів навантаження автотрансформаторів. Основні висновки про тривалість роботи автотрансформатора за різних значень навантаження наведено в табл.1.

Таким чином, аналізуючи навантаження автотрансформатора за період 5 місяців, можна зробити наступні висновки:

- на всьому аналізованому тимчасовому інтервалі автотрансформатор був недовантажений (максимальне значення навантаження склало 0,89 відн.од.);
- велику частину часу (67 %) автотрансформатор працював з навантаженням від 0,4 до 0,6 відн.од.

Найточнішим визначенням ступеня зношення ізоляції є визначення ступеня полімеризації зразків ізоляції, взятої із зони, де ізоляція схильна до найбільшого руйнування (найбільш нагріта точка обмотки). Однак, для простого аналізу необхідно розгерметизувати активну частину, злити масло, відібрати зразок ізоляції з важкодоступної зони обмоток, відновити пошкоджену в місці відбору зразків ізоляцію і тощо. Проводити такі роботи не має практичного сенсу.

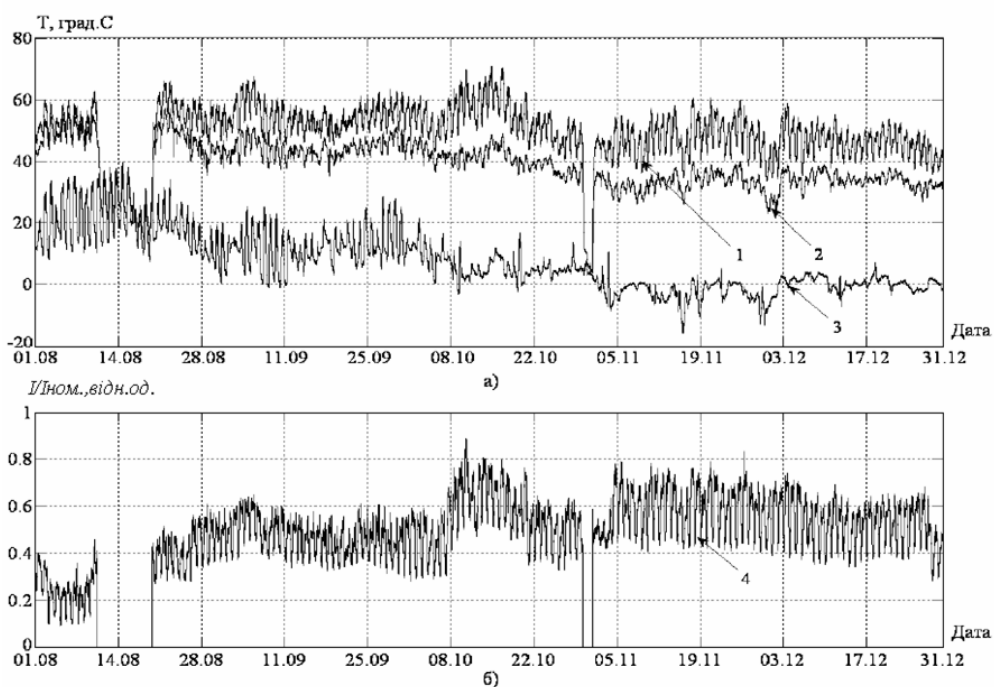

Рисунок 1 - Діаграми параметрів автотрансформатора АТДТН-200000/330/110-У1 за період 5 місяців: а) температура, б) коефіцієнт навантаження (1 - температура обмотки, 2 - температура верхніх шарів масла, 3 - температура навколишнього середовища, 4 - коефіцієнт навантаження)

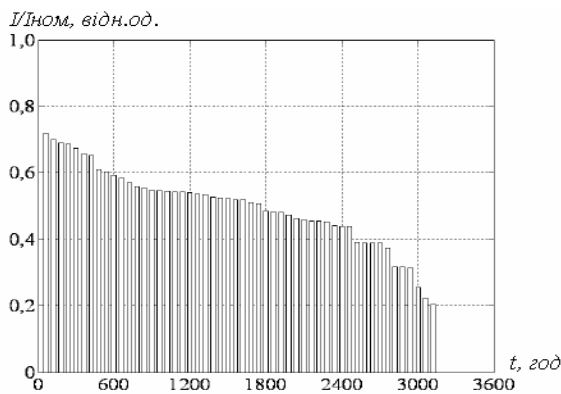

Рисунок 2 - Гістограма коефіцієнтів навантаження автотрансформатора АТДТН-200000/330/110-У1 за період 5 місяців (3600 годин)

Таблиця 1 - Тривалість роботи автотрансформатора за різних значень навантаження

K_{HAB} , відн.од.	Тривалість роботи	
	год	%
0 (АТ відключений)	390	10,7
$0 < K_{HAB} < 0,4$	400	11,0
$0,4 < K_{HAB} < 0,6$	2400	67,0
$0,6 < K_{HAB} < 0,8$	400	11,0
$0,8 < K_{HAB}$	10	0,3

У такій ситуації важливу роль повинні виконувати неруйнівні методи, що дозволяють накопичити достатні дані для оцінки стану ізоляції і обґрунтованого рішення про проведення відбору зразків ізоляції.

Закони термічного старіння паперової ізоляції вивчені достатньо добре, ці методики засновані на законі термохімічного зносу Арреніуса і на спрощеному співвідношенні Монтсінгера. Для діапазону температур, що зустрічаються в трансформаторі, використовується співвідношення Монтсінгера:

$$T = T_0 \cdot e^{-p\theta} \quad (1)$$

де T , T_0 - дійсний термін служби і термін служби за номінальної температури ННТ; p - постійна; θ - температура, °С.

Співвідношення Монтсінгера вважається достатнім і дає оцінку термічного зносу із запасом міцності. Прийнято вважати, що в інтервалі температур від 80 до 140 °С швидкість зношення ізоляції подвоюється у випадку кожного збільшення температури приблизно на 6 °С. Для оцінювання термохімічного зношення целюлозної ізоляції обмоток доцільно враховувати вплив на процес старіння ізоляції як температури ННТ обмотки, так і вогкості твердої ізоляції.

Розрахунок відносної швидкості термічного зносу ізоляції проводиться за рівнянням:

$$V = A \cdot 2^{\frac{\theta_h - 98}{6}} \quad (2)$$

де V - швидкість старіння при 98 °С, A - коефіцієнт, котрий залежить від вологовмісту твердої ізоляції; θ_h - розрахована температура найбільш нагрітої точки обмотки, °С.

На рис.3а представлена діаграма миттєвої швидкості зносу ізоляції автотрансформатора. На рис.3б представлена діаграма фізичного зносу ізоляції автотрансформатора за весь термін служби (5 місяців). Аналізуючи розраховані швидкості зносу, а також фізичний знос ізоляції можна зробити висновок про знос ізоляції унаслідок термічної дії.

Фізичне зношення ізоляції становить 20 «нормальних» годин, що відповідає 0,59% розглянутого календарного терміну експлуатації (3600 годин). Тобто фізичне зношення ізоляції в 170 разів менше розрахованого на заводі-виробнику номінального зношення (за $K_{HAB}=1$).

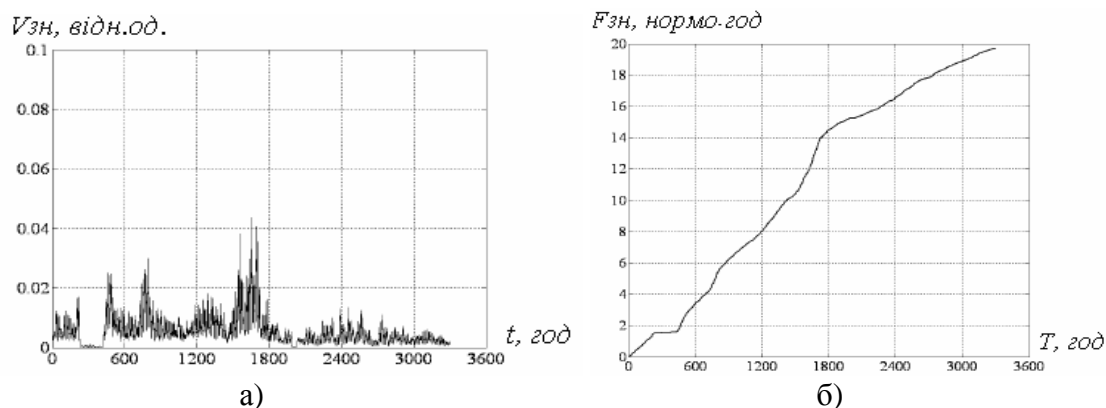

Рисунок 3 - Діаграми зносу паперово-масляної ізоляції автотрансформатора за період 5 місяців: а) миттєва швидкість зношення ізоляції, б) фізичне зношення ізоляції за календарний термін експлуатації

Враховуючи вищезгаданий факт, можна зробити висновок про те, що потужність автотрансформатора недовикористана.

Окрім контролю стану автотрансформатора за температурою обмотки, також має місце контроль підвищень напруги. Реєстрація і аналіз тимчасових підвищень напруги дозволяє оцінювати вірогідність зниження електричної міцності ізоляції трансформаторного устаткування та необхідність вживання попереджувальних заходів [6]. Система безперервного контролю дозволяє реєструвати величини й тривалості підвищень напруги, що перевищують номінальне значення, кількість цих підвищень та інтервали часу між ними. За даний проміжок часу неприпустимих підвищень напруги виявлено не було.

Висновки. В цілому, оцінюючи діагностичні можливості системи технічного діагностування, можна сказати наступне:

1. Система моніторингу не дає таких детальних і «глибоких» діагностичних висновків, як комплексне обстеження трансформатора, але завдяки оперативності та «безперервності» режиму діагностики дозволяє своєчасно контролювати зміну технічного стану трансформаторного устаткування.

2. Актуальність діагностичних висновків, одержуваних системою моніторингу, звичайно вища, ніж за наслідками комплексного обстеження трансформатора. Це пояснюється «безперервним» режимом роботи системи контролю і діагностики стану трансформаторного устаткування.

Аналіз даних, одержаних системою моніторингу, дозволяють зробити наступні висновки щодо поточного стану автотрансформатора:

- на всьому даному проміжку часу автотрансформатор працював з недовантаженням, а також значну частину часу (89 %) навантаження не перевищувало 60 %, а максимальне навантаження склало 84 %. Дані факти свідчать про запас потужності автотрансформатора на підстанції;

- фізичне зношення ізоляції внаслідок температурної дії склав 0,59 % від розглянутого календарно-відпрацьованого часу. Таким чином, зношення трансформатора внаслідок термічного старіння паперової ізоляції незначне і не є суттєвим чинником у разі оцінювання залишкового терміну експлуатації даного автотрансформатора;

- на розглянутому проміжку часу система моніторингу не зафіксувала неприпустимих дій на автотрансформатор в частині підвищення напруги та коротких замкнень в мережі.

Список літератури

1. Плешков П.Г. Організація системи моніторингу силових трансформаторів / П.Г. Плешков, В.Ф. Мануйлов, І.В. Савеленко // Техніка в с/г виробництві, галузеве машинобудування, автоматизація: зб. наук. праць КНТУ. – Кіровоград: КНТУ, 2010. – Вип. 24. – С. 104 – 112.
2. Современные методы комплексной диагностики силовых трансформаторов 35 кВ и выше [Электронный ресурс] // Информационно - справочное издание «Новости электротехники» – 2006 – No 2(38). – Режим доступа до журн. : <http://www.news.elteh.ru/arh/2006/38/16.php>.
3. Таран В. П. Диагностирование электрооборудования / В. П. Таран. – К. : Техника, 1983. – 200 с.
4. Силовые трансформаторы. Справочная книга / Под ред. С.Д. Лизунова, А.К. Лоханина. М.: Энергоиздат, 2004. - 616 с.
5. Эксплуатация силовых трансформаторов [Электронный ресурс] // Электроэнергетика. – Режим доступа до журн.: http://forca.com.ua/instrukcii/pidstancii/ekspluataciya-silovyh-transformatorov_5.html.

Одержано 14.12.16

УДК 331.108.5

Ю.І.Мережана, ст. гр. УП - 15М, І.М.Сочинська-Сибірцева, доц., канд.екоп.наук
Кіровоградський національний технічний університет

Роль стимулювання праці у підвищенні ефективності системи управління персоналом

Сучасний етап економічних реформ в Україні характеризується тим, що підприємства працюють в динамічному середовищі зростаючих вимог різних суспільних груп. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває створення ефективної системи стимулювання працівників. По суті, ця система покликана створити новий стимулюючий механізм трудової активності персоналу на підприємствах всіх форм власності та організаційно-правових форм діяльності.

Стимулювання – це процес зовнішнього впливу на людину для спонукання її до конкретних дій або процес, що спрямований на усвідомлене пробудження в неї певних мотивів та цілеспрямованих дій [3].

Стимулювання праці – один із загальних способів соціального управління, впливу на поведінку, діяльність індивідів, соціальних груп, трудових колективів. Стимулювання й соціальний контроль містять у собі зовнішні спонукання й елементи трудової ситуації. До них відносяться умови, що безпосередньо визначають заробітну плату, організацію і зміст праці, тощо. Під стимулюванням праці звичайно розуміють вплив на трудову поведінку працівника через створення особистісних значимих умов (трудова ситуація), що спонукають його діяти певним чином. Тим самим створюються, з одного боку, сприятливі умови для задоволення потреб працівника, з іншого боку, забезпечується трудова поведінка, необхідна для успішного функціонування підприємства, тобто відбувається своєрідний обмін діяльністю [7].

Поняття "стимулювання праці" містить всі використовувані в управлінні методи мотивації, впливу, винагороди, зокрема адміністративні, економічні (матеріальні), соціально-психологічні. При цьому, адміністративні методи стимулювання праці припускають вплив на індивіда, групу за допомогою наказів, видачі завдань і т.п. Це такий метод, коли необхідний суб'єктові керування трудовою поведінкою результат

досягається за рахунок того, що для суб'єкта праці "збитки" від можливих санкцій за невиконання перевищують витрати на виконання завдання. У свою чергу, економічне, матеріальне стимулювання праці припускає включення в стимулювання вартісних важелів залучення людей до праці, тобто безпосередній економічний вплив на неї, забезпечення особистої й групової зацікавленості суб'єктів праці в матеріальному заохоченні. Тут застосовуються як безпосередні (заробітна плата, премії, доходи від прибутку й т.п.), так і опосередковані (ціни, податки, кредити) важелі регулювання трудової поведінки [9].

Основною метою управління стимулюванням праці є забезпечення зростання доходів персоналу та диференціації їх виплат відповідно до трудового внеску окремих працівників у загальні результати діяльності підприємства.

Поняття стимулювання пов'язане з поняттям виробничого колективу. При управлінні виробничим колективом основна увага повинна приділятися організації трудового процесу і стимулювання працівників. Організації управління виробничим колективом має передувати чітке формулювання поставлених перед ним завдань, головними з яких є виробництво продукції, робіт, послуг і реалізація на основі отриманого прибутку соціальних і економічних інтересів найманих працівників та інтересів майна підприємства, організація стимулювання працівників за результатами виконаної роботи.

Говорячи про стимулювання найманих працівників, ми маємо на увазі всіх працівників підприємства, а не тільки робітничий персонал. У зв'язку з цим необхідно розділяти поняття "ефективність праці" і "продуктивність праці" працівників. Продуктивність праці працівників визначається не тільки зусиллями самого працівника, а й залежить від інших причин: введення нової техніки і технології, застосування нових видів сировини і матеріалів, впровадження більш досконалих форм організації виробництва і праці. Ефективність же праці працівників цілком залежить від них самих, від їхніх особистих якостей і здібностей при інших рівних умовах [1].

Стимулювання реалізується через створення умов трудової ситуації, що спонукають особистість діяти належним чином. Трудова ситуація включає у собі умови діяльності, безпосередньо визначають її: розмір зарплати, умови, організацію праці, його утримання і ін. ще, опосередковано, впливають на працю елементи соціальної інфраструктури: житлово-побутові умови, місце проживання.

У механізмі регулювання трудової поведінки виділяють такі функції стимулювання праці: економічну, соціальну, соціально-психологічну, моральну і виховну. Кожна з цих функцій спрямована на посилення зацікавленості працівників у напруженій праці, підвищення ефективності виробництва, формування моральних чеснот працівника, трудовій моралі.

Функції стимулювання праці характеризуються:

1. Економічна функція – покликана сприяти підвищенню ефективності виробництва. Ця функція служить предметом економічної науки й передбачає вдосконалення розподільних відносин. Один із актуальних нестиковок більш повної реалізації цієї функції – диференціація заробітної плати у залежність від реальних відмінностей у праці та у її результатах.

2. Сенс соціальної функції стимулювання праці полягає у тому, що соціально-економічне становище працівників значною мірою визначається комплексом тих економічних та соціальних благ, якими володіє людина, займаючи ту чи іншу роль – позицію у системі громадського поділу праці. Стимулювання праці через диференціацію доходів впливає на соціальну структуру суспільства.

3. Соціально-психологічна функція стимулювання визначається у тому впливі, що надає вся організація системи стимулювання, формування внутрішньої злагоди працівника: його потреб, цінностей, орієнтації, установок, формування того чи іншого типу ставлення до праці.

Таким чином, стимулювання це вплив на працівника за допомогою певних факторів, що прямо залежать від потреб, які має людина. До таких факторів можна віднести певний матеріальний об'єкт, створені умови праці чи окрему ситуацію, що склалася на підприємстві. Завданням керівництва підприємства являється створення відповідних умов для розкриття потенціалу працівників що зумовило б виникнення стійкої потреби в напруженій і результативній праці. При цьому керівництво повинно враховувати конкретні ситуації, що слугують стимулами в процесі праці, враховувати не тільки особисті здібності працівників, а і їх особисті мотиви: потреби, інтереси, пріоритети, амбіції.

Проаналізувавши ситуацію, що склалася на сучасному етапі становлення соціально-трудових відносин, можна зробити висновок про необхідність дотримання певних принципів в стимулюванні працівників, серед яких можна виділити:

- 1) поєднання короткострокових і довгострокових інструментів стимулювання;
- 2) забезпечення чіткого механізму участі працівника в результатах діяльності підприємства;
- 3) заохочення працівників до створення та реалізації нововведень на підприємстві;
- 4) всебічне поєднання матеріальних і нематеріальних стимулів;
- 5) розширення неформальної комунікації.

При побудові ефективної системи стимулів праці на підприємстві доцільно спиратися на такі принципи:

- 1) першочергово необхідно виявити матеріальні та нематеріальні потреби працівників, що можуть прямо впливати на результативність їхньої роботи;
- 2) працівники підприємства повинні повною мірою володіти інформацією про діючу систему стимулів на підприємстві;
- 3) надані матеріальні стимули повинні бути економічно виправданими та застосовуватися тільки з урахуванням бюджету підприємства;
- 4) система стимулів повинна бути зрозумілою співробітникам і кожен співробітник повинен знати за що, за які заслуги йому зарахований або не зарахований той чи інший стимул.

Таким чином, стимулювання праці – визначальний чинник ефективності діяльності підприємств. Ефективне стимулювання може бути забезпечене тільки поєднанням цілого комплексу інструментів впливу на ефективність праці. Матеріальне стимулювання є один з найважливіших стимулів підвищення ефективності праці, виявлення потреб співробітників, класифікація працівників за рівнями потреб – основна передумова ефективної та продуктивної праці працівників [5].

Список літератури

1. Баран Р. Досвід закордонних країн у системі мотивації та стимулювання персоналу // регіональна економіка. - к., 2005. - № 1
2. Вдовенко Л. Матеріальне стимулювання праці в підприємницьких структурах // агро інком. - к., 2002. - № 4-7
3. Богущкий О.А. Фактори розвитку мотивації праці. Економіка АПК. – 2005 - №7
4. Воронкова В.Г. Управління людськими ресурсами: філософські засади: Навч. Посібник. – Київ, 2006

5. Мягих І.М. Перспективні напрями мотивації як засобу підвищення ефективності праці в ринкових умовах України. Актуальні проблеми економіки – №9. -2011
6. Фаина Ф. Наиболее эффективные методы мотивации персонала. Научно-практическое издание «Менеджмент и менеджер» №1. - 2011
7. Шаховой В.А. Мотивация трудовой деятельности: Учебно- методическое пособие, второе изд. – Москва: Альфа-Пресс, 2006
8. Швед В.В. стимулювання праці в Україні. Аналіз існуючої ситуації // вісник хну. Економічні науки. - Хмельницький, 2006. - № 5, т.1
9. Абрамов В.М., Колот А.М., Данюк В.М. Мотивація і стимулювання праці в умовах переходу до ринку. — Одеса, 1995

УДК 316.334.2

А.Ю. Горбань, ст. гр. УП-15МЗ*

Кіровоградський національний технічний університет

Кадрова політика як основа стратегічного управління персоналом промислового підприємства

В статті розглянуто особливості кадрової політики в управлінні підприємством, уточнено основні завдання кадрової політики в управлінні підприємством, розкривається сутність і принципи формування кадрової політики як основи стратегічного управління кадрами на промислових підприємствах **персонал, кадровий потенціал, стратегія, кадрова політика, завдання кадрової політики, фактори вибору кадрової політики, вимоги до кадрової політики**

Постановка проблеми. Промисловість значною мірою обумовлює соціально-економічний стан країни та визначає рівень її економічного розвитку. У зв'язку з цим постають завдання забезпечення промислових підприємств кваліфікованим персоналом. Ефективне управління підприємством практично неможливе без використання його кадрового потенціалу, від кількісної та якісної збалансованості та рівня використання якого значною мірою залежить не тільки високі кінцеві показники господарської діяльності, досягнуті конкурентні переваги у виробничій сфері, організації та управлінні, а й можливості забезпечення сталого та конкурентоспроможного розвитку підприємства. Інвестування в людські ресурси в умовах становлення ринкової економіки стає довгостроковим фактором конкурентоспроможності, виживання і розвитку підприємств. Найважливіша складова частина стратегічно орієнтованої політики підприємства - кадрова політика, що визначає філософію і принципи, реалізовані керівництвом по відношенню до людських ресурсів. Саме тому, проблема формування на підприємстві ефективної кадрової політики в плані розробки комплексу цілеспрямованих дій по управлінню трудовими ресурсами підприємства набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні й економіко-організаційні аспекти дослідження кадрового потенціалу та управління ним розглянуто в працях таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як: О.Ю. Амосов, М. Армстронг, І.В. Бакум, Л. В. Балабанова, Н.І. Верхоглядова, М. Генкин, А.М. Колот, О.В. Крушельницька, Є.В. Лапін, І.І. Мазур, Д. П. Мельничук, Ю.Г. Одегов, В.І. Хомяков, С.Г. Радько, В.Д. Шапіро та інших вчених - економістів.

Питання кадрової політики розглядалися також в роботах А. Єгоршина [1], А. Кібанова [6], А. Колота, В.Петюха [2], В. Савченка [3], В. Травина [4], Ф. Хмілья [8] та інших фахівців у сфері управління персоналом.

Кадрова політика саме промислового підприємства останнім часом висвітлювалась у працях таких науковців, як Л. В. Балабанова, О. Є. Кузьмін, О. Г. Мельник, Г. В. Осовська,

* Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. Сибірцев В.В.

Ю. І. Палеха, Л. Б. Пошелюжна, О. І. Синицька, В. Ю. Самуляк, О. В. Сардак, Р. В. Фещур, А. Д. Чикуркова та ін.

Не зважаючи на зазначені дослідження, деякі теоретико-методологічні аспекти кадрової політики потребують подальшого поглибленого вивчення.

Постановка завдання. Розглянути особливості кадрової політики в управлінні підприємством, розкрити основні завдання кадрової політики в управлінні підприємством та удосконалення кадрової політики в умовах стратегічного управління персоналом промислового підприємства.

Виклад основного матеріалу. Кадрова політика - це сукупність принципів методів, форм організаційного механізму з формування, відтворення, розвитку та використання персоналу, створення оптимальних умов праці, її мотивації та стимулювання.

Кадрова політика у широкому розумінні - це система усвідомлених і певним чином сформованих правил і норм, що приводять людський ресурс у відповідність з довгостроковою стратегією підприємства.

Призначення кадрової політики - своєчасно формулювати цілі відповідно до стратегії розвитку підприємства, порушувати проблеми і ставити завдання, знаходити способи досягнення цілей. Для досягнення поставлених цілей особливо важливо забезпечити необхідну організацію виробничої поведінки кожного з співробітників підприємства. Як і стратегія розвитку підприємства в цілому, кадрова політика розробляється з урахуванням внутрішніх ресурсів і традицій підприємства і можливостей, що надаються зовнішнім середовищем. Кадрова політика є частиною політики підприємства і повинна повністю відповідати концепції його розвитку [5]. Таким чином реалізуються принципи відповідності функціональної політики і стратегії розвитку підприємства.

В свою чергу кадрова політика як система правил і норм, прагнень і обмежень у взаємовідносинах персоналу і підприємства в цілому, за якими діють працівники у внутрішньому і зовнішньому середовищі, виступає важливою складовою частиною стратегічно зорієнтованої політики підприємства.

У наукових працях розрізняють типи кадрової політики підприємства за рівнем впливу управлінського апарату на кадрову ситуацію:

- Пасивна кадрова політика яка характеризується тим, що керівництво підприємства немає чіткої програми дій відносно персоналу, а кадрова робота полягає в усуненні негативних наслідків; відсутні прогнози кадрових потреб та способів оцінки праці персоналу, діагностики кадрової ситуації; керівництво працює у режимі екстреного реагування на конфліктні ситуації, прагне усунути їх будь-якими засобами без аналізу причин і можливих наслідків.

- Реактивна кадрова політика полягає у здійсненні керівництвом підприємства контролю за симптомами негативного стану в роботі з персоналом, причинами і ситуацією розвитку кризового стану; відсутності мотивації до високопродуктивної праці.

- Превентивна кадрова політика характеризується відсутністю цільових кадрових програм (за таким умов керівництво підприємства має обґрунтовані прогнози розвитку кадрової ситуації, але не має засобів впливу на неї).

- Активна кадрова політика полягає в наступному: керівництво організації має не тільки прогнози, а й засоби впливу на ситуацію; кадрова служба розробляє антикризові кадрові програми, здійснює моніторинг ситуації, регулює виконання програм відповідно до внутрішньої та зовнішньої ситуацій; керівництво підприємства

має якісні програми кадрової роботи з варіантами їх реалізації при різних ситуаціях [7].

Вибір типу формує зміст кадрової політики як роботу з персоналом у відповідності з концепцією стратегічного розвитку підприємства, яка не починається з вакансії і не закінчується прийманням на роботу. Процес роботи з персоналом повинен здійснюватися шляхом узгодження таких аспектів кадрової політики:

- розробки загальних принципів кадрової політики, визначення пріоритетних цілей;
- організаційно-штатна політика - планування потреби у кадрах, формування структури і штату, призначення, створення резерву, переміщення;
- інформаційна політика - створення системи руху кадрової інформації;
- фінансова політика - формування та розподіл коштів, забезпечення ефективної системи стимулювання праці;
- політика розвитку персоналу - розробка та виконання програми розвитку кар'єри, профорієнтація і адаптація персоналу, планування професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації;
- оцінка результатів діяльності кадрів - аналіз відповідності кадрової політики і стратегії організації, виявлення проблем у кадровій роботі, оцінка роботи персоналу [2].

Вважаємо, що кадрова політика в умовах підприємства повинна визначати генеральний напрям і основи роботи з кадрами, загальні і специфічні вимоги до них. Її основною метою є своєчасне забезпечення оптимального балансу процесів комплектування, збереження персоналу, його розвитку відповідно до потреб підприємства, вимог чинного законодавства та становища на ринку праці. Цільове завдання кадрової політики підприємства може бути вирішено по-різному, при цьому існують такі альтернативні варіанти: звільняти працівників або зберігати; якщо зберігати, то яким шляхом; проводити підготовку працівників самостійно або шукати тих, хто вже має необхідну підготовку; проводити набір персоналу із зовнішніх джерел або перенавчати працівників, які підлягають звільненню з підприємства; проводити додатковий набір персоналу або задовольнитися існуючою кількістю за умови більш раціонального її використання; вкладати гроші у підготовку «дешевих», але вузько спеціалізованих працівників, або «дорожчих», проте маневрених тощо.

Метою кадрової політики є забезпечення оптимального балансу процесів відновлення та збереження кількісного і якісного складу кадрів відповідно до потреб самого підприємства, вимог чинного законодавства й становища на ринку праці, а також створення високопродуктивного і високопрофесійного відповідального колективу, здатного гнучко й адекватно реагувати на зміни внутрішнього і зовнішнього середовища.

Механізм реалізації кадрової політики - це система планів, норм і нормативів, організаційних, адміністративних, соціальних, економічних та інших заходів для вирішення кадрових проблем і задоволення потреб підприємства в персоналі. На основі концепції і принципів управління персоналом розробляють політику управління персоналом (кадрову політику) - основні напрями, форми, методи і критерії роботи з персоналом, спрямовані на підвищення ефективності його використання і діяльності підприємства загалом.

Ефективна кадрова політика, яка створює умови для раціонального використання кадрів на підприємстві повинна бути:

- складовою частиною стратегічної програми розвитку підприємства, тобто

сприяти реалізації стратегії через кадрове забезпечення;

- гнучкою, тобто вона має бути, з одного боку, стабільною, оскільки із стабільністю пов'язані певні плани працівників, а з другого - динамічною, тобто коригуватись відповідно до змін тактики підприємства, економічної ринкової ситуації;

- економічно обґрунтованою, зважаючи на реальні фінансові можливості, що забезпечить індивідуальний підхід до працівників.

Отже, кадрова політика повинна бути спрямована на формування такої системи роботи з кадрами, яка б орієнтувалася на одержання не тільки економічного, але й соціального ефекту, за умови дотримання чинного законодавства, нормативно правових актів.

Сучасний підхід до кадрової політики - створення системи управління кадрами що базується в основному не на адміністративних методах, а на економічних стимулах і соціальних гарантіях, орієнтованих на зближення інтересів працівника з інтересами підприємства в досягненні високої продуктивності праці, підвищенні ефективності виробництва, одержанні підприємством найкращих економічних результатів.

Обновними завданнями кадрової політики є:

- своєчасне забезпечення організації персоналом певної якості і кількості відповідно до стратегії розвитку організації;

- створення умов реалізації, передбачених трудовим законодавством прав та обов'язків громадян; формування і підтримка ефективної роботи підприємства;

- кадрове планування, тобто визначення поточної або перспективної потреби підприємства в персоналі відповідних професійно-кваліфікаційних категорій;

- розробка заходів щодо залучення та відбору персоналу; запобігання плинності кадрів і аналіз причин цього явища;

- створення постійно діючої системи професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів;

- здійснення систематичної атестації персоналу та забезпечення просування у службовій діяльності;

- створення резерву для заміщення посад більш високого рівня, внесення в кількісний та якісний склад робочої сили оперативних змін, яких вимагає впровадження новітніх технологічних процесів тощо.

При формуванні кадрової політики необхідно дотримуватись таких основних принципів:

- в управлінні персоналом - принцип однакової необхідності досягнення індивідуальних і організаційних цілей, який визначає необхідність пошуку чесних компромісів між адміністрацією і працівниками;

- у підборі і розстановці персоналу - принцип відповідності, який визначає необхідність відповідності обсягів завдань, повноважень, відповідальності можливостям людини; принцип професійної компетенції, який визначає необхідність наявності рівня знань, відповідного вимогам посади; принцип практичних досягнень, який визначає наявність певного рівня досвіду; принцип індивідуальності, який визначає наявність індивідуальних якостей працівника, рис характеру для виконання необхідної роботи;

- у формуванні і підготовці резерву для висунення на керівні посади - принцип конкурсності, який визначає необхідність відбору кандидатів на конкурсній основі; принцип ротації, який визначає необхідність планомірної зміни посади по вертикалі і горизонталі; принцип індивідуальної підготовки, який визначає необхідність підготовки резерву на конкретну посаду за індивідуальною програмою;

- в оцінюванні та атестації персоналу - принцип відбору показників

оцінювання, який визначає необхідність формування системи показників, що включає мету оцінювання, критерії і частоту оцінок; принцип оцінювання виконання завдань, який визначає необхідність оцінювання результатів діяльності за визначеними критеріями;

- у розвитку персоналу - принцип підвищення кваліфікації, який визначає необхідність періодичного навчання персоналу відповідно до індивідуальної стратегією розвитку співробітника; принцип самовираження, який визначає необхідність наявності самостійності, впливу на формування методів виконання (для керівників); принцип саморозвитку, який визначає необхідність розвитку за наявності здібності до цього;

- у мотивації і стимулюванні персоналу - принцип відповідності оплати праці обсягу і складності виконуваної роботи, який визначає необхідність наявності ефективної оплати праці співробітників; принцип відповідного поєднання стимулів-реакцій і санкцій, який визначає необхідність конкретного опису завдань, обов'язків і показників; принцип мотивації, який визначає необхідність визначення спонукальних чинників, що впливають на індивідуальне прагнення виконання поставлених завдань.

Як бачимо, зміст кадрової політики не обмежується наймом на роботу, а стосується принципів позицій підприємства відносно підготовки, розвитку персоналу, забезпечення взаємодії працівника і підприємства. Тоді як стратегічна кадрова політика пов'язана з вибором цільових завдань, розрахованих на далеку перспективу, поточна кадрова робота орієнтована на оперативне вирішення кадрових питань.

Для запровадження ефективної кадрової політики дуже важливо ще на стадії формування передбачити основні критерії оцінювання її ефективності. Це дуже складно, оскільки в Україні немає досвіду оцінювання ефективності кадрової політики взагалі, а не лише окремих її складових. Кадрова політика має акцентувати увагу на інтелектуальній, соціальній, організаційній та інших складових.

Вважаємо, що кадрова політика має формувати: вимоги до робочої сили на стадії її найму (до освіти, статі, стажу, рівня спеціальної підготовки і т.ін.); відношення до «капіталовкладень» в робочу силу, до цілеспрямованої дії на розвиток тих або інших сторін зайнятої робочої сили; відношення до стабілізації колективу (всього або певної його частини); відношення до характеру підготовки нових робітників на підприємстві, її глибину і широту, а також до перепідготовки кадрів; відношення до внутрішнього руху кадрів.

Досвід інших держав показує, що в сучасних умовах особливе значення має кожен працівник, зростає вплив якості його праці на кінцеві результати підприємства. З огляду на це забезпечення підприємства професійним персоналом, який відповідає його вимогам, є одним із важливіших завдань кадрової політики. Це завдання неможливо реалізувати без відповідного морального і матеріального стимулювання та соціальних гарантій, які повинні бути основними аспектами кадрової політики підприємства.

Сформульоване визначення кадрової політики дозволяє побудувати модель комплексного методологічного дослідження трансформації кадрової політики промислових підприємств, основними складовими якої є: підпорядкованість кадрової політики положенням і завданням стратегічного розвитку підприємства; баланс економічних і соціальних аспектів трансформування кадрової політики; забезпеченість співробітників соціальними гарантіями максимально можливого рівня з урахуванням завдань розвитку підприємства; узгодженість кадрової політики з регіональним ринком праці щодо кваліфікації персоналу, рівня оплати праці працівників різних категорій,

умовами праці, темпам розвитку підприємства і наявності трудових ресурсів; постійно оновлюється, змагаючи на виниклі проблеми і ситуації методичний інструментарій; узгодженість рішень адміністрації з питань кадрової політики з трудовим колективом за умови дотримання чинного законодавства.

Реалізація кадрової політики залежить від оперативності у сфері управління персоналом. Вирішення термінових повсякденних питань не повинно суперечити стратегічним цілям підприємства. Усі питання управління персоналом мають бути узгоджені у часі та просторі й застосовуватись одночасно.

Висновки. У статті розглянуто різні тлумачення сутності кадрової політики. На наш погляд, кадрова політика на промисловому підприємстві - це основні напрямки, форми, методи та критерії роботи з персоналом, спрямовані на підвищення ефективності його використання і діяльності підприємства в цілому. Вона розробляється власником підприємства, вищим керівництвом, кадровими службами для визначення генерального напрямку і засад роботи з кадрами, загальних і специфічних вимог до них. Визначено, що кадрова політика обґрунтовує необхідність використання на практиці тих або інших конкретних методів набору, розміщення і використання кадрів, але не займається детальним аналізом їхнього змісту й специфікою проведення практичної роботи з кадрами. В основі формування кадрової політики лежать аналіз структури персоналу, ефективність використання робочого часу, прогнозування розвитку виробництва і ринку праці.

В сучасних умовах у секторі промисловості необхідно проводити безперервні зміни, пристосовуючи всі сторони виробничої діяльності до мінливої ситуації. У зв'язку з цим слід постійно вдосконалювати структуру управління, вишукувати ефективні способи управління працею, виділяючи актуальні напрямки трансформації кадрової політики, формуючи кадрову політику як основу стратегічного управління; необхідно активно використовувати контролінг, який дозволить оптимізувати витрати на персонал та об'єктивно його оцінювати, впроваджувати інновації в систему управління персоналом за допомогою використання механізму проведення атестації. Реалізація функції контролінгу персоналу ставить за мету підтримку планування кадрів, управління ними та інформаційного забезпечення ефективної кадрової політики.

Трансформація кадрової політики підприємств повинна спиратися на концепцію, стратегію діяльності підприємства, постійно оновлювану і видозмінювану.

Таким чином, кадрова політика на промисловому підприємстві буде ефективною за умов: відповідності законодавству України; відповідності стратегії розвитку суб'єкта господарювання; збалансування інтересів працівників підприємства; швидкого пристосування до змін у зовнішньому і внутрішньому середовищі; прозорості (повинна бути простою для сприйняття, безконфліктною і такою, що сприятиме підвищенню іміджу підприємства). Тому постійне проведення аналізу діяльності персоналу, розробка гнучких схем мотивації праці, моніторинг ринку праці, обґрунтоване прийняття управлінських рішень стають важливими напрямками проведення ефективної кадрової політики.

Кадрова політика в сучасних умовах виступає одним з найважливіших інструментів управління підприємством. Вона повинна формуватися з врахуванням низки зовнішніх і внутрішніх чинників, що розкривають стан макроекономічної системи та власні особливості. Вітчизняні підприємства в умовах глобалізації економічних відносин мають адаптувати свої напрями та технології роботи з персоналом до світових тенденцій у цій сфері з метою створення конкурентоздатного

середовища у сфері управління людськими ресурсами та формування позитивного іміджу роботодавця.

Кадрова політика українських підприємств також має бути збагачена доробками формування кадрової політики провідними світовими компаніями, такими як: визначення унікальності людських ресурсів, створення передумов для захисту прав людини у процесі праці та розвитку, корегування пріоритетів кадрової політики відповідно до фази розвитку підприємства, програми збалансування роботи та особистого життя. Ефектами удосконалення кадрової політики при цьому стане зростання ефективності використання людських ресурсів, забезпечення умов гідної праці та досягнення стратегічних завдань підприємств.

Список літератури

1. Егоршин А.П. Управление персоналом: учебник для вузов / А.П.Егоршин. - Н. Новгород : НИМБ, 2008. - 346 с.
2. Петюх В. М. Управління персоналом: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. - К.: КНЕУ, 2000. - 124 с.
3. Савченко В.А. Управління розвитком персоналу : навч. посібн. / В.А.Савченко. - К.: КНЕУ, 2009. - 351 с.
4. Травин В. В. Менеджмент персонала предприятия: учебн.-практич. пособие / В.В. Травин, В.А. Дятлов. - 3-е изд. М.: Дело, 2007. - 272 с.
5. Управление персоналом : учебник для вузов / Под ред. Т. Ю. Базарова, Б. Л. Еремина. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: ЮНИТИ, 2002. - 560 с.
6. Управление персоналом организации. Учебник / под ред. А.Я. Кибанова. - 2-е изд., доп. и перераб. - М.: ИНФРА-М, 2002. - 638 с.
7. Управление персоналом предприятия: учеб. пособ. / под. ред. П. В. Шеметова. - М.: ИНФРА-М; Новосибирск: НГАЭиУ, 1999. - 312 с.
8. Хміль Ф.І. Управління персоналом / Ф.І. Хміль. - **К.:** Видавничий центр «Академія», 2006. - 488 с.

Одержано 24.01.17

Зміст

<i>В.О. Даркіна</i> Документаційна складова проведення загальних зборів акціонерного товариства	3
<i>Т.С. Габріелян</i> Актуальні питання управління економічною безпекою підприємства.....	9
<i>М.В. Марченко</i> Електронна бібліотека як прогресивна структура, потужний науково-інформаційний центр вищого навчального закладу	12
<i>В. П. Василенко, В. М. Боков</i> Електродугове різання дротовими електродами-інструментами	17
<i>М.М. Підгаєцький, П.В. Строцький</i> Випробувальна система діагностики кульково-гвинтового гідропідсилювача	27
<i>А.А. Салата</i> Оцінка фінансової стійкості підприємства	37
<i>В.В. Шабаров</i> SWOT-аналіз, як інструмент стратегічного управління діяльністю фермерських господарств.....	40
<i>І.О. Крива</i> Характеристика методів експертних оцінок при розробці стратегії діяльності підприємства	44
<i>Б.В. Котица</i> Модернізація системи управління зварювального робототехнічного комплексу в гнучкому автоматизованому виробництві	49
<i>К.Ю. Лупандіна</i> Механізм формування та реалізації кредитної політики банку.....	52
<i>М.О. Вєтрова</i> Забезпечення ефективності банківського обслуговування корпоративних клієнтів	56
<i>К.Ю. Лупандіна</i> Формування кредитної політики банку	59
<i>М.О. Вєтрова</i> Переваги та недоліки дистанційного банківського обслуговування на основі системи «клієнт-банк»	69
<i>О.В. Головченко, Л.В. Коломієць</i> Екологічне обґрунтування біологічної меліорації водосховища на річці Бешка	74

<i>А.Є. Бора, Л.В. Коломієць</i> Екологічне обґрунтування збирання та зберігання продукції садівництва	81
<i>С.О.Філімончук</i> Проблемні питання фінансування вищої освіти в Україні	87
<i>С.О.Філімончук</i> Проблеми бюджетного забезпечення закладів освіти в Україні	93
<i>Д.В.Пильщик</i> Сутність та необхідність обліково-інформаційного забезпечення в управлінні власним капіталом сільськогосподарських підприємств.....	99
<i>І.С. Іщенко</i> Дослідження впливу рівня напруги в цехових електричних мережах промислових підприємств на втрати потужності в її елементах.....	104
<i>Е.В. Годунко</i> Енергетичні характеристики промислових підприємств як основа нормування споживання електроенергії	109
<i>А.О. Цвігун</i> Практична методика розрахунку струму КЗ в електроустановці великої потужності постійного струму	113
<i>Т.В. Бродова</i> Особливості формування прибутку сільськогосподарського підприємства.....	116
<i>Т. В. Бродова</i> Визначення сутності прибутку підприємства	119
<i>В. В. Дубова</i> Відмивання коштів у банківській системі	122
<i>О.С. Сінокоп</i> Удосконалення управління оборотними коштами підприємства	127
<i>Ю.А. Бур`янова</i> Стан та перспективи розвитку обліку, контролю і аналізу доходів та витрат сільськогосподарського виробництва	130
<i>В.А. Мицюк</i> Інформаційна система аналізу фінансового стану підприємства.....	133
<i>М.А. Єфімович</i> Організаційні аспекти обліку та контролю грошових коштів бюджетних установ	138
<i>В.В. Кириченко</i> Організаційні аспекти обліку залученого капіталу.....	142

<i>В.В. Мельник, В.О. Дубовик</i> Обґрунтування методики організації комбінованого режиму руху на автобусному маршруті	146
<i>І.В.Шепеленко, М.С.Яровий</i> Шляхи покращення екологічності автомобілів.....	151
<i>Н. В. Балицька</i> Сучасний стан та напрямки розвитку регламентації обліку в бюджетній сфері.....	154
<i>Н. В. Зубенко</i> Орендні відносини в системі відносин власності: правовий та економічний аспект	158
<i>А. В. Козакова</i> Камеральна та диграфічна парадигми в сучасних умовах розвитку бухгалтерського обліку.....	161
<i>А.Л.Остапенко</i> Законодавче регулювання соціального захисту населення в Україні.....	165
<i>В.В. Берчук</i> Проблеми та перспективи іпотечного кредитування в Україні.....	170
<i>В.В. Берчук</i> Інституційні засади іпотечного кредитування житлової нерухомості.....	172
<i>Л.В. Іщенко</i> Підвищення жорсткості обробного модуля структури ОУЗХС _h при зміні компоновочного розташування стола координати В.....	176
<i>Я.В. Сопілка</i> Моделі іпотечного кредитування	181
<i>А.А. Тупічак, Л.В. Коломієць</i> Оцінка можливості впровадження в сільському господарстві органічного агровиробництва.....	184
<i>О.С.Делюрман, Л.В. Коломієць</i> Необхідність збереження та відтворення захисних лісонасаджень	188
<i>А.В. Корнієць</i> Підвищення рівня технічного розвитку виробництва	195
<i>С.С.Мошак</i> Механізм управління формуванням і використанням прибутку підприємства.....	199
<i>Ю.М. Мазур</i> Прогнозування частки проблемної заборгованості в кредитному портфелі банку.....	204

<i>П.О. Бобраков</i> Дослідження процесу зношування плунжерних пар	212
<i>О.В. Дьомін</i> Використання мікродугового оксидування при зміцненні деталей з алюмінієвих сплавів, відновлених пластичним деформуванням	219
<i>О.В. Бабіч, О.С. Соболю</i> Напрями оптимізації облікової політики платників податку на прибуток та ПДВ	224
<i>А.О. Острова</i> Проблемні аспекти формування облікової політики в частині витрат сільськогосподарського виробництва	227
<i>І.С. Псяровська</i> Проблемні питання формування та використання облікової політики для цілей оподаткування	236
<i>Т.В. Поліщук</i> Актуальні питання удосконалення управління дорожніми підприємствами.....	245
<i>І.О. Одерій</i> Сучасні підходи до управління ризиками підприємства.....	249
<i>В.В. Приймак</i> Зміцнення та відновлення деталей електроконтактним наварюванням з послідуєчим поверхнево - пластичним деформуванням	252
<i>А.В. Ломанова</i> Оцінка впливу факторів на рентабельність власного капіталу фермерських господарств	258
<i>С.С.Геращенко</i> Удосконалення роботи комерційного банку з проблемними кредитами	266
<i>О.О. Смірнова</i> Особливості аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства	269
<i>О.О. Смірнова</i> Економічна сутність та необхідність оцінки фінансового стану підприємства	274
<i>В.І. Шкатуляк</i> Проблемні питання організації та методики проведення інвентаризації на сільськогосподарських підприємствах.....	277
<i>В.П. Кравченко, О.Б. Поперечний</i> Удосконалення системи валютного контролю АТ «Райффайзен банк Аваль»	285

<i>С.І. Біла</i> Управління професійним розвитком персоналу в системі забезпечення кадрової безпеки підприємства.....	293
<i>А.С. Бондаренко</i> Зарубіжний досвід професійної підготовки кадрів на підприємствах.....	298
<i>О.Ю. Дубченко</i> Удосконалення системи забезпечення надійності персоналу підприємства в Україні	304
<i>Л.М. Куряченко</i> Проблеми формування та використання трудового потенціалу на вітчизняних підприємствах	309
<i>Ю.В. Семокоп</i> Оцінка персоналу на сучасних підприємствах.....	313
<i>М.В. Коваленко</i> Сутність фінансового стану страхової компанії	320
<i>С.В. Кулініч</i> Антикризове управління як особлива управлінська функція	322
<i>А.В. Черняк</i> Правове підґрунтя забезпечення економічної безпеки сільськогосподарського підприємства.....	325
<i>А. В. Татарова</i> Особливості оподаткування сільськогосподарських підприємств, що впливають на вибір ситеми оподаткування	328
<i>Л. І. Лотоцька</i> Організація внутрішнього аудиту бюджетних установ.....	333
<i>Л. І. Лотоцька</i> Проблеми фінансування бюджетних установ та шляхи їх вирішення	338
<i>Н.О.Драна</i> Облік та контроль доходів і видатків бюджетних установ.....	341
<i>Н.А. Миронець</i> Державне управління соціальним захистом населення в умовах ринкової економіки	346
<i>А. В. Татарова</i> Економічна сутність спеціальних режимів оподаткування різних видів діяльності	350

<i>В.О. Ковальов, С.В. Ковальов</i> Маркетинг спортивних подій: Спортивна подія як область спільних інтересів комерційних та некомерційних суб'єктів	357
<i>Альсакка Басель Шара</i> Удосконалення операційного менеджменту на підприємствах	362
<i>К.М. Мельниченко</i> Актуальність та проблеми впровадження моделі стратегічного управління на підприємстві.....	366
<i>В.А. Ніконова</i> Тенденції розвитку безперервної професійної освіти в Європі	371
<i>Є.Г. Гавренкова</i> Управління системою забезпечення економічної безпеки підприємства.....	375
<i>В.А. Невесела</i> Методичні засади розробки стратегії управління розвитком регіону	379
<i>В.О. Шульга</i> Забезпечення зростання продуктивності праці на підприємстві.....	385
<i>Д.А. Жмілко</i> Система підготовки та підвищення кваліфікації державних службовців: сучасний стан і перспективи розвитку	391
<i>Є.О. Грабарь, А.О. Левченко</i> Вдосконалення системи оцінки працівників в закладі охорони здоров'я	396
<i>А.П. Кизлюк</i> Світовий досвід забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності	401
<i>М. І. Грон, Т. І. Грінка</i> Проектування організаційної структури управління підприємством в умовах конкурентного середовища	405
<i>А.М. Гончаров</i> Забезпечення інформаційної безпеки на сучасних підприємствах	408
<i>Г.М. Сухомлин</i> Актуальність та особливості впровадження системи управління якістю у сфері охорони здоров'я	415
<i>Т.В. Калита</i> Особливості управлінської праці	420

<i>Н.І. Безкоровайн</i> Вплив процесів реформування Укрзалізниці на організацію обліку, формування і подання фінансової звітності	423
<i>О.С. Бодня</i> Елементи облікової політики Укрзалізниці щодо об'єктів основних засобів	427
<i>М.С. Карабут</i> Аудиторські процедури при виконанні завдань з аудиту товарних запасів.....	431
<i>А.В. Ломанова</i> Використання методів стратегічного аналізу при оцінці функціонування фермерських господарств регіону	435
<i>К.А. Лук`яньонок</i> Проблеми формування облікової політики та її аудиту	439
<i>Р.В. Січкач</i> Особливості організації обліку на фермерських господарствах	443
<i>В.Ю. Татарченко</i> Планування аудиту фінансової звітності суб'єктів малого підприємництва	447
<i>А.С. Ткаченко</i> Особливості виконання завдань з податкового аудиту	451
<i>М.О. Жуков</i> Ризик-менеджмент як сучасна система управління ризиками в аграрному секторі.....	455
<i>М.М. Задорожній</i> Дослідження надійності роботи переднього гальмівного механізму автомобіля KIA RIO	458
<i>О.В. Стрельцов</i> Дослідження дії автотранспортних потоків на шумове забруднення міста Кіровограда	462
<i>М. М. Гайовий</i> Методичні підходи до оцінювання механізму основної діяльності підприємств	468
<i>М.В. Баркар</i> Дослідження роботи гальмівної системи автобусів в міських умовах експлуатації	471
<i>С.В. Гостєєва</i> Шляхи утилізації поліетилентерефталату, як складової твердих побутових відходів м.Кропивницького.....	475

<i>В.Ю.Ткаченко</i> Механізм управління фінансовою стійкістю підприємства.....	477
<i>Р. Є. Музиченко</i> Напрями вдосконалення інформаційного забезпечення підприємств у сучасних умовах	480
<i>М. В. Пеліпака</i> Управління ціноутворенням електропостачальної компанії як чинник економічної безпеки.....	483
<i>С.О. Василина</i> Теоретичні аспекти фінансово-економічної безпеки підприємства.....	486
<i>І. В. Волченко</i> Удосконалення державної політики у сфері енергозбереження України.....	489
<i>С.В.Онойченко</i> Дослідження питання ризиковості діяльності аграрних підприємств (на прикладі ТОВ «АГРОДАР-УКРАЇНА ПЛЮС»).....	493
<i>А.В. Приймак</i> Організація управління комунальними обласними лікувальними закладами	495
<i>А.М. Гулий</i> Підвищення надійності роботи кабельних мереж напругою 10 кВ	503
<i>С.О. Коркач</i> Дослідження систем технічної діагностики силових трансформаторів для підвищення рівня енерго-ефективності систем електропостачання	507
<i>Ю.І.Мережана, І.М.Сочинська-Сибірцева</i> Роль стимулювання праці у підвищенні ефективності системи управління персоналом.....	512
<i>А.Ю. Горбань</i> Кадрова політика як основа стратегічного управління персоналом промислового підприємства.....	515